

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - [CC BY-NC-SA 2.5](#) אסור בשימוש מסחרי

וספרי ויקיטקסט תחת רשיון [GNU Free Doc. License](#) בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל' פנחס ראובן שליט"א

מסכת ברכות (מ)

• [פרק ראשון - מאימתי](#) • [פרק שני - היה קורא](#) • [פרק שלישי - מי שמתן](#) • [פרק רביעי - תפלת השחר](#) • [פרק חמישי - אין עומדין](#) • [פרק שישי - כיצד מברכין](#) • [פרק שביעי - שלושה שאכלו](#) • [פרק שמיני - אלו דברים](#) • [פרק תשיעי - הרואה](#)

פרק ראשון - מאימתי

ב. ב. ג. ד. ה. ו. ז. ח. ט. י. יא. יב. יג.

פרק שני - היה קורא

יג. יד. טו. טז. יז.

פרק שלישי - מי שמתן

יח. יח. יט. כ. כא. כב. כג. כד. כה. כו.

פרק רביעי - תפלת השחר

כו. כז. כח. כט. ל.

פרק חמישי - אין עומדין

לא. לב. לג. לד.

פרק שישי - כיצד מברכין

לה. לו. לז. לח. לט. מא. מב. מג. מד. מה.

פרק שביעי - שלושה שאכלו

מה. מז. מז. מח. מט. נא. נב.

פרק שמיני - אלו דברים

בב בב: נג נג:

פרק תשיעי - הרואה

נד נד: נה נה: נו נו: נז נז: נח נח: נט נט: ס ס:
סא סא: סב סב: סג סג: סד.

פרק - ראשון - מאימתי

דף - ב - א

מתני' מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר אי"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: **גמ'** תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא דתני בערבית ברישא לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי דכתיב **{דברים ו-ז}** בשכבך ובקומך והכי קתני זמן קריאת שמע דשכיבה אימת משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ואי בעית אימא יליף מברייתו של עולם דכתיב **{בראשית א-ה}** ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אי הכי סיפא דקתני בשחר מברך שתים לפנייה ואחת לאחרייה ובערב מברך שתים לפנייה ושתים לאחרייה לתני

דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית: אמר מר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמשמע לן דכפרה לא מעכבא כדתניא [\[ויקרא כב-ז\]](#) ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי וטהר וטהר יומא

רש"י מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו והעריב שמען והגיע עתם לאכול בתרומה: עד סוף האשמורה הראשונה. שליש הלילה כדמפרש בגמ' (דף ג. ו) ומסס ואילך עבר זמן ללא מקרי תו זמן שכיבה ולא קרינן ציה בשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך הקורא קודם לכן לא ילא ידי חובתו. אם כן למה קורין אותה צבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה והכי תניא צבתי ירושלמי. ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך. ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו ילא: עד שיעלה עמוד השחר. שכל הלילה קרוי זמן שכיבה: הקטר חלצים ואצרים. שכל קרבנות שזרק דמן ביום: מצותן. להעלות כל הלילה ואין נפסלים בלינה עד שיעלה עמוד השחר והן למטה מן המזבח דכתי' לא ילון לבקר (שמות לד): חלצים. שכל קרבנות: אצרים. שכל עולה: וכל הנאכלים ליום אחד. כגון חטאת ואשם וכבשי עזרת ומנחות ותודה: מצותן. זמן אכילתן: עד שיעלה עמוד השחר. והוא מביאן להיות נותר דכתיב בתורה לא יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז) וכלם מתודה ילמדו: אם כן למה אמרו חכמים עד חלות. בקריאת שמע ובאכילת קדשי: כדי להרחיק אדם מן העצירה. ואסרום באכילה קודם זמנן כדי שלא יבא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בקריאת שמע לזרז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן. והקטר חלצים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חלות כלל ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה. והכי נמי תנן בפרק שני דמגילה (דף כ: כ) כל הלילה כשר לקבירת העומר ולהקטר חלצים ואצרים: גמ' היבא קאי. מהיבא קא סליק דתנא ציה חובת קריאת שמע שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה: אקרא קאי. ושם למד חובת הקריאה: ואיצע"א. הא דתנא ערבין ברישא יליף מבחייתו של עולם: והדר תנא

בשחרית. מאימתי קורין את שמע בשחרית: משעת לילת הכוכבים. שהוא גמר זילת השמש. כדיליף לקמן (עמוד 3): (רש"י)

תוספות מאימתי קורין וכו'. פי' רש"י ואנן היכי קרינן מבעוד יום ואין אנו ממתנינן לצאת הכוכבים כדמפרש בגמ' על כן פירש רש"י שקריאת שמע שעל המטה עיקר והוא לאחר צאת הכוכבים. והכי איתא בירושלמי אם קרא קודם לכן לא יצא ואם כן למה אנו מתפללין קריאת שמע בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. תימא לפירושו והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה (לקמן דף ס:) ואם כן שלש פרשיות היה לו לקרות. ועוד קשה דצריך לברך בקריאת שמע שתים לפניו ושתיים לאחריה בערבית. ועוד דאותה קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין כדאמר בסמוך (דף ה.) ואם תלמיד חכם הוא אינו צריך. ועוד קשה דא"כ פסקינן כרבי יהושע בן לוי דאמר תפלות באמצע תקנום פי' באמצע בין שני קריאת שמע בין קריאת שמע של שחרית ובין ק"ש של ערבית. ואנן קיי"ל כר' יוחנן דאמר לקמן (דף ד) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה. לכן פי' ר"ת דאדרבה קריאת שמע של בית הכנסת עיקר. ואם תאמר היאך אנו קורין כל כך מבעוד יום. ויש לומר דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה דהיינו אחד עשר שעות פחות רביע ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. ואם תאמר היאך אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לחשכה ואפילו לאחר פלג המנחה. יש לומר דקיימא לן כרבנן דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב ואמרינן לקמן (דף כז.) השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. מכל מקום קשיא דהוי כתרי קולי דסותרן אהדדי שהרי מאיזה טעם אנו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג המנחה משום דקיימא לן דשעת המנחה כלה כדברי רבי יהודה ומיד הוי זמן ערבית ובזמן התפלה עצמה לא קיימא לן כרבי יהודה אלא כרבנן. על כן אומר ר"י דודאי קריאת שמע של בית הכנסת עיקר ואנו שמתפללין ערבית מבעוד יום סבירא לן כהני תנאי דגמרא דאמרי משעה שקדש היום וגם משעה שבני אדם נכנסים להסב דהיינו סעודת ע"ש והיא היתה מבעוד יום ומאותה שעה הוי זמן תפלה. וגם ראייה (לקמן כז) דרב הוי מצלי של שבת בערב שבת ומסתמא גם היה קורא קריאת שמע. מכל אותן הראיות משמע דקריאת שמע של בית הכנסת היא עיקר. והא דקאמר בירושלמי למה היו קורין בבהכ"נ וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם כמו שאנו רגילין לומר אשרי תחלה ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ומכאן נראה מי שקורא ק"ש על מטתו שאין לברך וגם אינו צריך לקרות אלא פרשה ראשונה: **ליתני** דשחרית ברישא. כדאשכחן בתמיד דכתיב של בקר תחלה: **אי** הכי סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת בשלמא דסמיך אקרא דבשכבך א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש. אלא א"א דסמיך אקרא דברייתו של עולם א"כ קפיד אכל מיילי א"כ סיפא דקתני וכו': **מברך** שתים לפניו וכו'. (ירושלמי) ושבע ברכות הוי כנגד שבע ביום הללתיך (תהילים קיט) ולא קא חשיב יראו עינינו דההיא ברכה תקנו רבנן כדי להמתין לחבריהם בבית הכנסת. ודוקא בבית הכנסת שלהם שהיו עומדים בשדה והם מסוככים מן המזיקים אבל בבתי כנסיות שלנו אין צריכין להמתין לחבריהם אלא בלילה: **והא** קמ"ל דכפרה לא מעכבא. וא"ת הא תנינא חדא זימנא במס' נגעים (פי"ד) ומייתי לה בהערל (דף עד:) העריב שמשו אוכל בתרומה וי"ל דרגילות של משניות לאשמועינן בקוצר אף למה שמפורש כבר: (תוספות)

רש"א [מתני':] מעשה וצאו בניו מבית המטה. מה ששנינו כאן מעשה וצאו בניו, נראה לי ללאו למימרא שעשה רבן גמליאל כדבריו ודלא כרבנן, אלא אדרבא אתא לאשמעינן מדעשה מעשה, ללא נחלקו עליו חכמים אלא בלכתחילה ומשום סייג, שאילו נחלקו עליו, לא היה עושה מעשה כדבריו, וכדמשמע בגמרא וכדבעינן למכתב עלה קמן (ט, א ד"ה ובני רבן גמליאל), וכדמוכח נמי סיפא דמתניתין דקתני ולא זו בלבד אלא כל שאמרו חכמים עד חרות מצותה עד שיעלה עמוד השחר, דאלמא בזה אף רבנן מודו בה. אבל בירושלמי (פ"א, ה"א) פירשוהו כמו שאר מעשה שהביאו בכל מקום לומר שעשה מעשה כדבריו, וכדגרסינן התם: מעשה וצאו בניו, פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיה, והא רבי עקיבא פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה, והא רבי שמעון פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה וכו' כדאיתא התם, ומשני שניא היא הכי שהיא לשנון, מעתה אף משיעלה עמוד השחר, ואית דבעי מימר תמן בשהיו יכולין לקיים דברי חכמים ברם הכא כבר עבר חרות ולא היו יכולין לקיים דברי חכמים, אמר לון עבדון עובדא כוותיה, ע"כ בירושלמי. ואין לנו אלא כגמרתנו. ושם אף מסקנא בירושלמי כן דדיעבד דאי אפשר לקיים דברי חכמים לכולי עלמא קורין אפילו לאחר חרות. ולענין מאימתי, הרב אלפסי וכל הגאונים ז"ל פסקו כסתם מתני' שהוא משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן וסימן לדבר זאת הכוכבים, משום דללישנא דאמרין בגמרא (מ) דסיפא רבי אליעזר רישא לאו רבי אליעזר אלמא מתניתין דמאימתי רבנן, ואף על גב דפליגי תנאי בצרייתא, הוה ליה סתם צמתניתין ומחלוקת בצרייתא והלכה כסתם (ויצמות מב, ב). ואפילו ללישנא אחרינא דמוקי מתניתין כרבי אליעזר ותרי תנאי נינהו ואליבא דרבי אליעזר, מכל מקום כיון דפליגי רבן גמליאל ורבנן עליה דרבי אליעזר בעד סוף ולא פליגי עליה צמתניתין צמתי משמע דכולהו מודו צמתי, וכיון דכולהו מודו בה צמתניתין, ובצרייתא אתניא בלשון חכמים (לקמן ע"ב), ועוד דר' יהושע אמר הכי באידך צרייתא שמע מינה דהכין הלכתא. ואם כן מה שנהגו לקרות אותה קודם הזמן הזה אין יולאין בה ידי חובה ולא נהגו כן מתחילה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, לפי שאילו לא היו מתפללין תפלת הערב צבית הכנסת היא כל אחד הולך לביתו ולא היו מתפללין בצבור שהיה להם טורח להתאסף לאחר מכאן, ופעמים היו שוכחין ולא היו מתפללין כלל, ולפיכך משום טורח צבור התירו להתפלל תפלת הערב קודם הזמן הזה, וקורין את שמע בצרכותיה כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וחוזרין וקורין אותה סמוך למטתן בשעת שכביה. וכן כתב רש"י ז"ל (ד"ה

ע7) והראב"ד (עי' ספר תמים דעים סי' קיח) והרב רבי יצחק אבן גיאת ז"ל (עי' בהשגות הראב"ד על בעל המאור בריש פרקין) והרבה מן הגאונים ז"ל. וכן נראה מן הירושלמי (ריש פירקין) דגרסינן התם: תני הקורא קודם לכן לא יאל ידי חובתו. אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת, אמר ר' יוסה אין קורין אותה בבית הכנסת אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ואפילו קרא אותה תוך בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה חוזר וקורא [בדפו"ר נוסף: אותה משום דהוה ליה כספק קרא ספק לא קרא שהוא חוזר וקורא], ולא עוד אלא שבירושלמי (ס"ס) למדו מכאן לספק קרא שהוא חוזר וקורא, דגרסינן התם: ספק קרא קריאת שמע לא קרא כריך לחזור ולקרות, נשמעינה מן הדל הקורא קודם לכן לא יאל ידי חובתו, וקודם לכן לאו ספק הוא ותימר כריך לקרות, הדל אמרה ספק קרא ספק לא קרא כריך לקרות. וכתבו בתוס' דלפי זה כריך לבדך על קריאת שמע שעל מטתו לקרות את שמע. וכן כתב רב עמרם (עי' בטור סי' רלה שהביא דבריו) והר' יצחק ב"ר אשר זכרנו לברכה. ור"ת ז"ל (הו"ד בתוס' ד"ה מאימתי) לא נראו לו דברים אלו. חדא דקריאת שמע שעל מטתו אין אנו קורין אלא פרק ראשון ואלא בברכותיה. ועוד דאם כן מנהג שלנו כרבי יהושע בן לוי דאמר (לקמן 7, ב) תפלות באמצע תקנום, ואנן קיימא לן כרבי יוחנן דאמר (ס"ס) כריך לסמוך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. ולפיכך פירש הוא ז"ל דק"ש של בית הכנסת עיקר, אלא דאנן כרבי יהודה עצדינן דאמר (כו, א) תפלת המנחה עד פלג המנחה דאלמא משם ואילך הו ליילה והוא שעה ורביע קודם ליליאת הכוכבים, ואמרינן בגמרא (לקמן כז, א) מאן דעבד כרבי יהודה עבד, ורב נמי כלי של שבת בערב שבת כרבי יהודה. ואף על גב דעבדינן כר' יהודה בקריאת שמע ובתפלה כרבנן דמיא לשדרה וגלגלת (עירובין ז, א) דתרי קולי דסתרי אהדדי, יש לומר דלגבי תפלה הקלו. ומה שאמרו בירושלמי שאין קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, מנהג אחר היה להם שהן היו גילין לקרות קריאת שמע שלא בברכותיה קודם לכל תפלה שאינה סמוכה לברכות כמו שאנו נוהגים באשרי, וכמו שנראה קלם בירושלמי בפרק הזה דגרסינן התם (ה"ה): ר' יוסי ורבי אחא נפקין לתעניתא אחא כבורא בעין מקרא את שמע בתר תלת שיעין, בעיא רבי אחא מימחייא בידון, אמר ליה רבי יוסי ולא כבר קראו בעונתה כלום הן קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה, אמר ליה מפני הדיוטות שלא יהו אומרינן בעונתה הן קורין אותה. והוא כתוב לראיה לפירוש זה בספר המאור. והקשו בתוס' (עי' תוס' רא"ש) לדברי ר"ת ז"ל מדפריך לקמן (ע"ב) רבי יהודה לרבי

מאיר והלל כהנים מצעוד יום טובלין, אדרבא ליקשי איהו לנפשיה שהרי קורין אותה לדבריו מפלג המנחה ואילך שהוא יום גדול. ודחקו עלמן בקושיא זו לטעמיה מקשי ליה, כלומר לדידך דסבירא לך כרבנן דפליגי עלאי ואמרי תפלת המנחה עד הערב, אם כן לא קרינא בשכבך עד לאחר חשיכה והלל כהנים טובלין מצעוד יום. ואינו נראה כלל, דהא ודאי לר' יהודה אף על פי שאינו מתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ואילך לא מפני שהוא לילה קאמר אלא משום דתפלות כנגד תמידין תקנום ותמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה, ומשום הכי תפלת המנחה שהיא כנגדה אינה אלא עד אותו זמן ומשם ואילך ראוי לתפלת הערב מפני איברים ופדרים שקרבין והולכין אבל ודאי אינו לילה, ותדע לך שהרי עדיין השמש על הארץ כדי מהלך שעות המיל והאיך הוא לילה וזמן שכיבה. ועוד שהרי לר' יהודה בין השמשות אינו אלא שני חלקי מיל סמוך ללאת הכוכבים (עי' שבת לד, ב) וקודם הזמן הזה כהנים טובלים ויום הוא, ופלג המנחה קודם לליאת הכוכבים מהלך ארבע מילין ושתות, וכיון שכן האיך אפשר שקורא בו לרבי יהודה, ולכשתמלא לומר דאין הכי נמי דכל שעבר זמן תפלת המנחה הוא זמן שכיבה ואף על גב דאכתי יממא הוא ויִשְׁכָּבְךָ כתיב (דברים ו, ז) לומר דבזמן שכיבה תליא רחמנא, אם כן מאי קא פריך לרבי מאיר והלל כהנים מצעוד יום הם טובלין, דדילמא אף על גב דמצעוד יום הם טובלין מאותה שעה ואילך זמן שכיבה הוא לרבי מאיר. ומה שהקשה ר"ת ז"ל מדקיימא לן כר' יוחנן דאמר שפריך לסמוך גאולה לתפלה, אין הכי נמי מדינא הכי הוא בשמתפלל שלא בבית הכנסת אי נמי כשהגיע זמן המקרא קודם שיתפלל תפלת הערב, הא לאו הכי מתפלל עם הצבור משום תפלת הרבים עדיפא מסמיכת גאולה לתפלה של ערבית שהיא אינה אלא רשות. ומה שאין אנו קורין אותה על מטותנו בצרכותיה משום שאין הצרכות מעכבות כדמוכח בהדיא בירושלמי (פ"ב, ה"א) ממתניתין דהיה קורא בתורה והגיע זמן המקרא. ומה שאין אנו קורין אלא פרשה ראשונה מפני שהיא של תורה, אבל של דבריהם כיון שקראוהו בבית הכנסת לא חייבוהו לחזור ולקרוא. ומנהגנו אנו ודאי נראה שהוא התפוס בידינו ודא מאבות ראשונים והיא מה שאמרו בירושלמי. ונשאל מרבנו האי גאון ז"ל (עי' תשובות הגאונים, ש"ת, סימן עו) לענין צבור שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם לאת הכוכבים ולא מאי איניש לעכוזינהו, אי זהו עדיף לכלויי בהדייהו ולשבוק קריאת שמע עד לאת הכוכבים, או לעכוזי עד לאת הכוכבים לכלויי ביחיד במסמך גאולה לתפלה. והשיב דבארץ ישראל עושין כן, שמתפללין ערבית ואחר כך קורין בזמן קריאת שמע ולא

איכפת להו למסמך גאולה לתפלה של ערבית, וחזינן דקריאת שמע עדיף יותר בעונתה וסימן לדבר זאת הכוכבים, לאורייתא עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא ללא אפשר ללוי, ואי כלי ראשונה דבהדי צבור רשות ושניה חובה שפיר דמי, עד כאן. ובתוס' אמרו דאיכא למימר דמה שנהגו לקרותה עכשיו קודם זאת הכוכבים, משום דסבירא לן כשאר התנאים דברייתא (ב, ב) דמקדימין זמן קריאת שמע לזאת הכוכבים. וכן כתב הרב בעל המאור ז"ל (דף א, ב. מדפי הרי"ף) כמותם דכדאי הן התנאים האחרים לסמוך עליהן בשעת הדחק של צבור. ואינו מחוור בעיני, דהא משמע דלמסקנא דאסיקנא דכהן לחוד ועני לחוד, דבני אדם היינו עני וכדכתבין לקמן, ואם כן אין לך דברייתא מוקדם ליציאת הכוכבים אלא או רבי אליעזר או רבי מאיר, ושיעוריה דרבי מאיר אי אפשר לעמוד עליו קודם יציאת הכוכבים וכדאיתא בגמרא (לקמן ע"ב) דבין השמשות דרבי יוסי קאמר, וכיון שכן איכא רבי אליעזר, ורבי אליעזר לגבי רבי יהושע ליתיה דשמותי הוא, ועוד דהוה ליה יחיד לגבי רבי. וכשתמלא לומר נמי דבין רבי מאיר לרבי יהושע איכא כל בין השמשות דרבי יהודה וכמו שאני כותב לפנינו (ע"ב ד"ה אלא) משם הראב"ד ז"ל, מכל מקום לית הלכתא כרבי מאיר במקום רבי יהודה, וכל שכן במקום רבי יהושע ורבי יהודה ורבי אחא ורבי חנינא דרביס ניהו. גמרא: איבעית אימא יליף מזביתו של עולם. פירוש: אקושיין דליתני שחרית ברישא קא מהדר לתרואי. ובתוס' פירשו דאקרא דובשכבך ובקומך קא מהדר, כלומר וקרא גופיה דאקדים שכובה לקימה מזביתו של עולם יליף. ואינו מחוור בעיני כלל, דאיכא למימר דקראי יליף מזביתו של עולם, ועוד דמאי איבעית אימא. הא קא משמע לן דכהני אימת קא אכלי בתרומה משעת זאת הכוכבים וכפרה לא מעכבא להו. פירוש: מדיהיב סימנא לקריאת שמע של ערבית באכילת תרומה, אלמא אין לך טמא שאינו אוכל תרומה מצערב, שאם יס מעוכב מלאכול עד שיביא קרבנותיו ביום השמיני, אם כן האיך יהיב סימנא לשל ערבית הא איכא ללא אכיל עד כפרא, אלמא כולהו חד שיעורא אית להו דהיינו מצערב אחר זאת הכוכבים, ומכל מקום זמן יציאת הכוכבים לאכילת קדשים לאו ממתניתין ילפינן דאדרבא קריאת שמע אתי למילף מאכילת קדשים ליציאת הכוכבים, אלא יציאת הכוכבים לאכילת קדשים מוצא השמש וטהר ילפינן, וכדמשמע בסמוך דאקשינן על הא וממאי דהאי וצא השמש ביאת אורו הוא וכדכתבין בסמוך. ובמתניתין אשמועינן דכולהו אכלי מאחר ביאת השמש, ופירושא דלישנא הכי: הא קא משמע לן דכל כהני אימת אכלי בתרומה משעת זאת הכוכבים דאפילו מחוסרי כפרה,

כפרה לא מעכבא להו. ואם תאמר אכתי דיוקא דמתניתין דהכא למה לי, מתניתין היא בהדיא דנגעים (פי"ד, מ"ג) טבל ועלה אוכל צמעער, העריב שמשו אוכל בתרומה, הביא כפרתו אוכל בקדשים. יש לומר דאורחא דתנא הוא דהכין, דאף על גב דתני מתניתין בהדיא כי משכח דוכתא אי מצי לאנוחי ביה דיוקא דלידוק מינה הכין עביד ולא נמנע, ודכוותה בכתובות (מת, א) לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה, מאי לעולם, לאפוקי ממשנה ראשונה וכו', ואף על גב דמשנה שלימה שנינו שם (נז, א) זו משנה ראשונה בית דין שלאחריהם אמרו אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה. הכי גרים רש"י ז"ל: וממאי דהאי וצא השמש ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא, דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא. פירוש האי וממאי אברייתא דקתני וצא השמש ביאת שמשו מעכבתו ואין כפרתו מעכבתו קא מקשה, כלומר מנא לן דאין כפרתו מעכבתו ואתה מפרש וצא השמש דהיינו שקיעת החמה וטהר יומא מן השמש לגמרי דהיינו לאת הכוכבים, דילמא ביאת אורו, כלומר זריחת אורו של יום השמיני הוא, ומאי וטהר טהר גברא בקרבנותיו הכל כמו שפירש הוא ז"ל בפירושו. ואינו נכון, חדא דאין ביאה בכל מקום גבי שמש זריחה אלא שקיעה, פי צא השמש (בראשית כח, יא) ויהי השמש לצוא (שם טו, יב) לא יצוא עוד שמשך (ישעיה ס, כ), ואף על גב דכתיב קומי אורי פי צא אורך (שם שם, א), גבי שמש מיהא לא אשכחן. ועוד, דההוא גופיה היינו שקיעה, כלומר כי נשקע אורך שהיית משתמשת בו ושזב אינך לריכה לו כי כבוד השם יתעלה עליך יזרח. וכענין שכתוב לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם (שם שם, יט). ועוד דאם כן צמערבא דמיבעיא להו אמאי פשטוה מצרייתא ליפשטיה ממתניתין דנגעים (שם), דתנן בהדיא העריב שמשו אוכל בתרומה. אי נמי לידוק ממתניתין דידן דקתני משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, ואי אמרת דילמא מתניתין איכא לדחויא בכהנים שאינן מחוסרי כפרה, אם כן צרייתא נמי דקתני סימן לדבר לאת הכוכבים דילמא צאינן מחוסרי כפרה. אלא ודאי הכי גרסינן: וממאי דהאי וצא השמש ביאת אורו הוא, ומאי וטהר טהר יומא, דילמא ביאת שמשו הוא, ומאי וטהר טהר גברא. וכן גירסת הגאונים ז"ל. ואמאי דאמרין לעיל הא קא משמע לן דכהני אימת אכלי בתרומה משעת לאת הכוכבים קא מהדר, כלומר, וממאי דלא אכלי בתרומה עד לאת הכוכבים וקאי דרשת וצא השמש ביאת אורו שנסתלק אורו לגמרי מחללו של עולם דהיינו סוף השקיעה ומאי וטהר טהר יומא שנטהר היום לגמרי מן השמש, דילמא ביאת שמש הוא כלומר תחילת השקיעה שצא השמש בעוביו של רקיע בלבד, ואף על

פי שאין יליאת הכוכבים עד לאחר מכן כשיעור ארבעת מילין, ומאי וטהר טהר גברא,
כלומר, שטבל והעריב עליו השמש, והיינו ללא פשטות במערבא אלא מזרייתא דקתני
בהדיא סימן לדבר לאלת הכוכבים. (רש"א)

דף ב - ב

דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא אמר רבה בר רב שילא
א"כ לימא קרא ויטהר מאי וטהר טהר יומא כדאמרי אינשי איערב
שמשא ואדכי יומא. במערבא הא דרבה בר רב שילא לא שמיע להו ובעו
לה מיבעיא האי ובא השמש ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר יומא או
דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא והדר פשטו לה מברייתא
מדקתני בברייתא סימן לדבר צאת הכוכבים שמע מינה ביאת שמשו הוא
ומאי וטהר טהר יומא. אמר מר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן
ורמינהו מאימתי קורין את שמע בערבין משהעני נכנס לאכול פתו במלח
עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו. סיפא ודאי פליגא אמתניתין. רישא
מי לימא פליגי אמתניי. לא עני וכהן חד שיעורא הוא. ורמינהו מאימתי
מתחילין לקרות ק"ש בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי
שבתות דברי ר"מ וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול
בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים. ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר
שנאמר [\[נחמיה ד-טו\]](#) ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים
מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר [\[נחמיה ד-טז\]](#) והיו לנו הלילה
משמר והיום מלאכה מאי ואומר וכי תימא מכי ערבא שמשא ליליא הוא
ואינהו דמחשכי ומקדמי ת"ש והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה קא
סלקא דעתך דעני ובני אדם חד שיעורא הוא ואי אמרת עני וכהן חד
שיעורא הוא חכמים היינו רבי מאיר אלא שמע מינה עני שיעורא לחוד וכהן
שיעורא לחוד לא עני וכהן חד שיעורא הוא ועני ובני אדם לאו חד שיעורא
הוא. ועני וכהן חד שיעורא הוא ורמינהו מאימתי מתחילין לקרות שמע
בערבין משעה שקדש היום בערבי שבתות דברי ר' אליעזר רבי יהושע

אומר משעה שהכהנים מטוהרים לאכול בתרומתן רבי מאיר אומר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן אמר לו ר' יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים ר' חנינא אומר משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא אומר משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב. ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא ר' חנינא היינו ר' יהושע אלא לאו שמע מינה שעורא דעני לחוד ושעורא דכהן לחוד שמע מינה. הי מנייהו מאוחר מסתברא דעני מאוחר דאי אמרת דעני מוקדם ר' חנינא היינו ר' אליעזר אלא לאו שמע מינה דעני מאוחר שמע מינה: אמר מר אמר ליה רבי יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי מאיר ורבי מאיר הכי קאמר ליה מי סברת דאנא אבין השמשות דידך קא אמינא אנא אבין השמשות דרבי יוסי קא אמינא דאמר רבי יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו

ר"י דילמא ביאת אורו. שיאור השמש ביום השמיני ויטהר האיך עלמנו בהבאת קרבנותיו ואחר יאכל: אם כן. דהאי קרא וטהר לשון כווי הוא נימא קרא ויטהר מאי וטהר: אדכי. לשון עבר נתפנה מן העולם השמש: מצרייתא. דקתני לקמן בשמעתי מן משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן וראיה לדבר זאת הכוכבים ש"מ אין כפרתן מעכבתן: משהעני. שאין לו נר להדליק בסעודתו: סיפא ודאי פליגא אמתני'. דקתני הכא עד שעה שעומד ליפטר מתוך הסעודה והיינו לא כרבי אליעזר ולא כרבנן ולא כרבן גמליאל. דדריש ובשכבך תחלת זמן שכיבה וצמתני' תנן עד סוף האשמורה הראשונה: עני וכהן. עני כל לילותיו וכהן טמא לאכול בתרומה חד שעורא הוא זאת הכוכבים: בערבי שבתות. ממהרין לסעודה שהכל מוכן: שאין ראיה לדבר. שהיום כלה בלאת הכוכבים זכר לדבר איכא: דמחשבי. ועושין מלאכה בלילה משקיעת החמה עד לאת הכוכבים: ומקדמי. ומשכימין קודם היום דאימא יום לא הוי עד הגז החמה והם מקדימין מעלות השחר דהוי כמו מהלך ה' מילין (פסחים דף אג:): ת"ש והיה לנו הלילה משמר. מדקאמר והיום מלאכה אלמא האי דעבר מעלות השחר עד לאת הכוכבים יממא הוא. וזכר לדבר איכא דכל עת מלאכה קורא הכתוב יום: קס"ד. רוב בני אדם היינו עניים כלומר בני אדם בערבי שבתות ועניים בימות החול חד שעורא הוא: משעה שקדש היום בערבי שבתות. היינו בין השמשות ספק יום ספק לילה וכיון דספק הוא קדש היום מספק: משעה שהכהנים טובלים. היינו קודם בין השמשות כדי שיהא להם

קודם צין השמשות הערב שמש והכי אמרינו צבמה מדליקין (דף לה.) לזמן הטבילה קודם צין השמשות מעט: והלא כהנים מצעוד יום הם טובלים. רבי יהודה לטעמיה לאמר צבמה מדליקין צין השמשות כדי מהלך חצי מיל קודם לאלת הכוכבים קרוי צין השמשות והוי ספק הלכך טבילה למקמי הכי מצעוד יום הוא ולאז זמן שכיבה הוא ולקמן מפרש מאי אהדר ליה רבי מאיר: נכנסין להסב. אית לאמרי צימות החול ואית לאמרי צצתות מכל מקום מאוחר הוא (לכולם): והי מינייהו מאוחר. (לכולם) לעני או דכהן: ה"ג אי ס"ד לעני קודם רבי חנינא היינו רבי אליעזר: צין השמשות דרבי יהודה מהלך חצי מיל לפני לאלת הכוכבים ודרבי יוסי כהרף עין לפני לאלת הכוכבים ורבי מאיר כרבי יוסי ס"ל וכי טביל מקמי הכי סמוך לחשכה הוא לזמן שכיבה קרינו ציה: (רפ"י)

תוספות **דילמא** ביאת אורו הוא. פי' רש"י עד שיזרח אורו של יום השמיני ומאי וטהר טהר גברא שיטהר האיש בהבאת קרבנותיו. ותימא לפירושו לפרוך אההיא דהערל (דף עד): דהעריב שמשו אוכל בתרומה וכו' מנלן דביאת שמשו הוא. ועוד היכי מצי למימר דמיירי בזריחה דאי בזריחה הוא הוה מצי למכתב בקרא וזרח השמש וטהר כמו ממזרח השמש (במדבר כא) או לשון יציאה כמו השמש יצא על הארץ (בראשית יט) ונקט בקרא ובא השמש אלמא דהיינו שקיעת החמה. ועוד דבסמוך קא מבעיא ליה האי ובא השמש אי ביאת אורו הוא ופשיט מברייתא זכר לדבר וכו' תפשוט ממתניתין (דנגעים פ"ד) העריב שמשו אוכל בתרומה אלמא דהיינו ביאת שמש. וי"ל דה"פ ממאי דהאי ובא השמש וטהר ביאת שמש הוא ממש ומאי וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים דילמא ביאת אורו הוא דהיינו תחלתה של שקיעת החמה והוא תחלת הכנסתה ברקיע ועדיין יש שהות ביום חמש מילין עד צאת הכוכבים ומאי וטהר טהר גברא והשתא למתניתין דהערל לא קשה מידי דמצי למימר העריב שמשו דהתם היינו ביאת אורו ואף מהתם לא תפשוט דהיינו צאת הכוכבים. משום הכי איצטריך לאתויי הכא הברייתא דצאת הכוכבים: **אם** כן לימא קרא ויטהר. אף על גב דבכמה מקומות כתיב וטהר. התם ליכא למיטעי אבל הכא דאיכא למיטעי הוה ליה למכתב ויטהר: **משעה** שהעני נכנס לאכול פתו במלח. תימא עני גופיה מתי יתפלל דהא אמרת זמן אכילתו היינו זמן ק"ש וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל ברישא כדתניא לקמן (דף ד): וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ויש לומר דזמן תפלה הוי קודם לזמן סעודה דלאו דוקא משעני נכנס לאכול אלא פורתא מעיקרא קאמר שעד שיכינו לו סעודתו יקרא ויתפלל: **אע"פ** שאין ראייה לדבר. ראייה גמורה אינה דהא לא מיירי התם לענין ק"ש: **ואי** ס"ד דעני קדים רבי חנינא היינו ר' אליעזר. ולא מצי למימר דעני קדים לקדוש היום או קדוש היום קדים לשעורא דעני. דלא מסתברא לחלק כל כך בשעורי זמן שכיבה דכל זמנים הללו אית ביה: **אמר** ליה ר' יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים. תימא תיקשי ליה לנפשיה שהרי פלג המנחה מבעוד יום היא והוא אומר (לקמן דף כז.) מיד כשיעבור פלג המנחה הוי זמן תפלת ערבית. ויש לומר דלדידיה לא קשיא דלא דריש בשכבך ובקומך אבל לרבנן דדרשי קשיא דאינו זמן שכיבה: (תוספות)

רש"א משעה שהעני נכנס לאכול פתו. איכא למידק, ועני מתי יקרא קריאת שמע, קודם לזמן הזה אינו יכול שלא הגיע זמנו, ואינו נכון לומר דבעניי נכרים קא יהיב שיעורא. ועוד דלמאן דיהיב שיעורא בשעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות, הנהו אימת קראו. ואין לומר דיקראו לאחר אכילה, דהא תניא לקמן (ד, ז) לא יאמר אוכל קימעה ואשתה קימעה ואחר כך אתפלל. ועוד דהא כיון שהגיע זמן המקרא, ואפילו סמוך לו קאת מלפניו לא יסב עד שיקרא, ואפשר דאפילו התחיל מפסיק לקריאת שמע, וכדמוכח בשבת (ט, ז). ויש לומר דמשעה שהן נכנסין לאכול קתני ולא משעה שהן אוכלין, אלא הן נכנסין לאכול ואחרים מתקנין להם והן קורין בשעה שאחרים מכניין להם. ואף על פי שאין ראיה לדבר. כלומר: שאין ראיה שיהא זה זמן המקרא. רבי אחאי ואמרי לה רבי אחא אומר, משעה שבני אדם נכנסים להסב. פירש רש"י ז"ל (ד"ה נכנסין): אית דאמרי בחול ואית דאמרי בשבת. ובדאי משמע כפירוש הראשון, דהא כיון דאסיקנא הכא דשיעורא דעני לחוד ודכהן לחוד, מסתמא נראה דהדרין למאי דסבירא לו מעיקרא דעני ובני אדם בערבי שבתות חד שיעורא אית להו, וכיון שכן רבי אחאי היינו ר' חנינא, אלא דמשעה שבני אדם נכנסין להסב בימות החול קאמר והם מתאחרים יותר. רבי חנינא היינו רבי אליעזר. פירשו בתוספות (ד"ה ואי): משום דלא מסתברא לחלוק בשיעורא דזמן שכיבה קודם לאת הכוכבים. אבל בפירושי רבנו האי גאון ז"ל [כתב], משום דחלוקתן של בני רבנן דנחלקו בצרייתא כל חדא וחדא תלויה בדבר, דרבי אליעזר דאמר משעה שקדש היום סבר דובא השמש ביאת שמשו, דהיינו תחילת השקיעה, ומאי וטהר טהר גברא. ורבי יהושע סבר ביאת אורו הוא, ומאי וטהר טהר יומא, ואין ביניהם שעה שאפשר להיות שיעור אחר אלא רבי מאיר דיהיב שיעורא קודם שיעורא דרבי יהושע כשיעור טבילה. ורבי חנינא אמר דלא תלין שיעורא בתחילת הלילה, אלא [ב]שעת שכיבה ואין דרכן של בני אדם ליסב בתחילת הלילה אלא משעה שהעני נכנס לאכול פתו לאחר שמספר עם שכניו. ורבי אחא אמר משעה שבני אדם נכנסין להסב שהוא מאוחר יותר, לפי שמספרין בתחילת הלילה ברחוב העיר ועל פתחיהן זה עם זה. וכיון שכן אי שיעורא דרבי חנינא קודם לשיעורא דרבי יהושע, אין לך שיעור אחר לתלות בו אלא שיעורא דרבי אליעזר שהוא ביאת שמשו. ולכל הפירושים נראה לי דלאו דוקא נקט היינו רבי אליעזר, שהוא הדין שהוא מצי למימר היינו רבי מאיר שאף הוא קודם לרבי יהושע, אלא כיון דרבי אליעזר קדים בצרייתא תליא ליה בדברי רבי אליעזר והוא הדין בדברי מאיר. ומכל מקום לדברי רבנו האי גאון ז"ל

נמצינו למדין דשעה שקדש היום היינו תחילת השקיעה דהיינו ביאת שמשו, ואם כן לא נפרש שקדש היום מעצמו דהיינו בין השמשות, אלא שראוי ליקדש שהוא זמן הראוי לתוספת קדש מן החול, והשתא ניחא לי אמאי לא אמר דילמא שיעורא דעני קודם ולאו היינו רבי אליעזר אלא שיעורא דרבי חנינא משעה שתשקע החמה דהיינו ביאת שמשו. אצל מה שפירש רש"י ז"ל משעה שקדש היום דהיינו בין השמשות, קשיא לי דילמא שיעורא דעני קודם כדאמרן. וי"ל לפי פירוש רש"י ז"ל, אי איתא דרבי חנינא יהיב שיעורא דביאת השמש לא הוה נקט ליה דההוא ליסגא דשעה שהעני נכנס לאכול פתו, דשקיעת החמה ידועה טפי וסימנא דמינכר ומתפרסם לכל טפי משיעורא דעני. אצל מ"מ מהבא איכא למשמע דליכא תנא דס"ל מפלג המנחה, ואפילו רבי יהודה גופיה, דאי איתא דילמא היינו שיעורא דעני. וי"ל דהא לא אפשר דעני ודאי לא מקדים כולי האי, משום דמשכיר עצמו הוא אלל אחרים ואינו נכנס עד לאחר השקיעה מיהא. אנא [לפנינו: א] בין השמשות דרבי יוסי קאמינא. והקשה הראב"ד ז"ל א"כ כיון דשלים בין השמשות דרבי יהודה מאי איכא תו עד לאה"כ, וא"כ היינו רבי יהושע דכל ביהש"מ דרבי יהודה לרבי יוסי יממא הוא וכהנים טובלין בו. ותירץ הוא ז"ל דרבי מאיר כרבי יהודה סבירא ליה, והכי קאמר אנא לאו משעה שטובלין לדידי ולדידך קאמינא דההוא ודאי יממא הוא, אלא משעה שטובלין לרבי יוסי קאמינא דלית ליה בין השמשות קודם זאת הכוכבים אלא כהרף עין, ונמלא לרבי יוסי שטובלין דבין השמשות דרבי יהודה, וזמן טובילה דרבי יוסי דהיינו כל ביהש"מ דרבי יהודה איכא בין רבי מאיר לרבי יהושע.

(רשב"א)

קשיא דר' מאיר אדר"מ תרי תנאי אליבא דר"מ קשיא דר' אליעזר אדר' אליעזר תרי תנאי אליבא דר' אליעזר ואב"א רישא לאו ר' אליעזר היא : עד סוף האשמורה : מאי קסבר ר' אליעזר אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה לימא עד ארבע שעות ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא

עד שלש שעות לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר [\[ירמיה כה-ל\]](#) ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. מאי קא חשיב ר' אליעזר אי תחלת משמרות קא חשיב תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי אורתא הוא אי סוף משמרות קא חשיב סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא יממא הוא אלא חשיב סוף משמרה ראשונה ותחלת משמרה אחרונה ואמצעית דאמצעיתא ואב"א כולהו סוף משמרות קא חשיב וכי תימא אחרונה לא צריך למאי נפקא מינה למיקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן ק"ש אימת כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי. אמר רב יצחק בר שמואל משמי דרב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם: תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל ואמר לי היה לך להתפלל בדרך ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיא הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם: ת"ר מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד מפני המפולת ומפני המזיקין. מפני חשד ותיפוק ליה משום מפולת

רש"י קשיא דרבי מאיר אדר' מאיר. לעיל אמר משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות והוא שעור מאוחר משל כהן והכא אמר משעת טבילה שהיא קודם בין השמשות: קשיא דרבי אליעזר. דברייתא אדר' אליעזר דמתני': ואב"א רישא. דמתני': לאו ר' אליעזר היא. והא דקתני דברי ר' אליעזר אסוף הזמן קאי דקאמר עד סוף האשמורה הראשונה ופליגי רבנן עליה ואמרי עד חרות דרבי אליעזר דריש בשבבך זמן התחלת שכיבה שבני אדם הולכים לשבב זה קודם וזה מאוחר. ורבנן דרשי כל זמן שכיבה דהיינו כל הלילה אלא שעשו סייג לדבר ואמרו עד חרות ור"ג לית ליה ההוא סייג: מאי קסבר כו'. הוה ליה לומר זמן הניכר: אי קסבר. דפליגי תנאי לקמן בהא מלתא איכא מאן דאמר ג' משמרות הוי הלילה במשמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלש חלקים ראשונה לכת אחת שניה לכת אחרת שלישית לכת שלישית. ואיכא מאן דאמר ארבע משמרות הוי הלילה: והא קמ"ל. כשנתן לך סימן זמן הקריאה בסוף האשמורה ולא פי' לך סימן מפורק למדך שיס היכר לכל אדם בדבר כי היכי דאיכא בריקיע: ישאג שאוג ישאג. הרי ג': ואשה מספרת עם בעלה. כבר הגיע קרוב ליום ובני אדם מתעוררים משינתן והשוכבים יחד מספרים זה עם זה: מאי קא חשיב. סימנים הללו שנתן למשמרות הארץ היכן נתנו בתחלת האשמורות או בסופן: אורתא הוא. לאת הכוכבים: ושמר. והמתין כמו לא יאמר אדם לחצירו שמור לי כל ע"פ פלוני (סנהדרין דף סג:.) ובב"ק כפ' החובל (דף כ:.) שמרה עומדת על פתח חלצה וכן ואביו שמר את הדבר (בראשית לז). שומר אמונים (ישעיהו כו): תפלה קלרה. [הבינו] ולקמן מפרש לה צפרק תפלת השחר (דף כט:.) אשרי המלך שמקלסין אותו בציתו כד. אשרי כל זמן שהיה קלום זה בתוך בהמ"ק: מפני חשד. שלא יאמרו זונה מוכנת לו סם: ומפני המפולת. שחומת החורבה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו: תיפוק ליה. כלומר למה לנו ג' טעמים לדבר א' הרי די צאחת מהן אם לא בא ללמדך שיס שעות שאין הטעם הזה וצריך להניח בשביל זה: (רש"י)

תוספות קשיא דר' מאיר אדר' מאיר. דלא מצי למימר בשעה שבני אדם נכנסין וכהן חד שעורא הוא דאם כן רבי מאיר היינו רבי אחאי לפי רש"י שפי' שרוב בני אדם נכנסין להסב דהיינו בע"ש. [וגם כן] לא מסתברא למימר דבני אדם ממהרין כל כך בערבי שבתות כמו בזמן שהכהנים טובלין דהיינו מבעוד יום קודם הערב שמש: קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר. דלא מצי למימר משקדש היום וכהנים נכנסין לאכול בתרומתן חד שעורא הוא. דא"כ ר' אליעזר היינו ר' יהושע: למאן דגני בבית אפל. וא"ת והלא רבי אליעזר בעי (לקמן ד' ט:.) עד שיכיר בין תכלת לכרתי בק"ש של שחרית. וי"ל מ"מ כיון שידע מתי יעלה עמוד השחר. קודם שיקום ויזמן עצמו כבר הגיע אותו עת: היה לך להתפלל תפלה קצרה. לכאורה משמע שאין

זה הביננו. דהא קא בעי לקמן (ד' ל) מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה. אי"כ לפי הקוני שפי' בכאן דהיינו הביננו קשה. אלא ע"כ היינו תפלה אחרינא כדמפרש לקמן צרכי עמך מרובים וכו'. וגם על זה קשה דלקמן אמרינן שאין לומר תפלת של צרכי עמך אלא במקום סכנה. ורבי יוסי לא הוה במקום סכנה פי' במקום לסטים. מדהשיב לו שמא יפסיקו בי עוברי דרכים ולא השיב שמא יהרגוני לסטים. ונראה לי כפי"ה תפלה קצרה דהכא היינו הביננו. ואע"ג דלייט עלה אביי אמאן דמתפלל הביננו. היינו דוקא בעיר אבל בשדה מותר. והא דאמרי' לקמן מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה. הכי קאמר בין תפלה קצרה דאמר בפי' תפלת השחר (דף כט:) כגון צרכי עמך וכו'. אבל ודאי תפלה קצרה דהכא צ"ל הביננו: **ועונין** יהא שמיה הגדול מבורך. מכאן יש לסתור מה שפי' במחזור ויטרי יהא שמיה רבא שזו תפלה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב (שמות יז) כי יד על כס יה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק ופירושו כך יהא שמיי"ה שם יה רבא כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת כלומי ומבורך לעולם הבא. וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמיה הגדול מבורך משמע דתפלה אחת היא ואינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך וגם מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה (דף מט) אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם: (תוספות)

קצ"א והא דאקשינן מדרבי [מאיר] אדרבי מאיר, ופרקינן: **דתרי תנאי נינהו ואליבא דרבי מאיר**. איכא למידק לימא אידי ואידי חד שיעורא הוא. ויש לומר דכיון דאסיקנא דעני לחוד ודכהן לחוד מסתמא הדרינן למאי דסלקא דעתך מעיקרא דעני בחול ופאר בני אדם בערבי שצתות חד שיעורא נינהו, ואי איתא דשעה שעה הניגים טובלין ובני אדם בערבי שצתות חד שיעורא נינהו, אם כן הוי ליה עני ובני אדם בערבי שצתות וטבילת כהנים בחד שיעורא, והוה ליה רבי מאיר דהאי צרייתא כרבי חנינא. ועוד דאי אפשר לומר כן, דהא אסיקנא דעני מאוחר מדרבי יהושע, ורבי מאיר הא קדים לרבי יהושע. מאי קא חשיב אי תחלת משמרות קא חשיב וכו', אלח קא חשיב משמרה ראשונה בסיפא. ונפקא מינה שיך על ישראל במשמרות הלילה להפיל רנה ותחנונים על חורבן הבית, כענין שנאמר (איכה ב, יט) קוּמִי רַבִּי בְּלִילָה לְרַאשׁ אֲשֶׁמְרוֹתַי, כך פירש רבנו האי גאון ז"ל. ומאי דקא חשיב משמרה אמצעית באמצעיתא נפקא מינה לאכילת קדשים שהן נאכלין עד חרות. ירושלמי (בפרקין ה"א): כמה כוכבים יולאים והוא לילה, רבי פנחס בן יבב בר פפא כוכב אחד ודאי יום, שנים ספק לילה, ושלשה לילה. שנים ספק, והכתיב (נחמיה ז, טו): **עַד יֵלָאֵת הַכּוֹכָבִים וּמֵיֵלָאֵת הַכּוֹכָבִים וְאֵינְךָ הוּא לֵילָה,**

אלא מיעוט כוכבים שנים, קדמיא לא מתחשב. וגרסינן תו התם: הדא דתימא באילין
ללא אורחיהון דמתחמיין ביממא, ברם אילין לאורחיהון דמתחמיין ביממא לא משערין
בהון, אמר ר' יוסה בר רבי זון ובלבד דיתחמיין תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא. ותו
גרסינן התם: רבי חנניה חבריהון דרבנין בעי כמה דתימר בערבית נראו שלשה כוכבים
ארף על פי שהחמה נתונה באמצע הרקיע, וימר ארף בשחרית כן, אמר רבי בא כתיב
(בראשית יט, כג) (ו)הַשָּׁמַיִם יָרָא עַל הָאָרֶץ וְלוֹטָא בָּא לְעֶרְבָה וְכָתִיב (ויקרא כב, ז) וְבָא
הַשָּׁמַיִם וְטָהַר, הקיש יריאתו לבריאתו, מה בריאתו משיתכסה מן הבריות, ארף יריאתו
לכשיתודע על הבריות, אמר רבי בא כתיב (בראשית מד, ג) הַבֶּקֶר אֹרֵךְ, התורה קראה
לאור בוקר, תני רבי ישמעאל בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר (שמות טז, כא) כדי ליתן תחום לבוקרו של
בוקר, אמר רבי יוסה בר רבי זון אם אמר את ליתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית
בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין דתני באחד בתקופת ניסן ואחד
בתקופת תשרי היום והלילה שוין, אמר רבי חיילא נילפינה מדרך הארץ שרי מלכא נפק
ארף על גב דלא נפק אמרון דנפק, שרי מלכא עליל לא אמרינן דעל עד שעתא דיעול.
למאן דגני בבית אפל וכו'. וליקרי בזמנה אותו שקבע רבי אליעזר, דהיינו שיכיר בין
תכלת לכרתי. היה לך להתפלל תפלה קצרה. לאו תפלה קצרה ממך קאמר, דההיא לא
שרינן לאלויהי אלא במקום גדודי חיה ולסטים דוקא כדמשמע לקמן (כט, ב), אלא הכא
להביננו קרי תפלה קצרה, שארף היא נתקנה להתפלל בדרך, וכדמשמע לקמן (ל, א)
דאמרינן התם מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה, איכא, דאילו הביננו כריך לומר שלש
ראשונות ושלש אחרונות וכי אתי לביתיה לא הדר ומכלי. (רשב"א)

בחדתי ותיפוק ליה משום מזיקין בתרי אי בתרי חשד נמי ליכא בתרי
ופריצי. מפני המפולת ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין בתרי וכשרי. מפני
המזיקין ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת בחורבה חדתי ובתרי וכשרי אי
בתרי מזיקין נמי ליכא במקומן חיישינן ואב"א לעולם בחד ובחורבה

חדתי דקאי בדברא דהתם משום חשד ליכא דהא אשה בדברא לא שכיחא ומשום מזיקין איכא : ת"ר ארבע משמרות הוי הלילה דברי רבי ר' נתן אומר שלש מ"ט דר' נתן דכתיב [שופטים ז-יט](#) ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה תנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ורבי מאי תיכונה אחת מן התיכונה שבתיכונות ור' נתן מי כתיב תיכונה שבתיכונות תיכונה כתיב מ"ט דרבי א"ר זריקא א"ר אמי א"ר יהושע בן לוי כתוב אחד אומר [תהילים קיט-סב](#) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתוב אחד אומר [תהילים קיט-קמח](#) קדמו עיני אשמורות הא כיצד ארבע משמרות הוי הלילה ור' נתן סבר לה כרבי יהושע דתנן ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרתני דיממא הוו להו שתי משמרות רב אשי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו : ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא בדברי תורה אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא [אפילו] בדברי תורה וכ"ש מילי דעלמא : ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב [תהילים קיט-קמז](#) קדמתי בנשף ואשועה וממאי דהאי נשף אורתא הוא דכתיב [משלי ז-ט](#) בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא הא נשף צפרא הוא דכתיב [שמואל א ל-יז](#) ויכס דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מאי לאו מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רבא תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא נשף יממא ואתי ליליא. ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבינו לא הוה ידע דכתיב [שמות יא-ד](#) כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה (למחר) בחצות (כי השתא) ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא לי ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה ליה דאמר רב אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד

שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמד ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים אמר רב יוסף מאי קרא (דכתיב) [\[דברי הימים א כז-לד\]](#) ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכה"א [\[שמואל ב טז-כג\]](#) ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים

כ"י **כחתי**. שנפלה מהדף שהחומה שלה נפלה ועודנה בחזקתה: חסד נמי ליכא. דתנן (במסכת קידושין דף פ:) אכל אשה מתיחדת עם שני אנשים: בתרי ופריילי. לאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים: במקומן חיישינו. במקום שהם מצויין תדיר חיישינן אפילו בתרי: בדברא. בשדה: קדמו עיני אשמורות. אלמא חלות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יס זהם: ור' נתן. אמר לך האי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד קדמו לשאר מלכים קאמר שדרכן לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית: שית דליליא. חלות לילה הוי שש שעות: ותרתי דיממא. ששאר מלכים ישנים הוו להו תרתי משמרות של שמונה שעות: אלא לדבר הלכה. אסור לספר לפניו שהכל חייבין לספר בהן והמת דומם והוה ליה לועג לרש חרף עושהו (משלי יז): אכל מיילי דעלמא. שאין גנאי למחריף בהן לית לן בה: מאורתא. מתחלת הלילה: בנשף בערב יום. בהעריב היום קרוי נשף: ה"ק. קרא דחלות לילה: מעולם לא עבר עלי חלות לילה בשנינה. שקודם לכן הייתי עומד: מתגמנס כסופ. עוסק בתורה כשהוא מתגמנס. כסופ הזה שאינו נרדם לעולם אלא מתגמנס ונעור תמיד: בשירות ותשבחות. והכי מפרש בהוא קרא להודות לך וגו': למחרתם. ליום מחרת של חנייתם שם: ה"ג אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רב אשי תרי נשפי הוו: נשף יממא. קפץ ועלה כמו לנשוף מדוכתיה (מגילה דף ג.) וכמו האי בוקא לאטמא דשף מדוכתיה טרפה (חולין דף מז:): ואתא איהו ואמר כחלות. לפי שלא היה יודע לכיון השעה ולהעמיד דבריו בשעת המאורע: כנור היה תלוי למעלה ממטתו. ונקביו לכל כפון כיון שהגיע חלות הלילה רוח כפונית מנשבת בו לאמר מר (בב"ב דף כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחלות הלילה רוח כפונית: אין הצור מתמלא מחוליתו. העוקר

חוליא מצור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך. אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שצנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנסם משל עצמנו: יועלים באחיתופל. איזה הדך ילכו והיאך יליבו מצב ומשחית וטכסיסי מארצ מלחמה: ונמלכין בצנהדרין. נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם: ושואלין באורים ותומי'. אם ילליחו: ה"ג מאי קרא ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואציתר ושר לבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ: (רש"י)

תוספות במקומן חיישינן. פי' שידוע שרגילין שם המזיקין. וההיא דלעיל דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין איירי בסתם שאין רגילין: אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. ופסק רב אלפס משום רב האי דוקא דברי תורה אבל דברים דעלמא לית לן בה. ודוקא בארבע אמות שלו: רוח צפונית מנשבת. פי' לבדה דהא אמרינן בפרק לא יחפור (בי"ב דף כה.) שהיא מנשבת עם כל אחד ואחד: ואתא איהו ואמר כחצות. ואם תאמר מכל מקום לימא בחצות כמו שאמרו לו מן השמים דהא אמת אמרו לו. וי"ל שלא רצה לומר להם דבר שלא היה יכול להראות ולהוכיח אם ישאלו לו: ואין הבור מתמלא מחוליתו. פירש רש"י אם יחפור ויחזיר בו עפרו לא יהא מלא. ותימא דאין הנדון דומה לראיה שהרי לא היה אומר להם אלא ליטול מן העשירים וליתן לעניים. אם היה מצוה ליטול מן העניים ולחזור וליתן להם אז היה דומה למשל. ומפרש רבינו תם מחוליתו מנביעתו כלומר אין הבור מתמלא מן המים הנובעים בו. ובתוספתא יש אין הבור מתמלא מחוליתו אלא אם כן מושכין לו מים מצד אחר. ור"י פירש שאם תחפור מצד זה ותניח מצד אחר לא תמלא. שמה שנותן כאן חסר כאן. כמו כן מה שנוטל מן העשירים יתחסר מן העשירים: (תוספות)

רש"א הכנור היה מנגן מאליו. פירש רב האי גאון ז"ל: שהיה לדוד סימנא בכנור לידע חרות לילה, כגון פנאגן שהוא אצן שעות, אף כנור יס לומר מחמת רוח צפונית, וי"ל דברים אחרים שתנודותיהן משוערות במים או באויר מצד אחד וכל לילה ולילה מליצים אותו לפי שיעור אותו הלילה שבשעת חליה נשמע קול מאותו הכנור, עד כאן. אין הבור מתמלא מחוליתו. פירש רש"י ז"ל: אם עקר חוליא מצור כרויה וחזר והשליכה לתוכה אין הבור מתמלא ממנה. והקשה רבנו תם ז"ל שאין המשל דומה לענין, שאלו היו נוטלין מן העניים וחוזרין ונותנין להם היה דומה זה המשל. לפיכך פירש הוא ז"ל שאין הבור מתמלא מים מן המקור הנמשך ונובע מתוך חוליתו, וכן מוכח במדרש שמואל לאמרינן התם (כז, ב): אין הבור מתמלא מחוליתו אלא אם כן ממשיכין לו אמת המים ממקום אחר. (רש"א)

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין ואביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר [\[שמואל ב כ-כג\]](#) ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים בדבריהם ואח"כ שר צבא למלך יואב אמר רב יצחק בר אדא ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי מאי קרא [\[תהילים נז-ט\]](#) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. רבי זירא אמר משה לעולם הוה ידע ודוד נמי הוה ידע וכיון דדוד הוה ידע כנור למה ליה לאתעורי משנתיה וכיון דמשה הוה ידע למה ליה למימר כחצות משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא דאמר מר למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחו רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי והכי קאמר משה לישראל אמר הקב"ה למחר כחצות הלילה כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים: [\[תהילים פו-ב\]](#) לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור' יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ואני [\[תהילים קיט-סב\]](#) חצות לילה אקום להודות לך ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו מפיבשת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי א"ר יהושע בריה דרב אידי מאי קרא [\[תהילים קיט-מו\]](#) ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש תנא לא מפיבשת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב וא"ר יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה ועליו אמר שלמה בחכמתו [\[משלי כג-\]](#) [\[טו\]](#) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר [\[משלי כז-יא\]](#) חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר. ודוד מי קרי לנפשיה חסיד והכתיב [\[תהילים כז-יג\]](#) לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבשיע מובטח אני

בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא כדרי' יעקב בר אידי דרי' יעקב בר אידי רמי כתיב [\[בראשית כח-טו\]](#) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתוב [\[בראשית לב-ח\]](#) ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא כדתניא [\[שמות טו-טז\]](#) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא: וחכ"א עד חצות: חכמים כמאן סבירא להו אי כרבי אליעזר סבירא להו לימרו כרבי אליעזר

רפ"י זניהו זן יהודע זה סנהדרין. שהיה אב בית דין: וכן הוא אומר וזניהו זן יהודע על הכרתי ועל הפלתי. ראשון וקודם להם שבתחילה נוטלים רשות ואח"כ שואלים אם ילכיהו: ואביתר אלו אורים ותומים. שכל ימי דוד היה נשאל באביתר עד מלחמת אבשלום ששאל אביתר ולא עלתה לו ושאל דווק ועלתה לו כדאמר' בסדר עולם ונסתלק אז מן הכהונה: שכורתיים את דבריהם. שאומרים דברים קלובים וגמורים שלא יפחתו ולא יוסיפו: שר אבא למלך יואב. להוליך אנשי המלחמה: מאי קרא. דכנור היה תלוי למעלה ממטתו ומעוררו עורה כבודי אל תתכבדי בשונה כשאר מלכים: אעירה שחר. שאר מלכים השחר מעוררין ואני מעורר את השחר: שמה יטעו ארטוגוניי פרעה. אם אני יודע לכוין השעה הם אינם יודעים לכוין השעה וקודם שיגיע חלות יהו סבורים שהגיע ועדיין לא באה המכה ויאמרו משה בדאי הוא הלכך טוב לאחוז לשון איני יודע: דאמר מר. במסכת דרך ארץ: ותאחז. תהא נאחז ונכשל בדבריך: תליסר נגהי ארבעסר. ליל שעבר שלשה עשר ולמחרת יגיע ארבעה עשר: ידי מלוכלכות בדם. שהגסים מראות לו דם נדה אם טמא אם טהור שיש מראות דם טהור באשה: ובשפיר. הוא עור הולד שהעלמות והגידים והבשר נאורים בתוכו ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה ואי זה זה המרוקם ובמס' נדה (דף כד ב) מפרש לה ויש שפיר מלא מים ודם שאינו חשוב ולד לישב עליו טומאת יולדת וימי טהרה: ובשליא. דתנן (סם כו) אין שליא בלא ולד והוא כמין לבוש שהולד שוכב בתוכה וקורין וסטי"דור (וישטודר"א: לבוש ובהשאלה עליה) בלע"ז ותניא אין שליא פחותה מטפח ותחלתה כחוט של ערב וסופה כתורמוס והיו מביאין אותה לפניו לראות אם יש בה כשיעור ואם עשויה כדת שליא שנחזיקנה שהיה ולד בתוכה ונמוח ותשב עליו ימי טומאה וטהרה אם לאו:

זכיתי וחייבתי. שייך בדיני ממונות ודיני נפשו: טמאתי וטהרתי. בהלכות טומאה וטהרה: מפיצושת. [מפי צושת] בדברי הלכה היוצאין מפיו היה צושת לדוד שפעמים שהיה טועה והוא אומר לו טעית: לפיכך. בצכות שהיה דוד מקטין עצמו זכה ויאלץ ממנו כללצ: אלץ דניאל שמו. במקום אחד אומר (שמואל ב ג) ומשנהו כללצ לאציגיל אשת נבל וגו' ובמקום אחר אומר והשני דניאל לאציגיל בדברי הימים (ד"ה א ג): שהיה מכלים פני מפיצושת. כל אב מכלים את הרב שהיה אב בהוראות: לולץ האמנתי לראות בטוב ה'. כבר טרדוני מיראתך כמו שנאמר כי גרשני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' (שמואל א כו): נקוד על לולץ. לדרוץ את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב לומר שלא דבר ברור היה לו לראות בטוב ה'. לולץ לשון אם לא כמו לולי אלתי אבי וגו' היה לי (בראשית לא): שמה יגרום החטא. תירוצא הוא לעולם מוחזק בידו שהוא חסיד וזה שספק בידו אם יראה בטוב ה' לפי שהיה ירא שמה יחטא ויגרום החטא מלראות בטוב: ויירא יעקב. שמה אחר הבטחה חטאתי וכדתניא שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת: ביאה ראשונה. שבאו בימי יהושע: ביאה שנייה. כשעלו מגלות בצל בימי עזרא: ראויים היו ליעשות להם נס. לבוא ביד רמה: אלץ שגרם החטא. ולא הלכו אלץ ברשות כורץ וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורץ ולאחשורוס ולדריוס האחרון: חכמים כמאן סבירא להו. במשמעות בשכבך האמור בתורה: אי כר' אליעזר סבירא להו. לאית ליה בשכבך כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב זה מקדים וזה מאחר: לימרו כר' אליעזר. לאמר סוף האשמורה הראשונה דודאי כל שדעתו לישן כבר שכב וישן: (רש"י)

תוספות בניהו זה סנהדרין. מסברא אומר כן. אביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר ובניהו בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי כלומר היה קודם להם אם כן אורים ותומים היו אחר בניהו. אי"כ אביתר שהוזכר אחר בניהו היינו אורים ותומים כך פירש רש"י. ותימא לפירושו פשיטא דאביתר כהן היה בימי דוד שלא היה כהן אחר שכולם נהרגו בנוב עיר הכהנים ולמה צריך ראייה עליה. ועוד לגירסת הקונטרס בניהו בן יהודע אין זה הפסוק בשום מקום. לכך (מפרש) [גריס] רבינו תם כדאי (בדה"א כ"ז) ואחרי אחריתו יהודע בן בניהו זה סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי ופי' ר"ת דכרתי ופלתי היינו סנהדרין שכורתין דבריהם לאמתן ופלתי שמופלאים בהוראה כמו מופלא שבבית דין. וא"ת היכי פשיט יהודע בן בניהו מבניהו בן יהודע. וי"ל דמסתמא ממלא מקום אביו היה וכי היכי דאביו היה מסנהדרין גם הוא היה מהם: (תוספות)

רש"א וכן הוא אומר ובניהו בן יהודע וכו'. כלומר: וכסם שהיה אביו סנהדרי נחשב ליהודע כן ומשום שאף הוא היה מסנהדרי. בתוס' כאן (ד"ה בניהו). (רש"א)

ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן דאמר ר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי אי בעית אימא קרא איבע"א סברא איבע"א סברא דר' יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ור' יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא ואב"א קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב [\[דברים ו-ז\]](#) בשכבך ובקומך ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפלה ר' יהושע בן לוי סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא בערב מברך שתים לפנייה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר [\[תהילים נא-ז\]](#) ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר [\[תהילים יט-טו\]](#) יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון

דתקיננו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקיננו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא : אמר רבי אלעזר א"ר אבינא כל האומר [{תהילים קמה-א}](#) תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל"ף בי"ת נימא [{תהילים קיט-א}](#) אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפין אלא משום דאית ביה [{תהילים קמה-טז}](#) פותח את ידך נימא הלל הגדול דכתיב ביה [{תהילים קלו-כה}](#) נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפתן של שונאי ישראל דכתיב [{עמוס ה-ב}](#) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנא' [{תהילים קמה-יד}](#) סומך ה' לכל הנופלים : א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתי' [{ישעיה ו-ו}](#) ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי' [{דניאל ט-כא}](#) והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף וגו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר' יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכת"י התם [{דניאל י-ג}](#) והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתיים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעת המגפה באחת : א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו אמר רבי יוסי מאי קרא [{תהילים ד-ה}](#) רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמר רב נחמן

רפ"י ואי כרבן גמליאל סבירא להו. דמשמע ליה צ'כבד כל זמן צ'בני אדם פוכבים ויך בכלל הזה כל הלילה: לימרו כר"ג. עד עמוד השחר: מן העצירה. שמה יסמוך על שהות שיש לו כדתיא: קימעא. מעט: משום אונס שינה. התוקפתו לעבור על דברי חכמים הוזקו להזהירו יותר: ממאן דאמר. לקמן צ' תפלת השחר (דף כז:): אמר מר קורא ק"ש. של ערבית תחלה ואח"כ מתפלל: מסייע ליה לר' יוחנן. דאמר ערבית נמי ק"ש ואחר כך תפלה כדי שישמוך גאולה לתפלה. וללא כר' יהושע בן לוי דאמר תפלה ואחר כך ק"ש: זה הסומך. וכל שכן דשחרית דעיקר גאולת מלכים צ'שחרית הוה כדכתיב ממחרת הפסח ילאו בני ישראל (צמדבר לג) וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים דכתיב ה' כורי וגואלי (תהלים יט) וסמיך ליה יענק ה' ציוס כרה (סס כ) ואמרי'

בברכות ירושלמי (פ"א) מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאהבו של מלך שצא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומאלו שהפליג אף הוא הפליג אלל יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשצחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע ארכיו: באמצע תקנוס. בין שני ק"ש תקנו כל תפלות של יום דקא סבר תפלת ערבית קודמת לק"ש: גאולה מאורתא לא הוי. הילכך גאולה לאורתא לא חשיבא לאהדורי עלה סמיכת תפלה: מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה. דבשחרית כולהו מודו דבעי מסמך: שלש פעמים. כנגד שלש תפלות: דאית ביה תרתין. דאית באל"ף ביי"ת ויש בו שצח הכנת מזון לכל חי: אפילו הכי. אף על פי שהפסיק נו"ן מפני נפילה שבה ולא אבה לרמזה חזר ורמז סמיכת הנפילה תכף לה: ויעף אליו. בפריחה אחת ולא הרגיע בינתים: מועף ביעף. שתי פריחות: באחת. בפריחה אחת: אמרו בלבבכם. אמרו מה שכתוב על לבבך (דברים ו): על משכבכם. שנאמר בשכבך : ודומו. בשינה אחרי כן: (רש"י)

תוספות וקורא קריאת שמע ומתפלל. מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית: דאמר רבי יוחנן איזהו בן העוה"ב וכו'. ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיבנו. נראה הואיל ותקינו להו רבנן ה"ל כגאולה אריכתא דתקינו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מבהכ"נ עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש באותם פסוקים י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות דשמנה עשרה ואגב שתקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו. והלכה כר' יוחנן דברייתא מסייע ליה וכן פסק ה"ג. ואם כן יש ליזהר שלא לספר בין גאולה דערבית לשמנה עשרה. ומיהו בסדר רב עמרם פי' מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמעינן דלא בעינן מסמך גאולה דערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות. ולא נהירא [דאם כן] ר' יוחנן סבירא ליה תפלת ערבית חובה דפלוגתא היא דרב ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן. ונכון להחמיר ולהזהר מלספר בינתים ואי תימא קשיא הלכתא אהלכתא דקיימא לן תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כרבי יוחנן צריך לומר דאפילו אי סובר רבי יוחנן כרב דאמר רשות היא מכל מקום מחייב לסמוך. אם כן גם לנו יש לסמוך: (תוספות)

רשב"א מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן אי זהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה לתפלה. ואיכא למידק אנן דעבדינן כמאן, דהא מפסיקים בפסוקי דברוך ה' לעולם ויראו עינינו וחותמין בה ואומרינן קדיש אחריה. ועל כן נמנעו הרבה מן הגדולים שלא לאומרם כל עיקר. וכן כתבו בתוס' בשם רבי שמואל ז"ל שלא היה אומרם כל עיקר. אבל מי שאומרם סומך על מה שאמרו לקמן (כו, ב) דתפלת ערבית רשות. ומכל מקום היא בעלמא הויא דבר של תימה שכיון שתקנו בה ברכה למה אינה פותחת בברוך, שהרי אינה סמוכה לברכות של קריאת שמע דתקנה היתה לומר פסוקים אלו שיש בהן

שמונה עשר הזכרות מפני שצתי כנסיות שלהן היו רחוקין מן הישוב והיו מתיראין להתעכב שם עד לאחר תפלת ערבית, ולפיכך תקנו להם פסוקים אלו שיס זבן שמונה עשר הזכרות כנגד שמונה עשרה זכרות של שמונה עשרה, וכשהיו זבתיהם היו מתפללין שמונה עשרה. ועל כן יס לתמוה מפני מה לא פתחו בזכרה שלאחריהן בזכרוך. (רשז"א)

א

-

ה

דף

אם תלמיד חכם הוא אין צריך אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון [\[תהילים לא-ו\]](#) בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת: אי"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' [\[תהילים ד-ה\]](#) רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. וא"ר לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב [\[שמות כד-יב\]](#) ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא מלמד שכולם נתנו למשה מסיני: אי"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אווז חרב של שתי פיות בידו שנאמר [\[תהילים קמט-ו\]](#) רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב [\[תהילים קמט-ה\]](#) יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר [\[איוב ה-ז\]](#) ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר [\[משלי כג-ה\]](#) התעייף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר [\[דברים לב-כד\]](#) מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעייף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר

מזי רעב ולחומי רשף אמר ליה רבי יוחנן הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר [\[שמות טו-כו\]](#) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו שנא' [\[תהילים לט-ג\]](#) נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר ואין טוב אלא תורה שנאמר [\[משלי ז-ב\]](#) כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא' [\[איכה ג-מ\]](#) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה שנאמר [\[תהילים צד-יב\]](#) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר [\[משלי ג-יב\]](#) כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר [\[ישעיה נג-י\]](#) וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר [\[ישעיה נג-י\]](#) אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם מה שכרו [\[ישעיה נג-י\]](#) יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' [\[ישעיה נג-י\]](#) וחפץ ה' בידו יצלח פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר [\[תהילים סו-כ\]](#) ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב [\[ויקרא ב-יג\]](#) ולא תשבית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב [\[דברים כח-טט\]](#) אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח מלח

ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם : תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב [\[דברים ח-ה\]](#) כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב [\[משלי ו-כג\]](#) כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים

רפ"י ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד ליו בכך: ירגיז ילך טוב. שיעשה מלחמה עם ילך הרע: ודומו פלה. יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית: זה מקרא. חומש שמלוא לקרות בתורה: זו משנה. שיתעסקו במשנה: זה גמרא. סברת טעמי המשניות שממנו יולאה הוראה. אבל המורים הוראה מן המשנה נקראו מבלי העולם במס' סוטה (דף כב.). כאילו אוהז חרב של שתי פיות בידו. להרוג את המזיקין: מאי משמע. דבקריאת שמע: התעייף עיניך בו. אם תכפל וסגרת עיניך בתורה היא משתכחת ממך: ובני רשף יגביהו עוף. העוף מסלקם ממך: קטב מריני. זה גם שד הלהרים במסכת פסחים (דף קיא.): ולחומי רשף. כתיב בין רעב למזיקין נדרש לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין: אפילו תינוקות של בית רבן יודעים. שהתורה מגינה שלמדן מספר חומש אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתו וגו'. ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איוב כבר למדו: החשיתי מטוב. מן התורה: וכאבי נעכר. מכה עכורה: המוכר עלב. שפירש הימנו דבר חשוב כזה ומתוך דחקו מכרו: ושמת. שהרי הקב"ה מזהירם מלעזוב אותה ומשכחה לפניהם בלקח טוב אחר שנתנה להם: פשפש ולא מלא. לא מלא עבירה בידו שבשילה ראוין יסורין הללו לבא: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. שבשיל יסורין כריך אדם לבא לידי תלמוד תורה: יסורין של אהבה. הקב"ה מייסרו בעוה"ז בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכותיו: וה' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפץ בו מחלהו ביסורין: אשם קרבן: נפשו. מדעתו: דבר זה. שאשרי אדם אשר תיסרנו יה: מתורתך תלמדנו. כלומר מתורתך אנו למדין אותו: נאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הצרית. אחר הקללות

נאמר במשנה תורה: אף יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם. גרסי': ודרך חיים. חיי העוה"צ הויין לו תוכחות מוסר לאדם: (כ"ט)

תוספות

זה

לקטע

פירוש

אין

דף - ה ב

וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו אמר ליה רבי יוחנן בשלמא תורה וגמילות חסדים דכתיב [\[משלי טז-ו\]](#) בחסד ואמת יכופר עון חסד זו גמילות חסדים שנאמר [\[משלי כא-כא\]](#) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד אמת זו תורה שנאמר [\[משלי כג-כג\]](#) אמת קנה ואל תמכור אלא קובר את בניו מנין תנא ליה ההוא סבא משום ר' שמעון בן יוחאי אתיא עון עון כתיב הכא בחסד ואמת יכופר עון וכתוב התם [\[ירמיה לב- יח\]](#) ומשלם עון אבות אל חיק בניהם. א"ר יוחנן נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה ונגעים לא והתניא כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו אינן אלא מזבח כפרה מזבח כפרה הווי יסורין של אהבה לא הווי ואב"א הא לן והא להו ואי בעית אימא הא בצנעא הא בפרהסיא ובנים לא היכי דמי אילימא דהווי להו ומתו והא א"ר יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר אלא הא דלא הווי ליה כלל והא דהווי ליה ומתו. רבי חייא בר אבא חלש על לגביה ר' יוחנן א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הן לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. ר' יוחנן חלש על לגביה ר' חנינא א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הן לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה אמאי לוקים ר' יוחנן לנפשיה אמרי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים רבי אליעזר חלש על לגביה רבי יוחנן חזא דהווי קא גני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא חזייה דהווי קא בכי ר' אליעזר א"ל אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות ואי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר א"ל להאי שופרא

דבלי בעפרא קא בכינא א"ל על דא ודאי קא בכית ובכו תרוייהו אדהכי והכי א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא על לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן ואמרו ליה לעיין מר במיליה אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרו ליה מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא אמר להו אי איכא מאן דשמיע עלי מלתא לימא אמרו ליה הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה אמר להו מי קא שביק לי מידי מיניה הא קא גניב ליה כוליה אמרו ליה היינו דאמרי אינשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעים אמר להו קבילנא עלי דיהיבנא ליה איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי אייקר חלא ואיזדבן בדמי דחמרא : תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום על תפלתי שתהא לפני מטתי מאי לפני מטתי אילימא לפני מטתי ממש והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר [ישעיה לח-ב](#) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל לא תימא לפני מטתי אלא אימא סמוך למטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום דא"ר חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמר [תהילים יז-יד](#) וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא וצפונך תמלא בטנם וכתוב התם [בראשית כה-כד](#) וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה : תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר [איוב יח-ד](#) טורף נפשו באפו הלמענד תעזב ארץ ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר [איוב יח-ד](#) ויעתק צור ממקומו ואין צור אלא הקב"ה שנאמר [דברים לב-יח](#) צור ילדך תשי ואם המתין לו מה שכרו

רש"י ובנים. קא סלקא דעתיה הקובר את בניו: ארבע מראות. שאת ותולדתה זהרת ותולדתה. זהרת עזה כסלג שניה לה כסיד ההיכל. שאת כאמר לבן שניה לה כקרום בינה: הא לן והא להו. בל"י שיערי חומה מקודשות בה ומאורע טעון שילוח חוזה להן אינן יסורין של אהבה. בכל שאין טעונין שילוח והן מזבחה כפרה הווי יסורין של אהבה: כלנעא. תחת בגדיו: דין גרמא דעשיראה ביה. זה עכס של בן עשירי שמת לו: ביה. כמו

כר וקר עכס פחות מכשעורה ממנו בסודרו לעגמת נפס. וגברא רבא כר"י לא באו לו יסורין שאינון של אהבה: דהו להו בניס ומתו. הוו להו יסורין של אהבה שהאבלות מכפרת על עוונותיו: גלייה. ר' יוחנן לדרעיה: ונפל נהורא. שהיה בשרו מבהיק שיפה היה מאלד כדאמרין בב"מ בהשוכר את הפועלים (דף פד.): אי משום תורה. שלא למדת הרבה כראונך: אחד המרבה ואחד הממעט. לענין קרבות שנויה בשלהי מנחות (דף קי.) נאמר בעולת בהמה ריח ניחוח ובמנחה ריח ניחוח ללמדך שאחד המרבה וכו': אי משום מזוני. שאינוך עשיר: על דא ודאי קא בכית. על זה ודאי יס לך לבכות: דני. חביות: תקיפו. החמילו: ליעיין מר במיליה. יפספס במעשיו: אי איכא דשמיע עלי מילתא לימא. אם יס בכס ששמע עלי דבר שאני צריך לחזור בי יודיעני: שבישא. חלקו בזמורות הגפן שחותכין מהן בשעת הזמיר ותנן (בב"מ דף קג.) כסם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים שריגים מתרגמינן שבסין (בראשית מ): מי שביק לי מידי מיניה. וכי אינו חשוד בעיניכם שהוא גונב לי הרבה יותר מחלקו: בחר גנבא גנוב כו'. הגונב מן הגנב אף הוא טועם טעם גנבה: סמוך למטתי. כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה וסלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ס ואתפלל: לפון לדרום. ראש ומרגלותיה זה לפון וזה לדרום ונראה בעיני שהכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמיש לרוחות אחרות: ולפונך. לשון לפון וסיפיה דקרא יסבעו בניס: תמלא בטנס. תמלא ימי הריונס: טורף נפשו באפו. לך אומר אשר גרמת לך לטרוף את נפשך בפניך ומה היא הנפש זו תפלה כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני ה' (ס"א א): הלמענד העוזב ארץ. וכי סבור היית שבשבילך שיאלת תסתלק השכינה ויעוזב את חבירך המתפלל לפניו: (רס"י)

תוספות הא לן והא להו. פי' רש"י לבני ארץ ישראל שצריכין שילוח חוץ לשלשה מחנות לא הוו יסורין של אהבה. ותימא דשילוח מחנות לא היה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג ובתי ערי חומה. ובימי האמוראין לא היה היובל נוהג כדאמרין במסכת גיטין (פ"ד דף לו.) והיאך היה מדבר ר' יוחנן מדבר שלא היה נוהג בימיו. וי"מ הא לן והא להו לענין טומאה שנוהרין בא"י ולא בבבל: **והאמר** רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר. פי' רש"י דלאדם חשוב כר' יוחנן מסתמא לא היו אלא יסורין של אהבה. ותימא דהא מסיק דהיכא דלא הוו ליה בניס כלל לא הוו יסורין של אהבה והרי כמה צדיקים שלא היו להם בניס ואי משום בנות ר' יוחנן נמי הוו ליה בנות בפי בתרא דקדושין (דף עא.): ונראה לפרש דהכי פריך והאמר ר' יוחנן דין גרמא וכו' אלמא מדהוה רגיל לנחם אחרים בכך ש"מ דהוו יסורין של אהבה. אבל אינו תלוי בכך שהצדיקים עצמם פעמים מעונים ביסורין: ה"ג לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות. אבל אין לגרוס אין אדם זוכה דהא כמה צדיקים זוכין לשתי שלחנות כגון רבי וכדאמרין בפרק בתרא דהוריות (דף י): **דינא** בלא דינא. הרבה צדיקים יש שלוקין בגופם ובממונם אלא הם

היו יודעים שלא היה נותן שבישא לאריסיה והיו רוצים לרמוז לו שלא יעשה עוד : **שלא** יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר. אבל מלתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק. אבל מטה נראה שאין זה קבוע : **אלא** אימא סמוך למטתי. שלא היה עושה מלאכה עד שיתפלל. ורשיי פירש אפילו ללמוד שאסור ללמוד קודם תפלה. ולא ידעתי מנא ליה. אבל ראה דשרי ללמוד קודם דלקמן בפרק שני (דף יד ב) אמרינן דרב מקדים ומשי ידיה ומברך ומתני פרקיה וקרי קייש כי מטא זמן קייש וכו' : **כל** הנותן מטתו בין צפון לדרום וכו'. ולא בין מזרח למערב ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחי קראי : (תוספות)

רשב"א הא דאמרינן: **זמי שיס בן אחד מארבע מראות נגעים הללו דהוי מזבח כפרה.** ואמרינן: הא לן והא להו. פירש רש"י ז"ל: בני ארץ ישראל שבתי ערי חומה שלהן מקודשות ומאורע טעון שלוח חולכה להן אינן יסורין של אהבה. והקשה עליו הרב רבי אלחנן ז"ל דהא משמע בערכין (כט, א) שאין בתי ערי חומה נוהגין אלא בזמן שהיוזבל נוהג, ואם כן אף בארץ ישראל גופה היה מלי לאיפלוגי כאן בזמן שהיוזבל נוהג כאן בזמן שאין היוזבל נוהג. ותירץ הוא ז"ל דשמא התם לא מייירי אלא לענין בתי ערי חומה ממס, אבל לענין שלוח מחנות נוהגין עכשיו למ"ד קדשה לעתיד לבא, ובמסכת כלים (פ"א, מ"ז) שנינו, ערי חומה מקודשות שאין (זבין וטמאי מתים) [מאורעין] נכנסין לשם. וגם מקלת מרבני רפת פירשו לפני רשב"ם ז"ל שאף בזמן הזה נוהג כן בארץ למאן דאמר קדשה לעתיד לבא. ורבנו האי גאון ז"ל פירש: הא לן לבני צבל שאנו בארץ טמאה הוי מזבח כפרה, אבל דרבי יוחנן דאמר דאינן יסורין של אהבה, לבני ארץ ישראל משום טומאה. והקשה הוא ז"ל כיון שיס יסורין של אהבה מאי קא אמרי ליה רבנן לרב הונא וקודשא בריך הוא מי עביד צלא דינא. ותירץ דמשום דנודע להו לרבנן דלא יהיב שביתתא לאריסא ועביד צלא כהוגן, קא אמרו ליה הכי. (רשב"א)

אמר ר' יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר [ישעיה מח-יח] לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך

וצאצאי מעיד וגו': תניא אבא בנימין אומר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין אמר אביי אינהו נפישי מינן וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא אמר רב הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מנייהו הוי הני ברכי דשלהי מנייהו הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו הני כרעי דמנקפן מנייהו האי מאן דבעי למידע להו לייתי קיטמא נהילא ונהדר אפורייה ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא האי מאן דבעי למחזינהו ליתי שלייתא דשונרתא אוכמתא בת אוכמתא בוכרתא בת בוכרתא ולקליה בנורא ולשחקיה ולימלי עיניה מניה וחזי להו ולשדייה בגובתא דפרזלא ולחתמי בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי מניה ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק רב ביבי בר אביי עבד הכי חזא ואתזק בעו רבנן רחמי עליה ואתסי: תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר [\[מלכים א ח-כח\]](#) לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר [\[תהילים פב-א\]](#) אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר [\[תהילים פב-א\]](#) בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר [\[מלאכי ג-טז\]](#) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו' מאי [\[מלאכי ג-טז\]](#) ולחושבי שמו אמר רב אשי חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר [\[שמות כ-כד\]](#) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות וכי מאחר דאפי' תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפי' תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר [\[ישעיה סב-ח\]](#) נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו בימינו זו תורה שנאמר [\[דברים לג-ב\]](#) מימינו אש דת למו ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר [\[תהילים כט-יא\]](#) ה' עוז לעמו יתן ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתי' [\[דברים כח-ג\]](#) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו

א"ל [\[דברי הימים א יז-כא\]](#) ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל אין דכתיב [\[דברים כו-יז\]](#) את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר [\[דברים ו-ד\]](#) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל [\[דברים ד-ז\]](#) כי מי גוי גדול ומי גוי גדול [\[דברים לג-כט\]](#) אשריך ישראל [\[דברים ד-לד\]](#) או הנסה אלהים [\[דברים כו-יט\]](#) ולתתך עליון אי הכי נפיש להו טובי בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמייך להדדי בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמד ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולתתך עליון בחד ביתא

רפ"י לוא הקצבת. לשון המתנה היא: למנותי. בצביל מנותי אשר לותי לגמול חסד: לראות. כל הקדים העומדים לפניו: כי כסלח לאוגיא. כקורת חפירה המקפת האוגיא שעושין תחת הגפנים כמו ששנינו (מ"ק דף 77 ב) אין עושין אוגיות לגפנים לאסוף פס מים להסקות הגפן. כסלח הוא תלם של מענה המקפת סביב סביב את תל האוגיא והגפן נטוע בתל ובריך נדרים (דף 77 ו ב) הדין אוגיא להוי פאה: האי דוחקא דהוי בכלה. פעמים שזני אדם יושבים רווחים ביום הצבת שזאין לשמוע דרשה ודומה להם כיושבים דחוקים: הני צרכי דשלהי. צרכים עייפיים: מאני דרצנן דכלו. בגדי התלמידים שכלים מהר והם אינם זני מלאכה שיכלו בגדיהם: מחופיא דידהו. זאין המזיקים ויושזין אלכל ומתחככים בהם. חופיא לשון חופף ומפספס (שבת דף 77 נ) פריי"ר {הכוף} בלע"ז: שלייתא דשונרתא. שליית הולד של חתול נקבה: צוכרתא. הצכורה לאמה: בת צוכרתא. ואף אמה היתה צכורה: ולימלי עיניה מניה. ישים ממנה מעט בעיניו כל לשון נתינה בעין קורהו בלשון גמרא לשון מלוי לפי שדבר מועט הוא מלא: גובתא דפרזלא. קנה חלול של ברזל: ולחתמיה. לקנה: בגושפנקא דפרזלא. בחותם של ברזל דזמידי לצייר וחתים לית להו רשותא כדאמרינן בכל הבשר בשחיטת חולין (דף קה ב): במקום רנה. צבהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב: בעדת אל. צבית מועד שלו: ומנין לעשרה וכו'. עדה קרויה בעשרה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר יד) יאלו כלב ויהושע: בקרב אלהים ישפוט. ואין צית דין קרוים אלהים אללא בג' צפ"ק דסנהדרין (דף ג:): ויקשב ה'. ממתין להם פס: אשר אזכיר את שמי. אשר יזכר שמי

על מצותי ודברתי: אצא אליך. לשון יחיד הוא: מכתבן מליי. כדכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו (סיפא דקרא): קדמה שכינה ואתיא. קודם שיהיו כל העשרה: נלכז בעדת אל. מעיקרא משמע: עד דיתבי. כדכתיב ישפט. בשעת המשפט: עוז לעמו. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו וגו' ויראו ממך: מה כתיב זהו. בשלמא בתפילין לידן כתיב שמע (דברים ו) והיה אם שמוע (שם יא) קדש לי כל בכור (שמות יג) והיה כי יביאך פרשיות שנלכוו זהם לשום זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אלכא דלידיה מאי כתיב זהו: האמרת. לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים לד). ישתבחו: בשאר צתי מאי. שהרי ארבעה צתים הם: (רש"י)

תוספות המתפלל ולא המתין את חבריו טורפין לו וכו'. פירש רבינו תם דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין. והר"י היה מאחר תפלתו ומאריך עד שיצאו כולם ואם בתוך כך היה שום אדם בא בבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמרו תפלתם. ונאה להחמיר אף לנו: כי כסלא לאוגיא. כעין תלמים המקיפין את הערוגה כדאמרינן בריש נדרים (דף ו): הדין אוגיא להוי פאה: חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות. כלומר עם אחרים אבל בספר לבדו נכתבין כדאמרינן וכל מעשיך בספר נכתבין (אבות פרק ב) כ"ש מדה טובה: אלו תפילין שבראש. לפי שיש בהן רוב שם של שדי שהשי"ן כתובה בקמט שבבתים והדליית ברצועות. ותימא משבת פרק במה מדליקין (דף כח ב) דקאמר מן המותר בפיק ולא מפיק רצועות מתורת ה' בפיק. ועוד דבפי בתרא דמגילה (דף כו ב) קרי לרצועות תשמישי קדושה בעלמא. אלא י"ל אלו תפילין שבראש לפי שהן בגבהו של ראש ונראין דשיך בהו וראו אבל תפילין של יד מכוסין דכתיב (שמות יג) לך לאות על ירך ולא לאחרים לאות: מי כעמד ישראל. זה שישד הפייטן (ביום א' דפסח) טוטפת כלילו גדלי: אחורי בית הכנסת. פי' רש"י כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב וזה המתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבהכ"נ נראה ככופר במי שהצבור מתפלל לפניו. ולא נהירא דאדרבה במהדר אפיה לבית הכנסת מיחזי כשתי רשויות שהקהל מתפלל למערב והוא מתפלל כנגדם למזרח. ע"כ נראה אחורי בהכ"נ מי שהוא אחורי העם במזרח והעם משתחוים למערב ולהכי קאמר ולא מהדר אפיה כו'. ודוקא הם שהיה מנהגם להתפלל למערב. אבל אנו מתפללים למזרח שאנו במערב של א"י וכתב והתפללו אליך דרך ארצם (מ"א ח) ונראה כמו שפי' להם לצד מערב יתפרש לנו לצד מזרח: (תוספות)

רש"י א ולענין מה שאמרו: הקב"ה מניח תפילין. פירש רב האי גאון ז"ל, זה לשונו: הכי פירשו רבנן, שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין והנחת תפילין ולימדו צמרואית העין, כדרך שלמדו מעשה המשכן, שנאמר (שמות כה, ט) כָּכֹל הָאֶשֶׁר יֹאמֶר אֲנִי מִן־הָאֵל הַזֶּה יֵאָמְרוּ יָת תִּבְנֶינָה הַמִּשְׁכָּן, (ככל) הָאֶשֶׁר יֹאמֶר מִן־הָאֵל הַזֶּה (שמות כה, מ). וכן לענין מה שאמרו (ראש השנה יז, ב) שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח לצור שיוורד לפני התיבה ולימד את משה בפרשת ויעבור ה' על פניו ויקרא, וכן הוא אומר (שם לג, יט) יֹאמֶר אֲנִי אֶעֱבֹר כָּל טוֹבֵי עַל פְּנֵיךָ וְגו', ועל אותה שעה אמרו, מנין שהקדוש ברוך הוא מתפלל, והלא בתורה

פירש כי כן אמר ה' אל רחום וחנון, וקאמר משה אתה הראתנו לומר שלש עשרה מדות שנאמר (במדבר יד, יז) פֶּאֶסֶר דְּפִרְפָּא לְאִמְרֵי. וכן אמרו לקמן (ז, א) יהי רצון שיכבשו רחמי את כעסי ללמדנו לומר יהי רצון שיכבשו רחמיך את כעסך. עד כאן לשון רב האי גאון ז"ל. ומיהו מאי דקאמרי תפילי דקודשא בריך הוא מאי כתיב בהו, קשיא טובא לפירוש זה בעיני. ויש לשאר החכמים ענין אחר נעלם בזה, והאלהים יראנו איזה הדרך ישכון אור. (רשב"א)

דף ו - ב

וכולהו כתיבי באדרעיה: אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו שנאמר [ישעיה נ-י](#) מי בכס ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו יבטח בשם ה' מאי טעמא משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח: אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנא' [ישעיה נ-ב](#) מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. א"ר חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב [בראשית יט-כז](#) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר [תהילים קו-ל](#) ויעמוד פינחס ויפלל: אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנא' [הושע ו-ג](#) נרדפה לדעת את ה' אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחליין רבנן שבתא כיון דשמענא להא דרבי תנחום א"ר יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת שנא' [הושע יא-י](#) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו' אנא נמי רהיטנא. אמר ר' זירא אגרא דפרקא רהטא אמר אביי

אגרא דכלה דוחקא אמר רבא אגרא דשמעתא סברא אמר רב פפא אגרא דבי טמיה שתיקותא אמר מר זוטרא אגרא דתעניתא צדקתא אמר רב ששת אגרא דהספדא דלויי אמר רב אשי אגרא דבי הלולי מילי: אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר [\[תהילים יב-ט\]](#) סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא חלף אליהו חזייה אידמי ליה כטייעא אי"ל כדו בר קיימת קמי מרדך שלף ספסרא וקטליה אי"ל ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי [\[תהילים יב-ט\]](#) כרום זלות לבני אדם אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונין ר' אמי ור' אסי דאמרי תרוייהו כאילו נדון בשני דינים אש ומים שנאמר [\[תהילים סו-יב\]](#) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר [\[מלכים א יח-לו\]](#) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ענני ה' ענני ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ר' יוחנן אמר אף בתפלת ערבית שנאמר [\[תהילים קמא-ב\]](#) תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב רב נחמן בר יצחק אמר אף תפלת שחרית שנאמר [\[תהילים ה-ד\]](#) ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה: וא"ר חלבו אמר רב הונא כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות שנאמר [\[ירמיה לג-יא\]](#) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות ואם משמחו מה שכרו אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות שנאמר [\[שמות יט-טז\]](#) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר וגו' ויהי קול השופר וגו' והאלהים יעננו בקול. איני והא כתיב [\[שמות כ-יח\]](#) וכל העם רואים את הקולת אותן קולות דקודם מתן תורה הוו רבי אבהו אמר כאילו הקריב תודה שנאמר [\[ירמיה לג-יא\]](#) מביאים תודה בית ה' רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר [\[ירמיה לג-יא\]](#) כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה': וא"ר חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר

[קהלת יב-יג](#) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' מאי [קהלת יב-יג](#) כי זה כל האדם א"ר אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו ר' שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה ר' שמעון בן זומא אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה: וא"ר חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר [תהילים לד-טו](#) בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר [ישעיה ג-יד](#) ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם:

רש"י וכולהו כתיבי באדרעיה. כל הכתובים הללו כתובים בזרוע צבית אחד שאותן של יד אינן אלא בית אחד כדאמרינן במנחות (דף לד:) וכל הפרשיות כתובות בו: משאיל בו. מה טיבו של פלוני למה לא בא: ירא את ה'. שהיה רגיל לבא אליו: אשר הלך חשכים ואין נוגה לו. אשר עתה הלך למקום חשך אשר ימנע עצמו מלהשכים לפתחי: ואין עונה. שיעור שיוכלו לענות דבר קדושה: אלקי אברהם. שקבע מקום לתפלתו: בעזרו. כדרך שהיה עוזר לאברהם: אל יפסיע פסיעה גסה. לפי שמראה בעצמו שעכוב בית הכנסת דומה עליו כמשוי: נרדפה. לשון מרוצה משמע שהרודף רץ: לפרקא. לשמוע הדרשה: מחליין רבנן שבתא. לאמר מר (שבת ד' קיג:) אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת שנאמר אם תשיב משבת רגלך: אגרא דפרקא. עיקר קבול שכן הזריות הראים לשמוע דרשה מפי חכם היא שכן המרוצה שהרי רובם אינם מצינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכן למוד: אגרא דכלה. שבת שלפני הרגל שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל: אגרא דשמעתא סברא. שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר: אגרא דתעניתא דקתא. שנותנין דקה לערב לפרנסת העניים שהתענו היום: דלויי. להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיצבו השומעים: מילי. לשמח החתן בדברים: אחורי בית הכנסת. כל פתחי בית הכנסת היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגילה (פרק ג) מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו והא דרב הונא מוקי לה לאצוי בדללא מהדר אפיה לבי כנישתא: חלף ההוא טייעא. סוחר ערבי: כדו כדו שתי צר. רשות כי האי לאמרינן בסוכה (ד' מה:) הא דעיילי בצר: כרום זלות. סיפיה דקרא דלעיל: דברים שעומדים ברומם של עולם. כגון תפלה שעולה למעלה: כיון שנאמר אדם לבריות. הוא זל בעיניהם: לראשנו. להיות נושא בנו

דמתרגמינן כנושה (שמות כב) כרשיא: עובר בחמשה קולות. מזלזל בחמשה קולות
שצריך בהן הקב"ה את ישראל: אותן קולות דקודם מתן תורה הוו. הנך קולות בתראי
היינו הנך דאיידי בהו לעיל וקאמר דנראין היו ואע"פ שהקול אינו נראה זה נראה:
מביאים תודה בית ה'. כי אשיב את שבות וגו'. סיפיה דקרא דחמשה קולות דלעיל הוא:
בשביל זה. שיברא זה: לכוות. של"וויך (שול"ז: נעמוע) בלע"ז: גזלת העני. והלא אף גזלת
העשיר גזלה היא אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא להשיב על
שלומו: (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

דף ז - א

א"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר [ישעיה נו-ז]
והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי תפלתם לא נאמר אלא
תפלתי מכאן שהקב"ה מתפלל. מאי מצלי אמר רב זוטר אבר טוביה אמר
רב יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג
עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפני משורת הדין. תניא א"ר
ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים
וראיתי אכתריאל יה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי
ישמעאל בני ברכני אמרתי לו יה"ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך
ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם
לפנים משורת הדין ונענע לי בראשו וקמ"ל שלא תהא ברכת הדיוט קלה
בעיניך: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו
דכתיב [שמות לג-יד] פני ילכו והנחותי לך אמר לו הקב"ה למשה המתן לי
עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך
הוא אין דתניא [תהילים ז-יב] ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה
רגע אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה
בשעה וזו היא רגע ואין כל בריה יכולה לכויין אותה שעה חוץ מבלעם

הרשע דכתיב ביה [\[במדבר כד-טז\]](#) ויודע דעת עליון השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע אלא מלמד שהיה יודע לכיון אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דאמר להו נביא לישראל [\[מיכה ו-ה\]](#) עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגוי מאי [\[מיכה ו-ה\]](#) למען דעת צדקות ה' אי"ר אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקא"ל בלעם לבלק [\[במדבר כג-ח\]](#) מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה' מלמד שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו רגע וכמה רגע אי"ר אבין ואיתימא רבי אבינא רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח שנא' [\[תהילים לו-ו\]](#) כי רגע באפו חיים ברצונו ואב"א מהכא [\[ישעיה כו-כ\]](#) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואימת רתח אמר אביי בהנך תלת שעי קמייתא כי חיורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי כל שעתא אית ביה שורייקי סומקי בההיא שעתא לית ביה שורייקי סומקי. ההוא צדוקי דהוה בשבבותיה דר' יהושע בן לוי הוה קא מצער ליה טובא בקראי יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיי דערסא ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא ניים אמר ש"מ לאו אורח ארעא למעבד הכי [\[תהילים קמה-ט\]](#) ורחמיו על כל מעשיו כתיב וכתוב [\[משלי יז-כז\]](#) גם ענוש לצדיק לא טוב תנא משמיה דר' מאיר בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחויים לחמה מיד כועס הקב"ה: וא"ר יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות שנא' [\[הושע ב-ט\]](#) ורדפה את מאהביה וגוי' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות שנאמר [\[משלי יז-י\]](#) תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנאמר [\[שמות לג-טז\]](#) הלוא בלכתך עמנו בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר [\[שמות לג-טז\]](#) ונפלינו אני ועמך בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנא' [\[שמות לג-יג\]](#) הודיעני נא את דרכיך אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע רשע וטוב לו רשע בן רשע ורע לו רשע בן רשע וטוב לו אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק ורע לו רשע בן רשע איני והא כתיב [\[שמות לד-ז\]](#) פקד

עון אבות על בנים וכתוב [\[דברים כד-טז\]](#) ובנים לא יומתו על אבות ורמינן קראי אהדדי ומשנינן לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אלא הכי קא"ל צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור רשע וטוב לו רשע ורע לו גמור רשע ורע לו רשע גמור ופליגא דר' מאיר דא"ר מאיר שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו שנא' [\[שמות לג-ט\]](#) וחנתי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו הגון [\[שמות לג-כ\]](#) ויאמר לא תוכל לראות את פני תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה כך א"ל הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה ופליגא דר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בשכר שלש זכה לשלש בשכר [\[שמות ג-ו\]](#) ויסתר משה פניו זכה לקלסתר פנים בשכר כי ירא זכה [\[שמות לד-ל\]](#) לוייראו מגשת אליו בשכר מהביט זכה [\[במדבר יב-ח\]](#) לותמונת ה' יביט: [\[שמות לג-כג\]](#) והסירתי את כפי וראית את אחרי אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חזר בו מנא לן ממשה רבינו שנא' [\[דברים ט-יד\]](#) הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה אפי"ה אוקמה בזרעיה שנא' [\[דברי הימים א כג-טו\]](#) בני משה גרשום ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו' ותני רב יוסף למעלה מששים רבוא אתיא רביה רביה כתיב הכא רבו למעלה וכתוב התם [\[שמות א-ז\]](#) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו:

רס"י ונענע לי בראשון. כמודה בזכתי ועונה אמן: דעת בהמתו לא הוה ידע. במסכת ע"א מפרש לה בפ"ק: מאי קרא. דאף הוה כרגע דכתיב כי רגע באפו חיים בראונו: בתלת שעי קמייתא. באחד מרגעי תלת שעות ראשונות: פורייקי. טי"ש (בתמים) בלעז: ללדיק לא טוב. לענוש את הצריות: מרדות אחת. לשון רדוי והכנעה שאדם קם על לבו מחלו: ורדפה את מאהציה וגו'. וכשתראה שאין עוזר תקים על לבה לאמר אשובה אל אישי הראשון: תחת גערה במצין. תחת גערה באדם מצין טובה מהכות כסיל מאה. תחת הטעם למעלה תחת התי"ז ולא כמו אל תירא ואל תחת (דברים א) שטעמו בחי"ת אלא למעלה תחת התי"ז ראשון לומר שהוא קם דבר שאי אפשר לפותרו לשון תפעל לומר תכניע את האדם אלא תכנע היא בעצמה. ולכך שינה את נקודתה לומר שהוא

סם דבר: ג' דברים בקש משה ונתן לו. שהרי לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: להודיעו דרכיו. מנהג מדת משפטיו כגון מפני מה לדיק וטוב לו רשע ורע לו לדיק ורע לו רשע וטוב לו: את אשר .. אחון. את אשר יכמרו רחמי עליו לטעה ואע"פ שאינו כדאי: כשרליתי. בסנה: לא רלית. שנא' ויסתר משה פניו: ופליגא. דר' יהושע בן קרחה שמענישו על כך אדרכי שמואל שאמר קבל שכר על זה: לקלסתר פנים. כי קרן עור פניו: ותמונת ח' יציט. זה מראה אחרים כך שנוי' בספרי (פ' בהעלותך): קשר של תפילין. מאחוריו הוא ואמרי' לעיל דהקב"ה מניח תפילין: (רש"י)

תוספות **שאלמלי** כעסתי לא נשתייר וכו'. ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן: **ההוא** צדוקי דהוה בשבבותיה דריב"ל כו' לאו אורח ארעא. אף על גב דהצדוקים וכו' מורידין ולא מעלין. היינו בידי אדם אבל בידי שמים לאו אורח ארעא להענישם ולהטריחם ולהורגם בידי שמים שלא כדרך בני אדם. ואי גרסינן הכא עובד כוכבים ניחא דקאמר התם העובד כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין: (תוספות)

דף ז - ב

א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר **{בראשית טו-ח}** ויאמר אדני (אלהים) במה אדע כי אירשנה. אמר רב אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם שנא' **{דניאל ט-ז}** ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני למענך מבעי ליה אלא למען אברהם שקראך אדון: וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו שנאמר **{שמות לג-יד}** פני ילכו והנחותי לך: ואמר ר"י משום ר"ש בן יוחי מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאתה לאה והודתו שנאמר **{בראשית כט-לה}** הפעם אודה את ה': ראובן א"ר אלעזר אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי דאילו בן חמי אע"ג דמדעתיה זבניה לבכירותיה דכתיב **{בראשית כה-לג}** וימכר את בכרתו ליעקב חזו מה כתיב ביה

[\[בראשית כז-מא\]](#) וישטם עשו את יעקב וכתוב [\[בראשית כז-לו\]](#) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים וגו' ואילו בני אע"ג דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה דכתיב [\[דברי הימים א ה-א\]](#) ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף אפי' הכי לא אקנא ביה דכתיב [\[בראשית לז-כא\]](#) וישמע ראובן ויצילהו מידם: רות מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות מנא לן דשמא גרים אמר רבי אליעזר דאמר קרא [\[תהילים מו-ט\]](#) לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות: וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנאמר [\[תהילים ג-א\]](#) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתוב בתריה [\[תהילים ג-ב\]](#) ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי ואילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב [\[תהילים ב-א\]](#) למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק ואילו מה רבו צרי לא כתיב: מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי ליה אמר ר' שמעון בן אבישלום משל למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר שפרעו שמח אף כן דוד כיון שאמר לו הקב"ה [\[שמואל ב יב-יא\]](#) הנני מקים עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור: וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר [\[משלי כח-ד\]](#) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו במ תניא נמי הכי רבי דוסתאי בר' מתון אומר מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנא' עוזבי תורה יהללו רשע וגו' ואם לחשך אדם לומר והא כתיב [\[תהילים לז-א\]](#) אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים אל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה ואומר [\[משלי כג-ז\]](#) אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום איני והאמר ר' יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנאמר [\[תהילים י-ה\]](#) יחילו דרכיו בכל עת ולא עוד אלא שזוכה בדין שנאמר [\[תהילים י-ה\]](#) מרום משפטיך מנגדו ולא עוד אלא שרואה בצריו שנאמר [\[תהילים י-ה\]](#) כל צורריו יפיח בהם לא קשיא הא במילי דידיה הא במילי דשמיא ואיבעית אימא הא והא במילי דשמיא ולא קשיא הא ברשע שהשעה משחקת לו הא ברשע שאין השעה משחקת לו ואב"א הא והא ברשע שהשעה משחקת לו ולא קשיא הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור דאמר רב הונא מאי דכתיב [\[חבקוק א-יג\]](#) למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו וכי רשע

בולע צדיק והא כתיב [\[תהילים לז-לג\]](#) ה' לא יעזבנו בידו וכתיב [\[משלי יב-כא\]](#) לא יאונה לצדיק כל און אלא צדיק ממנו בולע צדיק גמור אינו בולע ואב"א שעה משחקת לו שאני: וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו שנאמר [\[שמואל ב-ז-י\]](#) ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה רב הונא רמי כתיב לענותו וכתיב לכלותו בתחלה לענותו ולבסוף לכלותו: וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנא' [\[מלכים ב-ג-יא\]](#) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה: א"ל רבי יצחק לרב נחמן מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא א"ל לכנפי למר עשרה וליצלי אמר ליה טריחא לי מלתא ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר א"ל מאי כולי האי א"ל דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי

ר"ש"י חדני אלהים. כתוב באל"ף דל"ת: הפעם אודה את ה'. לפי שראתה צרוח הקדש שיעקב מעמיד שנים עשר שבטים ולו ארבע נשים כיון שילדה בן רביעי הודית על חלקה שעלה יותר מן החשבון המגיע לה: ראו מה ציון בני לבן חמי. על סם העתיד קראה שמו כדאמרינן לקמן שמה גרים: רות. המואביה משום דאייירי בפירושי השמות נקט לה: למה רגשו גוים. מה תועלת להם אלמא דבר קל הוא בעיניו: מי שלבו נוקפו. הירא מעבירות שבידו: אומר כן. מפרש אל תתחר במרעים אל תקוטט והוא אינו כן אללא אל תתחר במרעים. להתגרות במעשיהם לומר אעשה כן גם אני: ואומר אל יקנא לך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. אפשר לומר אל תקוטט עם רשעים כי אם ביראת ה' יראי ה' אללא על כרחך אל יקנא לך לעשות כמותן: יחילו. יכליחו. וחזירו על כן לא יחיל טובו (איוב כ): מרום משפטיך מנגדו. מסולקין דיניך צרחוק הימנו: יפיה בהם. בנפיותו הוא דוחה אותם כקש: ושמתי מקום. סיפיה דקרא ולא יוסיפו בני עולה לענותו: כתיב לענותו. בספר שמואל: וכתיב לכלותו. בדברי הימים (א יז): בתחלה. כשנבנה הבית נבנה על מנת שלא לענות עוד אויבים לישראל: ולבסוף. כשחטאו נגזר עליהם ענוי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון: לא יכילנא. תש כחי:

(ר"ש"י)

תוספות לא היה אדם שקראו אדון. וא"ת והא כתיב ברוך ה' אלהי שם (בראשית ט.). וי"ל דהתם אינו באל"ף דל"ת שהוא לשון אדנות. וא"ת אמאי לא מייתי קרא אדני (אלהים) מה תתן לי (שם טו) שהוא כתוב קודם. וי"ל שהפרשיות לא נאמרו כסדר ואין מוקדם ומאוחר בתורה וזה הפסוק דבין הבתרים היה קודם לכן. וכן צ"ל ע"כ שהרי אברהם היה בן שבעים שנה בברית בין הבתרים. ואחר הדברים האלה (שם) נאמר אחר מלחמת המלכים כדפירש רש"י בפירוש חומש ובמלחמת המלכים היה בן ע"ג שנים שהרי כל הימים של סדום נ"ב שנים כדאמר"י בפ"ק דשבת (דף יא.). צא מהם י"ב שנים שעבדו את כדלעומר וי"ג שנים של מרידה ונשאר מישובה כ"ו שנים שהיתה בשלוח ובהפיכתה היה אברהם בן צ"ט שנה שהרי היתה ההפיכה שנה אחת קודם שנולד יצחק צא מהם ששה ועשרים שנה למפרע של שלוח נמצא שבן ע"ג שנה היה במלחמת המלכים. אם כן היתה פרשת בין הבתרים קודם לפרשת אחר הדברים שלש שנים ואותה פרשה מסיימת ויחשבה לו צדקה ולכך הביא אותו פסוק דבמה אדע שהוא מוקדם. ומזה מיישב רשב"ם דבמקום אחד משמע שהיה. לילה דכתיב וספור הככבי' (בראש"י טו) ובתך הכי כתי' ויהי השמש לבוא משמע שהוא יום. אלא ודאי ש"מ דשני פרשיות הם ולא בבת אחת נאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה: (תוספות)

א

-

ח

דף

מאי דכתיב [\[תהילים סט-יד\]](#) ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. ר' יוסי ברבי חנינא אמר מהכא [\[ישעיה מט-ח\]](#) כה אמר ה' בעת רצון עניתך ר' אחא ברבי חנינא אמר מהכא [\[איוב לו-ה\]](#) הן אל כביר ולא ימאס וכתוב [\[תהילים נה-יט\]](#) פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי תניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר ולא ימאס וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם אמר ר"ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר [\[ירמיה יב-יד\]](#) כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנא' [\[ירמיה יב-יד\]](#) הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם. אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר [\[דברים יא-כא\]](#) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון

דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר ר' יהושע בן לוי לבניה קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי א"ר אחא ברבי חנינא מאי קרא [\[משלי ח-לד\]](#) אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזת פתחי וכתוב בתריה כי מוצאי מצא חיים. אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת שני פתחים סלקא דעתך אלא אימא שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל: [\[תהילים לב-ו\]](#) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא אמר ר' חנינא לעת מצא זו אשה שנא' [\[משלי יח-כב\]](#) מצא אשה מצא טוב במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' מוצא דכתיב [\[קהלת ז-כו\]](#) ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' ר' נתן אומר לעת מצא זו תורה שנאמר [\[משלי ח-לה\]](#) כי מוצאי מצא חיים וגו' רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה שנא' [\[תהילים סח-כא\]](#) למות תוצאות תניא נמי הכי תשע מאות ושלושה מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תוצאות תוצאות בגימטריא הכי הוה קשה שבכלן אסכרא ניחא שבכלן נשיקה אסכרא דמיא כחיזרא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא ואיכא דאמרי כפיטורי בפי ושט נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא ר' יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה א"ר חנינא מאי קרא [\[איוב ג-כב\]](#) השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר אמר רבה בר רב שילא היינו דאמרי אינשי ליבעי אינש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא מר זוטרא אמר לעת מצא זה בית הכסא אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו. אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתי' [\[תהילים פז-ב\]](#) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות והיינו דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוה להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוה גרסי: ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב [\[תהילים קיב-א\]](#) אשרי איש ירא את ה'

ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב [\[תהילים קכח-ב\]](#) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה: ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה והתניא אל ידור לא קשיא הא דכייף ליה הא דלא כייף ליה: אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר ר' אמי מאי דכתי' [\[ישעיה א-כח\]](#) ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו תיקו רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו: אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום

קכ"י עת רצון. אלמא יך שעה שהיא של רצון: כזיר לא ימאס. תפלת הרצים לא ימאס: מקרב לי. ממלחמות הבאות עלי: כי צרבים היו עמדי. שהתפללו עמי: פדה בשלום. זה שעסק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום (משלי ג) וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו לחזירו הוא מכיר שהוא אוהבו וזא לידי אחוה ושלום: הנני נותשם מעל אדמתם. סיפיה דקרא הוא: מקדמי שחרית מחשבי. ערבית כלומר מאריכין בבית הכנסת: שיעור של שני פתחים. רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עיכוב בית הכנסת ויהא מזומן סמוך לפתח לבאת: יתפלל לעת מלא. יתפלל שיהו מזויין לו כשיצטרך: לעת מלא זו מיתה. שימות במיתה יפה ונחה: אסכרא. אישטר"א נגולמנט {צו"ז מלנ"ט: פלע חמור} בלע"ז שבתוך הגוף: כחיזרא בגבצא דעמרא דלאחורי נשרא. כענפי הסירים הנסבכים בגזת הצמר כשאדם נותק בחזקה ומשליך לאחור שאי אפשר שלא ינתק הצמר עמה: כפיטורי צפי ושט. ים אוקיינוס יך צו מקומות שאינו מקבל ברזל ומחזרין לוחי הספינה ע"י חבלים ועקלים שתוחצי' בנקציו ותוקעין אותו בדוחק לפי שהם גסין כמדת הנקב: פיטורי. חבלים דמתרגמינן ופיטורי ליאים (מלכים א' ו) אטונין: צפי ושט. הוא הנקב שהוא עגול כפי ושט: כמשחל בניתא מחלצא. כמושך נימת שער מתוך החלב: זיבולא בתרייתא שלמא. שיהא לו שלום כל ימי חייו ואף ביום קבורתו עד השלכת עפר האחרונה שצביסוי קבורתו: זיבולא. פלא"דא {פיליד"א: מלוא את חפירה} בלע"ז: לעת מלא זה בית הכסא. שיהא דר במקום שיך בית הכסא סמוך לו לפי שהיתה קרקע של צבל מצולת מים ואין יכולין לחפור שם חפירות והיו כריכין לבאת בשדות ולהתרחק מאד: המצויינים. ליון ואסיפת צבור: ביני עמודי. שבית המדרש נכון עליהם מלמעלה: שכל

זמן ששמעי בן גרא קיים כו'. דסמוך למיתת שמעי כתיב ויתחתן שלמה את פרעה (מלכים א ג) : הא דכייף ליה. אם כפוף הוא לרבו לקבל תוכחתו ידור אללו ואם לאו טוב להתרחק ממנו ויהי פוגג ואל יהי מזיד : מהדר אפיה וגריס. משנתו כשקורין בספר תורה : ישלים פרשיותיו. של כל שבת ושבת (רש"י)

תוספות רב ששת מהדר אפיה וגריס. וא"ת והא אמרינן בסוטה (פ"ז ד' לט.). מאי דכתיב וכפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח) כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדבר הלכה. ויש לומר התם איירי בקול רם כדי שלא יבטלו קול קריאת התורה והכא איירי בנחת. והאי דקא מהדר אפיה רבותא משמע אע"ג דמהדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה שפיר דמי והאי דאהדר אפיה כדי שיכוון גרסתו. ורב אלפס (מגילה פ"ד) כתב דה"ג מפרשי דוקא שיש שם עשרה אחריני אז יכול ללמוד. אבל אין שם עשרה כי אם עמו לא. והכא מיירי שהיו שם עשרה בלא הוא ועוד תירץ האלפסי שאני רב ששת שתורתו אומנתו הוא. ואנן מסתבר לן כי האי תירוצא : שנים מקרא ואחד תרגום. יש מפרשים והוא הדין ללועזות בלע"ז שלהן הוי כמו (תוספות)

ב - **ח** **דף**

ואפילו **{במדבר לב-ג}** עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורי תנא ליה חייא בר רב מדפתי כתיב **{ויקרא כג-לב}** ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. סבר לאקדומינהו אמר ליה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר כדאמר להו ר' יהושע בן לוי לבניה אשלימו פרשיותייכו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום והזהרו בורידין כרבי יהודה דתנן רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין והזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחות בארון אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכין בשר אל תחתכו על גב היד איכא דאמרי משום סכנה ואיכא דאמרי משום קלקול סעודה ואל תשבו על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת

בשעה שהצבור מתפללין. ואל תשבו על מטת ארמית. איכא דאמרי לא תגנו בלא ק"ש ואיכא דאמרי דלא תנסבו גיורתא וא"ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה אמרה לו שב אמר לה איני יושב עד שתגביהי את המטה הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר ר' יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אמר אביי ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט ולא מנח תפילין אבל איכא חד מהנך לית לן בה: תניא אמר ר"ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גבי השולחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה אמר רב אדא בר אהבה מאי קראה [\[בראשית לא-ד\]](#) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו: תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים הן צנועין באכילתן וצנועין בבית הכסא וצנועין בדבר אחר: [\[ישעיה יג-ג\]](#) אני צויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם: רבן גמליאל אומר וכו': אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג תניא ר"ש בן יוחי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא קרית שמע שתי פעמים בלילה אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא יממא הוא לא לעולם ליליא הוא והא דקרי ליה יום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי שמעון בן יוחי איכא דמתני להא דרב אחא בר חנינא אהא דתניא רבי שמעון בן יוחי אומר משום ר' עקיבא פעמים שאדם קורא קרית שמע שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אלמא קודם הנץ החמה יממא הוא והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא ליליא הוא

רש"י ואפי' עטרות ודיבון. שאין בו תרגום: מעלה עליו הכתוב כו'. והכי קאמר קרא הכינו עמכם בתשעה לחדש לענוי המחרת והרי הוא בעיני כענוי היום: לאקדומינהו. לסדר כל הפרשיות בשבת אחת או בשתי שבתות: עד שיסחוט את הורידין. כדי שיאלץ כל הדם ולא אמר כן אלא בעוף הואיל וכולו כולו כאחד: מחמת אונסו. שחלה או שנטרד בדוחק מזונות הזהרו בו לכבדו: שצרי לוחות מונחות בארון. דכתיב (דברים י) אשר שבת ושמתם בארון אף השברים תשים בארון: משום סכנה. שלא יקוץ ידו: משום קלקול סעודה. אף בחבורה קטנה יאלץ דם וילכלך את המאכל וימאס את המסובין: בלא ק"פ. שיהא מטתך דומה למטת ארמית: ארמית ממך. על מטת ארמית: מעשה דרב פפא. שאמרה לו שב על המטה והיה בנה מת מוטל עליה והיתה רוצה להעליל עליו ולומר שיסב עליו והרגו: אסור לעצור וכו'. שנראה כמזריח עמנו מפתח בית הכנסת שבמזרח: על גב היד. את יד חברו הוא נושא ודרך השיבות הוא זה מפני הרוק: אלא בשדה. דאמרי אינשי אזנים לכותל: בדבר אחר. תשמיש: אני כויתי למקודש. במפלת בבל כתיב אני כויתי את מלכי פרס ומדי לבא ולהשחיתה: ליליא הוא. עד הגז החמה: דקיימי בהיא שעתא. הלכך זמן ק"פ ליום הוא לגבי קריאת שמע ובקומך כתיב והא קיימי: (רש"י)

תוספות תרגום שמפרש לפעמים. כי כמו שהתרגום מפרש לע"ה כך הם מבינים מתוך הלע"ז. ולא נהירא שהרי התרגום מפרש במה שאין ללמוד מן העברי. כדאשכחן בכמה דוכתי דאמר רב יוסף (מגילה ד"ג). אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר ע"כ אין לומר בשום לשון פעם שלישית כי אם בלשון תרגום: ואפילו עטרות ודיבון וכו'. פי' רש"י אפי' עטרות ודיבון שאין בו תרגום שצריך לקרותו שלשה פעמים בעברי. וקשה אמאי נקט עטרות ודיבון שיש לו מ"מ תרגום ירושלמי. היה לו לומר ראובן ושמעון או פסוקא אחרינא שאין בו תרגום כלל. ויש לומר משום הכי נקט עטרות ודיבון אע"ג שאין בו תרגום ידוע אלא תרגום ירושלמי וצריך לקרות ג' פעמים העברי מ"מ יותר טוב לקרות פעם שלישית בתרגום: כאילו מתענה תשיעי ועשירי. ה"פ אם נצטוו להתענות יום ט'. והקשה רבינו שמואל ב"ר אהרן מינבי"ל מאי קשיא ליה והא כתיב בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות (שמות יב) ואותו ערב ר"ל ערב של ט"ו הכא נמי נימא מאי ערב ערב של עשירי ויש לומר דשאני התם דכתיב תאכלו לבסוף דמשמע הכי בראשון ב"ד בלילה תאכלו מצות. אבל הכא כתיב ועניתם קודם בערב דמשמע ועניתם מיד ביום התשיעי: ישלים פרשיותיו עם הצבור. נראה דכל השבוע מכיון דמתחילין לקרות הפרשה דהיינו ממנחת שבת ואילך עד שבת הבאה נקראת עם הצבור ואע"ג דלענין גיטין לא נקרא קמי שבת אלא מרביעי ואילך (בפסחים ד' קו). [וזמן השלמה יש] במדרש ג' דברים צוה רבינו הקדוש לבניו בשעה שנפטר שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה משמע דקודם אכילה צריך להשלימה. ומיהו אם השלימה לאחר אכילה שפיר דמי. מ"מ מצוה מן המובחר קודם אכילה: לא לעולם ליליא הוא. תימא אם כן לימא רבותא שפעמים יש אדם קורא לאחר שיעלה עמוד השחר שני

פעמים ויוצא בו משום שחרית ומשום ערבית. וי"ל דהכי קאמר לעולם לילא הוא בשאר מצות דבעינן בהו יום כמו תפילין וציצית. אבל גבי ק"ש לא הואיל ואיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא לאו זמן שכיבה הוא. והאי דנקט לאחר שיעלה עמוד השחר לאו דוקא מיד הוא דהא צריך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתניתין (לקמן ט:): עד שיכיר בין תכלת לכרתי: (תוספות)

רצ"א והדר תני אחת של יום אלמא יממא הוא. הא ללא חקשי ליה גופה דדינא, כלומר, כיון דקאמר שתי פעמים בלילה היכי נפיק ידי חובה דיום בשל לילה. נראה לי משום דעדיפא מינה חקשי ליה, דהא דקא מקשה אלמא יממא הוא הויא קושיא חדא דאית ביה תרתאי, דמדקאמר אחת של יום ונפיק בה דיום אלמא יממא הוא, דאי לא, לא נפיק ביה ידי יום, ומכל מקום עיקר קושיא משום דינא הוא, דאי לאו משום דינא מאי קושיא אלמא יממא הוא, דמאן קאמר דיממא הוא, הא אנון לא קאמרין אללא דנפיק ביה ידי חובתו של יום ואף על גב דהוי לילה, והיינו נמי דאנון לא תרצין ליסנא אללא דינא, לעולם לילה הוא והאי דנפיק ביה דיממא משום דאיכא אינשי דקיימי. הכי גרסינן: לעולם לילה הוא והא דנפיק ביה דיממא וכו'. וכן היא ברוב הספרים. ואיכא למידק טובא, דהא כתיב (נחמיה ד, טו) מַעֲלוֹת הַשָּׁחַר (ו)עַד יְלֹאת הַפּוֹקֵדִים, וכתיב (שם) (והיה) [וְהָיָה] לָנוּ הַלַּיְלָה מְשֻׁמֵּר [וְהָיָה] מְלֻאָה]. ועוד דתנון במגילה (כ, א) אין טובלין ולא מזיזין ולא מליזין, וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, אלמא יממא הוא. ויש מפרשים דהכי קאמר, לעולם לילה הוא לשאר דברים כגון מילה והזאה וטבילה, ולא לילה ממס קאמר, אללא לילה דלכתחילה לא ימול ולא יזה. ואינו מחוור בעיני, דאם כן לענין קריאת שמע הוי יממא אפילו לכתחילה, וכי תימא הכי נמי, אם כן מאי פעמים דקאמר רבי שמעון, דמשמע דלכתחילה לא, ועוד מאי קא משנינן משום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא, כלומר והתורה אמרה ובקומך מזמן קימה, דאטו הנך כגון מילה וטבילה מי לא שרא רחמנא משעלה עמוד השחר אללא דרבנן עשו סייג לתורה עד שתנץ החמה, והכא נמי מאי שנא. אללא נראה לפרש דכולה לקריאת שמע קאמר, כלומר: לילה הוא לענין קריאה, ללא אמר רחמנא בבוקר ובערב ואי נמי ביום ובלילה, אללא בשכבך ובקומך, והלכך כיון דרובא דאינשי גנו עדיין לילה הוא לענין קריאה, ואלא הא דנפיק בה ידי קריאה דיום, משום דאיכא קתא דקיימי מההיא שעתא, ולא דרך מקרה אללא התחלת קימה לקתן היא, והלכך הוי זמן שכיבה וזמן קימה מעורבין זה בזה. והוא הדין דהוה מאי למקרייה יממא, אללא משום דקודם שיעלה עמוד השחר לילה גמורה היא, לא הוי

רבותא ולישנא דתמיהא אי אמר פעמים שאלם קורא אחת בלילה ואחת ביום, אבל השתא דקאמר שתי פעמים בלילה ונפיק בה ידי חובתו אחת של יום הוי לישנא דתמיהא ורבותא. והא דקאמר אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ולא נקט להו תרוייהו לאחר שיעלה עמוד השחר דהוי רבותא טפי כי נפיק בה ידי חובת שניהן. איכא למימר דדילמא לר"ש משמיה דנפשיה נפיק לאחר שיעלה עמוד השחר בשל יום ואפילו עבר וקרא במתכוין לאחר שיעלה עמוד השחר מיד, מה שאין כן בשל לילה דאם עבר ושהה במזיד לא שריא ליה דהוה ליה מעוות, ואי נמי עבר דרך פשיעה לא, וכדאמר להו רבן גמליאל לבניו אלו ואלו אם לא עלה עמוד השחר, דמשמע שאם עלה עמוד השחר לא היו חייבין לקרות, ורבן גמליאל ורבי שמעון משמיה דנפשיה בחדא שיטתא קיימי לגמרי בין בקודם שיעלה עמוד השחר בין לאחר שיעלה עמוד השחר וכדמשמע בירושלמי (ה"א, פיסקא דרבן גמליאל), ולתרוייהו כיון דהתחיל זמן קימה ועוד דלשאר מילי יממא הוא, אף על גב דרובא דאינשי גנו, בקומך קרינן ביה, ומדאורייתא קרינן למיקרי לכתחילה אלא דמדרבנן לא יקרא לכתחילה להרחקה בעלמא וכענין שהרחיקו במילה והזאה וטבילה, אבל של לילה לא יקרא לאחר שיעלה עמוד השחר כל שעבר במזיד או בפשיעה. ואם תאמר כיון דאחר שיעלה עמוד השחר אכתי גנו רובא דאינשי והתורה אמרה בשכבך, האידך אפשר דשרינן טפי בהוא שעתא בשל יום מחמת מיעוטא דקיימי, ממאי דשרינן בשל לילה משום רובא דגנו בה. יש לי לומר דכיון שזה נתעבב ושהה עד השתא דהוי יממא לשאר מילי, איכא למיגזר בה טפי דילמא פשע ויתאחר טפי עד שתנץ החמה ואי נמי שעה דקיימי רובא דאינשי, מאי דליכא למיגזר כולי האי בשל שחר דילמא מקדים וקרי קודם זמנו. איכא דמתני לה אסיפא וכו'. הא גופא קשיא וכו', לעולם יממא הוא, והאי דנפיק ביה ידי לילה משום דאיכא אינשי דגנו בהיא שעתא. כלומר: אף על גב דרובא קיימי כיון דאיכא דגנו אכתי נפיק ביה ידי לילה דאכתי בשכבך קרינא ביה. וקשיא לי אי משום מיעוטא דגנו קרינן ביה בשכבך אע"ג דיממא ממש הוי, אי הכי לישרי אפילו לאחר הנץ החמה ואפילו עד שלש שעות כיון דאיכא בני מלכים דגנו. ויש לומר דבני מלכים מיעוטא דמיעוטא נינהו. ואם תאמר והא קרינן של שחר עד שלש שעות משום בני מלכים אף על גב דהוי מיעוטא דמיעוטא, ומחמתיהו קרינן בקומך עד אותו זמן, ומאי שנא שכיבה. יש לומר דכיון דמחמת יממא חייבה תורה לקרות בשחר, אף על גב דתלי ליה בזמן קימה דינא הוא דנשרי כל זמן קימה ואפילו של בני מלכים, ועוד דאינו בדין דלא יקראו בני מלכים

בשל שחר, אבל בשל לילה הנכנס בשל יום אף על גב דתלח ליה בשכיבה כיון דיממא הוא וכולהו אינשי כבר קמו, משום מיעוטא דמיעוטא דבני מלכים לא שרינו. והא דרבי שמעון משמיה דרבי עקיבא, משמע דאפילו שלא בשעת הדחק קאמר דקודם הנזחמה קורא הוא של לילה, ואפילו בפשע ונתעכב, ואי נמי בנשתהה במתכוין. ותדע לך דמדקאמר רבי יהושע כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, אלמא רבי שמעון אפילו שלא בשעת הדחק קאמר. ואפשר דרבי שמעון משמיה דרבי עקיבא פליג אדנפשיה דוקא בשל לילה, דלרבי שמעון דנפשיה לא קרי בשעבר במזיד ואי נמי בפשיעה כבני דרבן גמליאל שנתעכבו מחמת המשתה, אלא אם כן נאנס ומשום שעת הדחק ואפילו לאחר שיעלה עמוד השחר מיד וכל שכן סמוך להנזחמה, ולרבי שמעון משמיה דרבי עקיבא קרי אפילו סמוך להנזח ואפילו עבר ונתעכב במזיד אלא דלכתחילה אינו ראוי, אבל בשל יום לא פליגי כלל, דבין למר ובין למר משעלה עמוד השחר הוא זמן קימה וזמן קריאה של שחר. ומיהו לא מסתברא דלגמרי קיימי בהיא שעתא בחדא שיטתא, דלרבי שמעון משמיה דנפשיה הא משמע דלא שרי לכתחילה לקרות של יום מיד בסמוך לעלות השחר עד זמן קימה לרובא דאינשי, דהיינו עד שיכיר בין תכלת ללבן, או חד מהני זמני דאיכא במתניתין או בצרייתא, ולרבי שמעון משמיה דרבי עקיבא לכשתימאי לומר דלדידיה זמן שכיבה וזמן קימה מעורבין זה בזה אפילו שלא בשעת הדחק יורא משום יום לאחר שעלה עמוד השחר, דהשתא סמוך להנזחמה שרינו לקרות של לילה משום מיעוטא דגנו, ואף על גב דהוי יממא לשאר מילי, ועוד דאיכא למיגזר ביה טפי משום פשיעותא, בשל שחר דאיכא רובא דקיימי ועוד דיממא הוא לכל מילי לא כל שכן דשרי למיקרא ואפילו שלא בשעת הדחק, אלא שאין ראוי לעשות כן לכתחילה עד שיכיר בין חמור לערוד, וכדקתני בצרייתא (לקמן ט, ב) רבי עקיבא אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד, אבל מכל מקום לכשיכיר בין חמור לערוד מותר לכתחילה לרבי עקיבא ואף על פי שלא תנזחמה עדיין. וכן נראה מן התוספתא (פ"א, ה"ד) דקתני: אמר רבי יהודה פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי עקיבא ואחר רבי אלעזר בן עזריה הגיע זמן קריאת שמע, כמדומה אני שנתייאשו מלקרות אלא שהן עסוקים בצרכי כבוד, קריתי ושניתי ואחר כך התחילו הן ואחר כך נראתה החמה על ראשי ההרים, אלמא דרבי עקיבא מודה הוא דקורין של שחר קודם הנזחמה. אלא שבירושלמי (פ"א, ה"ד) מלאתי גירסא זו בהיפך דהתם אמרו וכבר נראתה החמה על ראשי ההרים, דמשמע דלרבי עקיבא אינו קורא עד שתנזחמה, ושמא גירסא

שבירושלמי משוּבַּשָּׁת. וא"ת א"כ לימא פעמים שאדם קורא שתי פעמים ביום קודם שתנן החמה ויואלא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. תירץ הראב"ד ז"ל משום דשל לילה קאמר הכין דתרוייהו נקט להו בדיעבד, דשל לילה ודאי קודם הנן החמה דוקא בדיעבד היא, וכן נמי של יום לאחר הנן החמה בדיעבד הוא, אבל קודם הנן החמה כמלותה היא לרבי עקיבא משיכיר בין תכלת ללבן לכל אדם, ולותיקין סמוך להנן החמה. ולי נראה דמשום רבותא דשל לילה נקט לה, דאי נקיט להו תרוייהו קודם הנן החמה הוה אמינא דבעינן שיקרא של לילה מיהא רחוק מהנן החמה כדי קריאה אחת, אבל השתא אשמעינן דקורין של לילה אפילו סמוך ממש להנן החמה. ואפילו לגירסא זו שבירושלמי איכא למימר דלרבי עקיבא התחלת קריאת שמע לכל אדם ואפילו לכתחילה משיכיר בין חמור לערוד, ולמלאה מן המובחר לאחר הנן החמה, ואיהו לית ליה דתפלה עם שמן כותיקין, ואי נמי [אית ליה] תפלה עם שמן, למיקרי קריאת שמע בעונתה לאחר הנן טפי עדיפא ליה לרבי עקיבא, דאפילו לותיקין נמי הא משמע דמלותה לאחר הנן החמה ולא אמרו קודם הנן אלא משום תפלה דאית להו ייראוד עם שמן, וכדי שיסמוכו גאולה לתפלה. הא משום מלות קריאת שמע גופא לא. ולענין פסק הלכה, קיימא לן בשל לילה כרבי עקיבא ובשעת הדחק דוקא. וכדאמר רבי יהושע בן לוי כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, ואפילו סמוך להנן ממש הואיל ואיכא אינשי דגנו, אבל במי שעבר במזיד ונסתהה לא, ואפילו בפושע נמי, ולא דוקא סמוך להנן אלא כל לאחר שעלה עמוד השחר אסור, וכמעשה דרבן גמליאל דאמר להו לבניו אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם, הא עלה לא, ואינהו ודאי משמע דלאו שוגגין גמורין היו אלא פושעים לפי שנמשכו אחר עניני המשתה. ולענין קריאה של שחר נמי מעמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחילה לא יקרא, דהא לא אשכחן מאן דשרי לכתחילה קודם שיכיר בין תכלת ללבן, ואפילו רבי שמעון בן יוחאי לאו לכתחילה קאמר אלא בשעת הדחק, דהא פעמים שאדם קורא קאמר, ואפילו תאמר דרבי שמעון שלא בשעת הדחק קאמר אלא שקדם מדעת וקרא, מכל מקום כיון דרובא דאינשי גנו לא שרינן לכתחילה אלא בשעת הדחק. ומיהו בשעת הדחק במי שהשכים ללאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו לפרקה ראשונה ואפילו עד על לבדך, הרי זה מותר לקרות משעלה עמוד השחר, דהא ודאי לא גרע לענין קריאה של שחר מיעוטא דקיימי לאחר שיעלה עמוד השחר, ממיעוטא דגנו סמוך להנן לענין קריאה של ערב, אלא עדיף טפי משום דהכא איכא

תרתני, חדא דמיעוטא מיהא קיימי, ועוד דהוי יממא לכולהו מיילי דעלמא, והתם הויא איפכא דהוי מיעוטא דגנו ויממא, הלכך במקום אונס מיהא שרי. ואם תאמר והא תניא (לקמן ל, א) השכים ללאת לדך מציאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא, דאלמא אפילו ציורא לדך לאחר שיעלה עמוד השחר אינו קורא, ומדתני שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה, ודאי לאחר שיעלה עמוד השחר היא. יך לי לומר דהתם ציורא בשיירא, אי נמי במקום שאין שם גדודי חיות ולסטים, ואפילו הכי מתפלל קודם לאתו, משום דכולה תפלה בעי עמידה בשאפשר וכוונה, ואפשר שלא יזדמן לו בדרך, אבל קריאת שמע שאינו כריך אלא פסוק ראשון אי נמי עד על לבדך כדאיתא לקמן (יג, ב), מזדמן הוא לו בסתם דרכים, הלכך מתאחר הוא למארה מן המוצח עד זמן המקרא, וכענין שאמרו בירושלמי גבי הפסקה דגרסינן התם (פ"א, ה"ב): תמן תנינן מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה, אמר רבי יוסי קריאת שמע אינה כריכה כוונה ותפלה כריכה כוונה, אמר רבי מונא קשיתא קומי רבי יוסה ואפילו תימר קריאת שמע אינה כריכה כוונה, שלושה פסוקים הראשונים אינן כריכין כוונה, מן גו דאינון ליבחר הוא מיכוין. ואי קשיא לך עוד הא דתניא במס' יומא (לו, ב) הקורא עם אנשי משמר לא יאח מפני שהן מקדימים, ואנשי משמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין, ואפ"ה הכי קתני שהקורא עמהם לא יאח. איכא למימר דההיא ליתא, ואי נמי איתא, לאו למימרא שלא יהא יואח בשעת הדחק במשכים ללאת לדך, אלא שלא יאח ידי מארה מן המוצח ואי נמי אפשר במי שקורא שלא בשעת הדחק אלא מדעת שלא יאח כלל וכריך לחזור ולקרות בעונתה, ואף על גב דמצריך יואח אור אין בכך כלום, דמכיון שעלה עמוד השחר שפיר מאי קרי יואח אור וכאנשי משמר. והא דאמרינן לקמן (יא, ב) גבי אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת, אי לימא דאמר אהבה רבה ולא אמר יואח אור דילמא לא מטא זימניה, ההוא דיחויא בעלמא אבל למסקנא הא אסיקנא התם דאמר יואח אור. קארו קל דבר בשל ערבית לאחר שיעלה עמוד השחר עד שתנץ החמה לא יקרא שלא בשעת הדחק, הא בשעת הדחק קורא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. לאחר שתנץ החמה אינו קורא של לילה כלל, והרי זה מעוות לא יוכל לתקון. ושל שחר משעה שעלה עמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחילה לא יקרא אלא בשעת הדחק, הא בשעת הדחק קורא וקורא בצרכותיה, ואפילו יואח אור משיכיר בין תכלת ללבן ראוי לקרות ואפילו לכתחילה כסתם מתניתין ונמשך אותו זמן והולך עד ג' שעות ציוס כרבי יהושע, וכדפסק רב

יהודה כוותיה (לקמן י, ב), ואלא מיהו למארה מן המובחר ממתין כותיקין עד שעה הסמוכה להגן החמה כדי שיגמור עם הגן החמה ויסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום וכדפסק אביי לקמן (ט, ב), וזהו למארה מן המובחר ולא לעיכובא, דותיקין לא פליגי אשיעורי דמתניתין ודברייתא אלא דמשום תפלה שתהא עם הגן החמה הוא שמאריכין לאחר עד סמוך להגן ומדכתיב (תהלים עב, ה) יִירָאוּךָ עַם שָׁמַיִם, הא משום חובת קריאת שמע לא, וכולהו תנאי נמי למארה מן המובחר כותיקין סבירא להו וכדמשמע לקמן (כו, א) דתנן תפלת השחר עד חרות, ורמינן עלה מדתניא מלותה עם הגן החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום, ופרקינן כי תניא ההיא לותיקין. אלמא מדקאמר כי תניא ההיא לותיקין ולא קאמר הא מני ותיקין היא משמע דותיקין לאו מפלג פליגי. ואמרינן נמי לקמן (כה, ב) לימא תנן סתמא כרבי אליעזר אפילו תימא כרבי יהושע ולותיקין וכו', אלמא דותיקין מודין לרבי יהושע, אלא שהותיקין למארה מן המובחר אמרו וליכא מאן דפליג בה. ועוד מלאתי כן בירושלאמי בהדיא דגרסינן התם (ה"ב): אית תנייתא תנו בין זאב לכלב בין חמור לערוד אית תנייתא תנו כדי שיהא אדם רחוק ד"א מחבירו ויכירנו. הוון בעי מימר מאן דמר בין זאב לכלב בין חמור לערוד כמאן דמר בין תכלת לכרתי, ומאן דמר כדי שיהא רחוק ד"א מחבירו ומכירו כמאן דמר בין תכלת ללבן, אבל אמרו מלותה עד הגן החמה כדי שיהא סומך, אלמא כו"ע מודו למארה מן המובחר כותיקין. והא דאמרינן ביומא (לז, ב) אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת נילאות יולאות ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן קריאת שמע, ואמר אביי לשאר עמא דבירושלים, דמשמע דאינו מתחיל עד אחר הגן החמה, לא קשיא, דהתם לצבור שאי אפשר להם להתקבץ ולכוין כותיקין, ועל זה אנו סומכין שלא לעשות כותיקין. כל זה נראה לפי שיטתו של הרב אלפסי ז"ל. אבל ר"ת ז"ל כתב בתשובה דזמן קריאת שמע אינו אלא עד לאחר הגן החמה, וכהיא דיומא דנברשת של זהב, וכרבי שמעון בן יוחאי משמיה דרבי עקיבא דאמר פעמים שאדם קורא שתי פעמים ביום אחת קודם הגן החמה ואחת לאחר הגן, ודוקא לאחר הגן קאמר, וכדפסק רבי יהושע בן לוי כותיה, והותיקין היו ממנהרין קודם זמנה ומשום חביבות התפלה כדי שיסמכו גאולה לתפלה, והא דאמר אביי כאן (לקמן ט, ב) לקריאת שמע כותיקין, לאו למימרא שיהא הלכה בקריאת שמע עצמה כותיקין, אלא לסימנא בעלמא נקט לה, והכי קאמר לקריאת שמע לדין כותיקין לתפלה, דהיינו סמוך להגן החמה מלאחריו. וכדאמרינן נמי (שם) לתפילין כאחרים ואף על גב דאחרים לא דברו

כלל מתפילין, אלא דזמנן של אחרים בקריאת שמע נקט לה בסימנא בעלמא לתפילין לדידן. וכן נמי תנן במגילה (כ, א) אין טובלין ולא מזין ולא מוהלין אלא ביום, וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכוון שעשו משעלה עמוד השחר כשר, אלמא דבר שמלותו ביום מלותו למוצחך משעת הנץ החמה. ויש בזה כמה גמגומין, והראשון נראה עיקר. (רש"א)

א

-

ט

דף

לא לעולם יממא הוא והאי דקרו ליה ליליא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כר"ש שאמר משום רבי עקיבא. אמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי אחא ברבי חנינא אמר ריב"ל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דר' יהושע בן לוי אתו לקמיה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק: מעשה שבאו בניו וכו'. ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג הכי קאמרי ליה. רבנן פליגי עילווד ויחיד ורבים הלכה כרבים או דלמא רבנן כוותך סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה אמר להו רבנן כוותי סבירא להו וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: ולא זו בלבד אמרו אלא וכו': ור"ג מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד אמרו הכי קאמר להו ר"ג לבניה אפילו לרבנן דקאמרי עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר והאי דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: הקטר חלבים וכו' ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהי ק"ש ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' אלעזר בן עזריה הא רבי עקיבא דתניא [שמות יב-](#) [ה](#) ואכלו את הבשר בלילה הזה רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן [שמות יב-יב](#) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה

מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר ליה ר' עקיבא והלא כבר נאמר [\[שמות יב-יא\]](#) בחפזון עד שעת חפזון א"כ מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל כקדשים ביום תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום בשלמא לר' אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה אצטריך למכתב ליה הזה אלא לר' עקיבא האי הזה מאי עביד ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא סד"א הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד אף פסח נאכל שתי לילות במקום ב' ימים ויהא נאכל לבי לילות ויום אחד קמ"ל בלילה הזה בלילה הזה הוא נאכל ואינו נאכל בלילה אחר ור' אלעזר בן עזריה [\[שמות יב-י\]](#) מלא תותירו עד בקר נפקא ורבי עקיבא אי מהתם הוה אמינא מאי בקר בקר שני ורבי אלעזר אמר לך כל בקר בקר ראשון הוא. והני תנאי כהני תנאי דתניא [\[דברים טז-ו\]](#) שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים ר' אליעזר אומר בערב אתה זובח וכבוא השמש אתה אוכל ומועד צאתך ממצרים אתה שורף רבי יהושע אומר בערב אתה זובח כבוא השמש אתה אוכל ועד מתי אתה אוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים א"ר אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר [\[דברים טז-א\]](#) הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנא' [\[במדבר לג-ג\]](#) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון ר' אלעזר בן עזריה סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ורבי עקיבא סבר מאי חפזון חפזון דישאל תנ"ה הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו ביום שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב: [\[שמות יא-ב\]](#) דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי ר' ינאי. אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר

רש"י והאי דקרו ליה ליליא. דקאמר יולא צו ק"פ של לילה: משום דאיכא דגנו. וקרינא ציה ובשכנד: ובכנד שלל יאמר השכיבנו. הקורא ק"פ של לילה שחרית סמוך לעמוד השחר לא יאמר השכיבנו שאין עוד זמן תחלת שכיבה אלא זמן סוף שכיבה: דאשתכור. וישנו ונרדמו עד לאחר עמוד השחר: בשעת הדחק. אבל שלל בשעת הדחק לא: הכי קא אמרי ליה. לרבן גמליאל ולא גרס אלא: רבנן פליגי עילווד. כלומר מי פליגי רבנן עליוך דהא דאמרי עד חצות דוקא קאמרי דלא משמע להו ובשכנד כל זמן

שכיבה אלא כל זמן שדרך בני אדם להתעסק לילך ולשכב ומיהו זהו פליגי אדרי
אליעזר דאלו רבי אליעזר סבירא ליה זמן עסק שכיבה אינו אלא עד האשמורה
הראשונה ולרבנן עד חלות. ואת סבירא לך ובשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים והיינו
כל הלילה ויחיד ורבים הלכה כרבים: או דילמא כוותך סבירא להו. ומשמע להו ובשכבך
כל זמן שכיבה והא דקאמרי עד חלות הרחקה הוא כדי לזרז ומיהו היכא דאתניס ולא
קרא קודם חלות עדיין זמן חיובא הוא ומחייבי ונפקי ידי ק"ץ בזמנו: כוותי סבירא
להו. וחייבין אתם לקרות גרסינן ולא גרסינן מותרים לאפילו שלא בזמנו תנן (עמוד ב)
הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאלו הקורא בתורה: שעת חפזון. שנחפזו ללכת והיינו
עמוד השחר כדכתיב לא תלאו איש מפתח ביתו עד בקר (שמות יב): יכול יהא נאכל.
כשאר קדשים ביום שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום א' ואוכל והולך כל
יום שחיטתה והלילה עד הבקר כדין תודה דכתיב ביום קרבנו יאכל (ויקרא ז): מה
שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד. שבינתים דכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת
(שם יט) אף פסח נמי הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נוקים שני לילות במקום שני ימים
דשלמים ויהא נאכל בשני לילות ויום א' לא שיאכלנו ביום אלא שיהא שעות זמן שלא
יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בלילה השנית קמ"ל: שם תזבח את הפסח
בערב כבא השמש מועד לאתך ממארים. הרי לך שלשה זמנים שאינם שוים. בערב כי
ינטו כללי ערב היינו לאחר חלות שנסתלקה חמה מראש כל אדם ונטתה למערב. כבא
השמש משחשכה. מועד לאתך ממארים בבקר. כיצד יתקיימו כולם. בערב לזמן שחיטה
כבא השמש התחלת זמן אכילה מועד לאתך זמן שריפה כלומר בבקר הוא נעשה נותר
שהגיע זמן שריפה אלא לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב ממתינין לו עד בקר שני:
עד מתי אתה אוכל. היינו כר"ע אבל לתנא קמא עד חלות לילה הוא זמן אכילה ותו
לא דאי לא מאי בינייהו: הכל מודים. רבי עקיבא גופיה מודה שהלילה מחלות ואילך
היתה שעת חפזון למארים לשלחם מן הארץ: מערב נגאלו. נתנו להם רשות ללכת:
חפזון למארים. מכת הזכורים שעל ידם נחפזו למהר לשלחם: חפזון לישראל. לא שמעו
להם ללכת עד בקר: (רפ"י)

תוספות לעולם יממא הוא. ואם תאמר ליתני שתי פעמים קודם הנץ החמה והוי רבותא טפי
דאפילו קודם הנץ הוא זמן דקריאת שמע של שחרית. וי"ל כדפרישנא דהאי יממא לענין שאר
מצות. אבל לענין ק"ש הואיל ואיכא אינשי דגנו לאו זמן קימה הוא. ותימא דקשיא דרבי
עקיבא אדרי עקיבא דהכא קאמר אחר הנץ ולקמן (עמוד ב) קאמר משיכיר בין חמור לערוד
דהיינו אפילו קודם. וי"ל דתרי תנאי אליבא דרבי עקיבא. אי נמי יש לומר יממא הוא אפילו

גבי קרית שמע דהא זמן קימה הוא והא דלא נקט ב' פעמים קודם הנץ משום דבעי לאשמועינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ: **ובלבד** שלא יאמר השכיבנו. פירש בקונטרס אמילתא דר"ש בן יוחי דקורא קודם שיעלה עמוד השחר קאי. ונראה לי דאז ודאי זמן שכיבה הוא ומצי למימר השכיבנו. ועוד דהוה ליה למימר אמאי דסליק מיניה. ופי' השר מקוצי דקאי אקודם הנץ דסליק מיניה ולכך קאמר דלא מצי למימר השכיבנו דלאו זמן שכיבה הוא כיון שעלה כבר עמוד השחר אפילו קודם הנץ: ר' אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה וכו'. וא"ת היכי מצי למימר רבי אלעזר בן עזריה עד חצות והכתיב לא תותירו ממנו עד בקר (שמות יב) דמשמע עד בקר מיהא מצי לאכלו. ויש לומר דמצי למימר דהכי קאמר לא תעשו דבר שיבא לידי נותר עד הבקר. שאם לא יהא נאכל עד חצות לא תוכל לאוכלו ולא לשורפו בלילה כדקא אמרינן ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה ואם כן ישאר עד הבקר: (תוספות)

רשב"א אמר רבי זירא **ובלבד** שלא יאמר השכיבנו. פירש הרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל: לא שלא יאמר כל אותה ברכה כלל, דהא בעינן שתים לאחריה, אלא שלא יאמר אותן המלות מפני שאינו זמן שכיבה, אלא מתחיל הברכה תקננו בענה טובה מלפניך, והא דאמר רבי זירא אפשר לומר דלאו דוקא בקורא קודם הנץ החמה ממס קאמר, אלא כל שקורא לאחר שיעלה עמוד השחר כיון דקימי אינשי תו ליכא למימר השכיבנו, ואפשר לומר דכל זמן דרובא גנו אמרינן, והראשון נראה עיקר. ובני רבן גמליאל עד השתא לא שמעינן להון וכו'. אמר להו רבנן כוותי סבירא להו, והא דקאמרי עד חלות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. נראה לי מכאן דהא דאורי להו רבן גמליאל, אפילו רבנן מודו בה, דלא פליגי אלא בלכתחילה, שאילו נחלקו עליו בהא מ"מ, אינהו לא הוו עבדי כיחידאה, וכיון דאיפסקא הלכתא כרבן גמליאל אלמא אפילו לכתחילה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעליית השחר, ואפילו לרבנן נמי לאחר חלות הוא דאינו יכול להתעכב מדעת, אבל אם ראה להתעכב לקרות ולשנות ולהתעסק במלאכתו עד חלות רשאי. והא דתניא לעיל (ד, ז) חכמים עשו סייג לדבריהם, שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי אוכל קימעה ואישן קימעה ואחר כך אתפלל וכו', אלא הולך לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל. דוקא אוכל וישן קאמר דלא, כדי שלא יבא לידי פשיעה ואפילו ר"ג מודה בדבר זה מפני שהן דברים שמביאין לידי פשיעה, וכיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו אינו רשאי לאכול ולישן עד שיקרא ויתפלל, ולא עוד אלא אפי' התחיל מפסיק לק"ש דאורייתא כדמשמע התם בפ"ק דשבת (טו, ז) וה"ה לכל השנויין שם בשבת, ככניסה למרחץ וישיבה לפני הספר הא לשאר דברים לא, שלא מצינו שחייבו בשום מקום להתפלל תפלת הערב משעה שנכנס בתוך זמנו אלא שלא יתחיל במלאכות המביאות

לידי פשיעה והוא הדין כאן. וכך נראה לי ממה שאמרו צירושלמי (סם) דגרסינן התם: רבי יוסי מפקד לחבריא אי בעיתון מתעסקא באורייתא תהוון קריין שמע קודם לחרות ומתעסקין, מלתא אמרה שהלכה כחכמים, אלמא אפילו לחכמים אינו צריך לקרות משהעריב אלא קודם לחרות, ומחלות עד עלות השחר לר"ג כעד חרות לרבנן, וכי היכי לרבנן יכול להתעכב עד חרות, יכול להתעכב עד שיעלה עמוד השחר לר"ג. ועוד דמיהא דירושלמי גופה שמעינן לה דאי איתא לר"ג אינו רשאי מחלות ולהלן, מאי קאמר זאת אומרת הלכה כחכמים דילמא כר"ג ובהא כו"ע מודו שצריך לקרות לכתחילה קודם חרות, כנ"ל. אלא שלא כתב כן הרב אלפסי ז"ל ושאר הגדולים ז"ל, ונראה מדבריהם שכיון שנקנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרות, כפסטה דהיהא צרייתא דאדם בא מן השדה בערב וכו'. ומה שנראה לי כתבתי. ומכל מקום למה שכתבתי וכל שכן לדעת הראשונים ז"ל, הא דאמרינן בגמרא (ד, א) חכמים כמאן סבירא להו וכו' לעולם רבנן רבנן גמליאל סבירא להו והא דקתני עד חרות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם, וכמו שעשו סייג זה כך עשו סייג מחלות ולמטה, שאם אתה מתיר לו פעמים שהוא חושב שלא עלה עמוד השחר ועלה, ורבן גמליאל אע"פ שהוא עושה סייג באוכל ויושן, אינו עושה סייג לאחר חרות שאינו מצוי, כנ"ל. ורמינהו הלל שבילי פסחים ואכילת פסחים וקריאת שמע ערבית מלותן עד שיעלה עמוד השחר. ואוקימנא למתניתין כרבי אלעזר בן עזריה. ומדלא קתני בצרייתא ולמה אמרו חכמים עד חרות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כמו ששנינו במשנתנו, משמע דהא צרייתא אפילו מדרבנן קאמר, ומדאוקימנא בפלוגתא דרבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא משמע לרבני עקיבא דאכילת פסחים אפילו מדרבנן עד שיעלה עמוד השחר. וקשיא לי דאם כן בזבחים צפרק איזהו מקומן (נז, ב) דתנן הפסח אינו נאכל אלא בלילה וואינו נאכל אלא עד חרות, ואוקימנא אפילו מדאורייתא, ורבי אלעזר בן עזריה היא. ואקשינן ודלמא מדרבנן היא, כלומר ואפילו לרבי עקיבא דאמר דמדאורייתא נאכל עד שיעלה עמוד השחר מודה הוא דמדרבנן מיהא אינו נאכל אלא עד חרות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ודחינן אס כן מאי אלא עד חרות, אלמא אפילו לרבי עקיבא אינו נאכל אלא עד חרות מדרבנן מיהא. ועוד קשיא לי עלה, דאם כן האי צרייתא כמאן תרמייה. ויש לי לומר דהוא הדין דהוה ליה לתרוצי התם דלר' עקיבא אפילו מדרבנן נאכל עד שיעלה עמוד השחר, דאי לא הא צרייתא כמאן תרמייה, אלא דעדיפא מינה תריץ לה התם דאפילו למאי דקא סלקא דעתך דמקשה

דרכי עקיבא אסר מדרבנן, התם אי אפשר להעמיד אלל כר' אלעזר בן עזריה. חדא דדומיא דהנך קתני כלומר דומיא דאינו נאכל אלל זלילה ואינו נאכל אלל למנויו דכל הני דאורייתא נינהו, ואי נמי משום דקתני אינו נאכל אלל עד חרות ולא קתני נאכל עד חרות כדאיתא התם (זבחים פס). ועוד יש לומר דברייתא דקתני ממותה עד שיעלה עמוד השחר מדאורייתא קאמר, אבל מדרבנן אפילו לתנא דברייתא אינו נאכל אלל עד חרות, והלכך אפילו לר"ע אין אכילת פסחים מדרבנן אלל עד חרות. ותדע לך דאי ברייתא דוקא קתני דאפילו מדרבנן ממותה עד שיעלה עמוד השחר, אם כן מאי קא מקשה ליתני במשנתנו אכילת פסחים, והא אי אפשר למיתני אכילת פסחים בהדי אכילת קדשים קלים דמשנתנו, דאילו קדשים קלים דמשנתנו מדאורייתא עד שיעלה עמוד השחר ומדרבנן עד חרות, ואילו אכילת פסחים עד עמוד השחר אפילו מדרבנן. ועוד דאם כן מתניתין דלא קתני אכילת פסחים לכולי עלמא היא דאי אפשר לערבה עם משנתנו לא למר ולא למר, דאילו לרבי אלעזר בן עזריה קדשים קלים מדאורייתא עד עמוד השחר אלל דעד חרות הרחקה היא, ואילו אכילת פסחים אפילו מדאורייתא אינה אלל עד חרות, ולרבי עקיבא נמי אינה כמשנתנו, דאילו קדשים קלים דמשנתנו אינו נאכלין מדרבנן מיהא אלל עד חרות, ואילו פסחים אפילו מדרבנן עד שיעלה עמוד השחר, ואם כן מאי קאמר הא רב"ע הא רבי עקיבא, דמשמע דמתניתין רבי אלעזר בן עזריה וברייתא רבי עקיבא, אדרבא מתניתין ככולי עלמא ולא היה לו לומר אלל ברייתא מני רבי עקיבא היא. וא"ת והא הקטר חלבים עד שיעלה עמוד השחר דקתני במשנתנו דוקא שלא עשו בהן רבנן הרחקה, ואם כן אפי' לכשתמלא לומר דברייתא דאכילת פסחים דוקא עד שיעלה עמוד השחר ואפילו דרבנן, ליערבה בהדי הקטר חלבים ומינה קא מקשה. לא היא, דאילו שנהא במשנתנו לא עם הקטר חלבים דלא מינה קא מערב לה אלל בהדי אכילת קדשים דבת מינה, ומעתה ההיא דאיזהו מקומן אתיא שפיר, וזה נ"ל יותר נכון. וחוזר אני בי, דודאי מדלא תנא ליה גבי הקטר חלבים דממותן כל הלילה קא פריך, והראשון נראה לי עיקר]. וכיון דסתם תנא הכא וזבחים כרבי אלעזר בן עזריה, משמע דהלכתא כוותיה, ואע"ג דסתם תנא סתמא כר"ע צפרק הקורא את המגילה (מגילה כ, ב), הכא חדא סתמא והתם תרתי ומיהו צפרק ממות חליכה (יבמות קא, ב) אמרינן מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמי, ואי לא אלימי תרי מחדא מספקא לן אי זה סתמא בתרייתא והלכך אזלינן לחומר כר"ע. ונפקא מינה לדין לאכילת ממה לאחר חרות, וכדאמרינן צפרק ערבי פסחים (פסחים קה, ב) אכל

מזה לאחר חרות לרבי אלעזר בן עזריה לא ילא ידי חובתו, ועל כן כריך לזיזר ולככול קודם חרות, וכן במזה של אפיקומן, ואפילו בקריאת הלל החמיזו בתוספות שלל לקרות לאחר חרות, ואף על פי שאינו חמור יותר מק"ס לרבן גמליאל דפסקינן כוותיה. (רשז"א)

ב

-

ט

דף

אותו צדיק **[בראשית טו-יג]** ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכס הוציאוני היום ואיני מבקש כלום: **[שמות יב-לו]** וישאלום א"ר אמי מלמד שהשאלום בעל כרחם איכא דאמרי בעל כרחם דמצרים וא"ד בעל כרחם דישראל מ"ד בעל כרחם דמצרים דכתיב **[תהילים סח-יג]** ונות בית תחלק שלל מ"ד בעל כרחם דישראל משום משוי: **[שמות יב-לו]** וינצלו את מצרים א"ר אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים: **[שמות ג-יד]** אהיה אשר אהיה א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה א"ל הקב"ה לך אמור להם **[שמות ג-יד]** אהיה שלחני אליכם: **[מלכים א יח-לז]** ענני ה' ענני א"ר אבהו למה אמר אליהו ענני ב' פעמים מלמד שאמר אליהו לפני הקב"ה רבש"ע ענני שתירד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח וענני שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם שנאמר **[מלכים א יח-לז]** ואתה הסבות את לבם אחורנית: **[מתני' מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתי (וגומר) עד הנץ החמה ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה: גמ' מאי בין תכלת ללבן אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתכלתא הא בליליא נמי מידע ידעי אלא בין תכלת שבה ללבן**

שבה. תניא רבי מאיר אומר משיכיר בין זאב לכלב ר"ע אומר בין חמור לערוד ואחרים אומרים משיראה את חברו רחוק ד' אמות ויכירנו אמר רב הונא הלכה כאחרים אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין דאמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זירא מאי קראה [\[תהילים עב-ה\]](#) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים העיד ר"י בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כולו א"ר זירא איני והא אנא סמכי ואיתזקי א"ל במאי איתזקת דאמטיית אסא לבי מלכא התם נמי מבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא דא"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם. אמר ליה רבי אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא. היכי מצי סמיך והא א"ר יוחנן בתחלה הוא אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי וגו' אמר ר' אלעזר תהא בתפלה של ערבית. והא אמר ר' יוחנן איזהו בן העוה"ב זהו הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית אלא א"ר אלעזר תהא בתפלת המנחה רב אשי אמר אפי' תימא אכולהו וכיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי ערבית היכי מצי סמיך והא בעי למימר השכיבנו אלא כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא ה"נ כיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא. מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינא למימר מ"ט תקנוהו רבנן לאחר י"ח ברכות לימרו מעיקרא א"ר יהודה בריה דר' שמעון בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר י"ח ברכות. הני י"ח י"ט הויין אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא דאמר ר' יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר [\[תהילים קד-לה\]](#) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי את ה' הללויה. הני ק"ג ק"ד הויין אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן

רש"י אותו לדיק. אברהם: כמאודה שאין זה דגן. דרך ליידי עופות לזרוק דגן תחת מאודות כדי שיבא עופות ונלכדין וכשאין זה דגן אין עוף פונה אליה כך ריקנו המארים מכל ממונס. וינאלו כתרנומו ורוקינו: כמאולה שאין זה דגים. כמו מאולות ים כלומר בתוך התהום אין מאויין דגים אלא על שפת הים היכא לאיכא מזון: דיה ללרה בשעתה. דיה ללרה שיתאוננו זה בשעה שתבא עליהם למה תדאיבם עכשיו בצשורה קשה: שתסיח דעתם. מלבא בלבם מזמה של רשע להכחישינו ולומר על ידי כספים הבאתי האש הזאת: מתני' תכלת. ירוק הוא וקרוב ללבב כרתי שקורין פור"ייש {פוריל"ש: כרשים – ירק מאכל} : גמ' בין תכלת שבה ללבן שבה. גיזת אמר שקבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה שם הלבב יפה: ערוד. חמור הבר: לתפילין. להניח תפילין שמאות הנחתן קודם קרית שמע בפ' שני (ד' יד:): ותיקין. אנשים ענוים ומחבבין מלוא: מתפלל ביום. להנץ החמה לדברי הכל יום הוא: מאי קראה למלוא להתפלל עם הנץ החמה: דכתיב ייראוך עם שמע וגו'. מתי מתיראין ממך כשמוראך מקבלים עליהם דהיינו מלכות שמים שמקבלין עליהם בק"ש: עם שמע. כלומר כשהשמע יולא היינו עם הנץ החמה: ולפני ירח. אף תפלת המנחה מלאתה עם למדומי חמה: שאם יזכה. לעוה"צ לראות גדולתן של ישראל: יבחיין. כמה הרבה גדולתן יותר על האומות עכשיו: תהא. הא דרבי יוחנן בתפלת ערבית ללא חיישינן לסמוך גאולה לתפלה לגאולה ביממא הואי: לא"ר יהודה בריה דר' שמעון גרסי': (רש"י)

תוספות אלא בין תכלת ללבן שבה. פי' רש"י צמר הצבוע תכלת ויש מקומות שלא עלה שם הצבע שפיר. וקשה דאמרינן במנחות (מג ב ושם) ראה מצוה זו שבה תלוי מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש כדתנן עד שיכיר בין תכלת ללבן. ואי קאי אגיזת צמר אינה תלויה בציצית. ועוד בלילה נמי פעמים יכולין לראות צמר שאינו צבוע כדרכו. ע"כ יש לפרש בין תכלת שבה בציצית שהיה קבוע בו תכלת וגם שני חוטין לבן ועושין בו חוליא של תכלת וחוליא של לבן : **אחרים** אומרים עד שיראה חברו וכו'. בירושלמי במה אנן קיימין אי ברגיל אפי' ברחוק טפי חכים ביה ואי בשאינו רגיל אפילו בקרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל כהדין אכסניא דאתי לקיצין. וצריך לומר דהאי אחרים לאו ר' מאיר נינהו דהא ר' מאיר איירי לעיל מינייהו : **לק"ש** כותיקין. תימא דלעיל פסקינן כמאן דמתיר לאחר עמוד השחר מיד ולקמן פסקי' הלכה כר' יהושע דאמר עד ג' שעות והכא פסק אביי שהוא בתרא ואמר כותיקין ומשמע דהכי הלכתא. וי"ל דודאי זמן ק"ש מתחיל לאחר עמוד השחר וזמנו עד ג' שעות ומיהו מצוה מן המובחר כותיקין סמוך להנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ואפי' ותיקין נמי מודו לרבי יהושע שאם לא קרא קודם הנץ החמה דיכול לקרות עד שלש שעות ועל זה אנו סומכין וכן בפי' מי שמתו (דף כ"ב ב) דקאמר בעל קרי שירד לטבול אם יכול לעלות ולקרות קודם הנץ וכו' ומסיק בגמרא (ד' כ"ה ב) דילמא כר' יהושע וכותיקין כלומר מתני' דקתני קודם הנץ החמה כותיקין אלמא ותיקין נמי מודו לר' יהושע שאין שעה עוברת עד

שלוש שעות. ומיהו קשה דאמרינן ביומא (ד' לז ושם) אף היא עשתה נברשת של זהב כיון שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות הימנה והיו יודעין שהגיע הנץ החמה ובא זמן ק"ש של שחרית ומוקי לה התם בשאר עמא דירושלים אלמא משמע דעיקר זמן ק"ש לאחר הנץ החמה והא לא הוי כותיקין שהיו קורין קודם להנץ סמוך להנץ. וי"ל דאותו זמן הוקבע לצבור לפי שלא היו יכולין להקדים ולמהר כותיקין כי רוב בני אדם אינם יכולין לכוין אותה שעה: כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק. וא"ת והלא כל העולם סומכין גאולה לתפלה ומאי רבותיה דרב ברונא דלא פסיק חוכא מפומיה. ויש לומר דהכי קאמר כל הסומך גאולה לתפלה כותיקין שקורין ק"ש קודם הנץ ותפלה לאחר הנץ: (תוספות)

רשב"א מתני': רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי עד הנץ החמה. קשה לי וכי בני מלכים אינן קורין לרבי אליעזר. וי"ל דעד הנה"ח נותנין לו שכר קריאה בזמנה, מכאן ואילך עד חלות שכר קריאה יהבינן ליה שכר קריאה בזמנה לא יהבינן ליה, וכענין שאמרו לגבי תפלה לקמן (כו, א). וגמרא: בין תכלת שבה ללבן שבה. פירש רש"י ז"ל: בין תכלת שבגבצא דעמרא ללבן שבגבצא. ואינו מחוור, דהא במתניתין ובמתניתא לא קתני בגבצא כלל. אלא בין תכלת שבליציית ללבן שבה קאמר, שאינו ניכר אלא באור גדול מפני שהחוליות מעורבות זו בזו. וכן משמע במנחות (מג, ב), וכן מלאכת ביירושלמי מפורש, דגרסינן התם (ה"ב) כיני מתניתא בין תכלת שבה ללבן שבה, מאי טעמא דרבנן, וראיתם אותו, מן הסמוך לו, ומה טעם דרבי אליעזר וראיתם אותו, כדי שיהא ניכר בין הצבעין. אחרים אומרים כדי שיהא רחוק מחבירו ארבע אמות ומכירו. גרסינן ביירושלמי (ה"ב): רב חסדא אמר כהדא דאחרים, מה אנון קיימין, אי ברגיל אפילו רחוק כמה חכים הוא ליה, אי בשאינו רגיל אפילו קרוב גביה לא חכים ליה, אלא כן אנו קיימין ברגיל ובשאינו רגיל כההוא דאזיל ליה לאכסניא ואתי לקיימין. אמר אביי לתפילין באחרים. הקשו בתוס' אמאי שביקיה לציציית ונקט תפילין דאיכא למאן דאמר בעירובין (א, א) וכן במנחות (לו, ב) דמאותן בליילה והלכה ואין מורין כן. ותירצו דאפשר דזמן ציציית אינו משיראה את חבירו אלא משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה, וכדאמרינן במנחות (מג, ב) וראיתם אותו וזכרתם ראה מראה זו וזכור מראה אחרת, ואי זו, זו ק"ש. והראב"ד ז"ל כתב דאפשר דלא אמרו בתפילין הלכה ואין מורין כן, אלא במי שהיה מניח מצעו"י שאי"ל לחולצן בליילה, אבל להניחן לכתחילה לכו"ע ביום ולא בליילה. זימנא חדא סמך גאולה לתפלה. כלומר: כותיקין, והיינו רבותיה והיינו דלא פסק חוכא מפומיה. וכן כתב רבנו האי גאון ז"ל בפירושו. מכדי יהיו לראון אמרי פי משמע מעיקרא ומשמע לבסוף נימריא מעיקרא. וא"ת ומאי קושיא אדרבא שפיר דמי למימר ה' שפתי תפתח בראש התפלה, והיו לראון לבסוף, לפי שהוא סוף מזמור. וי"ל משום

דעיקר סמיכת גאולה לתפלה מיניה ילפינן ליה, כדדרשין זירושלמי (ה"א) תיכף לגאולה לתפלה דכתי' ה' לורי וגואלי, וסמיך ליה יענך ה' ביום לרה. (רש"א)

א

-

י

דף

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב [\[תהילים א-א\]](#) אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב [\[תהילים ב-ב\]](#) אשרי כל חוסי בו: הנהו בריוני דהוּו בשבבותיה דר"מ והוּו קא מצערו ליה טובא הוּו קא בעי ר' מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו אמרה ליי ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב [\[תהילים קד-לה\]](#) יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה: אמר לה ההוא צדוקי לברוריא כתיב [\[ישעיה נד-א\]](#) רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא שפיל לסיפיה דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא מאי עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו: אי"ל ההוא צדוקי לר' אבהו כתיב [\[תהילים ג-א\]](#) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב [\[תהילים נז-א\]](#) לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא לכתוב ברישא אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכין קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן דאי"ר יוחנן סמוכין מן התורה מנין שנא' [\[תהילים קיא-ח\]](#) סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה הכא נמי הוה: אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב [\[משלי לא-כו\]](#) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדר בחמשה עולמים ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה

שנאמר [\[תהילים קג-א\]](#) ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר [\[תהילים קג-ב\]](#) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו וגו' ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה שנאמר [\[תהילים קג-ב\]](#) ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר ר' אבהו שעשה לה דדים במקום בינה טעמא מאי אמר (רבי) יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר [\[תהילים קד-לה\]](#) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר [\[תהילים קד-א\]](#) ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת מאי משמע דעל יום המיתה נאמר אמר רבה בר רב שילא מסיפא דעניינא דכתיב [\[תהילים קד-כט\]](#) תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון וגו' רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי והוה מסדר אגדתא קמיה דר' יהושע בן לוי אמר ליה מאי דכתיב [\[תהילים קג-א\]](#) ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו אמר ליה בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והקב"ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והיינו דאמרה חנה [\[שמואל א ב-ב\]](#) אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. מאי אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו מאי כי אין בלתך אמר ר' יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשיו א"ל אנא הכי קא אמינא לך הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו: אמר רב המנונא מאי דכתיב [\[קהלת ח-א\]](#) מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר לייתי ישעיהו גבאי דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב (שנאמר [\[מלכים א יח-ב\]](#) וילך אליהו להראות אל אחאב

ישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר [\[מלכים ב כ-א\]](#) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מינאי בנין דמעלו א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כד מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אתמר נמי רבי יוחנן ורבי (אליעזר) דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנא' [\[איוב יג-טו\]](#) הן יקטלני לו איחל:

רש"י פתח באשורי וסיים באשורי. אלמא חדא היא לאשורי כל חוסי צו סיומא דלמה רגשו גוים הוא: בריוני. פריאים: חטאים כתיב. קרי ציה חטאים שיכלה יצר הרע: שפיל. השפיל עצמו לסוף המקרא כל דבר שהוא בסוף קרוי שפילו של דבר: סמוכים לעד לעולם. בדברי תורה כתיב [אחרי] נאמנים כל פקודיו סמוכים סמיכת כל פקודיו עשויים באמת וישר ולכורך ולא דבר רק: כלום יש עבד שמורד ברבו. ויצא להכחיש את דברי הנביא: אמור לו כלום יש בן כו'. והא חזינן הכא דהוה: הכא נמי הוה. סופיה להיות: ואמר שירה. כנגד כולם אמר שירה לכשפרתה רוח הקודש עליו: וכל קרבי. על שם קרבי אמו סדר בתוכן: מאי משמע. דעל יום המיתה נאמר: בא וראה וכו'. הוא סדר דהכי בעי מאי שגא קרבים דנקט: חמשה צרכי נפשי. לעיל חשיב להו: מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. משום דאיירי בסופה בסמיכת גאולה לתפלה נקט ליה: לאשכחן דאזל אליהו לגבי אחאב. דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב: יהורם אזל לגבי אלישע. כשהלכו על מואב הוא ויהושפט (במלכים ב ג) דמתוך שלא היו הולכים זה אצל זה לא היה מוכיחו על שלא נשא אשה: כבשי דרחמנא. סתרים דהקב"ה כמו רישא בכבשא (חולין ד' אג): בהטמנת האפר: נגזרה גזרה. שתמות: מקובלני מבית אבי

אבא. דוד קראה את המלאך וחרצו שלופה בידו בסוף ספר שמואל (ב כד) ולא מנע
עלמו מן הרחמים: (כפ"י)

תוספות כל פרשה שהיתה חביבה על דוד כו'. וא"ת מאי כל הפרשיות והא לא אשכחן שום
פרשה אחרת שמתחלת באשרי ומסיימת באשרי אלא היא. וי"ל דלאו דוקא פתח באשרי
וסיים באשרי. אלא חתימה מעין פתיחה כמו תהלה שפתח בתהלה וסיים בתהלה תהלת ה'
ידבר פי וכן הרבה פרשיות שמתחילות בהללויה ומסיימות בהללויה: (תוספות)

כפ"א פתח באשרי וסיים באשרי. כתבו בתוספות ללאו דוקא אשרי, אלא במה שפתח
סיים כגון שמתחיל בהללויה וסיים בהללויה, וכן בה' אדונינו (תהלים ח, י), כי הוא
דרך שבה יותר. ומכאן סמכו חכמים ברוב הזכרות לעשות חתימתן מעין פתיחתן.
(כפ"א)

ב - י דף

א"ר חנן אפ"י בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו
מן הרחמים שנאמר [\[קהלת ה-ו\]](#) כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבה
כי את האלהים ירא מיד [\[ישעיה לח-ב\]](#) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל
אל ה' מאי קיר אמר רשב"ל מקירות לבו שנא' [\[ירמיה ד-יט\]](#) מעי מעי
אוחילה קירות לבי וגו' ר' לוי אמר על עסקי הקיר אמר לפניו רבונו של
עולם ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה אבי
אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב על אחת כמה וכמה [\[ישעיה לח-](#)
[ג\]](#) זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך
עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי א"ר יהודה אמר רב שסמך גאולה
לתפלה ר' לוי אמר שגנו ספר רפואות תנו רבנן ששה דברים עשה חזקיהו
המלך על ג' הודו לו ועל ג' לא הודו לו על ג' הודו לו גנו ספר רפואות והודו
לו כתת נחש הנחשת והודו לו גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו
לו ועל ג' לא הודו לו סתם מי גיחון ולא הודו לו קצץ דלתות היכל ושגרם
למלך אשור ולא הודו לו עבר ניסן בניסן ולא הודו לו ומי לית ליה

לחזקיהו [\[שמות יב-ב\]](#) החדש הזה לכם ראש חדשים זה ניסן ואין אחר ניסן אלא טעה בדשמואל דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן סבר הואיל וראוי לא אמרינן: אי"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים וכל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו משה תלה בזכות אחרים שנא' [\[שמות לב-ג\]](#) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך תלו לו בזכות עצמו שנאמר [\[תהילים קו-כג\]](#) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית חזקיהו תלה בזכות עצמו דכתיב זכר נא את אשר התהלכתי לפניך תלו לו בזכות אחרים שנא' [\[מלכים ב יט-לד\]](#) וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי והיינו דריב"ל דאמר ריב"ל מאי דכתיב [\[ישעיה לח-ז\]](#) הנה לשלום מר לי מר אפי' בשעה ששיגר לו הקב"ה שלום מר הוא לו: [\[מלכים ב ד-י\]](#) נעשה נא עליית קיר קטנה רב ושמואל חד אמר עלייה פרועה היתה וקירוה וחד אמר אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים בשלמא למ"ד אכסדרה היינו דכתיב קיר אלא למ"ד עלייה מאי קיר שקירוה בשלמא למ"ד עלייה היינו דכתיב עליית אלא למ"ד אכסדרה מאי עליית מעולה שבבתים. ונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה אמר אביי ואיתימא ר' יצחק הרוצה להנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר [\[שמואל א ז-ז\]](#) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו. [\[מלכים ב ד-ט\]](#) ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא אי"ר יוסי בר' חנינא מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש קדוש הוא מנא ידעה רב ושמואל חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו וחד אמר סדין של פשתן הציעה על מטתו ולא ראתה קרי עליו קדוש הוא אי"ר יוסי בר' חנינא הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש (שנא') [\[מלכים ב ד-כז\]](#) ויגש גיחזי להדפה אי"ר יוסי בר' חנינא שאחזה בהוד יפיה. עובר עלינו תמיד אי"ר יוסי בר' חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין. וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל שנא' [\[תהילים קל-א\]](#) ממעמקים קראתיך ה' תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא ע"ג שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וכתוב [\[תהילים קב-א\]](#) תפלה לעני כי יעטוף. וא"ר יוסי בר' חנינא משום

ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנא' [\[יחזקאל א-ז\]](#) ורגליהם רגל
ישרה (א"ר יצחק וא"ר יוסי ברי חנינא משום ראב"י מאי דכתיב [\[ויקרא](#)
[יט-כו\]](#) לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (א"ד)
א"ר יצחק א"ר יוחנן א"ר יוסי ברי חנינא משום ראב"י כל האוכל ושותה
ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר [\[מלכים א יד-ט\]](#) ואותי השלכת אחרי
גויך אל תקרי גויך אלא גאיך אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו
מלכות שמים: ר' יהושע אומר עד ג' שעות: אמר רב יהודה אמר שמואל
הלכה כרבי יהושע: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד: אמר רב חסדא אמר
מר עוקבא ובלבד שלא יאמר יוצר אור מיתיבי הקורא מכאן ואילך לא
הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה אבל מברך הוא שתיים לפניו ואחת
לאחריה תיובתא דרב חסדא תיובתא איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר
מר עוקבא מאי לא הפסיד שלא הפסיד ברכות תניא נמי הכי הקורא
מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך הוא שתיים
לפניה ואחת לאחריה א"ר מני גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק
בתורה מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה
מכלל דקורא בעונתה עדיף: [\[מתני' בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה](#)
[ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר \[דברים ו-ז\]](#) ובשכבך ובקומך ובית הלל
אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר
ובשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים
א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי
מפני הלסטרים אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה:

רפ"י רבי אבא שחפה את ההיכל. שלמה: שגנז ספר רפואות. כדי שיבקשו רחמים:
גירר עצמות אביו. לפי שהיה רשע צוהו ולא נהג בו כבוד בקבורתו להוליאו כהוגן
במטות זהב וכסף: סתם מי גיחון. מי שלוח בדברי הימים (ב לב) ולמה כדי שלא יבאו
מלכי אשור וימלאו מים לשתות ולא זהו גיחון הנהר הגדול דהוא לאו בא"י הוא אלא
מעין קטן הוא סמוך לירושלים שנאמר והורדתם אותו אל גיחון (מ"א א) ומתרגמינן
ותחתון יתיה לשילוחא: עבר ניסן בניסן. קס"ד משנתקדש החדש לשם ניסן נמלך לעבר
את השנה ועשאו אדר כמו שנאמר בדברי הימים ויועץ המלך (חזקיהו) לעשות הפסח
בחדש השני: זיוס שלשים של אדר. ואע"פ שלא נתקדש החדש שעדיין לא באו עדים:
התולה בזכות עצמו. שאומר בתפלתו עשה לי בזכותי כגון חזקיהו שאמר זכר נא את
אשר התהלכתי לפניך וגו': פרועה. מגולה שניטלה תקרה שלה: הרוצה להנות. משל

אחרים: יהנה. ואין איסור בדבר: כאלישע. כמו שמצינו באלישע שנהנה: והרובה שלא להנות. משל אחרים: אל יהנה. ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה: כשמואל הרמתי. כמו שמצינו בשמואל הרמתי שלא רצה להנות: כי שם ביתו. לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמלכה ושפט את ישראל וסמיד ליה ותשובתו הרמתי כי שם ביתו וכי איני יודע ששם ביתו אלא אכולהו מקומות דקרא ללעיל מיניה קאי שכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי בית עמו ואהל חנייתו שלא להנות מן אחרים: זהו יפיה. בדדיה: תפלה לעני. דרך עניות: יכוין את רגליו. זו אכל זו: ורגליהם רגל ישרה. נראין כרגל אחד: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד. שהרי הוא כאלו שקורא אחת מכל הפרשיות שבתורה ואע"פ שלא ידע ק"ש יש לו קבול שכן כעוסק בתורה: מתני' יטה. על לוו: בשכבך. דרך שכובה: יעמוד. דכתיב ובקומך: כדרכו. או בקימה או בשכיבה או בישיבה או מהלך: (רס"י)

תוספות גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה. תימה אפי' תפלה נמי דהא אמרינן פ"ק דשבת (ד' יא.) כגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה. וי"ל דהכי קאמר יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת ק"ש. אבל העוסק בתורה בשעת ק"ש לא מיירי ואפי' בתפלה פוסק: (תוספות)

רשב"א כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך. ודוקא בשהתחיל לאחר שהגיע זמן תפלה, אבל התחיל קודם לכן אין לריך להפסיק. וכן כתוב בתוספות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאלו שקורא בתורה, אבל מצד שתיים לפניו ואחת לאחריה. כתב רבנו האי גאון ז"ל בפירושו: ואף כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מצד שתיים לפניו ואחת לאחריה. ומשמע מדבריו דלאחר ארבע אינו מצד כלל. ואיני יודע זמן ארבע שעות מנין, ושאל משום דזמן תפלת השחר לרבי יהודה עד ד' שעות ונסיב לה כרבי יהודה. וכן מלאתי מפורש להר"י בן גיאת ז"ל דמהא דרב האי גאון ז"ל שמעינן דדוקא בשעה רביעית דזמן תפלת השחר עד ארבע שעות, אבל הקורא לאחר ארבע שעות כקורא בתורה, אלא שהפסיד צרכות, ואם בירך עבר על לא תשא. אבל ראיתי בתוס' שנסתפקו אם לא הפסיד בצרכות אפי' כל היום, או שמא עד חלות כזמן תפלה לת"ק. הא דאמר רבי מני גדול קורא קריאת שמע בעונתה יותר מן העוסק בתורה. מדקתני לא הפסיד כאלו שקורא בתורה אלמא בעונתה עדיפא. נראה ללאו דוקא תורה, לאילו כן פשיטא לאף היא תורה ועדיפא משום דבעונתה, אלא אפילו מן השונה קאמר. ונפקא מינה להפסיק ולבטל זה מפני

זה, וכי אינטרייך דוקא צמי שתורתו אומנתו הא לאו הכי מפסיק וקורא ואפילו אי עדיף שונה מקריאת שמע בעונתה, לפי שיכול הוא לקרות בעונתה ואחר כך ישלם אותה שעה שהיה שונה מן השעות שהוא מתבטל ומתעסק בהן בצרכיו. והכי משמע צירושלמי (ה"ב). ומיהו צירושלמי אפליגו אי עדיף מן הקורא בתורה דוקא ולא מן השונה או אפילו מן השונה, דגרסינן התם: אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי כגון אנו שאנו עוסקין בתלמוד תורה אפילו לקריאת שמע אין אנו מפסיקין, רבי יוחנן אמר על גרמיה כגון אנו שאין אנו עוסקין בתלמוד תורה אפילו לתפלה אנו מפסיקין וכו', ולית ליה לרבי שמעון בן יוחאי שמפסיקין לעשות סוכה לעשות לולב, ולית ליה לרבי שמעון בן יוחאי הלומד לעשות לא הלומד שלא לעשות שהלומד שלא לעשות נוח לו אילו לא נברא, אמר רבי יוחנן הלומד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו ולא ילא לאויר העולם, טעמא דרבי שמעון בן יוחאי זה שינון וזה שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון, והא תניא הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאלם שקורא בתורה הא בעונתה חביבה הוא יותר מדברי תורה, אמר רבי יודן רבי שמעון בן יוחאי על ידי שהיה חרד בדברי תורה לפיכך אינה חביבה עליו יותר מדברי תורה. אמר רבי אבא מרי לא תניא אלא כאלם שהוא קורא בתורה הא בעונתה כמשנה הוא, רבי שמעון בן יוחאי כדעתיה דרבי שמעון בן יוחאי אומר העוסק במקרא מדה שאינה מדה, ורבנן עבדין מקרא כמשנה. (רשב"א)

גמ' בשלמא ב"ה קא מפרשי טעמייהו וטעמא דב"ש אלא ב"ש מ"ט לא אמרי כב"ה אמרי לך ב"ש א"כ נימא קרא בבקר ובערב מאי בשכבך ובקומך בשעת שכיבה שכיבה ממש ובשעת קימה קימה ממש וב"ש האי ובלכתך בדרך מאי עביד להו ההוא מבעי להו לכדתניא בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה

דרך רשות אף כל רשות מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת אי הכי אפילו כונס את האלמנה נמי האי טריד והאי לא טריד אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי וכי תימא הי"נ אלמה אי"ר אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהם פאר שנאמר [יחזקאל כד-יז](#) פארך חבוש עליך התם טריד טרדא דמצוה הכא טריד טרדא דרשות וב"ש ההוא מבעי להו פרט לשלוחי מצוה וב"ה אמרי ממילא ש"מ דאפילו בדרך נמי קרי: ת"ר בה"א עומדין וקורין יושבין וקורין ומטין וקורין הולכין בדרך וקורין עושין במלאכתן וקורין ומעשה ברבי ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה ור' אלעזר בן עזריה זקוף כיון שהגיע זמן קריאת שמע הטה רבי אלעזר וזקף ר' ישמעאל אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לר' ישמעאל ישמעאל אחי אמשול לך משל למה הדבר דומה משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים אף כך אתה כל זמן שאני זקוף אתה מוטה עכשיו כשאני הטתי אתה זקפת אמר לו אני עשיתי כדברי ב"ה ואתה עשית כדברי ב"ש ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. תני רב יחזקאל עשה כדברי ב"ש עשה כדברי ב"ה עשה רב יוסף אמר עשה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין אמרו להם ב"ה לב"ש מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית מצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ולא אמרו לו כלום אמרו להם משם ראייה אף הם אמרו לו אי"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה דתנן אמר ר"ט אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה: [מתני'](#) בשחר מברך שתים לפניך ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניך ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי

להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום.
גמ' מאי מברך אמר ר' יעקב אי"ר אושעיא

רש"י גמ' בשבתך בביתך פרט לעוסק במלואו. לקמיה מפרש מאי משמע: ובלכתך
בדרך פרט לחתן. ורע"ג דחתן נמי עוסק במלואו הוא אי לאו קרא יתירה לא נפקא לן
מקרא קמא לכיון דעוסק במלואו לא כתיב בקרא בהדיא אללא מיעוטא בעלמא הוא
דקא דרשינן מביתך וממעטינן מינה עוסק במלכת מלואו דאיכא טרדא אבל חתן
טרדא דמחשבה בעלמא הוא שמחשב על עסק בתולים אי לאו קרא יתירה לא
אחמעוט: הכונס את הבתולה פטור. שטרוד במחשבת בעילת מלואו: מאי משמע. פרט
לעוסק במלואו: כי דרד. בשבתך ובלכתך הוקשו לדרך: מי לא עסקינן כו'. כלומר מנלן
בדרך רשות לחודא איירי קרא הא קרא דרך סתמא כתיב וממילא משתמע נמי מיניה
דרך מלואו ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי: אי משום טרדא. דמחשבה פטרת ליה אפילו
טבעה ספינתו נמי: אלמא אמר רבי אבא. כמו למה אמר רע"פ שטרוד בלערו חייב
בכל המלות חוץ מן התפילין שנאמר בהם פאר ליחזקאל פארך חבוש עליך וגו' וכיון
דבעו פאר ואבל מתגולל בלערו בעפר אין זה פאר: טריד טרדא דמלואו. וכיון דאנן
מיעוט בעלמא דרשינן פרט לחתן מסתייד אס ממעטת מיניה טרדא דמלואו: וב"ה
אמרי לך. נהי נמי דקרא למדרש מיניה פרט לחתן אתא ממילא ש"מ בלכת דידך הוא
דמחייבת אלמא בדרך נמי קרי: עוסקין במלכתן וקורין. לקמן מוקמינן לה בפרק שני
(ד' עז.). הטה רבי אלעזר בן עזריה. כב"ש: לאחד שאמרו לו זקנד מגודל אמר להם
יהיה זה כנגד המשחיתים. משל שלך דומה לאחד שאומרים לו זקנד נאה ומגודל והוא
אומר להם הואיל וקלסתם אותו אף הוא יהיה כנגד המשחיתים הגדול הזה יהיה נתון
לתער ולמספרים שאביא עליו ואשחיתנו: עכשיו שאני הטהי. הרי אני כמקלס את
מעשיך שהיית מוטה ואתה נזקפת: ב"ה נמי אית להו מטין. דבמטין נמי שרו כדאמרינן
לעיל מטין וקורין: אבל. עכשיו כיון דעד השתא היית זקוף ועכשיו הטיית אס לא נזקפתי
אני יראו התלמידים ויקבעו הלכה: לא קיימת כו'. וכי היכי דעשה כדברי ב"ה לא
עשה ולא כלום לדברי ב"ש אף העושה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום לדברי
ב"ה: מתני' בשחר מצדך שתיים וכו'. כדאמר בצרכות ירושלמי שבע צרכות הללו על
שם (תהילים קיט) שבע ביום הללתיך: אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים לאחריה
דערבית קאי (נ"א ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו): לחתום. בצרוך: שלא לחתום.
כגון ברכת הפירות ומלואו: גמ' מאי מצדך. שתיים לפנייה דשחר מאי ניהו: (רש"י)

תוספות שנאמר בהם פאר. פרש"י ואבל מעולל בעפר קרנו ואין נאה לתת פאר תחת אפר. וא"ת ולמה לי האי טעמא תיפוק ליה מדאמר ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דלכולי עלמא אסור. ותירץ השר מקוצי דצריך טעמא של רש"י כי היכי דלא נילף שאר מצות מתפילין מקל וחומר. אי"נ צריך טעמא דרש"י לחייבו בתפילין לאחר יום ראשון דלא שייך מעולל בעפר קרנו אלא ביום ראשון דוקא: תני רב יחזקאל עשה כבית שמאי עשה ורב יוסף אמר עשה כב"ש לא עשה ולא כלום. וא"ת פשיטא דאין הלכה כמותן. וי"ל הואיל וב"ש מחמירים על האדם טפי מב"ה לא שייך לומר פשיטא. דהא דעשה כב"ש לא עשה ולא כלום היינו היכא דב"ש מקילין וב"ה מחמירין אבל הכא בק"ש לא פסלי ב"ה דברי ב"ש. אבל תימא אי"כ מה מייתי מסוכה כו' לא קיימת מצות סוכה כו' ופירש"י דכי היכי דמי שעשה כב"ה לא עשה ולא כלום לב"ש אף העושה כב"ש לא עשה ולא כלום לב"ה ומאי קא מדמה התם פסלי ב"ש לגמרי מה דמכשרי ב"ה. אבל הכא קרא קרית שמע כב"ש אליבא דב"ה יצא. ע"כ פירש הר"ר שמעיה דקא מדמה הכי מדקאמר לא קיימת אע"ג דמן הדין יצא שהרי בראשו ורובו בסוכה אינו אסור אלא גזירה שמא ימשך אחר שלחנו. כה"ג גבי ק"ש אע"ג דמן הדין יצא בדיעבד כיון דלבי"ה אין נכון כדאיתא במתניתין כדאי היית לחוב בעצמך. אם עשה כב"ש לב"ה לא עשה ולא כלום [ועי' תוספות סוכה ג. ד"ה דאמר]: **אחת** ארוכה ואחת קצרה. פירש רש"י ארוכה אמת ואמונה. קצרה השכיבנו. ותימא דהשכיבנו נמי ארוכה הרבה ותדע מדלא קא חשיב לה בתוספתא בהדי הקצרות. ועוד פעמים שמאריכין הרבה בתוספת כמו אור יום הנף. ועוד אמת ואמונה פעמים שמקצרין בה מאד כדאמרינן לקמן למ"ד אין אומרים פרשת ציצית בלילה הוא קא מסיים מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' בפרק היה קורא (לקמן ד' יד ע"ב) ונראה לר"ת דהכל קאי באמת ואמונה אחת ארוכה ואחת קצרה כלומר בין יאריך בה בין יקצר בה כדלקמן. וכן אשכחנא התם (יבמות ד' מא.) אחת ארוכות ואחת נשואות אחת בתולות ואחת בעולות: **מקום** שאמרו לקצר. כגון בברכת פירות ובברכת המצות אין לו להאריך: (תוספות)

רש"א **אם כן לימא צבוקר ובערב.** נראה לי ללאו דוקא צבוקר ובערב, דבערב משמע אפילו מצעוד יום מן המנחה ולמעלה כדכתיב תַּזְבֵּחַ אֶת הַפֶּסַח צֶעֶקְב (דברים טז, ו) וכן צֵין הַעֲרָבִים (שמות יב, ו), אלא הכי קאמר צבוקר ובערב אי נמי ציום וצלילה. בלכתך בדרך פרט לחתן כדתניא וכו'. מאי משמע אמר רב פפא בדרך וכו' לאפוקי האי דצמורה קא עסיק. נראה לומר דצטרדא דמורה קא עסיק קאמר וכמסקנא, ולא בלכת דמורה ממש קאמר דהא בלכתך יתירא קא דרשינן, דאי לא תימא הכי למסקנא דאמר הכא טריד הכא לא טריד, הוה לן למימר אלא משום דטריד, והא דקא פריך ומי לא עסקינן דאזיל לדבר מורה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי, הכי קאמר אמאי קא מיתרת ליה להאי בלכתך למעוטי חתן דילמא לגופיה אינצטריך ולרצווי היכא דלא עסיק בצמורה ממש אלא דאזיל לדבר מורה, ומדקא פטר עוסק בדבר מורה ממש מבשבתך צביתך אינצטריך הכא לחיוביה מאן דלא עסיק בצמורה ממש אלא דקא אזיל ליה לדבר מורה, ופריק אם כן לימא קרא בלכת השתא דכתיב צְלַכְתָּ לָא משמע אלא

בלכת לידך דהיינו שלא לדבר מלוא, ולאפוקי מאי, אי לאפוקי דבר מלוא ממש הא
אפיקתיה מבשבתך הא לא אינטריך אלא למעוטי חתן. והשתא הוה סלקא דעתך
למעוטי דקא אזיל לישא את הבתולה קאמר ומשום דאינטריך למעוטי דקא אזיל
לדבר מלוא אף על גב דלא עסיק בדבר מלוא ממש, ומשום הכי פריך אי הכי אפילו
כונס את האלמנה נמי דבכניסת אלמנה נמי מלוא איכא ומאי שנא אזיל למכנס את
הבתולה, ופריק דלאו דאזיל לכונס קאמר דההיא מבשבתך נפקא דכל דאזיל לדבר מלוא
היינו עוסק במלוא, אלא משום טרדא הוא דפטרין ליה וקא סלקא דעתך דמשום טרדא
בלחוד הוא דקאמר ומשום שאינו יכול לכיון, הלכך פריך אי הכי אפילו טבעה ספינתו
ביום, ואמר ליה לאו טרדא דרשות קאמינא אלא טרדא דמלוא והיא היא דקאמרינן
מעיקרא פרט לחתן שעוסק במלוא כלומר בטרדא דמלוא. אבל ראיתי לרבנו האי גאון
ז"ל שכתב בפירושו לקמן (טז, א) גבי ההיא דחתן פטור וכו': וכלל לימדונו היכא דטריד
טרדא דמלוא פטור כגון כונס את הבתולה וכיוצא בו, אבל העוסק במלוא ולא טריד
כגון כונס אלמנה או דטריד ולא במלוא כגון מי שטבעה ספינתו בים וכגון אבל, חייב.
ונראה מדבריו גם כן שאין הפרש בין הולך לדבר מלוא ובין עוסק במלוא אלא שהוא
מפרש כונס את הבתולה ואת האלמנה כפשוטו, כלומר אפילו בעודו מתעסק בנישואיהן
דאיכא מלוא ואפילו כן בכונס את האלמנה כיון דמלוא דלית ביה טרדא הוא חייב
בקריאת שמע. אומרים לאחד זקנד מגודל אמר להם יהא כנגד המשחיתים. כלומר:
אומרים לאחד מפני מה אתה מגדל זקנד, אמר להם כנגד אותם שהם משחיתים זקנס
ולהוציא מלבם, וכן היא שנויה בתוספתא (פ"א, ה"ו) ובירושלמי (פ"א, ה"א): אומרים
לאחד מפני מה זקנד מגודל אמר להם כנגד המשחיתים. ורש"י ז"ל לא פירש כן. אמר
רב יחזקאל עשה כדברי בית שמאי עשה. ואף על גב דנפק בת קלא ואמר בית שמאי
במקום בית הלל אינה משנה (ויצמות יד, א), קסבר רב יחזקאל הגי מילי בדבר שהוא
כנגד בית הלל כגון נרות ודכוותיהו, אבל הכא דבית הלל נמי הא שרו כדברי ז"ל ששמאי
כלומר בין יוסב בין עומד, א"כ אפי' לכתחילה יטה כדברי בית שמאי ואין צדך כלום,
ואפ"ה לא קי"ל כוותיה אלא כרב יוסף דאמר עשה כדברי בית שמאי ואפילו ככי הא
לא עשה ולא כלום. ואני תמה היכי סלקא דעתיה דרב יחזקאל למימר הכי, והא תנן
אמר רבי טרפון פעם אחת הייתי בא בדרך והטיתי כדברי ז"ל וסכנתי בעלמי ואמרו
לו כדי היית לחוב בעלמך שעצרת על דברי ז"ה. אחת ארוכה ואחת קצרה. פירש רש"י
ז"ל דאשתים לאחריה של ערבית קאי, ואחת ארוכה היינו אמת ואמונה ואחת קצרה

היינו השכיבנו. והקשה עליו ר"ת ז"ל מה אורך וקוצר יש באלו. ועוד שלא הזכירו אותם בתוספתא עם אותן שהזכיר שם כשמונה הארוכות והקצרות, דתניא בתוספתא למכלתין (פ"א, ה"ח): אלו ברכות שמקריין בהן המצרך על הפירות ועל המצות וברכת הזימון, פירוש צורך שאכלנו, וברכה אחרונה שבברכת המזון, ואלו ברכות שמאריכין בהן ברכות תענית וברכות ראש השנה וברכות יום הכפורים. ועוד שהרי נהגו להוסיף החזנים פיוטים בהשכיבנו בפסח. ועוד דהא אמרינן לקמן בפרק היה קורא (יד, ב) לא אמר אני ה' אלהיכם אינו אומר אמת, והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דאמר הכי מודים אנחנו לך ה' אלהינו וכו', הרי שזו קצרה יותר מהשכיבנו, וחזרה אמת ואמונה קצרה והשכיבנו ארוכה. ועל כן פירש רבנו תם ז"ל ללא קאי אדלעיל, אלא מילתא באפי נפשה היא, והכי קאמר בין ארוכה בין קצרה מקום שאמרו לקצר אינו ראוי להאריך, ואחת כמו בין, וכדאמרינן בעלמא אחת זו ואחת זו אחת בתולות ואחת בעולות (יבמות מא, ב), וקצרות היינו ברכת הפירות והמצות וברכת הזימון וברכה אחרונה שבברכת המזון כמו שמנו אותן בתוספתא שבאלו בלבד אמרו לקצר בהן. ואינו מחוור בעיני כלל, שאילו כן גם שם בתוספתא מנו אותן שמאריכין בהן ולא מנו אלא ברכות של תעניות וברכות של ראש השנה ויום הכפורים, ואם באלו דוקא מאריכין, אכתי תקשי לן מה שנהגו להאריך בפיוטין בהשכיבנו ובאמת ואמונה וכל שכן בשל שחר, וכן אפילו בי"ח שבתפלה. ועוד דתקשי לן כללל דרישא דתוספתא אסיפא. ועוד דאיכא למימר דמשום הכי לא מני השכיבנו משום דברייתא פירושא דמתני' היא ועלה קאי, ותדע לך מדקתני בהיא ברייתא למה אמרו אחת קצרה מקום שאמרו להאריך וכו' דאלמא עלה קאי, ואדרבא מהתם משמע לכאורה כדברי רש"י ז"ל. ועוד דאינה קושיא כשלא מנה השכיבנו בקצרות שהרי גם לדברי ר"ת ז"ל כריכין אנו לומר שאינו כלל אלא תנא ושייר. וגדולה מזו אמרו בירושלמי (ה"ה): [אלו ברכות שמקריין בהם] המצרך על המצות ועל הפירות וברכת הזימון וברכה אחרונה שלאחר המזון, הא שאר כל הברכות אדם מאריך, ואפילו הכי אמרו שם שאין זה כלל, דגרסינן התם: אמר רבי חזקיה מאן דתני המאריך הרי זה מגונה והמקצר הרי זה משובח, הדא אמרה שאין זה כלל. ומה שהקשה מההוא דפרק היה קורא (שם) שאמרו לא אמר אני ה' אינו אומר אמת ואמרינן דאומר מודים אנחנו לך דהויא אז קצרה, לא קשיא, דרש"י ז"ל כבר פירש שם שאומר כל נוסח הברכה אלא שאינו מתחיל אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך כמו שכתב שם בפירושו. אבל מכל מקום לדברי כולם קשה מה שאנו מאריכין בברכות של קריאת שמע ומקריין בהן וכן

בשל י"ת. ועוד פירש ר"ת ז"ל דאחת ארוכה ואחת קצרה ארמת ואמונה קאי, כלומר פעמים שמקצרה פעמים שמאריכה, והיינו כשאומר פרשת ליצית הויא ארוכה שאומר אמת ואמונה, וכשאינו אומר פרשת ליצית הויא קצרה שאינו אומר אלא מודים אנחנו לך, ובכולן מאריכין חוץ מאותן השנויין בתוספתא. וגם זה אינו מחוור בעיני, דכיון דתנן אחת קצרה ועלה קא תנינן במתני' מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך משמע ודאי דעלה קאי, ואם כן עדיין אין פירוש זה מוציאנו מידי קושיא. ונראה לי דמאי דקתני מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לאו למימרא שאינו רשאי לקצר ולהאריך בנוסח הברכה, כלומר לרבות ולמעט במלותיה, דאם כן היה להם לתקן נוסח כל ברכה וברכה במלות מנויות ובענינים ידועים ולהשמיענו כל ברכה וברכה בנוסחתה, וזה לא מצינו בשום מקום, ולא אמרו אלא במלות שיש הקפדה בהן לבד כמחלוקתן בהזכרת גשמים (לג, א) וטל ורוחות (תענית ג, א), וכן בברכת המזון שאמרו לקמן (מט, א) כל שלא אמר ברית בארץ או שלא הזכיר מלכות בית דוד בבונה ירושלים מחזירין אותו וכן אם לא הזכיר תורה בארץ וכיוצא בזה בקצת מלות באמת ויציב כגון יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורים (תוספתא פ"ב, ה"א. ירושלמי פ"א, ה"ו), אבל בשאר נוסח הברכות לא נתנו בהן חכמים שיעור שיאמר כך וכך מלות לא פחות ולא יותר, ולא אמרו כמה מלות יאמר בזו שתקרא ארוכה או קצרה, ולא עוד אלא שבפירוש אמרו (ע"ז ח, א) בשמונה עשרה של תפלה שאילו רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מעין הברכה מוסיף, ואפילו יהיו מלות התוספות יתרין על העיקר אף על פי שאותן הברכות הויין קצרות, ובברכת הפירות אמרו בסמוך (יב, א) נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא פתח דשכרא וסיים בדחמרא יצא, כלומר אפילו אמר בהדיא שהכל נהיה בדברו צורא פרי הגפן, כדעת הגאונים ז"ל. ואף על פי שברכת הפירות היא קצרה ועכסיו האריכה, וברכת הזן ארוכה קרינא לה בתוספתא ובירושלמי, ואפילו הכי אסיקנא לקמן (מ, ב) גבי בנימין רעיא דאפילו אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא יצא, ומשמע התם בגמרא דאפילו לכתחילה מדמייתין עלה אלו נאמרין בכל לשון וההיא אפילו לכתחילה וכדמשמע עלה נמי בירושלמי (פ"ו, ה"ב). וכן ההיא דאמרינן לקמן (שם) לא אמר אני ה' אלהיכם אינו אומר אמת ואומר מודים אנחנו לך, ואף על פי שאותו נוסח קצר מאד מן הנוסח המתוקן למי שאומר אני ה' אלהיכם וכמו שאמרנו למעלה. אלא ודאי נראה שאין ההקפדה ברבוי הנוסח ומיעוטו אלא במטבע שטבעו בו חכמים והוא שיש ברכות שפותחות בצרוך וחותמות בצרוך והיא

שנקראת בכל מקום ארוכה, וכדגרסינן בירושלמי (שם) אמר רבי יודן מטבע קרן פותח
בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך. ויש מן הקלרות
שפותחות ואינן חותמות כזכרת הפירות והמלות וזכרת הזימון, דהיינו ברוך שאכלנו,
וזכרת אחרונה שבזכרת המזון. ויש שחותמות בברוך ואינן פותחות בברוך כזכרת הערב
נא למאן דאית ליה שהיא זכרה לפני עצמה, ותפלה קלרה וזכרת גשמים ותפלת הדרך
וכן זכרה סמוכה, ואילו אם הן סמוכות לזכרות שיש להן סדר כגון זכרות של שמונה
עשרה הרי אלו כמטבע ארוך, שכל אחת כיון שהיא סמוכה לחזרתה והראשונה פותחת
בברוך הרי אלו כולן כאילו פותחות בברוך וכן זכרות אמלעיות שבזכרת המזון, אבל
אם הם סמוכות ואין להן סדר, כזכרות שניות שלפני קריאת שמע דשחרית ודערבית
שאילו רוצה להקדים זכרה לחזרתה מקדים ואין זכך כלום כדאיתא בסמוך (יב, א),
הרי אלו כאילו מעיקרן נתקנו לחתום ושלל לפתוח ואף היא נקראת קלרה, וכל שכן
אמת ויציב שהיא אינה סמוכה וכדעת הגאונים ז"ל, וכדמשמע בתוספתא (פ"ו, ה"ב),
ואינה פותחת בברוך והוא הדין לשתיים אחרונות של ערבית, ואחת ארוכה דקתני
במתניתין היינו זכרה ראשונה של קריאת שמע בין דשחרית בין דערבית, ואחת קלרה
היינו זכרה שניה שבזו ושבזו לפי שאין להן דין ארוכה אף על פי שהיא סמוכה לארוכה.
והוא הדין לשתיים אחרונות שבערבית והאחרונה שבשחרית וכדאיתא לקמן בפרק שלשה
שאכלו (מו, א) כל הזכרות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מזכרת הפירות
וזכרת המלות וזכרה הסמוכה לחזרתה וזכרה אחרונה שבקריאת שמע יש מהן פותח
בברוך ויש מהן חותם בברוך, דאלמא זכרה סמוכה חדא וזכרה אחרונה שבקריאת
שמע חדא ולא מדין סמוכה היא, ואף על פי שזכרה שלל פירש שם כן רש"י ז"ל. והא
ללא קחשיב התם תפלה קלרה ותפלת הדרך וזכרת גשמים, איכא למימר ללאו כללא
הוא לכולהו ואין למדין ממנה, ואף על גב דקא מייתי מינה סייעתא התם בגמרא, היינו
משום דקתני בה דהיא זכרה הסמוכה אינה פותחת בברוך וכל מאי דקא מני בגוה
קושטא הכי, אלא דמאי דקא כליל ואמר דהני דוקא ולא אחרניא ליתא ולא גמרינן
מינה, ולכולי עלמא אית לן למימרא הכי, דאף לכשתמלא לומר דמאי דקתני זכרה
אחרונה שבקריאת שמע אף על פי שאף היא סמוכה לחזרתה משום חדושא ולאשמועינן
שאף על פי שקריאת שמע מפסיק בינתיים אפילו הכי סמוכה היא, מ"מ היכי קא כליל
ותני לכל שארא פותחין בברוך, הא איכא זכרה אחרונה דפסוקי דזמרה וזכרת השיר,
דאיכא לראשונה כיון דבעלמא לא חשבינן דכוותיהו סמוכה כזכרה אחרונה של

תורה וזכרה אחרונה של קריאת מגילה. ומקום שאמרו להאריך אינו ראוי לקצר דקתני, היינו שאם היה מטבע ארוך שפותחת וחותמת בצורך אינו ראוי לקצר ולפתוח ולא לחתום או לחתום ולא לפתוח שהן מטבע קצר, ומקום שאמרו לקצר היינו אם פותחת או חותמת לצד אינו ראוי לפתוח ולחתום כדי שלא ישנה את המטבע ויחזיר מטבע קצר לעשותו ארוך, והא דקתני מקום שאמרו לחתום אינו ראוי שלא לחתום, בקצרות קא מיירי, ולאשמועינן דלא תימא שאין ההקפדה אלא בין ארוכה וקצרה שלא לשנות את המטבע, אבל בקצרות עצמן אין הקפדה, וכיון שבכמה שפותחת בצורך ואינה חותמת וזכרה שחותמת ואינה פותחת שתיהן קצרות נינהו, הלכך אילו רצה לפתוח מקום שאמרו שלא לפתוח או לחתום מקום שאמרו שלא לחתום עושה ואין בכך כלום, קא משמע לן דלא דאין לו לשנות מן המטבע שטבעו כלל, והיינו דלא תנינן דמתניתין אלא להאריך ולקצר ולחתום ושלא לחתום שהכל נכנס בכלל זה. ומיהו בתוספתא (פ"א, ה"ז) תני תלת להאריך ולקצר לחתום ושלא לחתום לפתוח ושלא לפתוח, ולפי פשטן של דברים יראה מן התוספתא דלהאריך ולקצר היינו בנוסח מלות הזכרה בין בקצרה בין בארוכה, ולחתום ושלא לחתום היינו פותחת וחותמת, ולפתוח ושלא לפתוח, היינו, שלא לשנות מפתיחה לחתימה, ומחתימה לפתיחה. ואפילו הכי נראה לי שאינו כן דלישנא דמתניתין דוקא, אבל בתוספתא האריכו בה יותר לפי שהיא כפירושא למתניתין, והני תרי צדי דלחתום ושלא לחתום לפתוח ושלא לפתוח תרווייהו בקצרות קא מיירי וארווחי הוא דארווח בלישנא, ושלא לחתום היינו לפתוח ושלא לפתוח היינו לחתום, ולא הוה להו למתני אלא לחתום אינו ראוי שלא לחתום לפתוח אינו ראוי שלא לפתוח, אי נמי לחתום אינו ראוי שלא לחתום שלא לחתום אינו ראוי לחתום, כלישנא דמתניתין שכולם בכלל זה, והיינו דבסופה דתוספתא דהדר ומפרש להו לא קתני אלא אלו ברכות שאין חותמין בהן ואלו ברכות שפותחין בצורך, ואילו אלו ברכות שחותמין ואלו ברכות שאין פותחין לא קתני שכולן בכלל השתים הן, ולעולם אין ההקפדה ברצוי לשון הזכרות ומיעוטן. ועל כן נהגו צבתי כנסיות להאריך בתשבוחות באמצע ברכות וכן באמצע ראשונות ואחרונות בראש השנה ויום הכפורים זכרנו ומי כמוך. וכענין שכתבתי נראה לי גם מדברי הראב"ד ז"ל בפרק היה קורא. אלא שעדיין קשה לי קצת מה שאמרו בירושלמי דגרסינן התם בירושלמי בפירקין (קס): תני רביך להאריך בגואל ישראל בתעניות הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך, פירוש בתמיה, אמר רבי יוסה שלא תאמר הואיל והוא מעין שמונה עשרה לא יאריך בה לפום כן רביך למימר להאריך בגואל

ישראל בתעניות, לאלמלא משמע מיהא לכאורה למאריך היינו בנוסח הזכרה ולאו דוקא בשנוי המטבע. ולענין ברכות הפותחות בצרוך ושאין פותחות בצרוך, תניא בתוספתא (סם, ה"י): כל הזרכות כולן פותחים בהן בצרוך חוץ מזכרה הסמוכה לשמע וזכרה סמוכה לזכרה אחרת שאין פותחין בהן בצרוך, ע"כ בתוספתא. ומייתי לה בגמרא לקמן (מו, א), ומשמע מיהא דאמת וליב ואמת ואמונה אין סמוכות לזכרות שלפני קריאת שמע אלא כד נתקנה מעיקרא שלא לפתוח בצרוך ולחתום בצרוך וכדכתבין לעיל, והדין נותן שאילו מחמת סמיכותה לזכרות של קודם קריאה הרי הפסיקה הקריאה בינה ובין הזכרה שלפניה, וכל שמעשה מפסיק בין הזכרה שלאחר המעשה לזכרה של קודם המעשה דין הוא שתהא פותחת בצרוך ולא תקרא סמוכה לזכרה הראשונה שלפני המעשה, דהא זכרת התורה שלאחריה פותחת היא בצרוך ואף על פי שכבר זיך לפניה, וכן זכרת המזון פותחת היא בצרוך אף על פי שקדמה לה זכרת הלחם, וכן זכרת כסוי, וכן זכרת המגילה וכן כולן, אלא שהיא ודאי אינו סמוכה ואפילו כן לא ראו לפתוח בה בצרוך. וכן נראה מדברי הגאונים ז"ל כמר רב יוסף ורב אבהו ורב האי ורב יצחק בן גיאת ז"ל שאמרו, שהזכרות הראשונות של שמע אין זכרות שמע וזכרה שלאחריה היא זכרת שמע, ואף על פי שאמרו במסכת נדה בפרק בא סימן (נא, ב) כל הטעון זכרה לאחרי טעון זכרה לפניו, אינו כלל, לפי שאין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהן חוץ, ואם כן על כרחין דין הוא שתהא קריאת שמע מפסקת, כיון שהזכרות שלפניה אין זכרות קריאת שמע, וכן ודאי נראה לי כדבריהן מן התוספתא שכתבתי. אלא דקשיא לי זכרות של פסוקי דזמרה, שכל אותן פסוקים מפסיקים ואפילו הכי ישתבח שהיא האחרונה אינה פותחת בצרוך אלא זכרה הסמוכה לשלפני פסוקי דזמרה היא, וכן זכרה אחרונה של קריאת ההלל. ונראה לי דשאני הנך, לפי שהזכרות והקריאה כולן ענין אחד, כלומר שזכרות פסוקי דזמרה ופסוקי דזמרה הכל ענין שבה וזמרה, וכן ההלל ויהללוך הכל שבה וזמרה וכענין אחד ממשה, ולפיכך אין הקריאה מפסקת, מה שאין כן בשאר זכרות המלוות, כזכרת המגילה וקריאתה, שהקריאה ספור המאורע, והזכרה לשבח והודאה על המאורע, וכן כולן, ולפיכך מפסיקין, והוא הדין והוא הטעם לקריאת שמע וזכרותיה. והא דגרסינן בירושלמי (סם) כל הזכרות פותחין בהן בצרוך, ואם היתה זכרה סמוכה לזכרה, כגון קריאת שמע ותפילה אין פותחין בה בצרוך, לאו מזכרה אחרונה שאחר קריאת שמע האמר, אלא מאהבת עולם האמר שהיא סמוכה לזכרה שלפניה בין בשל ערב בין בשל שחר, ומכל

מקום אף היא לאו בדוקא נקט לה, שהרי לא מעיקר דין סמיכותיה אינה פותחת בצרוך, אלא דמעיקרא תקנוה במטבע קצר וקצרה מקרי, וכדאמרן לעיל, ומההוא טעמא דאמרן לפי שהיא רשאי להקדים ברכה לחברתה שאין לה סדר, אלא איכא למימר דבגריא דתפלה נקט לה, ואי נמי איכא למימר דכיון שצבוב היא סמוכה לחברתה לא תקנו אותה אלא מטבע קצר וכעין סמוכה, ומכל מקום לאו מעיקר סמיכותה אלא משום דעשאוו כמטבע קצר כיון שרוב פעמים היא סמוכה, שאילו היתה מן הדין פותחת אילו לא היתה סמוכה, היה בדין שתהא עכשיו פותחת בצרוך כיון שהיא יכול להקדים ברכה לחברתה, ולפעמים שהיא צריך לעשות כן, כגון שהיו עושין אנשי משמר שהיו קורין אהבת עולם ולא היו קורין יוצר אור משום דאכתי לא מטא זימניה כדאיתא בסמוך (יב, א), שהרי בכל מקום שפעמים אומרים אותה ברכה בפני עצמה, אף על פי שרוב פעמים היא סמוכה, אפילו הכי נהגו בהן לפתוח בצרוך כמטבע ארוך משום שאינן לפעמים סמוכות, כגון ברכת אשר ברא ששון ושמחה (כתובות ה, א) שאף על פי שהיא סמוכה לחמש שלמעלה ממנה כיון דאיכא דוכתא דמברך לה לחודה וכגון דליכא פנים חדשות תקנוה כעין שאינה סמוכה, ודכוותה ברכת קידוש היום אע"פ שסמוכה לברכת היין, וטעמא משום דאילו היה אוכל ושותה מצעו"י וקידש עליו היום אינו חוזר ואומר בורא פרי הגפן אלא פותח בקידוש היום ואז לא היא סמוכה, וכן נמי בצרכה ראשונה של המזון שאע"פ שהיא סמוכה לצרוך שאכלנו אפ"ה פותחת בצרוך משום שאילו היה אוכל יחידי אינו אומר צרוך שאכלנו. ויש אחרות מלבד אלו כדאיתא בירושלמי (סם, ה"ח) דגרסינן התם: כל הברכות פותחין בהן בצרוך ואם היתה ברכה סמוכה לברכה אין פותחין בה בצרוך, מיתביב רב ירמיה הרי גאולה, שנייה היא דמר רבי יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יבא, היתביב רבי אלעזר והא סופא, אמר ליה שתיס הן אחת לבא ואחת שלעבר, התיבון הרי הבדלה, שנייה היא דמר רבי בא בר זבדא רבי היה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס, רבי חיילא רבה הוה מכנסן, התיבון הרי נברך, שנייה היא שאם היו שנים יושבין ואוכלין שאינם אומרים נברך, הרי הזן את הכל, קשיא, הרי הטוב והמטיב, שנייה היא דמר רב הונא משנתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא נסרחו המטיב שניתנו לקבורה, הא קידושא, שנייה היא שאם היה יושב ושותה מצעוד יום וקידש עליו היום שאינו אומר בורא פרי הגפן, והא סופא אמר ר' מונא טופס ברכות כך הוא. אמר רבי יודן מטבע קצר פותח בצרוך ואינו חותם בצרוך, עד כאן גירסת ירושלמי. וממנו אנו למדין מה שכתבתי, וא"נ בדוקא קאמר בירושלמי

דמוכה היא. יש לומר דצירושלמי סברוה מאן דאמר מאי ברכה אחת יואר אור ואית להו דר"ל דאמר זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו ואין מעכבות כלל קאמר, והלכך לא משכחת לה שנאמרת לעולם בפני עצמה. ומפני שיך ללמוד ממנה לברכה הלל שבלי פסחים שהיא מחלוקת ישנה בידן של ראשונים ז"ל, אני כותב מה שנראה לי בפירוש ירושלמי זה. והוא שהן כללו כאן שני ענינים, האחד שהברכות שאינן סמוכות לברכה אחרת פותחת בצרוך, והשני שהברכה הסמוכה לברכה אחרת לעולם אינה פותחת בצרוך. והקשו על זה, יש מי שהקשה על הכלל הראשון ויש מי שהקשה על הכלל השני. ותחילה השיב רבי ירמיה על הכלל האחד, והקשה מאשר גאלנו וגאל את אבותינו שאנו אומרים לאחר ההלל בערבי פסחים, ומשמע מכאן שכבר בירך על קריאת ההלל לגמור את ההלל, וכמו שאמרו גם כן במסכת סופרים (פרק כ, הלכה ט): היחיד גומר את הלל בשמונה עשר יום ובלילה אחד ובגולה עשרים ואחד יום ושני לילות ומאיה מן המובחר לקרות את ההלל [בבית הכנסת] בשתי לילות ולברך עליהם ולאומרן בנעימה, לקיים מה שנאמר (תהלים לד, 7) וַיְרַוְמָהּ שָׁמוּ יַחְדָּו. כשהוא קורא (בבית הכנסת) [בביתו] אין צריך לברך שכבר בירך ברבים, ומשום כך הקשה בכאן רבי ירמיה מאשר גאלנו שהיא סמוכה לברכה ההלל ואפילו הכי פותחת בצרוך, ומשני שנייה היא דמר רבי יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יא, כלומר יא מידי קריאת ההלל ואין צריך לברך עליו בבית, דהשתא לא הויה אשר גאלנו סמוכה, ולפיכך תקנו אותה בפתיחה לעולם, ורבי יוסה התיב מסופה דברכה אשר גאלנו, למה חותמת בצרוך שהיה סבור שהפותחת בצרוך אינה חותמת והחותמת אינה פותחת, והיה יכול לתרץ שטופס ברכות כך הוא שמטבע ארוך פותחת וחותמת וכמו שתירץ לבסוף, אלא שתירץ לו תירוץ אחר לפי סברת המקשה, ואמר שברכה גאולה אינה ברכה אחת אלא שתיים הן מעורבות זו בזו אחת לברך על שעבר, ואחת לבקשת רחמים ולברך על העתיד, ובדאי יש בנוסח אותה ברכה הזכרת שעבר והבא, דאשר גאלנו הוא לשעבר, וכן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים ונאכל שם מן הפסחים הוא להבא ונמארת הראשונה פותחת ואינה חותמת, והשנייה חותמת ואינה פותחת, ובדאי שהיה יכול להקשות ע"ז שא"כ היה לו לחתום בה גואל ישראל ולא לחתום גאל ישראל ולא דק. א"נ כיון דעיקר ברכות אלו משום גאולה ראשונה ואגב גאולה ראשונה הוא דמברכין ומבקשים על העתיד חותם גאל שהיא היא העיקר כאן. ואחרים הקשו עוד על הכלל הראשון, והרי הבדלה, כלומר שהיא פותחת בצרוך ואף על פי שהיא סמוכה לברכה שלמעלה ממנה, ותיראו

לפי שאינן סמוכות מדינן אלא יכול הוא לפזרן ולאומרן כל אחת בפני עצמה כדרכי שהיה מפזרן, התיבון עוד, הרי נברך כלומר הזן שפותחת בצרוך אף על פי שהיא סמוכה לנברך שאכלנו וברין היה שיאמר הרי הזן אי נמי הרי צרוך שאכלנו שהוא עיקר הקושיא שהיא שנסמכה לה, אלא מפני שאין אומרים צרוך שאכלנו לעולם אלא אם כן קדמה לה נברך נקיט ליה נברך שהיא התחלת הענין כולו ושהכל נגרר אחריה, וכן נמי לא ניחא ליה לאקשווי והרי הזן, לפי שאין צהזן קושיא, שהדין נותן שתהא פותחת בצרוך כל זמן שאינה סמוכה לנברך, לפום כן לא אקשי והרי הזן, דהוה אמינא ומאי קושיא מהזן והוה צריך למהדר ולגלוי משום דסמוכה לנברך צהזיו סם מסובין שלשה או יותר, הלכך אקשי הרי נברך שהוא העיקר וביאר הקושיא בקולך. ותירץ שניה היא, שאילו היו שנים לצד אין אומרים נברך, ואז לא הויה ברכת הזן סמוכה ופותחת מן הדין בצרוך, וכיון שלפעמים פותחת בצרוך תקנו אותה בפתיחה לעולם. הדר אקשי מסופא דהזן, דהיינו צרוך אתה ה' הזן את הכל, ואמאי חותמת בצרוך, שגם המקשה הזה היה סבור דלעולם לא תהא פותחת וחותמת, אבל ההוא דאקשי מהבדלה הוה ידע דטופס ברכות ארוכות כך הוא שפותחת וחותמת בצרוך והלכך לא אקשי ליה אלא מפתיחתה כיון שהיא סמוכה, אבל מכיון שתירץ לו שאינה סמוכה הואיל ויכול לפזרן שוב לא הקשה לו מסופא דחותמת בצרוך, אבל מקשה זה היה מקשה אחר ולא היה יודע כן ואף המתירץ לא ידע כן ועמדה להם בקושיא. והקשו עוד הרי הטוב והמטיב שהיא סמוכה ופותחת בצרוך, ופריק שהיא ברכה שנתחדשה על מעשה שהיה ונתוספה על הזכרות ולהיכר בעלמא עשאוה כאן כאילו לא נסמכה. הקשו עוד הרי קידושא, קידוש היום שעל הכוס שבצבתות וימים טובים שפותח בצרוך אף על פי שברכת היין קודמת לו, ופריק לפי שאף היא לפעמים אינה סמוכה, וכגון שהיה אוכל ושותה מצעוד יום וקידש עליו היום שאינו חוזר ומברך על היין. והא סופא כלומר קידוש היום בעצמו שהיא חותמת בצרוך, וכאן גילה רבי מונא דטופס ברכות כך הוא שמטבע ארוך פותח בצרוך וחותם בצרוך, ומעתה ל"ק סופא דהזן, וכן אין לנו צריכין לדחוק ולומר בצרכת גאולה שהנה שתיים, אלא ברכה אחת וטופס ברכות כך הוא, והיינו דחותם גאל ישראל. זהו שני"ל צפי' הירושלמי. ומ"מ למדנו מכאן להלל שבלילי פסחים שמברכין עליו, וכן נהגו קצת מן הרבנים האחרונים. אבל הגאונים ז"ל כרב רמח ורב יוסף ורב יצחק בן גיאת ז"ל הסכימו שאין מברכין עליו עכשיו בהלל שקורין בבית מפני שחולקין אותו באמצע. וכתב רב עמרם משמיה דרב רמח ומה שאמרו (פסחים קיז, ב) רביעית גומר עליו את

ההלל לומר שאינו מדלג כדרך שהוא מדלג בראש חודש. והא דתנן בנדה פרק בא סימן (נא, ב) כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, הא אמר רבי יוחנן שאין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהן חוץ, ויש לנו כיוצא בזה ברכה אחרונה של קריאת שמע, וכן השיב רב האי ז"ל בתשובה שהדברים כמו שאמר רב אמר שאין מזכרין עליו בלילי פסחים לגמור, ואין אנו קורין אותו בתורת קוראין, אלא בתורת אומרים שירה, שכך שנינו (פסחים קטז, ב) ר"ג אומר וכו'. ובסופא לפיכך אנו חייבים להודות להלל לאלהינו ולומר לפניו הללויה, כך היא שנויה משנתנו וכן מנהג כל ישראל, ולפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו, ויפה אומר שיש טעון ברכה לאחריו כזה ואין טעון לפניו דקריאת שמע שאין מזכרין אשר קדשנו במלותיו ואנו על קריאת שמע, ואף על פי כן הרי מזכרין לאחריה אמת ויציב. וזו ודאי ברכה שלאחריה, שהרי על כל פרק ופרק אומרים אמת, ועל חותמה שהיא פרשת ליצית אומרים אמת ויציב ממזכרים גאלתנו, ויפה אמר שאין למדין מן הכללות. וכיון דכו"ע כך הוא דבר, וכך ירשו ישראל מאבותיהן אין למדין מן הכלל הזה לדחות מעשיהן. עד כאן לשון התשובה. ולמדנו ממנה שכך הוא הסכמתן בדבר זה. וכן רבותינו בעלי התוספות מסכימין לסברא זו, מפני שחולקין אותו באמצע דהאיך אפשר שמפסיקין בו באכילה ושתיה ומזכרין עליו בתחילתו לגמור, שהרי אפילו בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אין מפסיקין בו אלא מפני הכבוד. ור"ת ז"ל לא היה מזכר עליו, וכן המנהג. ואמרין בירושלמי (פאה פ"ז, ה"ה) אם הלכה רופפת היא בידך, ראה האיך הצבור נוהג ונהוג כן. ובדאי אילו ראה לקרות כולו בבית אחת בבית הכנסת או בביתו אז חייב לברך עליו כהיא דמסכת סופרים ודירושלמי. תניא בתוספתא בערבי פסחים (פסחים פ"י ה"ה): בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל הולכין לבית הכנסת וקורין פרק ראשון, והולכין ואוכלין ושותין וחוזרין וגומרין את כולו, אם אי אפשר להם כן, גומרין את כולו. ולפי הסכמה זו של גאוני עולם ז"ל נראה פירוש הירושלמי שכתבתי למעלה דהכי קאמר שנייה היא שאם שמעה בבית הכנסת ילא, והלכך עיקר תקנת קריאתו בבית הכנסת היה ולא בבית ובקריאת בית הכנסת הוא שתקנו לברך שהיא עיקר התקנה ומאות הקריאה אצל בבית לא, וכן דין הוא שאילו מי ששמעה בבית הכנסת ילא ואינו מזכר על שלחנו, ומי שלא שמעה בבית הכנסת גומר על שלחנו ומזכר, יאמרו שנים בבית אחד זה קורא ומזכר וזה קורא ואינו מזכר, הלכך ברכת גאלנו לאו סמוכה היא ולפיכך פותח בה בצרוך. (רש"א)

[ישעיה מה-ז](#) יוצר אור ובורא חשך לימא יוצר אור ובורא נוגה כדכתיב קאמרין אלא מעתה [ישעיה מה-ז](#) עושה שלום ובורא רע מי קא אמרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא הכא נמי לימא נוגה לישנא מעליא אלא אמר רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום בשלמא מדת לילה ביום כדאמרין יוצר אור ובורא חשך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה אמר אביי גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור ואידך מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן אורי ליה רבי אלעזר לר' פדת בריה אהבה רבה תניא נמי הכי אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר [ירמיה לא-ג](#) ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד א"ר יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש א"ש לברך שכבר נפטר באהבה רבה אמר רב הונא למקרא צריך לברך ולמדרש א"ש לברך ור' אלעזר אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"ש לברך ור' יוחנן אמר אף למשנה נמי צריך לברך [אבל לתלמוד א"ש לברך] ורבא אמר אף לתלמוד צריך (לחזור ו) לברך דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגי אין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך ומתני לן פרקין. מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה ור' יוחנן מסיים בה הכי הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפנינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נתן התורה אמר רב המנונא זו היא מעולה שבברכות הלכך לימרינהו לכולהו: תנן התם אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה

וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא מאי ברכה אחת כי הא דרבי אבא ור' יוסי בר אבא אקלעו לההוא אתרא בעו מנייהו מאי ברכה אחת לא הוה בידייהו ואתו שיילוהו לרב מתנה לא הוה בידיה אתו שיילוהו לרב יהודה אמר להו הכי אמר שמואל אהבה רבה ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי א"ר שמעון בן לקיש יוצר אור כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דאמר ר' זריקא א"ר אמי אמר ר' שמעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו אי אמרת בשלמא יוצר אור הווי אמרי היינו דברכות אין מעכבות זו את זו דלא קא אמרי אהבה רבה

רש"י יוצר אור וזורא חשך (עושה שלום וזורא רע). לקמיה מפרש אידך מאי היא דאילו ברכה דיסתבח אינה מן המנין שהיא לאחר פסוקי דזמרה כמו ברכת הלל ואומרים אותה קודם זמן קריאת שמע אם ירלו: כדכתיב קאמרי'. כתיב בקרא יוצר אור וזורא חשך עושה שלום וזורא רע: שכבר נפטר באהבה רבה. שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמוד חקי רצונך: מדרש. הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי מקראות: לגמרא אין צריך לצרף. אפילו קודם אהבה רבה קאמר והכי מוכח מילתא בפרק שני: אף לגמרא צריך לצרף. שהוא עיקר התורה שממנו הוראה יולאה גמרא היינו סברת טעמי משנה ותירוטי משניות הסותרות זו את זו וחסורי מחסרה: ומצדך. ברכת התורה: ור' יוחנן מסיים בה הכי. דבעי פתיחה בצרוך וחתומה בצרוך: הערב נא ה' אלהינו. יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה: צרוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. גרסינן. ולא גרסינן למדני חקיד שאין זו ברכה והודאה על שעבר אלא לשון בקשה ודוד כי אמרה (בתהלים קיט) לא לשם ברכה אמרה אלא בלשון בקשה. והכי קאמר ה' שאתה צרוך למדני חקיד: וזו היא מעולה שבברכות. התורה לפי שיש בה הודאה למקום וקילום לתורה ולישראל: תנן התם. במסכת תמיד: אמר להם הממונה. והוא סגן הכהנים כדאי' ביומא היינו סגן היינו ממונה (בפירש"י שם טו:): צרכו ברכה אחת. לקמן מפרש מאי היא ומן הברכות שלפני ק"ט היא דהתם מסדר לכוליה סדר עבודת השחר וקאמר דלאחר שסדרו האזנים ע"ג הכבש ומלחום ירדו וצאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע והדר תני אמר להם הממונה צרכו ברכה אחת והם צרכו וקראו עשרת הדברות: וצרכו את העם. עם העם: ועבודה. בשביל העבודה שעשו

היו מצרכין אחריה רכה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל בלחון ברוך המקבל עבודת עמו ישראל בלחון אי נמי שאותך לבדך ביראה נעבוד: וזכרת פהנים. לבדך את העם ובשאר תפלה לא היה להם פנאי ואף זמן קריאת שמע לא הגיע כדאמר במסכת יומא (דף ל"ז ע"ב הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יאלץ לפי שאנשי משמר מקדימין וכו': מוסיפין ברכה אחת. לקמיה מפרץ לה: למשמר היואל. שהמשמרות מתחלפות ביום השבת כדאמרינן במסכת סוכה (דף נו:) משמר היואל עושה תמיד של שחר ומוסיפין ומשמר הנכנס עושה תמיד של בין הערבים וזיכין: מאי ברכה אחת. דקתני רישא איזו מן הברכות הוא אומר: לאו בפרוש אתמר. לא שמע מפי ר"ל שאמ' בפירוש מאי ברכה אחת יולך אור: זאת אומרת. דקתני ברכו ברכה אחת: ברכות אין מעכבות זו את זו. בירך את האחת ולא בירך את השניה נפקא מיהא ידי חובתו בההיא שבירך ואין חברתה מעכבת לומר שאין זו מועלת בלא זו ומהכא שמע רבי זריקא דס"ל לר"ל דהך ברכה אחת יולך אור היא: אי אמרת בשלמא יולך אור הוא אמרי. ולא אהבה רבה ואלע"ג דמטא ליה זמנא שאף בלילה ראוי לומר כל שכן דכיון דאמרי יולך אור ודאי מטיא זמנה ואלע"ה לא אמרי אללא יולך אור ותו לא אמרי לה היינו דקאמר שמע מינה ברכות אין מעכבות זו את זו: (רכ"י)

תוספות ורבנן אמרי אהבת עולם וכו'. הלכך תקינו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם: **שכבר** נפטר באהבה רבה. עד הלכך נימרינהו לכולהו. בירושלמי יש הא דאמרי שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פירוש לאלתר שלמד מיד באותו מקום. ונשאל להרב ר' יצחק כגון אנו שאין אנו לומדין מיד לאחר תפלת השחר שאנו טרודין והולכים כך בלא למוד עד אמצע היום או יותר אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילין ללמוד. והשיב ר"י דלא קיימא לן כאותו ירושלמי הואיל וגמרי שלנו לא אמרו ואין צריך לאלתר ללמוד. ועוד אפי' לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה לק"ש נתקן ובשביל היא אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת. אבל ברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטרת כל היום. וא"ת מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה. וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק. אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה. וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה. וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישב פוטרנו. א"נ משום שמא לא יישן והוי ברכה לבטלה שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. והיה אומר ר"ת כשאדם עומד ממטתו בלילה (בשחרית) ללמוד שא"צ לברך ברכת התורה מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת ולא נהירא. והצרפתיים נהגו לומר פסוקים וברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה (פ"א דפאה) ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן כו' שהיא ברייתא (מס' שבת קכז.) מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר. אבל א"צ כמו שכתבתי כבר ה"ג ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל.

אבל לא גרס למדני חקיך שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד : **וברכת** כהנים ואין זה דוכן שהרי לא היו עומדים לדוכן עד לאחר. הקטרת אמורים דאמרי' בתענית (פ"ד ד' כו:) שלשה פעמים ביום הכהנים נושאים כפיהם וכו' וא"כ הוה ליה למתני ד' פעמים אחד לפני הקטרה ואחד לאחר הקטרה אלא בלא נשיאות כפים אמרו ברכת כהנים כמו שאנו אומרים: (תוספות)

רשב"א תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר אהבת עולם אהבתך. וכן פסק רבנו האי ורבנו אלפסי ז"ל. והא דאמרינן שכבר נפטר באהבה רבה, מרא דשמעתא שמואל וכבר אדחייה ממתניתא. ויש מי שפוסק כשמואל, משום דבסוגין דבסמוך נקט לה הכין, דאמרינן אילימא דאמר יוצר אור ולא אמר אהבה רבה, לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור, אלמא ההיא ליפגא דוקא. ומקלת מן הגאונים זכרונם לברכה נסתפקו בדבר זה ונהגו בעלמם לומר (בערב) [בשחר] אהבה רבה (ובשחר) [ובערב] אהבת עולם. השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע לריד לצד משקרא קריאת שמע אין לריד לצד שכבר נפטר באהבה רבה. וגרסינן עלה בירושלמי (ה"ה): אמר רבי בא והוא ששנה על אתר. וכתב הראב"ד ז"ל איש גירסאות שגורסים והוא שקרא על אתר. ולאותה גירסא כל שקרא ק"ש סמוך לאהבה רבה ילא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך עה"ת פעם אחת בבוקר, אבל לספרים דגרסי והוא ששנה על אתר אין הברכה מוסיפתו אלא ידי אותה קריאה הסמוכה לחברתה, הא אם הפסיק וחזר וקרא לריד הוא לחזור ולברך. ובתשובה לרבתינו הרפתים השיבו שלא הרעו בירושלמי לחזור ולברך בשלא שנה על אתר, אלא בשנפטר באהבה רבה לפי שהיא אינה נראית ממש כברכת התורה, אבל במצד אשר בחר בנו ילא ידי חובת כל היום, ואפילו הפסיק והלך למלאכתו וחזר לקרוא, והיינו שהורד להשמיענו בירושלמי בברכת אהבה רבה ולא השמיענו כן בעלמא ואנן ידעינן דכל שכן בשנפטר באהבה רבה. ואפשר נמי דבירושלמי פליגא אגמרינן מדלח אמרו כן בגמרא, ומכל מקום צמי שרגיל לקרות ולעסוק בתורה והולך למלאכתו קלת ודעתו על הלימוד למהר ענינו ולחזור (על) [אל] למודו אין לריד לחזור ולברך אפילו לדעת הירושלמי. והביאו ראייה מרבנו תם ז"ל שלא היה מריד ברכה ליטב בסוכה אלא מסעודה לסעודה, ואפילו הלך לעסקיו ולאחר מכן נמלך ליטב אינו חוזר ומברך, וכל שכן כאן שאינו מסיח דעתו מן הלימוד, ועל כן נהגו שלא לברך. ובשם רש"י ז"ל אמרו תלמידיו כשהיה משכים לקרות היה מברך לקרות בתורה וכשהוא הולך לבית הכנסת חוזר ומברך כמו אותן הימים שלא השכים לקרות. ונותן טעם לדבריו כמו שהקורא בתורה מברך ברכת התורה ולא השיבא

ברכה לבטלה ואף על גב שכבר בירך קודם פרשת קרבנות ואיזהו מקומן ורבי ישמעאל, והוא הדין להכא לא חשיבא ברכה לבטלה. והשיבו עליו בתוספות ללא דמי לקורא בתורה דהתם אפילו בירך על עסק התורה שעסק בפני עצמו, כריך הוא לחזור ולברך על קריאתו בלבו, שכך תקנו לברך גם אשר בחר בנו כמו שנתקנה ברכה לאחריה, וכמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים טובים על ההפטרה, ועוד דאפילו במקום דשייכא ברכה אפילו בספר תורה הקפידו שלא לגרום ברכה שאינה רכיבה כדאמרין ביומא (סח, ב) ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. ורבי יוחנן אמר הערב נא. פירש רש"י ז"ל שאין זו ברכה בפני עצמה אלא חתימה לברכה על דברי תורה, דרבי יוחנן מסיים בה הכי דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך, וכן אמרו נמי משמו של ר"ת ז"ל. והרב בעל המאור ז"ל אמר שהן שלש ברכות כנגד מקרא ומשנה וברייתא שקורין בצוקר. וברכת כהנים. היינו שיש שלום. אי נמי פסוקים של ברכת כהנים ממך, אבל לשאת את כפיהם לא, דאם כן בתענית (כו, א) גבי שלש פעמים ביום כהנים נושאין את כפיהם וכו' התם הוי ליה למיתני ובמקדש ארבעה. הכי גרסינן: וברכו שלש ברכות. אמת וליצי ועבודה וברכת כהנים. ויש ספרים דגרסי וברכו את העם שלש ברכות. ומפרשי לה רבנן כמו וברכו עם העם, וכמוהו את האלהים הַתְּהַלְּךְ נח (בראשית ו, ט), וְיָת הַאֲרֶזְ (שם א, א) שהוא כמו עם הארץ. ואינו מחוור, דאכתי לא מטא זמן ק"ט לעם, וכדאמרין (יומא לז, ב) הקורא עם אנשי משמר לא ילא. ושמע מינה ברכות אין מעכבות זו את זו, לא לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יולר אור וכי מטא זמניה מימר אמר, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו להקדים. ופסק רבנו האי גאון ז"ל כד בפירושו דסדרן אינו מעכב אבל ודאי כריך הוא לקרות את שתיהן. והא דתנן לקמן (יג, א) היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיוון לבו ילא, דשמעת מינה שאין הברכות מעכבות דהא התם לא קרא בצרכותיה דהא קורא להגיה כדאוקים לה התם, והכין דייק מינה התם בירושלמי (פ"ב, ה"א), תירץ רבנו האי ז"ל דהכא בלבו וכדקתני אמר להם הממונה והתם ביחיד. ויש מקלת מן הגאונים ז"ל שאמרו דבין ביחיד בין בלבו אין מעכבות כסתמא דמתניתין דהיה קורא ללא חלקה בין יחיד הקורא ללבו הקורין. וכן נראה בעיני כדבריהם, דמה שאמרו כאן לא לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יולר אור דחייה בעלמא הוא דלחינן לה ולאוקמי ללאו בפירוש איתמר אלא מכללא, ואורחא דתלמודא בהכין דכי אמרין לאו בפירוש איתמר אלא מכללא, ואיתחזי להו לבעל הגמרא דמתברר שפיר מההוא כללא נקטי ליה כמפורש ומקשו ואלא מאי מכללא

כלומר כיון דדבר מוכרח הוא כן ממשמעו לאו מכללל הוא אלל בפירוץ, ודחו משום דאיכא למימר הכין, כלומר שיך לבעל הדין לחלוק ולמימר ביה טעמא אחרינא. אבל מ"מ לא שצקינן מאי דנקיט מכלליה מרה דההוא שמעתא ותפסינן מאי דאיכא לדחויי ביה, וה"נ רבי זריקא דאיפשא ליה הכין מכללל דר"ל איהו תפסינן ולאו מאי דחוינן, כלומר דאיכא לדחוייה מאי אין מעכבות להקדים דההיא סברא רבי יצחק בר יוסף בעלמו הוא דחש לה ועלה קא סמיך למיקרא לה מכללל ולאו פלוגתא היא אדרי זריקא, כך נראה לי. ומיהו לענין פירושא דירושלמי דדייק מהתם אין ברכות מעכבות. יש לי לפרש דמאי אין מעכבות להקדים לקריאתה, אבל חוזר הוא ומצד אופן לאחר מכאן בלא קריאת שמע, וכענין שאמרו בצרכת יוצר אור דכי מטי זימנא מימר אמר. (רש"י)

א

-

יב

דף

אלא אי אמרת אהבה רבה הוו אמרי מאי ברכות אין מעכבות זו את זו דלמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ואי מכללא מאי דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו סדר ברכות: וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויצבי ועבודה וברכת כהנים. א"ר יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין תניא נמי הכי ר' נתן אומר בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין רבה בב"ח סבר למקבעינהו בסורא א"ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומת המינין אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא א"ל רב אשי כבר בטלום מפני תרעומת המינין: ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי ברכה אחת א"ר חלבו משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחווה ושלוש וריעות: מקום שאמרו להאריך: פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא

בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ת"ש שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר ת"ש מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתויי מאי לאו לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין לא צריכא כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא] דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיזן זייני: אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר [תהילים צב-ג] להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: ואמר רבה בר חיננא [סבא] משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב [תהילים קמו-ח] ה' זוקף כפופים מיתבי [מלאכי ב-ה] מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ליה שמואל לחייא בר רב בר אוריין תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם.

רש"י אלא אי אמרת. הך ברכה דקאמרי אהבה רבה היכי ש"מ דאין מעכבות זו את זו דלמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמניה הוא וכי מטא זמניה אמרי לה ורע"ג דקרו אינהו ק"ש לא מטא זמניה כדאמרינן בעלמא (יומא לז): הקורא את שמע עם אנשי משמר לא ינא ש"מ מאי משמר מקדימין: ואי מכללא מאי. וכי אמר ליה מכללא מאי גריעותא איכא דאמר לאו צפירוס אתמר הא שפיר מאי למשמע מכללא

דיוצר אור קא אמרי ומשנינן ליכא למשמע מהכא דילמא לעולם אימא לך אהבה רבה וכו': סדר ברכות. אם הקדים המאוחרות: בקשו. לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע: מפני תרעומת המינין. שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ב"ה ושמעו מפיו בסיני: המינין. עכו"ם: פתח בדשכרא וסיים בדחמרא. תחלת הברכה אמר ע"מ שהכל וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין ואמר פרי הגפן פשיטא לן דיכא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יכא על היין דתנן וכו': אלא. קא מצעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא שכר וסיים שהכל מהו: בטר עיקר ברכה אזלינן. ועיקר ברכה אדעתא דיין נאמרה והוי כמו שסיים ביין ואין ברכת היין מוסיפה ידי ברכת שכר שאין השכר מן הגפן: פתח ביוצר אור. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור: וסיים במעריב ערבים. כשאמר מלך העולם נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים: שאני התם וכו'. כלומר דלמא פתיחה אינה כלום והא דקתני יכא לפי שחוזר וחותם בה בצרוך יוצר המאוחרות וע"י חתימתה קאמר דיכא אלא שהכל שאין חותם בה בצרוך ופתיחתה אדעתא דבורא פרי הגפן הוא אימא דלא יכא: מאי איכא למימר. היכי נפיק משום חתימתה הא אין מלכות בחתימתה: ה"ג אלא כיון דאמר כו'. אלא לא תימא משום חתימתה יכא אלא פתיחתה נמי מעלייתא היא ולא תפשוט מיניה לחמרא ושכרא דלגבי ברכות ערבית ושחרית הוא דמלי למימר דכי פתח בזו וסיים בזו יכא דהא כי פתח בשחרית אדעתא דמעריב ערבים הוה דעתיה לאדכורי בה מדת היום כלילה כגון גולל אור וכי פתח ערבית אדעתא דיוצר אור הוה דעתיה לאדכורי בה מדת לילה כגון ובורא חשך הלכך אדעתא דתרוייהו הויא: לאו לאתויי הא דאמרן. כגון שכרא וחמרא: היינו בעיין. דהא ברכת התמרים על העץ ועל פרי העץ אינה עולה לברכת הלחם ואי בהא פשטת דהכל הולך אחר חתום ברכות הוא הדין לחמרא ושכרא: כל מי. שלא אמר ברכת אמת ויציב כמו שתקנוה וכן אמת ואמונה בערבית לא יכא: שנא' להגיד בבקר חסדך. וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוליאם ממארים וזקע להם הים והעבירים וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולקום נפשנו בחיים ולהדריכנו על צמות אויבינו כל אלה הנסים התדירים תמיד: כשהוא כורע. באבות ובהולאה כורע בצרוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קמו): נחת. לשון הכנעה: (רש"י)

תוספות משום דלא מטא זמן יוצר אור. דנהי דשחיטת התמיד משיעלה עמוד השחר פי רש"י מיהו לא הוה שעה לומר יוצר אור כדאמר' הקורא כו' ויכול לסבור הברייתא כותיקין: **ברכה** אחת למשמר היוצא וכו'. תימא קצת מאי היא הואיל ולית בה לא שם ולא מלכות: פתח ואמר בא"י אלהינו מלך העולם והיה סבור שהיה יין והבין שהיה שכר ואחר שהבין שהיה שכר סיים שהכל: **לא** לאתויי נהמא. ופירש רב אלפס השתא דלא אפשרטא בעיין אזלינן לקולא ואפילו פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא. ור"י הי' אומר לחומרא דצריך לברך פעם אחרת. ומיהו היה אומר ר"ח אם היה יודע בבירור שטעה בדבורו שאמר בורא פרי העץ תחת (בורא) פרי הגפן דבתוך כדי דבור יכול לחזור בו. וכן ב"י בחתימה של יום טוב אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזר בתוך כדי דבור יצא אחרי שהוא יודע שהוא י"ט. והקשה הר"ר יעקב מקינון מאי קא מבעיא ליה והא ודאי מצות אינן צריכות כוונה. והיה אומר הר"י דהיינו בשומע תפלה אחורי בית הכנסת ולא נתכוין לצאת. אבל היכא דנתכוין לברך על היין ונמצא שכר לא מהני: **להגיד** בבקר חסדך. חסד שהקדוש ב"ה עשה לנו במצרים. ואמונתך פי' מדבר על העתיד שאנו מצפים שישמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל. א"י ע"ד המדרי' (רבה איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך שאדם מאמין ומפקיד רוחו בידו ומחזירה בלא יגיעה: **אמת** ויציב וכו'. לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו'. וכן איתא בהר"ם. ואיתא בירושלמי האי מרגניתא דלית ביה טימא פירוש שאין לה שומא כל מה שמשבח מתגני לה כדאמר לקמן (ד' לג ב) בחד דפתח ואמר האל הגדול הגבור והנורא והיה מאריך הרבה וא"ל ר' חנינא סיימת לשבחי דמרך כי כל פה לא יוכל לספר שבחו: (תוספות)

קצ"א הכי גריס רש"י ז"ל: **פשיטא היכא דנקיט כסא לחמרא צידיה וקסבר דשיכרא** הוא פתח וצריך אלעתא דשיכרא וסיים דחמרא ילא וכו', אללא נקיט כסא דשיכרא צידיה וקסבר לחמרא פתח וצריך אלעתא לחמרא וסיים דשיכרא מאי וכו'. ופירש הוא ז"ל וצריך אלעתא שאמר בא"י אמ"ה על דעת שאמר בורא פרי הגפן ולא הספיק לומר בורא פרי הגפן עד שנזכר ואמר שהכל נהיה בדברו. ונראין דצרי רש"י ז"ל. שאלו אמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו, מאי קא מצעיא לן בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן, לכיון דמטבע קלר הוא כיון שאמר בורא פרי הגפן כבר סיים כל הזכרה, ומה שאמר לצסוף שהכל נהיה בדברו, תוספת הוא לאחר הזכרה, ומה מעלה לזכרה ומה מוריד, והאיך קורא אותה חתימה. אבל השתא דלא אמר מעיקר הענין כלום, אללא שהוליא לשון הזכרה על דעת להזכיר עליו הפך הענין והמין שהוא תפוס צידו ולא הזכירו אללא נזכר והזכיר המין שהוא תפוס, ציה יק להלוך אחר החתימה דהיינו הזכרת המין. ואחתינן למפשטה מהא דתניא שחרית פתח ציוכר אור וסיים צמעריב לא ילא, צמעריב ערבים וסיים ציוכר אור ילא, ומסיפא קא לייק לאע"ג דפתח ואמר בא"י על דעת שאמר המעריב ערבים צחכמה פתח שערים כיון שנזכר ואמר יולכ אור וצורא

חשך עושה שלום וכולה ברכה עד יואר המאורות יאל אלמא בתר חתימה אזלינן אצל מרישא דפתח אדעתא דיואר אור וסיים במעריב ערבים דקתני לא יאל ליכא למידק דפשיטא דהיכי דחתימה לא הוי כתקנה דלא אמר כלום דלכ"ע חתימה עדיפא, אלא דמצעי בעו אי עדיפא כולי האי דכי הויא כתקנה איגרירא פתירה בתרא והויא ברכה. ופרקינן שאני התם בא"י יואר המאורות כלומר דחתימה עצמה הויא ברכה ולא שלא תהא כריכה פתיחה דזה מטבע ארוך הוא ובעיא פתיחה וחתימה, אלא הכי קאמר הואיל וחתימתה יא לא תורת ברכה גמורה כפתיחתה, דינא הוא אגרוור את פתיחתה דהא תרתי לטיבותא חדא דאף היא תורת ברכה גמורה אית לה ועוד דעדיפא דהיא חתימה אצל דנקיט כסא דשיכרא חתימתה לא עדיפא למיגרר בתר פתיחתה. ואקשינן הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם לא שמה ברכה שפיר, כלומר דמינה שעיקר הברכה בהזכרת השם וכיון שכן הכא נמי דאית ביה הזכרת השם הויא ברכה גמורה כדאמרן, אלא למ"ד שאריכה מלכות מאי איכא למימר דפתיחתה יא בה מלכות והויא ברכה גמורה אצל חתימתה לית בה מלכות ולא הוי ברכה גמורה והלכך לא עדיפא לגרוור פתיחתה טפי מחתימה דשיכרא. ופרקינן אלא כדרכה, ואלא כדרכה גרסינן דפירוקא אחרינא הוא ולומר דאף פתיחה משום יואר אור נמי נאמרה שהרי לריד להזכיר מדת יום במדת לילה וא"כ זו פתיחה וחתימה יא לה ומכל מקום אם סיים במעריב ערבים לא יאל דאדכורי הוא דמדכירנה מדת לילה ביום אצל מחתם ביום חתמיה. וא"ת א"כ מאי קאמר כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום דהא לאו משום דאזלינן בתר החיתום הוא אלא משום דפתיחתה וחתימתה הויה כתקנה הא אמרינן בסמוך ללחתיי היכא דאכל תמרי וקסבר דנהמי אכל הוא דלחתי, כנ"ל לפי שיטתו של רש"י ז"ל. אלא דקשיא לי קצת הא דאמרין לחתיי דאכל תמרי וקסבר דנהמא אכל, ל"ל לשנויי בלישניה לימא לחתיי דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא דדא ודא מחד טעמא נינהו וכיון דאירינן ביה עד השתא אמאי שבקינן ונקיט אכל תמרי, והראב"ד ז"ל הקשה על רש"י ז"ל דאמר דפתח ובריך דחמרא לא משמע אדעתא דחמרא אלא שאמר בהדיה בפ"ה, ועוד דהא דקתני פתח במעריב ערבים וסיים ביואר אור לא משמע שפתח אדעתא דמעריב ערבים אלא פתח במעריב ערבים דומיא דסיים במעריב ערבים מה סיים במעריב ערבים דאמר בהדיא אף פתח במעריב ערבים דאמר בהדיא. ונראה לי דאין הכי נמי דאף רש"י ז"ל לא כתב כן אלא באגרות לישן ומשום דההוא דשיכרא דוקא באדעתא פירא נמיה א באדעתא ולא דוקא דכל עצמינו

אינן אנו כריכין להעמידה דוקא באדעתא אלא משום דברכת הפירות כיון שהיה קללה
 כל כך אילו פתח בהדיא בדחמרא הוה כולה ברכה בדחמרא דפתיחתה וחתומתה באין
 כאחד, אבל בברכת המאורות שהוא מטבע ארוך אף על פי שפתח ואמר בהדיא המעריב
 ערבים אכתי כריכה היא לחתימה ויך בחתימתה עדיין לתקן בברכה כי אזלינן בתר
 חתימה. ומלאתי מקלת ספרים דגרסי בהדיא דשיכרא וחמרי אדעתא, ובהא דיוצר אור
 דמעריב ערבים גרסי פתח במעריב ערבים פתח דיוצר אור, וזה ראייה למה שכתבתי.
 ומה שהקשה עליו מדאמרינן פתח ואמר, הרבה ספרים יך דגרסי הכי בהדיא אדעתא
 דרכו של רש"י ז"ל נכון. אבל הגאונים ז"ל גרסי נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר
 דשיכרא הוא פתח ובריך בדשיכרא וסיים בדחמרא יאל וכו', א"נ נקיט כסא דשיכרא
 בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא יאל, אלא פתח בדשיכרא
 וסיים בדחמרא מאי. וזה דבר רחוק ורחוק מאד שיהא הפסד בתוספות שהוסיף לאחר
 סיים ברכתו ואפילו אמר לאחר מכן כמה דברים, ועוד שיועיל יותר כשיאמר כולה
 ברכה בטעות ויוסיף לאחר מכן ענין הברכה, כגון שאמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה
 בדברו, להשתא משמע שהברכה כולה בטעות, ומפני שהוסיף שהכל נהיה בדברו הועיל
 אע"פ שהברכה סמוכה לבורא פרי הגפן ונראה שהעיקר על חמרא הוא דמזכך,
 וכשהברכה סמוכה למין שהוא מזכך עליו לא יועיל מפני התוספות שהוסיף לבסוף
 שהוא מובדל מן הפתיחה, וזה דבר רחוק. גם כמה שהן כריכין לדחוק בסוגית הא דפתח
 במעריב ערבים וסיים דיוצר אור, יך כמה גמגומין, ולדבריהם מביא ראייה מפתח ואמר
 יוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יאל אבל פתח במעריב ערבים וסיים דיוצר אור
 דקתני יאל לא הוי ראייה, דהא פשיטא להו דכל שהחתימה כתקנה יאל, והם גורסין
 בדחיית הראייה הזו של יוצר אור, שאני התם דהא בריך, פירוש בהדיא דשיכרא כלומר
 וכבר יאל ידי ברכה. (רשב"א)

רב ששת כי כרע כרע כחיזרא כי קא זקיף זקיף כחיויא : ואמר רבה בר
חיננא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך
אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים
שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ורבי אלעזר אמר אפילו אמר
האל הקדוש יצא שנאמר [ישעיה ה-טז](#) ויגבה ה' צבאות במשפט והאל
הקדוש נקדש בצדקה אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט אלו עשרה ימים
שמר"ה ועד יוה"כ וקאמר האל הקדוש מאי הוה עלה אמר רב יוסף האל
הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט רבה אמר המלך הקדוש והמלך
המשפט והלכתא כרבה : ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל
שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר
[שמואל א יב-כג](#) גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדול להתפלל בעדכם
אמר רבא אם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו מ"ט אילימא משום
דכתיב [שמואל א כב-ח](#) ואין חולה מכם עלי (ואין) [ו] גולה את אזני דילמא
מלך שאני אלא מהכא [תהילים לה-יג](#) ואני בחלותם לבושי וגו' : ואמר
רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו
מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר [יחזקאל טז-סג](#) למען תזכרי ובשת ולא
יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה'
אלהים דילמא צבור שאני אלא מהכא [שמואל א כה-טו](#) ויאמר שמואל אל
שאול למה הרגזתני להעלות אותי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים
נלחמים בי וה' סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות
ואקראה לך להודיעני מה אעשה ואילו אורים ותומים לא קאמר משום
דקטליה לנוב עיר הכהנים ומנין דאחילו ליה מן שמיא שנא' [שמואל א כה-](#)
[יט](#) (ויאמר שמואל אל שאול) [ו] מחר אתה ובניך עמי וא"ר יוחנן עמי
במחיצתי ורבנן אמרי מהכא [שמואל ב כא-ו](#) והוקענום לה' בגבעת שאול
בחיר ה' יצתה בת קול ואמרה בחיר ה' אמר ר' אבהו בן זוטרתא אמר רב
יהודה בר זבידא בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע ומפני מה לא
קבעוה משום טורח צבור מ"ט אילימא משום דכתיב בה [במדבר כג-כב](#)
אל מוציאם ממצרים לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן
יציאת מצרים אלא אמר ר' יוסי בר אבין משום דכתיב בה האי קרא
[במדבר כד-ט](#) כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו ולימא האי פסוקא ותו
לא גמירי כל פרשה דפסקה משה רבינו פסקינן דלא פסקה משה רבינו
לא פסקינן פרשת ציצית מפני מה קבעוה א"ר יהודה בר חביבא מפני שיש
בה חמשה דברים מצות ציצית יציאת מצרים עול מצות ודעת מינים

הרהור עבירה והרהור ע"ז בשלמא הני תלת מפרשן עול מצות דכתיב [\[במדבר טו-לט\]](#) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' יציאת דכתיב ועשו להם יציאת וגוי יציאת מצרים דכתיב אשר הוצאתי וגוי אלא דעת מינים הרהור עבירה והרהור ע"ז מנלן דתניא אחרי לבבכם זו מינות וכן הוא אומר [\[תהילים יד-א\]](#) אמר נבל בלבו אין אלהים אחרי עיניכם זה הרהור עבירה שנאמר [\[שופטים יד-ג\]](#) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני אתם זונים זה הרהור ע"ז וכן הוא אומר [\[שופטים ח-לג\]](#) ויזנו אחרי הבעלים: **מתני'** מזכירין יציאת מצרים בלילות א"ר אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנא' [\[דברים טז-ג\]](#) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות וחכ"א ימי חיך העוה"ז כל להביא לימות המשיח: **גמ'** תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר [\[ירמיה כג-ז\]](#) הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו כיוצא בו אתה אומר [\[בראשית לה-י\]](#) לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך

רפ"י כחזרא. קצט זיד אדם וחוצטו כלפי מטה צבת אחת: זקיף כחויא. צנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשוי: כחויא. כנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגזיה הראש תחלה ונזקף מעט מעט: המלך הקדוש. לפי שצימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם: המלך המשפט. כמו מלך המשפט. כמו נושאי הארון הצרית (יהושע ג) כמו ארון הצרית וכן המסגרות המכונות (מלכים ב טז) שהוא כמו מסגרות המכונות וכן העמק הפגרים (ירמיהו לא) כמו עמק הפגרים: ה"ג ואם תלמיד חכם הוא ולריך לרחמים לריך שיחלה עצמו עליו. אם ת"ח הוא זה שריך לרחמים לריך שיחלה חבירו עצמו עליו: בחלותם. על דואג ואחיתופל הוא אומר שהיו ת"ח: למען תזכרי וצושת. סיפיה דקרא בכפרי לך את כל אשר עשית: גם בחלומות גם צנזיאים. ולא א"ל גם באורים לפי שנתבייש ממנו שלא יאמר לו אתה גרמת לעצמך שלא נענית באורים ותומים לפי שהרגת את הכהנים: ורצנן. סברי מהכא שמעינן דאחילו לו: והוקענום. גבעונים אמרו לדוד בסוף ימיו שהיה רעב ג' שנים וישאל דוד בה' ויאמר

ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים שהרג את הכהנים שהיו מספיקים לגבעונים לחם ומים שהגבעונים נתנם יהושע חוטבי עלים ושאבי מים למזבח ויאמר דוד אל הגבעונים ובמה אכפר לכם וזרכו את נחלת ה' והם אמרו לו יותן לנו שבעה אנשים מצניו והוקענום בגבעת שאול ונתן קול יללה וסיימה אחריהם בחיר ה' דודאי הם לא אמרו בחיר ה' שהרי לגנותו היו באין ולא לכבודו: פרשת רצית. אל תקח מאתו נשך ותרצית וגו' (ויקרא כה) וסמיך ליה יליאת מצרים: ופרשת משקלות. אבני דק וגו' (ויקרא יט) סיפיה דקרא אשר הולאתי אתכם וגו': כרע שכב. דדמי לבשכבך ובקומך שהקדוש ב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלום וסקטים כארי וכלביא: ולימא האי פסוקא. וליכא טורח צבור: עול מצות. ועשיתם את כל מצותי: מינות. אותם ההופכים טעמי התורה למדרש טעות ואליל: וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים. ואין לך נבל מן ההופך דברי אלהים חיים: מתני' מזכירין יליאת מצרים בלילות. פרשת יליאת בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן יליאת דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אומרים אותה בלילה מפני יליאת מצרים שבה: כון שבעים שנה. כבר הייתי נראה זקן ולא זקן ממש שבת עליו שיבה יום שהעבירו רבן גמליאל מנשיאותו ומינו רבי אלעזר בן עזריה נשיא כדאיתא לקמן בפרק תפלת השחר (ד' כח). ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה: (רש"י)

תוספות כרע כחיזרא. ולקמן (ד' כח): אמרינן עד שיראה איסור וכו' לא סגי בכריעה לבד וראשו זקוף אלא בעי נמי שיכוף הראש וכן איתא בירושלמי דפרקין ובלבד שלא ישוח יותר מדאי. אמר רבי ירמיה ובלבד שלא יעשה כהדין חרדונא והיינו תרגום ירושלמי של צב (ויקרא יא) והצב כשהוא שוחה ראשו זקוף. ובר"ה וי"כ שאנו שוחין כל שעה בתפלה צריך ליזהר שיגביה קודם שיסיים הברכה רק שיכרע בברוך ושיגביה מיד דאמרינן לקמן סוף אין עומדין (ד' לד.) אם בא לשחות תחלת כל ברכה וסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא ישחה: **והלכתא** כותיה דרבה. דצריך לחתום המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמר מחזירין אותו. וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים מחזירים אותו אם לא אמר. דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו יוצא ידי חובתו וכך פסק רבינו יהודה אם ספק לו אם אמר אם לא אמר מחזירים אותו כדאיתא בירושלמי דתענית פ"ק היה מתפלל ואינו יודע אם הזכיר טל ומטר ואם לאו כל שלשים יום בחזקת שלא למוד. פירוש שלא אמר אלא כמו שהוא למוד עד עתה שלא אמר כן. אחר כן בחזקת שהזכיר והוא הדין לכל הדברים שצריך להזכיר כך הדין. ואם כן בעשרת ימי תשובה דליכא שלשים יום צריך לחזור. ור"ח כתב דאין מחזירין אותו מכל אותן דברים דלא פסק בספר בפירוש והביא ראיה לדבריו: **בקשו** לקבוע פרשת בלק בפרשת ק"ש ומפני מה לא קבעוה וכו'. איתא בירושלמי דאותן ג' פרשיות שתקנו בקרית שמע לפי שבהן עשרת הדברות ועיין בו ותמצא הכל: (תוספות)

רש"א ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ואוהב המשפט, חוץ מראש השנה ועד יום הכפורים, שמתפללין המלך הקדוש והמלך המשפט, ורבי אלעזר אומר אפילו אמר האל הקדוש יאל. יש לפרש דלכתחילה פליגי, דרב סבר דלכתחילה צריך לומר המלך הקדוש והמלך המשפט, ור' אלעזר סבר דהמלך המשפט צריך לומר לכתחילה, אבל בהמלך הקדוש פליגי ואמר דאפילו לכתחילה יכול לומר האל הקדוש, והא דנקט יאל לאו דוקא ולומר דרב דפליגי עליה סבר דלא יאל, אלא משום דר"א מתיר בין בהכי בין בהכי לא ניחא ליה למינקט ור"א אמר האל הקדוש דמשמע דדוקא הכי ולא המלך. והא דאמרינן מאי הוי עלה, אמר ר' יוסף האל הקדוש ומלך אוהב לדיקה ומשפט, רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה, לומר דלכתחילה צריך לומר כן, הא לא אמר אין מחזירין אותן, ומכל מקום הא דאמר רבי אלעזר יאל לא משמע הכין, דאי איתא הוי ליה לומר ר"א אומר, אומר הוא אפילו האל הקדוש, אלא ודאי דדיעבד פליגי וכיון דאפסיקא הלכתא כרבה, טעה ואמר האל הקדוש והאל המשפט מחזירין אותן. וכן פסק רבנו אלפסי ז"ל. מתני': אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא. כתב הראב"ד ז"ל: תמה אני, בתחילה שלא היו מזכירים יציאת מצרים בלילות, נמצא שלא היו אומרים לא פרשת יציאת ולא אמת ואמונה, אם כן שתיים לאחריה היכא משכחת לה. ונראה לי, כי מה שאמר ולא זכיתי, מן התורה קאמר, ולעולם היו קורין פרשת יציאת ואמת ואמונה מדברי חכמים, ע"כ. ואני תמה על זה, על הקושיא ועל תירוטה, דודאי לא היו קורין אותה פרשה כלל ואפילו הכי היו אומרים שתיים לאחריה אלא שלא היו אומרים אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך כדאיתא לקמן בצפרק היה קורא (יד, ב) גמרא אלו הן בין הפרקים, ולא שיהו אומרים כאותו נוסח שאמרו שם שמזכירים זו יציאת מצרים, אלא שמסם אנו למדים שלפי הפרשיות שהיו קורין היו עושין נוסח הצרכה שלאחריה, ולעולם לא היו קורין פרשת ויאמר כלל, שאילו היו קורין לא היה אומר לא זכיתי שתאמר, ולקמן (שם) משמע שבמקצת המקומות לא היו קורין אותה כלל. והכי נמי משמע בירושלמי דאמרו שם (פ"א, ה"ה) מפני מה תקנו בשחר שתיים לפנייה ואחת לאחריה ובערב שתיים לפנייה ושתיים לאחריה, ואמרו, חד אמר כדי להשוות מדת יום ומדת לילה, כלומר, דבשחר קורא שלש פרשיות ושלושה ברכות הרי שש, ובערב שתי פרשיות וארבע ברכות הרי שש, כדי להשוות מדת יום למדת לילה. וחד אמר משום שבע ביום הללתיך (תהלים קיט, קסד), דאלמא פעמים

שלא היו קורין פרשת ויאמר כלל, ואפילו כן היו מצרכין שתיים לאחריה, ופירוש שבע, כלומר שבע ברכות. ובמדרש תהלים מלאתי במזמור שגיון לדוד (קס, ז) זהו שאמר הכתוב (קס קיט, קסד) שבע ביום הללתיך. אמר רבי יהושע בן לוי אלו שבע מלות שצקריאת שמע יוצר אור ואהבה רבה שמע והיה אם שמוע ויאמר ואמת ויציב וגאל ישראל. ולפי שאין מלות ליצית בערבית, מוסיף הפורש סוכת שלום. הדון עלך פרק מאימתי (רש"א)

א

-

יג

דף

לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו וכן הוא אומר [\[ישעיה מג-יח\]](#) אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים [\[ישעיה מג-יט\]](#) הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות: [\[דברי הימים א א-כז\]](#) אברם הוא אברהם בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו: תני בר קפרא. כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר [\[בראשית יז-ה\]](#) והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר [\[בראשית יז-ה\]](#) ולא יקרא עוד [את] שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם [\[בראשית יז-טו\]](#) שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הי"נ שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב [\[בראשית מו-ב\]](#) ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא

{נחמיה ט-י} אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא :

רפ"י לא שיעקר יעקב ממקומו. שהרי מלינו שקראו הקב"ה יעקב אחר זאת ברדתו למצרים שנאמר ויאמר אלהים לישראל ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני (בראשית מו): הנני עושה חדשה. בחר אל תזכרו ראשונות כתיב: בתחלה אב לארם. לאנשי מדינתו שמארץ ארם היה שנאמר בעבר הגהר יסבו אבותיכם (יהושע כד) ואומר אל ארם נהרים אל עיר נחור (בראשית כד): אב לכל העולם. אב המון גוים (שם יז): שרי. לשון יחיד משמע שרתי: מסדר שבחיה. דמעיקרא אשר בחרת בו להיות שמו אברם ושמת שמו אברהם: (רפ"י)

רפ"א מתני': היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יאל. אוקימנא בגמ' אפילו כיוון לקרות. ושמעינן מהכא תלת. חדא דאין הברכות מעכבות, וכבר כתבתי למעלה (יב, א) דלדעת רבנו האי גאון ז"ל דוקא ליחיד הא לכבוד הברכות מעכבות, וכדעת מקצת הגאונים בין ליחיד בין לכבוד אין מעכבות ולזה הדעת נוטה, וכמ"ס בשהי פרק קמא (שם). ועוד נראה לי מכאן שהקורא הפרשיות למפרע יאל, וכן דעת הר"מ במז"ל (פ"ב ק"ט הי"א) כמו שאכתוב למטה שאין סדר פרשיות כתוב בתורה כסדרן בקריאת שמע. ועוד איכא למשמע מיהא לכאורה דאפילו הפסיק בין פרשה לפרשה שיעור כדי שיקרא את כולה ואת ברכותיה יאל, דהא בקורא להגיה כדאוקימנא להא מתניתין בגמרא טובא איכא בין פרשה לפרשה ואפילו הכי יאל, והכי נמי משמע בגמרא בהדיא (לקמן ע"ב) בההיא דרבי דהוה קרי פסוק ראשון ושונה לתלמידיו ולאחר מכן חוזר וגומרה כדעת רבי שמעון ברבי. ומיהו פלוגתא היא בפרק בתרא לראש השנה (לד, ב) דגרסינן התם גבי שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום, דאמר רבי יוחנן יאל, ואקשינן עלה והא אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהואלדק בהלל ובמגילה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ופרקינן הא דידיה והא דרביה, ואקשינן תו ודידיה לא, והא ר' אבהו הוה שקיל ואזיל בתריה דרבי יוחנן והוה קרי קריאת שמע כי מטא למצואות המטונפות פסק בחר דחלף אמר ליה מהו לגומרה, אמר ליה אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ופרקינן דהכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי כלומר לא סבירא לי במהלך במצואות המטונפות שצריך לפסוק אללא אתה שפסקת להחמיר גם בזה החמיר וחוזר לראש. וקיי"ל כרבי יוחנן וכן פסק רבנו אלפסי ז"ל. וכן נחלקו בה

בירושלמי (בפרקין ה"א) אלא שאמר שם דרבי יוחנן מודה בקריאת שמע. ועוד פירשו בירושלמי שם למאן דאמר אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש אם משערין בקורא או בכל אדם משערין, ואמרו דבקורא משערין, גרסינן התם: רבי מונא אמר בשם רבי יהודה שאמר משום רבי יוסה הגלילי הפסיק בה כדי לקרות את כולה לא יאל ידי חובתו. רבי בא בשם רבי ירמיה הלכה כרבי מונא שאמר משום ר' יהודה שאמר משום רבי יוסי הגלילי. רבי יוחנן בשם ר"ש בן יהולדק אף בהלל ובקריאת המגילה כד. אבא בר רב הונא ורב חסדא הוו יתבין אמרין בתקיעות כן, סלקון לבית רב ושמעית רב הונא בשם רב אפילו שמעין כל היום עד תשע שעות יאל. אמר רבי זעירא עד דאנא תמן אצרכת לי וכד סלקית להכא שמעית רבי יוסה בשם ר' יוחנן אפילו שמען כל היום יאל והוא ששמען על הסדר וכו'. ר' בון בר חייה בעי כגון קריאת שמע וברכותיה, היא ולא ברכותיה ברכותיה ולא היא, הפסיק שלשה וחזר והפסיק שלשה, בקורא משערין או בכל אדם משערין. א"ר מתניא לא מסתברא בקורא. רבי אלעזר סליק מבקרא לר"ש בר אבא א"ל כגון דאנא תשיש ואנא קרי שמע ומתנמנס נפק אנא ידי חובתי, א"ל אין, רבי ירמיה בעא קומי ר' זעירא כגון דר' אלעזר ידע דר"ש בר אבא מדקדק במלותיה סגין הורי ליה אי כגון דהוא תשיש הורי ליה. א"ל בפירוש פליגין, דרבי אלעזר אמר יאל ורבי יוחנן אמר לא יאל, מה פליגין בקריאת שמע מפני שהיא עשויה פרקים פרקים אצל בהלל וקריאת מגילה אף ר' אלעזר מודי. ע"כ גירסא ירושלמית. וקיימא לן כר' אלעזר דירושלמי ואפילו במגילה, דר' מונא הוא דאמר בפרק הקורא את המגילה (שם, ה"ב) אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה לא יאל, וכבר אידחיה הא דרבי מונא התם מהלכתא. ואלא מיהו לגבי קריאת שמע איכא מרבוותא ז"ל דפסקו כמ"ד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ובמקומה בפרק מי שמתו (לקמן כג, א ד"ה אלא) נכתוב בה בסייעתא דשמיא. גמרא: בקורא להגיה. פירשו רב האי ורש"י ז"ל: לפי שצריך לכיין מיהא לקריאה, וכ"כ הר"י בן גיא ז"ל דהויא ליה כוונה זו כנתכוין שומע לשמוע ומשמיע להשמיע שאינה כוונה גמורה אלא שצריך מיהא כוונת שמיעה. ויש מי שפירש קורא להגיה, שקורא התיבות ככתיבתן בחסרות ויתרות, ואם קרא כן לא יאל עד שיתכוין ויקרא כקריאתו, ואינו מחזור דהא פשיטא שאם קרא ככתיבתן דלא יאל, והראשון עיקר. ורבנן סברי לה כרבי יהודה דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יאל. ונראה לומר דלאו דוקא כרבי יהודה קאמר, דהא למסקנא (טו, א) רבי יהודה כר' אלעזר בן עזריה רביה סבירא ליה דמוקי שמע להשמיע לאזנך אלא דדיעבד

יאל, אלל כמאלן דאמר אין אריך להשמיע לאזנו קאמר. ותמיה לי אמאי לא אמר סברי לה כרבי מאיר דאית ליה (שם) הכין שאינו אריך להשמיע לאזנו ואפילו לכתחילה. לימא קסבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה. כתב רבנו האי גאון ז"ל דלכולן צרור שלא כתב משה את התורה אללא בלשון הקודש כסדר הזה שהוא צידנו בלא שינוי, אללא כך הן אומרין הנאמרו לו עוד תרפיה בלשון אחר אם לאו ע"כ. ורש"י ז"ל פירש צפרק שני דמגילה (יז, ב) לקרות בספר תורה, והקשו עליו [בתוס'] שלא מצינו שיהא קריאת ספר תורה מן התורה, אללא אם כן יאמר רש"י ז"ל שיהא קריאת הפרשיות, כגון פרשת פרה ופרשת זכור וכיוצא בהן מן התורה. והנכון שנאמר דהיינו כל הקריאות שאדם חייב לקרות, כגון מקרא זכורים וודוי מעשר ומקרא חליצה וכל אותן שנשנו בסוטה צפרק אלו נאמרין (לב, א) ואותן שאמרו שם שנאמרין בלשון הקודש לרבי היו אריכין לידרש מן המקרא, אבל אותן שנאמרין בכל לשון אין אריכין לידרש שכך דינו, ולרבנן אותן שנאמרין בלשון הקודש אינן אריכין קרא אבל אידך אריכין קרא. ואותן פסוקים שמציא שם לנאמרין בכל לשון, י"ל דלרבי לא אריכין להאי ודריש להו לדקא אחרינא. וכן נמי רבנן אותן פסוקים שמציא לנאמרין בלשון הקודש, כדדרשינן כל חד וחד הכא שמע וכן והיו. (רשב"א)

פרק שני - היה קורא

מתני' היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויצב ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויצב לא יפסיק אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום

ובין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד: **גמ'** ש"מ מצות צריכות כוונה מאי אם כוון לבו לקרות לקרות והא קא קרי בקורא להגיה: ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי וחכ"א בכל לשון מ"ט דרבי אמר קרא והיו בהוייתן יהו ורבנן מאי טעמייהו אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע ולרבי נמי הא כתיב שמע ההוא מבעי ליה השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיד ורבנן סברי להו כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא ולרבנן נמי הא כתיב והיו ההוא מבעי להו שלא יקרא למפרע ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה נפקא ליה מדברים הדברים ורבנן דברים הדברים לא דרשי למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה והיו דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב שמע למימרא דסברי רבנן דכל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה שמע דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב והיו: ת"ר והיו שלא יקרא למפרע הדברים על לבבך יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה תלמוד לומר האלה עד כאן צריכה כוונה מכאן ואילך אין צריכה כוונה דברי ר' אליעזר א"ל רבי עקיבא הרי הוא אומר

רפ"י היה קורא בתורה. פרשת ק"ט: והגיע זמן המקרא. זמן ק"ט: צפרקים. בין ההפסקות ולקמן מפרש להו צמתניתין בין פרשה ראשונה לשניה בין שניה לשמיע כו': שאל מפני הכבוד שאל בלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שום: ומשיב. שום אם הקדימו לו ובגמרא פריך כיון דשאל פשיטא דמשיב: ובאמלע. באמלע הברכה או הפרשה: מפני היראה. אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגו אבל מפני הכבוד לא: ר"י. בגמרא מפרש פלוגתייהו: בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. בגמרא (ד' יד) מפרש טעמייהו: והיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה. דמשתעי בתלמוד תורה דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם: ויאמר אינו נוהג אלא ביום. דמשתעי בלילית שאינה נוהגת אלא ביום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה (שבת ד' כז): גמ' ש"מ מלות צריכות כוונה. שיהא מתכוין לשם מלות ותקשה לרבה דאמר במסכת ראש השנה (דף כח.) התוקע לשיר יצא: כוון לקרות. אבל לצאת ידי מצוה לא בעינן שיהא מתכוין אלא לקרות בתורה בעלמא: הא קא קרי. הא בקורא קא עסיק תנא ואתי דקתני היה קורא בתורה: בקורא להגיה. את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה נמי לא מתכוין: ככתבה. בלשון הקדש: מדברים הדברים. דהוה ליה למכתב והיו הדברים האלה

(דברים ו) למדרש שיקרא הדברים כסדרן ולא למפרע כגון וזשעריך ביתך מזוזות: לימא קסבר ר' וכו'. מדלילטריך ליה קרא לק"ש שתהא ככתבה סבירא ליה זשאר כל התורה בכל לשון נאמרה לקרות: משום דכתיב שמע. ללא תדרוש שמע בכל לשון שאתה שומע כרבנן: עד כאן. עד על לבבך: (רש"י)

תוספות היה קורא אם כוון לבו יצא. בירושלמי אמרין ברכות אינן מעכבות דאע"פ שלא אמר שתים לפניה ושתים לאחריה יצא דאם לא כן תקשי מאי מהני אם כוון לבו הרי לא בירך תחלה. וא"ת הא בפ"ק (ד' יב.) מסקינן סדר ברכות אין מעכבות הא ברכות מעכבות. וי"ל דהתם איירי בצבור. דיקא נמי דקתני אמר להם הממונה: **ובאמצע** שואל מפני וכו'. ופסק רבינו שמעיה דבמקום שאסור לספר אסור לדבר אפילו בלשון הקודש וכן משמע מתוך מתניתין. ובירושלמי קאמר אפילו באמצע הפסוק רב הונא בשם רב יוסף אמר ודברת במכאן שיש לך רשות לדבר במ. והיינו נמי דאמר' בפ"ק דיומא (דף יט:) ודברת במ ולא בתפלה פירוש שאין משיבין בה מפני הכבוד: **בקורא** להגיה. פירש בקונטרס שאין מתכוין לקרות. תימה אכתי הא קא קרי. ע"כ נראה בקורא להגיה שאינו קורא התיבות כהלכתן וכנקודתן אלא ככתיבתן קרי כדי להבין בחסרות וביתרות כמו לטטפת ומזוזות ואם כוון לבו לאו דוקא אלא כלומר לקרות כדין כנקודתן וכהלכתן: **וחכמים** אומרים בכל לשון. אומר הר"י דהלכה כחכמים דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו (עירובין ד' מו:) ועוד דרבנן סבירא להו כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא וכותיה פסקין לקמן (ד' טו:): **בלשון** הקדש נאמרה. פירש רש"י פרק שני דמגילה (ד' יז: ושם) לקרות בתורה. ולא נהירא דהא עזרא תיקן קריאת התורה ומקמי דאתא עזרא והיו למה לי. וי"ל דמיירי בפרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור אי נמי מקרא בכורים וודוי מעשר ופרשת חליצה שמצוה בתורה לקרותן אעפ"כ בכל לשון נאמרה בסיני שכל דבור ודבור שהיה יוצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון: עד כאן מצות כוונה עד בכל מאדך ששני פסוקים אלו מדברים ביחוד ה' באהבתו וביראתו: (תוספות)

דף **יג** **ב**

{דברים ו-ו} אשר אנכי מצוך היום על לבבך מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר"ע איכא דמתני לה אהא דתניא הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו ר' אחא משום ר' יהודה אומר כיון שכוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה תניא

איך והיו שלא יקרא למפרע על לבבך ר' זוטרא אומר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בס הכא נמי הא כתיב ודברת בס ה"ק עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך קריאה בלא כוונה ומאי שנא עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב על לבבך ודברת בס התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בס ההוא מבעי ליה לכדברי יצחק דאמר [{דברים יא-יח}](#) ושמתם את דברי אלה צריכה שתהא שימה כנגד הלב: אמר מר ר' יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה משום דכתיב על לבבכם הכא נמי הא כתיב על לבבך ה"ק עד כאן מצות קריאה וכוונה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה ומ"ש עד כאן מצות קריאה וכוונה דכתיב על לבבך ודברת בס התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בס ההוא בדברי תורה כתיב וה"ק רחמנא אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו: ת"ר [{דברים ו-ד}](#) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריכה כוונת הלב דברי ר"מ אמר רבא הלכה כר"מ תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' [חייא בר אבא] חזייה דהוה מאריך טובא א"ל כיון דאמליכתייה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים תו לא צריכת: אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה על לבבך בעמידה על לבבך סלקא דעתך אלא אימא עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה: ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא א"ל רב לר' חייא לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים אמר ליה בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים חוזר וגומרה או אינו חוזר וגומרה בר קפרא אומר אינו חוזר וגומרה רבי שמעון ברבי אומר חוזר וגומרה א"ל בר קפרא לר"ש ברבי בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומרה היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית בה יציאת מצרים אלא לדידך דאמרת חוזר וגומרה למה ליה לאהדורי כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה אמר ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד אמר

ליה בפסוקא קמא הוה קא מצער נפשיה טפי לא הוה מצער נפשיה אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא קריאת שמע מקרא הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא רבי יהושע בן לוי לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא אע"ג דמצלי נמי אסור והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוה: ובפרקים שואל וכו': משיב מחמת מאי אילימא מפני הכבוד השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא אלא שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אימא סיפא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מחמת מאי אילימא מפני היראה השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא אלא מפני הכבוד היינו דר"י דתנן ר"י אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם חסורי מחסרא והכי קתני בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב ובאמצע שואל מפני היראה ואין צריך לומר שהוא משיב דברי ר"מ רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד

רפ"י איכא דמתני לה. להא דרבה דב"ח: צפרק ראשון. כל פרשת שמע: ע"כ מלכות כוונה כו'. כולה מפרש לה ואזיל: א"ר יאשיה עד כאן. פרק ראשון: מלכות כוונה כו'. קס"ד לכוונה בלא קריאה: מכאן ואילך. פרשת והיה אם שמוע: שתהא שימה כנגד הלב. דהא ושמתם דכתיב לאו בקריאה וכוונה איירי אלא בשימת תפילין של יד שיהא שם אותה על גובה של יד כנגד הלב על קצורת הזרוע. ברד"ו"ן זחלק של הזרוע שהא מלא גשה: ה"ג ההוא בדברי תורה כתיב. כדמוכח קרא ולמדתם אותם את בניכם וגו': עד כאן. פסוק ראשון לבדו: ובל"ת. ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דל"ת לא משתמע מידי ומה בלע בהארכתו אכל דל"ת יאריך עד כשיעור שיעשנו בלבו יחיד בשמים ובארץ ולארכבע רוחותיה כדמפרש לקמן: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. בשביל אריכות הדל"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום: דאמליכתיה למעלה וכו'. שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ וארכבע רוחותיה: בעמידה. אפילו לב"ה דאמרי [לעיל יא.] עוסקין במלאכתן וקורין ומהלכין וקורין מודים הם שצריך לעמוד במקום אחד עד המקרא הזה לפי שעד כאן מלכות כוונה: לא חזינא דמקבל עליה מלכות שמים. שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתו מפסיק: חוזר וגומרה. לאחר שעמדו התלמידים: דקא מהדר. לשנות לתלמידים בכל יום שמעתא דאית בה יציאת מצרים במקום פרשת יציאת ואמת

ויליב: בזמנה. בזמן ק"פ: בפסוקא קמא לערן. אם ראיתני מנמנס לערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון: פרקדן. שוכב על גבו ופניו למעלה: לייט אמאן דגני אפרקיד. שמה יתקשה אצרו בתוך שנתו ונראה לרבים והוא דרך גנאי: מיגנא. לישן: כי מזלי שפיר דמי. כשהוא מוטה על לוו מעט שפיר דמי אצל מקרי ק"פ אפילו מזלי נמי אסור שמקבל עליו מלכות שמים דרך שררה וגאווה: לכל אדם. אפילו אינו נכבד: חסורי מחסרא. דהוה ליה למתני בתרווייהו אין צריך לומר ותו ליכא למקשי מילי: (רפ"י)

תוספות אשר אנכי מצוך. דאי כדקא אמרת הוה ליה למכתב אשר צויתך דמצוך משמע אפילו מכאן ואילך ומ"מ אצטריך האלה דאי והכי הלכתא דקיי"ל כרבא דהוא בתראה: על לבבך בעמידה. בירושלמי מפרש לאו דאי היה יושב עומד אלא דאם היה מהלך עומד אע"ג דב"ה אמרי כל אדם קורא כדרכו מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך לפי שאינו מיושב כל כך ואינו יכול לכיין כשהוא מהלך כאשר היה עומד וכן הלכה דמהלך בדרך מצוה לעמוד בפסוק א' ובעינן כונה בפסוק ראשון לבד וכן איתא בתנחומא רב יהודה בשם שמואל אמר אסור לקבל עליו עול מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד ויקרא וכשיגיע לואהבת ילך לדרכו: שואל מפני היראה וכו'. ר"מ ור' יהודה הלכה כרבי יהודה דאמר אפילו באמצע משיב מפני הכבוד א"כ נראה שמותר לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש דאין לך מפני הכבוד גדול מזה אבל באמצע י"ח אסור דמשמע לקמן בפי' אין עומדין (ד' לא). דבין גאולה לתפלה אין לענות וכ"ש בתפלה עצמה ומי שמתפלל לבדו וש"צ מגיע למודים ישחה למודים אבל לא יאמר מודים ודוקא שהיה באמצע הברכה אבל בסוף הברכה לא דנראה ככורע בשביל הברכה ואמרינן (לקמן ד' לד.) דאין לכרוע בכל ברכות אלא באותן שתקנו חכמים ור"ת היה רגיל שהיה ממתין בעושה פלא כדי לענות קדיש וקדושה עם הצבוי והי' סובר אפי' שהה כדי לגמור את הכל אינו חוזר לראש: (תוספות)

רפ"א שמע ישראל ה' וכו' אחד. עד כאן צריך כוונת הלכ דברי רבי מאיר, אמר רבא [הלכה כר' מאיר] וכן הלכתא. וכדאמר נמי רב יצחק צריה דרב שמואל בר שילא וכן רבה ורב יוסף כדאיתא בסמוך. וכוונה זו מסתברא לי דדוקא לכתחילה הא לא כיון יאל, דהא קיימא לן דמלות אין צריכות כוונה ואפילו פסוק ראשון, דאם איתא דכל הני אפילו בדיעבד קא מיירי לידוק מנייהו מלות צריכות כוונה כדדייקינן ממתניתין דקתני אם כיון לבו יאל, אללא ודאי כדאמרן, דמשום דקתני במתניתין אם כיון לבו יאל משמע הא לא כיון לא יאל, ולפום כן אתי למידק מינה דמלות צריכות כוונה, אצל הכא צריך קא אמרי, וצריך לכתחילה ולמארה כתיקונה הוא, הא דיעבד יאל. ותמהני על הרמב"ם ז"ל שכתב (פ"ב מהל' קריאת שמע ה"א): הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יאל ידי חובתו, והשאר אם לא כיון לבו יאל, ואפילו היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות, עכ"ל. ואי איתא, כי דייקינן ממתניתין שמעית

מינה מלות כריכות כוונה אמאי דחינן לה, הוה ליה למימר אין הכי נמי ובפסוק ראשון, ולולי שהוא ז"ל בעלמנו פסק דמפסוק ראשון ואילך שאפילו קורא להגיה ילא, היה אפשר לתרץ דהא קתני במתניתין היה קורא את שמע אם כיון לבו ילא משמע שצריך כוונה בכולי ק"ש, והיינו דקשיא ליה ופריק דכוליה בעינן שלא יהא קורא כמגיה, אלא שהוא ז"ל פסק תרתי דכל חדא מגלה על חברתה דליתא. אבל בתוספתא (פ"ב, ה"ב) יראה קצת שאם לא כיון לא ילא, דתניא התם: הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, רבי אחאי אומר משום רבי יהודה אם כיון את לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כיון לבו בפרק אחרון ילא. אלא מיהו לאו ראייה היא, דיא דקאמר לאו למימרא אלא שאם לא כיון לבו לא ילא ידי מורה כתיקונה קאמר, וצריך ואינו צריך קאמר, וכדקתני לה להאי בגמרין. ואפשר לי לומר עוד דפסוק ראשון צריך כוונה ואפילו בדיעבד, ואין דבר זה תלוי באידך דמלות כריכות כוונה דהתם בכוונה ללאת הדברים אמורים, אבל כאן צריך כוונה הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסקמת הלב. וכענין שאמרו גם כן בצרכה ראשונה של תפלה בשלהי פרק אין עומדין (לד, ב). והטעם שבשאר המלות שהן מלות עשה כל שעשה מלותו אף על פי שלא נתכוין לה הרי קיים מלות עשייה אלא שאין זה מן המוצחר, וכל שכן שיא אם כיון ללאת אף על פי שהרהר באמצע המורה, אבל אלו שהן קבלת מלכות שמים או סדור שבחים אינו צריך שיהא לבבו פונה לדברים אחרים. וזו היא שחלקו בין ברכה ראשונה לשאר ברכות או בין פסוק ראשון לשאר, שאם הדברים תלויין במלות כריכות כוונה או אין כריכות מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר הברכות. וזה נראה יותר וזה דרך האמת. והא דקא בעי שמעת מינה מלות כריכות כוונה, משום דמשמע ליה דכולי ק"ש קאמר, ואפשר היה לו לתרץ כאן בפסוק ראשון כאן מפסוק ראשון ואילך. וכן נראה גם מדברי הראב"ד ז"ל בשלהי פרקין. ומפסוק ראשון ואילך אפילו קורא להגיה ממא ילא, דהא מכאן ואילך אין צריך כוונה כלל וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל (שם). ואפשר דאף על גב דמדרבנן היא, כוונת קריאה מיהא בעינן וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל. אמר רב נתן בר מר עוקבא עד על לבדך בעמידה. פירוש: לאו בעמידה ממא קאמר, שאלו היה יושב עומד, אלא שאם היה מהלך עומד כדי שתתיישב דעתו עליו, וכדגרסינן בירושלמי (פ"ב, ה"א): מה אם היה יושב עומד, לא אם היה מהלך עומד. ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה, ואזלא רבי יוחנן לטעמיה וכו'. מהכא משמע דהאי פלוגתא באידך פלוגתא דעד היכן צריך כוונה הלב שייכא, וכיון לאיפסיקא הלכתא כר"מ דאמר פסוק ראשון

בלבד אף לעמידה נמי אינו כריך אלא פסוק ראשון. וכ"כ רבנו אלפסי ז"ל והרמב"ם ז"ל (פ"ב מהל' ק"ט ה"ג). אבל מקלפת מן הגאונים פסקו כמר עוקבא בר נתן. ואיכא מרבנותא ז"ל דרמו שמעתתא אהדדי, דרבא פסק הכא כרבי מאיר דאמר פסוק ראשון כריך כוונת הלכ וחו לא, ולקמן (טז, א) גבי פועלים קורין בראש הזית וכו' אמרו דדוקא פרה שני אבל פרה ראשון לא. וכן לא יקרוץ בעיניו ולא ירמוז באלצעותיו (יומא יט, ב), והכא לגבי עמידה אמרו עד על לבבך בעמידה, והרבה תירושים נאמרו בהא. והנכון מה שכתב הרב יצחק ב"ר יהודה בן גיאת ז"ל בהלכותיו וז"ל: הלכה כר' מאיר בסתם או יושב או עומד או מוטה שדעתו מיושבת עליו, אבל מהלך בלבד שאין דעתו מיושבת עליו כריך לעמוד כדי שתתישב דעתו עליו, והעוסק במלאכה כריך ליבטל ממנה עד שיקרא פרה ראשון ואחר כך יחזור למלאכתו, שכיון שעוסק במלאכתו אם אי אתה מרכיבו כל כך נמצאת מורה קלה עליו הלכך יבטל ממלאכתו עד סוף פרה ראשון ואחר כך יחזור למלאכתו. נמצא היושב והעומד כיון שאין עוסק בכלום ודעתו מיושבת עליו ואימת המורה עליו דיו לכיון פסוק ראשון וחו לא. והמהלך שאין מלאכה בידו להתעסק בה דיו לעמוד ולתישב דעתו עד על לבבך. אבל המתעסק במלאכתו כיון שהוא טרוד במה שלפניו כריך להתישב ולהתבטל עד סוף פרה ראשון, ורמיזה וקריאה כעסק מלאכה דמי [ואסור כל] פרה ראשון, ע"כ. אמר ליה בר פאתי בשעה שמעביר ידיו על גבי עיניו מקבל מלכות שמים. כלומר: שמפסיק וקורא פסוק ראשון. ושמעינן מינה שמפסיקין מדברי תורה לקריאת שמע. ודוקא לפסוק ראשון שהוא מן התורה וכן ליציאת מצרים, כי הא דרבי דהוה מהדר אשמעתא דאית בה יציאת מצרים כדי להזכירה בזמנה. ושמא אין מפסיקין מיד אלא תוך זמנו דהיינו תוך שלש שעות. פרקדן. פירוש: בין שוכב ופניו למעלה ובין שוכב ופניו למטה. מתני': בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה. פירש רש"י ז"ל: אדם שהוא מתירא שמא יהרגנו, וכן כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ב מהל' קריאת שמע הט"ז). ותמיה לי, אי מפני סכנת נפשות כריכא למימרא, פשיטא שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש והא לא כריכה הכא למתני, וכדלקשינן במסכת שבת (ל, א) גבי המכבה את הנר בשביל החולה שיסן. ועוד דמה שהתירו בקריאת שמע אסרו בתפלה ואפילו הכי בסכנת עקרב התירו (לקמן לג, א). ועוד שהרי בצרייתא שנינו היה קורא את שמע ופגע בו אביו או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה, בפרקים שואל מפני הכבוד ואין כריך לומר שמשיב, ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב, דאלמא משמע לכאורה דבהני דאיתיה בצרייתא אית בהו מפני הכבוד ואית בהו מפני

היראה, ובכל הני דהיינו אביו או רבו ומי שגדול ממנו בחכמה ליכא חד שמתירא ממנו שמה יהרגנו. אללא ודאי מפני הכבוד היינו מי שגדול ממנו בחכמה, וכדאמרין לקמן בגמרא גבי רב בר שצא שאני רב בר שצא דלא חשיב עליה דרבינא, כלומר כיון שאינו גדול כמוהו בחכמה, ואביו ורבו היינו מפני היראה שהוא מלווה ביראתם, גבי אב דכתיב (ויקרא יט, ג) אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. ורבו דכתיב (שם שם, לב) מִפְּנֵי שַׂיְבָה תִּקּוּם [וכו'] וְיִרְאֶתָּה. ותנן (אבות פ"ד, מ"ב) מורא רבך כמורא שמים. וכן פירשו הגאונים ז"ל. (רשב"א)

א

-

יד

דף

ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם תניא נמי הכי הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול הימנו בפרקים שואל מפני הכבוד וא"צ לומר שהוא משיב ובאמצע שואל מפני היראה ואצ"ל שהוא משיב דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דלמא פרסומי ניסא עדיף א"ל פוסק ואין בכך כלום אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק איני והא רב בר שבה איקלע לגביה דרבינא וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה ולא פסיק ליה שאני רב בר שבה דלא חשיב עליה דרבינא : בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי השרוי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתייה קביל עליה והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא א"ל טועם ואין בכך כלום תניא נמי הכי מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום עד כמה ר' אמי ור' אסי טעמי עד שיעור רביעתא : אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה שנאמר **[ישעיה ב-כב]** חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה

ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלוה מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו (א"ר יונה א"ר זירא כל העושה חפציו קודם שיתפלל כאלו בנה במה א"ל במה אמרת א"ל לא אסור קא אמינא וכדרב אידי בר אבין ד) אמר רב אידי בר אבין אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנאמר **[תהילים פה-יד]** צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו: (ו) א"ר יונה א"ר זירא כל הלך שבעת ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר **[משלי יט-כג]** ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע א"ל רב אחא בריה דרבי חייה בר אבא הכי א"ר חייה בר א"ר יוחנן כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע: אלו הן בין הפרקים וכו': א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה דאמר בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק א"ר אבהו א"ר יוחנן מאי טעמיה דרבי יהודה דכתיב

כ"ז אחי. כך שמו: תנא דבי רבי חייה. שהיה שונה בבית רבי חייה: מהו שיפסיק. לשאלת שלום: ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל. שהוא חובה לכל אדם והם אחד ועשרים יום בשנה כדאמרינן במסכת ערכין (ד' י.): מהו שיטעום. את התבשיל לדעת אם כריך מלח או תבלין: מטעמת. טעימת תבשיל: רביעתא. רביעית הלוג: חללו לכם מן האדם. כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד אדם לאו הכי למה ליה לחדול: ושמואל. לא דריש לשון כמה חלל כמשמעו כמה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי: שואל מפני הכבוד. והא ק"ש קודם תפלה הוא וקתני שואל: תרגמה רבי אבא. להא דרב ושמואל דאסרי: במשכים לפתחו. חבל פגעו בדרך שואל: ה"ג. אמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל: לך. תפלה שמלדיקו לבוראו והדר וישם פעמיו לדרכי חפציו: אל תקרי שבע אלא שבע. ילין כל יפקד מן השמים בחלום הרי הוא רע לכך אין משגיחין לפקדו: (כ"ז)

תוספות ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל. לאו דוקא יחיד אלא אפילו צבור קורא יחיד כיון שאין כל ישראל ביחד כמו שהיו בשחיטת פסחים ב"ד בניסן ולא דוקא גומר דודאי ק"ל דימים שאין יחיד גומר את ההלל אין חובה לאמרו כלל אפילו בדילוג דהכי משמע בערכין (פ"ב ד' י.): דחשיב כ"א יום דיחיד גומר בהן את ההלל ופריך ר"ה וי"כ נמי לימא משמע דבשאר ימים טובים כמו בראשי חדשים פשיטא ליה דאין לומר מדלא חשיב יותר מכ"א יום וגם מדלא קאמר לגמור בר"ה ובי"ה דאז הוה משמע דבשאר ימים טובים כמו

בר"ח ודאי אין גומרין אבל קורין אבל עתה משמע אפילו קורין לא וכן משמע בפרק בתרא דתענית (ד' כח:) רב איקלע לבבל חזנהו דהו קא קרו בר"ח סבר לאפסוקינהו. פירוש שהיה סובר שהיו גומרים אותו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם אלמא דימים דאין גומרין בהן הלל אין חובה לאמרו ומה שאנו אומרין אותו היינו משום מנהג. וכתוב במחזור ויטרי כיון שאינו אלא מנהג בעלמא לא מברכין עליה כדאמר פרק לולב וערבה (סוכה ד' מד:) אין מברכין על דבר שהוא מנהג. ומיהו אומר ר"ת דאינו ראייה דאטלטול ודאי לא מברכין אבל על מצוה פשיטא דמברכין דהא חזינן כל יו"ט שני אינו אלא מנהגא ומברכין והכא נמי משמע דמברכין דאי לא מברכין מאי הפסקה שייך בה ועוד ראייה דמברכין על מנהגא מהא דרב על לבי כנישתא וכו' ואם לא ברכו בתחלה אמאי לא הרגיש רב דהוה מנהגא עד שדלגו אלא בוודאי ברכו מפני שמברכים בטוב על מנהגא ובשביל כן לא הרגיש עד הדלוג וא"ת אמאי לא אסיק אדעתיה אם ברכו לקרות או לגמור וי"ל דבכך אין לחוש שבטוב יכול לברך לגמור אפי' כשהוא מדלג או איפכא ומה שמברכין כך על הדלוג לקרות וכשהן גומרין לגמור כדי שלא יטעו ומשום הכי לא היה יכול להבין מתוך הברכה עד הדלוג ויש שרוצין לומר דיחיד האומר הלל בימים שאין גומרין שאין לו לברך ומיהו השר מקוצי היה אומר דכיון שרצה לחייב עצמו מברך ואין זה ברכה לבטלה מידי דהוה אלולב ואתפילין דהני נשי מברכות אע"ג שאינן חייבות ובלילי פסחים יש שמברכין פעמים בתחלה לקרות ואחר הסעודה אחר שפוך מברכין לגמור ומייתי ראייה מירושלמי (דפרק א') מההיא דמייתי עלה דכל הברכות פותחין בברוך חוץ מן הברכות הסמוכות לחברתה וברכת הפירות והמצות ופריך בירושלמי עלה והא איכא גאולה פירוש אשר גאלנו דסמוכה לחברתה ואמאי פותחת בברוך שנייא דאם שמעה בבהכ"נ יצא ופריך והרי סופה פירוש יהללך דאינה סמוכה שהסעודה מפסקת ואפ"ה אינה פותחת בברוך ומשני שתיים הנה אחת להבא ואחת לשעבר פירוש אחת להבא זו היא אותה ברכה שמברכין אחר אכילה לגמור ולאותה ברכה היא סמוכה אחת לשעבר היינו אותה שבירך קודם אכילה אלמא דמברכין שני פעמים אבל זה הפירוש אינו מיושב דהרי סיפא משמע דקאי אברכה דאשר גאלנו דקאי בה מתחלה אלא ודאי אברכה דאשר גאלנו קאי כאשר אפרש מיהו משמע בירושלמי כאשר פירשתי תחלה שהיו מברכין ב' פעמים תחלה וסוף אבל אומר ר' יהודה דזו היא תמיהא גדולה מאחר שבירך קודם אכילה אמאי מפסיק ואוכל בינתיים שהרי בימים שאין יחיד גומר בהן את ההלל כיון שבירך תחלה כמו הכא אינו מותר לפסוק אלא מפני הכבוד דאי בשלא בירך אמאי לא יפסיק באמצע אפילו שלא מפני הכבוד הא לא היה מפסיק שום ברכה אלא נראה הא דפריך בירושלמי הרי גאולה דמשמע דמברכין עליה בתחלה איירי באדם שעושה הסדר בבת אחת שאז אינו מפסיק שאינו צריך אבל אנו שמפסיקין לאכול אין לנו לברך כלל לא בתחלה ולא בסוף והא דקאמר בירושלמי והרי סיפא זהו אשר גאלנו דחותמת בברוך ואמאי והא הודאה בעלמא היא כברכת פירות ואמאי חותמת בברוך ומשני שתיים הנה שתי גאולות אחת להבא ואחת לשעבר פירוש לעתיד כמו יגיענו וגם היא ארוכה קצת וגם יש בה לשעבר כמו אשר גאלנו מגאולת מצרים לפיכך חותמת בברוך ומה שהקשה מיהללך שאינה סמוכה לפי מה שפרשתי עתה ואפ"ה. אינה פותחת בברוך יש ליתן טעם לפי שהיא הודאה בעלמא ואפילו שהיא ארוכה קצת תקנו בה חתימה ולא פתיחה כמו אלהי נשמה. וכן משמע בירושלמי שהיה דרכן לומר הלל בבית הכנסת ואח"כ שותין כוסות שלהם בביתם בלא שום סדר דבעי בירושלמי (פ' ע"פ) שתאן בבת אחת מהו פירוש זה אחר זה בלא הלל וסדר בינתיים מהו שמעינן מן הדא דא"ר יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא וכן משמע בתוספתא דמי שלא היה יודע ונכנס בבית הכנסת וכו' והשתא נמי מיושב דבשביל כך פותחת ברכה דאשר גאלנו בברוך דטעמא שאינה סמוכה כי הא דאם קרא הלל בבהכ"נ יצא: או דילמא הנאה קביל

עליה. האי לישראל משמע דמיירי בתענית יחיד שקבל עליו אבל בתענית הכתוב לא : טועם ואין בכך כלום. פירש ר"ח שחוזר ופולט דלא חשיב הנאה מן הטעימה אבל בולע לא אפילו בשאר תעניות ומשום הכי הפולט אינו צריך ברכה שאינו נהנה : במשכים לפתחו. וכן הלכה אבל פגעו באקראי מותר : (תוספות)

הש"א רבי יהודה אומר צפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם וכו'. ואוקימנא פלוגתייהו בגמרא לרבי מאיר אינו משיב אלא למי שהוא מותר לשאול, ולרבי יהודה מיקל דרגא צמשיב טפי משואל. ואני תמה, לכולי עלמא מפני מה אינו משיב ואפילו שואל לכל אדם בין ברכה לברכה דהא אין ברכות מעכבות, ואנשי משמר היו קורין אחת ומניחין את השניה ואפילו לכתחילה, ואם כן בין ברכה ראשונה לשניה יפסיק אם ראה ואפילו לשאול שלום לכל אדם. ושמו נאמר דאף על פי שאין הברכות מעכבות מכל מקום לכתחילה מעכבות ואסור להפסיק ביניהם, ואנשי משמר כיון דלא מטא זמן יוצר אור כדיעבד דמי. ומיהו לא ניחא בהכי אלא למאן דאמר ברכה אחת היא אהבה רבה אצל למאן דאמר יוצר אור קשה לי. ובאמלע שואל מפני היראה וכו'. ירושלמי (צפרקין ה"א): עד כדון באמלע הפרשה ואפילו באמלע הפסוק. רבי ירמיה מרמוז, רבי יונה משתעי, רב חונא צמס רב יוסף ודברת צמס מכאן [ש]אף לך רשות לדבר צמס. גמרא: ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק. פירש גאון ז"ל: כקריאת שמע שהוא פוסק בין פרק לפרק לשואל מפני הכבוד ולהשיב לכל אדם, ובאמלע הפרק שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. וימים שאין היחיד גומר, אפילו באמלע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם. ורב בר שצא דאקלע לקמיה דרבינא בימים שאין היחיד גומר באמלע הפרק הוא דאקלע, ואיהו לא אקדים שלום לרבינא דלאו אורח ארעא, ורבינא נמי לא פסק לשאול משום דלא חשיב עליה. וימים שאין היחיד גומר דקאמר, האי יחיד לאו דוקא, דאפילו רבים נמי לא גמרי ליה ברש חודש, אלא כל שאין ישראל מקובצין יחד קרי יחיד, ומשום הכי קרי להו יחיד דכי מכנפי כולהו ישראל בעינן למימר הלילא על כל צרה שנגאלין ממנה, כן פירש הרב בעל ההלכות ז"ל. והראיה, דהא רב כי אקלע לצבל וחזא דהו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו, ואף על גב דצבור הוה. ועוד שמעינן מההיא דלאו דוקא אינו גומר ולומר דצבור מיהא קורא, דהא רב סבר לאפסוקינהו, ואם איתא דצדילוג חייבים לקרות אמאי בעי לאפסוקינהו עד דישמע אי מדלגי ביה אם לאו. ועוד דהא אפילו כי חזנהו דמדלגי, תלא מלתא צמנהג אבותיהן בלחוד, ועוד דהא אמרינן הכא וכן צפרק צתרא דתענית (כת, ב) דהלל דראש חודש לאו דאורייתא, ומההיא דרב שמעינן דאפילו מדרבנן ליתא אלא צמנהגא תליא מילתא.

ומיהו אף על גב דבמנהגא תליא, באתרא דנהוג אין מפסיקין בו אלא מפני הכבוד ולהשיב לכל אדם. והא דקאמר הכא ימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל, מאי גומר, אומר, וכדאמרינן (לעיל ט, ב) ותיקין היו גומרין אותה, דהיינו אומרין. ואי נמי יא לומר דמשום רישא דקתני יחיד גומר נקיט נמי בסיפא אין היחיד גומר. ואי נמי משום דבבב קורין אותו בדילוג נקט אינו גומר. וזה יותר נכון, דהא במקום שקורין אותו איירי, מדאמרינן באמלע הפרק פוסק. והא דתניא (תענית כח, ב) יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר, איכא מרבותא ז"ל דאמר דההוא לבני ארץ ישראל היא, דכיון שלא נהגו לא יתחיל בין יחיד בין רבים כדאמרן, ומיהו אם התחיל גומר. ויש מן הגאונים ז"ל שפירשו יחיד לא יתחיל בצרכה ואם התחיל גומר כדי שלא תהא צרכה לבטלה, ומיהו אינו אומר יהללוך. ויש מי שאומר דהיא אפילו לבני בבב היא, דבבב נהגו לאומרו אבל כל יחיד ויחיד לא, ומשום הכי קאמר דאפילו בבב יחיד לא יתחיל כלל ואם התחיל גומר, אבל כבוד אפילו לכתחילה מתחילין. ומיהו כלל דכל הני מילי דאזלינן בה בטר מנהגא, דהא רב כד איקלע לבבב וסבר לאפסוקינהו כיון דחזא דמדלגי וידע דמנהג אבותיהון היתה, שתיק. והראב"ד ז"ל כתב יחיד הוא דאם התחיל גומר משום דאין קבע ליחיד, אבל כבוד אפילו התחילו מפסיקין ואפילו התחילו בצרכה, שמה יעשו אותו קבע. ולכרך עליו בימים שאין היחיד גומר. כתבו בשם רש"י ז"ל דכיון דבמנהגא בלחוד תליא מילתא אין מצרכין עליו, שאין מצרכין על המנהג כדאמרינן בערבה (סוכה מד, ב) חציט חציט ולא בריך, אלמא קסבר מנהג נביאים. ושמע מינה שאין מצרכין על המנהג. אבל רב האי גאון והרב רבי יצחק בר יהודה בן גיאת ז"ל אמרו שהכבוד קורין בדילוג ומצרכין. וכן אמר ר"ת ז"ל. והביא ראיה מדאמרינן הכא דאפילו בימים שאין היחיד גומר אין מפסיקין אלא מפני הכבוד, ואי לא מצרכי אמאי אינו פוסק. ועוד מההיא דרב דאקלע לבבב דהא ודאי משמע דאיהו בתחלת קריאתו הוה תמן, מדלא קאמר אקלע לבי כנישתא שמעינהו דהו קרו הלילא, אלמא מעיקרא הוה תמן, ואי חזו ללא מצרכין אמאי בעי לאפסוקינהו, הא מחזא חזא דמנהג בעלמא הוה. ואי קשיא לך דמכל מקום כיון דחזא דברכו לקרוא ולא מצרכי לגמור הא מידע ידע דבבב דעו למקרי ומנהג בעלמא הוא, לא היא, דאנן דאית לן מנהג למקרי ולדלג הוא דתקינן לן האבות לחלק בצרכות בין לגמור ולקרוא כדי להבחין בין ימים שגומרין לימים שאין גומרין, ולגמור נמי היינו לקרות כדאמרינן (לעיל ט, ב) ותיקין היו גומרין אותה. אבל בארץ ישראל שלא היו קורין אלא באותן שמונה עשר ימים בבב (ערכין י, א) לא היו

מצרכין אלא לקרוא את ההלל, כמו שאנו מצרכין במגילה על מקרא מגילה. ומה שלא היו מצרכין על חצוט ערצה היינו משום דאינה אלא חצטה בעלמא. ועוד דכלל אמרו בירושלמי (פאה פ"ז, ה"ה. מעשר שני פ"ה, ה"ב) בכיולא בזה: אם הלכה רופפת היא בידך ראה האיך הלצור נוהג ונהוג כן. ומנהג הוא שמצרכין על ההלל. רב אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעתא. כתב רבנו האי גאון ז"ל דאפילו בפעם אחת אם יודע בעלמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום. אמר להו אנא אסור אמרי. כלומר ואפילו במואל חצרו בשוק כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל. וכתב הראב"ד ז"ל דהיינו שנהגו לומר בצוקר לפרא דמרי טוב, כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל, ומפני שהוא משנה בלשון יזכור. (רשב"א)

ב

-

יד

דף

[\[ירמיה י-י\]](#) וה' אלהים אמת חוזר ואומר אמת או אינו חוזר ואומר אמת א"ר אבהו א"ר יוחנן חוזר ואומר אמת רבה אמר אינו חוזר ואומר אמת ההוא דנחית קמיה דרבה שמעיה רבה דאמר אמת אמת תרי זימני אמר רבה כל אמת אמת תפסיה להאי אמר רב יוסף כמה מעליא הא שמעתתא דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת אמר ליה אביי מאי מעליותא והא אמר רב כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר וכי תימא ואמרת אליהם לא הוי התחלה והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב דבר אל בני ישראל לא הוי התחלה ואמרת אליהם הוי התחלה אמר רב פפא קסברי במערבא ואמרת אליהם נמי לא הויא התחלה עד דאמר ועשו להם ציצית אמר אביי הלכך אנן אתחולי מתחלינן דקא מתחלי במערבא וכיון דאתחלינן מגמר נמי גמרינן דהא אמר רב כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר חייא בר רב אמר אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צ"ל אמת והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דאמר הכי מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ

מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך : אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע וכו' : תניא ר"ש בן יוחי אומר בדין הוא שיקדים שמע לווהיה אם שמוע שזה ללמוד וזה ללמד והיה אם שמוע לויאמר שזה ללמוד וזה לעשות אטו שמע ללמוד אית ביה ללמד ולעשות לית ביה והא כתיב ושננתם וקשרתם וכתבתם ותו והיה אם שמוע ללמד הוא דאית ביה ולעשות לית ביה והא כתיב וקשרתם וכתבתם אלא הכי קאמר בדין הוא שתקדם שמע לווהיה אם שמוע שזה ללמוד וללמד ולעשות והיה אם שמוע לויאמר שזה יש בה ללמד ולעשות ויאמר אין בה אלא לעשות בלבד ותיפוק ליה מדרבי יהושע בן קרחה חדא ועוד קאמר חדא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות ועוד משום דאית בה הני מילי אחרנייתא. רב משי ידיה וקרא ק"ש ואנח תפילין וצלי והיכי עביד הכי והתניא החופר כוך למת בקבר פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה הגיע זמן ק"ש עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל הא גופא קשיא רישא אמר פטור וסיפא חייב הא לא קשיא סיפא בתרי ורישא בחד מ"מ קשיא לרב רב כרבי יהושע בן קרחה סבירא ליה דאמר עול מלכות שמים תחלה ואח"כ עול מצות אימר דאמר רבי יהושע בן קרחה להקדים קריאה לקריאה לעשיה מי שמעת ליה ותו מי סבר ליה כרבי יהושע בן קרחה והאמר רב חייא בר אשי זמנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב ומקדים ומשי ידיה ומברך ומתני לן פרקין ומנח תפילין והדר קרי ק"ש וכ"ת בדלא מטא זמן ק"ש אי"כ מאי אסהדתיה דרב חייא בר אשי לאפוקי ממ"ד למשנה אין צריך לברך קמ"ל דאף למשנה נמי צריך לברך מ"מ קשיא לרב שלוחא הוא דעוית : אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו . הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים : ואמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה

ר"ש וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת: כל אמת אמת תפסיה להאי. ריהטא של אמת תפסתו לזה: הא שמעתה. דרב סמואל בר יהודה אמר אמרי צמערבא וכו'. ק"ש של ערבית אין קורין בה פרשת ציאת כולה לפי שאין מלות ציאת כלולה אצל מתחילין אותה ומפסיקים בה ומדלגים ואומרים אני ה' אלהיכם אמת: לא יתחיל. אין צריך להתחיל ויאמר ערבית: אתחולי מתחלינו. דהא מתחלי

במערכבא: אמר אני ה' אלהיכם. דהיינו פרשת ליאית: כריך לומר אמת. כדכתיב וה' אלהים אמת: והא בעי לאדכורי ליאית מצרים. דתנן (לעיל ד' יב): מזכירין ליאית מצרים בזילות ואי לא אמר אמת ואמונה ולא אמר פרשת ליאית היכי מדכר ליאית מצרים: ושרנו לך. מי כמכה באלים וגו' מלכותך ראו בניך עד גאל ישראל והשכיבנו: שזה ללמוד. ודברת צם: וזה ללמד. ולמדתם אותם את בניכם ואם לא למד תחלה היאך למד את בניו: וזה לעשות. ויאמר אין זה אלא עשייה: וקשרתם. דתפילין: וכתבתם. דמזוזה עשייה היא: רב משי ידי. פעם אחת ראוהו שפעשה כן: והיכי עבד הכי. שקהדים ק"ש לתפילין: כוך. קבר שחופרין בקירות מערה ארכו ד' ורחבו ז' טפחים: פטור מק"ש. דהעוסק במלוא פטור מן המלוא כדאמרין בפ"ק (ד' יא). בשבתך בזיתך פטור לעוסק במלוא: וסיפא בתרתי. והכי קאמר אם שנים הם מניח את חבירו חופר והוא עולה ומקיים מצות ק"ש ותפילין ותפלה וחוזר למלאכה וחבירו יעלה ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל: מ"מ. תפילין קודמים לק"ש: עול מצות. דהנחת תפילין עול מצוה הוא: קריאה לקריאה. שמע שהוא קבלת מלכות שמים לוויה אם שמוע שהוא קבלת עול מצוה: ומקדים. משכים: ומצרך. על התורה: ומתני פרקין. אלמא מקדים הוא לעסוק בתורה דהיינו עשייה למלוא מקמי מלכות שמים: שלוחא הוא דעוית. השליח קלקל שאיחר להביא לו תפילין מעיקרא והגיע זמן ק"ש והזקק לקרות כדי שלא יעבור הזמן וכי מטי שלוחא דתפילין אנחינהו: כאלו מעיד עדות שקר בעלמא. ליסנא מעליא: כאילו הקריב עולה בלא מנחה. שחייבו הכתוב להקריב עמה שנא' (במדבר כח) ועשירית האיפה וגו' אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר את המלוא: נסכים. הוא היין המתנסך על גבי המזבח אחר העולה והזבח כדכתיב ונסכיה' חלי ההין וגו' וה"ה למאי למימי' כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא ליסנא דקרא נקט עולה ומנחה זבח ונסכים: (רס"ו)

תוספות למה קדמה פרשת שמע לוויה אם שמוע. וא"ת תיפוק ליה דקדמה בתורה וי"ל דהכי קאמר למה קדמה אף לפרשת ציצית דקדמה לכולן אלא ודאי אין אנו חוששין לזה שהיא קודמת בתורה משום דאמרין אין מוקדם ומאוחר וא"כ היה לנו להקדים והיה שהיא מדברת בלשון רבים: **ויאמר** אינה נוהגת אלא ביום. מכאן משמע כר' שמעון דאמר בפי התכלת (מנחות ד' מג.) דציצית מ"ע שהזמן גרמא וכן איתא בקדושין (פ"ק ד' לג.) דקאמר ציצית מצות עשה שהזמן גרמא וא"ת א"כ למ"ד (מנחות מא.) ציצית חובת טלית הוא ואפילו מונחת בקופסא אפ"ה חייבת בציצית היכי אשכחן שיהא הזמן גרמא. וי"ל דאם היה כסות המיוחד ללילה פטור והכי איתא בירושלמי דקדושין אמר להם ר"ש אי אתם מודים לי דציצית מ"ע שהזמן גרמא שהרי כסות לילה פטור מן הציצית אי"ר אילא טעמא דרבנן שאם

היה מיוחד ליום ולילה שחייב בציצית: **ומנח תפילין ומצלי**. ומהתם משמע שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפלה וכן בטלית מניח אדם טליתו בין גאולה לתפלה. וכן מצינו שרבי יצחק ברבי יהודה שלח אחר טליתו ושהה השליח וכבר קרא ק"ש בברכותיה ונתעטף בטליתו וגמר שמונה עשרה והביא ראייה מהכא מההיא דרב. מ"מ יש לחלק בין תפילין לטלית דעיקר ק"ש ותפלה שייכי בתפילין כדאמר בסמוך כאילו מעיד עדות שקר בעצמו פירוש באדון שצוה שהוא קורא והיו לטוטפת ולאות על ידך ואין. ותפלה נמי כדאמרן קרי ק"ש ומתפלל זו היא מלכות שמים אבל ציצית שאינו אלא חובת טלית שאם יש לו טלית חייב ואם אין לו פטור מציצית ויכול לקרוא ק"ש בלא ציצית ודאי דהוי הפסקה. והרב רבי משה מקוצי היה אומר דאפי' מכאן אין ראייה דמצי למימר הניח תפילין בלא ברכה ולאחר י"ח ממשמש בהם ומברך עליהם ובהכי סגי שגם מותר להתעטף בטלית בעת שידיו מטונפות ואחר שיטול ידיו ימשמש בטליתו ומברך: **ומכל מצות האמורות בתורה**. ואי"ת וכי ק"ש לא הוה בכלל מצות האמורות בתורה. וי"ל דאי לא תני בהדיא ק"ש הוה אמינא דדוקא הני דלית להו קביעות זמן אבל ק"ש דקביע להו זמן לא הואיל וזמן עובר קמ"ל: **עולה בלא מנחה**. ה"ה דמצי למימר בלא נסכים שהרי עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה וגו': (תוספות)

רש"א אמר רב פפא קא סברי במערבא ואמרת אליהם לא הוי התחלה. קשיא לי תיפוק ליה דכל פרשה דלא פסקיה משה לא פסקינן ליה וכדאמרינן לעיל (יב, ב) גבי פרשת בלעם, ואם כן האידך היו קורין מיהא אני ה' אלהיכם. ויש לומר דכמו שאין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם התחלה כיון שלא התחיל בעיקר המראה, הכי נמי אני ה' אלהיכם לא חשבינן ליה בהפסק פרשה כיון שלא אמר מעיקר המראה כלום. ובהכי נמי ניחא לי הא דפסקינן ליה לקרא דאני ה' אלהיכם ולא אמרי ליה כוליה, ואף על גב דקיימא לן (מגילה כב, א) דכל פסוקא דלא פסקיה ליה משה לא פסקינן ליה. ועוד דהא שפיר למעבד הכי משום דבההוא פסוקא אית ביה יציאת מצרים ותו לא הוה קשיא לן מאי דאקשינן הכא והא בעי לאדכורי יציאת מצרים, אבל במאי דכתבית ניחא לן, דאי הוו אמרי חד פסוקא לא הוה להו רשותא למימריה אי לא אמרי כולה פרשתא. הא דאמרינן: דאמר מודים אנחנו לך. פירש רש"י ז"ל דלאו הכי בלחוד קאמר, אלא דלא מתחיל אמת ואמונה אלא מתחיל מודים אנחנו וכו' ושרנו לך מי כמוכה באלים וכו' עד גאל ישראל ואומר אחר כך השכיבנו. ואחרים פירשו שכך בלחוד הוא מצדך וחותרם בה. ודברי הרב ז"ל נראים עיקר. אמרי שלוחא הוא דעוית. כתבו בתוספות שרבו יצחק בר' יהודה שלח בשביל טליתו, ושהה השליח ובה בין קריאת שמע לתפלה ופסק ונתעטף בטליתו והתפלל, והביא ראייה מהא דרב. ובתוס' אמרו שאינה ראייה, דשאני תפילין שהוא כורך תפלה כדאמרינן בסמוך (טו, א) כל הנוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל זו היא מלכות שמים שלימה. ונראים דבריהם, שאם אתה אומר כן אף הוא פוסק לשאר כל המצות דמאי שנא טלית. (רש"א)

יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן דכתיב [\[תהילים נו-ו\]](#) ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' א"ל רבא לא סבר לה מר כאילו טבל דכתיב ארחץ [בנקיון] ולא כתב ארחיץ [כפי] א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא והני מילי לק"ש אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה והנ"מ לקמיה אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר [ומינה] מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר: [מתני'](#) הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא הקורא למפרע לא יצא קרא וטעה יחזור למקום שטעה: [גמ'](#) מאי טעמא דר' יוסי משום דכתיב שמע השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך ות"ק סבר שמע בכל לשון שאתה שומע ור' יוסי תרתי שמע מינה. תנן התם חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה מאן תנא חרש המדבר ואינו שומע דיעבד אין לכתחלה לא אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר לא יצא עד כאן לא קאמר ר' יוסי לא יצא אלא גבי ק"ש דאורייתא אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא וממאי דר' יוסי היא דילמא ר' יהודה היא ואמר גבי ק"ש נמי דיעבד אין לכתחלה לא תדע דקתני הקורא דיעבד אין לכתחלה לא אמרי האי דקתני הקורא להודיעך כחו דר' יוסי דאמר דיעבד נמי לא דאי ר' יהודה אפי' לכתחלה נמי יצא במאי אוקימתא כר' יוסי ואלא הא דתניא לא יברך אדם בהמ"ז

בלבו ואם בירך יצא מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה דאי ר' יהודה הא אמר לכתחלה נמי יצא אי ר' יוסי דיעבד נמי לא אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני ר' יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא אלא לעולם רבי יהודה ואפי' לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתנן רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר **[דברים ו-ד]** שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר ליה רבי מאיר הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים השתא דאתית להכי אפילו תימא רבי יהודה כרביה סבירא ליה ולא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. תנן התם הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ורבי יהודה מכשיר בקטן מאן תנא חרש דיעבד נמי לא אמר רב מתנה רבי יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר לא יצא ממאי דרבי יוסי היא ודיעבד נמי לא

ר"י יפנה. לנקביו: דכתיב ארחץ בנקיון. משמע ארחץ כל הגוף ולא כתיב ארחץ כפי לדרשה אתא לומר שמעלה עליו סכר רחיצת כפיו כאלו טבל כל גופו: קיסס: לק"ש. בעידנא דק"ש שזמנה קבוע פן יעבור הזמן אבל לתפלה דכל היום זמנה הוא כריך למהדר אמיא: מתני' ולא דקדק באותיותיה. לפרשן יפה בשפתיו: תרתי ש"מ. כי דרשת נמי שמע בכל לשון שאתה שומע ש"מ נמי לכריך להשמיע לאזנו: לא יתרום. לפי שאינו שומע הברכה שהוא מצרך עליה: מאן תנא כו' לא ילא. אפי' דיעבד ה"מ כו': ברכה דרבנן היא. לאמור רבנן (פסחים ד' ז:) כל המלות כולן מצרך עליהן עובר לעשייתן: וממאי דר' יוסי היא. קס"ד האי דמוקמי לה כר' יוסי משום דסבירא לן דר' יהודה לכתחלה נמי מכשיר: דלמא ר' יהודה היא. וק"ש נמי דיעבד אין לכתחלה לא. ה"ג ול"ג אפילו: משום ר' יוסי. להודיעך כחו דאפי' דיעבד נמי לא ילא: כלבו. שלא השמיע לאזנו: ואי ר' יוסי דיעבד נמי לא. דהא בהמ"ז לאורייתא היא ואכלת וסבעת וברכת (דברים ח): אלא מאי ר' יהודה. וק"ש דיעבד אין לכתחלה לא והא דתרומה וברכת המזון דר' יהודה: אלא רבי יהודה לכתחלה קאמר. והא דרבי יהודה בריה דר' שמעון בן פזי ר' יהודה היא ותרומה ר' יוסי היא ומודה הוא דברכות דרבנן דיעבד שפיר דמי והא דברכת המזון ר' יהודה היא משמיה דרביה ר' אלעזר בן עזריה לאומר

כריך שישימיע לאזנו וכל כריך לכתחלה משמע הא דיעבד שפיר דמי: אחר כוונת הלב כו'. ואפי' לכתחלה נמי א"ל: השתא דאתית להכי. דאשמעת לן פלוגתא דר"מ: אפילו תימא ר' יהודה. לאמר בק"ש נמי יאל דיעבד אין לכתחלה לא והא דברכת המזון ודתרומה רבי יהודה היא ודקא קשיא לך דר' יהודה צריה דר"ש בן פזי מני ר"מ היא דמכשר לכתחלה: מאן תנא חרש דיעבד נמי לא. דקתני גבי שוטה: לא יאל. דיעבד הוא: וממאי. לחוץ מחרש דקאמר דיעבד הוא ורבי יוסי היא דפסיל דיעבד: ולכתחלה הוא ללא. הא דיעבד שפיר דמי. ובהא איכא למימר דאפילו ר' יהודה מודה ללא שמעינן דפליג בק"ש אלא דיעבד: (רש"י)

תוספות אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש. ויש ספרים דגרסי הני מילי לק"ש אבל לתפלה לא דקאמר רשב"ל (פסחים מו.) לגבל ולתפלה ד' מילין ונראה דלא גרסינן ליה דהוא הדין לענין צלותא נמי מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמאי שנא ק"ש מתפלה וגם יש לקמן פרק מי שמתו (ד' כב.) בטלוח לנטילותא כדרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ומדלא הזכיר שם ק"ש משמע דבכל ענין מותר וההיא דרשב"ל דאמר ולתפלה ד' מילין פירש רש"י להתפלל שם במנין: **דילמא** ר' יהודה היא. וא"ת והלא אין נזכר ר' יהודה ברישא. וי"ל דפשיטא מדסיפא ר' יהודה רישא נמי ר' יהודה ופליגי במילתא דר' יהודה: **להודיעך** כחו דרבי יוסי. וא"ת לשמעין כחו דרבי יהודה דכח דהתירא עדיף. וי"ל כיון דרבי יהודה לא דריש השמע לאזנך אין כאן שום חדוש ופשיטא דלכתחלה ומהיכא תיתי לאוסרו אי שרי דיעבד הוא הדין לכתחלה: **אי** ר' יוסי דיעבד נמי לא. וא"ת לעולם אימא לך רבי יוסי היא וברכת המזון שאני דלא כתיב ביה שמע דבשלמא תרומה דלעיל ומגילה דלקמן שהן מדרבנן יש לדמותם לק"ש שתקנו שצריך שישמיע לאזנו כמו בק"ש ותקנו ממש שלא יצא כמו בק"ש אבל בבהמ"ז שהיא מדאורייתא כיון דלא כתיב ביה שמע למה יש לנו לתקן שלא יצא אם לא השמיע לאזנו כיון דמה"ת יצא. וי"ל כיון שתקנו שצריך להשמיע לאזנו כמו בק"ש הואיל ומדרבנן מיהא צריך להשמיע אין לחלק בין ק"ש ובין בהמ"ז דאפילו בדיעבד אית לן למימר שלא יצא: **ורבי** יהודה מכשיר בקטן. וא"ת באיזה קטן מיירי אי בקטן שלא הגיע לחנוך הא אמרינן בפרק ראוהו בית דין (ר"ה ד' כט.) שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ומ"ט דר' יהודה דמכשיר ואי בהגיע לחנוך מאי טעמייהו דרבנן דאסרי הרי קריאת מגילה דרבנן ואמרי' קטן שהגיע לחנוך מדרבנן כגדול ופוטר דרבנן כדאמר לקמן בפי' מי שמתו (ד' כ:): דקטן מוציא אביו שלא אכל אלא כזית דהיינו דרבנן. וי"ל שאני ברכת המזון שהיא חומרא יתירתא יותר מדאורייתא ובקל נפטרים ממנה כדאמרי' לקמן (שם) והם החמירו על עצמם או בכזית או בכביצה א"נ התם ליכא בקטן אלא חד דרבנן דמיירי שהקטן אכל כדי שביעה לכך אתי דרבנן ומוציא דרבנן אבל הכא דגבי קטן איכא תרתי דרבנן דהמגילה דרבנן והקטן דרבנן אינו יכול להוציא היכא דליכא אלא חד דרבנן: (תוספות)

רש"א והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה חוזר. כך כתוב בספרים. ומפרשים אמרו טעמא משום דלקריאת שמע שזמנו קבוע אם יטרח לילך אל המים שמא יעבור זמנו, אבל תפלה שאין לה קבוע לא. ותמיה לי דאם כן קריאת שמע של ערבית יחזור כתפלה,

ועוד תפלה של שחר נמי הרי יש לה קבץ עד ד' שעות, ועוד לאי משום קביעות זמן אף בקריאת שמע כל כמה דמאי למהדר אמאי לא ליהדר. אלא נראה לי לפרש דבקריאת שמע שהיא דאורייתא לא החמירו עליו למהדר אמאי, כמו שהקלו בה לגבי בעל קרי, לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה, אבל לתפלה החמירו עליו עד פרסה. ובתוספות לא גרסי ליה כלל ואמרו דבין בקריאת שמע ובין בתפלה אינו צריך לחזור כלל אמאי. ולקמן בפרק מי שמתו (כז, א) גבי בטויה לנטילותא אמרינן רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן כלותא דמשמע אפילו לתפלה, וגם בההיא דר"ל דאמר לגבול ולתפלה פירש רש"י ז"ל בפסחים פרק אלו עוברין (מו, א): לתפלה כדי להתפלל בבית הכנסת בעשרה, ולא פירש משום נטילת ידים לתפלה. אבל רבנו האי גאון ז"ל פירש כן בפירושו לתפלה צריך לחזור אמאי לפניו ארבע מילין ולאחריו פחות ממיל. ורבי יוסי אמר לך ממילא שמעת מינה בכל לשון שאתה שומע. פירש רש"י ז"ל: תרתי שמעת מינה כי דרשת נמי שמע בכל לשון שאתה שומע שמעת מינה נמי דלריך להשמיע לאזנו. ואינו מחזור בעיני דמנא לן דשמעת מינה תרתי, ועוד דלאו היינו ממילא. ונראה לפרש דהכי קאמר כיון דדרשת מינה כל לשון שאתה שומע ממילא שמעת מינה דהוא צריך להשמיע לאזנו, דאי לא למה ליה דאיצטריך רחמנא למשרי כל לשון שהוא שומע, פשיטא, שהרי אם אינו צריך להשמיע לאזנו אפילו בהרהור הלב בעלמא שרי וכדמשמע לקמן (כ, ב) גבי בעל קרי, ובהרהור הלב לא שייך לשון, וממילא שמעינן שאין קפידה בין לשון הקודש לכל שאר הלשונות, אלא ודאי מדאיצטריך רחמנא למשרי כל לשון ממילא שמעינן דלריך להשמיע לאזנו. ואפשר דרבי יהודה דלית ליה הכין משום דסבירא ליה דאף על גב דאין צריך להשמיע לאזנו מכל מקום צריך להוציא בשפתים ולא בהרהור לבה, ומשום הכי איצטריך רחמנא למשרי כל לשון שהוא שומע. כן נראה לי. חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום. ושמייעא להו טעמא משום שאינו יכול להשמיע הברכה לאזנו, כך כתב רב האי גאון ז"ל. אבל מצאתיה בירושלמי מפורשת במקומה דגרסינן התם (תרומות פ"א, ה"ד): יש מהן משום ברכה ויש מהן מפני שאין יכולין לתרום מן המוצח. אילם ערום ובעל קרי מפני ברכה, שבור וסומא מפני שאין יכולין לתרום מן המוצח. וממאי דר' יוסי היא. ומחלק בין דאורייתא לדרבנן, דילמא רבי יהודה ואין הפרש בין דאורייתא לדרבנן, אלא דבין בהא ובין בהא לכתחילה צריך להשמיע לאזנו אבל בדיעבד יא לא לכולהו. והא דאמרינן דילמא ר' יהודה היא אף על גב דלא נזכר ר' יהודה במתניתין ברישא, כיון דבר פלוגתיה דר' יוסי בסיפא ר' יהודה, ממילא שמעינן

דבר פלוגתיה דברי שא נמי היינו ר' יהודה. להודיעך כחו דר' יוסי דאפילו דיעבד נמי לא. ואף על גב דבכל דוכתא כח דהתירא עדיפא, הכא כיון דלאו בדוקא אמרינן אלא כבי תימא, לא דייקי בה, דהא מכל מקום לא קמה אלא כדקתני הקורא דיעבד אין לכתחילה לא. השתא דאתית להבי אפילו תימא רבי יהודה כרביה סבירא ליה. והא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי רבי מאיר הוא, מסתברא דהא לכולי עלמא קאמר, כלומר ואפילו רב חסדא, דע"כ לא הוה דחיק רב חסדא נפשיה ומפליג בין דאורייתא לדרבנן ומוקי לרבי יהודה אפילו בלכתחילה, אלא משום דקשיא ליה הא דרבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי דלא מצי למירמי יתה אלא כרבי יהודה, וכיון שכן על כרחין הא דתרומה רבי יוסי היא ומפליג בין דאורייתא לדרבנן, אבזל השתא דמצי לאוקמוה לדרבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי כרבי מאיר, ההיא דתרומה מוקמיה לה כרבי יהודה ורבי יהודה כרביה דקיימא לן כוותיה. והשתא אתי שפיר דהא רב חסדא גופיה פסק לקמן (ע"ב) כרבי יהודה, ואפילו הכי הוה דחי הא דתרומה מהלכתא ומוקי לה כרבי יוסי, אלא טעמא כדאמרן. וכן כתב הראב"ד ז"ל. מאן תנא חרש דיעבד נמי לא. פירוש: משום דסבירא ליה דחרש דומיא דשוטה קתני. אמר רב מתנה רבי יוסי היא. ומסתברא לי דרב מתנה לא קאי בשיתיה דרב חסדא דלעיל דסבירא ליה דרבי יהודה אפילו לכתחילה קאמר, דאם איתא למה ליה למימר מאן תני חרש דיעבד נמי לא, דמשמע דמשום הא מהדר לאוקמה כרבי יוסי, הא לאו הכין איתא אפילו כרבי יהודה, דאי לא, הוה למימר מאן תנא חרש רבי יוסי היא. ועוד דאם איתא דסבירא ליה דרבי יהודה אפילו לכתחילה נמי שרי בחרש, אמאי נקט קטן ושצקיה לחרש, הוה ליה למיתני רבי יהודה מתיר בקטן ובחרש, אלא משום דמשמע ליה דחרש דומיא דשוטה קתני ולומר דאפילו דיעבד נמי לא ינא ומשום הכי אוקים לה כרבי יוסי, וכדאקשינן וממאי דרבי יוסי ודיעבד נמי לא דילמא רבי יהודה ולכתחילה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי, ופריק לא סלקא דעתך דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן ולעולם רב מתנה מסבר סבר דרבי יהודה בדיעבד קאמר, והיינו דשצקיה רבי יהודה לחרש ונקט קטן ולא ערביניהו ותניניהו, משום דבקטן מכשיר לכתחילה ובחרש לא מכשיר אלא בדיעבד. והא דאקשינן לקמן במאי אוקימתא כרבי יהודה ודיעבד אין לכתחילה לא, אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי, לאו רב מתנה קא מקשה לה אלא תלמודא הוא דקא מקשי לברורי מתניתא כלהו הא כמאן והא כמאן, וכי אסיקנא הא ידיה והא דרביה מתניתין דמגילה רבי יהודה אליבא דרביה הוא מדלא תני רבי יהודה

מכשיר בחרש ובקטון. כך נראה לי. אבל הראב"ד ז"ל כתב דרב חסדא ורב מתנה בחדא שיטתא קיימי, לתרווייהו סבירא להו דרבי יהודה לכתחילה קאמר מההיא דרבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי, והא ללא פליג רבי יהודה בחרש, סבירא ליה לרב מתנה דכיון דחרש חד טעמא וקטן חד טעמא, ובחרש הא פליג בדוכתא אחרינא דהיינו הא דרבי יהודה בריה דרבי שמעון, משום הכי לא פליג הכא אלא בקטן, ומכל מקום בחרש נמי פליג. ובירושלמי גרסינן (בפרקין ה"ד) גבי הא מתניתין דמגילה רב חסדא אמר לית כאן חרש אשגרות לישן הא מתניתא. וכתב הרב ז"ל דמשום דקשיא ליה לרב חסדא אמאי לא פליג רבי יהודה נמי בחרש אמר הכין, עד כאן דברי הרב ז"ל. ומשם נראה לי יותר ראיה, דהא משמע דרב חסדא דאית ליה דרבי יהודה אפילו לכתחילה קאמר לא אשכח פירוקא להא אלא בהא דסמי מיניה חרש ואמר אשגרות לישן הוא, ואי איתא דאפשר למסמך בהא אפלוגתא דפליג רבי יהודה בעלמא, טפי הוה עדיף ליה לרב חסדא למימר הכין, אבל רב מתנה דאיתיה עלה ודייק מינה מאן תנא, על כרחין סבירא ליה לרבי יהודה בלכתחילה מודה ביה. כך נראה לי. (רשב"א)

דילמא רבי יהודה היא ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי לא ס"ד דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא אף חרש דיעבד נמי לא ודילמא הא כדאיתא והא כדאיתא ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה והא מדקתני סיפא רבי יהודה מכשיר בקטן מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא ודילמא כולה ר' יהודה היא ותרי גווני קטן וחסורי מחסרא והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו בד"א בקטן שלא הגיע לחנוך אבל קטן שהגיע לחנוך אפילו לכתחלה כשר דברי רבי יהודה שרבי יהודה מכשיר בקטן במאי אוקימתא כר"י ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני ר"י בריה דר' שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה דיעבד

אין לכתחלה לא אי ר' יוסי דיעבד נמי לא אלא מאי ר' יהודה ואפילו לכתחלה נמי אלא הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי רבי יהודה הא אמר אפי' לכתחלה נמי ואי ר' יוסי הא אמר אפי' דיעבד נמי לא לעולם ר' יהודה היא ואפילו לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתניא א"ר יהודה משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר שמע ישראל אמר לו ר' מאיר הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים השתא דאתית להכי אפי' תימא ר' יהודה כרביה ס"ל ולא קשיא הא ר' יהודה הא רבי מאיר א"ר חסדא אמר רב שילא הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה והלכה כרבי יהודה וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר' יהודה הוה אמינא אפילו לכתחלה קמ"ל הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה הוה אמינא צריך ואין לו תקנה קמ"ל הלכה כרבי יהודה אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל לא יצא דכתיב [\[דברים כז-ט\]](#) הסכת ושמע ישראל מיתבי לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצות דברי הכל יצא והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב: קרא ולא דקדק באותיותיה: א"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל: וא"ר טבי א"ר יאשיה מאי דכתיב [\[משלי ל-טו\]](#) שלש הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה: תני ר' אושעיא קמיה דרבא וכתבתם הכל בכתב אפילו צואות א"ל דאמר לך מני ר' יהודה היא דאמר גבי סוטה אלות כותב צואות אינו כותב והתם הוא דכתיב [\[במדבר ה-כג\]](#) וכתב את האלות האלה אבל הכא דכתיב וכתבתם אפי' צואות נמי אטו טעמיה דר' יהודה משום דכתיב וכתב טעמיה דר' יהודה משום דכתיב אלות אלות אין צואות לא אצטריך סד"א נילף כתיבה כתיבה מהתם מה התם אלות אין צואות לא אף הכא נמי צואות לא כתב רחמנא וכתבתם אפי' צואות: תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה

כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ אי"ר חמא ברבי חנינא כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר {תהילים סח-טו} בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון אל תקרי בפרש אלא בפרש אל תקרי בצלמון אלא בצלמות : ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו

רפ"י מדסיפא ר' יהודה. דקתני ר' יהודה מכסיר בקטן: ודילמא כולה ר' יהודה היא וחסורי מחסרה והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"י. והא כדאיתא והא כדאיתא: בד"א. דקטן לכתחלה לא בקטן שלא הגיע לחנוך אבל הגיע לחנוך אפי' לכתחלה שרי הגיע לחנוך מרות כגון בן תשע וכן עשר כדאמרין ביומא פרק בתרא (ד' פב.): במאי אוקימתא. למתניתין דמגילה: כרבי יהודה. ואשמעת לן דכי אמר ר' יהודה בק"ש ילא דיעבד קאמר ולא לכתחלה: אלא הא דתני כו' תורס. ואע"פ שהוא לריך לצרך ואין אזניו שומעות מני: אלא מאי. בעית למימר דר' יהודה היא דק"ש אפי' לכתחלה קאמר כי היכי דתיקו הא דר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי אליביה והאי דאפליגו דיעבד להודיעך כחו דר' יוסי: אלא הא דתניא כו'. מני: לעולם ר' יהודה אפי' לכתחלה מכסיר. ודמגילה רבי יוסי היא ואפי' דיעבד נמי פסיל והא דתורס לכתחלה ר' יהודה והא דברכת המזון דרביה הוא דאמר ר' יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה לריך להשמיע לאזנו והאי ליטנא לכתחלה משמע אבל דיעבד ילא: השתא דאיתא להכי. דאשמעתן הא פלוגתא דר"מ: אפי' תימא ר' יהודה. דאמר בק"ש ילא דיעבד אין לכתחלה לא ומתני' דמגילה לכתחלה היא דפסלה לחרס ור' יהודה היא והא דברכת המזון נמי ר' יהודה היא ודקא קשיא לך הא דר"י בריה דר' שמעון בן פזי מני ר"מ היא דמכסיר לכתחלה: הלכה כר' יהודה. דק"ש שלא השמיע לאזנו ילא: הוה אמינא. דרבי יהודה לכתחלה נמי אמר והאי דאפליג דיעבד משום דרבי יוסי: ואין לו תקנה. אפילו דיעבד: בשאר מרות. בכל הברכות: ההוא. הסכת ושמע דדברי תורה כתיב כדאמרין צ"פ הרואה (ד' סג): כתתו עצמכם על דברי תורה: ולא דקדק. שמגמגם: הלכה כדברי שניהם להקל. הלכה כר' יהודה ללא צעי שמיעה והלכה כר' יוסי ללא צעי דקדוק: שאול ועואר רחם. פסוק הוא בספר משלי שלש הגה לא תשבענה: רחם מכניס. הזרע ומוציא הולד: שאול. קצר: שמכניסין בו בקולי קולות. של ככי ומספד: וכתבתם. שתהא כתיבה תמה ושלומה: ואפילו לואות. שפרשה כגון וקשרתם וכתבתם לריך לכתוב בתפילין ומזוזות: דאמר לך מני. הא דאכטריך ליה קרא לרבות לואות לכתובה: רבי

יהודה היא. לשמעיעין גבי כתיבת פרשת סוטה משום ללא כתיב ביה וכתבתם אלא וכתב
לאמר אלות אין אורות לא כגון והשביע אותה הכהן ואמר הכהן דתנן (סוטה ד' יז) רבי
יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבויה: משום אלה הוא.
משמע מיעוטא הא לא כתיב מיעוטא הוא משמע כולה מלתא מוכתב והכא דליכא
מיעוטא למה ליה לרבויהו מוכתבתם: בין הדבקים. תיבות המדוברות זו בזו אם אינך
מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באות שהתיבה שמלפניה נגמרת הוא קורא אותן שתי
אותיות באות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהן כדמפרש רבא: בפרש שדי. אם
תפרש שדי ותבדיל תיבות של מלכות שמים מלכים זה תשלג בכלמון התורה אשר זה
מלכים ימלוכו תשלג ותלנן לך את כל המות: (רש"י)

תוספות **דילמא** ר' יהודה וחסורי מחסרא וכו'. תימה דאין זה בשום מקום דקאמר חסורי
מחסרא ולאוקמי אליבא דחד תנא ועוד לוקמיה כר' יוסי ובלא חסורי מחסרא. וי"ל משום
דלקמן פסקינן כר' יהודה לכך ניחא לאוקמיה אליבא דר' יהודה: אבל בשאר מצות יצא.
וא"ת הא לעיל אמר דשאר מצות ילפינן מק"ש כגון תרומה ומגילה וברכת המזון. וי"ל דרב
יוסף פליג אסוגיא דלעיל: בין הדבקים. רב אלפס מוסיף כגון וחרה אף דאם לא יתן ריוח אז
נראה כמו וחרף וכן מוסיף וראיתם אותו וזכרתם את ועשיתם את שצריך ליתן ריוח בין
מ"ם שבסוף תיבה לאל"ף שבתחלת תיבה שאחרי' וכן צריך להתייז זי"ן של תזכרו שלא
ישמע שייך למען שיהיה לנו שכר מצות ואין לנו לעשו' על מנת לקבל פרס: (תוספות)

רשב"א אמר רב יוסף מחלוקת בקריאת שמע אבל בשאר מלות דברי הכל ילא. והלכך
מתניתין דמגילה לכדדין קתני, חרש לכתחילה וסוטה אפילו דיעבד, והא כדאיתא והא
כדאיתא. ותרומה וברכת המזון איתא בין לרבי יוסי בין לרבי יהודה, ורבי יהודה בריה
דרבי שמעון בן פזי כרבי מאיר. והקשה הראב"ד ז"ל לרב יוסף לאמר דדיעבד ילא
והספיק ושמע בדברי תורה כתיב (דברים כז, ט), אם כן לכתחילה אמאי צריך להשמיע
לאזנו. ותירץ דהא דאמרינן בדברי תורה הוא דכתיב בהספיק לחודיה קאמר, כלומר,
הסכת כדי שתקיים אותם, אבל שמיעת האוזן צריך לכתחילה, משום דכתיב ושמע, וגבי
קריאת שמע פליגי, דרבי יוסי סבר כיון דבשאר מלות נמי לכתחילה צריך שמיעת האוזן
מדכתיב ושמע, אם כן שמע ישראל דכתיב לגבי קריאת שמע למה לי, שמע מינה
לעיכובא, ורבי יהודה סבר שמע דכתיב לגבי קריאת שמע בכל לשון שאתה שומע הוא,
ושמיעת האוזן לכתחילה נפקא לן משאר כל המלות דכתיב ושמע. ולדידי קשיא לי דהא
רבי יהודה משמיה דרביה דמאריך שמיעת האוזן בקריאת שמע לכתחילה משמע ישראל
מפיק ליה ואפילו הכי דיעבד ילא. וגדולה מזו דרבי מאיר אפילו לכתחילה שרי בלא

שמיעת האוזן, וכל שכן בשאר מצות ואף על גב דכתיב הַסְּמַע וְשָׁמַע. אלא שנלמד עוד לומר דבהסכת ושמע גופיה פליגי, דרבי יוסי ורבי יהודה משמיה דנפשיה דרשי ושמע להשמיע לאזנך ולכתחילה, ורבי יהודה משמיה דרביה ורבי מאיר לא דרשי ליה כלל אלא לדברי תורה כלומר הסכת וקבל. ובשמע ישראל נמי פליגי, דרבי יהודה דריש מיניה שמיעת האוזן ולכתחילה, ורבי מאיר מוקי לה לכל לשון שאתה שומע, אבל השמעת האוזן לא כריכה כלל דכתיב עַל לְבָבְךָ אַחַר כּוּוֹנֵת הַלֵּב הַדְּבָרִים אֲמֹרִים. אמר רב הלכה כדברי שניהם להקל. ירושלמי (בפרקין ה"ד): דלכּן מה נן אמרין, סתמא ורבי יוסה הלכה כסתמא. רבי יוסה ורבי יהודה הלכה כרבי יוסה. ומה כריכא דאמר רב הלכה כדברי שניהם להקל, אלא בגין דשמע דתני לה רבי חייא בשם רבי מאיר לפום כן כריך למימר הלכה כדברי שניהם להקל. (רשב"א)

א

-

טז

דף

אהלים לנחלים דכתיב [\[במדבר כד-ו\]](#) כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וגוי' לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות: הקורא למפרע לא יצא וכו': רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גננא לר' אלעזר אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דר' יוחנן קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה באמצע הפרק יחזור לראש בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה אמר ליה ר' יוחנן לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתי אתא ואמר להו אמרו ליה אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו: [מתני'](#) האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך מה שאינן רשאינן לעשות כן בתפלה חתן פטור מק"ש לילה הראשונה ועד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ומעשה בר"ג שנשא אשה וקרא לילה הראשונה אמרו לו תלמידיו למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש אמר להם איני שומע לכם לבטל הימני

מלכות שמים אפ"י שעה אחת **גמ'** ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך אלמא לא בעי כונה ורמינהי הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר **[דברים כז-ט]** הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת אשתיק א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי אמר רב ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין והתניא בית הלל אומרים עוסקין במלאכתן וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין תפלה של שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים כפיהם והתניא מעין י"ח אמר רב ששת לא קשיא הא ר"ג הא ר' יהושע אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפילו כל אדם נמי אלא אידי ואידי ר"ג ולא קשיא כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן והתניא הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן ואין מברכים לפניה אבל מברכין לאחריה שתיים כיצד ברכה ראשונה כתקונה שניה פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים בעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין כתיקונה: חתן פטור מק"ש: תנו רבנן בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף הכא נמי רשות מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי אם כן לימא קרא בלכת מאי בלכתך שמע מינה בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת

רש"י אהלים לנחלים. כנחלים נטיו כאהלים נטע: אף [אהלים]. צתי מדרשות. אהלים לשון נטיעה נופלת בהם שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא): קטרין ליה גננא. קושרין לו חופה להשיאו אשה: יחזור לראש. כגון שהיה יודע שצפרק זה טעה ודלג אזל אינו יודע צאיזה מקום צו טעה: צין פרק לפרק. שידע שגמר הפרשה וצריך להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע צאיזה מהו: יחזור לפרק ראשון. להפסק ראשון והיה אם שמוע: צין

כתיבה לכתיבה. שיודע שצריך לומר וכתבתם ואינו יודע אם ראשון אם שני: וא"ר יוחנן. לתנא וכו': סרכיה נקט. אין לטעות מכאן עד אמת ויציב וא"ל לחזור אלל לאמת שהפרשה שגורה בפיו: מתני' האומנין. שהם עסוקים במלאכתן בראש האילן או בראש הנדבך והגיע זמן ק"ש קורין לשם מיד: נדבך. בנין של אבנים כמו נדבכין די אבן גלל (עזרא ו): מה שאינו ראשין לעשות בן בתפלה. לכלותא רחמי היא ובעי כוונה הלכך אין מתפללין בראש האילן ובראש הנדבך דמסתפי דילמא נפלי דאין יכולין לעמוד שם אלל על ידי הדחק ומחמת בעתותא לא מאי מכווני: גמ' ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה. בזמן שעוסקין בהן מפני שענפיהם מרובים ויכולין לעמוד שם שלל בדוחק ואין שם פחד ליפול לפיכך מתפללין בראשם אבל בשאר אילנות. אין מתפללין: בין כך ובין כך. כלומר בין מתאנה בין משאר אילנות: יורד ומתפלל. דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו: לפי שאין דעתו מיושבת עליו. מבעתותו ואם הקלו אלל פועלים מפני בטול מלאכה לא הקלו אלל בעל הבית: ברה דבת שמואל. בכמה מקומות קרי ליה בר רחל ובת שמואל היתה ונסבית לבין העמים כדאמר בכתובות (דף כג.) ובא עליה אחד ונתעברה הימנו ואח"כ נתגייר ושמיהא איסור כדאמרי' בב"ב (דף קמט.) רב מרי בריה הורתו שלל בקדושה הוה לכך לא היה נקרא על שם אביו: תנן האומנין קורין בראש האילן. אפי' בזמן שהן עסוקין אלמא לא בעי כוונה: שבטלין ממלאכתן וקורין. כדי שיהו קורין בכוונה ראשין להיבטל ממלאכתן: פרה ראשון. פרה שמע בעי כוונה: קורין את שמע ומברכין לפניו ולאחריה. כתקונה וכן בזמן תפלה: אבל אין יורדין לפני הכתיבה. אינן ראשין ליבטל ממלאכתן ולירד לפני הכתיבה לעשות שליל לבור שיש שם בטול מלאכה יותר מדאי: מעין שמונה עשרה. הבינונו לדעת דרכיך כו' שכולל י"א ברכות בברכה אחת וג' ראשונות וג' אחרונות כהלכתן: הא ר"ג הא רבי יהושע. לתנן בפרק תפלת השחר (דף כח:) ר"ג אומר בכל יום ויום מתפלל אדם י"ח ברכות רבי יהושע אומר מעין י"ח: עושין בשכרו. שנוטלין שכר פעולתן לבד סעודתן כריכין למהר המלאכה ומתפללין מעין י"ח: אבל עושין בסעודתן. בשביל האכילה לבדה מתפללין י"ח: והתניא. בניחותא דיך חלוק בין עושין בשכרו לעושין בסעודתן: ואין מברכין לפניו. שאינה מן התורה: אבל מברכין לאחריה. שהיא מן התורה דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (לקמן דף מח:): וכוללין. שני ברכות באחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות: בשבתך בביתך פרט לעוסק במלאכה. כבר פירשתי בפרק ראשון (דף יא.): (רש"י)

תוספות אהלים לנחלים. פי' הקונטרס דכתיב כנחלים נטיו כאהלים נטע. ולי נראה דאהלים דהאי קרא לאו לשון אהל אלא לשון בשמים אלא נראה מדסמיך מה טובו אוהליך לנחלים נטיו: **הקורא** את שמע ואינו יודע להיכן טעה חוזר לראש. פי' מטעם שאינו יודע מהיכן טעה אבל אם היה יודע מהיכן טעה שדלג תיבה או פסוק אינו צריך לחזור אלא מאותו פסוק ואילך וכן בהלל ומגילה: **מעשה** בר"ג שנשא אשה וקרא ק"ש בלילה ראשונה. לאו מעשה לסתור הוא דקמ"ל אם גדול הוא ובוטח בעצמו שיוכל להתכוין והוא ראוי ליטול את השם הרשות בידו לפי שאין דעתו מיושבת עליו. ואם תאמר תיפוק ליה משום דאמרינן לעיל (דף י:): לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל. ויש לומר דהתם מיירי על גבי כסא או ספסל אבל באילן שעלה שם לעשות מלאכתו הוי כמו עלייה: **הא** בפרק ראשון. לאו דוקא נקט פרק אי. דהיינו אליבא דרבא ורבא אמר לעיל (יג.) פסוק ראשון לבד והכי הלכתא: **אפי'** כל אדם נמי. וא"ת הא שאר כל אדם רשות ופועלים חובה. וי"ל דפשיטא ליה כיון שיכול לומר מעין י"ח אין זה שום חדוש אם הפועלים אומרים אפילו לכתחלה: **וחותם** בברכת הארץ. אע"ג דמדאורייתא הם. יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודים במלאכת בעל הבית: (תוספות)

רש"א למה נסמכו אהלים לנחלים. פירש רש"י ז"ל: דכתיב (במדבר כד, ו) פְּנַחֲלִים נְפִיּו [וכו'] פְּנַחֲלִים נְטֵע. ואינו מחזור, דההוא פְּנַחֲלִים הוא כתרומתו מלשון מזבֵּחַ וְאֶהְלֹת (שיר השירים 7, יד). אלא נסמכו אהלים לנחלים דכתיב (במדבר כד, ה) מֵה פָּצוּ אֶהְלִיךָ יַעֲקֹב, וסמיך ליה פְּנַחֲלִים נְפִיּו. הקורא למפרע לא יכא. כגון שהשמיט פסוק וקרא פסוק וחזר וקרא אותו פסוק שהשמיט. וכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ב מהל' קריאת שמע הי"א) שאם קרא את הפרשיות שלא כסדר שסדרו חכמים יכא דהא מוהיו דרשינן לה, ופרשיות לאו הכין כתיבי באורייתא. אצל אמר למען ירבו ימיכם סירכיה נקט ואתא. פירש רש"י ז"ל: אין לטעות מכאן ועד אמת ויציב ואין צריך לחזור אלא לאמת ויציב שהפרשה שגורה בפיו, ע"כ. ונראה לי מלשוננו שהוא מפרש שאם מצא עצמו מלמען ירבו ימיכם ולמטה, והוא מסתפק אם קרא מה שלמעלה ממה שהוא מוצא בו עצמו, כגון שמצא עצמו בועשן להם ציאת ואינו יודע אם קרא תחילת הפרשה אם לאו, חזקה אמרה כיון שהוא זכור שאמר למען ירבו ימיכם, לפי שכל אותה פרשה שגורה בפיו עד אמת ויציב וחזקה סירכיה נקט בה ולא השמיט ממנה כלום. ומכלל דברים אלו שאם מצא עצמו באמצע שאר הפרשיות והוא מסתפק אם אמר מה שלמעלה ממנו אם לאו, צריך הוא לחזור עד המקום שהוא ברור לו שקרא, לפי שאין שאר הפרשיות שגורות בפיו כל כך ושמה השמיט בהן. וכעין ראייה לדבריו מדנקט למען ירבו ימיכם, דאם לאו, הוה ליה למימר מצא עצמו באמצע פרשה חזקה סירכיה נקט ואתא ומאי שנא למען ירבו ימיכם דנקט. ומיהו לא מסתברא, דהוא הדין לכל שאר המקומות אם מצא עצמו בהן, שהוא חזקה שאמר כל שלמעלה ממנו משום דסירכיה נקט, ולמען ירבו

דנקט משום טעה זין כתיבה לכתיבה נקט לה, כלומר אם ידע שאמר כתיבה ומסופק
אם ראשונה ואם שניה, אם אמר אחריה למען ירבו חזקה מכתובה שניה סליק וסירכיה
נקט. ותדע לך דמ"ס פרשת ליאת שמהא שגורה יותר משאר הפרשיות, אדרבא שאר
הפרשיות שגורות יותר שנוהגות בכל מקום זין ביום זין בלילה. ועוד דגרסינן בירושלמי
(בפרקין ה"ד) גבי האי עובדא דר"א נחית וסליק אמר לון כן אמר ר"י קרא ומלא עצמו
בלמען חזקה כיון. רבי אילא בשם ר' אחא רבה התפלל ומלא עצמו בשומע תפלה חזקה
כיון. ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה. גרסינן בירושלמי (בפרקין ה"ה): לפי
שטרחותן מרובה. בעל הבית זין כך וזין כך יורד למטה ומתפלל. פירוש: אבל לקריאת
שמע דינו כפועלים. לא קשיא כאן בפרק ראשון כאן בפרק שני. ורב מרי מפרש לה
משום כוונה. אבל רבא מודה בה ולא משום כוונה אלא משום שלא תהא קריאתו בפרשה
ראשונה כעראי. כן דעת הרב אלפסי ודעת הגאונים ז"ל. וכן נמי ההיא דלא ירמוז
בעיניו ולא יקרוץ בשפתותיו דפרק קמא דיומא (יט, ב) וכמו שכתבתי למעלה (יג, ב
ד"ה א"ר נתן). ויש לי לומר לפי דבריהם דמה שהחמירו בפרשה ראשונה דלא לשויה
עראי טפי משאר הפרשיות, משום דכתיב בה אָשֶׁר אֶנְכִי מְאֹדָּה הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ, ונהי דלא
קיימא לן הכי לכוונה ממש, מ"מ בעינן שיהא הלב נח מלהתעסק בדברים אחרים. הכי
גרים רש"י ז"ל: ואוכלין פתן ואין מזרכין לפניה. ופירש הוא ז"ל לפי שאינה דאורייתא
אבל מזרכין לאחריה שהיא דבר תורה, אבל בכל הספרים שלנו גרסי ומזרכין אחת
לפניה. וכן היא בפירושי הגאונים ז"ל ובהלכות הרב אלפסי ז"ל וכן היא שנויה בתוספתא
(פ"ב, ה"ח). בדרך פרט לחתן וכו'. האי שמעתא כולה פרשתיה למעלה בפרק ראשון
בסייעתא דשמיא (יא, א), א ד"ה בלכתך). (רשב"א)

אי הכי מאי איריא הכונס את הבתולה אפי' כונס את האלמנה נמי הכא
טריד והכא לא טריד אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי אלמה

אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהן פאר שנאמר [\[יחזקאל כד-יז\]](#) פארך חבוש עליך וגוי אמרי התם טרדא דרשות הכא טרדא דמצוה: [\[מתני'](#) רחץ לילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר בני אדם אסטניס אני וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להם אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה חתן אם רוצה לקרות קרית שמע לילה הראשון קורא רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול: [\[גמ'](#) מ"ט דרבן (שמעון בן) גמליאל קסבר אנינות לילה דרבנן דכתיב [\[עמוס ח-י\]](#) ואחריתה כיום מר ובמקום אסטניס לא גזרו ביה רבנן: וכשמת טבי עבדו וכו': ת"ר עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעלייה ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנסו לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכונים בפורשים עכשיו אי אתם נכונים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה אומרים עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא לך חסרוןך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרוןך תניא אידך עבדים ושפחות אין מספידין אותן ר' יוסי אומר אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו אמרו לו אם כן מה הנחת לכשרים: ת"ר אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבע אבות מאי טעמא אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן אלא עד הכא חשיבי טפי לא חשיבי תניא אידך עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית ושל ר"ג היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית מעשה לסתור משום דחשיבי: א"ר אלעזר מאי דכתיב [\[תהילים סג-ה\]](#) כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי כן אברכך בחיי זו ק"ש בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עושה כן עליו הכתוב אומר [\[תהילים סג-ו\]](#) כמו חלב ודשן תשבע נפשי ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים העוה"ז והעולם הבא שנאמר [\[תהילים סג-ו\]](#) ושפתי רננות יהלל פי: ר' אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו

אהבה ואחוה ושלוש וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו
אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך
ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך ותבא לפניך קורת נפשנו
לטובה. רבי יוחנן בטר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה'
אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעזך
ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבא לפניך מדת טובך
וענותותך. ר' זירא בטר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה'
אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו ר' חייא בטר דמצלי
אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוה
לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בטר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה'
אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של
ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת חטא
חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו
אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו
לטובה. רבי בטר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי
אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע
מחבר רע משכן רע ומשטן המשחית ומדין קשה ומבעל דין קשה בין
שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי. רב
ספרא בטר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום

ר"י רחץ לילה הראשון שמתה אשתו. ונקברה זו כיום ואע"פ שאכל אסור כרחיכה
הוא כדלמך טעמא אסטניס אני והוא אדם מעונג ומפונק; גמ' קסבר אנינות
לילה דרבנן. ואע"פ שהיה ליל יום המיתה וכתבא אנינות באורייתא דכתיב לא אכלתי
באוני ממנו (דברים כו) ופחות מיום אחד אינו אנינות דילפי רבנן מואחרייתה כיום מר
קסבר ר"ג אין לילה של אחריו עם היום אלא מדרבנן הוא כשאר ימי האכל וגבי
אסטניס לא גזור זה רבנן פלוגתייהו דתנאי היא בזבחים (ד' לט:). באנינות לילה אי
מדאורייתא אי מדרבנן: אין עומדין עליהם בשורה. כשחוזרים מצית הקצרות היו עושים
שורות סביב האכל ומנחמין אותו ואין שורה פחותה מעשרה: ברכת אכלים. ברכת
רחבה שמברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים ומברכין גם ברכת אכלים והיא
מפורשת בכתובות פרק ראשון (ד' ת:). לאנפילון. בית קטן שלפני טרקלין הגדול: נכוס
צפופים. כלומר סבור הייתי שתבינו דבר ברמז מועט שראיתם אותי סר מעליכם
ליכנס לאנפילון: הוי. לשון גניחה ולעקה: אין קורין אבות. לישראל: אלא לשלשה.

אברהם יצחק ויעקב לאפוקי שבטים: אלא לארבע. שרה רבקה רחל ולאה: אבא פלוני אמא פלונית. לא צבניהם קאמר אלא בשאר בני אדם כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני מרת פלונית כך היו רגילין לומר אבא פלוני ואמא פלונית: פן אברבך. וכמו חלב ודשן תרי קראי דסמיכי להדדי: רננות. שטים: צפורינו. צגורלנו: אחרית ותקוה. שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקוינו: ותקנו. לשון תקון: ונשכים ונמלא יחול לצבנו ליראה את שמך. שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל צקר נמלא לצבנו מייחל לך: ותבא לפניך קורת נפשנו. כלומר ספוק ארכנו וקורת רוחנו: ותביט צרעתנו. תדע ותתן לבך צרעה הבאה עלינו: מעזי פנים. שלא יתגרו בי: ומעזות פנים. שלא יולאו עלי לעז ממזרות: שאינו בן ברית. שאינו מהול: ואע"ג דקיימי קלוי עליה דרבי. שהיו שוטרים עומדין במצות אנטונינוס להכות ולהגס בכל העומדים עליו: (רש"י)

תוספות אי הכי מאי איריא בתולה. אי אמרת בשלמא דטעמא משום טרדא שפיר אלא מאחר שהוא תולה הטעם במצוה אלמנה נמי: **אסטניס** אני. ואיכא צער אם לא היה רוחץ דאינו אסור לרחוץ בימי אבלו אלא משום תענוג וגם לחוף ראשו אי אית ליה ערבוביא ברישיה שרי אפי' תוך שבעה וכן התיר רבינו שמואל ליולדת אבלה לרחוץ תוך שבעה ולרחוץ נמי בתשעה באב וכן משמע נמי במס' יומא (ד' עז): מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ביום הכפורים ואינו חושש אע"ג דסיכה כשתיה ביוה"כ וכן משמע בירושלמי אבל אסור ברחיצה הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דאיתמר מי שיש לו חטטין ברישיה וכו': **אנינות** לילה דרבנן. וא"ת והרי אונן נמי אינו נוהג אלא במעשר אבל לענין רחיצה דאבילות דרבנן הוא וא"כ לעולם אימא לך דאנינות לילה דאורייתא הוי גבי מעשר. ויש לומר דאי איתא דהוי דאורייתא גבי מעשר. גבי שאר דברים דרבנן נמי הוה לן למגזר דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון: אין עומדין עליהם בשורה. דילמא אתי לאסוקי ליוחסין: (תוספות)

רשב"א ובמקום **איסטניס** לא גזרו רבנן. כתב רבנו האי גאון ז"ל: ולא כל מאן דאמר איסטניס אני שומעין לו, אבא ודאי אי מגליא מילתא דההוא איניש מעיקרא אית ביה כי הא מילתא, ושאר אינו רוחץ בא לידי סכנה רוחץ בלילה, דמלא לשעת הדחק ולרפואה, משום דאיסטניס ודאי בא בחולי גדול ממדה זו, ולא כל מי שנהג צנקות בצרו איסטניס, אלא כל שבא לידי סכנה אם אינו רוחץ. ע"כ לשון הגאון ז"ל. ולא סכנה ממא קאמר, שאילו כן אפילו הו"א אנינות לילה דאורייתא רוחץ, אלא סכנת חולי קאמר ומחמת רפואה, ולאפוקי רחיצה דנקיות ותענוג בלבד. והכין איתא בירושלמי דפרקין בהדיא (ה"ז): הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבא ברחיצה שאינה של תענוג

מותר, כהדא דשמואל בר אבא עלו בו חטטין אתו שאלון לרבי יוסא מהו דיסחי אמר
לון ללא יסחי מאית הוא. אין כיני אפילו בת"ב אין כיני אפי' ביוה"כ. ולענין פסק הלכה
כתב רבנו האי גאון ז"ל ללא קיימא לן כרבן גמליאל אלא אנינות לילה דאורייתא,
ואע"ג דכתיב (בראשית ג, י) וַיַּעַשׂ לְאָבְיוֹ אֵצֶל שְׂדֵעֵת יָמַיִם, לילות בכלל. אבל רבנו
אלפסי ז"ל כתב בהלכות דקיימא לן כרבן גמליאל, דלית לן מאן דאית ליה אנינות לילה
דאורייתא אלא רבי יהודה, ורבי שמעון פליג עליה התם בזבחים פרק טבול יום (קא,
א) ורבי נמי סבירא ליה התם דאנינות לילה דרבנן. דתניא הן היום הקריבו את חטאתם,
אני היום אסור לילה מותר, ולדורות בין יום ובין לילה אסור דברי רבי יהודה, רבי
אומר אנינות לילה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים, והלכך הוה ליה רבי יהודה
יחיד לגבי רבים ולא קיימא לן כוותיה. ועוד דסתם מתניתין כרבי שמעון, דתנן התם
בפרק טבול יום (נח, ב) אונן נוגע ואינו מקריב ואינו חולק לאכול לערב, ואמרין עלה
בגמרא (שם טו, ב) מיפליג לא פליג וכי מזמני ליה אכיל, ורמינהו אונן ומחוסר כפורים
טובל ואוכל פסחו לערב אבל לא בקדשים וכו' מאן תנא אנינות לילה דרבנן רבי שמעון
היא. וההיא דמועד קטן (יד, ב) דאמרין אי אכלות דמעיקרא אתי עשה דרבים ודחי
עשה דיחיד, כבר תירצה הרב ז"ל בהלכות דלרבנותא קאמר הכין ולומר דאפילו לרבי
יהודה דאית ליה אנינות לילה דאורייתא אפילו הכי אתי עשה דרבים ודחי ליה. ודעת
הראב"ד ז"ל כן. ירושלמי (בפרקין ה"ז): רבי יוסי בן חנינא ראו אותו טובל, [אם] לקרו
לא ידעי אם להקר גופו שאין רחיאת אונן רחיאה, לא ידעין, הורי ר' בא כהין תניא,
הורי ר' אחא צבא מן הדרך והיו רגליו קהות עליו שמותר להרחיץ במים. וכשמת טבי
עבדו קבל עליו תנחומין. ואם תאמר ולא יהא אלא בן חורין מי מקבלין תנחומין על
הרחוקים. כבר פרשו בירושלמי (הלכה ח) שתלמידו חביב כבנו, וכן עבדו המשמשו
כרלונו היה עליו כבנו. אין קורין אבות אלא לשלשה. פירש הראב"ד ז"ל: שאין אומרים
מי שענה ראובן אבינו או שמעון אבינו, ואם אמר לא הפסיד אלא שאין עלינו חובה
לכבוד זה אלא לשלשה האבות. ואינו מחוור בעיני, דאין קורין אמהות אלא לארבעה
מאי איכא למימר. אלא הפירוש הנכון כמו שפירש רבנו האי ז"ל לכבוד בעלמא קאמר
ולומר שאין חסובין להקרא אבות לכל ישראל ואמהות לכל ישראל אלא שלשה אבות
וארבע

(רשב"א)

אמהות.

בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהו עוסקין לשמה. ר' אלכסנדר ב"ר רבא אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו איכא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה ור' אלכסנדר ב"ר רבא אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. רבא ב"ר רבא אמר הכי אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי ק"ו במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושא וכלימה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורין וחלאים רעים והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומא דכפורי. מר בריה דרבנא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא ב"ר רבא אמר הכי רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרצני. ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה [\[קהלת ז-א\]](#) טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. מרגלא בפומיה דר"מ גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי

ולשקוד על דלתי תורתני נצור תורתני בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי שמור פִּיךָ מִכָּל חַטָּא וְטֹהַר וְקֹדֶשׁ עֲצַמְךָ מִכָּל אֲשֵׁמָה וְעוֹן וְאֲנִי אֵהִיָּה עִמָּךְ בְּכָל מְקוֹם. מִרְגְּלָא בְּפּוֹמִיָּהּוּ דְרַבָּנָן דִּיבְנֵה אֲנִי בְרִיָּה וְחַבְרֵי בְרִיָּה אֲנִי מִלֹּאכְתֵּי בְעִיר וְהוּא מִלֹּאכְתּוֹ בְּשֵׁדָה אֲנִי מִשְׁכִּים לְמִלֹּאכְתֵּי וְהוּא מִשְׁכִּים לְמִלֹּאכְתּוֹ כִּשְׁמָה שֶׁהוּא אֵינוֹ מֵתְגַדֵּר בְּמִלֹּאכְתֵּי כִּךְ אֲנִי אֵינוֹ מֵתְגַדֵּר בְּמִלֹּאכְתּוֹ וְשִׁמְרָא תֵּאֲמַר אֲנִי מֵרַבָּה וְהוּא מִמְעֵיט שְׁנִינוּ אֶחָד הַמְרַבָּה וְאֶחָד הַמְּמַעֵיט וּבִלְבַד שִׁיכּוּיָן לְבוֹ לְשָׁמַיִם. מִרְגְּלָא בְּפּוֹמִיָּה דְאֲבִיָּי לְעוֹלָם יֵהָא אָדָם עֵרוֹם בִּירָאָה [\[משלי טו-א\]](#) מֵעֵנָה רֶךְ מִשִּׁיב חֲמָה וּמֵרַבָּה שְׁלוֹם עִם אַחִיו וְעִם קְרוּבָיו וְעִם כָּל אָדָם וְאִפִּילוּ עִם נַכְרֵי בְּשׁוֹק כַּדִּי שִׁיָּהָ אֲהוּב לְמַעְלָה וְנַחֲמָד לְמַטָּה וִיָּהָ מְקוּבֵל עַל הַבְּרִיּוֹת אֲמָרוּ עֲלִיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי שְׁלֵא הַקְּדִימוּ אָדָם שְׁלוֹם מֵעוֹלָם וְאִפִּילוּ נַכְרֵי בְּשׁוֹק. מִרְגְּלָא בְּפּוֹמִיָּה דְרַבָּא תְּכַלִּית חֲכָמָה תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שְׁלֵא יֵהָא אָדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה וּבֹעֵט בְּאֲבָיו וּבְאֲמוֹ וּבְרַבּוֹ וּבְמִי שֶׁהוּא גְדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֲכָמָה וּבְמִנִּין שְׁנֵאֲמַר [\[תהילים קיא-ג\]](#) רֵאשִׁית חֲכָמָה יִרְאֵת ה' שְׁכָל טוֹב לְכָל עוֹשִׂיהֶם לְעוֹשִׂים לֹא נֵאֲמַר אֲלֵא לְעוֹשִׂיהֶם לְעוֹשִׂים לְשִׁמָּה וְלֹא לְעוֹשִׂים שְׁלֵא לְשִׁמָּה וְכָל הָעוֹשֶׂה שְׁלֵא לְשִׁמָּה נוֹחַ לוֹ שְׁלֵא נְבֵרָא. מִרְגְּלָא בְּפּוֹמִיָּה דְרַבָּא [לֹא כְּעוֹלָם הַזֶּה הָעוֹלָם הַבָּא] הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִּיָּה וְלֹא פְרִיָּה וְרַבִּיָּה וְלֹא מִשָּׂא וּמִתָּן וְלֹא קִנְיָה וְלֹא שְׁנֵאָה וְלֹא תַחְרוֹת אֲלֵא צְדִיקִים יוֹשְׁבֵין וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרֵאשִׁיָּהֶם וְנִהְנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה שְׁנֵאֲמַר [\[שמות כד-יא\]](#) וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: גְדוֹלָה הַבְּטַחָה שֶׁהַבְּטִיחַן הַקַּב"ה לְנָשִׁים יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים שְׁנֵאֲמַר [\[ישעיה לב-ט\]](#) נָשִׁים שְׂאֲנָנוֹת קוֹמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלֵי בְנוֹת בּוֹטְחוֹת הָאֲזָנָה אֲמַרְתִּי אִ"ל רַב לִר' חֵיָּא נָשִׁים בְּמֵאִי זְכִיִין בְּאֲקֵרוּיָי בְּנִיָּהּ לְבִי כְּנִישְׁתָּא וּבְאַתְנוּיָי גְבַרִיָּהּוּ בִי רַבָּן וְנִטְרִין לְגַבְרִיָּהּוּ עַד דָּאֲתוּ מִבֵּי רַבָּנָן. כִּי הוּוּ מִפְטָרֵי רַבָּנָן מִבֵּי ר' אֲמִי וְאֲמִרִי לֵה מִבֵּי ר' חֲנִינָא אֲמַרִי לִיָּה הַכִּי עוֹלְמָךְ תִּרְאָה בְּחֵיִךְ וְאַחֲרִיתְךָ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְתִקְוֹתְךָ לְדוֹר דוֹרִים לְבָךְ יִהְיֶה תְּבוּנָה פִּיךָ יִדְבַר חֲכָמוֹת וּלְשׁוֹנְךָ יִרְחִישׁ רַנְנוֹת עֶפְעַפִּיךָ יִישִׁירוּ נִגְדְךָ עֵינֶיךָ יֵאִירוּ בְּמֵאוֹר תּוֹרָה וּפְנִיךָ יִזְהִירוּ כְּזוֹהַר הַרְקִיעַ שְׁפֹתוֹתֶיךָ יִבְעִי עוֹדֵת וְכִלְיוֹתֶיךָ תִּעְלוֹזְנָה מִיִּשְׂרָאֵל וּפְעַמֶיךָ יִרְוְצוּ לְשִׁמּוֹעַ דְּבַרִי עֵתִיק יוֹמִין. כִּי הוּוּ מִפְטָרֵי רַבָּנָן מִבֵּי רַב חֲסֵדָא וְאֲמַרִי לֵה מִבֵּי ר' שְׁמוּאֵל בְּרַחֲמֵי אֲמָרוּ לִיָּה הַכִּי [\[תהילים קמד-יד\]](#) אֲלוֹפִינוּ מִסּוּבָלִים וְגוֹי אֲלוֹפִינוּ מִסּוּבָלִים רַב וּשְׁמוּאֵל וְאֲמַרִי לֵה רַבִּי יוֹחָנָן וְר' אֲלֵעָזָר חַד אֲמַר אֲלוֹפִינוּ בְּתוֹרָה וּמִסּוּבָלִים בְּמִצּוֹת וְחַד אֲמַר אֲלוֹפִינוּ בְּתוֹרָה וּבְמִצּוֹת וּמִסּוּבָלִים בְּיִסּוּרִים

רפ"י בפמליא של מעלה. בחבורת שרי האומות שכשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם תיכף יש קטטה בין האומות כדכתיב ועתה אשוב להלחם עם שר פרס (דניאל י): ובפמליא של מטה. בחבורת החכמים: בקרן אורה. בזוית אורה: ומי מעכב. שאין אנו עושים רצונך: שאור שבעיסה. יכר הרע שבלבבנו המחמיאנו: איני כדאי. לא הייתי חסוב והגון להיות נזכר: ועכשיו שנוכרתי. מה חשיבותי הרי אני כאילו לא נוכרתי: ק"ו. שבמיתתי עפר אני: מרק. כלה והתם: כי הוה מסיים ספרא דאיוב. על שם שאיוב נפטר בשם טוב: מרגלל בפומיה. דבר זה רגיל בפיו: אני. העוסק בתורה בריה אני וכן חזרי עם הארץ בריה הוא: אני מלאכתי בעיר. כלומר נוחה מלאכתי ממלאכתו: מתגדר. מתגדל לתפוש אומנותי: ושמא תאמר. הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר: שנינו. שיש לו שכר לממעיט כמו למרבה: ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואכל קרבנות הוא במנחות בסופה: ערום ביראה. להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו: תכלית חכמה. עיקרה של תורה שיהא עמה תשובה ומע"ט: העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. פירוש שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר דבפרק מקום שנהגו (דף נ:): אמרינן רבא רמי כתיב עד שמים חסדך וכתיב מעל השמים כאן בעוסק שלא לשמה כו' והתם איירי במקיים כדי שיכבדוהו וכן משמע בירושלמי דפירקין: ויאכלו וישתו. שבעו מזיו השכינה כאילו אכלו ושתו: גדולה הצטחה. שהרי קראן שאננות ובוטחות: לבי כנישתא. תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת: כי רבנן. בית המדרש ששם שונים משנה וגמרא: ונטרן לגברייהו. ממתנות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת: מפטרי רבנן. זה מזה שהיה נוטל רשות מחבירו לשבץ לביתו ולארלו: עולמד תראה בחיידך. כל כרכיך תמלא: פיך ידבר חכמות. בלשון ברכה היו אומרים: יישירו. לשון יוסר שתהא מבין בתורה כהלכה: (רפ"י)

תוספות ונפשי כעפר לכל תהיה. מה עפר אינו מקבל כליה לעולם כן יהי רצון שזרעי לא יכלה לעולם כמו שהוא אומר והיה זרעך כעפר הארץ: אני בריה וחברי בריה. כלומר יש לו לב כמוני להבחין בין טוב לרע: העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וא"ת האמר רב יהודה אמר רב פרק מקום שנהגו (ד' נ:): לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וי"ל דהכא מיירי שאינו לומד אלא לקנתר חביריו והתם מיירי שלומד ע"מ שיכבדוהו: (תוספות)

רפ"א מר בריה דרבינא בתר כלותיה אמר הכי אלהי נכור לשוני מרע וכו', יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וגו'. כך כתוב בספרים. ומשמע מיהא שכל אותן

תחנונים שאמרו כאן לאחריהן היו אומרים יהיו לראון אמרי פי. והראב"ד ז"ל כתב שאין נכון לומר יהיו לראון לאחר תחנונים אלו אלא קודם להן לאחר סיום השמונה עשרה ברכות, כמו שאמרו דוד לאחר שמונה עשרה מזמורים (לעיל ט, צ). ועוד מדאמרינן לקמן בפרק תפלת השחר (כט, צ) טעה ולא הזכיר של ראש חודש בעבודה חוזר לעבודה, נזכר בהודאה חוזר לעבודה וכו', סיים חוזר לראש, ואמרינן עלה הא דאמרת סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו וכו', ואי איתא דיהיו לראון אומר בסוף תחנונו כי אינו רגיל לומר מאי הוי, הא בעי למימר יהיו לראון אמרי פי. הדנן עלך פרק היה קורא (רש"א)

ב

-

יז

דף

אין פרץ שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל ואין יוצאת שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי ואין צוחה שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי ברחובותינו שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים: [ישעיה](#) **מו-יב** שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר כל העולם כולו נזונין בצדקה והם נזונין בזרוע וחד אמר כל העולם כולו נזונין בזכותם והם אפילו בזכות עצמן אין נזונין כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת ופליגא דרב יהודה דאמר רב יהודה מאן אבירי לב גובאי טפשאי אמר רב יוסף תדע דהא לא איגייר גיורא מינייהו אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא ולא קמגייר גיורא מינייהו: חתן אם רוצה לקרות וכו': למימרא דרבן שמעון בן גמליאל חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן להו דתנן מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין וכל

מקום תלמידי חכמים בטלים רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף דרבנן אדרבנן לא קשיא ק"ש כיון דכ"ע קא קרו ואיהו נמי קרי לא מיחזי כיוהרא הכא כיון דכולי עלמא עבדי מלאכה ואיהו לא קא עביד מיחזי כיוהרא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל לא קשיא התם בכונה תליא מילתא ואנן סהדי דלא מצי לכווני דעתיה אבל הכא הרואה אומר מלאכה הוא דאין לו פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא :

רש"י כל העולם כולו נזונין בלדקה. בלדקתו של הקב"ה ולא בזכות שבידן; והם נזונין בזרוע. בזכות שבידים ובלדיקים משתעי קרא וקרי להו רחוקים מלדקתו של הקדוש ב"ה: אינן נזונין. שאין להן כדי לרכייהם ומתפרנסים בקושי; ופליגא דרב יהודה. דאיהו אמר אבירי לב היינו רשעים: גוצאי. שם אומה היא בצבל ובמסכת קדושין (פ"ד דף ע:): אמרינן שהיו מן הנתינים: שצחא לאורייתא תרי זימני בשתא. שהיו נאספים שם ישראל באדר לשמוע בהלכות הפסח מדרש דרב אשי ובאלול לשמוע הלכות החג: לא כל הרואה וכו'. אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים אין זה אלא גאווה שמראה בעלמו שיכול לכוין לבו: אמרי אינשי עבידתא הוא דלית ליה. הרואה אותו שאינו עושה מלאכה אינו מבין שמחמת השעה באב הוא בטל אלא אין לו מלאכה לעשות: פרק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. אף בימי מלאכה: (רש"י)

תוספות פרץ זה אחיתופל. שפרץ פרצה במלכות בית דוד. יוצאת זה דואג שיצא לתרבות רעה כדמפרש בחלק (דף קו): גבי ווי שיצא זה: צוחה זה גחזי. שהיה מצורע וכתוב ביה טמא טמא יקרא והיינו צוחה: והם נזונין בזרוע. ולכך יש להגיה בתקיעות והם בזרוע עדיך באו ולא גרסינן עדיך לא באו: תרי זימני בשתא. אבל בעצרת שאינו אלא יום אחד לא היו כל כך מתאספין ושמא ניסא איתרחיש להו וראיתי בספר העתים שחבר הרב רבי יהודה בר ברזילי ששמע שהיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה דאלול ובכלה דאדר: רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף. פרי"ח דהלכה כרב ששת דהוא בתראה והלכה כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ובכל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה (כתובות עז.). וכן פסק ר"ח ומיהו אנו שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכויין בכל שעה אבל לעשות מלאכה בתשעה באב אין לעשות מלאכה: (תוספות)

רצ"א מתני': מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין. אסקה רב אשי בגמרא (לקמן יח, א) דמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי דטרוד טירדא דמטובה, ולאו דוקא הני, אלא פטור מכל מצות האמורות בתורה וכדתני בצרייתא דמייתי בסמוך. אלא רבותא נקט במתניתין ולומר דאפילו הני דמצי למעבדינהו ולמיקם קמיה פטור. ירושלמי (בפרקין הלכה א): אמר רבי בון כתיב (דברים טז, ג) לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם יְצִיאָתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים. הא דקתני: פטור מן התפילין. איכא למידק מאי איריא מוטל לפניו אפילו כל יום ראשון נמי כדאמרינן במועד קטן בפרק אלו מגלחין (טו, א), ומדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פאריך חבוש עליך מכלל דאכל אסור בתפילין, ומסתברא דתפילין אגב קריאת שמע ותפילה נקיטי להו, ובירושלמי בעו להו ופריקו בה פרוקא אחרינא, עוד נראה לומר דשאני התם לאחר שחל עליו אבילות. גמרא: ואינו מצדד ואינו מזמן. פירוש: אסור לצדד ולזמן ואם רצה להחמיר על עצמו אינו רשאי. ותדע לך מדאמרינן בסמוך התם תוך ארבע אמות אסור חוץ לארבע אמות שרי הכא אפילו חוץ לארבע אמות נמי אסור, אלמא אם רצה להחמיר אסור לו לעשות כן. וגרסינן בירושלמי (בפרקין ה"א): אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו, ואיבעיא להו התם טעמא מאי, אי משום כבודו של מת או משום דאין לו מי שישא משואו, מה נפיק מציניהון היה לו מי שישא משואו, אין תימר משום כבודו של מת אסור, ואין תימר משום שאין לו מי שישא משואו מותר. והא תני פטור מנטילת לולב, תפתר בחול. והא תני פטור מתקיעת שופר, אית לך מימר בחול ולא ביום טוב, אמר ר' חנינא מכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין ומקוננות כו', דתנינא תמן (שבת קנא, א) מחשיכין על התחום לפקח על עסקי הכלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין חליין ומקוננות כמי שהוא נושא משואו. ומכל מקום נראה כמאן דאמר משום כבודו של מת מדקתני בצרייתא ובשבת מיסב ואוכל, ואוכל בשר ושותה יין ומצדד ומזמן, ואי משום שמחשיכין על התחום ליחסר כדרך שאמרו פטור מתקיעת שופר. ובהדיא קתני במסכת שמחות (פ"י, מ"א) שאסור משום כבודו של מת. ומיהו באכילת בשר ושתיית יין נראה שאם יש לו מי שישא משואו נראה שהוא מותר, שאינו אלא כדי שלא ימאך אחרי אכילתו ושתייתו ולא יתעסק בקבורת מתו. וכן העידו על רבנו תם כשמתה אחותו והודיעוהו בעיר אחרת אכל בשר ושתייתו יין כי אמר מאחר שיסא לה בעל שחייב בקבורתה

פרק שלישי - מי שמתו

מתני' מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהם פטורים ואת שלאחר המטה צורך בהם חייבין ואלו פטורים מן התפלה קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים (נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון **גמ'** מוטל לפניו אין ושאינו מוטל לפניו לא ורמינהי מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן

כ"י מי שמתו כו' פטור מלקרות ק"ש. לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמלוה: וחלופיהן. שכן דרך שמתחלפין לשאת לפי שהכל חפצין לזכות בו: את שלפני המטה. שיתעסקו בו כשתגיע המטה אללם: ושללאחר המטה. שנתאוהו כזר: שלפני המטה צורך בהם פטורים. אם כריכים לשאתו פטורים: ושללאחר המטה. אף אם צורך בהם חייבים הואיל שכבר ילאו ידי חובתן מן המת: ואלו ואלו פטורין מן התפלה. ללאו לאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש להם עוד שהות ולי נראה שאין זה לשון פטור: לשורה. שהיו מנחמין את האבל בהקף שורה סביבותיו בצובס מן הקבר: גמ' שאינו מוטל לפניו. כגון הוא בבית אחד והמת בבית אחר: אוכל בבית אחר. דנראה כלועג לרש וכו': ואינו מיסב. כדרך המסובים בחשיבות על כדו השמאלית ובמטה: ואינו מצרף. ואינו כריך לצד ברכת המוליא: ואינו מזמן. אינו כריך לצד ברכת המזון: (כ"י)

תוספות מי שמתו מוטל לפניו. רש"י גריס מי שמתו אחר תפלת השחר אבל נראה לר"י שהוא אחר היה קורא דאיירי בסיפיה מק"ש וכאן מתחיל נמי מפטור ק"ש ובירושלמי גריס כמו כן: **פטור** מק"ש. בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור כו' עד כל ימי חיך ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים שאתה עוסק במתים: הכי גרסינן פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין: הכי גריס רש"י שלאחר המטה אפילו המטה צריכה להם חייבין לפי שלעולם לא היו רגילים לשאת שכבר נשאו חלקם ותימה קצת הלשון לפרש מאי קאמר אפי' צריכה להם והלא לא היו נושאים כלל את המת לכך נראה כגרסת הספרים שלפני המטה ושלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורין אין צריכה להם חייבין: **אלו** ואלו פטורין מן התפלה. אבל בק"ש ובתפילין שהן מדאורייתא חייבים ורישא דקאמר מי שמתו מוטל לפניו דפטור מן קריאת שמע ומן התפילין וכו' כל שכן דפטור מן התפלה אלא לא בעי למיתני ברישא אלא החלוק שבין נושאי המטה למתו מוטל לפניו: **ואינו** מברך. פרש"י ואין זקוק לברך. ומשמע מתוך פירושו שאם רצה לברך רשאי מיהו בירושלמי קאמר אם רצה להחמיר אין שומעין לו לכך נראה לומר אינו מברך אינו רשאי לברך ומפרש בירושלמי למה וקאמר מפני כבודו של מת אי נמי מפני שאין לו מי שישא משאו ופריך והתניא פטור מנטילת לולב וקא ס"ד דמיירי ביו"ט ובו אינו טרוד לישא משאו ומשני תפתר בחול פי' בחולו של מועד. (תוספות)

א

-

יח

דף

ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב בכל המצות האמורות בתורה. רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן וא"ר יוחנן מאי בינייהו תשמיש המטה איכא בינייהו קתני מיהת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה אמר רב פפא תרגמא אמחזיר פניו ואוכל רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי שנאמר **{בראשית כג-ג}** ויקם אברהם מעל פני מתו ונאמר ואקברה מתי מלפני כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי מתו אין אבל משמרו לא והתניא המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה משמרו אע"פ שאינו מתו מתו אע"פ שאינו משמרו מתו ומשמרו אין אבל מהלך בבית הקברות לא והתניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו

וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום [\[משלי יז-ה\]](#) לועג לרש חרף עושהו התם תוך ארבע [אמות] הוא דאסור חוץ לארבע אמות חייב דאמר מר מת תופס ד' אמות לק"ש הכא חוץ לד' אמות נמי פטור : גופא המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא בן עזאי אומר היו באים בספינה מניחו בזוית זו ומתפללין שניהם בזוית אחרת מאי בינייהו אמר רבינא חוששין לעכברים איכא בינייהו מר סבר חיישינן ומר סבר לא חיישינן : ת"ר המוליד עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים מותר וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה אהי"א אילימא ארישא פשיטא מי גרע ספר תורה מעצמות אלא אסיפא : אמר רחבה אמר רב יהודה כל הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו ואם הלוהו מה שכרו אמר רב אסי עליו הכתוב אומר [\[משלי יט-יז\]](#) מלוה ה' חונן דל [\[משלי יד-לא\]](#) ומכבדו חונן אביון : רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן אמר ליה רבי חייא דלייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מתרפין אותנו אמר ליה ומי ידעי כולי האי והא כתיב [\[קהלת ט-ה\]](#) והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה אם קרית לא שנית אם שנית לא שלשת אם שלשת לא פירשו לך [\[קהלת ט-ה\]](#) כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים שנאמר [\[שמואל ב כג-כ\]](#) ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג

ר"י ואין מצרכין עליו. אין לריך שיצרכו לו אחרים בצרכת הלחם: ואין מזמנין עליו. אין מצרכין עם שלשה לזימון: תשמיש המטה איכא בינייהו. לר"ש חייב אכל בעונה בצבת: קתני מיהת פטור מק"ש ומכל ברכות. ואפילו כשהוא אוכל בצבת חזרו: תרגמא. להא דתני פטור אמי שאין לו בית אחר דקאמר מחזיר פניו ואוכל: רב אשי אמר. לעולם אכולא ומתניתין נמי אפילו בצבת אחר נמי פטר ליה דכל שמוטל עליו לקוצרו קרי מוטל לפניו: ויקם אברהם וגו' וכתוב ואקברה מתי מלפני. וההיא קעתא לאו לפניו הוה: משמרו. אדם אחר שאינו קרובו אלא משמרו: תופס ד' אמות לק"ש. שאסור לקרות בתוך ארבע אמות שלו משום לועג לרש: פטור מק"ש. משום דעוסק במצוה:

חוששין לעכזרים. תנא קמא חייש לעכזרים אפילו בספינה: דסקיאל. מרלוף גדול של עור: ואם היה מתירא. ורביך לרכוב על הסוס ולרוץ: אללא אסיפאל. אם היה מתירא רוכב: מלוה ה' חונן לו. קרי ציה מלוה את המקום מי שחונן את הדל ואין לך דל מן המת והמלוה אותו כאלו מלוה את המקום: דלייה. הגביהנו: לא שנית. לא הזרת עליו פעם שנית כדי שתצונן זו: אלו לדיקים. ומאי יודעים שימותו נותנים אל לבס יום המיתה ומושכים ידיהם מן העזירה ורשעים אינם יודעים מאומה שעושים עצמם כאינם יודעים וחוטאים: הוא הכה. השפיל את השנים של דורות משני מקדשים שלא היה בהם כמותו: אריאל. זה בית המקדש שנא' הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד (ישעיהו כט): מואב. על סם שבנאו דוד דאתי מרות המואביה: (רש"י)

תוספות והתניא פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא ביי"ט בתמיה ומשני א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק להכין לו ארון ותכריכין כדתנן (שבת קנא.) מחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין כמו שהוא נושא משאו דמי אלמא משמע דבשבתות וי"ט אינו רשאי לברך ולהתפלל דטרוד להחשיך לו על התחום להביא ארון ותכריכין וקשיא מסיפא דקתני בשבת מברכין עליו ומזמנין עליו וכן תניא נמי בירושלמי בד"א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל ומברך ועונים אחריו אמן. ואומר הר"י דפליגי אהדדי רישא וסיפא בירושלמי. ורבי נתנאל היה אומר דאפשר לישבו דודאי אם דעתו להחשיך על התחום אז יש לנו לומר דטרוד להחשיך ואינו רשאי לברך אבל בסיפא מיירי בשאין דעתו להחשיך על התחום ומיהו האי טעמא לא שייך לטעמא דמשום כבודו. ומן הירושלמי דמשני דפטור מנטילת לולב דמיירי בחול המועד דטרוד לישא משאו למדנו שבחול המועד שייך אנינות כשמתו מוטל לפניו וכיון דכשמוטל לפניו שייך אנינות כי מוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי וכן איפכא מי שמתו מוטל לפניו ואין עליו לקוברו אינו נוהג אנינות וכן משמע בירושלמי נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כנמסר לרבים ועל כרחך נמסר לרבים ר"ל אפי' לפניו דאי שלא לפניו תיפוק ליה שמיד חל עליו אבלות משיצא מפתח ביתו וכיון דלא חל עליה אנינות א"כ אדם שאינו יכול לקבור מתו כגון אדם שמת בבית האסורים ואין המושל מניחו לקוברו נראה שאין חייב לנהוג בו אנינות שהרי אין זה מוטל עליו לקוברו מפני שאינו יכול לפדותו ולהוציאו לקברו כדתניא במסכת שמחות (פ"ב) נתיאשו בעליו מלקוברו מתאבלין עליו ופסיק מיניה תורת אנינות מיהו באותו שתפסו מושל גם אבילות אינו חייב דלא דמי לנתיאשו מלקוברו ששם אינו קוברו תו אבל הכא עדיין הוא מצפה אם יוכל לעשות פשרה עם המושל להניחו לקברו וכן מעשה דר' אליעזר בר"ש בבבא מציעא (דף כד:) דפסק מצות אנינות ומעשה שמתה אחותו של ר"ת בשבת והודיעו לו במוצאי שבת בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין ואמר כיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין ואפשר שגם ר"ת אם היה בעיר עצמו היה מיקל מאותו הטעם: **וספר** תורה בזרועו וקורא. והוא הדין דעל פה אסור לקרות: **וירכב** עליהם. אבל אי מפשילן לאחוריו על החמור שפיר דמי וכן בס"ת ואפילו אם בדעתך לאסור ס"ת אבל בנביאים ובכתובים שפיר דמי מדנקט ס"ת ולא מסתבר לומר משום שריותא דנכרים ולסטים דהא פשיטא דמותר דלמה יהיה אסור ועוד דבהדיא אמר בירושלמי דסקיא מלאה ספרים או שהיו בה עצמות של מת הרי זה מפשילן לאחוריו ורוכב עליו: **אלא** אסיפא משום לסטים מותר לרכוב עליהם. וה"ה לאחוריו מותר אפילו בלא

לסטים : למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו . ותימה והא אמריי בפי התכלת (מנחות דף מא.) ההיא שעתא ודאי רמינן ליה פיי נותנין ציצית בטליתותיהן משום לועג לרש וי"ל דה"פ הכא דמביישין אותם במה שהחיים מצווים והמתים אינם מצווים וגדול המצווה וכו' וההיא דהתכלת היינו דרמו חוטים למתים ועכשיו אנו מסלקין אותן ומאי שנא אומר ר"ת דוקא הם שהיו רגילים כולם בחייהם ללבוש טלית בדי' כנפות וללבוש ציצית וגם לכל העוסקים בהם יש להם ציצית והוה לועג לרש אם לא היה להם ציצית או משום דכתיב לדורתם לדור תם אבל אנו שגם בחיינו אין מנהגינו ללבוש תמיד ציצית אי הוי רמינן להו הוי כמו לועג לרש וכ"ת נשים לאותם שהיה להם בחייהם א"כ יהיה לועג לרש לאחרים ועוד אר"ת ששמע מאנשי לות"ר דמסירים הציצית דציצית עולה למנין תרי"ג עם ח' חוטיין וחמשה קשרים ואם לובש ציצית נראה כאילו קיים כל התורה ומיחזי כשיקרא וזה לא נהירא דגם חיים עתה למה לובשים הלא לא קיימו כל התורה כולה ומיהו י"ל דאנו סומכים על מסכת שמחות (פ"ב) שצוה אבא שאול לבניו הטילו תכלת מאפילוני ואע"פ שהגמרא חולק עליו יש דברים שאנו מניחין הגמ' שלנו ואנו עושין כספרים החיצונים כמו מחזון ישעיהו כפסיקתא וכמו ויחל שיש בגמ' (מגילה דף לא.) דבתענית קורין ברכות וקללות ובמס' סופרים (פ"ז) מפרש ויחל והריצב"א היה רגיל שלא להסיר מן הכנף אלא לקושרם ולהדקם בתוך הכנף לאפוקי נפשיה מפלוגתא אם הם חייבין בציצית יש להם ציצית ואם לאו הרי הם מכוסין : שני אריאל מואב. על שם דוד ושלמה שבנו את הבית ובאו מרות המואביה : (תוספות)

קצ"א אינו מזכר ואינו מזמן ואין מזכרין ואין מזמנין עליו. ירושלמי (קס): ואם בירך אין עונין אחריו אמן, ואחרים שזכרו אין עונין אחריהם אמן. תשמיש המטה איכא בינייהו. גרסינן בירושלמי (קס): רבי יהודה בן פזי בקס רבי יהושע בן לוי הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואינו נראה כן בגמרינן, דהא אמרינן במועד קטן (כד, א) דזכרים שזכנעה נוהג. ואמרינן נמי בריש פרק קמח דכתובות (ד, א) בועל בעילת מצוה ופורש וכו', מסייע ליה לר' יוחנן דאמר דזכרים שזכנעה נוהג. רב אשי אמר מוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי. הורו רבותינו הלרפתים זכרונם לברכה, במי שמת בתפיסה ביד המושל שאינו מניח לקוברו שאין הקרובים אסורים בבשר ויין לפי שאין מוטל עליהם לקוברו, דומה למה שאמרו בירושלמי בפרק בתרא דמועד קטן (פ"ג, ה"ה) במת שזכנעה אוחו מקבר לקבר שאין מונים לו משיסתם הגולל הראשון אלא מן השני, ומסתמא פסקה אנינות משנקבר בראשון, וגם זה מכיון שאין מוטל עליהם לקוברו אין כאן אנינות. ומיהו אין מונין לו אלא משעה שיקבר, ואינו דומה למי שנתאשו עליו לקוברו שחלה עליהם אצלות מאותה שעה, דהתם נתאשו, אבל כאן עדיין לא נתאשו שעדיין מפנים אולי יתראה המושל ויקבר. וספר תורה בזרועו וקורא בו. לאו דוקא, אלא דהוא הדין ללא יקרא בעל פה. כדרך שאמרו בעצמות כן אמרו בספר תורה. ופרישנא שאם היה מתירא מפני גוים או מפני לסטים מניחו על החמור ורוכב עליו שזו היא שמירתו הא לאו הכי אסור ללא גרע מעצמות, ומיהו דוקא לרכוב עליהם,

אבל להפסידן לאחריו על גבי החמור מותר. וגרסינן בירושלמי (פ"ג, ה"ה): דסקיא שהיא מלאה ספרים או שהיו עצמות המת לתוכה הרי זה מפסידן לאחריו ורוכב. ללייה ללא לימרו למחר באין אללנו ועכשיו מחרפין אותנו. מכאן נראה שאין מטילין ליצית בטלית של מת. ובמסכת שמחות (פי"ב מ"ח) נמי אמרינן: אבא שאול לוא את בניו קצרוני תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מטלתי. ואי קשיא לך הא דאמרינן במנחות (מא, א) אמר שמואל כלי קופסא חייבין בליצית, ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שפטורה מן הליצית, וההיא שעתא ודאי רמינן לה משום לועג לרש חרף עושהו. יא לומר דההוא אליבא דשמואל קאמרינן, דאמר בשבת פרק שואל (קנא, ב) מלות אינן בטלות לעתיד לבא, וכיון שהוא אינו יכול להטיל לעצמו אם לא יטילו לו מי שקוברים אותו איכא משום לועג לרש, ואנן קיימא לן כרב יוסף דאמר בנדה (סא, ב) מלות בטלות לעתיד לבא. ובהא איתרצא לן אחריתי, דאיכא למידק מאי שנא דלענין ליצית אמרינן התם דאם לא יטילו לו איכא משום לועג לרש, ואילו בבגד שאבד בו כלאים אמרינן עושין אותו תכריכין למת. ולא היא דההיא הא אוקימנא לה במסכת נדה (סס) דוקא לספדו אבל לקברו אסור וכמאן דאמר מלות אינם בטלות לעתיד לבא, אבל למאן דאמר בטלות בין לספדו בין לקברו מותר וליכא משום לועג לרש. ואם תאמר מכל מקום מאי שנא מהא דאמרינן הכא ללייה כי היכי דלא לימרו מחר הן באין אללנו ועכשיו מחרפין אותנו. תירץ רש"י ז"ל שאין בכלאים משום לועג לרש עכשיו כשהוא בקבר שאפילו בחי דומיא דמת אינו אסור דאינו נהנה והעללה דרך לבישה אסרה תורה, ומוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובלנה מפני הגנה (פסחים כו, ב). ורבנו תם ז"ל תירץ דשאני ליצית הואיל וסקולה כנגד כל המלות. ומה שאמרו במדרש (ספרי זוטא פ' שלח סי' יח) למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ליצית לומר שהמתים חייבין בליצית, סברי לן כשמואל דאמר מלות אינן בטלות לעתיד לבא. וכן העידו משמו של רבנו תם ז"ל שאין מטילין ליצית בטליתו של מת, וכן עמא דבר. (רשב"א)

בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפיי במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבצאל שריבה וקבץ פועלים לתורה והוא הכה את שני אריאל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת וטבל איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיתנא. והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים שנאמר [\[יחזקאל כא-ל\]](#) ואתה חלל רשע נשיא ישראל ואי בעית אימא מהכא [\[דברים יז-ו\]](#) על פי שנים עדים או (על פי) שלשה עדים יומת המת חי הוא אלא המת מעיקרא: בני ר' חייא נפוק לקרייתא אייקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכוריה א"ל חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא א"ל אידך מנא ידע והא כתיב [\[איוב יד-כא\]](#) יכבדו בניו ולא ידע א"ל אידך ולא ידע והא כתיב [\[איוב יד-כב\]](#) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר רבי יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי אמרי בצערא דידהו ידעי בצערא דאחרינא לא ידעי ולא והתניא מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה היא ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו הלך הוא וזרע ברביעה שניה של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי הלכה ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו הלך וזרע ברביעה ראשונה של כל העולם כולו נשדף ושליו לא נשדף אמרה לו אשתו מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל

הדברים הללו אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה אמרה לה לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי הניחני דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים אלמא ידעי דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו תיש דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפזיכתיא עד דאתי ואזיל לבי רב שכיבה אזל בתרה לחצר מות אמר לה זוזי היכא אמרה ליה זיל שקלינהו מתותי בצנורא דדשא בדוך פלן ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר אלמא ידעי [דלמא] דומה קדים ומכריז להו תיש דאבוה דשמואל הוו קא מפקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי אזל אבתריה לחצר מות אמר להו בעינא אבא אמרו ליה אבא טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אמרו ליה אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא אמרו ליה סליק למתיבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי אמר ליה אמאי יתבת אבראי מאי טעמא לא סלקת אמר ליה דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא אדהכי והכי אתא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך אמר ליה מאי טעמא קא בכית אמר ליה דלעגל קא אתית מאי טעמא אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא אמר ליה אי חשיבנא נעיילוה ללוי ועיילוהו ללוי אמר ליה זוזי דיתמי היכא אמר ליה זיל שקלינהו באמתא דרחיא עילאי ותתאי דיין ומיצעי דיתמי אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה אי גנובי גנבי מגנבו מדיין אי אכלה ארעא אכלה מדיין אלמא דידיעי דילמא שאני שמואל כיון דחשיב קדמי ומכרזי פנו מקום . ואף ר' יונתן הדר ביה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מנין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר [\[דברים לד-ד\]](#) ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם

רש"י גזיזי דברדא. חתיכות של ברד והקרח שקורין גלאנל"א {גבל"א: קרח} בלע"ז והיינו ביום השלג: ונחת ופבל לקריו. כדי לעסוק בתורה: דתנא סיפרא דבי רב. תורת כהנים: חלל רשע. על דלקיהו הוא אומר ועדיין בימי יחזקאל חי היה וקורהו חלל: לקריתא. להתעסק בעבודת אהוזתם: אייקר תלמודייהו. אשתכח תלמודם מגרסתם אייקר הוכבד עליהם מחמת שכחה: לערא דידהו. לער גופם ממס כגון עקיפת הרימה: שתי רוחות. של שתי ילדות מתות: ונשמע. ונדע מה גזרו היום פורענות בעולם שהעולם נדון בר"ה: הפרגוד. מחיאה המבדלת בין מקום השכינה: ברביעה ראשונה. יורה. שלש רביעיות הן בכירה שניה ושלשית ראשונה בי"ז במרחשון שניה בכ"ג שלשית בר"ח כסליו: ברד מלקה אותו. שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שוברו והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נסבר בשביל הברד כענין שנאמר והפסחה והשעורה נכתה והחטה והכוסמת לא נכו (שמות ט): שדפון. מלקה הרך ואינו משדף הקשה: אלמא ידעי. דברים האמורים בין החיים: לחצר מות. לבית הקברות: בלנורא דדשא. בחור מפתן הבית שהדלת סובב אותו: מסרקאי. מסרק שלי: גובתא. קנה ובשביל שמתה ילדה אמרה כן לעגמת נפש: בהדי פלניתא דאתיא למחר. לקבורה: אלמא ידעי. מה שעושין שידעה זו שזו גוססת ונטויה למות: דלמא דומה. מלאך שהוא ממונה על המתים קדים ומכריז להו עכשיו יבא פלוני אצל שאר דברי החיים אינם יודעים: בעינא אבא. מבקש אני את אבא כך היה שמו: א"ל. המתים נגלו לו כאילו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעגולה: חזייה. שמואל ללוי חזרו שהיה יושב חוץ לישיבה של שאר מתים: כל כי הנך שני. מספר השנים שלא נכנסת בישיבתו של רבי אפס במס' כתובות בפרק הנושא את האשה (דף קג:): חזייה. שמואל לאבוב דקא בכי וחייך: דלעגל אתית. במהרה תקבר: באמתא דרחיא. כל בנין מושב הרחים קרוי אמת הרחיים: אלמא ידעי. מי חסוב בין החיים: זאת הארץ. במיתת משה כתיב: (רש"י)

תוספות בן איש חי אטו כולי עלמא. בספרים מדויקים כתיב חי וקרינן חיל ומן הכתיב דייק הכי שלא כתיב חיל אלא חי: סיפרא דבי רב. מהארי דריש שהוא חמור שבספרים: בתוך הבור. שהוא באמצע הספרים: אלמא ידעי. מדקאמר לעגל קא אתית ולא מצי לשנויי כדלעיל דומה קדים ואמר להו דהיינו דוקא לאלתר אבל כל כך לא היה מקדים דהוא עצמו אינו יודע: (תוספות)

ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי אלא מאי דידעי למה ליי למימר להו לאחזוקי ליה טיבותא למשה אמר רבי יצחק כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחרי האבן איכא דאמרי דלא ידעי ואיכא דאמרי דידעי ולא איכפת להו איני והא אמר רב פפא חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם שנא' [\[תהילים קכה-ה\]](#) והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון תנא דבי ר' ישמעאל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה והני מילי בדברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה: ואמר ר' יהושע בן לוי בכ"ד מקומות בית דין מנדיי על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתנו אמר ליה ר' אלעזר היכא אמר ליה לכי תשכח נפק דק ואשכח תלת המזלזל בנטיילת ידים והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמי והמגיס דעתו כלפי מעלה המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים מאי היא דתנן הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת וחכמים אומרים משקין ואמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון ואמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו והמזלזל בנטיילת ידים מאי היא דתנן א"ר יהודה חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל אלא את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטיילת ידים וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנדויו ב"ד סוקלין את ארונו המגיס דעתו כלפי מעלה מאי היא דתנן שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר [\[משלי כג-כה\]](#) ישמח אביך ואמך

ותגל יולדתך ותו ליכא והא איכא דתני רב יוסף תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין בלילי פסחים שלח ליה שמעון בן שטח אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ במשנתנו קאמרינן והא ברייתא היא ובמתני' ליכא והא איכא הא דתנן חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאים וזהו תנורו של עכנאי מאי עכנאי אמר רב יהודה אמר שמואל מלמד שהקיפוהו הלכות כעכנאי זה וטמאוהו ותניא אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ושרפום לפניו ולבסוף ברכוהו אפילו הכי נדוי במתני' לא תנן אלא בכ"ד מקומות היכא משכחת לה ר' יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא ור' אלעזר לא מדמה מילתא למילתא: נושאי המטה וחלופיהן: ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש אדם חשוב שאני: שלפני המטה ושלאחר המטה: ת"ר העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר רבון העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים אמר אביי לא מבעי ליה לאינש למימר הכי דארשב"ל וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן ואמר רב יוסף מאי קראה שנאמר [\[ישעיה א-ט\]](#) כמעט כסדום היינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום: קברו את המת וחזרו וכו': אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה אין אבל פרק אחד או פסוק אחד לא ורמינהו קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד הכי נמי קאמר אם יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו:

הש"י ואי ס"ד ללא ידעי. אין מצינין כלום אלא לערא דגופא: המספר אחר המת. בגנותו של מת אחר מיתתו: קניא מטללא. קנה גדול וכבד נפל מן הגג: טללא. גג: ארנקא דמוחיה. כיס שהמוח מונח בו: והמטיס עקלקלותם. לעיל מיניה כתיב הטיבה ה' לטובים וסמיך ליה והמטיס עקלקלותם והמכריעים את חובותם יותר על זכותם להטותם לכף חובה: יולכס ה' את פועלי האון. לגיהנס: בכ"ד מקומות. השתא משמע

מלינו שגדו חכמים בני אדם בכ"ד מקומות לכבוד הרב לפי שלא נשאו כבוד לרצם. הוא היה אומר עקביא בן מהללאל במסכת עדיות: אין משקיין. אם הינא לה בעלה ונסתרה: לא את הגיורת. דבני ישראל אמור בפרשה (במדבר ה) פרט לאשת גר ועבד משוחרר: ברכמית. כך שמה או על שם מקומה: דוגמא השקוה. על שהיו דומים להם הם השקוה שהיו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב כדאמרין בגיטין בפרק הנזקין (דף נז:): ר' יהודה. פליג אדלעיל דקתני שגדו את עקביא: שאין עזרה ננעלת. בפרק ה' דפסחים (דף סד:) שהיו שיערי העזרה ננעלים כשחטין פסחים של כל כת וכת שהפסח נשחט בג' כתות: על כל אדם בישראל. כלומר כשהיתה ננעלת עליהם והיינו כשנתמלחה פה לפה לא היה יכולם אדם חסוד בחכמה ויראת חטא כעקביא: אלעזר בן חנוך שפקפק. זילזל והיינו נמי לכבוד הרב שעבר ע"פ הגזרים על הידים: אלמלא חוני אתה. שינא שמך בגדולה ובחשיבות: לריך אתה להתנדות. לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים וכבוד המקום כבוד הרב הוא: מתחטא. לשון חוטא נקל בלבו לחטוא לאביו ולהטריחו על תאותו: מקולסים. כלויים כשהן שלמין ותולין כרעיהן וקרוסוליהן וקרביהם סביבותן בשפוד ועל שם כך קורוהו מקולם שהוא לשון מזויין כדמתרגם וכובע נחשת על ראשו (שמואל א יז) וקולסא דנחשא: בלילי פסחים. זכר לפסח שאלהו שלם שנאמר בו על כרעיו ועל קרבו (שמות יב) כלומר עם כרעיו ועם קרבו: גוזרני עליך נדוי. והיינו נמי לכבוד הרב שאסרו חכמים את הדבר לפי שהוא קרוב להאכיל את ישראל קדשים בחוץ שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח: חתכו חוליות. תגור של חרם שהוא עשוי ככלי ומטלטל ותחלת ברייתו מן הטיט ומכרפו בכבשן כשאר קדרות ואם נטמא הלכיתו הכתוב נתינה ואם נתנו בענין זה שחתכו סביב סביב כחוליות עגולות וחזרו וחיברו בטיט של חול בין חוליא לחוליא רבי אליעזר מטהר עולמית שאינו עוד ככלי חרם שלא נקרף בכבשן וחכמים מטמאין: כעכנאי. כנחש זה שכורך עממו בעגולה: כל טהרות. שנעשו בתגור זה או שנגעו באוירו והיה רבי אליעזר מטהרן והם שרפוס: וברכוהו. לפי שהרבה מאד לחלוק בדבר זה כדאמרין בבבא מליעא בפרק הזהב (דף נט:): נדוי במתני' לא תגן. הא דברכוהו בצרייתא הוא דתני לה: מדמה מילתא למילתא. כל מקום שראה במתניתין שנחלק היחיד על הרבים מחלוקת גדולה או אחד מן החכמים שמדבר קשה כנגד גדול הימנו אומר ראוי היה כאן נדוי: אין מוסיאין את המת. לקברו: סמוך לקריאת שמע. לפי שמתבטלין מן הקריאה: אין המת

מוטל לפנייהם. שהמת צבית אחר והם מספידין אותו כאן ויש מפרשין שנתון לכל אחר: והוא יושב ודומם. האבל: למימר הכי. לא נפרעת ממני דמשמע הפרע: (רש"י)

תוספות אפי' בשעה ששלום על ישראל. והיינו לאחר מיתתו דלא אתו לאנצויי בהדי המספרים בגנותם מהכא משמע דאיירי לאחר מיתה: **דוגמא** השקוה. פרש"י לפי שהיתה גיורת כמותם שהיו גרים וכן משמע בירושלמי דמועד קטן (פ"ג) מהו דוגמא דכוות'. בערוך פירש דוגמא השקוה מי צבע אבל לא היו מרים ממש ולא מחקו התורה עליה אלא ליראה אותה: (תוספות)

רש"א אין מויליין את המת סמוך לקריאת שמע. ירושלמי (בפרקין ה"ב): תני אין מויליין את המת סמוך לקריאת שמע אללא אם כן הקדימו שעה אחת או אם אחרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו. והא תנינן קברו את המת וחזרו, תפתר צאילין דהוין סברין דאית זה עונה ולית זה עונה. הכי נמי אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד. ונראה מדברי רש"י ז"ל דהכי קאמר, שאם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לקורה יתחילו ויגמרו את כולה. (רש"א)

דף - יט

העומדים בשורה וכו': ת"ר שורה הרואה פנימה פטורה ושאינה רואה פנימה חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורין מחמת עצמן חייבין: אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטן אפי' בשוק מ"ט **[משלי כא-ל]** אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כ"מ שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב מתיבי קברו את המת וחזרו ולפניהם ב' דרכים אחת טהורה ואחת טמאה בא בטהורה באין עמו בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה משום כבודו אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' תרגמה רבי אבא בבית הפרס דרבנן דאמר רב יהודה אמר שמואל מנפח אדם בית הפרס והולך ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב בית הפרס שנדש טהור ת"ש דאמר ר' אלעזר בר צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל

בלבד אמרו אלא אפ"י לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחיך בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כדרבא דאמר רבא דבר תורה אהל כל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה ורוב ארונות יש בהן חלל טפח וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן ת"ש גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה ואמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו [\[דברים יז-יא\]](#) דלא תסור אחיכו עליה לאו דלא תסור דאורייתא היא אמר רב כהנא גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור ומשום כבודו שרו רבנן ת"ש [\[דברים כב-א\]](#) והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם הא כיצד אם היה כהן והיא בבית הקברות או היה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו לכך נאמר והתעלמת אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם דכתיב והתעלמת מהם וליגמר מינה איסורא מממונא לא ילפינן ת"ש [\[במדבר ו-ז\]](#) ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יחזור ויטמא אמרת לא יטמא יכול כשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מטמא

רפ"י הרואה פנימה. את חלל ההקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם: מחמת עצמן. ולא מחמת כבוד שלא באו לנחם אלא לראות את המאורע: אין חכמה. השוכה נגד ה': אחת טומאה. שיש בה קבר: בא בטוהרה. האבל: צבית הפרס. ללא מטמא אלא מדרבנן והוא קדה שנחרש בו קבר וחשו חכמים שמה לדללו כלי המחריקה את העצמות והדורס עליהן מסיטון ועלם כשעורה מטמא במגע ובמשא ולא באהל וכיון מדרבנן הוא דאסור רבנן הוא דאחלוה ליקרייהו גבי אבל: מנפח אדם. לפניו שאם ה' קם עלם יראנו דאי דאורייתא הוא לא הוינן מזלזלינן ביה כולי האי למיסמך אנפיחה והך צדיקה לעושה פסח אישתרי ולא לאוכלי תרומה כדאמרינן בחומר בקדש (חגיגה 77 כה): שנדש. ברגלים: לקראת מלכי ישראל. הרי לכבוד הבריות עוברים על נפש לא יטמא (ויקרא כא) דהא ר' אלעזר בר כדוק כהן הוה כדאמרינן בצבורות (77 לו): מדלגין. מארון לארון: דבר תורה. הלכה למשה מסיני: אינו חוצץ בפני הטומאה. דנקראת טומא' ראוה וזוקעת ועולה: את לא תעשה. קס"ד כל ל"ת קאמר: בלאו דלא תסור

וגו' אחיכו עליה. אינהו סבור דאפי' אמרו לו דבר תורה והוא עומד בפני הכבוד יעבור עליו והא האזי נמי דאורייתא הוא: כל מיזי דרבנן וכו'. והכי קאמר להו דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הבריות וקרי ליה ל"ת משום דכתיב לא תסור. ודקא קשיא לכו דאורייתא הוא. רבנן אחלוה ליקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות כגון לטלטל בשבת אבנים של בית הכסא לקנוח (שבת 77 פא:): או מי שנתפסקה איצית טליתו בכרמלית לא האריכו להניח טליתו שם וליכנס לביתו ערום (מנחות 77 לח.): והיא צבית הקצרות. האבדה: ואינה לפי כבודו. אין האבדה חשובה לפי כבודו להשיבה: או שהיתה מלאכתו מרובה. קדמי בטול מלאכתו לרדוף אחריה יתרים על דמי האבדה ולא יראו הבעלים להשיב לו יותר ממה שמשבי להם ונמא הוא מפסיד: ונגמר מינה. לגבי כלאים דאמרן פושטן אפילו בשוק: ממונא. קל מאיסורא: ולאחותו מה תלמוד לומר. בנזיר כתיב כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא וסמך ליה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם דהא כולהו בכלל על נפש מת לא יבא היו ולמה ילאו לאביו פרט למת מצוה לאמו מה תלמוד לומר משום מת מצוה לא איצטריך דמלאביו נפקא ודרקאי ליה בספרי ללמוד שאם היה נזיר זה כהן דהו עליה שתי קדושות אף הוא לאמו הוא דלא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר הרי שהיה כ"ג והוא נזיר אף הוא לאחיו לא יטמא אבל מטמא למת מצוה ולאחותו מה תלמוד לומר אם אינו ענין לזה תנהו ענין למי שהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו שמתמא למת מצוה: ושמע שמת לו מת. מקרוביו יכול יטמא להם: אמרת לא יטמא. הואיל ועונת שחיטת הפסח היא וחלה עליו חובת הפסח שהוא זכר את אם יטמא בטל מלעשות פסח ולמול את בנו נמי מצות כרת היא. ואית דאמרי בערבי פסחים נמי קאמר דמילת זכריו מעכב הפסח: (רש"י)

תוספות מדלגין היינו על גבי ארונות. תימה לפי' דפי' גולל כיסוי של ארון דתני כל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק וא"כ גם הגולל מטמא באהל והיאך היו מדלגין עליו וי"ל דלא קשה דהא תני בשמחות (פי"ד הלכה כא) כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה וגולל ודופק אין נזיר מגלח עליהן כדתנן במס' נזיר פרק כהן גדול (דף נד.). והיה אומר ר"ת דלית' להני כללי דהא אמר התם רביעית דם אין הנזיר מגלח עליו עד שיהא חצי לוג ואפילו הכי כהן מוזהר עליו כדאמרינן בפרק בהמה המקשה (חולין דף עב.). דרביעית דם הבא מב' מתים טמא ומפקינן ליה מעל כל נפשות מת לא יבא וי"ל דהתם מכל מקום הוי שם טומאה שהנזיר מגלח עליה אבל גולל ודופק אינו כלל בנזיר ולכך אין כהן מוזהר עליו אי נמי הא ברייתא סברה כזקנים הראשונים [נזיר נג.]. שהיו אומרי' רביעית דם גם בתגלחת נזיר ומיהו תימא אמאי אין המת מטמא באהל כיון שהכסוי עצמו מקבל טומאה דכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה אם כן מטמא באהל וי"ל דאין מטמא אלא צד

חיצון שבו אבל צד פנימי טהור כדתנן במסכת אהלות בפט"ו (משנה ט) חבית שהיא מלאה משקין טהורים ומוקפת צמיד פתיל ועשאה גולל לקבר הנוגע בה מטמא טומאת שבעה והחבית והמשקין טהורין לפי שצד פנימי כולו טהור ומיהו תימה לפי"ה דפירש בפ"ק דערובין (דף טו) גבי אין עושין מבעלי חיים גולל ודופק לקבר ואי גולל היינו כסוי הארון וכי עושין מבעלי חיים כסוי לארון ע"כ פר"ת דגולל היינו מצבה וכן דרך בני אדם ליתן בהמה על הקבר לסימן עד שיתנו עליו מצבה): **רוב** ארונות יש להם חלל טפח. וצ"ל שראש הארון פתוח שאם היה סתום אדרבה כי יש בו פותח טפח מטמא ואפילו בצד הריקן שבו כדאמרין במסכת אהלות בפ"ז (מ"א) נפש אטומה הנוגע בה מן הצדדין טהור פי' בצד הריקן מפני שטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ואם היה מקום הטומאה טפח ע"ט על רום טפח הנוגע בה מכל מקום טמא מפני שהוא כקבר סתום אלמא בקבר סתום אינו מטמא כל סביביו אלא כשיש עליו טפח אבל בטומאה רצוצה אינו מטמא אלא כנגד הטומאה ולא מצד הריקן ובפרק המוכר פירות (ב"ב דף ק:): יש להאריך: **ולאחותו** מה ת"ל. גבי נזיר כתיב על (כל נפשות) [נפש] מת לא יבא וכתוב בתריה לאביו ולאמו ולאחיו ולאחותו לא יטמא וכולהו יתירי נינהו דמנפש מת נפקא ודרשינן לאביו מה תלמוד לומר לגופיה לא איצטריך דהא מנפש מת נפקא כולהו ולא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר לטמא בו לאמו מה תלמוד לומר לגופיה לא איצטריך ולהתיר מת מצוה דמלאביו נפקא אלא להביא שאם היה נזיר וכהן שיש עליו שתי קדושות אין הכתוב מזהירו מלטמא אלא לאמו אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר שאם היה כהן גדול ונזיר דקדושתו חמור דגם בלא נזירות אסור לטמא לקרוביו אעפ"כ לאחיו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ואם אינו ענין לנזיר גרידא ולא לכהן הדיוט נזיר תנהו ענין לכ"ג נזיר ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שאם היה כ"ג ונזיר והלך לשחוט פסחו ולמול את בנו דאיכא מצות טובא אפי"ה לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא למת מצוה: **אמרת** לא יטמא. מפני שקאי על אדם שהוא נזיר וכהן גדול ועושה פסח משמע דעושה פסח גרידא רשאי לטמא לקרובים ותימה דבזבחים (פ"י"ב דף ק.) גבי מעשה דיוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח וטמאוהו אחיו בע"כ ופריך מהא ברייתא דהכא דקאמר לא יטמא ומאי פריך דילמא שאני הכא דמיירי דכל קדושות האלו בו כדפרישי' אבל עושה פסחו גרידא אימא רשאי לטמא על כן נראה לפרש אמרת (תוספות)

הצ"ח פשטו ואפילו צוקה. ודוקא בכלאים לאורייתא דהיינו שוע טווי ונוז, הא לאו הכי גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה דרבנן. **רוב ארונות יש להן חלל טפח.** וא"ת לדברי רש"י ז"ל שפירש גולל דהיינו דף העליון שבארון, כי איכא חלל טפח מאי הוי תיפוק ליה משום גולל ודופק שמתמאין צאהל כמת. תירץ הרצ"ד ז"ל וגם בתוספות, שאין כהן מזהר אלא על טומאות שהנזיר מגלח עליהן, וגולל ודופק אין הנזיר מגלח עליהן, דתנן בנזיר פרק כ"ג ונזיר (מט, ב) על אלו טומאות הנזיר מגלח וכו', ועל אלו אין הנזיר מגלח (שם נד, א) הסבכות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל והדופק וכלים הנוגעים במת. ותניא בתוספתא למכות (פ"ג, ה"י) כהן גדול שפרע או שפרס או שנטמא לאחד מן הקרובים הרי זה חייב, זה הכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה לוקין עליה את הארבעים וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין לוקין

עליה. ואינו דומה לדם רביעית הבאה משני מתים שמטמא בזהל וכהן מזהר עליו כדנפקא לן מעל כל נפשות מת לא יבא (ויקרא כז, ז) ואע"פ שאין הנזיר מגלח עליו, דהתם דם מיהא הוי טומאה שהנזיר מגלח עליו כגון חזי לוג כדאיתא התם בנזיר פרק כ"ג ונזיר (נזיר, סס) אצל גולל ודופק כלל לא דאין אותה טומאה כלל בנזיר לגלח עליה. ואם תאמר מכל מקום כיון שהגולל טמא היאך הוא חוץ והא קיימא לן בצבא בתרא (יט, ב) כל דבר שהוא מקבל טומאה אין חוץ בפני הטומאה. ותירצו בתוספות שהגולל אינו מטמא מצפנים כנגד המת וכדתנן במסכת אהלות פרק חמשה עשר (משנה טו) חבית שהיתה מלאה משקין טהורין ומוקפת למיד פתיל ועשאוה גולל לקבר הנוגע בה טמא טומאת שבעה והחבית והמשקין טהורין, אלמא חולצת להציל מה שבתוכה. וטעמא לפי שאינו טמא אלא כל החבית שהוא לכל חוץ כדין גולל. ויש מי שפירש בשם רש"י ז"ל שהארונות היו טמונין בכוכין ורוב ארונות יש להן חלל טפח בינם ובין גב הכוך והשתא אין שם טומאת גולל כלל. יכול יטמא אמרת לא יטמא. ולא בנזיר ההולך לשחוט את פסחו קאמר אלא בכל אדם קאמר, ובשארם לו מחלות ולמעלה שכבר חל עליו חיוב שחיטת פסחו. והכי מוקי לה בזבחים (ק, א) מקושיא דיוסף הכהן שמתה אשתו וטמאוהו אחיו הכהנים ומוקי לה התם למה היא בקודם חלות והא דהכא בלאחר חלות דלא חלה עליו אנינות. אמרת לא יטמא, כלומר אדרבא כיון דלאחר חלות הוא אינו צדין שיטמא ידיחה מלות הפסח שכבר קדמה וחלה עליו. (רשב"א)

אבל מטמא הוא למת מצוה אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם דכתיב ולאחותו וליגמר מינה שב ואל תעשה שאני: אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן

טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצוח קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קס קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי אי"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא : רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתבי אשערי דטבילה אמר להו הכי טבילו והכי טבילו אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי ר' יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתבי אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב [\[בראשית מט-\]](#) [\[כב\]](#) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא [\[בראשית מח-טז\]](#) וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם ואב"א עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו : [\[מתני'](#) נשים ועבדים וקטנים פטורין מקי"ש

כ"י [\[כז\]](#) **אבל מטמא הוא למת מצוה.** והוא כבוד הבריות ודוחה דבר תורה: [\[שז\]](#) ואל תעשה שאני. דברים רבים התיירו לעקור דבר תורה מפני סייג ומפני כבוד הבריות היכא דאינו עוקר דבר צמעה ידיים אלא יושב במקומו ודבר תורה נעקר מאליו כגון תקיעת שופר ולולב צצבת וסדין צליית וכוותייהו טובא ציבמות (דף כ): אבל מעקר צידים לא והלוצץ כלאים עוקרו צמעה ממס שהוא לוצץו וטומאת גופי' שהותרה לכהן ולנזיר ליטמא למת מצוה דקא מעקר צידים מפני כבוד הבריות דלאו [\[שז\]](#) ואל תעשה הוא היינו טעמא דלא גמרינן מיניה דהתם לאו כבוד הבריות הוא דדחי לא תעשה דידה דמעיקרא כסנכתב ל"ת דטומאה לא על מת מצוה נכתב כסם שלא נכתב על הקרובים אבל השבת אצדה ופסח לכל ישראל נאמר ואלל כבוד הבריות נתנו לדחות ע"כ היינו דדחייתן אינה צידים אלא ציציבתו דתחה המצוה אבל כלאים דצמעה ידיו ידחה הזהיר באזהרתו: צנזיקין הוה. לא היו גדולים בכל גמרא של ד' סדרים אלא

בתלמוד בבלי נקט הכא משום דמיירי שמוסרין נפסם על קדושת השם ועד השתא איירי נמי במי שמצוה עצמו על קדושת השם לפשוט כלאים בשוק: האשה שבושת ירק או זיתים שכבשן בטרפיהן. משנה היא במס' עוקצין: טהורים. שמוסקין זיתים עם העלין כדי לאחזן בהן דהוה להו עלין יד לזיתים להביא להם טומאה כדאמרין בהעור והרוטב (דף קיה.). שהיד מביאה טומאה על האוכל ואם כבשן בטרפיהן בחומץ בטלה תורת יד מן העלין לפי שהכבישה מרקבתן ומרככתן ואינן ראויין שוב לאחוז בהן: היות דרב ושמואל קא חזינא הכא. כלומר טעם המשניות הללו קשה עלי ככל הקושיות שהיו שני רבותי מתקשין בהן בכל הגמ': בתלמוד מתיבתא. בי"ג פנים יש בינינו משנה וברייתא של ששה סדרים ומסכת עוקצין גם היא בי"ג פנים כגון משנת רבי ור' חייה ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל והכי אמרין במסכת נדרים (דף מא.). רבי מתני הלכתא בי"ג פנים: כרבלתא. שם לבוש חשוב כמו פטשיהון וכרבלתהון (דניאל ג): מתון מתון. לשון מאתן: ד' מאות. ב' פעמים ב' מאות כלומר השם גרס לי לשון אחר מתון מתון לשון המתנה אם המתנתי הייתי משתכר ד' מאות זוז: כי קאקי חיורי. אווזים לבנים: ר' יוחנן. אדם יפה תואר היה לאמרי' בהשוכר את הפועלים (דף פד.). שופריה דר' אבהו מעין שופריה וכו': עולי עין. מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן: שלא לרעה לזון. ליהנות מאשת אדוניו: מתני' נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. שהיא מלכות עשה שהזמן גרמא וקי"ל בקדושין (דף כט.). לנשים פטורות מדאורייתא ותפילין נמי מ"ע שהזמן גרמא דסבר לילה ושבת לאו זמן תפילין נינהו: קטנים. אפי' קטן שהגיע לחנוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש: (כ"ט)

תוספות לא יטמא אפי' עושה פסחו גרידא וא"ת מהיכא פשיטא ליה אמרת לא יטמא וי"ל כדפירש"י דלא אתי עשה שאין בו כרת כטומאת קרובים וידחה עשה שיש בו כרת כגון עושה פסח וגם מילה שייך בה כרת וא"ת התם דפריך על מעשה דיוסף הכהן מני"ל [לתלמודא] דהכא מיירי בעושה פסחו לחוד וי"ל מדלא כייל גבי עושה פסחו כמו גבי אחרים מי שהיה נזיר וכהן הדיוט דמעיקרא נקט נזיר לחוד ואח"כ נזיר וכהן הדיוט וכו' וא"ת מנא ליה [לתלמודא] דהאי קרא בעושה פסחו ולמול את בנו הא קרא כתיב בנזיר וי"ל אם אינו ענין בנזיר דהא כתיבי פסוקים אחרים דמטמא במת מצוה תנהו ענין להולך לשחוט פסחו וכו'. והשר מקוצי מיישב פירש"י דמיירי הכא דיש בו כל הקדושות הללו כו' ומ"מ פריך התם גבי יוסף הכהן דע"כ אף בעושה פסח גרידא אינו רשאי לטמא דאי ס"ד עושה פסח מטמא לקרובים. ולאחותו למה לי למימר דמטמא למת מצוה כיון דמטמא לקרובים אלמא עושה פסחו אינו מעלה עליו שום חומרא טפי א"כ פשיטא דמטמא למת מצוה וכי תימא מכל מקום צריך קרא דמטמא למת מצוה מפני שיש בו ג' קדושות נזיר וכהן ועושה פסח ולעולם אימא

לך דעושה פסח גרידא מטמא לקרובים לא היא דהא כבר שמעינן מלאביו ולאמו ולאחיו דנזיר וכ"ג לא מהני מידי למת מצוה א"כ ע"כ קראי לא אצטריך לא למעלה דפסח ולמה לי פשיטא דאי מטמא לקרובים כ"ש למת מצוה ואע"ג דאצטריך קרא דלאמו לכהן הדיוט ונזיר דמטמא למת מצוה אע"ג דכתב קרא דמטמא לקרובים ואצטריך קרא שהן ב' קדושות אע"ג דשמעינן כבר דמעלה דנזיר לא מהני מידי למת מצוה מלאביו ה"מ כהן דקדושתו קדושת עולם ומשום הכי יש לנו לומר כי יש לו שתי קדושות דטפי קדושה ולכך אצטריך קרא אבל עושה פסח שקדושתו לפי שעה אם אתה מתיר לו לקרובים ה"ה למת מצוה מכ"ש דמאי חזית ליתן לו קדושה טפי גבי מת מצוה יותר מן הקרובים. א"נ יש לפרש בקוצר הברייתא מדתניא גרידא על ישראל נזיר ואח"כ נזיר וכהן הדיוט ואח"כ נזיר וכ"ג וא"כ מסברא יש לנו לומר (כי יש) דאינו מטמא לקרובים כמו נזיר וכלהו אינך ודוק מעצמך: **שב** ואל תעשה שאני. וא"ת נזיר וכ"ג קום עשה הוא דיטמא למת ותירץ רש"י דקרא גלי לן דלאו דלא יטמא לא נאמר גבי מת מצוה ולא נהירא דא"כ כל מקום דאמר' שעשה דוחה ל"ת לקרי שב ואל תעשה וכו' והיאך קרי ליה דחיה אימא שאינו דחיה דהתם לא נאמר הלאו ועוד דהא מילה ותמיד ופסח דדחו שבת כדאמרין פרק אלו דברים (פסחים דף סט:): אלמא מקרי שפיר דחיה. אלא נראה דמנזיר לא גמרינן דמה לנזיר שכן ישנו בשאלה וכן מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל: **זיתים** שכבשן בטרפיהן טהורים. פירש הקונטרס כיון דכבשן בקדרה בטלים מתורת יד להביא טומאה ולא נהירא דא"כ מאי האי דקאמר עלה שלא נכבשו אלא למראה מה נתינת טעם יש דבטלינהו מתורת יד לכך נראה לפרש דטהורים משום דאותן עלין לא חשיבי אוכל שאינן ראויין לאכילה אלא ע"י אותה כבישה בקדרה שלא נכבשו אלא למראה כלומר מה שכבש העלין עמהן לא כבשן אלא להראות שהזיתים נאים וחדשים ומשום הכי טהורים. אבל כבשן להיות ראויין לאכילה משעה שיהו מתוקנין לראיית אכילה טמאים: **תליסר** מתיבתא. יש מפרשין תליסר ישיבות יש בנו וקטנים פטורין מק"ש. פירש הקונטרס קטן שהגיע לחנוך ולא נהירא דהא פ' לולב הגזול (סוכה דף מב.) אמר' קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין אלמא כשהגיע לחנוך דשייכי ביה תפילין חייב בתפילין ובק"ש נמי יש לחייבו יותר מסתמא מדאשכחן התם קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש ונראה לר"ת דמיירי בקטן שלא הגיע לחנוך ומיהו סיפא דקתני וחייבין בתפלה היה ר"י ר"ל דמיירי בקטן שהגיע לחנוך דאי לא הגיע לא הוה להו לחייבו בתפלה ולא נהירא דאם כן לא הוה להו קטנים דומיא דנשים ועבדים שפטורים בכל ענין וקטנים אינם פטורים אלא בשלא הגיע ואין יודע לשמור תפיליו ופי' ר"ת דודאי איירי הכל בקטן שלא הגיע לחנוך וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא הגיע לחנוך וא"ת א"כ אמאי תנא קטנים בהדי נשים ועבדים כיון דאין שוין כדפרישית וי"ל דכן דרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו נשים ועבדים וקטנים פטורים מסוכה (סוכה דף כח.): (תוספות)

השב"א **שב ואל תעשה שאני.** ואם תאמר והא דחי מת מצוה לאו דכהן ונזיר. יש לומר דהוא לא בטול לא תעשה הוא, דלא נאמר לאו דטומאה מעולם גבי מת מצוה. אבל הכא גבי פסח הא איתיה לעשה דפסח למדחי עשה דקרובים, ואפילו הכי לעשה למת מצוה לא דחי, אלמא משום כבוד הצריות דאלים הוא. ואינו מחוור שהרי תמיד ופסח קאמר בפסחים (סט, צ) אלו דברים דוחין את השבת, אף על פי שלא מצינו מעולם

שאסרה אותן התורה בשבת. אלא יש לומר למכה ונזיר לא מצי פריך, דאי מכהן איכא למימר שאני התם ללאו שאינו שוה בכל הוא. ואי מנזיר שאני נזיר דאיתיה בשאלה. ויש נוסחאות דמקשי בהדיא מכהן גדול ומפרק ליה משום ללאו שאינו שוה בכל הוא. מתני': נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין. וטעמא דנשים ועבדים, משום דקריאת שמע ותפילין הוה מצות עשה שהזמן גרמא. והוא הדין בכל שאר מצות שהזמן גרמא, אלא משום דאיידי לעיל בפטור קריאת שמע בעוסקים במת תנא הכא קריאת שמע. ומשום דבפרשת שמע איכתבה מצות תפילין נקט ליה נמי בהדה, וחייבין בתפלה ומזוזה וברכת המזון משום דתפלה באה אחר קריאת שמע נקט נמי תפלה, ומזוזה וברכת המזון דכתיבי בקריאת שמע, מזוזה דכתיבי (דברים ו, ט) וְכִתְבֶם עַל מְזוֹתַי בַּיְתָהּ וּבַשְּׁעָרֶיהָ, וברכת המזון מדכתיבי ביה (שם יא, טו) וְנִתְּתִי עֲשָׂב בְּשֶׁדֶךָ לְבִהְמֹתְךָ וְאֶכְלֶה וְשָׂבַעְתָּ. וקטן שפטור מקריאת שמע ומן התפילין, פירש רש"י ז"ל: אפילו קטן שהגיע לחינוך, וטעמא דקריאת שמע מפני שאין זמנו ארוך כל כך והוא אינו מצוי אצל אביו בכל עת שירגילהו לכך, ותפילין מפני שאינו יודע לשמור תפלו שאלא יפיה בהן. ונראה שהזקיקו לרבנו ז"ל לפרש כן דאי בשללא הגיע לחינוך מאי שנא הגי, אפילו מכל מצות האמורות בתורה ואפילו מן התפלה נמי פטור. ומכל מקום אין פירוש מחוור, דאי בשהגיע לחינוך אביו קונה לו תפילין כדאמרין בסוכה (מב, א) קטן היודע לשמור תפלו אביו מניח לו תפילין. ויש לתרץ דהכא נמי בסתם תינוק שאינו יודע לשמור תפלו, והיינו דקתני התם יודע לשמור תפלו הא בסתם תינוקות אף על פי שהוא כבן תשע כבן עשר אם לא ראינוהו זריז ונזהר בפני עצמו לא. ור"ת ז"ל פירשה בשללא הגיע לחינוך, וחייבין בתפלה וברכת המזון לאו אקטנים קאי, אלא אנשים ועבדים. והני דנקט הכא כבר כתבתי דמשום דאיידי בקריאת שמע שכתוב בו תפילין ומזוזות נקט להו והוא הדין לשאר המצות בקטן שהוא פטור כל שללא הגיע לחינוך. ומכל מקום משום דאיכא אחריני דקטן חייב בהן אפילו קודם שהגיע לחינוך כגון סוכה דאמרין (סוכה כה, א) קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה, קתני הכא דבאלו פטור. (רשב"א)

ומן התפלין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון: **גמ'** ק"ש פשיטא מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל: ומן התפלין: פשיטא מהו דתימא הואיל ואתקש למזוזה קמ"ל: וחייבין בתפלה: דרחמי ניהו מהו דתימא הואיל וכתוב בה **[תהילים נה-ח]** ערב ובקר וצהרים כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל: ובמזוזה: פשיטא מהו דתימא הואיל ואתקש לתלמוד תורה קמשמע לן: ובברכת המזון: פשיטא מהו דתימא הואיל וכתוב **[שמות טז-ח]** בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל: אמר רב אדא בר אהבה נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה אמאי מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אמר אביי מדרבנן א"ל רבא והא דבר תורה קאמר ועוד כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן אלא אמר רבא אמר קרא **[שמות כ-ח]** זכור **[דברים ה-ב]** ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה א"ל רבינא לרבא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מינה לאפוקי רבים ידי חובתן אי אמרת (בשלמא) דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא (אלא אי) אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן מאי ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו אי אמרת בשלמא דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ולטעמיך קטן בר חיובא הוא אלא הכי במאי עסקינן כגון שאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן: דרש רב עזירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דר' אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך **[דברים יז]** אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב **[במדבר ו-כו]** ישא ה' פניו אליך אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה **[דברים ח-י]** ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה: **מתני'** בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחוריו ואינו

מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם: **גמ'** אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי למה מהרהר אלא מאי הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו כדאשכחן בסיני ורב חסדא אמר הרהור לאו כדבור דמי דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אמר רבי אלעזר כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל ונגרוס בפרקא אחרינא אמר רב אדא בר אהבה בדבר שהצבור עוסקין בו

רפ"י ומן התפילין. משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפיה בהן: וחייבין בתפלה. לתפלה רחמי היא ומדרכנן היא ותקנוה אף לנשים ולחנוך קטנים: ובמזוזה ובברכת המזון. מזוזה מלות עשה שלא הזמן גרמא ובגמרא פריך פשיטא: ברכת המזון. בגמרא בעי לה לאורייתא או דרבנן: גמ' מהו דתימא נקיף תפלין למזוזה. דכתיב וקשרתם וכתבתם מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין נשים חייבות קמשמע לן: הכי גרסינן תפלה דרחמי ניהו. ולא גרס פשיטא דהא לאו לאורייתא היא: נקיף מזוזה לתלמוד תורה. דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם וסמך ליה וכתבתם מה תלמוד תורה נשים פטורות ואע"ג דאין הזמן גרמא רחמנא פטרינהו דכתיב את בניכם ולא בנותיכם אף מזוזה נשים פטורות קמ"ל דנשים חייבות דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעו חיי נסי לא בעי חיי בתמיה: קדוש היום מ"ע שהזמן גרמא הוא. זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ). זכרהו על היין: בשמירה. דלא תעשה מלאכה: והני נסי איתנהו בשמירה. דתנן (קדושין דף כט.) כל מלות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שאין הזמן גרמא נשים חייבות דהסוה הכתוב אשה לאיך לכל עונשים שבתורה: נשים בברכת המזון לאורייתא. דכתיב ואכלת וסבעת (דברים ח) והוה ליה מלות עשה שאין הזמן גרמא: או דרבנן. דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק ואי משום בנות כלפחד חלק אביהם הם דנטלו שהיה מיואלי מצרים: בן. קטן: מברך. ברכת המזון לאביו אם אין אביו יודע לברך: שיעורא דרבנן. כגון כזית לר"מ וכזיאה לרבי יהודה דמדלאורייתא ואכלת וסבעת וברכת כתיב אכל בשיעור כי האי לא מחייב אלא מדרכנן והלכך אחי קטן דרבנן ומפיק גדול: עד כזית עד כזיאה. עד כזית לר"מ עד כזיאה לר' יהודה דתנן (לקמן דף מה.) עד כמה מזמנין ר"מ אומר עד כזית ר' יהודה אומר עד כזיאה: מתני' בעל קרי. מתקנת עזרא ואילך שתקן טבילה לבעלי קריין לעסוק בתורה כדאמרין בבב"ק בפרק מרובה (דף פב:): מהרהר. ק"ש בלבו

כשמגיע זמן המקרא: ואינו מצדך. אפילו בהרהור: לא לפנייה ולא לאחריה. כיון דזכרות לאו מדאורייתא מחייב לא ארכוהו רבנן: ועל המזון מצדך לאחריו. דחויבא לאורייתא הוא: ואינו מצדך לפניו. ללאו לאורייתא הוא: רבי יהודה אומר וכו'. בגמרא מפרש לה: גמ' כדבור דמי. וכל אדם נמי יולא ידי חובתו בהרהור: למה מהרהר. מה מועיל: כדאשכחן בסיני. שהפרישן מאשה דכתיב אל תגשו אל אשה (שמות יט) ועל פרישה זו סמך עזרא לתקן טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו בתורה דכתיב (דברים 7) והודעתם לבניך וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב כדאמרין לקמן בפרקין (דף כ"א): (רש"י)

תוספות בתפילה פשיטא כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמצות עשה שהזמן גרמא הוי קמ"ל דרחמי ניהו. ורש"י לא גריס ליה שהרי תפלה דרבנן היא ומאי מ"ע שייכי ביה. ומ"מ יש ליישב דהא הלל דרבנן ונשים פטורות מהאי טעמא דמצות עשה שהזמן גרמא הוא כדאמרין בסוכה (דף לח.). מי שהיה עבד ואשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהם אומרים דאין השומע פטור מקריאתן כיון שהם פטורים: **אית** דגרסי בברכת המזון פשיטא. ומשני כיון דכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע כמ"ע שהזמן גרמא הוא קמ"ל: **נשים** בברכת המזון דאורייתא או דרבנן. פי' הקונטרס דסלקא דעתך דלא מחייבי מדאורייתא משום דכתיב על הארץ הטובה ונשים לא נטלו חלק בארץ ומה שנטלו בנות צלפחד חלק אביהם נטלו. ותימה כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון אלא י"ל דטעמא משום דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרין לקמן (דף מט.) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו והשתא קא מבעיא ליה כיון דלא מצו למימר ברית ותורה לא הוה אלא מדרבנן או דלמא כיון דלא שייך בהו הוי שפיר דאורייתא והא דלקמן מיירי באנשים דשייכי בברית ותורה: **בעל** קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחריה. פי' אפילו בהרהור כדמשמע בגמ' והיינו טעמא דשרינא טפי בק"ש מברכות משום דק"ש דאורייתא וברכות דרבנן ואפי' למ"ד ק"ש דרבנן היינו היכא דהזכיר יציאת מצרים אבל מתניתין שלא הזכיר יציאת מצרים שלא התירו לו לומר אמת ויציב והוי ק"ש דאורייתא ואמת ויציב דרבנן שהרי הזכיר יציאת מצרים בק"ש ואין להקשות נתקן דלימא אמת ויציב ולא לימא ק"ש דהא עדיף דלימא ק"ש דאית ביה נמי מלכות שמים: **יוציא** בשפתיו. כיון דשרית ליה הרהור אע"פ שהוא כדבור לענין לצאת ידי ק"ש כמו כן מקרי דבור לענין דמקרי עוסק בתורה ומדשרית ליה להרהר אע"פ שהוא בעל קרי תתיר לו גם דבור: **כדאשכחן** בסיני. פירוש אף ע"ג דכדבור דמי לענין שיצא מ"מ לאו כדבור דמי לענין שיהא בעל קרי אסור להרהר כדאשכחן בסיני דהיה שם דבור והיו צריכין לטבול ואע"פ שהיו שותקין שומע כעונה [סוכה לח.]: **ורב** חסדא אמר לאו כדבור דמי. ר"ח פירש דהלכה כרב חסדא מדתרצי רב אדא ורבי אלעזר למלתיה שמע מיניה כותיה קיימי ולא יצא בקריאת שמע בהרהור: (תוספות)

רש"י יס ספרים לגרסי: תפילין פשיטא. ויש להקשות מאי פשיטותא, דילמא אהא לאשמועינן דתפילין מלות עשה שהזמן גרמא לשבתות וימים טובים ולילה לאו זמן

תפילין, ופלוגתא היא בעירובין בריש פרק המואל תפילין (לה, ב) ואיכא מאן דאמר התם לנוהג בין בחול בין בשבת ובלילות כבימים. ויש לומר דאין הכי נמי דהוה מצי לשנויי הכין, אלא דעדיפא מינה שני ליה דאפילו למאן דסבירא ליה דמלות עשה שהזמן גרמא הוא אינטריק. ויש נוסחאות אחרות דלא גרסי בכל הני פשיטא, אלא הכי גרסי מאי שנה קריאת שמע ותפילין, ומשני מלות עשה שהזמן גרמא הם וכל מלות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. וזו גירסא נכונה. בעא מיניה רבינא מרבא נשים חייבות בצרכת המזון דאורייתא או דרבנן. ואם תאמר מאי קא מצעיא ליה והא מלות עשה שלא הזמן גרמא היא. פירש רש"י ז"ל: משום דכתיב (דברים ח, י) וַיִּרְכָּב וגו' על הארץ הטובה אשר נתן לך, ונשים לא נטלו חלק בארץ. ואם תאמר אם כן אף בעבדים כן, שאף הם לא נטלו חלק בארץ, וליבעי מיניה נשים ועבדים. ויש לומר דשאני גרים שהם זכרים וסם זכרים נטלו חלק בארץ. ויש מפרש דאיסתפקא ליה משום דאמרין לקמן (מט, א) דכל שלא אמר ברית ותורה בצרכת הארץ לא ילא ידי חובתו, והלכך נשים דלא אפשר להו למימר ברית ותורה אף הן אינן חייבות דאורייתא, ולית ליה הא דרב דאמר התם ילא לפי שאינו בנשים. אלא הכא דאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. ולענין פסק הלכה לא קיימא לן כרבינא אלא כרבא דאמר ליה דאורייתא. חדא דרבא רביה דרבינא. ועוד דאמרין לעיל וחייבין בצרכת המזון פשיטא, ואהדרינן מהו דתימא הואיל וכתיב (שמות טז, ח) צִתָּה ה' לָכֶם צִעְרָב צִעָר לְאָכֹל וְלָחֶם צִבָּקָה, מלות עשה שהזמן גרמא היא קא משמע לן, אלמא מלתא דפשיטותא היא לכולהו דחייבות דאורייתא. וברייתא דקתני אשה מצרכת לבעלה אפילו אכל כדי שביעה, והא דקתני וכן מצרך לאביו, בשעונה אחריו מה שהוא אומר. והכי אוקמה בירושלמי (פ"ג, ה"ג) וכן דעת הראב"ד (השגות פ"ה מהל' ברכות הט"ו-טז). עוד כתב הרב ז"ל דליכא שיעורא דרבנן דאפילו כזית דאורייתא לרבי מאיר, ורבי מאיר ורבי יהודה בשיעורא דאורייתא פליגי לקמן (מה, א) ונראין דבריו. ובפ' כיצד מצרכין (לקמן לה, ב) גבי אכל כזית מליח וכן בפרק שלשה שאכלו (לקמן מה, א) אאריך בה אני בסייעתא דשמיא. (רשב"א)

והרי תפלה דדבר שהצבור עסוקין בו ותנן היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר טעמא דאתחיל הא לא אתחיל לא יתחיל שאני תפלה דלית בה מלכות שמים והרי ברכת המזון לאחריו דלית בה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן: אמר רב יהודה מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר [{דברים ח-י}](#) ואכלת ושבעת וברכת מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר [{דברים לב-ג}](#) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו אמר ר' יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו תורה שטעונה לפנייה אינו דין שטעונה לאחריה וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מק"ו ומה תורה שאין טעונה לאחריה טעונה לפנייה מזון שהוא טעון לאחריו אינו דין שיהא טעון לפניו איכא למפרך מה למזון שכן נהנה ומה לתורה שכן חיי עולם ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו תיובתא: אמר רב יהודה ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויציב מאי טעמא קריאת שמע דרבנן אמת ויציב דאורייתא מתיב רב יוסף [{דברים ו-ז}](#) ובשכבך ובקומך אמר ליה אביי ההוא בדברי תורה כתיב תנן בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ואי ס"ד אמת ויציב דאורייתא לברוך לאחריה מאי טעמא מברך אי משום יציאת מצרים הא אדכר ליה בקריאת שמע ונימא הא ולא לבעי הא קריאת שמע עדיפא דאית בה תרתי ור' אלעזר אמר ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ק"ש ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו: ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה איני והאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה בען מיניה הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן גומרין כל אותה ברכה הכי השתא התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה: ואמר רב יהודה אמר שמואל התפלל

ונכנס לביהכ"נ ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמעינן קמייתא ה"מ יחיד ויחיד

ר"י אלא יקרא. כל ברכה וברכה: דלית בה מלכות שמים. אין מלך העולם בזרכות של י"ח: ה"ג והרי ברכת המזון לפנייה דלית בה מלכות שמים כו' לישנא אחרינא שאני תפלה דלית בה מלכות שמים. קבלת מלכות שמים כדליתא בק"ש שמקבל עליו את השם לאדון ולמלך מיוחד ולהאי לישנא גרסינן והרי ברכת המזון לאחריו דלית בה מלכות שמים ולשון זה נראה שהוא עיקר מדמשני ליה אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא והאי בלאחריו עסקינן ואי ללישנא קמא הא לא איירי בזרכת המזון לאחריו בדחתקפתיה ללהדרי תלמודא עילויה אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא כו'. ואית דגרסי הכא בלשון קושיא ק"ש דרבנן היא אלא ק"ש דלית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא לאפוקי תפלה דרבנן ואין בה מלכות שמים למאן דגרס הכי מפרשינן לקמן בשכבד ובקומך בדברי תורה כתיב: כי שם ה' אקרא. כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל אני אברך תחלה ואתם ענו אחרי אמן כי שם ה' אקרא בזרכה אתם הבו גודל לאלהינו באמן הכי מפרשי לה במסכת יומא (דף לז.): שאינו טעון לפניו. כלומר שלא מלינו לו מקרא מפורש לברך לפניו: טעון לאחריו. כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: תורה שטעונה לפנייה. כדלמרון: איכא למפרך. בתרוייהו כשאתה בא ללמוד תורה מן המזון איכא למפרך מה למזון שכן נהגה וכשאתה בא ללמוד מזון מן התורה איכא למפרך מה לתורה שכן חיי העולם הבא: ק"ש דרבנן. לקמן פריך לה: אמת ולייב דאורייתא היא. שמזכיר בה יציאת מצרים לחיובא דאורייתא היא דכתיב למען תזכר את יום לאתך מארץ מצרים (דברים טז): דלית בה תרתי. יציאת מצרים ומלכות שמים: חוזר וקורא ק"ש. קסבר ק"ש דאורייתא היא: ולואי שיתפלל אדם כל היום. בהלכות גדולות פסק הלכה כרבי יוחנן בספק והלכה כשמואל בודאי התפלל: מהו שיגמרו. את הברכה אם נזכר באמלע הברכה באחת מן הברכות שטעה: יחיד ויחיד. כשהתפלל תחלה היה יחיד וכששכח שהתפלל והתחיל להתפלל היה ביחיד: (ר"י)

תוספות והרי תפלה דדבר שהצבור כו'. וא"ת אמאי שבק בבא דק"ש דקאי בגווה דדבר שהצבור עסוקין בו וקתני אינו מברך לפנייה כו'. וי"ל משום רבותא דתפלה פריך מיניה אע"ג דתפלה מעומד ונראה לכל שאין זה עומד כמותם אפילו הכי אמרינן אם לא התחיל לא יתחיל. וא"ת כיון דלא ידע טעמא דבסמוך יקשה גם לרבינא מה לי ק"ש וברכת המזון יותר מתפלה וי"ל דלרבינא ניחא כיון דהרהור כדבור דמי יש להצריכו בק"ש ובברכת המזון שהם

מדאורייתא יותר מתפלה דרבנן אבל לרב חסדא כיון דהרהור אינו כלום רק שלא יהא יושב ובטל מה לי ק"ש מה לי תפלה: הא אי לא אתחיל לא יתחיל. וא"ת אימא דבדבור קאמר הא בהרהור שפיר דמי וי"ל דמשמע דלא יתחיל אפי' בהרהור מדלא קאמר יקצר בדבור או יהרהר באריכות: הכי גרסי' אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן ולא גרסינן מידי בתר הכי עד אמר רב יהודה אמר רב. ופי' הקונטרס ק"ש דאורייתא כיון שאינו אומר אמת ויציב כדפי' במתניתין ויש ספרים גורסים ק"ש דרבנן הוא. ומשני אלא ק"ש אית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וכן הגירסא בפ"ה וקשה דבמתניתין פי' דק"ש דאורייתא לכולי עלמא כיון שלא אמר אמת ויציב דבהכי מיירי מתניתין וגם יש ספרים גורסים שאני תפלה דלית בה מלכות שמים והרי ברכת המזון דלית בה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו וכו' אלא היינו טעמא דק"ש אית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וגם על גירסא זו קשה כדפירש': ספק לא אמר אמת ויציב חוזר. ותימה הא ע"כ צריך לומר שהוא מסופק גם מק"ש שאם היה ברור לו מק"ש וספק מאמת ויציב לא יהיה מן התורה כיון שהזכיר יציאת מצרים בק"ש ואם כן הואיל ומסופק משניהם יחזור לק"ש דאית בה תרתי מלכות שמים ויציאת מצרים דהכי עדיף מלומר אמת ויציב דליכא אלא חדא כדאמר בסמוך גבי מתני'. ואומר ר"י דודאי מתני' גבי בעל קרי שידענו בו שלא אמר ק"ש ולא אמת ויציב כלל ואנו רוצים להתיר לו להלכך טוב הוא יותר שיאמר ק"ש דאיכא תרתי אבל הכא שהוא ספק אם אמר אמת ויציב ומספקא ליה אם אמר שניהם כדפרישית טוב הוא יותר שיאמר אמת ויציב מלומר ק"ש דכשיאמר אמת ויציב שמא יש לתלות שתקן הכל דאם קרא כבר אמת ויציב גם קרא ק"ש כבר דמסתמא התפלל כדרך תפלה ק"ש ואח"כ אמת ויציב ויצא ידי שתיהן וכי נמי תימא דלא אמר כבר שתיהן מ"מ שמא אמר ק"ש ולא אמר אמת ויציב שזה יכול להיות ועתה כשיאמר אמת ויציב נמצא שהשלים הכל וכי תימא שמא לא קרא לא זה ולא זה כיון דספיקא הוא כולי האי לא אטרחוהו רבנן לחזור שניהם אבל אם יאמר ק"ש אין זו תקנה גמורה כל כך דשמא קרא ק"ש אחרת ולא יצא כלל במה שעושה עתה ואם ברור שלא אמר כבר ק"ש אם כן לא אמר נמי אמת ויציב שאין רגילות לומר אמת ויציב בלא ק"ש ואם כן כשיאמר מעתה ק"ש לא תקן כלל ולא יצא מדי ספקו עוד אמר הר"ר שמעון דמיירי שפיר שאינו מסופק אלא מאמת ויציב אבל ברור הוא שקרא ק"ש ואפילו הכי הוי אמת ויציב דאורייתא שר"ל ספק לא אמר אמת ויציב עם פרשת ציצית שמסופק אי לא אמר לא פרשת ציצית ולא אמת ויציב ואם כן לא הזכיר כלל יציאת מצרים וכולה מילתא דיציאת מצרים קרי ליה אמת ויציב לפי דטעם אמת ויציב הוי משום יציאת מצרים והלכך הוי פרשת ציצית בכלל אמת ויציב: ההוא בדברי תורה כתיב. והא דאמרין לעיל בפרק קמא (דף ב.) בערב משום דכתיב ובשכבך אסמכתא בעלמא הוא: ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום. אומר ר"י דהלכה כרבי יוחנן ודוקא בספק התפלל אבל ודאי התפלל לא תדע דהא מסתמא לא פליג אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל בסמוך ונזכר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יכול לחדש דבר בתפלתו: (תוספות)

כש"א מאי טעמא קריאת שמע לרבנן אמת ויציב לאורייתא. ואיכא למידק האי ספק קרא קריאת שמע במאי קא מיירי, אי בצרי שאמר אמת ויציב אללא שמסופק אם קרא את שמע, הא לא אפשר לכיון לאמר אמת ויציב בודאי קרא את שמע לסירכיה נקט ואתא, ואי במסופק אפילו באמת ויציב היינו ספק אמר אמת ויציב. ויך לומר ללעולם במסופק בשניהם והכי קאמר ספק קרא קריאת שמע והיכי דמי כגון שמסופק

גם כן אם אמר אמת ויציב, אינו חוזר וקורא קריאת שמע. אבל אם מסופק באמת ויציב ואפילו יודע שקרא קריאת שמע חוזר ואומר אמת ויציב, לאמת ויציב לאורייתא. ואם תאמר עוד אמת ויציב לאורייתא אמאי, משום יציאת מצרים לאית ביה, והלא אף בקריאת שמע איכא פרשת ליציאת דכתיבא ביה יציאת מצרים, וכיון שיודע שקרא קריאת שמע כבר ילא, וחוזר אמת ויציב דרבנן, ללא גרע קריאת שמע משמעתא לאית ביה יציאת מצרים דמהדר עלה רבי כדי ללא ביה מהזכרת יציאת מצרים בזמנה כדאיתא לעיל (יג, ב). פירש הר' שמעיה ז"ל דהכא קרי לפרשה ראשונה דקריאת שמע לאית ביה מלכות שמים קריאת שמע, ואמת ויציב קרי ליציאת מצרים, וכיון שכן אף פרשת ליציאת בכללה. ולא קיימא לן כרבי יהודה אלא כרבי אלעזר דאמר בסמוך ספק קרא קריאת שמע חוזר וקורא דקריאת שמע לאורייתא. ובדין פרה היה קורא (יג, ב), כולהו סבירא להו דפסוק ראשון לאורייתא. ואי סלקא דעתך אמת ויציב לאורייתא ניבריך לאחרייה. קשיא לי אמאי לא אקשי מקריאת שמע דמדקתני מהרהר בלבו ש"מ לאורייתא, ואמאי שבק סירכיה דנקט לאקשווי אמאי דאמר קריאת שמע דרבנן. ויש לומר משום דהוה מצי לשנויי ליה דילמא דרבנן ואפ"ה מהרהר בלבו ביה משום מלכות שמים לאית ביה וכסברא קמייתא דאמרו לעיל. הא דאמר רבי אלעזר: ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל. פירש גאון ז"ל: אינו רשאי לחזור ולהתפלל דילמא כבר התפלל ואיכא משום בל תוסיף, ורבי יוחנן אמר אם ראה חוזר ומתפלל דתפלה רחמי נינהו והלואי שיתפלל ויבקש רחמים כל היום כולו. ומיהו מתפלל ומתנה אם לא התפלל זו לחובתו ואם התפלל תהא לנדבתו, והא דאמר רבי יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה, חייב לפסוק קאמר דכיון שהתחיל ביה בתורת חובה אם גומרה הרי זה כמקריב שני תמידים של שחר ולא פליג רבי יוחנן בהא. והראב"ד ז"ל פירש דאינו חוזר ומתפלל אינו חייב לחזור ולהתפלל קאמר ואם ראה לחזור רשאי, ורבי יוחנן אמר חוזר, כלומר חייב לחזור דכיון דאילו ראה להתפלל כל היום כולו בדרך תחנונים אפשר והלואי, עכשיו שנסתפק חייב לחזור. ובנזכר שהתפלל גם כן אינו חייב לפסוק קאמר אלא אם ראה פוסק באמצע ברכה. ונראין דברי גאון ז"ל דהא דרבי יוחנן לא איתא שפיר לדברי הרב ז"ל. ועוד דהא אמרינן בסמוך דהיא דרב יהודה דאמר שאם נזכר באמצע ברכה פוסק ואידך דרב יהודה דאמר במלא כבוד מתפללין שאם אין יכול לחדש ביה דבר אל יתפלל אמרינן לרביכי אלמא בחד גוונא מיירי, ואם איתא דהיא קמייתא דרב יהודה אם ראה פוסק קאמר, הכא נמי אם אין

יכול לחדש זה דבר אל יתפלל אם רצה שלא להתפלל קאמר, ומינה דיכול לחדש זה דבר חייב להתפלל, ואמאי והלא כבר התפלל. וגם הראב"ד ז"ל כתב דנראין דברי גאון ז"ל. ואלא מיהו במה שכתבו דנזכר שהתפלל פוסק אפילו לרבי יוחנן אינן מחוור בעיני, דכיון דרבי יוחנן מודה שיכול להתפלל בתורת נדבה אם כן אין כאן משום כל תוסף לדעת רבי יוחנן, ואי נמי תמלא לומר לרבי יוחנן אסור להתפלל שתי פעמים דרך חובה, מכל מקום עכשיו שנזכר באמצע תפלה יכוין דעתו להיות תפלתו תחנונים ונדבה וסיים כולה תפלה בנדבה. ובירושלמי (פ"ד, ה"ד) עבד לה בהדיא פלוגתא דרבי יוחנן בהא דנזכר באמצע תפלה ואמר לרבי יוחנן מסיים להלואי שיתפלל כל היום כולו, ולפיכך לדין דקיימא לן כרבי יוחנן, אין צריך לפסוק אלא גומר ואפילו כל תפלתו ובלבד שיתכוין מכאן ואילך לנדבה, כך נראה לי. אמר להן גומר כל אותה ברכה. וקא פריש טעמא דגברא בר חיובא הוא ורבנן לא אטרחהו משום כבוד שבת, ואי אתחיל מיהא גומרה. ויש מי שאומר דדוקא בתפלת יוצר או במנחה וכטעמא דאמרין דגברא בר חיובא הוא אי לאו דלא אטרחהו רבנן, אבל בתפלת המוספין פוסק ואפילו באמצע ברכה דהא ליתא בחול ואם כן גברא לאו בר חיובא הוא כלל והוא ליה כאידך דנזכר שהתפלל. והראב"ד ז"ל פירש דלא שניא דאפילו תפלת המוספין ראויה היתה לכל י"ח ברכות ואם התפלל י"ח ברכות וחדש זה דבר מעט למוספין ילא, וכדאמרין בירושלמי פרק תפלת השחר (ה"ו) בענין כמה ישהה בין תפלת יוצר לתפלת מוסף כדי הלוך ארבע אמות, רב אמר צריך לחדש זה דבר, רבי זעירא בעי קומי רבי יוסה מהו צריך לחדש זה דבר אמר ליה אפילו אמר ונעשה לפניך את חובתינו בתמידי יום וקרצן מוסף ילא, והלכך אם התחיל בצרכה גומרה. ויותר מזה מצואר בירושלמי (קס) דגרסינן התם: נכנס ומלא כבוד מתפללין תפלת המוספין אם יכול להתחיל ולגמור ולענות אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל, באיזה אמן אמרו חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה, ולא פליגי כאן בחול כאן בשבת, דאלמא נהוגין היו במוספין דראש חודש להתפלל שמונה עשרה ברכות אלא שבשבת הקלו כמו שהקלו בשאר תפלות היום, וכיון שכן אף בתפלת המוספין איכא נמי טעמא דגברא בר חיובא הוא, והלכך אם התחיל גומר אותה ברכה. (רשב"א)

או צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמעינן הכא משום דלא אתחיל בה אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל ריב"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל במאי קא מפלגי מר סבר יחיד אומר קדושה ומר סבר אין יחיד אומר קדושה וכן אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר [ויקרא כב-לב](#) ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם [במדבר טז-כא](#) הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה ודכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק איבעיא להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך כי אתא רב דימי אמר ר' יהודה ור"ש תלמידי דרבי יוחנן אמרי לכל אין מפסיקין חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק ולית הלכתא כותיה: ר' יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם: למימרא דקסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה והאמר ריב"ל מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה שנאמר [דברים ד-ט](#) והודעתם לבניך ולבני בניך וסמך ליה יום אשר עמדת וגו' מה להלן בעלי קריין אסורין אף כאן בעלי קריין אסורין וכי תימא רבי יהודה לא דריש סמוכים והאמר רב יוסף אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה במשנה תורה דריש דהא רבי יהודה לא דריש סמוכין בכל התורה כולה ובמשנה תורה דריש ובכל התורה כולה מנא לן דלא דריש דתניא בן עזאי אומר נאמר [שמות כב-יז](#) מכשפה לא תחיה ונאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת סמכו ענין לו לומר מה שוכב עם בהמה בסקילה אף מכשפה נמי בסקילה אמר ליה ר' יהודה וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה לסקילה אלא אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו ולמה יצאו להקיש להן ולומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשפה בסקילה ובמשנה תורה מנא לן דדריש דתניא רבי אליעזר אומר נושא אדם אנוסת

אביו ומפותת אביו אנוסת בנו ומפותת בנו ר' יהודה אוסר באנוסת אביו ובמפותת אביו ואמר רב גידל אמר רב מאי טעמא דר' יהודה דכתיב **{דברים כג-א}** לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה (את) כנף אביו כנף שראה אביו לא יגלה וממאי דבאנוסת אביו כתיב דסמיך ליה ונתן האיש השוכב עמה וגו' אמרי אין במשנה תורה דריש והני סמוכין מבעי ליה לאידך דריב"ל דאמר ריב"ל כל המלמד לבנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב שנאמר **{דברים ד-ט}** והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע המשמשת וראתה דם צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר עד כאן לא פטר רבי יהודה אלא בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי גרידא מחייב וכי תימא ה"ה דאפילו בעל קרי גרידא נמי פטר רבי יהודה והאי דקא מפלגי בזב שראה קרי להודיעך כחן דרבנן אימא סיפא המשמשת וראתה דם צריכה טבילה למאן קתני לה אילימא לרבנן פשיטא השתא ומה זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא מחייבי רבנן המשמשת וראתה דם דמעיקרא בת טבילה היא לא כל שכן אלא לאו ר' יהודה היא ודוקא קתני לה

רפ"י או לצור ולצור. זין צראשונה זין צשניה היה עם הצור כגון עשרה אחר עשרה וזה עמהם צשתיהן ששכח שהתפלל עם הראשונים: רב הונא סבר. יחיד המתפלל עם הצור אומר קדוש הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע ש"ץ לקדוש לית לן זב אצל מודים אף על פי שיחיד אומר מודים אם אינו אומר עם הצור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר זמי שחזריו משתחוין לו: מפסק לא פסיק. תפלתו לקדושה לענות עם הצור וכן למודים: צמשנה תורה דריש. והאי קרא צמשנה תורה הוא נאמר: מכשפה לא תחיה. ולא פירש צאיזו מיתה תמות ונאמר אללו כל שוכב עם צהמה מות יומת: סמכו ענין לו. סמכתו פרשת מכשפה לא תחיה לשוכב עם צהמה: מה שוכב עם צהמה צסקילה. כדאמרינן לה צסנהדרין פרק ד' מיתות (דף נד:): צגזרה שוה דתהרוגו דהכא מכי הרוג תהרגנו דמסית אף מכסף צסקילה: אמר ליה רבי יהודה וכי מפני צסמכו הענין. לשוכב עם צהמה נוליא זה המכסף צסקילה שהיא חמורה מכל מיתות צצתורה אללא מקרא מפורש יש לו צמקום אחר שהוא צסקילה: אוב וידעוני צכלל. לא תחיה לכל המכשפים היו ולמה ילאו צפני עצמן כשהפרישן צסקילה כדכתיב צאזן ירגמו אותם דמיהם צם להקיש אליהם את כל הכלל שזו מדה צתורה שכל דבר שהיה צכלל

ויאל מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יאל אלל ללמד על הכלל כולו יאל: ז שאלה קרי וכו'. לענין טבילה שתקן עזרא לבעלי קריין לעסוק בתורה קאי ולשאר טמאים לא הכריך וקאמר הכא דאל יא לו טומאה אחרת עם הקרי שאינו יכול לאלת ממנה בטבילה זו כגון ז ונדה שהם טמאים טומאת שבעה אפילו הכי כריך לטבול לקריו קודם שיעסוק בתורה: פולטת שכבת זרע. הרי היא כבעל קרי: ורבי יהודה פוטר. קס"ד דאין טבילה זו מטהרתו מכל וכל: המשמשת למאן קתני לה. להשמיענו כח מי הולרכו לחלוק בה: אילימא לרבנן. להודיעך כחן דמחייבי בה: השתא ז שאלה קרי. שקדמתו טומאת הזיבה מעיקרא: דמעיקרא. בשעה שאלה קרי לאו בר טבילה הוא ומחייבי ליה רבנן טבילה לקרי לדברי תורה: (רפ"י)

תוספות עד שלא יגיע שליח צבור למודים. וטעמא לפי שצריך לשוח עם הצבור שלא יראה ככופר במי שהצבור משתחווין לו והוא הדין נמי אם יגיע למודים כששליח צבור יגיע למודים דשפיר דמי כיון שהוא משתחוה עם חבריו אבל אין גמרא פסיקא ליה כי האי גוונא אבל אין נראה דמשום מודים דרבנן נקט הכי שמצוה לענות שזה לא מצינו לו עיקר בגמי ור"ת היה רגיל כשהיה מתפלל ביחיד כשהחזן מגיע למודים היה כורע עם הקהל בלא אמירה כלל ודוקא באמצע ברכה אבל בסוף ברכה לא דאמר לקמן (דף לד.) דאסור לשחות בסוף כל ברכה וברכה מיהו לכתחלה אין לעשות כן כדמשמע הכא וכתב רש"י בסוכה פרק לולב הגזול (דף לח:) דאדם המתפלל ושמע מפי החזן קדיש או קדושה אינו יכול להפסיק ולענות עם הצבור אלא ישתוק וימתין מעט דשומע כעונה וי"ל דלכתחלה אין לעשות כן דענייה חשיבא טפי הדור מצוה. ור"ת ור"י היו אומרים דאדרבה אי שומע כעונה הוי הפסקה אם שותק. ומ"מ נהגו העם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג. בירושלמי פרק תפלת השחר קאמר לא התפלל ובא ומצאן מתפללין מוסף אם היה יודע שיהיה מתפלל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ כדי לענות אמן מתפלל אם לאו לא יתפלל. באיזה אמן אמרו פליגי ביה תרי אמוראי חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה ולא פליגי כאן בחול כאן בשבת והא דאמרינן באמן של שומע תפלה היינו בחול לכך יש ליזהר לענות אמן בהאל הקדוש וגם לענות אמן בשומע תפלה ומתוך הירושלמי משמע שהיו רגילין לומר י"ח ברכות שלמות במוסף של חול כגון בר"ח ובחול המועד ומיהו אנן סמכינן אהא דאמר פרק תפלת השחר (לקמן דף כט.) דקאמר תמני סרי תקון תשסרי לא תקון ומה שאנו אומרים עננו בין גואל לרופא לא קשה שאינו אלא לש"ץ אבל יחיד כוללה בש"ת ועוד אומר הר"ר חיים דאיתא בתוספתא (דפי' ת"ה) בהדיא כמנהגנו דקאמר התם ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחי"ה ערבית ושחרית מתפלל י"ח שלמות ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירים אותו ובמוספים מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע ובירושלמי נמי י"ל דטעות סופר הוא ולי"ג של מוסף אלא בא ומצאן מתפללים וכן משמע בירושלמי פרק מי שמתו דגם זו המימרא כתובה שם ולא הזכיר של מוסף כלל: אין יחיד מתפלל קדושה. וכן הלכה אבל המתפלל י"ח עם החזן לכשיגיע ש"ץ לקדושה יאמר עם השליח צבור נקדש וכל הקדושה משלם יכול לענות עם הצבור דאין זה קרוי יחיד: (תוספות)

רש"א מר סבר יחיד אומר קדושה. תמיהא לי והלא משנה שלימה שנינו במגילה (כג, ב) אין פורסין שמע וכו' בפחות מעשרה, וטעמא משום קדוש דאית ביה, ורז הונא לאמורא הוא מפליג אמתניתין. וראיתי בפירושי רש"י ז"ל דהכא הכי קאמר יחיד שמתפלל בתוך הצבור אומר קדוש. והא אמר רבי יהושע בן לוי מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה שנאמר וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְגו'. וכי תימא רבי יהודה לא דריש סמוכים וכו'. מכאן נראה שהמקשה היה סבור דרבי יהושע בן לוי אסור מדאורייתא קאמר, ולא שמייעא ליה אידיך דרבי יהושע בן לוי דאמר לקמן (כז, א) מה טיבן של טובלי שחרית הללו, ופרישנא דהכי קאמר מה טיבן בטבילה אפטר בנתינה, ונתינה בדאורייתא ליכא, ומהיחא שמעינן בודאי דרבי יהושע בן לוי אסור מדרבנן קאמר ומשום גדר גדול שקדו חכמים וכדאמרינן לקמן (פס). (רש"א)

א

-

כב

דף

משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה אבל בעל קרי גרידא מחייב לא תימא מברך אלא מהרהר ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור והתניא בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא קריאת שמע ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניו אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מוציא בשפתיו אמר רב נחמן בר יצחק עשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ דתניא **דברים ד-ט** והודעתם לבניך ולבני בניך וכתוב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע מכאן אמרו הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות אבל בעלי קריין אסורים רבי יוסי אומר שונה הוא ברגליות ובלבד שלא יציע את המשנה רבי יונתן בן יוסף אומר מציע הוא את המשנה ואינו מציע את הגמרא רבי נתן בן אבישלום אומר אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו רבי יוחנן הסנדלר

תלמידו של רבי עקיבא משום ר"ע אומר לא יכנס למדרש כל עיקר ואמרי לה לא יכנס לבית המדרש כל עיקר ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהר אמרו לו תלמידיו רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ ירד וטבל ושנה להם אמרו לו לא כך למדתנו רבינו שונה הוא בהלכות דרך ארץ אמר להם אע"פ שמיקל אני על אחרים מחמיר אני על עצמי: תניא ר' יהודה בן בתירא היה אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר [{ירמיה כג-כט}](#) הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה אמר מר מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא מסייע ליה לרבי אלעאי דאמר רבי אלעאי אמר ר' אחא בר יעקב משום רבינו הלכה מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא כתנאי מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא דברי רבי מאיר רבי יהודה בן גמליאל אומר משום רבי חנינא בן גמליאל זה וזה אסור ואמרי לה זה וזה מותר מ"ד זה וזה אסור כרבי יוחנן הסנדלר מ"ד זה וזה מותר כרבי יהודה בן בתירא אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כהני תלת סבי כרבי אלעאי בראשית הגז כרבי יאשיה בכלאים כרבי יהודה בן בתירא בד"ת כרבי אלעאי בראשית הגז דתניא רבי אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כרבי יאשיה בכלאים כדכתיב [{דברים כב-ט}](#) (כרמך) לא תזרע [כרמך] כלאים רבי יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה דתניא רבי יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה כי אתא זעירי אמר בטלוח לטבילותא ואמרי לה בטלוח לנטילותא מאן דאמר בטלוח לטבילותא כרבי יהודה בן בתירא מאן דאמר בטלוח לנטילותא כי הא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא: תנו רבנן בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד תני שנאה וחד תני לחשה מאן דתני שנאה משום בטול תורה ומשום בטול פריה ורביה ומאן דתני לחשה שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים אמר רבי ינאי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר

ריב"ל מה טיבן של טובלי שחרין מה טיבן הא איהו דאמר בעל קרי אסור בדברי תורה הכי קאמר מה טיבן בארבעים סאה אפשר בתשעה קבין מה טיבן בטבילה אפשר בנתינה אמר רבי חנינא גדר גדול גדרו בה דתניא מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה אמרה לו ריקא יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן מיד פירש אמר להו רב הונא לרבנן רבותי מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו אי משום צינה אפשר במרחצאות אמר ליה רב חסדא וכי יש טבילה בחמין אמר ליה רב אדא בר אהבה קאי כוותך רבי זירא הוה יתיב באגנא דמיא בי מסותא אמר ליה לשמעיה זיל ואייתי לי תשעה קבין ושדי עלואי אמר ליה רבי חייא בר אבא למה ליה למר כולי האי והא יתיב בגווייהו אמר ליה כארבעים סאה מה ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה אף תשעה קבין בנתינה ולא בטבילה רב נחמן תקן חצבא בת תשעה קבין כי אתא רב דימי אמר רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא אמרו לא שנו אלא לחולה לאונסו אבל לחולה המרגיל ארבעים סאה אמר רב יוסף אתבר חצביה דרב נחמן כי אתא רבין אמר באושא הוה עובדא

רפ"י משמשת ורחתה נדה. דטומאת קרי קדמה וכשראתה הקרי ראויה היתה לטבול מיד: לא כ"פ. ללא אחיא טומאת נדה שהיא אחרונה ומפקעה לטבילה שנתחייבה בה כבר: אלא לאו רבי יהודה. קתני להודיעך דאפי' היכא דקדם הקרי אחיא טומאת נדה ומפקעה טבילה דאין טבילה אלא המטהרת ואי לרבי יהודה לית ליה תקנת עזרא למה ליה לאשמעין בהא כל בעלי קריין נמי לא בעי טבילה לדברי תורה הלכך על כרחך דוקא קתני לה: לא תימא. במתני' מצדך אלא מהרהר: עשאן ר' יהודה. לברכת המזון: כהלכות ד"א. שמותר לשנותה בעל קרי כדבריו: מה להלן באימה. דכתיב וירא העם וינועו וגו' (שמות כ): מכאן אמרו. כל הטמאים מותרים בתורה שאף הם יכולים להיות באימה וברחת אצל בעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת: ובעלי נדות. אם טבלו לקריין לדברי תורה הטבילה אינה עולה להם לטהרם מטומאת בועל נדה שהיא שבעת ימים אצל לתקנת עזרא עולה להם כדתנן במתניתין זב שראה קרי ונדה כו' כריכין טבילה: ברגילות. במשניות השגורות בפיו שהוא מוילאן מפיו במרוצה ואין כריך להאריך בהן: שלא יאיע. בטעמי פירושיהן: ואינו מליע את המדרש גרסינן. מפני שצריך הוא תמיד להזכיר בו את הפסוקים שהוא דורש: אזכרות. שבמקראות הנדרשים: לא יכנס למדרש כל עיקר. לא להאיע ולא לשנות אצל לבית המדרש הוא נכנס וקוּתק:

הלכות דרך ארץ. כגון לרכוש של ת"ח שהיא ברייתא ופרק בן עזאי הנותן ארבעה דברים אל לבו: מגמגם וקורא. בעל קרי היה: נראה בעיני דה"ג א"ר אלעאי הלכה כו'. ולא גרסינן מסייע ליה: משום רבינו. רב: כי הנך תלת סבי. וכולהו לקולא: אינו נוהג אלל בארץ. בשחיטת חולין יליף טעמא צפרק הזרוע: חטה ושעורה וחראן. שלשתן צמפולת יד דהוו להו כללי זרעים וכללי הכרס כאחת: לטבילותא. דבעלי קריין: חד תני. צבן עזאי לחקה לתלמידים: משום בטול פריה ורביה. שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה: שמקילין בה. במרחצאות או בנתינת תשעה קבין: שמחמירין בה. בארבעים סאה: של טובלי שחרין. בעלי קריין הטובלין שחרית: והא איהו אמר כו'. לעיל בריש שמעתין: אפשר בנתינה. תשעה קבין ואף על גב דלא תנא לקמן אלל בחולה סתם תלמידי חכמים חולים הם כדאמר במסכת נדרים (דף מט:): כמאן מכלינן אקלירי ואמריעי כרבי יוסי. קלירי חולין מריעי רבנן: גדר גדול גדרו. כמה שהלכינו בארבעים סאה: שתבע אשה. אותה אשה פנויה היתה וחכמים גזרו על היחוד אף על הפנויה: אתם מזלזלים. לנהוג כרבי יהודה בן בתירא: אפשר במרחצאות. חמין: קאי כוותך. דבעי טבילה זו במקוה כשאר טבילות: באגנא דמיא. גיגית: תקן חכמא. ליתן מים לתלמידים עליהם שחרית קודם קריאת התורה: לא שנו. דסגי בנתינה אלל בחולה שראה קרי לאונסו: המרגיל. וממשך את הקרי עליו שממשך מטתו: אחבר חכמיה. אינו צריך לנו דחולה לאונסו לא שכיח: (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

רש"י ובעלי נדות. פירוש: בשלל גמר ביאתו, אי נמי בשטבל לקריו, דאי לא היינו בעלי קריין. כך פירש הראב"ד ז"ל. אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך. מהכא משמע דרבי יהודה בן בתירא לא מצריך אפילו נתינת ט' קבין. והא דאמרינן נהוג עלמא כרבי יהודה בן בתירא בטבילותא לאו למימרא דטבילותא דוקא קאמר, אלל משום דאינך מצריכי טבילה קאמר הכא בטבילה, ואמרינן נמי בטובה לטבילותא והוא הדין לנתינת תשעה קבין, וצירושלמי נמי משמע הכין דהני דנהוג להקל אפילו בט' קבין נהוג להקל, דגרסינן התם גבי מתניתין דיום הכיפורים (יומא פ"ח, ה"א): אסור בתשמיש המטה איתא חמי ברחיצה אסור לא כל שכן בתשמיש, כלומר שהרי צריך הוא להתפלל, ושני במקום שאין טובלין ואם איתא דלא אמרו אלל שאין טובלין, אבל בתשעת קבין חייב, אכתי איתא לקושין ברחיצה אסור לא כל שכן בתשמיש, אלל שאין טובלין ואין נותנין

אפילו תשעה קבין קאמר, וכן נהגו בכל מקומותינו. ואיכא למידק כיון דתקנת עזרא היא, היכי אתי רבי יהודה בן בתירא ומבטל לה והא אין בית דין רשאי לבטל דברי בית דין חזירו אללא אם כן גדול ממנו בחכמה וצמנין. ויש לומר דאתא עזרא ולא קבילו מיניה, אללא נהוג זה להקל ואתא רבי יהודה בן בתירא ואחזיק בידיהו וקראו על שמו. אינו חייב עד שיזרע חטה ושיעורה וחרטום במפולת יד. פירוש: אינו חייב משום כלאי הכרם אללא בכך משום דכתיב (דברים כב, ט) לֹא תִזְרַע פְּרִמָּה פְּלִאִים, דאלמא בעינן כלאים לבד מכרמך, אבל בשני מינין לבדד חייב משום שדך לא תזרע כלאים. ונפקא מינה להתראה שאם התרו בו משום כלאי הכרם אינו חייב ואי משום שדה חייב. ולענין כרם נמי דוקא אינו חייב אמרו, כלומר שאינו חייב מלקות אבל הפירות אסורין, והיינו המעביר עלין נקוב בכרם. וכתב הראב"ד ז"ל לדוקא קנבוס ולוף אסורים הפירות מדאורייתא וכדאמרינן במנחות (טו, ב) לא אסרה תורה אללא קנבוס ולוף לבדד, אבל שאר זרעים מדרבנן אסירי, וטעמא משום דכתיב (דברים ט) פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמַּלְאָה הַזֶּרַע הַאֲשֶׁר תִּזְרַע וְתִבְרָאתָ הַפֶּקֶס, זרע דומה לתבואת הכרם, וקנבוס ולוף אינן עושין אללא לשלש שנים בכרם, והלכך הללו זין שזרעו עם החרטום במפולת יד זין שהעביר עלין נקוב מהם בכרם והוסיפו באחד ומאתים הפירות אסורים, וכדדרשין בחולין (קטז, א) מדכתיב המלאה אשר תזרע וכתוב הזרע כדאיתמר בפרק אותו ואת בנו (חולין פב, ב) וסם (ד"ה ולעולם) הארכתי יותר בסייעתא דשמיא. (רשב"א)

ב

-

כב

דף

בקילעא דרב אושעיא אתו ושאלו לרב אסי אמר להו לא שנו אלא לחולה המרגיל אבל לחולה לאונסו פטור מכלום א"ר יוסף אצטמיד חצביה דרב נחמן מכדי כולהו אמוראי ותנאי בדעזרא קמיפלגי ונחזי עזרא היכי תקן אמר אביי עזרא תקן לבריא המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו ט' קבין ואתו אמוראי ופליגי בחולה מר סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר חולה המרגיל כבריא לאונסו וחולה

לאונסו פטור מכלום אמר רבא נהי דתקן עזרא טבילה נתינה מי תקן והאמר מר עזרא תקן טבילה לבעלי קריין אלא אמר רבא עזרא תקן טבילה לבריא המרגיל מ' סאה ואתו רבנן והתקינו לבריא לאונסו ט' קבין ואתו אמוראי וקא מיפלגי בחולה מר סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר לבריא המרגיל מ' סאה וחולה המרגיל כבריא לאונסו ט' קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל ארבעים סאה ובריא לאונסו תשעה קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום : ת"ר בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין מים טהור בד"א לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום ר' יוחנן וריב"ל ור"א ור' יוסי בר' חנינא חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא ארישא חד אמר הא דאמרת במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים מ' סאה לא שנו אלא לחולה המרגיל אבל לחולה לאונסו ט' קבין וחד אמר כל לאחרים אפילו חולה לאונסו עד דאיכא מ' סאה וחד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא אסיפא חד אמר הא דאמר רבי יהודה מ' סאה מכל מקום לא שנו אלא בקרקע אבל בכלים לא וחד אמר אפי' בכלים נמי בשלמא למ"ד אפי' בכלים היינו דקתני ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום אלא למ"ד בקרקע אין בכלים לא מכל מקום לאתויי מאי לאתויי מים שאובין רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורבא (ברבי) בר שמואל כריכו ריפתא בהדי הדדי א"ל רב פפא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי ט' קבין אמר להו רבא (ברבי) [בר] שמואל תנינא במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים מ' סאה אלא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי ארבעים סאה אמר להו רב הונא הבו לי לדידי לברוך דליכא עילואי לא האי ולא האי רב חמא טביל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים ידי חובתן ולית הלכתא כוותיה : **מתני'** היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות : **גמ'** ת"ר היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי אינו מפסיק ועולה אלא מגמגם וקורא ר"מ אומר אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר מג' פסוקים תניא אידך היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ד' אמות והתניא לצדדין ל"ק הא דאפשר הא דלא אפשר היה מתפלל ומצא

צואה במקומו אמר רבה אע"פ שחטא תפלתו תפלה מתקיף ליה רבא והא **[משלי כא-כז]** זבח רשעים תועבה אלא אמר רבא הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה: ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק לימא בהא קמיפלגי

רפ"י בקילעא. כניסת הבית חדר שלפני הטרקלין שקורין פורטיג'ץ {פורק"א: פרוזדור} בלעז: אצטמיד. נתחזקו שבריו ונלמדו כלומר לוך לנו עוד צו: וקא מיפלגי אמוראי. רב דימי ורבין: דאמר מר. גבי עשר תקנות צב"ק צפרק מרובה: אמר רבא הלכתא וכו'. אפלוגתא דאמוראי הוא דפסק רבא דפליגי אליבא דרבנן מיהו השתא אנן כרבי יהודה בן בתירא נהגינן כדאמר רב נחמן לעיל ורב נחמן בר יצחק בתרא הוה: לעלמו. לעסוק בתורה לעלמו אבל ללמד לאחרים מ' סאה: ור"י אומר מ' סאה מ"מ. מ' סאה שאמרו בכל ענין שהן ולקמן מפרש לה: חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא. פליגי ארישא בפירושא דמילתא דת"ק: אסיפא. דר' יהודה: ל"ש אלא בקרקע. לא תימא מ"מ דר' יהודה לאכשורי בכלי אתא דאין כשר אלא מ' סאה בקרקע ולקמן בעי א"כ מאי מ"מ: אבל לאחרים מ' סאה. והכא נמי ללאפוקי אחרים ידי חובתן כלאחרים דמי: דנפול עילווי. לאו דוקא אלא טבלתי במ' סאה: לא האי ולא האי. לא הוורכתי לא לזו ולא לזו שלא ראיתי קרי: טבל וצירך. רגיל היה לעשות כן דהו"ל ללמד אחרים ובשאר ימות השנה לא היה טובל אלא נותן עליו ט' קבין: ולית הלכתא כוותיה. דכי היכי דלעלמו בנתינה לאחרים נמי בנתינה אי נמי דקיי"ל כרבי יהודה בן בתירא: מתני' לא יפסיק. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל צרכה וצרכה ואומר כל הצרכות בקורא: צמים הרעים. מים סרוחים: עד שיתן לתוכן מים. ובגמרא (ד' כה): מפרש כמה מיא רמי ואזיל ומפרש לה בחסורי מחסרא והכי קתני לא יקרא אלא מי רגלים עד שיתן לתוכן מים: וכמה ירחיק מהם. ממי רגלים: גמ' מגמגם. במרובה: יותר מג' פסוקים. כגון צבית הכנסת דאי אפשר לפחות כדתנן (מגילה פ"ג ד' כג:) הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים: והתניא ללדין. א"ל להלך עד שתהא לאחוריו: דאפשר. לילך לפניו ילך לפניו עד שתהא לאחוריו: לא אפשר. כגון יס נהר לפניו מסתלק ללדין: (רפ"י)

תוספות ונחזי עזרא היכן תקן. בהרבה מקומות גבי שאר תקנות לא פריך גמרא הכי אלא שאני הכא דדבר הרגיל בכל יום הוא על כן אנו זכורים: ולית הלכתא כוותיה. דטבילה בכל יום ארבעים סאה אלא אפילו לאחרים נמי סגי בתשעה קבין אי נמי הכי פירושו ולית הלכתא

כוותיה אלא כר' יהודה בן בתירא דאמר דברי תורה אין מקבלין טומאה וי"מ דוקא לתורה אבל לתפלה צריך טבילה ופי' ר"י דלא שנא והטובל בערב יוה"כ אין לו לברך והמברך הוה ברכה לבטלה: **אלא** דכולי עלמא חוזר לראש. וה"ה דהו"מ לאוקמי דכולי עלמא אין חוזר לראש ומדלא מוקי הכי ש"מ דהלכה דחוזר לראש וכן לקמן בהדיא אמר ר' אבהו חוזר לראש ותימה דבמסכת ר"ה (דף לד:) א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בטי' שעות ביום יצא אלמא תקיעות מצטרפות אע"ג דשהה כדי לעשות כולם וכן במגילה (פ"ב ד' יח:) נמי דאמרינן אמר רב אין הלכה כרבי מונא דאמר אם שהה חוזר לראש דקאמר נקוט דרב ביבי בידך ואומר השר מקוצי דיש לחלק דשאני הכא דאין ראוי לקרות וכן לקמן (ד' כד:) דרבי אבהו אזל במבואות המטונפות דהתם כ"ע מודו דחוזר לראש אבל היכא דגברא חזי כמו מגילה ושופר כולי עלמא מודו דאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק ורבינו יהודה פירש דהכא לא מצי למימר דכולי עלמא דאין חוזר לראש ובדשהה קמיפלגי דהא לכ"ע הוי גברא חזי כיון דאינו חוזר לראש אבל ודאי אי הו"מ למימר הכי הוה אמר ליה: **והא** זבח רשעים תועבה. פרי"י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה: **אע"פ** שהתפלל תפלתו תועבה. והוי מעוות לא יוכל לתקן ור"י פי' דיחזור ויתפלל: **ממתין** עד שיכלו המים. במשתין על גבי קרקע או ע"ג בגדים ואין שם טופח ע"מ להטפוח כדמשמע לקמן (ד' כה.) כגון דעביד טיף טיף שנבלעין מהרה כן פי' הרב רבי יוסף ומיהו נראה אפילו אם יש בהן טופח על מנת להטפוח מותרין כיון דמדאורייתא אינן אסורין אלא כנגד העמוד בלבד ורבנן הוא דגזור וכיון שעומד כבר בתפלתו לא אטרחוהו רבנן לחזור בתפלה: (תוספות)

רצ"א אמר רבא הלכתא בריא המרגיל מ' סאה. משום דאיכא מאן דמחמיר בה ולא נהיג כרבי יהודה בן בתירא, קא פסיק רבא הכא הלכתא מאי, לומר דאפילו מאן דלא נהיג כרבי יהודה בן בתירא ועבד כתקנתא דעזרא וכתקנתא דרבנן דבתר עזרא, בחולה המרגיל ובריא לאנסו לא כריך אללא ט' קבין, וחולה לאנסו פטור מכלום. המתפלל וראה לואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ד' אמות. מסתברא שאינו חוזר לראש אללא למקום שפסק ואם התפלל תפלתו תפלה, ודייקינא לה מדקתני מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו ולא קאמר תפלתו תועבה כדאמר בסמוך בנמצאת לואה במקומו. ובדאי הפרש יש בין ראה לואה כנגדו ובין נמצאת במקומו, דבמקומו כיון דבעינן מחנך קדוש (דברים כג, טו) היה לו לבדוק, אבל כנגדו דליכא אללא משום לא יראה בך (שם), וזה לא ראה אותה כשהתחיל לא פשע בכלום, שלא הטריחו לבדוק במלא עיניו, ואי משום לא יראה בך זה לא ראה עד עתה. עוד אני סבור דאפילו בנמצאת לואה במקומו א"ל לחזור ולהתפלל אללא בשהתפלל במקום שדרכן להניח שם לעתים גרף של רעי משום דאז נקרא פושע כשלא בדק וכיון שחטא תפלתו תועבה, אבל במקום שנמצאת שם באקראי בעלמא במתפלל בבית הכנסת או בבית המדרש, אי נמי בבית במקום שאין דרכן בכך אין זה פושע ואין תפלתו תועבה, וכדאמרינן לקמן בפרקין (כה, א) אמר רבי יהודה ספק לואה בבית אסור, ספק מי רגלים בבית מותר, וכל שכן לאיכא דאמרי ספק

לואה צבית מותר באשפה אסור, ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר. וכל מקום שאמרו מותר אינו נקרא חוטא וכל שלא חטא תפלתו תפלה, מדאמרין הכא אמר רבא הוואיל וחטא אף על פי שהתפלל תפלתו תועבה, אלמא טעמא דחטא הא לא חטא תפלתו תפלה, כן נראה לי. אחר כך מנאיתי בתוס' שלא אמרו אלא במקום שיס' להסתפק אם הוא טיט או לואה, הא לאו הכי לא. היה עומד בתפלה ומים שותתין לו על צרכיו פוסק וממתין עד שיכלו המים וחוזר. מסתברא לי דאין צריך להרחיק ממקום המים כלל, מדלא קתני ומרחיק עד שיזרקם לאחריו ד' אמות כדקתני צראה לואה כנגדו. וטעמא דמלתא משום דצראה בעינן מחנך קדוש, אבל מי רגלים אינו אסור דאורייתא אלא כנגד עמוד ומדכתיב (דברים כג, טו) וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דָּבָר וּכְדֹאִיתָא לְקַמֵּן (כה, א), והלכך אם לא התחיל מרחיק מדרבנן, אבל בעומד בתפלה לא. ועוד נראה שאפילו

צא לפסוק ולרחוק אסור. (רשב"א)

דף כג - א

מר סבר אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומר סבר למקום שפסק אמר רב אשי האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה אלא דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש והתם בדלא שהה קמיפלגי דמר סבר גברא דחויא הוא ואין ראוי ואין תפלתו תפלה ומר סבר גברא חזיא הוא ותפלתו תפלה תנו רבנן הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו תפלה ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה איכא דמתני לה אמתניתא במה דברים אמורים כשאין יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה ועד כמה אמר רב זביד עד פרסה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל משום שנאמר [\[עמוס ד-יב\]](#) הכון לקראת אלהיך ישראל ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מ"ד [\[קהלת ד-יז\]](#) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך

שלא תחטא ואם תחטא הבא קרבן לפני וקרוב לשמוע (דברי חכמים) אמר רבא הוי קרוב לשמוע דברי חכמים שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה מתת הכסילים [זבת] אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואין עושים תשובה כי אינם יודעים לעשות רע אי הכי צדיקים נינהו אלא אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים אמר הקב"ה בין טוב לרע אינן מבחינים והם מביאים קרבן לפני רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא אמר שמור נקביך בשעה שאתה עומד לפני. תנו רבנן הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא בית הכסא קבוע אבל בית הכסא עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן מפני שעשאו בית הכסא קבוע איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים רבינא שרי רב אדא בר מתנא אסר אתו שיילוה לרבא אמר להו אסור חיישינן שמא יפנה בהן ואמרי לה שמא יפיח בהן תניא אידך הנכנס לבית הכסא קבוע חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן דברי בית שמאי ובית הלל אומרים אוחזן בידו ונכנס ר"ע אומר אוחזן בבגדו ונכנס בבגדו ס"ד זימנין מישתלי להו ונפלי אלא אימא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפילין בחורין הסמוכים לרשות הרבים ובאת זונה אחת ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לראש הגג ונפל ומת באותה שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס תנו רבנן בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכין לבית הכסא ובאין עכברים ונוטלין אותן התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס אמר רבי מיאשא בריה דרבי"ל הלכה גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן אבל אין שהות ביום ללבשן עושה להן כמין כיס טפח ומניחן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ביום גוללן כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו ובלילה עושה להן כמין כיס טפח ומניחן

אמר אביי לא שנו אלא בכלי שהוא כליין אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי תדע שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת ואמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן כי הוה נקיט תפילין לא הוה יהיב לן אמר הואיל ושרונהו רבנן

רפ"י דמר סבר. כל המפסיק בתפלתו אם שעה כדי לגמור כולה חוזר לראש כדלמרינן גבי ק"פ לקמן בפירקין (דף כד): ובשעה קא מיפלגי הכא: האי אם שעה אם לא שעה מיבעי ליה. במילתא דרב חסדא ורב המנונא מיבעי ליה לאפלוגי בין שעה ללא שעה ומדלא אפליג שמע מינה אפילו בדלא שעה קאמר: גברא דחויא הוא. כשהתחיל להתפלל והיה צריך לנקביו דחוי הוא מלהתפלל הלכך מה שהתפלל אינה תפלה וחוזר לראש: ומר סבר גברא חזיא. אע"פ שאינו יכול להתחיל עד שיסיים תפלתו תפלה ראויה היא מה שהתפלל קודם שתיתה: ועד כמה. יכול להעמיד עצמו מנקביו שיהא מותר להתחיל בתפלה: איכא דמתני. להאי כמה דברים אמורים במתניתא גופא ולא משמעתא דרב זביד ורב יהודה וכי איירי אינהו בשיעורא הוא דאיירי: שמור עצמך שלא תחטא. ותאטרך רגלך ללכת אל בית האלהים להביא חטאת: הוי קרוב לשמוע. תשובה בהבאת קרבנך מתת אותו ככסילים בלא תשובה: שמור נקבין מבין רגליך כמו להסך את רגליו (שמואל א כד) שמור נקבין שלא יפוחו: בית הכסא קבוע. שיש בו אורא וכל בתי כסאות שבגמרא על פני השדה הם בלא חפירה: עראי. שזה מתחיל עכשיו לעשותו בית הכסא: חולץ ונפנה לאלתר. ויאחז תפילין בידו כדלמרינן לקמן ובקבוע נמי אוחזן בידו אלא שצריך לחלץ ברחוק ד' אמות שבזמן שהם בראשו הם בגלוי וגנאי הדבר: מהו שיכנס בתפילין. כשהן בראשו קאמר: שמה יפנה בהן. גדולים בחורים הסמוכים לבית הכסא. לפניו מן הגדר בשדה שהוא נפנה בה נותן בחורים שבכותל: בחורים הסמוכים לרשות הרבים. חורי כותלי מחילות השדה שאין עכברים מאוין במקום הילוך בני אדם והוא יכנס לאחורי הגדר לפנות: גוללן. ברצועות שלהן: שלא תלא רצועה. שיש בה קדושה שהרי בהן הוא קושרן ובקשר נראה בעשייתו כמין דל"ת על שם אחת מאותיות של שדי והשי"ן עשוי' בכותלי הקליפה החיצונה והיו"ד עשויה בראש רצועת תפילין של יד ורצועה קטנה מאד כפוף ראשה ונראית כמין יו"ד: ואוחזן בימינו. שלא בצגדו כדי שלא יפלו: ציום. כשהוא חוללן בשביל בית הכסא גוללן כמין ספר כדלמרינן: ובלילה. כשהוא חוללן בביתו על מנת להאניע עד הבקר: עושה

להם כים טפח. דחלכו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק צינם לקרקע: לא שנו. דבעי טפח אלכא בכלי שהוא כליין. כים העשוי לכרכן דכליין קרוב להיות בטל אלכס הילכך בעינן דבר הניכר שיהא חוץ בפניהם: שהרי פכין קטנים מזילין. בהיקף אמיד פתיל באלה המת ואף על גב ללא הו טפח חייאי: אמר הואיל ושרונהו רבנן. לאוחזן בידו משום שמירתן: (רש"י)

תוספות חיישינן שמא יפנה בהן ואסור. ודוקא בבית הכסא קבוע חיישינן שמא יפנה בהן אבל בבית הכסא עראי שאין רגילים לפנות שם מותר להשתין בהן ולא חיישינן שמא יפנה בהן והא דתניא לקמן לא ישתין בהן אפילו בבית הכסא עראי היינו דוקא כשאוחזן בידו דחיישינן שמא ישפוף בהן הניצוצות אם יפלו מים על רגליו או יגע באמה: שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת. ועל כרחך מטעם אור הוא דאי לית בהו אור כלל לא היו מצילין דהוי כמו אוכלין שגבלן בטיט שמקבלין טומאה באהל המת: (תוספות)

רש"י אלכא דכולי עלמא שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש והכא בדלכא שהה קא מיפלגי מר סבר גברא דחויא הוא. כלומר מה שהתפלל קודם שתיתת המים בדחוי היה, שלא היה לו להתפלל כיון שהיה מרגיש שרריך לנקציו עד שלא יוכל להעמיד על עצמו. ומר סבר מה שהתפלל מיהא קודם לכן גברא חזיא הוא. ובתוספות פירשו גברא דחויא בשעת שתיתת המים, וגברא חזיא הוא אפילו באתה שעה, דלא אסרה תורה אלכא כנגד העמוד, אלכא רבנן הוא דאחמור כדי שלא להתפלל בשעה שהמים שותתין. ופסק גאון ורבנו אלפסי ז"ל כמאן דאמר גברא חזיא, ואם לא שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק, ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואפילו בגברא חזיא נמי, מדאמרינן לא דכולי עלמא שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, דאלמא הכין הלכתא ואפילו בגברא חזיא, אבל בשאר מיילי כגון קריאת שמע והלל ומגילה אפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש. והא דאמרינן לקמן (כד, ב) דדרבי אבהו דהוה אזיל בתריה דרבי יוחנן והוי קרא קריאת שמע וכי מטי מבואות המטונפות אשתיק, ואמר ליה רבי יוחנן אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ההיא משום דמבואות המטונפות לא חזו למקרי בהו, והלכך כל כי האי גוונא אי שהה מיהא כדי לגמור את כולה חוזר לראש. נמא עכשיו פסקן של דברים לפי הסברא הזו דבתפלה החמורה אפילו בגברא חזיא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ובשאר מיילי וגברא חזיא אפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש, ובגברא דחויא בתפלה אפילו לא שהה חוזר לראש, ובשאר מיילי אפילו בגברא דחויא חוזר למקום שפסק. ומיהו לדעת הגאון ז"ל שפסק כאן כמאן דאמר גברא חזיא, ליכא הפרש בפוסק בדלכא

שהה, בין תפלה לשאר מיילי ההכא והכא לא משכח חוזר לראש. והראב"ד ז"ל פסק כמאן דאמר הכא גברא דחויא הוא, ולא שגא תפלה לא שגא קריאת שמע והלל ומגילה כל שפסק מחמת דחוי אס שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש מהא דהכא, ומדהיא דרבי אבהו ורבי יוחנן דמבוארות המטונפות דלקמן, ואס לא שהה כדי לגמור את כולה בתפלה חוזר לראש כמאן דאמר גברא דחויא, ובשאר מיילי אינו חוזר אללא למקום שפסק כהיא דרבי אבהו דלקמן, ואס לא פסק מחמת דחויא לא שגא תפלה ולא שגא קריאת שמע והלל ומגילה אפילו שהה אינו חוזר לראש, מדאמר רבי יוחנן (ר"ה ד, ב) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום ילא. ואקשינן עלה מדרבי אבהו דפסק קריאת שמע במבוארות המטונפות. ואסיקנא דהכי קאמר ליה רבי יוחנן לדידי לא סבירא לי למפסק משום מבוארות המטונפות אללא מניח ידו על פיו וקורא, וכיון דאין כריך לפסוק ליכא דחוי, וכל דליכא דחוי אפילו שהה אינו חוזר לראש, אללא לדידך דסבירא לך דאסור ואיכא דחוי, אס שהית חוזר לראש. דאלמא הפרש יא בשאר מקומות נמי בין גברא חזיא לדחויא. וכן נמי כתבו בתוס'. והא דאמרין הכא שהה כדי לגמור את כולה כולי עלמא לא פליגי דחוזר לראש, לאו למימרא דהכין הלכתא, אללא משום דלא מצי למימר דכולי עלמא לא שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ובדשהה קא מפלגי, דאי הוה משני הכין הוה לן למימר דכולי עלמא גברא חזיא הוה, ולא צעינן למימר הכין, אבל אי הוה מצי למימר הכין טפי הוה משני דכולי עלמא לא שהה חוזר למקום שפסק, ובדשהה פליגי דאפילו בשהה אינו חוזר לראש אחד מינייהו. גירסת הספרים: מהו שיכנס אדם בתפלו לבית הכסא קבוע להשתין מים. וכן היא בהלכות הרב אלפסי ז"ל. אבל הראב"ד ז"ל כתב דשבוס הוא בספרים דהא אפילו לחלן ברחוק ד' אמות מארכינן ליה כדאיתא בסמוך, והיכי איבעיא להו ליכנס בתוכו, ורבינא היכי שרי. אללא בית הכסא עראי גרסינן. ומסתברא שאין למחוק הספרים בכך, דהיא דלקמן בנכנס לבית הכסא לגדולים קאמר, וכיון דאיכא תרתי דהוי בית הכסא קבוע ונכנס לפנות איכא למיחש, והלכך חולץ ברחוק ד' אמות, אבל כשנכנס לקטנים אפילו בבית הכסא קבוע אפשר דאינו חולץ, והיינו דקא מציעיא להו והיינו דשרי רבינא. ואפילו בשל עראי כל שנכנס לגדולים ונעשה על ידו קבוע כשהוא מניחן כריך להרחיק ארבע אמות. לכל קבוע ולגדולים בין שהיה קבוע מעיקרא בין שנעשה עכשיו קבוע גזרו עליו בין בחליצה בין בהנחה ובעי הרחקה ארבע אמות. הא דאמרין: אבל בית הכסא עראי חולץ תפלו ונפנה לאלתר. קשיא לי היכי נפנה לאלתר, דמכל מקום צעינן והיה מחניך קדוש וליכא

בשעה שהוא נפנה. אמר אביי לא שנו אלא בכלי שהוא כליין, אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח. קשיא לי אי בכלי שהוא כליין כי איכא טפח מאי הוי והא כגופן דמי, וכדתניא בשלהי פרקין (כה, ב) בית שיש בו ספר תורה ותפילין אסור בתשמיש המטה עד שיוציאם או [עד] שניחם כלי בתוך כלי, ואמר אביי לא אמרן אלא בכלי שאינו כלין אבל בכלי שהוא כלין אפילו עשרה מני כחד מנא דמי. וניחא לי דככלי אחד מיהא הוי וכדאמרין בכלי אחד דמיא, והיינו נמי דאמר רבא (קס) גלימא אקומטרא ככלי בתוך כלי דמי דאלמא קומטרא מהני ככלי אחד ולא בעינן אלא כלי אחד בלחוד. אלא אדרבה קשיא לי אפילו כלי שהוא כלין אמאי אינו מניל לבית הכסא ואפילו בפחות מטפח, דמי גרע כלין מעורן שהוא מחובר עליהן ומהודק ואי לאו ש"ן דכתיב בהו מניל. דאיבעיא להו במסכת שבת בפרק במה אשה יוצאה (סא, ב) גמ' לא יכל האיש בסנדל המסומר, קמיעין יש בהן משום קדושה או דלמא אין בהן משום קדושה, ואמרין למאי, ואוקימנא ליכנס בהן לבית הכסא. ואתי למפשטה מדתנן ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה, ודייקינן הא מן המומחה נפיק, ואי אמרת יש בהן משום קדושה זימנין דמלטרך לבית הכסא ואתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים. ואוקימנא במחופה עור, ואקשינן והרי תפילין דמחופות עור ותניא הנכנס לבית הכסא חולץ תפלו ברחוק ארבע אמות ונכנס, ופריק התם משום ש"ן, דאמר אביי ש"ן של תפלין הלכה למשה מסיני, אלמא אי לאו ש"ן עור מניל. ורכיך לי עיון. (רכצ"א)

ב

-

כג

דף

ננטרן אמר רבא כי הוה אזלינן בתריה דר"נ כי הוה נקיט ספרא דאגדתא יהיב לן כי הוה נקיט תפילין לא יהיב לן אמר הואיל ושרוניהו רבנן ננטרן ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהן מים ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי. אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן. אמר רבא אמר רב ששת לית הלכתא כי הא מתניתא דבייש היא דאי ב"ה השתא בית הכסא קבוע שרי בית

הכסא עראי מיבעיא מיתיבי דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן מאי לאו תפילין אי אמרת בשלמא בית הלל התרתי לך כאן קבוע אסרתי לך כאן בית הכסא עראי אלא אי אמרת ב"ש הא לא שרו ולא מידי כי תניא ההיא לענין טפח וטפחיים דתני חדא כשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים ותניא אידך לאחריו טפח ולפניו ולא כלום מאי לאו אידי ואידי באיש ולא קשיא כאן לגדולים כאן לקטנים ותסברא אי בקטנים לאחריו טפח למה לי אלא אידי ואידי בגדולים ולא קשיא הא באיש הא באשה אי הכי הא דקתני עלה זהו ק"ו שאין עליו תשובה מאי אין עליו תשובה דרכא דמילתא הכי איתא אלא לאו תפילין ותיובתא דרבא אמר רב ששת תיובתא מכל מקום קשיא השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי לא כל שכן הכי קאמר בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסרי אי הכי אמאי אין עליו תשובה תשובה מעלייתא היא הכי קאמר הא מילתא תיתי לה בתורת טעמא ולא תיתי לה בק"ו דאי אתיא לה בתורת ק"ו זהו ק"ו שאין עליו תשובה: ת"ר הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך עשרה פעמים ד' אמות או ד' פעמים י' אמות ויפנה ואח"כ נכנס אמר ר' יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ואח"כ נכנס ופליגא דר' חייא דא"ר חייא מניחן על שלחנו וכן הדור לו ועד אימת אמר רב נחמן בר יצחק עד זמן ברכה תני חדא צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו ותניא אידך לא יצור לא קשיא הא דאזמניה הא דלא אזמניה דאמר רב חסדא האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין צר ביה תפילין אסור למיצר ביה פשיטי אזמניה ולא צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא אזמניה אע"ג דלא צר ביה צר ביה אי אזמניה אסיר אי לא אזמניה לא בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי שנוהג בהן מנהג בזיון כי קא מיבעיא לי תחת מראשותיו מאי א"ל הכי אמר שמואל מותר אפילו אשתו עמו מיתיבי לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון אבל מניחן תחת מראשותיו ואם היתה אשתו עמו אסור היה מקום שגבוה ג' טפחים או נמוך ג' טפחים מותר תיובתא דשמואל תיובתא אמר רבא אע"ג דתניא תיובתא דשמואל הלכתא כוותיה מ"ט

רש"י ננטרן. ישמרוני אכניסם עמי וישמרוני מן המזיקין: לא יאחוז בידו וכו' ויתפלל. שאין דעתו מיושבת עליו בתפלה שהרי לבו תמיד עליהן שלא יפלו מידו: ולא יישן בהן. שמא יפיה: הרי אלו כיוצא בהן. לענין תפלה שדואג עליהן שלא תפול הסכין ותזיקנו והקערה תשפך והמעוות יאבדו והככר יטנף: לית הלכתא כי הא מתניתא. דקתני לא ישתין בתפילין: דבית שמאי היא. דאמרי לעיל מניחין בחלון הסמוך לרשות הרבים ולא יכניסם בידו ויכנס: דאי בית הלל. הא אמרי לעיל אוחזין בידו ונכנס: בית הכסא עראי. כגון להשתין שאין אדם הולך בשבילם לבית הכסא והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית הכסא תחלה: שהתירי לך כאן. בבית הכסא קבוע: אסרתי לך כאן. בבית הכסא עראי: מאי לאו תפילין. שאמרו בית הלל אוחזין בידו ונכנס לבית הכסא קבוע ולהשתין בהם אסרו כדמפרש טעמא לקמן: הא לא שרו. בבית הכסא קבוע: כי תניא ההיא. לאו לענין תפילין תניא אלא לענין גלוי טפח וטפחיים לגדולים אינו מגלה אלא טפח ולקטנים מגלה טפחיים ועלה קאי גלוי טפחיים שהתירי לך כאן אסרתי לך כאן: לאחריו טפח. ולא יותר משום כניעות: ולפניו טפחיים. משום קילוח מי רגלים הנתזין למרחוק: מאי לאו כו'. והיינו דקאמר לעיל דברים שהתירי לך בבית הכסא עראי אסרתי לך בקבוע: אלא אידי ואידי בגדולים. ומתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים הלכך באיש מלאחריו טפח ומלפניו טפחיים ובאשה מלפניה ולא כלום והכי קאמר הא דלעיל דברים שאסרתי לך באשה התירי לך באיש: אי הכי. דלענין טפח וטפחיים קתני דברים שהתירי לך כאן אסרתי לך כאן: הא דקתני עלה. בסיפא דידה וזה הוא ק"ו שאין עליו תשובה בדבר הזה יש לך להשיבני ק"ו ואין לי עליו תשובה להחזיר לך אי אמרת בשלמא בתפילין קאמר וכדאמרן וב"ה היא היינו דקתני דיך כאן להקשות קל וחומר השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי מיבעיא ואין לי תשובה להשיבך עליו אלא אי אמרת לענין טפח וטפחיים מאי ק"ו יש להקשות כאן: אורחא דמילתא הכי הוא. שהאיש צריך לגלות לפניו ולא האשה: תיובתא דרבא אמר רב ששת. דאמר בית שמאי היא ולא בית הלל דאם כן לא משכחת מידי לאוקמה הך ברייתא דקתני מאי שהתירי לך כאן אסרתי לך כאן: דליכא ניצולות. שיהא צריך לשפספן בימינו מעל רגליו: בית הכסא עראי. לקטנים: דליכא ניצולות. הניתזין על גבי רגליו ואמרינן במסכת יומא (דף ל. ב.) מלוא לשפספן שאסור לאדם שיצא בניצולות שעל גבי רגליו שמא יראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהם ממזרים הילכך אי אפשר לאחוז תפילין בידו: הא מילתא. דתפילין בבית הכסא עראי וקבוע: תיתי לה

בתורת טעמא. להתיר צבית הכסא קבוע את האסור צבית הכסא עראי משום טעמא דנילוואות: דאי אתיא לה בתורת ק"ו. לומר דין הוא להקל צבית הכסא עראי קל ולהחמיר צבית הכסא חמור ולא תזול בתר טעמא אלא בתר חומרא וקולא ואנן עבדינן איפכא אין לי עליו מה להשיבך שאין לי למאוא שיהא בשום מקום צית הכסא עראי חמור מן הקבוע שאוכל להשיבך אם התרתי בקבוע שהוא קל בדבר פלוני נתיר בשל עראי שהוא חמור בה אבל טעמא איכא למאי דעבדינן דהכא איכא נילוואות והכא ליכא דדבר זה לאו קל וחומר לא קל ולא חמור: הנכנס לסעודה קבע. וגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה: מהלך עשרה פעמים כו'. ובכל פעם ופעם בודק עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב: חולץ תפיליו. שמה יסתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו: וכן הדור לו. שיהו מזומנים לו ויחזור ויניחם בשעת ברכה: באפרקסותיה. סודר של ראשו: עם מעותיו. לא עם המעות ממש אלא שני קשרים זה אצל זה: ה"ג הא דאזמניה הא דלא אזמניה. להתיא סודר לתפילין דכיון דאזמניה שוב אסור לכור בו מעות מאחר שהקלו לכך: כר ביה. אי אזמניה אין אי לא אזמניה לא קדיש וקרי למיאר ביה דהכי תניא בהדיא בסנהדרין (מח:): הניח בו תפיליו יניח בו מעות: ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא. גבי אורג בגד למת בסנהדרין בפרק נגמר הדין (ד' מז:): מהו שיניח תפיליו תחת מראשותיו. בלילה כשהוא ישן: אם היה מקום גבוה ג' טפחים. למעלה מראשותיו ועליו נותן התפילין או למטה מראשותיו יולא מקום מן המטה: (רש"י)

תוספות דברים שהתירתי לך כאן כו'. ולא בעי לשנויי דברים שהתירתי לך בבית הכסא עראי אסרתי לך בקבוע דאסור לפנות בגדולים והתפילין בראשו אבל להשתין מותר משום דלא אשכחן בברייתא אבל הך דטפח וטפחיים אשכחן ליה בברייתא בהדיא הר"ר יוסף: (תוספות)

כל לנטורינהו טפי עדיף והיכא מנח להו אמר ר' ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והא תני רבי חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו דמפיק ליה

למורשא דכובע לבר בר קפרא צייר להו בכילתא ומפיק למורשהון לבר רב שישא בריה דרב אידי מנח להו אשרשיפא ופריס סודרא עלוייהו אמר רב המנונא בריה דרב יוסף זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה ולאגמורן הלכה למעשה הוא דעבד בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה שנים שישנים במטה אחת מהו שזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש וזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף אשתו ולא מיבעיא אחר אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי שנים שישנים במטה אחת זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא ותניא אחריתי הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו הרי זה לא יקרא ק"ש אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהן ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף לא קשיא הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל לרב יוסף מי ניחא והתניא היה ישן במטה ובניו ובני ביתו במטה לא יקרא ק"ש אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהן אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא לדידי נמי תנאי היא : אמר מר זה מחזיר פניו וקורא ק"ש והא איכא עגבות מסייע ליה לרב הונא דא"ר הונא עגבות אין בהם משום ערוה לימא מסייע ליה לרב הונא האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש תרגמה רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע : אמר מר אם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה אמר רב חסדא תינוקת בת שלש שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד אידי ואידי עד כדי [יחזקאל טז-ז](#) שדים נכונו ושערך צמח א"ל רב כהנא לרב אשי התם אמר רבא אע"ג דתיובתא דשמואל הלכתא כוותיה דשמואל הכא מאי אמר ליה אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו אלא היכא דאיתמר איתמר והיכא דלא איתמר לא איתמר א"ל רב מרי לרב פפא שער יוצא בבגדו מהו קרא עליה שער שער : א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאסתכולי בה והא א"ר ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולק"ש אמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר [ישעיה מז-ב](#) גלי שוק עברי נהרות וכתוב [ישעיה מז-ג](#) תגל ערותך וגם תראה חרפתך אמר שמואל קול באשה ערוה שנא' [שיר השירים ב-יד](#) כי קולך ערב ומראך

נאווה אמר רב ששת שער באשה ערוה שנא' [\[שיר השירים ד-א\]](#) שערך כעדר העזים : אמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מיתבי התולה תפיליו יתלו לו חיינו דורשי חמורות אמרו [\[דברים כח-סו\]](#) והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפיליו לא קשיא הא ברצועה הא בקציצה ואיבעית אימא לא שנא רצועה ולא שנא קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא תיבעי הנחה כספר תורה קמ"ל : ואמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק ונתעטש ורק

רפ"י כל לנטורינהו טפי עדיף. להו מציוני כמה שהו מוזהר על שמירתן מן העכברים ומן הגנבים טפי עדיף להו מציוני: כזבע. הוא הכיס שלהם: למורשא כזבע. שהתפילין נכרין בצליטתן בקצה הכיס והוא כמורשא: ליייר להו בצילתא. ביריעה הפרוסה סביבו' מטתו קושרן: ומפיק למורשהון לבר. צליטת הקשר שהתפילין צולטין מן היריעה היה הופך לכל החוץ ולא לכל המטה: אשרשיפא. ספסל: יום טבילה הוא. יום שטבילה אשתו דהוה ליה ליל תשמיש והיינו כשמואל דאמר אפילו אשתו עמו: ולאגמורן הלכה למעשה. מה שנוי להביאם לו לא עשה אלא ללמדני הלכה לעשות מעשה כשמואל: ואפילו אשתו עמו. שיחזיר פניו דכל זמן שהן פונים פנים כנגד פנים פשיטא ליה דאסור דאיכא הרהור נגיעת ערוה על ידי אברי תשמיש: אשתו כגופו. ורגיל בה וליכא הרהור כולי האי: בשלמא לרב יוסף. דאמר אשתו היא דשריא אבא אחר לא מתרץ להו למתניתא הא באשתו הא באחר והא דקתני בני ביתו אינו אשתו: היה יסן במטה ובני ביתו. ואשתו בכלל ביתו: לדידי נמי. בין אשתו בין אחר פלוגתא דהני תנאי היא: הא איכא עגבות. דנגעי אהדדי: וקולא חלתה ערומה. ואף על פי שערס אסור לברך אשה יושבת מותרת שבישיבתה פניה שלמטה מכוסים בקרקע: אבא לא האי. מפני שהביאים והגיד צולטין ונראין ואף על פי שמגולות עגבותיו והיינו סייעתא: כגון שהיו פניה טוחות. דבוקות ומכוסות בקרקע טוחות משמע לשון פעיעות טיח חלק שאינה צולטת אפלטוירק"א {אפלטוירדי"ש: מכוסות טיח} צלע"ז: בת שלש וכן תשע. שהוא זמן שהן באין לכלל ביאה: בת י"א ובן י"ב. זמן שהן באות לכלל פערות וקדיהן נכונים שמשם ואילך באות לכלל [ביאה] שאדם מתאוה להן: התם אמר רבא. גבי תפילין תחת מראשותיו דקאמר שמואל אפי' אשתו עמו הלכה כשמואל: הכא. גבי שנים שהם יסנים דקא שרי שמואל באשתו עמו מאי: מחתא מחתינהו. באריגה אחת ארגתם: ילא שערו בצגדו. שנקב בגדו כנגד זקן התחתון ויאלא מן השער בנקב מהו מי

הוי ערוה לקרות ק"ץ כנגדו או לא: שער שער. כלומר מה בכך: לאסתכלי זה. אם אשת איש היא: תכשיטין שצפנים. כומז דפוס של בית הרחם שהיו עושין לבנותיהן ונוקצין כתלי בית הרחם כדרך שנוקצין את האזנים ותוחצין אותו כדי שלא יזדקקו להן זכרים: עם תכשיטין שצחוץ. אלעדה ולמיד הן הביאו אותן על כפרת הרהור עבירה שנסתכלו בצנות מדין: לאשתו ולק"ש. אם טפח מגולה זה לא יקרא ק"ץ כנגדה: שוק. באשת איש: ערוה. להסתכל וכן באשתו לק"ש: גלי שוק. וכתוב בתריה תגל ערותך: קולך ערב. מדמשבח לה קרא בגוה שמע מינה תאוה היא: התולה תפילו. ביתד יתלו חייו: דורשי רשומות. קשרים וסתומים הכלולים בתורה דורשי חמורות גרסינן והיא היא: זה התולה תפילו. שהתורה חייו של אדם ורמוז לך הכתוב שיתלו חייו: ברלועה. והקליפה למטה גנאי הוא להם אבל תולה הוא אותם בקליפה ותהא הקליפה מונחת על היחד והרלועה למטה: בכיסתא תלה. בתוך תיקון היו ותלה התיק: שגיהק. ריט"ייר {רוטי"ר: גהק} בלעז פעמים שאדם מוליא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו וריחה כריח המאכל שאכל: פיהק. באליי"ר {בדייליי"ר: לפהק} בלעז חיד מלקוחיו פותח להוליא רוח הפה מלא כאדם שרואה לישון או שעמד משינה: ונתעטש. שטרנוד"ר {אישטיירנודי"ר: להעטש} בלעז ויש שדורשים גיהק נוטריקון גו הקים שטריליי"ר {אישטיירנודייליי"ר: להתמקח} פיהק פיו הקים: ורק. ע"ג קרקע: (רש"י)

תוספות והא תני רבי חייה מניחן בכובע תחת מראשותיו. ואם תאמר אימא בכובע שלא כנגד ראשו שהרי בברייתא דלעיל נמי תני תחת מראשותיו ולא פריך מיניה משום דמצינן לפרושי שלא כנגד ראשו ואומר הרב דא"כ מאי איריא בכובע אפילו שלא בכובע נמי אלא ש"מ דמיירי אפילו כנגד ראשו ומ"מ קשיא לישני דמיירי באשתו עמו דבעיא כלי בתוך כלי וצ"ע: שנים שהיו ישנים במטה. וא"ת והלא רואה ערות עצמו וי"ל שיוציא ראשו לחוץ וא"ת והרי לבו רואה את הערוה וי"ל דקסבר לבו רואה את הערוה מותר אי נמי חוצץ בבגדו כנגד לבו: והתניא היה ישן במטה ובני ביתו וכו'. פי' רש"י אשתו בכלל ביתו ולא נהירא חדא דלא אשכחן אשתו דמקריא בני ביתו ועוד לפירושו הול"ל והא קתני כאן כיון דאברייתא דלעיל קאי אבל מדקאמר והתניא משמע דברייתא אחרת היא ואומר ה"ר יוסף דגרסינן היה ישן במטה ואשתו ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת בינו לבניה: (תוספות)

רש"א והא תני רבי חייה מניחן בכובע תחת מראשותיו. ואם תאמר מאי קושיא דלמא תחת מראשותיו שלא כנגד ראשו, דהא באידך ברייתא תחת מראשותיו קתני, ואפילו הכי קא מפרשינן דוקא שלא כנגד ראשו. יש לומר דמניחן בכובע קא דייק דלא איתא דשלא כנגד ראשו קאמר אמאי מניחן בכובע. ומיהו הכובע למי שנותנן תחת

מראשותיו ממש לא מעלה ולא מוריד. והא איכא עגבות. פירש רש"י ז"ל: עגבות
דחבריה. ותמיהא לי דהא קתני זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא. ועוד דאם
כן כי קאמרינן עגבות אין בהן משום ערוה, מאי קא מסייע מהאשה יושבת וקורא לה
חלתה ערומה דשאני התם דעגבות דנפשה איכא עגבות דחברתה ליכא. ואפשר לומר
לפי פירושו דכל שאין סודר מפסיק ביניהם והם תחת סודר אחד ואם יחזיר זה פניו
כנגד זה היה רואה עגבות חברו ולא יראה בד ערות דבר קרינן ביה, והלכך אף האשה
שקורא לה חלה ערומה אם איתא דעגבות איכא משום ערוה אף זו אסורה לקוץ ולצריך
דהא מיגליא וקיימא, אלא מדשרינן התם שמע מינה דעגבות אפילו ברואה אותן ליכא
משום ערוה, כן נראה לי ליישב פירש"י ז"ל. והנכון בעיני מה שפירש הראב"ד ז"ל והא
איכא עגבות דנפשה שהן ערומות ואף על פי שהיא אינו רואה אותן הא לא כתיב לא
תראה ערות דבר אלא [ו]לא יראה בך ערות דבר, כלומר לא יראה הרואה בד ערות
דבר בשעה שה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך. ומיהו משום עגבות דאשתו ליכא דכיון
שאינו רואה ואינו נוגע אין בכך כלום, אבל דנפשה איכא משום ערוה. ואני ליה עגבות
דנפשה לית בהו משום ערוה דחבריה דאסור היינו משום נגיעה וטעמא משום
דמטריד, אבל באשתו אפילו נוגע כל שמחזיר פניו ואינו רואה ערותה שרי דמחמת
נגיעה לא מטריד הואיל וגם בה. אמר רב חסדא שוק שבאשה ערוה. ודוקא לאחרים
ולאנשים ומשום הרהור, אבל לעצמה לא דהא קתני האשה יושבת וקורא לה חלתה
ערומה. והא דאמר רבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ובקריאת שמע פירש
הראב"ד ז"ל דאפשר דוקא ממקום לנוע שבה, ועלה קאתי רב חסדא למימר דשוק
באשה מקום לנוע וערוה הוא ואפילו לגבי בעלה, אף על פי שאינו מקום לנוע באיש.
אבל פניה ידיה ורגליה וקול דבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לכמתה שאינו מתכסה אין
חוששין להם מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד. ובאשה אחרת אסור להסתכל בשום מקום
ואפילו באצבע קטנה ובשערה, ואסור לשמוע אפילו קול דבורה כדאמרינן בקדושין (ע,
א) לישדר מר שלמא לילתא אמר ליה הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. ואלא מיהו
נראה דדוקא קול של שאלת שלום או בהשבת שלום כי התם דאיכא קרוב הדעת. והרב
אלפסי ז"ל שלא הזכיר מכל זה כלום, כתב הראב"ד ז"ל דאפשר דמשום דאמרינן לעיל
עגבות אין בהן משום ערוה, סבר הרב ז"ל דכל שכן טפח ושוק ושערה וקול. וכתב הוא
ז"ל דלא מן השם הוא זה אלא הכא משום דמטריד וברואה, ועגבות הא פרישנא דוקא
דנפשה, ובאשתו בשאינו רואה ואף על פי שנוגע, דכל שאינו רואה משום נגיעה לבד

לא מטריד הואיל וגם זה. מהו דתימא תצעי הנחה כספר תורה קא משמע לן. ומיהא
שמעינן דספר תורה אפילו בכיסתא וכל שכן בתיק הספר שלו אסור לתלותו. (רש"א)

דף כד - ב

וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף וכשהוא מפהק היה מניח ידו על
סנטרו מיתיבי המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה המגביה קולו
בתפלתו הרי זה מנביאי השקר מגהק ומפהק הרי זה מגסי הרוח
המתעטש בתפלתו סימן רע לו ויש אומרים ניכר שהוא מכוער הרק
בתפלתו כאילו רק בפני המלך בשלמא מגהק ומפהק לא קשיא כאן
לאונסו כאן לרצונו אלא מתעטש אמתעטש קשיא מתעטש אמתעטש נמי
לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה דאמר רב זירא הא מילתא אבלעא
לי בי רב המנונא ותקילא לי כי כולי תלמודאי המתעטש בתפלתו סימן
יפה לו כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה
אלא רק ארק קשיא רק ארק נמי לא קשיא אפשר כדרב יהודה דאמר רב
יהודה היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואם טלית נאה
הוא מבליעו באפרקסותו רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי נזדמן לו רוק
פתקיה לאחוריה א"ל לא סבר לה מר להא דרב יהודה מבליעו
באפרקסותו א"ל אנא אנינא דעתאי: המשמיע קולו בתפלתו הרי זה
מקטני אמנה: אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש אבל
אין יכול לכוין את לבו בלחש מותר וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד
צבורא: רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דהוה קא בעי
למיסק לארעא דישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר
בעשה שנאמר [\[ירמיה כז-כב\]](#) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם
נאם ה' אמר איזיל ואשמע מיניה מילתא מבית וועדא והדר אפיק אזל
אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה היה עומד בתפלה ונתעטש
ממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל איכא דאמרי היה עומד בתפלה
ובקש להתעטש מרחיק לאחריו ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה

הרוח וחוזר ומתפלל ואומר רבשי"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו רמה ותולעה ומתחיל ממקום שפסק אמר ליה אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי: ת"ר היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש וי"א על לבו ותנא קמא הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר אמר רב הונא א"ר יוחנן היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל רב חסדא האלהים אם אמרה לי ר' יוחנן בפומיה לא צייתנא ליה איכא דאמרי אמר רבה בר בר חנה אמר ריב"ל היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל ר' חסדא האלהים אם אמרה לי ריב"ל בפומיה לא צייתנא ליה ומי אמר ר' הונא הכי והאמר רב הונא ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה לא קשיא כאן בעומד כאן במהלך ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימא הכא נמי כאן בעומד כאן במהלך איני והא רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן והוה קא קרי ק"ש כי מטא במבואות המטונפות אשתיק א"ל לר' יוחנן להיכן אהדר א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש תניא כותיה דרב הונא תניא כותיה דרב חסדא תניא כותיה דרב הונא המטונפות מניח ידו על פיו ויקרא ק"ש תניא כותיה דרב חסדא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק"ש ולא עוד אלא היה קורא ובא פוסק לא פסק מאי אמר ר' מיאשה בר בריה דריב"ל עליו הכתוב אומר [\[יחזקאל כ-כה\]](#) וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם] ר' אסי אמר [\[ישעיה ה-יח\]](#) הוי מושכי העון בחבלי השוא רב אדא בר אהבה אמר מהכא [\[במדבר טו-לא\]](#) כי דבר ה' בזה ואם פסק מה שכתוב אמר ר' אבהו עליו הכתוב אומר [\[דברים לב-מז\]](#) ובדבר הזה תאריכו ימים: אמר רב הונא היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות ק"ש תניא נמי הכי היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות ק"ש

רש"י וממשמש בצגדו. להעביר הכינה העוקלתו: אבל לא היה מתעטף. אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל לא היה נוטלה ומתעטף שלא להפסיק: על סנטרו. מנטו"ן

{מיניטו": סנטר} בלע"ז שלל תראה פתיחת פיו: הרי זה מקטני אמנה. כאילו אין הקב"ה שומע תפילת לחץ ומגביה הרבה: הרי זה מנביאי השקר. דכתיב ויקראו בקול גדול (מלכים א' יח): המגהק והמפהק הרי זה מגסי הרוח. וי"א ניכר שהוא מכוער גרסינו: אלא עטוש אעטוש קשיא. דאין עטוש אלא לאונסו: למטה. מפיח בקול: ותקילא לי כי כולי תלמודאי. שקולה עלי וחציבה לפי שהיה רגיל להתעטש: כשם שעושים לו נחת רוח. שהעטוש נחת רוח לאדם: כך עושים לו נחת רוח מלמעלה. מן השמים למלאות שאלתו: אפשר כדרכי יהודה. להבליע באפרקסותו סודר שבראשו ופני ראשין תלוין בפניו: פתקיה. זרקו: מיסתמיט מיניה. לא היה נראה אליו לפי שהיה רבי אבא חפץ לעלות לא"י ורב יהודה אוסר לו לפיכך לא היה נכנס לבית המדרש: ואשמע מיניה מילתא. מבחוץ: מבית וועדא. מבית המדרש: ונתעטש. מלמטה: עד שיכלה הרוח. מגופו שגודף מאותו רוח: וחוזר לתפלה. למקום שפסק: ואומר. בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר על ידי הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע: חוץ בטליתו על אורו. מה שיס מן הטלית ולמעלה מן כתפיו מדביק באורו וביטן ערום קאמר: לדידי לא סבירא לי. לא הייתי מזקיקו להפסיק: בחבלי השוא. בחבלים שאינם חזקים אלא נוחין להנתק הן מושכין העון על עצמם אף זה על ידי דבור בעלמא הוא נענש: ובדבר הזה. בשביל דבור זה שנזהרתם עליו תאריכון ימים: היתה טליתו חגורה על מתניו. לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש: (רש"י)

תוספות וממשמש בבגדו. פרש"י להעביר הכינה העוקצתו אבל לא מתעטף אם נפלה טליתו ותרי מילי נינהו. ור"ח פי' דחדא מילתא היא פי' ממשמש בבגדו תקן שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל מעל ראשו לא היה מתעטף שהרי היא הפסקה אם מתעטף כיון שנפל לגמרי אבל לתקן קצת שלא יפול לא הוי הפסקה: **ואומר** רבון העולמים. מיד באמצע תפלתו ואח"כ מתחיל ממקום שפסק: **אמר** ליה לדידי לא סבירא לי. פירוש משום תרתי מילי חדא דסבירנא דאינו חוזר לראש דאמר רבי יוחנן (ר"ה דף ל"ד:) שמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא ועוד דסבירא לי מניח ידו על פיו ואם כן הוי ליה ראוי אלא לדידך דסבירא לך דחייב להפסיק וכו': **בחבלי השוא**. כלומר בחנם מושכים עליהם עון כי טוב היה שלא היו מקיימין אותו כלל: פסק רבינו חננאל כרב חסדא דאסור לקרות ק"ש אפילו צואה תחת בגדו על בשרו וס"ל כל עצמותי תאמרנה (תהלים. לה) דאע"ג דר' חסדא תלמיד דר' הונא הוה לחומר אזלינן ורב אלפס פסק כרב הונא מדאקשי גמרא מיניה ביומא פרק הממונה (ד' ל.): (תוספות)

רש"א לאמר רב יהודה נזדמן לו רוק בתפילתו מבליעו בטליתו ואם טלית נאה הוא מבליעו באפרקסותו. ירושלמי (בפרקין ה"ה): רבי יוחנן אמר רוקה בתפלתו כדי שיהא

כוסו [ר"ל: פיו] נקי, לפניו אסור לאחזרו מותר, לימינו אסור לשמאלו מותר, דכתיב (תהלים לא, ז) יִפֹּל מִלְּדָדָה אֶלְפֵי וּרְבֻבָה מִיְמִינָהּ, כל עמא מודוי בזהין דרקא אס טיילין דהוא אסור. פירש בהלכות הנגיד ז"ל אס במטייל כלומר שלא מאונס. והראב"ד ז"ל פירש דכטעות ידי סופר הוא בספרים והבין איתא כל עמא מודוי בזהין דרקא אס ארטלין דהוא מותר, וארטלין כמו ארטלית בת מאה מנה (גיטין עד, ב). ואתיא כגמרא דילן דאמרינן מבליעו באפרקסתו. עוד (שם בירושלמי): רבי יהושע בן לוי אמר הרוקא בצית הכנסת כרוקא בצבת עינו, ר' יונה רקא ושאף. וליתא להא דרבי יהושע בן לוי דהא אסיק רבא לקמן בפ' הרואה (סב, ב) שהוא מותר. וכתב הראב"ד ז"ל דאבעי לן למיעבד כר' יונה, ואס יש שם גמי שאין הרוק נראה אינו כריך. ואולי לכך הורגלו ברוב המקומות לתת גמי בצתי כנסיות. היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הלינה חוץ בטליתו על אחרו וקורא קריאת שמע ויש אומרים על לבו, ותנא קמא הרי לבו רואה את הערוה, קסבר לבו רואה את הערוה מותר. ופסק הראב"ד ז"ל כי אומרים מדקתני במתניתין (לעיל כב, ב) יתכסה במים ויקרא, ואקשינן עלה לקמן (כה, ב) והלא לבו רואה את הערוה, ופרקינן עוכרן ברגלו וקורא, אלמא הכין הלכתא. ואין כן בגמרא שלנו, אלא בצרייתא הוא דקתני ביש אומרים עוכרן ברגליו וקורא (שם), אלא הכי גרסינן אמר רבי אלעא אמר רב אבא בר אחא משום רבנו מיש עכורין שאני, ומכל מקום בין לגרסתו בין לגרסתנו אנו למדין משם כדברי הרב ז"ל. ואני תמה למה נניח דברי תנא קמא בצרייתא זו ובצרייתא דלקמן (שם) דהיה יושב במים כלולין דקסבר לבו רואה את הערוה מותר, ונתפוס דברי יש אומרים. ואי משום דרבי אלעא משום רבנו, דילמא לפרוקא למתניתין ככולי עלמא קא אתי, וכדרך בשלמא לתנא קמא אלא ליש אומרים מאי איכא למימר, ושיטת התלמוד היא בהרבה מקומות, ועוד דהא רב הונא דקאמר בהדיא בלבו רואה את הערוה מותר, ומסתמא לא פליג ארצנו דהיינו רב דהוא רביה דרב הונא, אלא דרב לתרואה אכולי עלמא אוקי לה במים עכורין, ולדידיה אתיא כפשטה ואפילו כלולין וכתנא קמא דתני תרתי צרייתא כנ"ל. אלא קסבר הורה זקן וראוי לחוש לדבריו ז"ל וכן פסק הרב אלפסי ז"ל. כאן בעומד כאן במהלך. פירוש: בעומד איכא משום והיה מחניך קדוש, במהלך לאו מחניך הוא. (קס"ב"א)

אבל לתפלה עד שיכסה את לבו וא"ר הונא שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא מניח ידו עליהן עד שיגמור עד שיגמור ס"ד אלא כדאמר ר"נ בר יצחק עד שיגמור עמוד ראשון ולפסוק לאלתר וליקום משום דרשב"ג דתניא רשב"ג אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון : אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש אמר רבא מ"ט דרב הונא דכתיב [\[תהילים קנ-ו\]](#) כל הנשמה תהלל יה ורב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש מ"ט דרב חסדא דכתיב [\[תהילים לה-ג\]](#) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך : אתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ד' אמות וקורא ק"ש ורב חסדא אמר מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וקורא ק"ש תניא כותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא ק"ש ואם לאו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום הריח וקורא ק"ש אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא (בכל הני שמעתתא) אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו אמר להו אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי וה"מ בדברי תורה אבל בק"ש לא ודברי תורה נמי לא אמרן אלא דחבריה אבל דידיה לא : אתמר צואה עוברת אביי אמר מותר לקרות ק"ש רבא אמר אסור לקרות ק"ש אמר אביי מנא אמינא לה דתנן הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר טמא טהור עומד תחת האילן וטמא עובר טהור ואם עמד טמא וכן באבן המנוגעת ורבא אמר לך התם בקביעותא תליא מילתא דכתיב [\[ויקרא יג-מו\]](#) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו הכא [\[דברים כג-טו\]](#) והיה מחניך קדוש אמר רחמנא והא ליכא : א"ר פפא פי חזיר כצואה עוברת דמי פשיטא לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא א"ר יהודה ספק צואה אסורה ספק מי

רגלים מותרים א"ד אמר רב יהודה ספק צואה בבית מותרת באשפה
אסורה ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותרין סבר לה כי הא דרב
המנונא דאמר רב המנונא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד וכדרכי
יונתן דר' יונתן רמי כתיב [\[דברים כג-יג\]](#) ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת
שמה חוץ וכתיב [\[דברים כג-יד\]](#) ויתד תהיה לך וגוי וכסית את צאתך הא
כי צד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד
עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו רבנן
בודאן אבל בספקן לא גזרו ובודאן עד כמה אמר רב יהודה אמר שמואל
כל זמן שמטפיחין וכן אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל זמן שמטפיחין וכן
אמר עולא כל זמן שמטפיחין גניבא משמיה דרב אמר כל זמן שרשומן
ניכר א"ר יוסף שרא ליה מריה לגניבא השתא צואה אמר רב יהודה אמר
רב כיון שקרמו פניה מותר מי רגלים מיבעיא א"ל אביי מאי חזית
דסמכת אהא סמוך אהא דאמר רבה בר רב הונא אמר רב צואה אפילו
כחרס אסורה והיכי דמי צואה כחרס אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל זמן
שזורקה ואינה נפרכת וא"ד כל זמן שגוללה ואינה נפרכת אמר רבינא
הוה קאימנא קמיה דרב יהודה מדפתי חזא צואה אמר לי עיין אי קרמו
פניה אי לא א"ד הכי א"ל עיין אי מפלאי אפלווי מאי הוי עלה אתמר
צואה כחרס אמימר אמר אסורה ומר זוטרא אמר מותרת אמר רבא
הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין מיתבי מי
רגלים כל זמן שמטפיחין אסורין נבלעו או יבשו מותרים מאי לאו נבלעו
דומיא דיבשו מה יבשו דאין רשומן ניכר אף נבלעו דאין רשומן ניכר הא
רשומן ניכר אסור אע"ג דאין מטפיחין ולטעמיך אימא רישא כל זמן
שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי אלא מהא ליכא למשמע
מינה לימא כתנאי כלי שנשפכו ממנו מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדו
ומי רגלים עצמן שנשפכו נבלעו מותר לא נבלעו אסור ר' יוסי אומר כל
זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו דקאמר ת"ק אילימא נבלעו
דאין מטפיחין לא נבלעו דמטפיחין ואתא ר' יוסי למימר כ"ז שמטפיחין
הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רשומן ניכר
לא נבלעו דרשומן ניכר ואתא ר' יוסי למימר כ"ז שמטפיחין הוא דאסור
הא רשומן ניכר שרי לא דכ"ע כ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר

שרי

רש"י אצל לתפלה. כריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה אצל ק"ש אינו מדבר לפני המלך: הדרוקן. חולי המצבה את הכרם: סילון. של מי רגלים: ירקון. חולי ששמו גלניל"ה {יבונניא"ה: מהבת}: ידיו בבית הכסא. מחיאה יש בינו לבין בית הכסא ופשוט ידיו לפניו מן המחיצה: כל הנשמה. הפה והחוטם בכלל ההילול ולא שאר אברים: שיש לו עיקר. שהלואה מונחת שם ומסרחת ושאיין לו עיקר הפחת רוח: מרחיק ד' אמות. מן העיקר ורע"פ שהריח בא אליו וכגון שהיא לאחוריו שאינו רואה אותה: ממקום שפסק הריח. שהריח כלה שם: לא כנגד אורת אדם כו' ורע"פ שאין ריח: לית הלכתא כי הא מתניתא. דלעיל דאסר אורת כלבים וחזירים בשאין בהם עורות: בזמן שיש בהן עורות. אורת כלבים וחזירים קאי שדרכן לתתן. בעבוד העורות אצל אורת אדם אפי' בלא עורות שהרי אין דרכן לתתן שם הלכך ע"כ בלא עורות קאמר: שאין לו עיקר. הפחת רוח: איפי. מחלכות של בית המדרש: דהני גנו והני גרסי. ורע"פ שדרכן הישנים להפיה: וה"מ לגרסא. משום דלא אפשר: אצל לק"ש. ילא לחוץ ויקרא: אצל לדידיה. הפיה הוא עצמו ממתין עד שיכלה הריח: אורה עוברת. אדם שנושא' לפניו גרף של רעי להעבירו: מותר לקרות. וא"כ להפסיק: הטמא עומד תחת האילן. ולא בנושא את המת קאי דמת לא שנה עומד ול"ש יושב ול"ש הולך אהל הוא וגבי מאורע קתני לה בת"כ דגלי ביה רחמנא ישיבה דכתיב דד ישב מחוץ למחנה מושבו. [מושב] טמא. מכאן אמרו עומד נמי כיושב דמי דקביע אצל מהלך לא קביע: אבן המנוגעת. הרי היא כמאורע שהקיסה הכתוב זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית (ויקרא יד): פשיטא. דפי חזיר אינו בלא אורה: בבית מותר. דאין דרך להניח אורה בבית: לא אסרה תורה. במי רגלים לקרות אלא כנגד עמוד הקלוח בלבד: וילאת שמה חוץ. ולא הצריכו כסוי וכתיב וכסית: עד כמה. ישהו על גבי קרקע ויהא אסור: שרא ליה מריה. ימחול לו רבונו דודאי שקר העיד משמיה דרב: היבשה נפרכת היא יותר מן הלחה: איכא דאמרי. חומר הוא אף ע"פ שאם זורקה נפרכת הואיל ואינה נפרכת מגלגול לחה היא: קרמו. לשון קרום טיל"א {טייל"א: אריג, קרום} כלומר גלד מעט: אי מפלאי אפלוויי. אם יש בה סדקים סדקים יבשה היא וקרי: מאי הוי עלה. דמי רגלים: נבלעו. בארץ: יבשו. על גבי אבנים בחמה: (רש"י)

תוספות לית הלכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא כו'. פרש"י לית הלכתא כי הא מתניתא דלעיל דאסרה צואת כלבים וחזירים אפי' בשאין בהם עורות אבל בצואת אדם לא שייך ואסור בכל ענין משמע אבל בצואת תרנגולים לא איירי רבא ובאידיך ברייתא לא גרס

צואת תרנגולים כלל ולא פליג בהא אמתניתא דלעיל ולפי זה יש לאסור צואת תרנגולין ואומר רבינו יהודה דדוקא כשהן בלול שלהם שיש שם סרחון גדול אבל בתרנגולים ההולכים בבית אין חוששין. ובירושלמי יש דבאדומים בלבד יש לחוש ולא ידעין לפרש ועוד קאמר מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל ברבי יצחק אומר ובלבד של חמור: ריח רע שאין לו עיקר. י"מ דבתי כסאות שלנו בעומק אם יש בהן מחיצה מפסקת הויא כמו ריח רע שאין לו עיקר כמו בתי כסאות דפרסאי לקמן (ד' כו.): (תוספות)

רצ"א לואה על זשרו או שהיו ידיו מטונפות צבית הכסא. פירוש: שנטנפו צבית הכסא, ולא שנטנפו ממש דצבי הא לכולי עלמא אסור דהא לריח נקיון כפיס. ויש ספרים דגרסי או שהיו ידיו מונחות צבית הכסא והוא שיהא דבר חוץ צינו וצין בית הכסא, דאי לא תיפוק ליה משום בית הכסא עצמו. ופסק ר"ח ז"ל כרב חסדא לחומר דלא גרע לואה על זשרו ממהלך במצואות המטונפות (כד, ב) דקיימא לן בהאיא כרב חסדא דמסתיעא מילתיה. אבל הרב אלפסי ז"ל פסק לקולא כרב הונא חדא דהוא רביה דרב חסדא. ועוד דאקשינן מינה במס' יומא (ל, א) לרב פפא דאמר לואה במקומה אסור לקרות קריאת שמע, ומתירן במקומה נפיס זוהמא שלא במקומה לא נפיס זוהמא. אלמא הא דרב הונא הלכתא היא. ונראין דצבי הרב ז"ל, ומצואות המטונפות שאני משום דחזי ליה לואה. והראב"ד ז"ל הקשה דמכל מקום הא בעינן והיה מחניך קדוש וליכא. ותירץ דכיון דיבשה והלך ריחא ללא נפיס זוהמא בטלה על גבי גופו דומיא דמלמולי זיעה שנעשו על גופו של אדם. ומסתברא דאפילו בשאינה יבשה, ואי משום מחניך קדוש כל שהוא מכוסה ליכא משום מחניך קדוש, וכדאמרינן לקמן (ע"ב) לואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע, ובדבוקה בסנדלו ללא איפשיטא להו היינו משום זימנין דמגליא כשהוא מהלך, והדין נותן שלא הקפידה תורה במחנה קדוש אלא בשאינה מכוסה הא במכוסה משרא שרי דכתיב (דברים כג, טו) וְשָׂפָּךְ וְכַסִּיתָ אֶת יְאֵתְךָ. ולקמן (סס) נמי אמרינן לואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה, מאי טעמא לואה בכסוי תליא מילתא והא מכסיא כך נראה לי. היה מקום גבוה עשרה או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא קריאת שמע. פירוש: והוא שלא יראה הצואה הא ברואה לעולם אסור, וכדמסיים ואזיל ואם לאו מרחיק מלא עיניו. אלא דקשיא לי ללא הוה ליה למתני אלא אם לאו מרחיק ד' אמות, דכל שאינו רואה בהרחקת ד' אמות סגי ליה, ואי ברואה אפילו גבוה או נמוך י' אסור. ויש לומר דהכי קאמר אם גבוה י' או נמוך י' יושב בצדו וקורא, הואיל ואינה במקומו ממש ואינו רואה, שגובה המקום או עומקו גורם לו שאינו רואה אותה, אבל

אם היא כנגדו אף על פי שיש בה סבה אחרת שאינו רואה אותה כל שהוא במקום שיכול לראותה לא יקרא עד שירחיק ממנו עד כמלא עיניו, וילפינו לה מהא דגרסינן בירושלמי (בפרקין ה"ה): אמר רב חסדא מסוף ריח רע ד' אמות. הדא דתימא לאחריו אצל לפניו עד מקום שעניו רואה, כהדא רבי לייא וחבריא הוּ יתבין קומי פונדקיא ברמא, אמרי רבי מהו מימר מילא דאורייתא, אומר לון מכיון דאלו הוה ביממא הויה חמיין מה קומינן ברם כדון אסור. עוד קשיא לי כל שהוא חוץ לד' אמות אף על פי שהוא רואה אותה למה לא יקרא את שמע, דהא לגבי רואה לא הקפידה תורה אלא במחניך קדוש, וכל שהוא חוץ לד' אמותיו אינה במחנהו ומחנהו קדוש הוא, ואי משום לא יראה בך ההוא בערוה ממך מוקמינן לה, וכדאמרין לקמן (כה, ב) רואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה, מאי טעמא רואה בכסוי תליא מילתא דכתיב (דברים כג, יד) וְשָׂבַף וְכִסִּיתָ אֶת יָאֲתָךְ, אצל ערוה לא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא מתחזיא. והיינו נמי טעמיה דרב הונא דלעיל (כד, ב) דאמר במהלך במבואות המטונפות שמותר לקרות קריאת שמע, ואף על פי שהוא מהלך תוך ארבע אמותיה ואפילו רואה אותה ללא חלק, משום דלא הקפידה תורה אלא במחנה, וכל שהוא מהלך אין כאן מחנה לדעת רב הונא, וקרא תרתי קאמר והיה מחניך קדוש, וכן לא יראה בך ערות. ויש לומר בזה דלכולי עלמא מדערבינהו רחמנא וכתבינהו אתרווייהו קאמר שלא יראה, ללא חלקן הכתוב בזה היה מחנה קדוש אלא כדי להתיר לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמותיה של ערוה, ואי נמי תוך ארבע אמות של רואה כל שאינה במחנהו דהיינו בשאינה מגולה, אצל בראייה כאן וכאן אסור אלא שגלה לך הכתוב שאין ההקפדה בראיית רואה אלא כשהיא מגולה לגמרי הא כל שהיא מכוסה שרי דכתיב (שם) וְשָׂבַף וְכִסִּיתָ אֶת יָאֲתָךְ והיינו רואה בעששית דתרתי בעינן מחנהו ונראת מגולה ואפילו לאחרים, או שלא במחנהו ונראית לו ממך, הא במכוסה ממנו ומכל אדם שרי ואפילו תוך ארבע אמותיו. והיינו רואה בגומא וסנדלו מונח עליה. ומקום גבוה ונמוך י' דשרי לפי שאינה נראית לו ממך ואינה במחנהו, לפי שכל מקום גבוה י' או נמוך עשרה רשות בפני עצמו הוא ואינו מחנהו, וכל שהוא חוץ למחנהו כל שאינה נראית לו ממך מגולה אינו אסור אף על פי שנראים מגולה אצל אחרים, וכדאמרין לעיל (כב, ב) מהלך ד' אמות וזרקה לאחריו, וכל שהיה מכוסה ממנו ומכל אדם ואפילו בעששית ואפילו תוך ארבע אמותיו מותר, דהא גלה הכתוב דכסוי תליא מילתא כנ"ל. היתה רואה כנגדו כלילה במקום שיכול לראותה ביום אף

על פי שהוא אינו רואה אותה עכשיו מחמת שהוא לילה אסור. וכדגרסינן בירושלמי (סם): רבי לייא וחזריא הוּ יתבן קומי פונדקיא ברמשא, אמרי רבי מהו מימר מילא לאורייתא, אמר לון מכיון דאלו הוה ציממא הוי חמין מה קומינן ברם כדון אסור. והוא הדין לסומא שאף על פי שאינו רואה מחמת מקרהו הרי הוא במקום שיכול לראות אלו לא היה מקרהו, שהרי כל אדם כסומין בלילה. ריח רע שיז לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח. והיינו כרב חסדא וקיימא לן כותיה. ופירוש ריח רע שיז לו עיקר רואה מגולה. אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא. כלומר: שאסרה רואת כלבים וחזירים אפילו בלא נתינת עורות, אלא הלכתא כי הא מתניתא דלא אסרה עד שיתן לתוכן עורות. ירושלמי (בפרקין ה"ה): רבי יוסף ברבי חנינא אמר מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות, רבי שמואל בר רב יחאק אמר ברכים, ובלבד בשל חמור ובבא מן הדרך. לוי אמר מרחיקין מלאות חזיר, ותני כן מרחיקין מלאות החזיר ומלאות הגמיה ומלאות התרנגולין ארבע אמות, אמר רבי יוסי ברבי אבא ובלבד באדומים. ופירוש אדומים נראה לי תרנגולין אדומים, דאי בלא אדומה קאמר הוה ליה למימר ובלבד באדומה. אלא דקים להו שאלות האדומים קשה מן האחרים דקים להו בין חמור לשאר בהמות. וכתב הראב"ד ז"ל שלא נאמרו הפירושים אלו אלא ביבשין אבל ברכים כולן אסורין. ואינו מחוור בעיני דהא גללי בהמה פירשו בהדיא ברכים ובלבד בשל חמור ובבא מן הדרך, ומינה דכלהו נמי ברכים ואפילו הכי שרי בכי האי גונא כדאיתמר התם. אמר רב יהודה ספק רואה בבית מותר באשפה אסור. מסתברא מדקאמר ספק רואה בבית מותר, אם קרא וגמלאות רואה במקומו בבית אינו חוזר וקורא ללאו פושע הוא, וכבר הארכתי בזה לעיל בפרקין (כב, ב ד"ה המתפלל) בסייעתא דשמיא. איכא דאמרי כל שגוללה ואינה נפרכת. הא נפרכת עפר בעלמא הוא ושרי. כתב הראב"ד ז"ל והיינו פלאי פלויי, והוא המיקל, וקיי"ל כותיה. ומי רגלים אסור כל שטופח ע"מ להטפוח כתנא קמא דרבי יוסי, הא טופח שלא להטפוח שרי. (רשב"א)

והכא בטופח על מנת להטפוח איכא בינייהו : ירד לטבול אם יכול לעלות כו' : לימא תנא סתמא כר' אליעזר דאמר עד הנץ החמה אפי' תימא ר' יהושע ודלמא כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה : ואם לאו יתכסה במים ויקרא : והרי לבו רואה את הערוה א"ר אלעזר ואי תימא ר' אחא בר אבא בר אחא משום רבינו במים עכורין שנו דדמו כארעא סמיכתא שלא יראה לבו ערותו. ת"ר מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא וי"א עוכרן ברגלו ות"ק והרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר והרי עקבו רואה את הערוה קסבר עקבו רואה את הערוה מותר אתמר עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אביי אמר אסור ורבא אמר מותר רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי נוגע דברי הכל אסור רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר לא נתנה תורה למלאכי השרת והלכתא נוגע אסור רואה מותר אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה [\[דברים כג-טו\]](#) ולא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קמיתחזיא אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעא מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו אמר רב יהודה עכו"ם ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא עכו"ם אפילו ישראל נמי ישראל פשיטא ליה דאסור אלא עכו"ם אצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתוב בהו [\[יחזקאל כג-כ\]](#) אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב [\[בראשית ט-כג\]](#) וערות אביהם לא ראו : ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים : וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ת"ר כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית אמר רב נחמן מחלוקת לבסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר מחלוקת לכתחלה אבל לבסוף דברי הכל רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמיא כר' זכאי : ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן

ואף ע"פ שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים וכמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא לפני המטה אינו קורא אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא ר"ש בן אלעזר אומר אפ"י בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה איבעיא להו היכי קאמר אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא או דלמא הכי קאמר לאחר המטה מרחיק ד' אמות וקורא לפני המטה אינו קורא כלל ת"ש דתניא ר"ש בן אלעזר אומר אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפ"י בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה בעיין איפשיטא לן מתנייתא קשיין אהדדי איפוך בתרייתא מה חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמייתא מאן שמעת ליה דאמר כוליה בית כארבע אמות דמי ר"ש בן אלעזר היא אמר רב יוסף בעאי מיניה מרב הונא מטה פחות משלשה פשיטא לי דכלבוד דמי שלשה ארבעה חמשה ששה שבעה שמנה תשעה מהו א"ל לא ידענא עשרה ודאי לא מיבעי לי אמר אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך כל עשרה רשותא אחריתי היא אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא משלשה עד עשרה היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה אמר רב הלכה כר"ש בן אלעזר וכן אמר באלי א"ר יעקב ברה דבת שמואל הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ורבא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא אזל בתריה לעיוני חזא ספר תורה דמנחא אמר להו איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי דתניא בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי אמר רבא גלימא

רש"י בטופח ע"מ להטפוח איכא זינייהו. ת"ק צעי על מנת להטפוח ור' יוסי מחמיר: לימא תנא סתמא כר' אליעזר. והלכה כמותו: קאמרה מתני' עם הגז החמה אכל לכ"ע עד שלש שעות: והרי לבו רואה את הערוה. קס"ד כל אבר שאין דרכו לראות את הערוה [ורואה] אוחו בשעה שקורא בתורה קרינן ביה ולא יראה כך ערות דבר: לא נתנה תורה למלאכי השרת. שאין להם ערוה על כרחנו יק לנו ערוה ואין לנו

יכולים להשמר מכל זה: כל שהוא מעט: צרוק. רוקק עליה ומכסה אותה צרוק: בעששית. לנטירנ"א (מנורה – נר שצחוד קופסא של זכוכית) בלעז כלומר מחילת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתיים והיא נראית: בכסוי תליא מילתא וכסית את לאתך: מים הרעים. סרוחים: מי המשרה. שפורים שם הפשתן והקנבוס והם מסריחים: וכמה מיא רמי ואזיל. כמה ישליך לתוכם ויבטלם הלל מרובין הם: ומי רגלים. מועטין והם בכלי והוא בא לקרות ק"ש אכלם: לבסוף. שמי רגלים בכלי וזה נותן לתוכן מים בההיא קאמר ר' זכאי רביעית: אבל לכתחלה. שקדמו המים למי רגלים דברי הכל כל שהוא שכשמייל מי רגלים בכלי לבסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המים מתבטל ואע"פ שהם רבים והולכין כבר בטלו: אייתי לי רביעתא. אפי' בתחלה: גרף ועציט. שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עציט: אסור לקרות ק"ש כנגדם. הואיל ומיוחדין לכך ואע"פ שאין בתוכן כלום: ומי רגלים עכמן. בכלי שאינו מיוחד להם: בין לפני המטה. שאין המטה מפסקת בינו לבינם: בין לאחר המטה. שהמטה מפסקת ביניהם אסור: או שיניחם תחת המטה גרסינן. ולא גרסינן כלי בתוך כלי: תחת המטה. כאילו היו טמונים בארץ: היכי קאמר. רשב"ג: בעיין איפשיטא לן. שאלתנו נתפרשה לה בחלוק שבין לפני המטה ולאחר המטה: מתנייתא מיהו קשיין. שהחלפה שיטתן: מאן שמעת ליה וכו': לא ידעתי היכן היא: פשיטא לי. בזמניחן תחת המטה ורגליה קררים שאין הימנה ולקרקע שלשה טפחים כלבוד דמי והרי הן כטמונים: עשרה ודאי. לא שאלתי ממנו דנראה כאילו אינה תחתיה מאחר שיס הפסק כל כך אין זה כסוי: עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא. דניסואין שלא היה יכול לבעול: סכנתון לצרי. כמעט סכנתם את בני למות בעונש העון: אפילו עשרה מאני. וכולן כליין כחד מאנא דמי: (רש"י)

תוספות והרי לבו רואה את הערוה. פירש ר"י מדפריך גמרא הכי בפשיטות משמע דלבו רואה את הערוה אסור אלא דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר ומיהו בסמוך משמע דאסור דלא פליגי הני אמוראי אלא בעקבו רואה את הערוה אבל בלבו רואה את הערוה כ"ע מודו דאסור: **והלכתא** נוגע עקבו אסור. וטעמא דגזרינן נוגע עקבו שמא יגע בידיו: **גרף** של רעי. פי' רש"י של חרס בלוע משמע לפירושו אבל כלי דלא בלע כגון זכוכית אפשר דשרי: **ובלבד** שיטיל בהן רביעית מים. אבל בגרף אפשר דלא מהני מים: (תוספות)

רשב"א והלא לבו רואה את הערוה. כלומר: שהוא עם הערוה בתוך המים, אבל לעיניו רואות את הערוה ליכא למיחש, דכיון שענינו חוץ למים ומסתכל בחוץ אינו רואה

הערה, ואוקימנא בעכורין, הראב"ד ז"ל. אמר רבי יוחנן אראה כל שהוא מצטלה
ברוק, אמר רבא וברוק עבה. ירושלמי (הלכה ה): ר' זעירא ורבי יעקב בר זבדא הוו
יתבין חמון אוראה, קם ר' יעקב בר זבדא ורקיך עלה, אמר ליה ר' זעירא כמן ימה
לטיגני. ופירש הראב"ד ז"ל שאין הרקיחה מועלת אלא בשרקק לאלתר אבל לאחר שעה
(ו) [נבלע והולך ואינו מליל. דבוקה בסנדלו מהו, תיקו. וכתב הראב"ד ז"ל דהוי תיקו
דאסורא ולחומר. כמה יטיל לתוכו מים כל שהוא. רבי זכאי אומר רביעית. פירוש:
אפילו מי רגלים עצמן הרבה, דהא דומיא דכל שהוא דאמר תנא קמא, קאמר ר' זכאי
רביעית, והיינו דאמר רב יוסף לשמעיה עייל לי רביעתא דמיא במשיכלא, לומר דבהכי
סגי ואפילו מטייל לתוך משיכלא מי רגלים מרובין. והלכתא כר' זכאי ובין בתחלה בין
בסוף כריך רביעית, וכדאמר ליה ר"י לשמעיה ולא אמרי בכי הא ראשון ראשון בטל,
דהא מי רביעית בתוך מי רגלים מרובים בטלין הן מן הדיו, אלא שהקלו חכמים בדבר
הואיל ומי רגלים עצמן שלא כנגד עמוד מדרבנן. ודוקא בכלי שאינה כליין דאילו בכליין
אפילו נשפכו ממנו מימי רגלים אסור לקרות כנגדן, כדתניא לעיל כלי שנשפכו ממנו
מי רגלים אסור לקרות קריאת שמע כנגדו, ואינו מועיל בנתינת מים להכשיר הכלי
עצמו, וטעמא משום דכיון דרגיל בכך מזוהם טפי, וכן כתב הראב"ד ז"ל. וכן נראה
באמת מדקתני בסמוך גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות קריאת שמע
כנגדן אף על פי שאין בהן כלום, ומי רגלים עצמן אסורין עד שיטיל לתוכן מים. אלמא
למי רגלים מועיל נתינת מים לתוכן אבל לכלים עצמן אינו מועיל. ובתוס' נסתפקו בכך
והן הקלו דדוקא בכלי חרס דבכל התלמוד גרף של רעי היינו של חרס אבל של עץ ושל
זכוכית ושל מיני מתכות שרי. גירסת כל הספרים כך היא: אמר רב יוסף צעאי מינייה
מרב הונא מטה פחות מג' כלבוד דמי או לא. א"ל לא ידענא ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט'
מהו, לא שני, י' ודאי לא איבעיא לי. אמר אביי שפיר עבדת דלא איבעי לך כל עשרה
רשות אחריתי היא. ואליבא דרבן שמעון בן גמליאל דאמר אחר המטה קורא מיד
דכמחנה אחר דמי קא מציעיא ליה, כלומר דלרבן שמעון בן גמליאל דאמר דמטה חולצת
ומחנה אחר היא, מטה פחותה משלשה ומשלשה ועד י' חולצת או לא, ולא אפשיטא,
ומדאיבעיא ליה לרב יוסף ואליבא דרבן שמעון בן גמליאל קיימא לן כותיה. וכן פסק
גאון ז"ל. ותמיהא לי כי היכי דאמר ליה אביי שפיר עבדת דעשרה לא מיבעיא לך
דרשותא אחריתי היא, ליקשי ליה פחות משלשה מאי קא מיבעיא ליה דהא בכל מקום
כלבוד דמי. ועוד מאי קאמר רבא פשיטא לי פחות מג' כלבוד דמי י' רשותא אחריתי

הוא ומג' ועד ד' היינו צעיא דר' יוסף אפילו פחות מג' מיצעיא ליה. ויך לומר בזו דרבא הכי קאמר פחות [מג'] פשיטא לי, ועשרה נמי פשוט דרשותא אחריתי היא, ומג' ועד ט' הוא דאסתפקא, והכי הוא דאצטעיא ליה לרב יוסף אצל פחות משלשה לא אצטעיא ליה, והיינו דחדש רבא, דאי לא מאי קא חדש ומאי קאמר. אמר רבא גלימא אקומטרא ככלי בתוך כלי דמי. כלומר: אף על פי שהגלימא אינה כרוכה עליהן מלמטה אלא נתונה עליהן מלמעלה בלבד. (רשב"א)

א

-

כו

דף

אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה אמר ליה כמאן כרבי יהושע בן לוי אימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה לאו אדעתאי: כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר רב יוסף בר חנינא בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי והא מיבעי ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא אמר רבא הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו: **מתני'** זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר: **גמ'** איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחייב או דילמא לא שנא תא שמע המשמשת

וראתה נדה צריכה טבילה ורבי יהודה פוטר והא משמשת וראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר רבי יהודה ש"מ תני רבי חייא בהדיא בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה ורבי יהודה פוטר :

רפ"י אקמטרא. ארגז של ספרים ובמגילה (דף כו): קמטרי דספרי וכן תרגם יונתן ובגנזי ברומים (יחזקאל כז) אלמין דזהירין מחתיין בקמטריין וכן לאשר על המלתחה (מלכים ב י) לדעל קמטרא: ככלי בתוך כלי דמי. דהא גלימא לאו כליין הוא: מחיאה עשרה. ואם לאו לא ישמך: לדוכתיה. במקום מטתו: לאו אדעתאי. לא נתתי לבי: כנגד בית הכסא. ברחוק ארבע אמות: דלית בה לואה. שפינו אותה: בית המרחץ. אסור להרהר בו: דפרסאי. בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והוא בשיפוע והרעי מתגלגל ונופל לגומא: מתני' זב שראה קרי. אע"פ שטמא טומאת שבעה מקום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא מקום קרי וכן נדה אם באה להתפלל י"ח: שפלטה שכבת זרע. הרי היא כבעל קרי כדאשכחן בסיני שלשת ימים אל תגשו אל אשה (שמות יט) לפי ששכבת זרע מטמא בפליטתו כל שלשה ולאחר מכאן כבר הסריח בגופה ואין ראוי עוד להזריע להיות עוד ולד נולד הימנה וה"פ נדה שפלטה עתה התשמיש ששמשה אתמול קודם שראתה: ורבי יהודה פוטר. קא סלקא דעתך השתא הואיל וטומאת זיבה קודמת והרי הוא טמא טומאת חמורה ואינו אוסרתו בדברי תורה כדלמרינן צפרקין הזבים והמלורעים מותרים תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואסרה ליה: גמ' לאו בר טבילה הוא. לדברי תורה ואע"פ שטומאתו חמורה ותו לא אתי קרי ומצריך ליה: (רפ"י)

תוספות ספר תורה עושה לו מחיצה. ודוקא ספר תורה וגם בחומשים יש להחמיר כמו בספר תורה אבל בשאר ספרים דיין בכסוי בעלמא: (תוספות)

רפ"א אפילו רבי יהושע לא אמר אלא דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה לאו אדעתאי. אלמא כל היכא דאית ליה ביתא אחרינא אסור לשמש בבית שספר תורה מונח בתוכו ואפילו מחיאה עשרה לא סגי ליה, דדוקא בדליכא ביתא אחרינא סגי ליה במחיאת עשרה, ודוקא מחיאת עשרה שהוא בבית אחר אבל כלי בתוך כלי באותו בית אסור, והא דתניא לעיל בית שיש בו ספר תורה ותפילין אסור בתשמיש המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי לתוך כלי, לאו אספר תורה קאי אלא לתפילין והוא הדין לכל שאר ספרים, ותפילין דנקט לרבנותא נקט, לומר אף על פי

שכתובות פרשיות של תורה בהן. ירושלמי (הלכה ה): לא ישב אדם על גבי ספסל וספר תורה מונח עליו, ואם היה נתון על גבי דבר אחר מותר. עד היכן, רבי בא בשם רב הונא טפה, רב ירמיה בשם רבי זעירא אפילו כל שהוא. הדן עלך פרק מי שמתו (רשב"א)

פרק רביעי - תפלת השחר

מתני' תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ד' שעות תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספים כל היום ר' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ'** ורמינהו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא ההיא לותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכ"ע עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב **{בראשית א-ה}** ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר רב הונא בר יהודה א"ר יצחק א"ר יוחנן טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתבי **{קהלת א-טו}** מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן שבטל במזיד אמר רב אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ:

רפ"י תפלת השחר: עד הערב. עד חשכה: עד פלג המנחה. בגמרא מפרש לה: אין לה קבע. כל הלילה זמנה ובגמרא מפרש מאי לשון אין לה קבע: גמ' מצותה. של קריאת שמע: לתיקון. המקדימין למצות ומחזרים לעשות דבר בזמנו ומצותו מקדימים לאחר הנץ החמה להתפלל וכי תנן במתני' למאחרים שלא יאחר יותר מחצות שמעם ואילך עבר הזמן: וכולי עלמא. שאר המתפללין המאחרין עד חצות יכולין לאחר ותו לא: במנחה. היינו אחר חצות: אם תימצי לומר. כלומר אם תשיבני בשאלתי ממה שאמרנו טעה ולא התפלל ערבית וכו': וכיון דעבר יומו בטל קרבנו. ואינו מקריבו ביום אחר אם זמנו קבוע כגון מוספים של כל יום ויום: (רפ"י)

תוספות תפלת השחר עד חצות וכו' תפלת המנחה עד הערב. וא"ת אמאי לא קתני גבי תפלת המנחה כל היום כמו גבי תפלת המוספין וי"ל דזמן מוספין הוא כל היום אפילו משחרית שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר התמיד א"כ גם תפלת מוספין יכול להתפלל מיד מן הבקר מה שאין כן במנחה אלא משש שעות ומחצה והכי נמי בפ"ק דע"ג (ד' ד:): לא ליצלי איניש צלותא דמוספין בתלת שעי קמייתא בריש שתא ביחיד כו' אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל ולהכי מקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהיא תדירה בכל יום אע"פ שתפלת מוספין קודמת: טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתיים. וא"ת והאמר רב לקמן (ד' כז:): תפלת ערבית רשות וק"ל כותיה באיסורי ועוד קשה דאמר לקמן (ד' ל:): טעה ולא התפלל יעלה ויבוא בלילה אין מחזירים אותו משום דאין מקדשין את החדש בלילה ולמה ליה האי טעמא תיפוק ליה דתפלת ערבית רשות וי"ל הא דאמרינן דתפלת ערבית רשות היינו לגבי מצוה אחרת והיא עוברת דאז אמרינן תדחה תפלת ערבית מפניה אבל לחנם אין לו לבטלה ומיהו אם איחר עד המנחה נראה דעבר זמנו בטל קרבנו כיון ששהה כל כך ולאחר ב' תפלות לא מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח ואפילו תפלה אחת אם בטל במזיד לא יוכל לתקן ובסמוך קרי ליה מעוות לא יוכל לתקן: איבעיא להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה כו'. לא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהיא יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא תיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת: (תוספות)

רפ"א איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית שתיים. ודוקא מנחה קא מציעיא ליה אצל תפלת המוספין פשיטא ליה דאינו משלימה בערב דכיון שהיא מזכיר קרבן מוסף עבר יומו הוא. ועוד ללא שייך הקרבן בלילה והיאך הוא מזכירו. ועוד נראה לי טעם דכל תפלה שהיא נוספת מחמת מאורע היום אין ראוי להשלימה ביום אחר שכבר עבר מאורע היום, אצל שאר התפלות כיון שהן ראויות בכל יום יש להן תשלומין ביום אחר. ואסיקנא: טעה ולא התפלל מנחה מהתפלל ערבית שתיים. ויש מפרשין דדוקא מנחה וכן נמי טעה ולא התפלל שחרית מהתפלל מנחה שתיים, וכן בשטעה

בשל ערבית מתפלל בשחרית שמים, ולעולם משלים הוא בתפלה הסמוכה לה. אבל טעה ולא התפלל שחרית אינו מתפלל ערבית שמים, [וכן טעה] ולא התפלל מנחה לא יתפלל בשחרית שמים. ויש מפרשין שהוא הדין והוא הטעם, וכן נראה. ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עסוק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלתו אבל שלא בזמן תפלה לא, שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שמים ומתפלל מנחה שמים דקאמר, לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חלות חוזר ומתפלל לאחר חלות, אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוה ליה למימר. דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני שכה. ומיהו נראה מדברי רב האי גאון ז"ל דלא יוכל לתקון ליתן לו שכר תפלה ממנוה, אבל מ"מ אילו רצה לחזור ולהתפלל בערבית שמים לתשלומי מנחה שבטל ראשי ושכר תפלת רחמי אית ליה. וזה לשון הגאון ז"ל: בטל מעות שאין יכול לתקון הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא, אבל שכר תפלה ממנוה לית ליה. (רשב"א)

ב

-

כו

דף

תנו רבנן טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל שבת שמים טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שמים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' [\[בראשית יט-כז\]](#) וישכם אברהם בבקר אל המקום

אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר [\[תהילים קו-ל\]](#) ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר [\[בראשית כד-סג\]](#) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר [\[תהילים קב-א\]](#) תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר [\[בראשית כח-יא\]](#) ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [\[ירמיה ז-טז\]](#) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה איבעיא להו רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר פלג המנחה אחרונה אמרו והיא י"א שעות חסר רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא אמר לך ר' יוסי בר' חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות: רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: איבעיא להו עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל תא שמע ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן אלא אי אמרת עד ועד בכלל ר' יהודה

ה"י מזדיל בראשונה. פעם ראשונה מתפלל בצביל תפלה של עכשיו לפיכך אומר זה הבדלה בחונן הדעת והסנייה היא בצביל תשלומי תפלת שבת אינו מזדיל זה: שניה עלתה לו. בצביל תפלת מ"ס וראשונה לא עלתה לו שאינה כלום שאין לו להקדים תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה עכשיו והסנייה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל זה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית: אבות תקנום. כדקתני

בצרייתא לקמיה: כנגד תמידים תקנום. אנשי כנסת הגדולה: רבי יהודה. ס"ל שאין תמיד של שחר קרב אלא עד ארבע שעות: אברים. של עולות: ופדרים. של שאר קרבנות שנזרק זמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית: מנחה גדולה. אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחלה לבין הערבים כתיב ביה מכי ינטו כללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש שעות ומחלה ולמעלה דאמר מר האי שש וחאי שבע חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע (פסחים ד' לד.): מנחה קטנה. זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחלה ולמעלה כדתנן בתמיד נשחט (ד' נח). נשחט בשמונה ומחלה וקרב בתשע ומחלה והתם מפרש טעמא: פלג מנחה אחרונה. חלק את צ' שעות ומחלה הנותנים ביום ותמלא פלג אחרון של מנחה מי"א שעות חסר רביע ולמעלה: דאי לא תימא הכי. דמודה רבי יוסי ברבי חנינא לרבנן אסמכינהו אקרבנות: תפלת המוספין מאן תקנה. אלא ע"כ רבנן אסמכינהו אקרבנות וכי עיינו במוספין ולא מלאו תפלה כנגדה עמדו הם ותקנוה: עד ועד בכלל. לרבי יהודה הוא דקא בעי דאילו לרבנן עד ולא עד בכלל: (רפ"י)

תוספות טעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו' טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתיים. דהיינו של מוצאי שבת ומבדיל בראשונה וכו'. כתב רבינו יהודה אם טעה ולא הזכיר ר"ח במנחה לא יתפלל עוד בלילה דלמה יתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת המנחה מבעוד יום לבד ר"ח שלא הזכיר א"כ אין מרויח כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ר"ח הרי לא יזכיר עוד תפלת ר"ח וי"ח כבר התפלל ולא דמי להא דאמר הכא טעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל ערבית בחול שתיים פירוש של חול משום שלא התפלל כלל א"כ ירויח תפלת י"ח כשמתפלל במ"ש אע"פ שלא יזכיר של שבת וא"ת והלא הוא מתפלל יותר ממה שהוא חייב להתפלל שלא היה לו להתפלל כי אם ז' ברכות והוא מתפלל י"ח בכך אין לחוש שגם בשבת היה דין שיתפלל כל י"ח רק שלא הצריכוהו מפני הטורח נמצא שמרויח כל תפלתו אבל כשטעה ולא הזכיר של ר"ח כבר התפלל א"כ לא ירויח כלום אם יתפלל במוצאי ר"ח (דהא) [וה"ה] נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח שלמות ולא הזכיר של שבת נראה דלמ"ש לא יתפלל שתיים דכבר התפלל י"ח ברכות ומיהו ברב אלפס לא משמע כן דאפי' היכא דאינו מרויח כלום מצריך להתפלל פעם אחרת וזה לשונו שכתב אהא דקאמר שמבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דאיבעי ליה לאקדומי תפלת שניה ברישא (דהכי) [דהיא] חובה וכיון דלא אבדיל ברישא ואבדיל בבתייתא גלי דעתיה דהך בבתייתא היא חובה הלכך בעי למחדר ולצלווי זימנא אחריתי כדי להקדים חובת שעתיה ברישא ואי אבדיל בתרוייהו אע"ג דלא מיבעי ליה למעבד הכי לא מחוייב לאהדורי ואי לא אבדיל אפילו בחדא מנהון לא מהדרינן ליה דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס עכ"ל אלמא דמצריך להתפלל זימנא אחריתי אע"ג שלא יחזור ויתפלל פעם שניה יותר מבראשונה. כך היה נראה לה"ר משה מאלאו"ר מתוך לשון האלפסי: **קשיא**. תימה אמאי לא משני דמיירי

קודם שהעשירו דאמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) העשירו קבעוה על הכוס וי"ל דלא אשכחן ברייתא דנשנית בין שתי תקנות: **יצחק** תקן תפלת המנחה. ואע"ג דאמרינן (יומא כח:) צלותא דאברהם מכי שחרי כתלי וי"ל היינו אחר שתקנה יצחק: ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף. תימה דבפ"ק דע"ז (ד' ז: וע"ש) מוכיח דשיחה [זו] תפלה מויצא יצחק לשוח בשדה י"ל דכיוצא בו מצינו במגילה (פ"ק ד' יג.) ויהי אומן את הדסה ואין הדסים אלא צדיקים דכתיב והוא עומד בין ההדסים ובפרק חלק (סנהדרין ד' צג.) הוא אומר להיפך: **יעקב** תקן תפלת ערבית. תימה דאמר בפרק גיד הנשה (חולין ד' צא:) וילך חרנה כי מטי לחרן בעי למיהדר אמר אפשר שעברתי במקום וכו' אלמא דהתם מוכח דהתפלל ערבית ביום מאחר שהתפלל כבר והוה דעתיה למהדר וקשה למתניתי דפרק קמא דקאמר שאינו זמן תפלה עד צאת הכוכבים ולפי מה שפירשנו דקיי"ל כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא ויפה מנהג שלנו דאדרבה טוב להתפלל מבעוד יום קצת: **עד** פלג המנחה. תימה מנא ליה הא בשלמא עד תשע שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטרת לפניך (תהלים קמא): **איבעיא** להו עד ועד בכלל וכו'. תימה דאמר בנדה פרק הרואה כתם (ד' נח:) כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מכגריס של כתמים אלמא עד ולא עד בכלל וי"ל אי אמרי' עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרי' עבר זמנו בטל קרבנו ואפי' במזיד: (תוספות)

רש"א ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו. והכין קיימא לן. ואף על גב דאקשינן עלה מדתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו וסלקא בקושיא, כיון דלא סלקא בתיובתא לא מדחיא מחמת כד, דלילמא אי אשגחו זה הוה אשכחו משכחי לה פירוקא. והלכך קיי"ל כי האי וכי האי, הדא בדוכתא והדא בדוכתא. וכן כתב רב האי גאון ז"ל. ואיכא למימר דהוי טעמא דכיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה דראשונה כלי אדעתא דתשלומין ושניה משום חובתו, ולא אבעי ליה לאקדומי תשלומין לשל חובת היום, והלכך שניה עלתה לו משום חובתו אלא שצריך לחזור ולהתפלל שליטת משום תשלומין, ורואין את הראשונה כמי שאינה כדי שלא תקדם של תשלומין לשל חובת היום. ומיהו אם לא הבדיל באחת מהן או שהבדיל בשתייהן אין מחזירין אותו דהא לא גלי דעתיה דראשונה לא תהא משום חובתו דשמא אע"פ שלא הבדיל זה טועה היה ואין מחזירין אותו. וכן כשהבדיל אף בשניה אפשר דטעה בשניה ושלל מדעת הבדיל זה. וכ"כ הגאון ז"ל. כתבו בתוספות שאם שכח במנחה בראש חודש שלא הזכיר זה של ראש חודש, אינו חוזר ומתפלל ערבית שתיים, דמה ירויח בחזרתו לאף בתשלומין אינו מזכיר של ראש חודש, והוא הדין למי שהתפלל במנחה בשבת שמונה עשרה ברכות ולא הזכיר של שבת. ודבר ברור הוא דהא טעה ולא התפלל בשבת במנחה קאמר, כלומר, שלא התפלל כלל הא התפלל אע"פ שלא הזכיר של שבת לא. וטעמא דידהו טעמא דמסתבר הוא כיון שהוא מתפלל בתשלומין שתיים

דף

כז

-

א

היינו רבן אלא מאי עד ולא עד בכלל אימא סיפא ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים שממאנין את הקטנה ושמשיאין את האשה על פי עד אחד ועל תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ עד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא דתנן [\[שמות טז-כא\]](#) וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר [\[בראשית יח-א\]](#) כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבן אי בעית אימא רבן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא

וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות : תפלת המנחה עד הערב וכו' : אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה תלת שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם

רפ"י היינו רבנן. דקס"ד רבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר: מתפלל של מנחה וכו'. רבנן לטעמייהו דאמרי תפלת המוספים כל היום כמו של מנחה הלכך תדיר קודם ור' יהודה לטעמיה דאמר מוספין עד שבע שעות ותו לא והויא לה מלוא עוברת ושל מנחה יש לה עוד שעות עד פלג המנחה: שתי תפלות צהדי הדדי. חזי האחרון של שעה שביעית הוא זמן לשתייהן דהא אמר מנחה גדולה משך שעות ומחאה ולמעלה: היכי משכחת לה. הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה ששית: פלג ראשונה. של מנחה אחרונה ועד בכלל ואף על גב דתנא יבז סימנא לפלג אחרונה דקתני איזו פלג מנחה מי"א שעות חסר רביע ה"ק כו': אף אנו נמי תנינא. לרבי יהודה עד ועד בכלל: שממאנין את הקטני. קטנה שהשיאתה אמה לאחר מיתת אביה דמדאורייתא אין קדושה כלום שהרי קטנה אינה בת דעת ואת אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה אלא לאב שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה (דברי' כב) ומיהו רבנן תקינו לה קדושתן להכריכה מיאון כדי שישאווה ולא תלא לזנות לפיכך אם מיאנה לאחר זמן ואמרה אי אפשי בו יולאת ומותרת לכל אדם ואינה כריכה הימנו גט והעיד ר' יהודה בן צבא שפעמים שמאנה על בית דין ללמדה שתמאן בו כגון שני אחים נשואין שתי אחיות יתומות אחת גדולה וקדושה קדושי תורה ואחת קטנה שאין קדושה. אלא מדרבנן ומת

בעלה של גדולה בלא בניס ונפלה לפני אחיו ליבום ונמצאת זקוקה לו מן התורה וזיקה זו אוסרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שהיא כאחות אשתו וא"ר אליעזר במסכת יבמות (דף קט.) מלמדין קטנה זו שתמאן בצעלה ותעקור קדושה למפרע ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות כדי להתיר את בעלה ליבם את אחותה דתנן נושאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות דף לז.) והעיד רבי יהודה בן בבא ביום שנשנית עדיות שהלכה כר"א: ע"פ עד אחד. שאמר לה מת בעליך במדינת הים (יבמות דף קכב.): שנסקל תרנגול. שניקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף וניקב את מוחו וסקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגמרינן בג"ש שור שור משבת לעשות כל בהמה חיה ועוף כשור (ב"ק ד' נד: מכלל יין מגתו ובא לכלל יין גמור וקרינן ביה נסך שכן (במדבר כח): בארבע שעות. ותו לא אלמא כרבי יהודה ס"ל וקאמר בארבע שעות אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל: הלכה כרבי יהודה. דמתני' דאין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות וה"ה לתפלה: בבחירתא. עדיות קרי בבחירתא שהלכה כאותן עדיות: כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמור. כלומר מלינו במקום אחר ששינה הכתוב בלשוננו ואמר והוא יושב פתח האוהל כחום היום ולא אמר כחום השמש אלא היום משמע כל המקומות חמין בין חמה בין אל הוא מדבר בשעה שקיט: הא מה אני מקיים וחם השמש. דמשמע השמש חם והאל לונן: בארבע שעות. דאילו קודם ארבע שעות אף השמש לונן: מני. הא דמשמע דארבע לאו בקר הוא דהא כתיב וילקטו אותו בבקר ובקר וחם השמש ונמס הנותר ומדמוקי ונמס בארבע שעות מכלל דלאו זמן לקיטה הוא ולאו בקר מיקרי: ארבע שעות נמי לפרא הוא. דהא אמרת עד ועד בכלל וגבי תמיד כתיב תעשה בבקר: לשני בקרים. שלא היו לוקטים אלא בשלש שעות ראשונות שהוא בקר ראשון: התם אמר רב כהנא. גבי תפלת השחר: של שבת בערב שבת. שקבל עליו שבת מצעוד יום: שמע מינה. כרבי יהודה ס"ל דאמר מפלג המנחה אזיל ליה זמן תפלת המנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית: ולא פסקיה לללותיה. כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו: (רש"י)

תוספות תא שמע ושל מוספין כל היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו וכו'. ולא גרסי' אימא סיפא ושל וכו' שאינו במשנה שדברי רבי יהודה שאמר עד שבע שעות אינו במשנה ויש ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו בכל הספרים הישנים אינו. וא"ת ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה וי"ל משום דלא ס"ל כוותיה בהא דאמר עד שבע שעות אבל בהא דקאמר עד ארבע שעות ס"ל כוותיה משום דתנן בבחירתא כוותיה ובההיא דפלג המנחה נמי

משום דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דהכי פירושא דעבד כר' יהודה (עבד) דאמר מפלג המנחה ליליא הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אבל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהודה שהתפלל מנחה קודם פלג דפשיטא דרבנן מודו בשיעורו דרבי יהודה: **דרב** צלי של שבת בע"ש. תימה דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (ד' כג:): ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. ויש לומר דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד הלכך לא הויה הקדמה וטעמא משום דס"ל כרבי יהודה וכן הנך דלקמן שהתפללו של מ"ש בשבת היינו משום דסבירא להו כרבי יהודה לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה אעפ"כ [אין] אסור לעשות מלאכה במ"ש מיד לאחר פלג המנחה וכן לענין תוספת שבת (וטי' באב) וי"ה דק"ל שהוא מן התורה אם כן לא צריך שיעור גדול כל כך: (תוספות)

רש"א השתא ללא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, **לעבד כמר עבד לעבד כמר עבד**. וכתב הגאון ז"ל דמאן דמקדים ומצלי מפלג המנחה ולמעלה תפלת הערב כרבי יהודה תו לא מצוי ללכויי מנחה אלא עד פלג המנחה כרבי יהודה, דאם איתא לדברי רבי יהודה ליתא לדרבנן ואי איתא לדרבנן ליתא לדברי יהודה, והלכך אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצוי לאקדומי וללכויי תפלת הערב בפלג המנחה, ולא יהא עושה פעם כרבי יהודה ופעם כרבנן. ומינה אנו דנהיגינן ללכויי תפלת המנחה עד הערב תו לן ללכויי של ערב עד דאתפני יומא כרבנן. ורבי ורב וכל הגי' ללכו של שבת בערב שבת כרבי יהודה סבירא להו, ולא מאחרי תפלת המנחה לעולם מפלג המנחה ולעיל. ומיהו תפלה בלחוד הוא דהווי מלכו ולכורך שעה למארה, אבל קריאת שמע לא הווי קרו עד לאת הכוכבים, ומשום כורך מארה הוא שללא היו חוששין לסמוך גאולה לתפלה. (רש"א)

דף **כז** - **ב**

לא כנגד רבו ולא אחורי רבו ותניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שאני רבי ירמיה בר אבא דתלמיד חבר הוה והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת אמר ליה אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר ומי בדיל

והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין ועדיין לא חשכה אמר רבא ההוא דנכנס להזיע וקודם גזירה הוה איני והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי ההוא טעותא הואי וטעותא מי הדרא והא אמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת ונתפזרו העבים וזרחת החמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו שאני צבור דלא מטרחינן להו: א"ר חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת רב צלי של שבת בערב שבת אומר קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על הכוס ת"ש דאמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס והלכתא כוותיה רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס אמר ר' זירא אמר רבי אסי אמר ר' אלעזר א"ר חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר' יוסי של שבת בערב שבת כי אתא עולא אמר בצד תמרה הוה ולא בצד עמוד הוה ולא ר' ישמעאל ברבי יוסי הוה אלא ר' אלעזר בר' יוסי הוה ולא של שבת בערב שבת הוה אלא של מוצאי שבת בשבת הוה: תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות. ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות בא לפני רבן גמליאל א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל חובה א"ל והלא ר' יהושע אמר לי רשות א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רבן גמליאל חובה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר ליה ר' יהושע לאו א"ל והלא משמך אמרו לי רשות אמר ליה יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן

עמוד ועמד אמרי עד כמה נצעריה וניזיל בר"ה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקים ליה נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לר' עקיבא דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרו ליה ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה

רפ"י כנגד רבו אלל רבו ומראה כאילו הם שוים: אחורי רבו. נמי יוהרא הוא: שלום לרבו. כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר לו שלום עליך רבי: והיינו דקאמר ליה. אותו היום שהתפלל רב של שבת בערב שבת אמר ליה רבי. ירמיה מי בדלת מן המלאכה הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך: ולא אמר ליה מי בדיל מר. שמע מינה תלמיד חבר הוי ליה: לבית המרחץ. סלקא דעתך לאחר שגזרו על הזיעה ועל הרחיצה בשבת כדאמרי' במסכת שבת בפרק כירה שהסיקוה (ד' מ.) אלמא אע"ג דללי לא בדיל מאיסורי שבת: אמר רבא להזיע. נכנס להזיע מחמת חוס בית המרחץ ולא נתן עליו מים: וקודם גזרה. עד שלא גזרו על הזיעה ובכל דוכתא דאמרינן כדאמר רבא להזיע כו' מהכא אמרינן: לכברויי סלי. לעשן אותן בגפרית לאחר שהתפלל של שבת בערב שבת: טעותא הואי. לא קבל עליו תוספת שבת משעת תפלה מדעת אלא יום המעונן היה וכסבור חשכה ואחר כך זרחה חמה: הואיל והתפללו התפללו. ולא הצריכס להתפלל משתחשך אלמא תפלה היא ואע"פ שלא הותרו במלאכה התם הוא דלא לעבור על ד"ת אבל לענין תוספת אע"ג דבטעות הוה תוספת הוא ע"י תפלה הואיל ואמר תפלה קבלה היא: בעלי תריסין. חכמים המנאחים זה את זה בהלכה: היאך יכול החי להכחיש את החי. על כרחי אני כריך להודות שאמרתי לו רשות: התורגמן. שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל: עמוד. שתוק: אשתקד. שנה שעברה: בראש השנה. במסכת ראש השנה (דף כה.) שאמר לו גוזר אני עליך שתבא אללי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך: בצכורות. במסכת בכורות (דף לו.): במעשה דרבי צדוק. בצכורות הוא ר' צדוק הוה ליה צוכרא ואמר ליה רבן גמליאל לר' יהושע עמוד על רגליך כו' כי הכא: תא ונעבריה. בואו ונעביר אותו מן

הנשיאות: בעל מעשה הוא. והוא ליה לרבן גמליאל כערא טפי: לית ליה זכות אבות. ודילמא עניש ליה רבן גמליאל: מעברין לך. יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר: (רפ"י)

תוספות ולא אחורי רבו. פירש רש"י משום יוהרא ויש מפרש שנראה כמשתחוה לרבו: והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום. פירוש כשאר בני אדם שאינו אומר שלום עליך רבי והיינו דאמרינן (ב"ק דף עג:): כדי שאילת. תלמיד לרב אי נמי ההוא לכתחלה קאמר ובתלמיד חבר דשרי ככל הני דלקמן: הואיל והתפללו וכו'. הכא נמי נימא לענין חומרא ואמאי שרי ליה ובקונטרס פייבפנים אחר: שאני צבור. אע"ג דלא מטא זמן אין איסורה איסור בעשיית מלאכה אף על גב דטעותא הוא: צלי של מוצאי שבת וכו'. יש לומר דהכא מיירי שיש לו צורך מצוה לעשות במוצאי שבת כגון ללכת למול תינוק ולא יהיה לו יין להבדלה אם לא יקדים דודאי צריך להוסיף מחול על הקדש דאורייתא אבל בחנם לא ופשיטא שלא היו ממהרים להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת דגם במלאכה אסור עם חשיכה: הלכה כדברי האומר רשות. לאו דוקא רשות אלא כדפרישית לעיל (ד' כו.). ולכך נקרא רשות לבטלה עבור מצוה אחרת העוברת: והלכתא כוותיה דרב. ונראה דלכך תקנו פסוקים וקדיש בין גאולה לתפלה דרשות היא: (תוספות)

רפ"א שאני התם ומשום טורח צבור. לדוקא לענין תפלה הוא שאין צריך לחזור ולהתפלל משום דאיכא טירחא לציבורא, אבל לענין מלאכה עושין הן כיחיד, לקבלה בטעות הוא ואינה קבלה לא ליחיד ולא לצבור. הא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. מיד קאמר ואפילו קודם שתחשך, וכן הא דאמר רב תחליפא אמר רב מתפלל אדם של מוצאי שבת ואומר הבדלה על הכוס, מיד קאמר, ולומר שבהבדלה זו מותר לו לאכול ומותר לו לעשות מלאכה בערב וכן בקדוש של כוס זה מותר לו לאכול בשבת. וכן הסכים רב האי גאון ז"ל וכן הראב"ד ז"ל. ואף על פי שיש מקצת מן הגאונים ז"ל שאומרים שאינו אומר קדוש ולא הבדלה עד הערב, (ו)אין לו טעם, והראשון עיקר. תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ורבי יהושע אומר רשות. אמר שמואל הלכה כדברי האומר חובה ורב אמר הלכה כדברי האומר רשות. ופסקו הגאונים ז"ל דהלכה כמאן דאמר רשות, דתפלה כאיסורי נינהו וקיימא לן כרב באיסורי, ועוד דתפלה דרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. וכתב גאון ז"ל דאי כלי לה חדא זימנא שויה עליה כחובה ונוהג בה כל מיילי דתפלת חובה, דהא רב דאמר רשות קאמרינן בשלהי פרקין (ל, ב) אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החודש אלא ביום. ואיכא למידק מינה טעמא דאין מקדשין אלא ביום הא לאו הכי מחזירין אותו, ושבתות וימים טובים נמי מחזירין אותו כתפלת חובה. ועוד דהא דאמר רבי יוחנן,

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים ליכא מאן דפליג עליה. וכתב עוד הגאון ז"ל דאפילו מאן דאמר רשות, לאו רשות גמור קאמר אלכא לאפוקי ללאו חובה הוא, אבל מצוה ודאי איכא כיון דתקנוה רבנן, ולרבי יהושע בן לוי תקנוה כנגד איברים ופדרים ולרבי יוסי ברבי חנינא יעקב תקנה וכדאיתא לעיל. ואמרינן נמי בשבת (ט, ב) גמ' לא ישב אדם לפני הספר. אמר זעירי הני חברין בצלחי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא המיניה לא מטרחינן ליה. דאלמא אפילו למאן דאמר רשות אי לא שרי המיניה מטרחינן ליה. ומיהו קשה דאי מצוה עליה לכלויי ומיד שוייה אנפשיה כחובה, אם כן ההיא דשבת לא מתוקמא אלכא בזימנא קמייתא דבעי לכלויי, ועוד דאמרינן ביומא דפ' יום הכיפורים (פז, ב) אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית, ופריך והא אמר רב תפלת ערבית רשות ולמה ליה פטורא, ומשני לדברי האומר חובה קאמר. ואם איתא למה ליה לדחוקה ולחוקומא כמאן דאמר חובה הא מצי לאוקומה כדעתיה דרב גופיה דאי כלי לה חדא זימנא הא שוי אנפשיה כחובה ולוקמה בהכי, ואפילו בגברא דלא כלי ליה מכל מקום מצוה איכא והשתא תפלת נעילה פטר ליה מההיא מצוה. ויש לי לומר דאין הכי נמי ואדרבה למאן דאמר תפלת ערבית רשות שייכא הא דרב טפי דאי למאן דאמר חובה אמאי פטר ליה תפלת נעילה, אבל השתא דתפלת ערבית רשות כעין מצוה איתא תפלת נעילה ופטר לה, והכי נמי איתא בירושלמי בפירקין דגרסינן התם (ה"א) אמר רבי יעקב בר אחא תני תמן תפלת הערב מהו, רבן גמליאל אומר חובה רבי יהושע אומר רשות, אמר ר"ח איתאן אילין פלוגתא כאילין פלוגתא מה דמר חובא אין נעילה פוטרת של ערב מה דמר רשות נעילה פוטרת של ערב, והא דלא מתרץ לה התם הכי, משום דבעי לתרוצה במאי דסליק אדעתיה דמקשה דלמאן דאמר רשות לא בעי פטורא דרשות גמור הוא ואוקמה כמאן דאמר חובה ודלא כסברא דירושלמי דהכא. ואלא מיהו אכתי קשיא דאי איתא דכי כלי לה חדא זימנא שויא אנפשיה כחובה, מאי קא קשיא ליה דהא נהוג עלמא לכלויי והוי ליה כחובה. ואיכא למימר דבהא נמי טעי בדרב, דרב חובה משוי ליה מכי כלי לה חדא זימנא והווי מצי לשנויי הכי אלכא דלרווחא דמילתא קא משני ליה כדסברא דקא סלקא דעתך. ובתוס' אמרו דאפילו למאן דאמר רשות בכדי לא מצטלינן ליה והיינו דרב דאמר אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החודש אלכא ביום דמשמע הא לאו הכי מחזירין אותו. והיינו נמי דר' יוחנן דאמר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים. וההיא דיומא (קס) דפריך והאמר רב תפלת ערבית רשות ול"ל פטורא דמשמע דלמאן

לחמר קטות פטור לגמרי, איכא למימר דהתם נמי לאו בחנם מצטל ליה אללא משום
טריחא לחיכות תענית, והסתא אחי שפיר ההיא דפרק קמא דשבת. (רש"א)

א

-

כח

דף

דלמא מעברין לך אמר לה [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא
ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חירותא ההוא יומא בר תמני סרי שני
הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חירותא היינו דקאמר
ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא
אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס
שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית
המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף
בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה
ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דר"ג אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל
אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא ולא היא ההיא ליתובי
דעתיה הוא דאחזו ליה תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו
ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא
פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן בו
ביום בא יהודה גר עמוני לפנייהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא
בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל א"ל ר' יהושע מותר אתה לבא
בקהל א"ל ר"ג והלא כבר נאמר [\[דברי הימים ב כג-יט\]](#) לא יבא עמוני
ומואבי בקהל ה' א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין כבר
עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר [\[ישעיה י-יג\]](#)
ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים וכל
דפריש מרובא פריש אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר [\[ירמיה מט-ו\]](#) ואחרי כן
אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו ר' יהושע והלא כבר
נאמר [\[עמוס ט-יד\]](#) ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד
התירוהו לבא בקהל אר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לר' יהושע

כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן אי"ל מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה אי"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של ת"יח במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים אמר לו נענית לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פייס אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה אמר להו ר"ע לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן אי"ר יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא אי"ל מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה אי"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכי נעביד נעבריה גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאווי אלא לדרוש ר"ג תלתא שבתא וראב"ע חדא שבתא והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ראב"ע היתה ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה: ושל מוספין כל היום: אי"ר יוחנן ונקרא פושע ת"ר היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת אי"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף ר' זירא כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל ויתייב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא נפק אתא ר' נתן בר טובי אי"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא אי"ל הכי אי"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה אי"ל רבי יוחנן אמרה אמר ליה אין תנא מיניה ארבעין זמנין אי"ל חדא היא לך או חדת היא לך אי"ל חדת היא לי משום דמספקא לי ברי יהושע בן לוי: אריב"ל כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר [צפניה ג-יח](#) נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים אי"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב [תהילים קיט-כח](#) דלפה

נפשי מתוגה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא {איכה א-ד} בתולותיה נוגות
והיא מר לה

רש"י ה"ג דלמא מעברין לך אמר לה יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתצר ול"ג
מעלין בקדש: כסא דמוקרא. כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערקוי"א
ואומרים בני אדם במשל הדיוט יוס אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישצר ישצר:
לית לך חירותא. אין לך שערות לצנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן: י"ח דרי
חירותא. י"ח שורות של זקנה: קא חלשא דעתיה דר"ג. כשראה שנתוספו היום תלמידים
רבים והיה דואג שלא יענג כמה שמנעם בימיו מלצא: דמליין קטמא. כלומר אף אלו
אינם ראויים: תלויה. בספק שלא פירשה מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול:
לאשיתא דביתיה דמשחרן. כותלי ביתו של ר' יהושע שהיו שחורות: שפחמי אתה. עושה
פחמים וי"א נפה: נעניתי לך. דברתי למוכך יותר מן הראוי: דלביש מדא. הרגיל ללבוש
המעיל ילבש כלומר הרגיל בנשיאות יהיה נשיא: מזה בן מזה. כהן בן כהן יזה את מי
חטאת: אפר מקלה. אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם: שבת של מי היתה.
במסכת חגיגה: ואותו תלמיד. ששאל תפלת ערבית רשות או חובה רש"י הוא: ונקרא
פושע. המאחר כ"כ: מתפלל של מנחה. מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתחלת זמנה
שלא יקרא פושע גם עליה: ואח"כ של מוספין. הואיל ואיחר זמנה אינו עובר דהא
אמרי רבנן ושל מוספים כל היום: שזו מלוא עוברת. ר' יהודה לטעמיה דאמר עד שבע
שעות ותו לא: כי חלפי רבנן. תלמידים היוצאים מבית ר' נתן: מאן אמר הלכה בי
מדרשא. מי מצני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כר' יהודה: חדא היא לך או חדת
היא לך. אחת היא לך שלא למדת דבר משמו של ר' יוחנן אלא זו בלבד לכך חביבה
היא לך או חדשה היא לך שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה: ה"ג א"ל חדת היא
לי דמספקא לי בר' יהושע בן לוי. סבור הייתי שרבי יהושע בן לוי אמרה: אמר ריב"ל.
גרסי' ול"ג דאמר: ממועד. מחמת שהעבירו מועדי התפלות והחגים יהיו נוגים ואסופים
וכלים: (רש"י)

תוספות ושל מוספין כל היום. הקשה הרב רבינו שמשון ז"ל דאמרי' בפרק תמיד נשחט (דף
נח). מוספין בשש בזיכין בשבע וכ"ת ה"מ למצוה אבל דיעבד כל יומא נמי זמניה הוא הרי
בתמורה (פי"ב. ' יד) משמע שהמוספין היו נשחטין עם התמיד ונקטרין עמו. ותירץ דהתם
מיירי בשבת: הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. מכאן יש ליזהר ביוה"כ
להתפלל תפלת שחרית קודם ששעות ומחצה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאלי"כ היו
צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם והר"י אומר דאינו צריך דהא דקאמר שיתפלל תפלת

המנחה קודם היינו כשיש לו לעשות צרכיו שלא יוכל להתפלל תפלת המנחה בזמנה וצריך להתפלל שניהם מיד כגון שהיה לו לילך לסעודה גדולה כמו לנשואין ומתיירא שמא ימשוך בסעודתו או שישתכר אבל אם היה לו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת המנחה בזמנה אין לו להקדים תפלת המנחה אלא יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה: **בדמיתרגם** רב יוסף על דאחרו זמני מועדיא. ואי משתעי ברגלים אין שייך לומר לשון איחור שהרי אין להם תשלומין אלא ע"כ בתפלה משתעי קרא: (תוספות)

רשב"א תנו רבנן היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין, מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין. יש לפרשה כפשוטה בשהיו שתיהן לפניו כלומר שהיה בדעתו להתפלל עכשיו שתיהם, ואם לא היה בדעתו להתפלל תפלת המנחה עד דמדומי חמה, מתפלל של מוספין לבדה ולמה יתחייב להקדים ולהתפלל תפלת המנחה מחמת תפלת המוספין. וכך נראה לי שראייתה משמן של גאונים. אבל בתוס' לא פירשו כן עד שהורכו לומר דעכשיו שמאחרין בתפלת יוצר ביום הכיפורים עד לאחר ששעות ומחאה שיש מן הדין להקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין. ולא דבר ור"ל: נהוג] עמא הכי. ולפי פירוש ראשון אתי שפיר. ומכל מקום מסתברא שאילו עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנחה ואפילו במקום שיש לו להתפלל תפלת המנחה תחלה יא"כ לחזור עוד ולהתפלל של מוספין שניה, ול"ד להאי דאמרינן לעיל (כו, ב) הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו כלומר לפי שהקדים תפלת התשלומין לתפלת חובה, דשאני התם לפי שאינו בדין שיקדים תפלת התשלומים שכבר עבר זמנה לתפלת החובה שהיא בזמנה, אבל מוספין כל שעתא וקעתא זימניה הוא דהא תפלת המוספין כל היום אלא דלכתחלה כיון דתפלת המנחה תדירא והגיע זמנה כריך להקדימה הא אם עבר והקדים של מוספין יא"כ. וגדולה מזו נראה מן התוספתא דאפילו הקדים של מוספין לשל שחר יא"כ, דהא קיימא לן דתפלות כנגד תמידין תקנום, וקתני בתוספתא (פ"ג, ה"ב): המתפלל תפלת המוספין בין משקרב תמיד של שחר בין של שחר תמיד של שחר יא"כ. (רשב"א)

רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף אייל מ"ט לא אתא מר לפרקא אייל דהוה חליש לבאי ולא מצינא אייל אמאי לא טעמת מידי ואתית אייל לא סבר לה מר להא דרב הונא דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין אייל איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד ולטעום מידי ולמיתי אייל ולא סבר לה מר להא דא"ר יוחנן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור אייל לאו אתמר עלה א"ר אבא בצבור שנו ולית הלכתא לא כרב הונא ולא כריב"ל כרב הונא הא דאמרן כריב"ל דאריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה: **מתני'** ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'** ת"ר בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת: ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה

ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא: **מתני'** רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ר' יהושע אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה היה רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: **גמ'** הני י"ח כנגד מי א"ר הלל בריה דר' שמואל בר נחמני כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד **[תהילים כט-א]** בהבו לה' בני אלים רב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע א"ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה. ואמר ר' תנחום אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקו כל חוליות שבשדרה עולא אמר עד כדי שיראה איסר כנגד לבו רבי חנינא אמר כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע הני תמני סרי תשסרי הוויין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה א"ר לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד **[תהילים כט-ג]** אל הכבוד הרעים לרב יוסף כנגד אחד שבקריאת שמע לר' תנחום א"ר יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה: ת"ר שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה

רש"י לא על לפרקא דרב יוסף. שהיה ראש הישיבה בפומבדיתא והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין ולאחר הדרשה היו הולכים לבית הכנסת ומתפללים תפלת

המוספין: בצבור שנו. אם הוא צבה"נ עם הצבור לא יקדים להתפלל: מתני' מה מקום. כלומר ולא אכשל. וישמחו חברי על כשלוני הרי רעות שתיים שיבאו על ידי שאגרום להם שיענשו: מיושבי קרנות. חנוונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה. מההגיון לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא. לשון אחר משוחת ילדים: דעו לפני מי וכו'. כדי שתתפללו ביראה ובכוונה: עמוד הימיני. שני עמודים העמיד שלמה באולם שם הימני יכין ושם השמאלי בועז (מלכים א ז) הימיני לעולם השוב: פטיש. המפוצץ פי"ק {מערה} בלע"ז: אוסרני. חובש אותי: מיתת עולם. לעוה"ב: הייתי זוכה. מאימת משפטו אם לדין מוליכין אותי לפניו: עד כאן. בתמיה כלומר ולא יותר ממורא בשר ודם: ולואי. שיהא כמורא בשר ודם שאם כן תחדלו מעצירות הרבה: עצירה. בסתר ממורא הבריות וידע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניח בכך: מפני הטומאה. טומאת אהל המת בכל הבית: לחזקיהו שבה. אלו ללוותי: מתני' מעין שמנה עשרה. בגמרא מפרש: הושע ה' וכו'. זו תפלה קצרה: בכל פרשת העבור כו'. מפרש בגמרא: אם אינו יכול לירד. שאין לו מי שיאחז את חמורו: יחזיר את פניו. לכך ירושלים: באסדא. כמו ותקם בסד רגלי (איוב יג) בית הסהר שקורין ליפ"ש {זי"ג: סד – שבו נעלו רגלי אסירים} בלע"ז. לשון אחר עלים הקשורים זה עם זה הרבה יחד ובלשון מקרא קורא אותם רפסודות (ד"ה ב) ובלע"ז רדי"ל {רי"ד: רפסודה} ובלשון אשכנז ולו"ם {רפסודה – בגרמנית} ומשיטון בנהר להוליכן ממקום למקום ויכולין להלך עליהן כמו בספינה: גמ' הבו לה' בני אלים. שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרין בראש השנה (דף לב). מנין שאומרים אבות ת"ל הבו לה' בני אלים כו': שיתפקו. שיראו הפקקים הם הקשרים כמו ששנינו (ב"ב פ:) בקנים ובגפנים מן הפקק שלמעלה והיא הקשר שחלל הקנה פקוק וסתום שם: איסר. שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאסר רוחב בשר באמצע: דמלער נפשיה. שהוא ניכר שחפץ לכרוע אלא שהוא מלמטה: ביבנה תקנה. לאחר זמן מרובה: הפקולי. מוכר פקולי למר גפן שקורין קיטו"ן {קוטו"ן: כותנה} : (רש"י)

תוספות כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לטעום כלום וכו'. ואית ליה לרבי יהושע מפסיקין ואפילו מן האכילה ולא היא: (תוספות)

רשב"א ולית הלכתא לא כרב הונא. פירוש: אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספין. וכתב הראב"ד ז"ל דיש אומרים דוקא טעימה ולא אכילה. והוא ז"ל פירש דאפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד את הלב כי הא דרב אויא. ולא כרבי יהושע בן לוי. והני

מיילי להפסיק שאם התחיל אינו מפסיק, אצל לכתחלה אסור, כדליתא בשבת (ט, ז).
עד כדי שיראה איסר כנגד לבו. פירש רב האי גאון ז"ל: שיכוף את ראשו כאגמון שאז
רואה איסר שהוא מונח בארץ כנגד לבו, ולא שיחלה קומתו לשני חלקים ויכופנה כשהיא
מוצבת וסימן לדבר הלכוף כאגמון ראשו (ישעיה נח, ה) דשמעת מינה דזהו מנהג
כריעה, וכשכופף לוארו ושוחה כמעט עד שיראה איסר שבארץ כנגד לבו נראה כפיפת
אגמון. לשנה אחרת שכחה. קשיא לי דמהכא משמע שלא היה רגיל לאמרה, שאילו כן
מאי קאמר לשנה אחרת שכחה. (רשב"א)

א

-

כט

דף

והשקיף בה שתיים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב
יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כלן אין מעלין אותו בברכת הצדוקים
מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה
וניחוש דלמא הדר ביה אמר אביי גמירי טבא לא הוי בישא ולא והכתיב
{ יחזקאל יח-כד } ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ההוא רשע מעיקרו אבל
צדיק מעיקרו לא ולא והא תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי
יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי אמר
אביי הוא ינאי הוא יוחנן רבא אמר ינאי לחוד ויוחנן לחוד ינאי רשע
מעיקרו ויוחנן צדיק מעיקרו הניחא לאביי אלא לרבא קשיא אמר לך
רבא צדיק מעיקרו נמי דלמא הדר ביה אי הכי אמאי לא אסקוהו שאני
שמואל הקטן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע
בן לוי לא לנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה: הני שבע
דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא בן שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על
המים הני תשע דר"ה כנגד מי א"ר יצחק דמן קרטיגנין כנגד תשעה
אזכרות שאמרה חנה בתפלתה דאמר מר בראש השנה נפקדה שרה רחל
וחנה הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי א"ר חלבו כנגד כ"ד רננות
שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים אי הכי כל יומא

נמי נמרינהו אימת אמרינהו שלמה ביומא דרחמי אנן נמי ביומא דרחמי אמרי להו : רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה : מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך ומול את לבבנו ליראתך ותסלח לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאובינו ודשננו בנאות ארצך ונפוצותינו מארבע תקבץ והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו אמר רב נחמן אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת מתקיף לה רבה בר שמואל ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה מי לא תנן ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר' אליעזר אומר בהודאה אטו כל השנה כולה מי עבדין כר' עקיבא דהשתא נמי נעביד כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדין כר"ע תמני סרי תקון תשסרי לא תקון הכא נמי שבע תקון תמני לא תקון מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול קשיא : אמר רב ביבי בר אביי כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי לאטרודי אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי אמרי התם כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מטריד הכא כיון דאתיא באמצע צלותא מטריד מתקיף לה רב אשי ונימרה בשומע תפלה דא"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס טעה שאני : גופא א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס מיתיבי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס לא משום דשמעה משליח צבור אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע

תפלה מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא אידי ואידי ביחיד ול"ק
הא דאדכר קודם. שומע תפלה

רש"י והשקיה. תשצ לזכור אותה לשון סוכה כדמתרגמינן וישקף ואסתכי (בראשית יט):
רשע מעיקרו. ורצ מרשעתו פעמים שחוזר ונעשה רשע: הוא ינאי. ששנינו בקידושין
(פ"ג 77 סו.) שהרג חכמי ישראל: ינאי רשע מעיקרו. ונעשה לדיק וחזר לרשעתו:
לחתחיל זה. התחיל לאומרה וטעה באמלעיתה: לא שנו. הא דאמר רב יהודה מעלין
אותו: שבעה קולות. במזמור קול ה' על המים (תהלים כט): שאמרה חנה. בפרשת עלן
לבי (ש"א 3): כ"ד רננות. בפרשת ויעמוד שלמה (מלכים א ח) רנה תפלה תחנה כלהון
כ"ד איכא: ביומא דרחמי. שהולך לבקש רחמים שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין
להכניס ארון לבית קדשי הקדשים כדאמרי' במועד קטן (77 ט. א): מעין כל ברכה.
אומר בקולך ומצדך על כל אחת ואחת: הבינו. ואינו מצדך אלא שומע תפלה בכל
הברכות שצין שלש ראשונות לשלש אחרונות הבינו כנגד אתה חונן ומול את לבנו כנגד
השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם: בנאות ארץ.
לשון נוה כמו בנאות דשא ירביאני (תהלים כג) והוא כנגד ברכת השנים: והתועים על
דעתך. העוצרים על דבריך: ישפטו. כנגד לדיקה ומשפט לשון אחר והתועים במשפט
על דעתך ישפטו השיבם ללמדם לשפוט כדבריך וכן עיקר נראה לי וכן בה"ג: לייט
עלה אביי. לפי שמדלג הברכות וכולן בברכה אחת: כל השנה מי עבדין כר' עקיבא.
כלומר כשאנו מתפללין י"ח שלמות מי עבדין כר' עקיבא לומר ברכה רביעית בפני
עלמה דהשתא כשמתפללין הבינו נעביד כותיה: שבע תקון. שלש ראשונות ושלש
אחרונות והבינו: ונכללה. להבדלה: מכלל. בתוך הבינו כדרך שהוא כוללה בחונן הדעת
ויאמר הבינו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול לדעת דרכיך: לאטרודי. לטעות:
בתחלת. התפלה יכול אדם לכוין דעתו יותר מן האמלע: גבורות גשמים. הזכרה בעלמא
היא לפיכך מחזירין אותו שאינה תפלה שיכול לאומרה בשומע תפלה: ביחיד. מחזירין
אותו: בצבור. יחיד המתפלל עם הצבור: דאדכר קודם ש"ת. אין מחזירין אותו שיכול
לאומרה בשומע תפלה: (רש"י)

תוספות לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינו. והכי קי"ל ויש ספרים דמסיק ה"מ במתא
אבל בדרך שרי כדמשמע במכילתין גבי רבי יוסי וכו': **ונכללה** בהבינו. והא דאמרינן בפ"ק
דנדה (77 ח:) כל השנה כולה מתפלל אדם י"ח חוץ ממוצאי יח"כ מפני טורח צבור מפני
התענית וי"א שמתפללים י"ח שלימות מפני שצ"ל הבדלה בחונן הדעת ותימה אמאי לא פריך

ונכללה בהביננו וי"ל דלא דמי דהתם כל השנה כולה מתפלל י"ח ואין לנו להקשות ונכללה מכלל כדי לשנות המנהג של כל השנה אבל הכא שכל השנה מתפלל הביננו פריך שפיר למה לי לשנות המנהג בשביל אתה חוננתנו ונכללה בהביננו : מפני שיכול לאומרה בשו"ת. כדאמר [לקמן לא.] (עו"ג דף ח) שואל אדם צרכיו בשו"ת ודוקא צרכיו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך שדהו מים דהוא מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והבדלה ושאר שבחים אסור שאינה מעין שו"ת ונראה שכל האומר ברוך אתה ה' שו"ת אחר שסיים דברי תחנונים מיושב מגונה כדאמרי' (מגילה דף יח.) מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף ברכות על אלו ואפילו אם בא להתפלל שמנה עשרה עוד פעם אחרת אסור שנראה כמוסיף על הברכות והא דאמר לעיל (דף כא.) ולואי שיתפלל אדם כל היום היינו דוקא ספק התפלל אבל ודאי אוקמינן לעיל שפוסק אפי' באמצע ברכה כשמואל בפרק מי שמתו (שה) ומה ששליח צבור שונה בהן היינו להוציא רבים ידי חובתן ומה שמתפלל בלחש היינו כדי להסדיר תפלתו כדמוקמינן בפרק בתרא דר"ה (דף לד :) : (תוספות)

הש"א טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו. פירוש: צעידע לחזור למקום שטעה,
הא לאו הכי מעבירין אחר תחתיו כדתנן לקמן (לד, א) טעה יעבור אחר ולא יהא סרבן בצאותה שעה. מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הביננו ה' אלקינו המזדיל בין קודש לחול קשיא. וכתב הגאון רב האי ז"ל דאף על גב דסלקא בקשיא לא מדחי הא דרב נחמן דאמר משמיה דשמואל כיון דלא סלקא בתיובתא אלא בקושיא, דלמא אי עינינן בה משכחי' לה פירוקא ומשום קושיא לא דחינן לה. והלכך לא מכלינן הביננו צמואאי שבתות וצמואאי יום טוב. ומסתברא דאפילו צמואאי שבתות וימים טובים דרב זיבי בר אביי דהוא בתרא וקאמר כל השנה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים, ודוקא חוץ מימות הגשמים קאמר ואפילו צמואאי שבתות וימים טובים וכדמשמע ממאי דאתקיף עליה מר זוטרא ונכלליה מכלל דקננו בנאות ארלך ותן טל ומטר, ופריק דלמא אחיא לאיטרודי, ואקשינן א"ה הבדלה בחונן הדעת אחי לאיטרודי, אמרי כיון דבתחלת כלותיה לא מטריד, אלמא לרב זיבי אפילו צמואאי שבתות וימים טובים אמרינן ליה. והר"י ברבי יהודה בן גיאת ז"ל הכי פסק כאתקפתא דמר זוטרא. ומיהו בימות הגשמים משמע דלא מכלי לה, דהא פריק מאי דאקשי עליה מר זוטרא דכיון דצמואע כלותיה הוא אחי לאיטרודי. אמר רב אסי א"ר יוחנן טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו. וגרסינן בירושלמי (פ"ה ה"ב): והוא דלא אדכר לא טל ולא מטר, הא אדכר טל אין מחזירין אותו מפני שהוא מיקל. דגרסינן בירושלמי בפרק אין עומדין (ה"ב): רבי זעירא צם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, והתני בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם ראה להזכיר מזכיר, לא דמי ההוא דמיקל לההוא דמכלי ולא מיקל.

בגסם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, והתני אם לא שאל בזכרת השנים או לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו בהדה ללא אדכר לא טל ולא מטר. ע"כ בירושלמי. שאלה בזכרת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. וכתב רב האי גאון ז"ל שאם לא נזכר עד שהתחיל בעבודה מחזירין אותו לשומע תפלה, דכיון דיכול לאומרה בשומע תפלה למה מחזירין אותו בזכרת השנים. והראב"ד ז"ל כתב שמחזירין אותו בזכרת השנים וכענין שאמרו בהבדלה בפרק אין עומדין (לג, א) טעה בזו ובזו חוזר לראש. ומסתברא ודאי כדברי הראב"ד ז"ל מדתניא בצרייתא טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בזכרת השנים מחזירין אותו, ומחזירין ודאי דהכא לתחיית המתים ולזכרת השנים קאמר, דהא בצרייתא לא אדכר שומע תפלה, הלכך לזכרת השנים קאמר, ואוקימנא לה בסמוך בדאדכר לזכרת שומע תפלה, כך נראה לי. ואלא מיהו בירושלמי (קס) מפרש כדברי רב האי גאון ז"ל כמו שנכתוב בסמוך בסייעתא דשמיא. והא דאמרין: שאלה בזכרת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר בשומע תפלה. אמרין בירושלמי (פ"ה, ה"ב) דהוא הדין לטעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים שאין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. דגרסינן התם רבי זעירא בשם רב הונא לא שאל בזכרת השנים אומרה בשומע תפלה, ודכותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה, ומה שאלה שהוא מדוחק אומרה בשומע תפלה אזכרה שהיא מריוח לא כל שכן. והתניא אם לא שאל בזכרת השנים או שלא הזכיר גבורות הגשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, אמר רבי אבא מרי בשם רבי יוסה בשלל אמרו בשומע תפלה, להיכן הוא חוזר אמר רבי שמעון בשם רבי יוחנן בראש חודש אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לעבודה, אף הכא אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה. ומכאן יש ראייה לדברי רב האי גאון ז"ל שאמר שאפילו לא נזכר עד לאחר שומע תפלה שאינו חוזר אלל לשומע תפלה, ושלל כדברי הראב"ד ז"ל ולא כמו שכתבתי. ומכל מקום הא דגרסינן בירושלמי (קס) בהא דטעה ולא הזכיר גבורות גשמים שאין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. לכאורה אין נראה כן מגמרין דידן דתני טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בזכרת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. דאלמא בגבורות גשמים לעולם מחזירין אותו דאי לא לערביניהו וליתניניהו טעה ולא הזכיר גבורות בתחיית המתים שאלה בזכרת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרן בשומע תפלה. ומיהו בתוספות ראיתי שהסכימו

כדברי הירושלמי. לא קשיא הא דאדכר מקמי שומע תפלה הא דלכא אדכר מקמי שומע תפלה. ומיהו מסתברא נמי דאיתיה לפירוקא קמא דהיכא דאיתיה בצבור לא כריך למהדורי הואיל ושומעה משליח צבור, דע"כ לא דחינן ליה אלא משום דלא קתני הואיל ושומעה משליח צבור הא עיקר דינא מינח ניהא לן, ואף על גב דאמרין בשלהי מסכת ראש השנה (לד, ב) לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי אצל בני העיר לא, ואף על גב דהוי התם מתחלה ועד סוף והוא דבקיאי. התם היינו משום דלא התפלל כלל, אצל כאן שהתפלל אלא שטעה יואל הוא בשמיעת שליח צבור והוא שיהא שם מתחלה ועד סוף. וכן כתב הרב בעל ההלכות זכרוננו לברכה. כתב רבנו אלחנן בן ר"י הזקן זצ"ל דכל מקום שאמרו אם טעה אין מחזירין אותו [כגון על הנסים] בחנוכה ופורים, וענגו, ויעלה ויבא בתפלת הערב, אם נזכר קודם שיפתח בברכה אחרת חוזר אף על פי שסיים אותה ברכה, כדאמרין לקמן גבי יעלה ויבא בברכת המזון דלא הוי סיים אותה ברכה כפותח בברכה אחרת כדאיתא בפרק שלשה שאכלו (מט, ב). ומיהו נראה דאפילו לפי דבריו לא שהוא חוזר אותה ברכה, אלא שמזכיר המאורע קודם שיפתח ברכה אחרת, דהתם נמי אפילו לא פתח בהטוב והמטיב אינו חוזר לברכת בנין ירושלים, אלא שמזכיר המאורע קודם שיתחיל ברכת הטוב. ובתוס' אמרו דכיון שסיים אותה ברכה שוב אינו חוזר כלל, ומסתברא כוותיה דלא אמרו אלא בכעין שבת וראש חודש שהמאורע שלהן יש לו הזכרה קבועה מפני שיש בהן קרבן מוסף, ואף על גב דאילו טעה בראש חודש לגמרי אין מחזירין אותו (לקמן סם) משום דאי בעי לא אכיל, מכל מקום כיון שהוא מאורע שיש לו הזכרה אפילו השתא ובתפלה דינא הוא דכיון דלא פתח בברכה אחרת שיזכיר את המאורע באמצע, אצל חנוכה ופורים וענגו דאין להם הזכרה קבועה אלא כל שהוא מתפלל הגריכוהו להזכיר, כל שעבר מקום הזכרתו אין כריך להזכיר, וראש חודש נמי אף על פי שהזכרתו קבועה כיון דבלילה מיהא אין מקדשין אותו אין מחייבין אותו, ואף על גב דברכת המזון נראה דאפילו בלילה כל שלא פתח בהטוב והמטיב מזכיר של ראש חודש, התם הוא לפי שהוא סוף ברכות של תורה, אצל בתפלה כיון שסיים אותה ברכה אינו רשאי להזכיר באמצע כלום. (רש"א)

הא דאדכר בתר שומע תפלה: אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה א"ל מנא לך הא א"ל מאבא מרי שמיע לי ואבא מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה איכא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו': מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא מטרידנא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי קראה [\[תהילים עב-ה\]](#) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא: רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת העבור: מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו כל צרכיהם לפניך איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך ת"ר המהלך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואיזה היא תפלה קצרה ר' אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה ר' יהושע אומר שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה'

אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר רב הונא הלכה כאחרים אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטי לא תרוי ולא תחטי וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי בא"י שומע תפלה אמר אביי לעולם

רש"י תחנונים. כגון אלהי נאור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה: אבל אם אינו רגיל. הויא סיוס תפלתו כעקירה אפילו לא עקר: כמשוי. והיינו לשון קבוע חוק קבוע הוא עלי להתפלל וכריך אני ללאת ידי חובתי: מי שאינו יכול. לכוין לבו לשאול כרכיו: לחדש זה דבר. בצקתו והיינו לשון קבוע כיום כן אהמול כן מחר: דילמא מטרידנא. שמא אטעה ולא אדע לחזור למקום שהפסקתי: שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. והיינו לשון קבוע. תפלתו עליו חוק קבוע ללאת ידי חובה ואינו מקפיד לחזר אחר שעת מצוה ועת רצון: עם דמדומי חמה. תפלת יואר עם הנך החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה: ייראוך עם שמש. זו תפלת יואר: ולפני ירח. זו מנחה: לייטי במערבא. על מי שמשנה תפלת המנחה עד דמדומי חמה שמא תטרף לו השעה ע"י אונס ועבר הזמן: בכל פרשת העבור וכו'. כמו פרישת העבור: אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה. והכי משמע בכל עניני פרישת העבור כגון עברה בעברה: יהיו כל כרכיהם. גלויס לפניך לרחם עליהם: אפי' בשעה שהם עוברים. ולשון פרשת העבור שהן פורשין לעבירה: עשה רצונך בשמים. שאין שם חטא ואין רצונך עליהם אללא לטוב ועבור לתחתונים על רצונך: ותן. להם ליראוך: נחת רוח. שלא יתערבב רוחם על ידי הצרות כגון ע"י חיות ולסטים: והטוב בעיניך עשה. אתה להם ודוגמא זו מצינו בספר שופטים ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה אתה לנו (כטוב) [ככל הטוב] בעיניך אך האילנו וגו': שועת. לשון גניחה יותר מתפלה: ודעתם קצרה. ואינם יודעים לפרש כרכיהם: לא תרתח ולא תחטי. לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: לא תרוי. לא תשתכר ביון: המלך. טול רשות: (רש"י)

תוספות **הא דאדכר** (אחר) [בתר] שומע תפלה. אז ודאי מחזירין אותו מיהו אם לא עקר רגליו אינו צריך לחזור לראש ולא לברכת השנים אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקאמר אם לא שאל בברכת השנים מחזירין אותו ולהיכן חוזר ר' שמעון בשם ר' יוחנן אמר בר"ח אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לעבודה ה"נ אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה אלמא משמע בהדיא דאינו חוזר אלא לשומע תפלה כי לא עקר רגליו מיהו הירושלמי פליג אגמרא דידן בגבורות גשמים דהכא קתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ולא קאמר לאומרו בשומע תפלה ובירושלי קאמר אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה ודכותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מזכיר בשומע תפלה ומה אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפלה הזכרה שהיא מריוח לא כ"ש אלמא דבהדיא איתא התם דחוזר בגבורות גשמים לשומע תפלה ואפשר להיות שהגמרא שלנו לא חשש לפרשו משום הקל וחומר כדאיתא בירושלמי והא דקתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו איירי שלא הזכיר כלל בשומע תפלה והא ליתא דהא במסקנא מוקי האי מימרא בנוכח קודם שומע תפלה משום פירכא דשאלה ובירושלמי קאמר היה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו פי' בימות הקיץ ופריך והא תניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר והכי פריך כי היכי דאם לא הזכיר כלל מטל אינו עיכוב ואם היה רוצה להזכיר מזכיר ה"נ אם עמד בטל והזכיר של גשם אין לחוש דלא גרע מלא הזכיר טל כלל ומשני דלא דמי ההוא דמקל ומצלי לההוא דמצלי ולא מקל פי' מקלל כלומר אינו דומה כשעומד בטל והזכיר של גשם שהוא סימן קללה למי שאינו מזכיר כלל לא טל ולא גשם שאינו מקלל וכן הלכה למעשה שאם עומד בשל טל והזכיר של גשם דמחזירין אותו ואם לא הזכיר משניהם כלל אין מחזירין אותו והדר קאמר בירושלמי קאי בגשם והזכיר בשל טל אין מחזירין אותו ופריך מהכא והתניא או שלא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ומשני הא דאדכר הא דלא אדכר הא דלא אדכר לא טל ולא מטר לכך מחזירין אותו הא דהזכיר של טל ומטר ולא נהירא דפשיטא אם הזכיר שניהם דאין מחזירין אותו ואם לא הזכיר כלל פשיטא דמחזירין אותו אלא ודאי יש לפרש הא דאדכר טל הא דלא אדכר כלל לא טל ולא מטר לפיכך מחזירין אותו אבל אם הזכיר טל אף בימות הגשמים אין מחזירין אותו לכך יש בני אדם שאומרים כל שעה טל מתוך שהם רגילים אם כן בימות הגשמים אם שכח מוריד הגשם אין מחזירין אותו : **טעה** ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה חוזר לעבודה. ובהלכות גדולות פי' דוקא ביחיד אבל בצבור אינו חוזר מפני ששומעה מש"צ מיהו צריך לדקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה אע"פ שהוא בקי דהא אמרינן בראש השנה (פי"ד דף לד :) כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא הבקי ואע"ג דאמרינן התם לא פטר רבן גמליאל אלא העם שבשדות משום דאניסי וטרידי אבל טעה לא יש לומר היינו שלא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל וה"ה לכל דבר שמחזירין אותו אי הדר שמע ליה משלוחא דצבורא מראש ועד סוף נפיק והרב ר"מ פסק דוקא שכח להזכיר של ר"ח אבל שכח ברכה שלמה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו משליח צבור (וע"ע תוס' ר"ה לד : ד"ה כד) : **איכא** דאמרי אמר רב נחמן וכו'. רב אלפס פסק כאיכא דאמרי דברגיל לומר תחנונים ולא עקר רגליו אינו חוזר לראש ואם אינו רגיל גם כי לא עקר רגליו חוזר לראש ואם עקר גם כי רגיל לומר תחנונים כמו אלהי נצור לשוני חוזר לראש : **כל** שאינו יכול לומר תחנונים. פי' ר"ח דאם יכול לומר לשון תחנונים אפי' עליו כמשא הוי תפלה מעליא דלא בעינן אלא לשון תחנונים בלבד : (תוספות)

רשב"א טעה ולא הזכיר של ראש חודש בעבודה ונזכר בהודאה חוזר לעבודה. ולא דוקא טעה אלא אפילו נסתפק לו אם הזכיר של ראש חודש אם לא הזכיר חוזר. והכי איתא בירושלמי דגרסינן התם בפרק אין עומדין (ה"ג): רבי יעקב בר אחא רבי שמעון בר בא בשם רבי אלעזר ספק הזכיר של ראש חודש ספק לא הזכיר מחזירין אותה, להיכן הוא חוזר רבי שמעון בר בא בשם ר"י אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה, אמר רבי יודא [בן פוזי] הסיע דעת [כ]מי שפקר את רגליו, ואילין תחנוניא כריכא. כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. יש מפרשים אותה בתפלת המנחה, שאינו ממתין עד שעת רצון דהיינו דמדומי חמה דכתיב (תהלים לב, ו) לַיְתָּה מְלֵא, וגרסינן בירושלמי (בפרקין ה"א) לעת מלא לעת מצויו של יום, כלומר תמליתו של יום מלשון ונמלה דמו. ויש מפרשים בין של שחר בין של מנחה וכדכתיב (שם עב, ה) וַיִּרְאוּ עַם שָׁמַיְךָ וְלִפְנֵי יְרֵחַ דוֹר דוֹרִים, עם שמש זו תפלת השחר ולפני ירח זו תפלת המנחה. כל היוצא לדרך מתפלל תפלת הדרך. מאי מלכי יהי רצון וכו' ותסמכני לשלום וכו' ותחזירני לביתי לשלום בא"י שומע תפלה. וזו אחת מן הברכות שאינן פותחות בצרוך ואף על פי שאינן סמוכות, ודכוותיה תפלה קרה, ולפי דעתי ברכות אחרונות שלפני קריאת שמע וכמו שכתבתי בשלהי פרק קמא דמכילתין (יא, א ד"ה אחת). (רשב"א)

לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא היכי נימא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתולכנו לשלום וכו' אימת מצלי אמר רבי יעקב אמר רב חסדא משעה שמהלך בדרך עד כמה אמר רבי יעקב אמר רב חסדא עד פרסה והיכי מצלי לה רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר אפילו מהלך רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי א"ל רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא אמר ליה קאי ומצלי א"ל אוקמן נמי לדידי ואצלי מהיות טוב אל תקרא רע. מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי לצלויי ג' קמייתא וג' בתרייתא וכי מטי לביתיה לא בעי

למהדר לצלויי בתפלה קצרה לא בעי לצלויי לא גי קמייתא ולא גי בתרייתא וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי והלכתא הביננו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך: היה רוכב על החמור וכו': ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי: ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנא' [\[מלכים א ח-מד\]](#) והתפללו אל ה' היה עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנא' [\[מלכים א ח-מח\]](#) והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר [\[מלכים א ח-מד\]](#) והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר [\[דברי הימים ב ו-לב\]](#) והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר [\[מלכים א ח-לה\]](#) והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד בית הכפורת היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קראה [\[שיר השירים ד-ד\]](#) כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו: אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי וכי הוה מטי זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא דתניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וכשיגיע זמן ק"ש קורא השכים לישב בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה במאי קמיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מסמך גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלו והדר נפקא לפרקא רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד אמרי ליה רבנן ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו טריחא לי מלתא ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר להו לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי: [\[מתני'](#) ר' אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכ"א בחבר עיר ושלא בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין:

גמ' ר' יהודה היינו ת"ק איכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר ת"ק סבר פטור ור' יהודה סבר חייב א"ר הונא בר חיננא אמר ר' חייא בר רב הלכה כר' יהודה שאמר משום ראבי"ע א"ל רב חייא בר אבין שפיר קאמרת דאמר שמואל מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד

ק"י לישתף נפשיה. אל יתפלל תפלה קצרה בלשון יחיד אלא בלשון רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת: עד כמה. זמנה להתפלל: עד פרסה. אבל לא לאחר שהלך פרסה ובה"ג מפרש עד. כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל עד פרסה אפי' אין לו לילך אלא עד פרסה אבל דרך פחות מפרסה אין צריך להתפלל תפלה זו: רב ששת. מאור עינים הוא: מהיות טוב אל תקרא רע. הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חבורתי עומדת לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע"פ שמותר: וכי מטי לביתה צעי מהדר לכלויי. שהרי לא התפלל כלום מתפלת י"ח: שאין דעתו מיושבת עליו. שהקה עליו עכוב הדרך: לכונן את הרוחות ללך ארץ ישראל כדצעינן למימר תל שהכל פונים בו: אחורי בית הכפורת. במערב העזרה היו י"א אמה חצר מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד קם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח: הו מקדמי. קודם היום: בקרון ובספינה. איכא בעתותא דמיא: קורא ק"ש. ימתין עד שיגיע זמן ק"ש ויקראנה ואח"כ יתפלל: תפלה מעומד עדיף. שיכול לכונן את לבו לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד בביתם שלא יאטרכו להתפלל בדרך במהלך: בשבתא דרגלא. שלפני פסח ועצרת וסוכות ומרימר בעירו ומר זוטרא בעירו היו הדרכנים ושחרית היו העם הולכים לבית המדרש וכשמגיע זמן ק"ש קורין והדרשן דורש והעם נשמטים ומתפללים איש איש לבדו ולכך הם היו מאספין להם י' שחרית קודם שילכו לבית המדרש וקורין ק"ש ומתפללים בסמיכת גאולה לתפלה והדר נפקי לפרקא ודרשי: ומאלי בהדי צבורא ל"ג: רב אשי היה ראש ישיבה במתא מחסיא ודורש והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש אלא כשמגיע זמן ק"ש לוחש הרבה יחד למתורגמן העומד לפניו ובעוד שהמתורגמן משמיע לרבים הוא קורא את שמע וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב שלא היה רואה ללכת שלא להטריח את הצבור לקום מפניו: בהדי צבורא. בשעה שהצבור נשמטין ומתפללין אי נמי בהדי צבורא כמו שהוא יושב בתוך הצבור כלומר שאינו יורא וכי הוא אתי לביתו חוזר ומתפלל מעומד לכונן את לבו: טריחא לי מילתא. לאחר בית המדרש עד שאתפלל: ולעבד מר כאבוב דשמואל ולוי. שמתפללין קודם היום בביתם מעומד ולא תאטרך לב' תפלות ומשום מסמך גאולה לתפלה כיון דמאלו קודם ק"ש לא קפדי: לא חזינן להו לרבנן

קשישי מינון לעבדי הכי. שיקדימו תפלה לקריאת שמע הלכך כיון דממתין מתפלה עד זמן ק"ש מצוה לסמוך תפלה אחר גאולה לפיכך מתפלל מיושב במקומו ולפי שאין לעתה מיושבת עליו כ"כ צריך לחזור ולהתפלל בציתו: מתני' אין תפלת המוספין אלא בחצר עיר. לא תקנוה אלא בצבור. חצר עיר חצורת העיר אצל לא ליחיד: משמו. של ראב"ע: כל מקום כו'. ובגמ' פריך היינו ת"ק. אליבא דראב"ע: גמ' יחיד שלא בחצר עיר. יחיד הדר בעיר שאין שם עשרה לת"ק אליבא דרבי אלעזר דאמר לא תקנוה אלא בעשרה יחיד זה פטור ולרבי יהודה אין יחיד פטור אלא במקום עשרה ששליח צבור פוטרו: (כ"ט"י)

תוספות והיכי מצלי לה. אתפלת הדרך קאי ורב ששת אמר אפי' מהלך וקי"ל כרב ששת ומיהו בתוספי פסק הי"ר יוסף כרב חסדא וכן רב אלפס פי' דרב חסדא עדיפא ליה טפי: **מאי** איכא בין הביננו לתפלה קצרה. תימה לימא דאיכא בינייהו דתפלה קצרה אינו מתפלל אלא במקום סכנה והביננו מתפלל אפילו שלא במקום סכנה וי"ל דהכי קא בעי מאי בינייהו כל א' במקומו תפלה קצרה במקום סכנה והביננו שלא במקום סכנה: **הלכה** כרבי. שלא ירד למטה ואפי' שלא במקום סכנה ואפילו במהלך מתפלל ואינו צריך להחזיר פניו כנגד ירושלים: **היה** עומד בח"ל יכוין כנגד ארץ ישראל. ולי"ג לבו דאפניו קאי כדקתני סיפא היה עומד במזרח מחזיר פניו למערב: **לתלפיות** תל שכל פיות פונים בו. וכהך שמעתתא קי"ל וכן מסקינן בלא יחפור (ב"ב כה): דקאמר אתון דקיימיתון לצפונא דא"י אדרימו ולא כהני אמוראי דלעיל (שם) דפליגי אי השכינה במזרח או במערב עכשיו אנו במערב של א"י על כן אנו פונים למזרח: **אבוא** דשמואל ולוי הוו מקדמי ומצלו. פירש רש"י קודם עמוד השחר ולא נראה דאם כן לא היו יוצאין בו כלל דעדיין אינו יום לכך נראה כפי' ר"ח דמשעלה עמוד השחר קאמר והוו מקדמי קודם הנץ החמה קאמר ועדיין אינו עיקר זמן תפלה: **מסמך** גאולה לתפלה עדיף. מלהתפלל מעומד והכי פסקי בה"ג הלכה כר"ש בן אלעזר ומשמע דר"ח ברכות מותר להתפלל בדרך במהלך ואין צריך לעמוד וא"ת ומ"ש מהביננו דמסקינן לעיל דמעומד דוקא וי"ל דשאני הביננו שהיא קצרה ואין כאן בטול דרך כ"כ כמו ב"ח ברכות ועוד פירש הר"ם דהכא כי הדר לביתה מצלי מעומד כדאמרינן בסמוך רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כדי לקרות ק"ש בשעתה וכי הדר לביתו מצלי מעומד ור"ח פסק כאבוא דשמואל ולוי ומיהו מדקאמר רב אשי לא חזינן לרבנן קשישי דקא עבדי הכי משמע דאין הלכה כמותם: (תוספות)

כ"ט"א אימת מצלי לה וכו', **עד כמה עד פרסה**. פירושו: ועד כמה מצלי לה, כלומר אם שכת ולא התפלל אותה משעה שהחזיק בדרך עד כמה הוא זמנה, עד פרסה, הא אם לא נזכר עד שהלך יותר מפרסה, שוב אינו מתפלל אותה ועבר זמנה הוא. ויש מי שפירש כמה מהלך רואה ללכת שהוא חייב זה עד פרסה, הא למהלך פחות מפרסה לא מצלי לה. היכי מצלי לה, רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר אפילו מהלך. וקיימא לן כרב ששת וכדאסיק בסמוך, הביננו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך. ומיהו

במקום לאפשר מעומד כגון שחזורתו מתעכבת מכלי לה מעומד משום מהיות טוב אל תקרא רע, וכמעשה דרב ששת ורב חסדא כדאיתא בסמוך. הא דאסיקנא הכא: הביננו מעומד. תמיה לי דהא קיימא לן דתפלה אפילו מהלך כל שהוא יואל לדרך, וכדתניא בסמוך היה רוכב על החמור והגיע זמן קריאת שמע ותפלה אם יש מי שאוחז את חמורו יורד ומתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל, רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ופסק רבא ואיתמא רבי יהושע בן לוי ואמרי לה כדי הלכה כרבי, ומשמע מההיא ודאי דלא שנה ראשונות ואחרונות לא שנה אמרעיות דהא לא מפליג בהו כלל. וכן נמי לא משמע דנחלק בין מהלך במקום גדודי חיה ולסטים, ובין מהלך שלא במקום גדודי חיה, מדלא מפליג וקתני לה סתם. וכן נמי לא שנה בין בעי למיזל באורחא רחיקתא, ובין בעי למיזל אפילו קליל ואפילו בתוך התחום, וכדמשמע מההיא דתניא בסמוך השכים ללאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל וכשמגיע זמן קריאת שמע קורא רבי שמעון בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא קריאת שמע ומתפלל. ומדקתני שופר ותוקע אלמא ביום טוב עסקינן ואם כן היכי משכים ללאת לדרך אלא דעל כרחין במשכים ללאת בתוך התחום, ואוקימנא פלוגתייהו בתפלה מעומד או מהלך דאלמא לעולם אין צריך לעמוד כלל. אלא דההיא איכא לדחוייה במהלך חוץ לתחום ועל ידי בורגנין. אחר כך ראיתי בתוספות דחלקו בין מתפלל הביננו שאין בה אלא כעין שבע ברכות למתפלל שמונה עשרה ברכות, ועדיין לא נתיישב בעיני שההיא דלקמן משמע דאפילו ביום טוב נמי דליכא אלא שבע ברכות מתפלל אפילו מהלך, וצריך עיון. וליעביד מר כאבוא דשמואל ולוי אמר להו לא חזינן לרבנן קשישי דעבדי הכי. וכתב רב האי גאון ז"ל דאף על גב דרב אשי קאמר על מעשה דאבוא דשמואל ולוי לא חזינן רבנן קשישי דעבדי הכי, איכא למימר דבשבתא דריגלא קאמר לא עבדינן רבנן קשישי הכי אבל היכא דצריך ללאת עבדי, ומשקלא מילתא, ודתנא קמא עדיף משום דרבי שמעון בן אלעזר יחיד. ויש אומרים דלית הלכתא כאבוא דשמואל ולוי מיהא דרב אשי. ומכל מקום מסתברא דבין להני רבנן דפסקי הכין בין להני רבנן דפסקי הכין, היכא דאזיל באורחא ולא אקדים ולכי מכלי כדאזיל [ו]לא בעי מעומד דאינהו לא פליגי אלא אי תפלה מעומד עדיף לכתחלה ממסמך גאולה לתפלה או מסמך גאולה עדיפא, הא בשלח הקדים מתפלל כדמהלך וספיר דמי. (רשב"א)

בנהרדעא לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן ולא צלו וצלי לי ביחיד והואי יחיד שלא בחבר עיר יתיב רבי חנינא קרא קמיה דר' ינאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראבי"ע א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי א"ל רבי ירמיה לר' זירא ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה א"ל חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה : ר' אמי ור' אסי אעי"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ראבי"ע ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי א"ל רבי זירא מאי טעמא עביד מר הכי אילימא משום דלא כוון מר דעתיה והאמר ר"א לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל אלא דלא אדכר מר דריש ירחא והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה א"ל לאו איתמר עלה א"ר יוחנן בצבור שנו : כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ור"ח חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו מאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו דכתיב [\[דברים ג-כג\]](#) ואתחנן אל ה' ומ"ד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב [\[שמות לב-יא\]](#) ויחל משה אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר ומה לי מלא אלא לא שניא :

רש"י **בנהרדעא**. לפי שיטת שם אביר והשליח פוטרני: פולמוסא. חיל: לכלי והדר ללי. ולמה ליה ב' תפלות אלכא אחת של שחרית ואחת של מוספין ש"מ לית ליה דראב"ע: ודילמא מעיקרא לא כוון לעתיה. ותרומיהו דשחרית: מאן גברא רבא דקמסהיד עליה. רבי יוחנן שהעיד על הדבר יפה דקדק שבשציל תפלת המוספין היתה: משום רבינו. רב: בצבור שנו. דאין מחזירין משום דשמע ליה מש"כ ואיכא מקאת הזכרה אצל ביחיד כריך לחזור ובה"ג מפרש לה בש"כ משום טירחא לצבורא אצל יחיד הדר: טעה ולא הזכיר במוספין. שהתפלל אתה חונן: כמה ישהה בין תפלה לתפלה. מי שיט עליו לחזור ולהתפלל או משום דטעה או משום מוספין כמה ישהה בין זו לזו: שתתחונן. שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה: שתתחולל. לשון חילוי והיא היא אלכא בלישנא בעלמא פלוגי: בחדש מלא כשהחדש שעבר מלא עושין ר"ח ב' ימים הלכך יכול לאומרה למחר דערבית של מחר ר"ח גמור יותר מן הראשון: מכדי טעמא קאמר. שאין מקדשין את החדש בלילה: (רש"י)

תוספות **אין** הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע. אלא הלכה כרבנן וכן פסק ר"ח דלהכי מייתי רבי אמי ור' אסי שהיו מתפללים ביחיד כרבנן ביני עמודי דגרסי לאשמעין דהלכה כרבנן: **והתניא** טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו. ל"ג ליה דהא אמרינן בסמוך טעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין כו' אי נמי אי איתא אגב אחרינא נקט ליה: **כמה** ישהה בין תפלה לתפלה. כגון אדם שטעה ורוצה להתפלל שנית וכן בין תפלת שחרית לתפלת המוספין: **כדי** שתתחולל דעתו עליו. ומפרש בירושלמי דהיינו כשילך ארבע אמות: **לפי** שאין מקדשין את החדש כו'. פי' לעיל בריש פרקין (דף כו.) מה שמקשין ותיפוק ליה משום רשות משום דהיינו דוקא לעשות מצוה אחרת עוברת וי"מ דוקא בלילה ראשונה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש בלילה אבל בלילה שניה מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו ולא נראה לחלק: **מסתברא** מילתא דרב בחדש מלא. כלומר שהיה אותו שלפניו מלא דאז יכול לאומרה בערבית של מחר שהוא עיקר והיה אומר ה"ר יצחק לכל דבר שאמרו חכמים אין מחזירין אותו כגון יעלה ויבא בערבית ועל הנסים לא מיבעיא אם עקר רגליו ופתח בברכה שלאחריה דאין מחזירין אותו אלא אפילו לא עקר אלא שסיים אותה ברכה שתקנו בה לאומרה אין מחזירין אותו ולא נהירא לרבינו אלחנן דהא חזינן בברכת המזון דאותן שאמרו חכמים מחזירין וגם אותן שאין מחזירין שוין היכא דלא עקר רגליו כדאמר לקמן (דף מט.) אם שכח של שבת וסיים הברכה כולה ועדיין לא התחיל בברכת הטוב והמטיב אומר ברוך אשר נתן שבתות למנוחה כו' וקאמר נמי התם אם טעה ולא הזכיר של ר"ח קודם שעקר רגליו דהיינו קודם שיתחיל ברכת הטוב והמטיב דאותה קורא עקר רגליו אומר ברוך אשר נתן ראשי חדשים וכו' אלמא היכא דלא עקר אלו ואלו שוין ואם עקר רגליו שהתחיל בברכת הטוב והמטיב של שבת חוזר לראש ושל ר"ח מעוות לא יוכל לתקון והכי נמי יחזור באותה ברכה אם לא התחיל בברכה שלאחריה. ומיהו אין ראייה מהתם דשאני התם בברכת המזון שכבר בירך ג' ברכות וברכת הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא על כן אין מחזירין אותו לגמרי כי אין דומה שם הפסק כל כך ואין להביא ממנו ראייה ל"ח ברכות דאם יחזירוהו בדבר שאין לו לחזור הוי כמו הפסקה ועוד דאין

להביא ראייה לכאן דאם היית אומר היכא שלא עקר רגליו בייח ברכות שהיה לו לחזור אי"כ היה צריך לחזור לרצה ואין זה הגון ומיהו אומר ר"י דראה את ר"ת דהיכא דלא עקר רגליו חזר לרצה אפי' בדברים שאין מחזירין כגון על הנסים וכן עמא דבר : (תוספות)

הש"א הא דאמר רבי יוחנן בצבור שנו. אבל ביחיד חוזר, יס מפרשים: בצבור, יחיד בצבור ומסוס שקומע משליח צבור. ואינו מחזור דאם כן ליתני מפני שקומע משליח צבור כדאקשינן לעיל גבי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים, ועוד מאי מפני שיכול לאומרה במוספין דקאמר באותה תפלה עאמה קומע משליח צבור, אלא צבור היינו שליח צבור מפני שלא הטריחו את הצבור הואיל ותפלת המוספין לפניו. ויחיד היינו בין במתפלל ביחיד בין במתפלל בצבור. ומיהו אילו רצה שלא לחזור ולקומע משליח צבור הרשות בידו כדברי הרב בעל ההלכות ז"ל שכתבנו למעלה. כמה ישהה בין תפלה לתפלה ויתפלל כדי שיתחונן דעתו עליו. ופירש בירושלמי (בפרקין ה"ו) דהיינו כדי מהלך ד' אמות. הדרן עלך פרק תפלת השחר (הש"א)

פרק חמישי - אין עומדין

מתני' אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים אפי' המלך שואל בשלמו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק: **גמ'** מנא ה"מ א"ר אלעזר דאמר קרא **שמואל א א-י** והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהות מרירא לבא טובא אלא א"ר יוסי ברי חנינא מהכא **תהילים ה-ח** ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא **תהילים כט-ב** השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא **תהילים ב-יא** עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנא אמר רבה במקום גילה שם תהא רעדה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב

א"ל אנא תפילין מנחנא ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה [\[משלי יד-כג\]](#) בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא

רש"י כוזב ראש. הכנעה: שוהין שעה אחת. במקום שצאו להתפלל: גמ' אשתחווה אל היכל קדשך זיראתך. מתוך יראה: מליין נפשיה. מקשט עזמו צנגדיו: עזדו את ה' זיראה. תפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה זיראה: בכל עזב יהיה מותר. כשאלם מראה את עזמו עזב יהיה לו שכר: דהוה קא בדח טובא. יותר מלחי ונראה כפורק עול: תפילין מנחנא. והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי: (רש"י)

תוספות אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. תימה אמאי לא מוכח בהדיא מדכתיב בתריה חילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דכתיב במזמור הבו לה' בני אלים ומהווא קרא בעי להוכיח במסכת מגילה (דף יז:): שאומרים אבות וגבורות וקדושת השם וי"ח ברכות תקנו כנגד האזכרות ומשום הכי דייק מאותו קרא שכתוב באותה פרשה אבל אותו דחילו וגוי' אינו כתוב באותה פרשה: (תוספות)

דף - **לא** - **א**

אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי ותבר קמייהו ואעציבו רב אשי עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא אייתי כסא . דזוגיתא חיורתא ותבר קמייהו ואעציבו אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן אמרי ליה אנן מה נעני בתרך א"ל הי תורה והי מצוה דמגנו עלן א"ר יוחנן משום רשב"י אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר [\[תהילים קכו-ב\]](#) אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בעוה"ז מכי שמעה מר' יוחנן רביה: ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה

והיכי דמי הלכה פסוקה אמר אביי כי הא דר' זירא דאמר ר' זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבת עליה שבעה נקיים רבא אמר כי הא דרב הושעיא דאמר רב הושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר ואב"א כי הא דרב הונא דא"ר הונא א"ר זעירא המקיז דם בבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו רבנן עבדי כמתניתין רב אשי עביד כברייתא. ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו כי הא דרב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל כי מטא להתם א"ל מר ודאי דאמרי אינשי הני צניתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא א"ל אזכרתן מילתא דרבי יוסי ברבי חנינא דאמר ר' יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב [\[ירמיה ב-ו\]](#) בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר דלא עבר היאך ישב אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרוניא ועד בי כיפי ואמרי לה עד בי דורא: ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים אבא שאול אומר סימן לדבר [\[תהילים י-יז\]](#) תכין לבם תקשיב אזנך תניא א"ר יהודה כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות: א"ר חייא בר אבא לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות שנאמר [\[דניאל ו-יא\]](#) וכוין פתיחן ליה וגוי יכול יתפלל אדם כל היום כלו כבר מפורש על ידי דניאל [\[דניאל ו-יד\]](#) וזמנין תלתא וגוי יכול משבא לגולה הוחלה כבר נאמר [\[דניאל ו-יא\]](#) די הוא עבד מן קדמת דנא יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה ת"ל [\[דניאל ו-יא\]](#) (לקבל) [נגד] ירושלם יכול יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש ע"י דוד דכתיב [\[תהילים נה-ית\]](#) ערב ובקר וצהרים וגוי יכול ישמיע קולו בתפלתו כבר מפורש על ידי חנה שנאמר [\[שמואל א-א-יג\]](#) וקולה לא ישמע יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כבר

מפורש על ידי שלמה שנאמר [\[מלכים א ח-כח\]](#) לשמוע אל הרנה ואל התפלה רנה זו תפלה תפלה זו בקשה אין אומר דבר (בקשה) אחר אמת ויציב אבל אחר התפלה אפיי כסדר וידוי של יה"כ אומר איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר של יה"כ אומר: אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה [\[שמואל א א-יג\]](#) וחנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו רק שפתייה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו ויחשבה עלי לשכורה מכאן ששכור אסור להתפלל ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין וגו' א"ר אלעזר מכאן לרואה בחברו

ק"י כסא דמוקרא. כוס של זכוכית לבנה: לישרי לן מר. סירה: הי תורה והי מלואה דמגנו עלן היכן התורה שעסקנו והיכן המלות שאנו מקיימין שיגינו עלינו מדינה של גיהנם: הלכה פסוקה. שאינה כריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתו: יושבת עליה ז' נקיים. לבד מאותו יום שפוסקת והתורה לא הכריכה ז' נקיים אלא לזבה שנאמר ואם טהרה מזובה ואין זבה אלא הרואה שלשה ימים רופין בתוך י"א יום שבין נדה לנדה: ומכניסה. צבית: במוץ שלה. קודם שיזרה אותה שאין מתחייב צמעש מן התורה אלא צראיית פני הבית ומשנמרח בכרי אצל לפני מיכוח אין ראיית פני הבית קובעתו לגבי תרומה ומעשר כתיב דגן ראשית דגן (דברים יח) והוא המיכוח לפיכך כשמכניסה לבית קודם מיכוח לא הוקבעה למעשר מן התורה ורבנן הוא דאסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמר מלחכתו אצל אכילת עראי לא אסרו ומאכל בהמה עראי הוא דתגן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכל לבהמה חיה ועוף עד שימרח הלכך בהמתו אוכלת ופטורה אצל איהו אסור באכילת קבע: אסור בהנאה ומועלין בו. ואע"ג דקו"ל אין מועלין בדמים ילפינן לה מקראי במסכת יומא (דף נט:) ובשחיטת חולין (דף קיז). ה"מ כשנשחטו בעזרה דאיכא למימר נתתו לכם על המזבח לכפר (ויקרא יז) לכפר נתתו לך ולא למעילה אצל דם הקזה מועלין כלומר אם נהנה מציא קרבן מעילה והגך הויין הלכות פסוקות שאין עליהן קושיות ותיוראים שיהא צריך להרהר בהן: כמתניתין. מתוך כובד ראש: כצרייתא. מתוך הלכה פסוקה: שיחה. ליכנות: מתוך קלות ראש. חילוף של כובד ראש מתוך זכות לב ועתה. אלא מתוך. שמחה. כגון דברי תנחומים של תורה כגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את

עמו וכיוצא בהן: אלויה. ליוהו בדרכך: כניתא. דקלים: דכרתתן מילתא כו'. וזה שאומרים מימות אדם הראשון הם שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלים: אם תבין לזכר. אז תקשיב אזנד: זמנין תלתא. שחרית מנחה וערבית: יכול משבצא לגולה הוחלה. התפלה הזאת הוחלה כמו נתחלה אצל קודם לכן לא היה רגיל בכך: יכול יהא כוללן. לשלש תפלות הללו בשעה אחת: יכול ישאל לרכיו כגון ברכות דאתה חונן עד ש"ת ולא"כ יתפלל שלש ברכות ראשונות שהן של שבת: רנה זו תפלה של שבת: בקשה. שאלת לרכיו: אחר אמת וליציב. קודם ג' ראשונות: (רש"י)

תוספות אייתי כסא דזוגיתא חיורתא. מכאן נהגו לשבר זכוכית בנשואין : במקום גילה שם תהא רעדה. פשוטו של מקרא עבדו את ה' ביראה וכשיבא יום רעדה תגילו והכי מפורש בירושלמי עבדו את ה' ביראה היינו תפלה דאיקרי עבודה כדתניא בספרי (פ' עקב) ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה: **המקיצו** דם בבהמת קדשים וכו'. וקשה דאמר בפ"ג דע"ז (דף מד) גבי דמים חיצונים ודמים פנימיים של קרבנות אלו ואלו נמכרים לגננים לזבל אלמא דאין מועלין בהן וי"ל דהתם היינו לאחר זריקת דמים וכבר נתכפרו בעלים מה שאין כן הכא : **רבנן** עבדי כמתניתין. וכותייהו קי"ל ולכן אין מתפללין מתוך קלות ראש ושחוק אלא מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה כגון שעסק בדברי תורה ולכן נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה : רב אשי עביד כברייתא ירושלמי לא יעמוד ויתפלל אלא מתוך דבר הלכה אי"ר ירמיה העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה דמי : **שכן** מצינו בנביאים הראשונים .. שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין. ומקשה בירושלמי חוץ מירמיה וכו' והא כתיב כי אם מאס מאסתנו (איכה ה) מיהו מההוא קראי דסוף תרי עשר וקהלת לא פריך מידי שחושבו בטוב בדברי תנחומין ולא מיירי בפורענות דישאל : **ומוצאו** בזוית אחרת. תימה דאמר לקמן (דף לד) הבא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדן אותו שלא ישחה ותירץ הר"ר יוסף דהכא מיירי בתחנונים שהיה אומר אחר י"ח ברכות ולא נהירא דהא מי"ח קאמר ונראה להר"י דודאי בסוף כל ברכה אסור לשחות אבל באמצע הברכה מיהא מותר לשחות ובהכי מיירי הכא וכשהיה מגיע לסוף הברכה היה זוקף ולכך נהגו העולם בראש השנה וביום הכפורים שמתפללין זכרנו ובכך תן ותמלוד ששוחים כשמגיעים לפסוקים ובסוף ברכה זוקפין שאין לשחות בסוף ברכות אלא היכא דתקון : (תוספות)

רש"א דאמר רב הושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. פירוש, במוץ לאחר שדשה מכניסה קודם שימרת, והא דנקט במוץ ולא נקט בשבלים, משום דלילו מכניסה בשבלים אפטר למטעי בה, דאפטר דלמוללן במלילות הוא מכניסה, ובהכי פלוגתא דרבי ורבי יוסי [ברבי יהודה] היא (ביצה יג, א) אם נקבעה בראיית פני הבית אם לאו, אצל כשמכניסה במוץ אינה ראויה למלילות, הראב"ד ז"ל. והא דקאמר כדי שתהא בהמתו אוכלת הוא הדין דמדינא שהוא אוכל ממנה אפילו קבע שכבר נפטרה דבר תורה, וכדמשמע נמי בנדה צפ' כל היד (טו, ב) בשמעתתא דאשה שיש לה וסת בעלה מחשב וצא עליה, דאמרינן התם

לחין ספק מוֹאִיא מידי ודאי, ואקשין עלה מחבר שמת והניח מגורה מלחא פירות הרי הן בחזקת מתוקנין, והא הכא דודאי טבל ספק מעוֹשֵׁר ספק אינו מעוֹשֵׁר וקא אתי ספק ומוֹאִיא מידי ודאי, ופריק הכי נמי ספק וספק הוא דילמא עביד להו כדרב הוֹשְׁעִיא לחמר רב הוֹשְׁעִיא מערים אדם על תבואתו, וההיא ודאי לחבר שמת הרי הן בחזקת מתוקנין אפילו לאכילת קבע של כל אדם היא, אלמא הא דרבי הוֹשְׁעִיא נמי מדינא שריא אפילו לאכילת קבע, אלא דמדרבנן מיהא אסירא לאכילת קבע כדי שלא יראה כפוטר את תבואתו ומפקיע מן המעשרות. ויש מי שאומר דהא דרבי הוֹשְׁעִיא אפילו לאכילת אדם קאמר שהוא פטורה ואפילו מדרבנן ליכא, וקא מיייתו לה מההיא דנדה לחמרן, דאם איתא דמדרבנן מיהא חייבת לאכילת אדם אכתי ההיא לחבר היכי שריא לאכילת אדם דמכל מקום הוי ליה ודאי טבל דרבנן וספק מעוֹשֵׁר וספק אינו מעוֹשֵׁר והיכי אתי ספק ומוֹאִיא מידי ודאי דרבנן. וא"ת הוה ליה ספק דרבנן, הא לא אמרינן הכי גבי דדיקת חמץ (פסחים ט, א) דאף על גב דדיקת חמץ מדרבנן דאילו מדאורייתא בצטול בעלמא סגי ואפילו הכי ספק דדוק ספק אינו דדוק לריך לדוק. ולדבריהם הא דנקט רבי הוֹשְׁעִיא כדי שתהא בהמתו אוכלת היינו משום דעכשיו כל זמן שהיא במוץ היא מוכנת לאכילת קבע של בהמה משום דכל אכילת בהמה הוּא עראי, משום הכי נקט בהמתו לומר כדי שתהא בהמתו אוכלת אפילו לאחר מירוח והוא הדין לאדם. ואף על גב דבשמרחו בשדה אסור באכילת קבע ואפילו קודם ראיית פני הבית ואף על גב דמדאורייתא לא מחייבא במעשר עד שיראה פני הבית התם הוא משום דאפשר לאתיא לידי חיוב דאורייתא בראיית פני הבית אבל הכא ללא אפשר שריא ואפילו מדרבנן בין לבהמה בין לאדם. והביאו עוד ראיה מדאמרינן במנחות בפ' רבי ישמעאל (סז, א) גלגול הנכרי פוטר, מירוח הנכרי אינו פוטר משום בעלי כיסין, כלומר משום בעלי בתים עשירים שמוכרין תבואתם לגוי קודם מירוח וחוזרין וקונים מהם לאחר מירוח כדי לפטור מן המעשרות, ופריך חלה נמי, ומשני אפשר דאפי הא פחות פחות מחמשת רבעים קמה ועוד, אי הכי תרומה נמי אפשר לעבד ליה כדרב הוֹשְׁעִיא לחמר רב הוֹשְׁעִיא מערים אדם על תבואתו ומכניס וכו', אלמא דלגמרי פטר לה בהכי, דאי להאכילה לבהמתו לבד מאי קא פריך, דאכתי דינא הוא דנאסור מירוח נכרי משום בעלי כיסין כדי שלא יפטרו תבואתן אפילו לאכילת עמנו על ידי מירוח נכרי, דאילו מדרב הוֹשְׁעִיא לא פטר לה אלא לבהמה. ואחרים פירשו דדוקא לאכילת בהמה הוא דפטר לה בהא דרבי הוֹשְׁעִיא מדתניא בפרק קמא דביצה (קס) הכניס שבלין לעשות

מהן עיסה אוכל מהן עראי, דאלמא עראי אין קבע לא. ומיהו בזה נראה שיך לדחות דשבלין שאני הואיל וראוי לעשות מהן מלילות דהויא פלוגתא דרבי ורבי יוסי [ברבי יהודה] וכדכתבין לעיל. ואלא מיהו ההיא דמנחות קשיא, אלא דדחו לה דלמא הכי קאמר בתבואה שאינה ראויה אלא לבהמה מה הועילו חכמים בתקנתם דהא אפשר דפטר לה כדכר הושעיא, וא"נ ה"ק מירוח נכרי ודאי לא פטר אלא לאכילת עראי משום דלא חשבין ליה כמירוח וה"ל לאחר מירוח כקודם מירוח. אבל גלגול דינא הוא דפטר לגמרי מהאי טעמא דלאחר גלגול כקודם גלגול, והלכך פריך שפיר דלפוטרה מן המעשרות לאכילת עראי אפשר דעביד לה כדכר הושעיא, וההיא דחבר שמת דמשמע דהוי לגמרי בחזקת מתוקנין דילמא ההיא בתבואה שאינה ראויה אלא לבהמה. ואפשר לי לומר לפי דבריהם דאפילו לאדם קאמר דודאי ההיא לגמרי משמע דאי לא הוה להו לפרושי. ואלא דכיון דאיכא למימר דתקנו לגמרי, ואי נמי לא תקנו לא הכניסו אלא במוץ ואי עביד הכי ליכא אלא איסורא דרבנן קלשא לה איסורא והלכך אפילו לאדם שריא, אבל היכא דודאי לא עשר אלא שהכניסה במוץ אסירא לאכילת אדם מדרבנן, וההיא דבדיקת חמץ דילמא חומר הוא בחמץ כמו שהחמירו בו לבדוק יותר משאר האיסורין, ונהגו בו כספק של תורה. כך נראה לי לפי דברי האוסרין. רב אשי עביד כברייתא דתניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך עצבות ולא מתוך עגלות ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר של שמחה. ירושלמי (בפרקין ה"א): רבי ירמיה בשם רבי אבא בר זוא הבא מן הדרך אסור להתפלל מה טעם ושכורת ולא מיין, רבי זריקא ורבי יוחנן בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אף המיאר. וגרסינן בעירובין בפרק הדר עם הנכרי (סה, א) אבוא דשמואל כי הוה אתי באורחא לא הוי מכלי תלתא יומי, שמואל לא הוה מכלי צביתא דאית בה שיכרא, רב פפא לא הוה מכלי צביתא דאית בה הרסנא. שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבה ותחנונים. ירושלמי (שם): א"ר אלעזר חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות, א"ל רבי יוחנן עוד הוא בדברי נחמות חתם, ואמר ככה תשקע צבל ולא תקום (ירמיה נא, סד), לפי שהיה ירמיהו חוזר ומתנבא בחרבן בית המקדש יכול בחרבן בית המקדש חתם תלמוד לומר עד הנה דברי ירמיהו, במפולת של מחריבו חתם ולא חתם בדברי תוכחות, והכתיב (ישעיה סו, כד) וְהָיוּ לְרִאשׁוֹן לְכָל בְּעָר, בנכרים הוא עסוק, והא כתיב (איכה ה, כב) פִּי אִם מְאֵס מְאֵסָפְנוּ, השיבנו תחת כי אם מאס מאסתנו. אדם מניחו בזוית זו ומולאו בזוית אחרת מפני הכרעות

והשתחויות. פירוש: ולא בתפלה של שמונה עשרה ברכות, דבהנהו אינו רשאי לשחות
אלא באבות והודאה, ועוד שאינו רשאי לזוז ממקומו, אלא בתחנונים שלאחר תפלה
קאמר. וקולה לא ישמע מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפלתו. מסתברא שלא
ישמיע לאחרים, כלומר שלא יאמר בקול רם וכדתיא לעיל (כד, ב) כל המשמיע קולו
בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אבל להשמיע לאזנו רשאי ומאזו לכתחלה, וכדאמרין
בירושלמי בפרק היה קורא דגרסינן התם (לעיל פ"ב ה"ד): תני נתפלל ולא השמיע
לאזנו יא, למי נארכה לרבי יוסה, היידן רבי יוסה [ר"ל: איזה רבי יוסה] הדה דתנינן
הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יא רבי יוסה אומר לא יא, דאלמא דיעבד הוא
דיא הא לכתחלה צריך להשמיע לאזנו כקריאת שמע. אלא שמאלתי בהפוך בתוספתא
דמכלתין דתניא התם בפרק שלישי (ה"ט) יכול יהא משמיע קולו לאזניו, פירש בחנה
והיא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. ומיהו כל המשמיע קולו לצורך
מותר, כגון שאינו יכול לכוין דעתו כדאיתא לעיל בפרק מי שמתו (כד, ב) ודוקא במי
שאין מתפלל בצבור כדאיתא התם. וא"נ אם משמיע קולו כדי שישמעו אחרים וילמדו
ממנו להתפלל מותר כדאיתא בירושלמי בפרק תפלת השחר (ה"א) דגרסינן התם רבי
בא בר זבדא הוה מלכי בקלא, רבי יונה כדהוה מלכי בכנישתא הוה מלכי בליחושא,
כדהוה מלכי בביתא הוה מלכי בקלא עד דילפון בני ביתיה כלותא מיניה, אמר רבי מנא
בני ביתיה דאבא ילפון כלותא מן אבא. מכאן לשכור שאסור להתפלל. ירושלמי בפרק
קמא דמסכת תרומות (ה"ד): רבי זעירא בעי קומי רבי יוסי שכור מהו שיבדק, אמר
ליה וְאֶכְלֶנָּה וְשָׁבַעְתָּ כתיב (דברים ה, י) אפילו מדמדס, כלומר שאינו יכול לדבר כראוי
מתוך שכרות, דהכי משמע ואכלת ושבעת. (רשב"א)

דבר שאינו הגון צריך להוכיחו ותען חנה ותאמר לא אדני אמר עולא
ואיתמא רבי יוסי ברבי חנינא אמרה ליה לא אדון אתה בדבר זה ולא

רוח הקודש שורה עליך שאתה חושדני בדבר זה איכא דאמרי הכי אמרה ליה לא אדון אתה לאו איכא שכינה ורוח הקודש גבך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי אמר רבי אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו אל תתן את אמתך לפני בת בליעל אמר רבי אלעזר מכאן לשכור שמתפלל כאלו עובד ע"ז כתיב הכא לפני בת בליעל וכתוב התם [\[דברים יג-יד\]](#) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז ויען עלי ויאמר לכי לשלום אמר רבי אלעזר מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך : ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אמר רבי אלעזר מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאתה חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקב"ה רבשי"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו בא עני אחד ועמד על הפתח אמר להם תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו דחק ונכנס אצל המלך א"ל אדוני המלך מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת : אם ראה תראה א"ר אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבשי"ע אם ראה מוטב ואם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר [\[במדבר ה-כח\]](#) ונקתה ונזרעה זרע הניחא למאן דאמר אם היתה עקרה נפקדת שפיר אלא למאן דאמר אם היתה יולדת בצער יולדת בריוח נקבות יולדת זכרים שחורים יולדת לבנים קצרים יולדת ארוכים מאי איכא למימר דתניא ונקתה ונזרעה זרע מלמד שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר' ישמעאל א"ל רבי עקיבא אם כן ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו וזו שלא קלקלה נפקדת אלא מלמד שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח קצרים יולדת ארוכים שחורים יולדת לבנים אחד יולדת שנים מאי אם ראה תראה דברה תורה כלשון בני אדם : בעני אמתך אל תשכח את אמתך ונתתה לאמתך א"ר יוסי ברי חנינא ג' אמתות הללו למה אמרה חנה לפני הקב"ה רבשי"ע שלשה בדקי מיתה בראת באשה ואמרי לה שלשה דבקי מיתה ואלו הן נדה וחלה והדלקת הנר כלום עברתי על אחת מהן : ונתתה לאמתך זרע אנשים מאי זרע אנשים אמר רב גברא בגוברין ושמואל אמר זרע שמושח שני אנשים ומאן אינון שאול ודוד ורבי יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים ומאן אינון משה ואהרן שנאמר [\[תהילים צט-ו\]](#) משה ואהרן בכהניו ושמואל

בקוראי שמו ורבנן אמרי זרע אנשים זרע שמובלע בין אנשים כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא גוץ ולא קטן ולא אלם ולא צחור ולא גיחור ולא חכם ולא טפש: אני האשה הנצבת עמכה בזה אמר ריב"ל מכאן שאסור לישיב בתוך ארבע אמות של תפלה: אל הנער הזה התפללתי א"ר אלעזר שמואל מורה הלכה לפני רבו היה שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי משום דוישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי אלא אמר להן עלי קראו כהן ליתי ולשחוט חזנהו שמואל דהווי מהדרי בתר כהן למישחט אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט שחיטה בזר כשרה אייתוהו לקמיה דעלי אמר ליה מנא לך הא אמר ליה מי כתיב ושחט הכהן והקריבו הכהנים כתיב מקבלה ואילך מצות כהונה מכאן לשחיטה שכשרה בזר אמר ליה מימר שפיר קא אמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה אתיא חנה וקא צוחה קמיה אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו' אמר לה שבקי לי דאענשיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי: וחנה היא מדברת על לבה אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא על עסקי לבה אמרה לפניו רבונו של עולם כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה עינים לראות ואזנים לשמוע חוטם להריח פה לדבר ידים לעשות בהם מלאכה רגלים להלך בהן דדים להניק בהן דדים הללו שנתת על לבי למה לא להניק בהן תן לי בן ואניק בהן: ואמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת מאי תקנתיה אמר רב נחמן בר יצחק ליתיב תעניתא לתעניתא: ואמר רבי אלעזר חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר ותתפלל על ה' מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה ואמר רבי אלעזר אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר [מלכים א יח-לז](#) ואתה הסבות את לבם אחורנית א"ר שמואל בר רבי יצחק מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו

רש"י שצריך להודיעו. הנחשך צריך לנקות את עצמו ולהודיע את חוסדו שאין זו אותו דבר מגונה: לפני בת בליעל. אל תתנני כבת בליעל לחסדני בצרכות: ואסתתר. אתיחד עם אחרים ויחשדני בעלי: פלסתר. שקר: שלש אמתות. דריש להו לשון מיתה: בדקי מיתה. שהאשה נדקת בהן בצעת הסכנה שאם ימלא בה אחד מהם תמות: נדה וחלה והדלקת נר. של שבת על ג' עצרות הללו נשים מתות וטעמא יליף במסכת שבת (ד' ו')

לא): שמוזבלע זיין אנשים. רב דימי מפרש לה לא ארוך ולא גוץ וכו': אלס. פי' עבד. אחר. ר"ש {אדמוני} זלע"ז: גיחור. שהוא לבן יותר מדאי: ולא חכס. יותר מדאי שלא יהיה תימה בעיני הזריות ומתוך שגדברין בו שולטת בו עין הרע: הנלצת עמפה. משמע אף הוא עמה בעמידה: אל הנער הזה. על זה ולא לאחר מכאן שחטא לעלי וראה לענשו ולהתפלל שינתן לה בן אחר: והקריבו הפהנים. אמרו בפרק קמא דחגיגה (ד' יא.) והקריבו זה קבלת הדם: של שבעים שנה. כלומר אפילו נגזר עליו מנעוריו לפי שתענית קשה בצצת לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה: תעניתא לתעניתא. יתענה למחר: ותתפלל על ה'. כך כתוב הוא במקרא ולא גרסינן הכא אל תקרי: שחזר והודה לאלהו. לדבריו הודה לאחר זמן בנבואת נביאים אחרים: (רש"י)

תוספות דבר שאינו הגון. פירוש אע"ג דליכא איסורא דאורייתא דאי איכא איסורא דאורייתא פשיטא הוכח תוכיח כתיב (ויקרא יט): **גברא** בגוברין. פי' אדם שיהא חשוב לימנות בין אנשים: **מכאן** ששכור אסור להתפלל. ירושלמי במסכת תרומות פרק קמא רבי זירא בעי קמיה דרבי אמי שכור מהו שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת ואפילו מדומדם. פירוש ואפי' הוא שתוי ושכור כל כך שאינו יכול לדבר כראוי דהכי משמע ושבעת וברכת: **מכאן** שאסור לישב בדי' אמות של תפלה. בין מלפניו (בין מלאחריו) ובין מן הצדדין ופירשו תשובת הגאונים דוקא ביושב ובטל אבל אם היה עוסק בק"ש ובברכותיה וכיוצא בהם אפילו יושב שפיר דמי: [עמכה] עמד משמע בתוך ארבע אמות משום דכתיב עמכה מלא בה"א כלומר שלא היה יושב בתוך ארבע אמות שלה כי אם בחמישית: **מורה** הלכה בפני רבך את. ואף ע"פ שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו: **כל** היושב בתענית בשבת. פירש ר"ח בתענית חלום וכן איתא במדרש תהלים וכשיושב בתענית חלום בשבת פי' בה"ג שאומר עננו באלהי נצור ואפילו קובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח: (תוספות)

רש"א אני האשה הנלצת עמכה בזה. אמר רבי יהושע בן לוי מכאן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. ואמרו הגאונים ז"ל: לא שנו אלא ביושב ודומם, אבל אם הוא עסוק בתפלה או קורא את שמע שפיר דמי, ושמעתי שכך אמרו בירושלמי. מאי תקנתיה אמר רב נחמן בר יצחק ליתבי תעניתא לתעניתא. רב האי גאון ז"ל וכן רוב המפרשים פירשוהו בתענית חלום, ומשום דאף תעניתו הרי זה עונג לו יותר מאכילתו מפני שהוא נזהל ולבו דוה על חלומותיו, וכשיושב עליהם בתענית ומקוה שתעניתו יפה לחלומו לבטלו וכדלמרינן (שבת יא, א) יפה תענית לחלום כאש לנעורת, הרי זה מתענג בתעניתו, ומכל מקום כיון שלא ענג שבתו באכילה כדין תענוג שאר בני אדם לפיכך הוא צריך שיסב תענית על תענית. ויש אומר דבשאר תעניות קא מיירי, דאי בתענית חלום, בפרק קמא דשבת (סס) דמסיק יפה תענית לחלום ואמר רב יוסף אפילו

בשבת התם הוא ליה למימר וליתבי תעניתא על תעניתיה כדמסיק הבא, ומכל מקום רוב המפרשים כן הסכימו שבתענית חלום דוקא קא איירי. וכן היא במדרש תלים, ומסתברא דהא דאמרינן ליתבי תעניתא על תעניתו לאו חיובא היא להתענות יום ראשון שלאחר השבת מיד, אלא שראוי לעשות כן בשאפשר לו משום שלא יתאחר ויתעכב מבקשת הרחמים והסליחה, ומי שאי אפשר לו או שהוא תשך וירא להתענות שני ימים בזה אחר זה יכול הוא להתעכב עד יום אחר וישב בתענית על תעניתו. ולענין תפלת עננו במי שיושב בתענית בשבת כתב בה"ג (סוף הלכות ט"ז ותענית) שאומר עננו באלהי נאור לשוני. ויש מפרשים שאומרה בעבודה, והכי משמע בירושלמי בפרק תפלת השחר (פ"ד, ה"א) דגרסינן התם: ראש חודש שחל להיות בתענית, כלומר כגון לצור שגזרו תענית ופגע בהן ראש חודש, וכדקיימא לן אם התחילו אין מפסיקין, היאך הוא מזכיר של ראש חודש, רבי זעירא אומר בהודיה, רבי בא בר ממל אומר בעבודה, רבי אבונא אומר אומרה ברכה רביעית, אמר רב בא מזינו בכל מקום אומרה ברכה רביעית אף כאן אומרה ברכה רביעית, וכן נפק עובדא כהדא דרבי אבא. ונראה בודאי שיש בגירסא זו ירושלמית טעות ידי סופר במה שאמר היאך הוא מזכיר של ראש חודש, ולא של ראש חודש הוא אלא היאך הוא מזכיר של תענית, דאילו של ראש חודש מאי קשיא ליה, מזכירו בעבודה כשאר כל הימים דמאי שנא השתא, ועוד דאי בשל ראש חודש מאי קאמר רבי בא מה מזינו בכ"מ אומרה ברכה רביעית דהיכן מזינו שאומרה ברכה רביעית לשל ראש חודש אלא במוספים בלבד, הא שאר התפלות אינו אומרה אלא בעבודה, אלא של תעניות קאמר ובשליח לצור קאמר שאומרה ברכה בפני עצמה בכל יום, והבא ה"ק אומרה ברכה רביעית כלומר ברכה בפני עצמה ולאפוקי ממ"ד בעבודה ובהודאה, ואגב דאמר אומרה ברכה רביעית קאמר שכן אומרה ברכה רביעית בכל מקום ולאו דוקא ברכה רביעית אלא מה מזינו שאומרה ברכה בפני עצמה אף כאן כלומר במוסף של ראש חודש אומרה בפני עצמה, ואומרה ברכה רביעית נמי דקאמר טעותא היא אלא אומרה ברכה חמישית קאמר, וכיון שכן ביחיד שאינו אומרה ברכה בפני עצמה לעולם אף כאן אומרה בעבודה לזעק הוא להבא, ובעבודה היא כיון שאינו יכול לאומרה בשומע תפלה. ומיהו עדיין כריך עיון בירושלמי שכך מלאתיו גם בתענית

פרק בשלשה פרקים (פ"ד, ה"א). (כ"ז"א)

דכתיב [מיכה ד-ו](#) ואשר הרעותי : אמר רבי חמא ברבי חנינא אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל חד דכתיב ואשר הרעותי וחד דכתיב [ירמיה יח-ו](#) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וחד דכתיב [יחזקאל לו-כו](#) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא אמר מהכא [יחזקאל לו-כז](#) ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואמר רבי אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר [במדבר יא-ב](#) ויתפלל משה אל ה' אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין דבי רבי ינאי אמרי מהכא [דברים א-א](#) ודי זהב מאי ודי זהב אמרי דבי ר' ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל אמרי דבי ר' ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר אמר רבי אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו אמר לה מי גרם לך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי שנאמר [הושע יג-ו](#) כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני רב נחמן אמר מהכא [דברים ח-יד](#) ורם לבבך ושכחת את ה' ורבנן אמרי מהכא [דברים לא-כ](#) ואכל ושבע ודשן ופנה ואי בעית אימא מהכא [דברים לב-טו](#) וישמן ישרון ויבעט אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר [הושע ב-י](#) וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל : [שמות לב-ז](#) וידבר ה' אל משה לך רד מאי לך רד אמר רבי אלעזר אמר לו הקדוש ב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו אתה למה לי מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר וכיון שאמר [דברים ט-יד](#)

הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים משל למלך שכעס על בנו והיה מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והצילו: [\[שמות לב-י \]](#) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגוי אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם: [\[שמות לב-י \]](#) ואעשה אותך לגוי גדול וגוי אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא שיש בי בושת פנים מאבותי עכשיו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים: [\[שמות לב-יא \]](#) ויחל משה את פני ה' אמר רבי אלעזר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו ורבא אמר עד שהפר לו נדרו כתיב הכא ויחל וכתוב התם [\[במדבר ל-ג \]](#) לא יחל דברו ואמר מר הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם שנאמר [\[שמות לב-לב \]](#) ואם אין מחני נא מספרך אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים ורבנן אמרי מלמד שאמר משה לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לך מעשות כדבר הזה ויחל משה את פני ה' תניא רבי אליעזר הגדול אומר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות אמר אביי אשתא דגרמי [\[שמות לב-יג \]](#) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים כך שבועתך בטלה ועכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים: [\[שמות לב-יג \]](#) ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי האי אשר אמרתי אשר אמרת מיבעי ליה אמר רבי אלעזר עד כאן דברי תלמיד מכאן ואילך דברי הרב ורבי שמואל בר נחמני אמר אלו ואלו דברי תלמיד אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם דברים שאמרת לי לך אמור להם לישראל בשמי הלכתי ואמרת לי להם בשמך עכשיו מה אני אומר להם:

במדבר יד-טז מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבשי"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל אמר הקב"ה למשה והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבונו של עולם עדיין יש להם לומר למלך אחד יכול לעמוד לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד אמר ר' יוחנן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר **במדבר יד-כ** ויאמר ה' סלחתי כדברך תני דבי רבי ישמעאל כדברך עתידים אוה"ע לומר כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו **במדבר יד-כא** ואולם חי אני אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר לו הקדוש ב"ה למשה משה החייתני בדברך: דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל מנלן ממשה דכתיב **דברים ג-כג** ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתיב ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו': (סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן כה"ן תעני"ת מנע"ל ברז"ל):

רפ"י דכתיב ואשר הרעותי. רישא דקרא אוספה האולעה והנדחה הקצלה ואשר הרעותי אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע: אלמלא שלש מקראות הללו. שמעידין שיס זיד הקדוש ברוך הוא לתקן יצרנו ולהסיר יצר הרע ממנו: נתמוטטו. רגלינו במשפט אצל עכשיו יש לנו פתחון פה שהוא גרם לנו שברא יצר הרע: הטיח. לשון זריקה כמו כמטחוי קשת (בראשית כא): אין ארי נוהם. שמח ומשתגע ומזיק: מלי כריסיה זני בישי. מילוי הכרם הוא ממיני חטאים הרעים. זני מתרגמינן למינהו לזנוהי (בראשית א): הרף ממני. הראהו שיס כח בידו למחול ע"י תפלה: הניחה לי. משמע שהיה אוחז בו: שלש רגלים. אברהם יצחק ויעקב: שהחלהו. הפליר בו אנוי"ר {להטריה, "לנדנד"} בלע"ז: נדרו. דברו שאמר ואכלם: שמסר עצמו למיתה. ויחל לשון חלל: שהחלה עליהם מדת רחמים. כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג) לשון הניח: שאחזתו אחילו. גרם: אשתא דגרמי. מוליי"ר {מלוי"ד: מיוחסים - כלומר קדחת} בלע"ז: אשר נסבעת להם בך. שנאמר בעקידת יצחק בי נסבעתי (בראשית כב): עד כאן. עד כוכבי השמים: מכאן ואילך דברי הרב. אמר לו אעשה כדברך: דברים שאמרת לי. בסנה אמרת לי אעלה אתכם מעני מלכים אל ארץ טובה ורחבה (שמות ג): החייתני. בפני האומות: (רפ"י)

דף לב - ב

אמר ר' אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו אעפ"כ לא נענה אלא בתפלה שנאמר [\[דברים ג-כ\]](#) אל תוסף דבר אלי וסמיך ליה עלה ראש הפסגה: וא"ר אלעזר גדולה תענית יותר מן הצדקה מאי טעמא זה בגופו וזה בממונו: וא"ר אלעזר גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנא' [\[ישעיה א-יא\]](#) למה לי רוב זבחיכם וכתיב ובפרשכם כפיכם א"ר יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנא' [\[ישעיה א-טו\]](#) ידיכם דמים מלאו: וא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר [\[איכה ג-ח\]](#) גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר [\[תהילים לט-ג\]](#) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנא' [\[איכה ג-מד\]](#) סכותה בענן לך מעבור תפלה: וא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנא' [\[יחזקאל ד-ג\]](#) ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר: א"ר חנין א"ר חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם מנא לן ממשה רבינו שנא' [\[דברים ט-כו\]](#) ואתפלל אל ה' וכתיב בתריה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא איני והא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנא' [\[משלי יג-יב\]](#) תוחלת ממושכה מחלה לב מאי תקנתיה יעסוק בתורה שנא' [\[משלי יג-יב\]](#) ועץ חיים תאוה באה ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר [\[משלי ג-יח\]](#) עץ חיים היא למחזיקים בה לא קשיא הא דמאריך ומעיין בה הא דמאריך ולא מעיין בה א"ר חמא בר' חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר [\[תהילים כז-יד\]](#) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. ת"ר ארבעה צריכין חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ תורה ומעשים טובים מנין שנא'

[\[יהושע א-ז\]](#) רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה חזק בתורה ואמץ במעשים טובים תפלה מנין שנא' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' דרך ארץ מנין שנא' [\[שמואל ב י-ב\]](#) חזק ונתחזק בעד עמנו וגו': [\[ישעיה מט-יד\]](#) ותאמר ציון עזבני ה' והי' שכחני היינו עזובה היינו שכוחה אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו ראשונה זוכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחתני אמר לה הקב"ה בתי י"ב מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני [\[ישעיה מט-טו\]](#) התשכח אשה עולה אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר לה [\[ישעיה מט-טו\]](#) גם אלה תשכחנה אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני אמר לה [\[ישעיה מט-טו\]](#) ואנכי לא אשכחך והיינו דא"ר אלעזר א"ר אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת: מנא הני מילי א"ר יהושע ב"ל אמר קרא [\[תהילים פד-ה\]](#) אשרי יושבי ביתך ואמר ר' יהושע ב"ל המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנא' [\[תהילים קמ-יד\]](#) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך תניא נמי הכי המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנא' אשרי יושבי ביתך לאחר תפלתו מנין דכתיב אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת: אפילו המלך שואל בשלמו לא ישיבנו: אמר רב יוסף לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי עכו"ם פוסק מיתיבי המתפלל וראה אנס בא כנגדו ראה קרון בא כנגדו לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה לא קשיא הא דאפשר לקצר (יקצר ואם לאו פוסק) ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד ונתן לו שלום

ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו אי"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם [\[דברים ז-ט\]](#) רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב [\[דברים ז-טו\]](#) ונשמרתם מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי אי"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים אי"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית

רש"י עלה ראש הפסגה. בדבר תפלה זו נתלית להראותך אותה: וזפרשכס כפיכס. אי לאו גדולה תפלה כיון דאמר למה לי רוב זכייכס למה לי תו וזפרשכס הא אפילו זכייכס לא ניחא ליה: אל תחרש. מדלחא כתיב את דמעתי תראה ש"מ נראית היא לפניו ואין צריך להתפלל אלחא שתקבל לפניו: ונתתה אותה קיר ברזל. סימן למחילת ברזל המפסקת בינו לבינס: ומעיין זה. מלפני שתעשה בקשתו על ידי הארכתו סוף שאינה נעשית ונמלאת תוחלת ממושכת חנם והיא כאב לב כשאלם מלפני ואין תאותו בזה: תוחלת. לשון חלוי ותחנה: ועץ חיים תחנה בזה. סופו של מקרא הוא: קוה. והתחזק ולא תמשוך ירך אלחא חזור וקוה: כריכין חזוק. שיתחזק אלם זהם תמיד בכל כחו: דרך ארץ. אם אומן הוא לאומנתו אם סוחר הוא לסחורתו אם איש מלחמה הוא למלחמתו: שלשים חיל. ראשי גייסות וחבורות חלוקות: לגיון וקרטון וגסטרא. שמות של שררה כגון שלטון והגמון ודוכס ופחה: עולה. כמו עולות וקרבות: גם אלה. מעשה העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל (שמות לב): ואנכי זה מעשה סיני. שנאמר זו אנכי ה' אלהיך (שמות כ): יושבי ציד. והדר יהללוד: יודו לשמן. והדר ישבו ישרים את פניך: תשע פעות. לשלש תפלות: תורתם משתמרת. בתוך לבם שאין תלמודם משתכח: אצל למלכי עכו"ם פוסק. שלא יהרגו: הא לאפשר בקלור. כגון סמוך לגמור תפלתו: (רש"י)

תוספות גדולה תפלה יותר ממעשים טובים. בלא תפלה שהרי משה רבינו ע"ה אף על פי שהיו בידו מעשים טובים הוצרך לתפלה: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה. פירוש שמצפה שתבא בקשתו לפי שכוון בתפלתו. תימה דהכא משמע דעיון תפלה לאו מעליותא הוא וכן משמע פי הרואה (לקמן נה). ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם וקאמר עיון תפלה. ולא כן משמע בפי מפנין (שבת קכז). דקאמר אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז וקא חשיב עיון תפלה אלמא מעליותא הוא וכן משמע בגט פשוט (בי"ב קסד): דקאמר משלשה דברים אין אדם ניצול בכל יום וקאמר עיון תפלה פירוש שאין אדם מעיין בה אם כן משמע שהוא טוב וי"ל דתרי עיון תפלה יש עיון תפלה דהכא המצפה שתבא בקשתו ועיון תפלה דהתם שמכוין את לבו לתפלה: אל דמעתי אל תחרש. פרש"י דדייק מדיוקא מדלא קאמר ודמעתי תראה ש"מ שהיא נראית בכל פעם ואין להתפלל רק שתקבל: קודם תפלתו מנין שנא' אשרי יושבי

ביתך. ולפיכך תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד לאפוקי מהנהו דאמרי אשרי הרבה :
(תוספות)

רש"א קודם תפלה מנין שנאמר **אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ**. ולפיכך תקנו לומר פסוק זה קודם
תהלה לדוד, אף על פי שהוא ממזמור שלמעלה ממנו. (רש"א)

א

-

לג

דף

מחזיר לו א"ל לאו ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך א"ל היו
חותכים את ראשי בסייף א"ל והלא דברים ק"ו ומה אתה שהיית עומד
לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהייתי עומד לפני
מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת
כמה וכמה מיד נתפייס אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום : אפי'
נחש כרוך על עקבו לא יפסיק : אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב
פוסק מיתבי נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת נפל לחפירה מלאה
נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת שאני התם דאגב איצצא מזקי אי"ר
יצחק ראה שוורים פוסק דתני רב אושעיא מרחיקין משור תם חמשים
אמה ומשור מועד כמלא עיניו תנא משמיה דר' מאיר ריש תורא בדקולא
סליק לאגרא ושדי דרגא מתותך אמר שמואל הני מילי בשור שחור
וביומי ניסן מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו ת"ר מעשה במקום אחד
שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לו לר' חנינא בן דוסא
אמר להם הראו לי את חורו הראוהו את חורו נתן עקבו על פי החור יצא
ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש אמר להם ראו
בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית באותה שעה אמרו אוי לו לאדם
שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא : **מתני'** מזכירין
גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים והבדלה בחונן
הדעת ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר
בהודאה : **גמ'** מזכירין גבורות גשמים מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך
ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים ושאלה בברכת

השנים מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך שהיא פרנסה לפיכך קבעוה בברכת פרנסה הבדלה בחונן הדעת מ"ט א"ר יוסף מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה ורבנן אמרי מתוך שהיא חול לפיכך קבעוה בברכת חול א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול וא"ר אמי גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר [\[שמואל א ב-ג\]](#) כי אל דעות ה' וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר [\[ישעיה כז-יא\]](#) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו אמר רבי אלעזר גדול מקדש שנתן בין ב' אותיות שנאמר [\[שמות טו-יז\]](#) פעלת ה' מקדש ה' וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו דעה נתנה בין שתי אותיות מקדש נתן בין שתי אותיות מתקיף לה רב אחא קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר [\[תהילים צד-א\]](#) אל נקמות ה' אמר ליה אין במילתה מיהא גדולה היא והיינו דאמר עולא שתי נקמות הללו למה אחת לטובה ואחת לרעה לטובה דכתיב [\[דברים לג-ב\]](#) הופיע מהר פארן לרעה דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית כו': א"ל רב שמן בר אבא לר' יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות נחזי היכן תקון א"ל בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס הענו חזרו וקבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס אמר רבא ומותבינן אשמעתין טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס לא תימא מפני שיכול לאומרה על הכוס אלא אימא מפני שאומרה על הכוס איתמר נמי אמר רבי בנימין בר יפת שאל ר' יוסי את ר' יוחנן בצידן ואמרי לה ר' שמעון בן יעקב דמן צור את ר' יוחנן ואנא שמעית המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס או לא ואמר ליה צריך שיבדיל על הכוס איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפילה אמר רב נחמן בר יצחק קל וחומר מתפלה ומה תפלה דעיקר תקנתא היא אמרי המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס המבדיל על הכוס דלאו עיקר תקנתא היא לא כ"ש תני ר' אחא אריכא קמיה דרב

חיננא המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס ואם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו הא גופא קשיא אמרת המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס אלמא תפלה לחודה סגי והדר תני אם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו וכיון דנפיק ליה בחדא אפטר והויא ברכה שאינה צריכה ואמר רב ואיתימא ר"ל ואמרי לה ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום [שמות כ-ז](#) לא תשא אלא אימא הכי אם הבדיל בזו ולא הבדיל בזו ינוחו לו ברכות על ראשו בעא מיניה רב חסדא מרב ששת טעה בזו ובזו מהו אמר ליה טעה בזו ובזו חוזר לראש

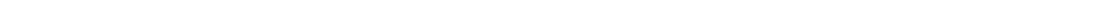
רפ"י אצל עקרב פוסק. ונטלו לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר משנחש מוכן לישוף: אין מעידין עליו. לומר לאשתו מת בעליך להתירה לינשא פעמים שאין האריות רעבים ואין אוכלין אותם: נחשים ועקרבים. או זה או זה מעידים עליו שמת אלמא מועד הנחש לישוף: אגב איצלא. כשנפל עליהם ודחקם הזיקוהו: שור תם. שלא נגח אדם: מועד. שנגח ג' פעמים: בדקולא. סל שתולין בו תבן צראשו ואוכל: ופדי דרגא. לאו דוקא אלא כלומר הזהר ממנו הרבה: ביומי ניסן. מתוך שעברו ימי הסתיו שהארץ יבשה ועכשו רואה אותה מלאה דשאים זחה דעתו עליו ונכנס בו יצר הרע: ערוד. מן הנחש והצב בא שנזקקין זה עם זה ויולא משניהם ערוד: את חורו. שהוא יולא משם: ומת הערוד. מלאתי בה"ג אמרי במערבא כשהערוד נושך את האדם אם הערוד קודם למים מת האדם ואם האדם קודם למים מת הערוד ונעשה נס לר' חנינא ונבקע מעין מתחת עקבו: מתני' מזכירין גבורות גשמים. משיב הרוח שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ופתי: ושאלין. ותן טל ומטר לשון בקשה: והבדלה בחונן הדעת. במוצאי שבת אתה חוננתנו: גמ' מתוך שהיא חכמה. החכם יודע להבדיל בין קדש לחול ובין טמא לטהור: בין שתי אותיות. בין שתי הזכרות: במילתה מיהא גדולה היא. במקום שצריכה נקמה דבר גדול הוא: שתי נקמות הללו למה. אחת לרעה להגקם מן העכו"ם שלא קבלו את התורה: ואחת לטובה. כדאמרינן בבב"ק (דף לח.). מפארתן הופיע והפקיר ממנו לישראל שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור: הופיע. גלה והפקיר כשלא קבלו את התורה: העשירו. לקנות יין: קבעוה על הכוס. ואז נשתכח תקנת עזרא וכשחזרו והענו קבעוה בתפלה ונחלקו היאך יאמרו: בתחלה. כשעלו מן הגולה והיו לחוקים: קדושות. קדוש

היום: מפני שיכול. משמע אם ירצה שלא לחזור ולהתפלל הא אם אמרה בתפלה א"ל לאומרה על הכוס: ואנא שמעית. אני שמעתי: חוזר לראש. לתפלה ולכוס: (רפ"י)

תוספות אבל עקרב פוסק. בירושלמי קאמר דאם היה נחש מרתיע לבא כנגדו פוסק לפי שבא כנגדו בכעס מתכוין להזיקו ומיהו לא מצינו אם פסק שיחזור לראש מדלא קאמר ואם פסק חוזר לראש אבל לתחלת ברכה מיהא יחזור ואם טעה בגי ראשונות או בגי אחרונות חוזר לתחלת הגי באבות בראשונות ובעבודה באחרונות כדאמרין לקמן בפרקין (דף לד.): (תוספות)

רפ"א אמר רב יוסף לא שנו אלא נחש אצל עקרב פוסק. ירושלמי (ה"א): למה דהוא מחיה וחזר ומחיה, לא אמרו אלא כרוך אצל אם היה מרתיע וזא כנגדו הרי זה מסדיר מלפניו שלא יפסיק את תפלתו, תני היה עומד ומתפלל באיסרטיא ובפלטיא ה"ז מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו, ע"כ בירושלמי. והיכא שפסק מפני העקרב או מפני מלך ממלכי האומות, כשהוא חוזר, אם שעה כדי לגמור את כולה נראה שהוא חוזר לראש לפי מה שפסק הרב אלפסי ז"ל בפרק מי שמתו (לעיל כב, ב). אצל לפי מה שכתב הראב"ד ז"ל דבתפלה נמי אינו חוזר לראש אלא בגברא דחויא כההיא דמיס שותתין לו על ברכיו דלעיל (שם), הכי נמי כיון דלאו גברא דחויא הוא אינו חוזר אלא למקום שפסק ואפילו באמצע ברכה, כהריאת שמע דפוסק באמצע ברכות לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד שאינו חוזר לראש הברכה אלא למקום שפסק כנ"ל. ותמהני על התוספות שכתבו שחוזר לראש הברכה. טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים ושאלה בצרכת השנים מחזירין אותם, והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותם. והאי אין מחזירין דקאמר לא שנה סיים תפלתו קודם שנזכר ולא שנה נזכר לאחר שסיים חונן הדעת, כל שלא הזכיר במקומה ועבר אין מחזירין אותם. אצל רב סעדיה גאון ורב שמואל הנגיד ז"ל אמרו דדוקא בשלא נזכר עד שסיים תפלתו, אצל נזכר בתפלתו חוזר לראש. וכתב הנגיד ז"ל טעם הדבר לפום דקיי"ל דאמצעות חוזר למקום שטעה (לקמן לה, א). ואינו נכון שאם אתה אומר כן אפילו לאחר תפלה נמי יחזור לראש, כאילו טעה באמצעות וסיים תפלתו שחוזר ומתפלל. אלא אימא הואיל ואומרה על הכוס. וכתב רב סעדיה גאון ז"ל שאם אין לו כוס חוזר ומתפלל. קשיא לי היאך הוא חוזר בגשמים ובהבדלה בשטעה בזו ובזו, ואי נמי מעיקרא כשקבעום בתפלה לבד, והלא כלל אמרו בצרייתא (שבת כד, א) כל שאין בו קרבן מוסף טעה אין מחזירין אותו. וליתיה ללא שנו אלא בהזכרת המאורע כגון חנוכה ופורים

ותעניות של מעמדות, אבל בגבורות גשמים ושאלה ברכות קבועות הן, וכריך הוא לאומרן על כרחו כמו שהתקינו לומר כל שאר התפלה, והוא הדין להבדלה תקנה קבועה היתה עד שקבעוה על הכוס כקדוש, אבל הזכרת המאורע של חנוכה ופורים אין הזכרתן קבועה אלא שכיון שהוא מתפלל התקינו להזכיר בתוך תפלתו לכתחלה. ותדע שלא נתקן בהן כוס ולא תפלה נוספת להזכרת המאורע, וכיון שכן כל שהוא מתפלל כולל המאורע בתפלתו, הא נתפלל וטעה אין מחזירין אותו, אבל ראש חודש וחולו של מועד כריך הוא להזכיר המאורע על כל פנים כיון שחדשה בו תורה קרבן עד שאנו מוסיפין לחיוב הזכרתן תפלה נוספת וכיון שכן חייב הוא להזכיר ואם לא הזכיר חוזר ומזכיר, וכדי לחלק ביניהן הזכירה אותן התוספתא גבי הדדי, דתניא התם (פ"ג, הי"ג) לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו, אם לא אמר הבדלה בחונן הדעת אומרה על הכוס ואם לא אמר מחזירין אותו, רבי יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו. כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים וכו' ואם לא אמר מעין המאורע אין מחזירין אותו, וכל שיס בן מוסף כגון ראש חודש וחולו של מועד שחרית ומנחה וכו', ואם לא אמר מחזירין אותו. ומה תפלה דעיקר תקנתא היא אמרת המבדיל בתפלה כריך שיבדיל על הכוס. קשיא לי אדרבא משמע דכוס הוא עיקר תקנתא שהרי לכשהעשירו עקרוה מתפלה וקבעוה על הכוס, ולא חזרו וקבעוה בתפלה אלא משום דחזרו והענו. ויך לי לפרש דהכי קאמר ומה עכשיו דעיקר תקנתא בתפלה משום דכיון דקא חזו דקא מיענו קבעוה בתפלה שלא תהא זזה משם ואפילו יחזרו ויעשירו כדי שלא תהא מטולטלת כל היום אם שמה יחזרו ויענו, (אלא ש"מ שעיקרה) [וכיון שכן עיקרה] בתפלה דהא אין זזה מתפלה ואפילו העשירו, והרי היא זזה מכוס בשאין לו. טעה בזו ובזו. פירוש: כגון שלא הבדיל בתפלה ואכל או עשה מלאכה קודם שהבדיל על הכוס, דכיון שטעה אפילו בכוס והוא כריך לחזור הרי הוא חוזר לכסדרו, וסימן לדבר אם בא לנפות מנפה את כולו (ב"ב ז', א). (רשב"א)

אמר ליה רבינא לרבא הלכתא מאי אמר ליה כי קידוש מה קידוש אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא: ר' אליעזר אומר בהודאה: ר' זירא הוה רכיב חמרא הוה קא שקיל ואזיל ר' חייא בר אבין בתריה אמר ליה ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן הלכה כר' אליעזר ביום טוב שחל להיות אחר השבת אמר ליה אין הלכה מכלל דפליגי ולא פליגי והא פליגי רבנן אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה ביום טוב שחל להיות אחר השבת מי פליגי והא פליגי ר' עקיבא אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר' עקיבא דהשתא ניקו ונעביד כוותיה כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא דתמני סרי תקון תשסרי לא תקון הכא נמי שב תקון תמני לא תקון אמר ליה לאו הלכה אתמר אלא מטין אתמר דאתמר ר' יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו הלכה ואמרי לה מטין ר' יוחנן אמר מודים ור' חייא בר אבא אמר נראין אמר ר' זירא נקוט דרבי חייא בר אבא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרה שפיר כרחבא דפומבדיתא דאמר רחבא אמר ר' יהודה הר הבית סטיו כפול היה והיה סטיו לפניו מסטיו אמר רב יוסף אנא לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל ידענא דתקיננו לן מרגניתא בבבל ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי רצונך ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ותתן לנו וכו': **מתני'** האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו: **גמ'** בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות ועל טוב יזכר שמך נמי משמע על הטובה ולא על הרעה ותנן חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מ"ט פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה א"ל אביי והא משתקין אותו תנן ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי ההוא דנחית קמיה

דרי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד המתין לו עד דסיים כי סיים א"ל סיימתניהו לכולהו שבחי דמרך למה לי כולי האי אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ואת אמרת כולי האי ואזלת משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו: ואמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר **{דברים י-יב}** ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא והא"ר חנינא משום ר' שמעון בן יוחי אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר **{ישעיה לג-ו}** יראת ה' היא אוצרו אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא דאמר ר' חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול: מודים מודים משתקין אותו: אמר ר' זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה והא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה אמר ליה

רש"י הלכתא מאי. המזדיל בתפילה לריך שיזדיל על הכוס או לא: ציום טוב שחל להיות אחר השבת. שאין מתפללין אתה חונן: ה"ג הלכה מכלל דפליגי ולא פליגי והא פליגי רבנן אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה צ"ט שחל להיות אחר השבת מי פליגי והא פליגי ר"ע אטו כל השנה מי עבדינן כר"ע דהשתא נעביד וכו'. והכי פריך א"ל רבי זירא הלכה מכלל דפליגי בתמיה ופריך הגמרא ולא פליגי והא פליגי רבנן וכו': והא פליגי ר' עקיבא. לומר צרכה רביעית לעצמה ואיכטרי' למימר הלכה כר"א לאפוקי מדר"ע: אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר"ע דהשתא נעביד כותיה. לאכטריך למימר הלכה כר"א: הלכה. מ"ד הלכה דרקינן לה צפרקינן ומ"ד מטין מדרש לא דרקינן צרכים אבל אורוי מורינן ליחיד לעשות כר"א צ"ט שחל להיות בא' בשבת ומ"ד נראין אורוי נמי לא מורינן ואי עביד לא מהדרינן עובדא: מודים. חכמים לר"א צ"ט שחל להיות אחר השבת: נקוט דר' חייא בר אבא צידד. שהוא מקדק בלשון רבו וקובע בו סימנים שלא יתחלף לו נראין במטין או במודים: כרצא. שהיה מקדק בלשון רבו

ואומר סטיו כפול היה ואע"פ שבלשון משנה קוררו אלטבא צפסחים וצסוכה על גב האלטבא הוא דקדק בלשון רבו ולא אמר אלטבא כפולה היתה. יש פותרין הא דרחבא מדאמר ר' יהודה דדייק ספיקי דרבוותיה אי מדרבי יהודה אי מדרב יהודה וקשיא לי בגוה טובא חדא דרחבא לא ראה רבי יהודה מימיו לא רבי. יהודה ברבי אלעאי ולא ר' יהודה נשיאה ועוד כולהו אמוראי נמי דייקו לומר דבר צסם אומריו ועוד ליכא למימר מהא דדייק לישנא דשמעתא אלא ספיקי דרבוותא: סטיו כפול. אלטבאות זו לפניו מזו בהיקף עגול לישב צס: לא האי ידענא פו'. לא נראין ולא מודים ולא מטרים: ותודיענו. לומר במקום ותתן לנו ולכשיגיע בין קדושת צבת לקדושת י"ט וכו' הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך יאמר ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה וכו' ומסיים מקדש ישראל והזמנים: מתני' האומר. בתפלתו: על קן צפור יגיעו רחמיך. אנשים שהיו מראים עצמם כמתכונים להעמיק בלשון תחנונים ואומרים רחום וחנן אתה ועל קן צפור יגיעו רחמיך שאתרת לשלח את האם או שאומר על טוב שאתה עושה לנו יזכר שמך או שאומר מודים מודים משתקין אותו: גמ' שמטייל קנאה. לומר על אלה חסולא על שאר בריותיו: מדותיו. מלותיו והוא לא לרחמים עשה אלא להטייל על ישראל חקי גזרותיו להודיע שהם עצדיו ושומרי מלותיו וגזרות חוקותיו אף בדברים שיש לשטון ולעכו"ם להשיב עליהם ולומר מה לורך במלכה זו: ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי. שישב לו מה שהשיב: אי לאו דאמרניהו משה. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י): ותקנינהו בתפלה. כשהתפלל עזרא על מעל הגולה צספר עזרא (נחמיה ט): הכל בידי שמים. כל הצא על האדם ציד הקב"ה כגון ארוך קצר עני עשיר חכם שוטה לבן שחור הכל בידי שמים הוא אצל לדיק ורצע אינו צא על ידי שמים את זו מסר צידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמים: מילתא מילתא ותני לה. כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכויות אלא למתלוץ אמר פסוק צלם ותני ליה משתקינן ליה דמחזי כשתי רשויות: (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

רשב"א אטו כל השנה כולה מי עצדינן כרבי עקיבא דהשתא ניקום ונעביד. כתב רבנו האי גאון ז"ל: ואמרו צבא"י עדיין חותמין אותה ברכה רביעית צפני עצמה, ומיהו אכן הא תקינו לן רב ושמואל מרגניתא צבבל ותודיענו. הני תלת דאמרין אי לאו

לדמרינהו משה רבנו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוּו יכולין למימרא להו. כתב רב האי גאון ז"ל דהני מילי בתפלה שאין מקלסים בתפלה יותר מדאי, אבל בחוץ מן התפלה כל זמן שאינו טועה יקלם. לא קשיא הא דאמר מילתא ותני לה, הא דאמר פסוקא פסוקא ותני לה. פירש רב האי גאון ז"ל דפסוקא פסוקא מגונה הוּו שתוקי לא משתקינן ליה, אבל מילתא מילתא סלוקי נמי מסלקינן ליה. ונראה שפירש בן משום דמילתא מילתא הוּו כמודים מודים, אבל שאר המפרשים פירשו כהפך.

א

-

לד

דף

חברותא כלפי שמיא מי איכא אי לא כוון דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה: **מתני'** (האומר יברכך טובים הרי זה דרכי מינות) העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרופ ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי: **גמ'** ת"ר העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד הוא עושה פעם ראשונה יסרב שניה מהבהב שלישית פושט את רגליו ויורד ת"ר שלשה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור ומלח וסרבנות אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להן סדר מתיב רב ששת מהיכן הוא חוזר מתחלת הברכה שטעה זה תיובתא דרב הונא אמר לך רב הונא אמצעיות כלהו חדא ברכתא נינהו אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות דא"ר חנינא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס

מרבנו אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו ת"ר מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי א"ל תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה אמר להם כלום מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב ביה **{דברים ט-כה}** את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגוי שוב מעשה בתלמיד א' שירד לפני התיבה בפני ר"א והיה מקצר יותר מדאי א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה א"ל כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב **{במדבר יב-יג}** אל נא רפא נא לה א"ר יעקב אמר רב חסדא כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא קמדכר שמה דמרים: ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה אר"ש בן פזי אריב"ל משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו

רפ"י חצרותא כלפי שמיא. מנהג שנהג אדם בחצרו ינהג אלל המקום ולא יזהר בתפלתו: מחינן ליה. כלומר מלמדין אותו שיכוין ומכין אותו אם ירגיל בכך: מרזפתא. קורנא ותקם את המקבת בידה מתרגמינן מרזפתא (שופטים 7): מתני' ולא יהא סרבן בצותה שעה. לפי שאר יורדין לפני התיבה כשאומרים לו כך רד כריך לסרב פעם אחת כלומר איני כדאי לכך כדאמרי' לקמן בשמעתינן אבל זה לא יסרב מפני שגנאי הוא שיהא התפלה מופסקת כל כך: מתחלת הצרכה שטעה זה. אם לוג אחת מן הצרכות ואמר אחרת ואינו יודע לשבז ולחחוז סדרו יתחיל העובר תחתיו אותה צרכה שדלג זה ואומר משם ולהלן: לא יענה אמן אחר הכהנים. הש"ס בסוף כל צרכה וצרכה: מפני הטיורוף. שלא תטרף דעתו ויטעה לפי שש"ס הוא כריך להתחיל צרכה שניה ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה כדאמרינן צמס' סוטה (דף לט:): ובענותו אמן לא יוכל לכוין מהר ולהתחיל בצרכה שלאחריו: אם אין שם כהן אלא הוא. החזן: לא ישא את כפיו. שמה לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין להתחיל צקים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור: ואם הצטחתו. כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת הצבור: גמ' יסרב. כשאומרים לו כך יעשה עצמו כלא רואה כלומר איני כדאי: שהקדיחתו. לשון שריפה כמו כי אש קדחה באפי (דברים לז): מהבהב. כלומר מזמין עצמו כמו ננער לעמוד: אין להן סדר. ואם לוג צרכה אחת ואח"כ נזכר בה אומרה אף שלא במקומה: מתחלת הצרכה שטעה זה. וממילא משתמע דגומר ממנה והלכא אלמא על סדרה כריך לחזור ולחומר: חדא צרכתא נינהו. ודקתני מתני' מתחלת

הצרכה שטעה זה היינו אתה חונן: ונפטר. נוטל רשות: א"ל להזכיר שמו. שז חולה:
תחלה וסוף. צמודים ולך נאה להודות: (רפ"י)

תוספות אמר מודים מודים משתקין אותו. ירושלמי הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם: אמר פסוקא פסוקא וכפליה. פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כעושה ב' רשויות ובה"ג ובפר"ח מפרש איפכא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגמרא לא משמע כפי' ואותן בני אדם שאומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ משתקין אותם לפירש"י ולפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא לומר אך מה שאומרים ה' הוא האלהים ז' פעמים ביה"כ ויום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שתי פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו (מלכים א יח): מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' בון אמר להו בשם ריב"ל זה שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק ופריך והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי: לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף. תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאחר שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב ליה הפסקה מאחר שצורך תפלה הוא אבל לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"צ יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה אם קוראם אלא אחד מבני הקהל קוראם והא דאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרים (ד' לח.) לשנים קורא כהנים וכו' לאו אשליח צבור קאי אלא אחזן כדתניא בספרי (פרשת נשא) אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו וחזן לאו היינו שליח צבור דחזן היינו המתעסק בצרכי צבור וכן משמע נמי בסוטה (ד' לט.) דלאו אשליח צבור קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא פי' הקורא כהנים ואח"כ אומר אין שליח צבור רשאי וכו' משמע דשנים הם ויש שהיו רוצים לומר דכמו כן אין ש"צ רשאי להקרות יברכך לכהנים דכמו כן הוי הפסקה אמנם רבינו יהודה פי' דבהדיא יש במדרש טעמי יתרות וחסרות אמור להם מלמד ששליח צבור אומר להם על כל דבור ודבור וכן יש שרוצים להתיר לשליח צבור עצמו לקרות כהנים אפילו לפי' ר"ת דמה דפי' דהויא הפסקה היינו דוקא בימיהם מיד כשסיימו ברכת הודאה לא היו אומרים או"א ברכנו בברכה כדמשמע בסוטה (שם) דקאמר אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור פי' אמן שעונין בסיום ברכת הודאה אלמא משמע שלא היו אומרים אלא כהנים מיד אבל עכשיו שהורגלו לומר אלהינו בלשון ברכה ותפלה אין זו הפסק דלא גרע מעניית אמן דהכא דלא חשיבא הפסק כדפרישית: **אמצעיות** אין להן סדר. פי' בקונטרס ואם דלג ברכה אחת ואחר כך נזכר בה שלא במקומה אומרה במקום שזכר. ולא נהירא דהא תנן במגילה (פ"ב ד' יז.) הקורא את המגילה למפרע לא יצא ותניא (שם) וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה לכך נראה כפירוש רשב"ם ורב אלפס דאין להן סדר דקאמר היינו שיתחיל במקום שדלג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר אבל ודאי לא יתחיל באתה חונן כמו בגי' ראשונות וגי' אחרונות שחוזר לראש וראיה מדתניא בתוספתא דמכילתין הקורא את שמע והשמיט בה פסוק אחד לא יקרא אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק ואילך וגומר עד סופה ותניא נמי בפ"ב דמגילה (ד' יח.) שאם השמיט פסוק א' במגילה שקורא על הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משוי. תפלה למגילה לענין הך מילתא כדפרישית ובה"ג פסק כרב אסי דאמר אמצעיות אין להן סדר חדא דרב הונא כתלמיד לגבי רב אסי כדאמרינן בכמה מקומות אמר רב הונא אמר רב אסי ועוד דלרב הונא צריך לדחוק ולשנויי מתני' דכולהו חדא ברכתא

נינהו ואשנויי דחיקי לא ניקום ונסמוך ועוד דרב אסי ורב ששת קיימי בחד שיטתא ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וא"כ אדם שטעה ודלג ברכה אחת באמצעיות או שלא אמר המלך המשפט בין ר"ה ליוה"כ דקי"ל בפ"ק (דף יב:) דמחזירין אותו לא יחזור לאתה חונן אלא לאותה ברכה שדלג ומשם ואילך יאמר על הסדר כדפי' רשב"ם והיכא שטעה בגי' ראשונות כגון שטעה בחתימתן או לא הזכיר בין ר"ה ליוה"כ בברכת אבות זכרנו או בתחיית המתים מי כמוך או שלא אמר המלך הקדוש חוזר לראשונה והיכא שטעה בשלש אחרונות כגון שטעה כמו כן בחתימתן או שלא הזכיר בין ראש השנה ליוה"כ בשים שלום בספר חיים טובים או וכתוב לחיים טובים בהודאה חוזר לעבודה וטעמא דכיון שכולה שבח הוי כברכה א'. ותענית צבור שש"צ קובע ברכה לעצמו שאומר עננו בין גואל לרופא אם שכחה ונזכר בה קודם סיום תפלה אין מחזירין אותו כיון שהיה צריך לחזור ולומר על הסדר כפי' רשב"ם א"כ הויא ברכה לבטלה אם מחזירין אותו אבל לפי' הקונטרס היה אומרה במקום שנזכר ואין כאן ברכה לבטלה: **אל** ישאל אדם צרכיו לא בגי' ראשונות ולא בגי' אחרונות. פי' ר"ח ורבינו האי דוקא ליחיד אבל צרכי צבור שואלין ולכך אנו אומרים זכרנו וקרובץ ויעלה ויבא בהם ותדע דדוקא יחיד קאמר שהרי עיקר ברכות אחרונות צרכי צבור הם: **מלמדין** אותו שלא ישחה. וא"ת וישחה ומה בכך וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמי' וחיישינן ליוהרא: (תוספות)

רשב"א רב אסי אמר אמלעיות אין להם סדר. יק מן הגאונים ז"ל שפירשו: שאין להם סדר כלל, אלא בכל מקום שזוכר שדלג אחת מן הברכות שם הוא חוזר ואומר אותה ברכה שדלג, וחוזר לאחר מכן לברכה שהיה עומד בה, כגון שדלג ברכת רופא ואמר ברכת השנים ואחר כך נזכר אומר ברכת רופא ואומר אחריה קבוץ גלויות. וכן נראה מדברי רש"י ז"ל. וכתבו בתוספות לפני דבריהם ענינו ששליח צבור קובעה ברכה בפני עצמה אם דלג אותה בכל מקום שהוא נזכר קודם שסיים את האמלעיות חוזר ואומרה ואף על גב דאמרינן דאם טעה אין מחזירין אותו, הני מילי שלא נזכר עד שסיים כל האמלעיות אבל כל זמן שהוא עומד באמלעיות כל מקום ומקום מקומה היא שהרי אין להם סדר כלל. ולפי דברי המפרשים האלו הא דאמרינן לעיל בפרק תפלת השחר (כת, ב) שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות על הסדר, הכי קאמר סדרן על הסדר הזה שיקדים שלשה של שבת, ושל הודאה בסוף, ושאלת לרכים באמלע, אבל שיהא לאמלעיות עצמן סדר, לא. ולפי דברי המפרשים האלו קשיא לי לישנא דמתניתין דקתני מהיכן הוא מתחיל מתחלת ברכה שטעה בה זה. ואם כדבריהם היה לו לשנות להיכן הוא חוזר לברכה שטעה זה, אבל השתא משמע דמשם הוא מתחיל וחוזר לכסדרו, וכן נמי משמע מדקתני מהיכן ולא קתני היכן. אלא שיש לדחות דקתני הכי משום זמנין דקא טעי באמלע ברכה והוה אמינא דאינו כריך להתחיל אלא מן המקום הברור לו ואפילו באמלע הברכה, קא משמע לן דמתחלתה כריך להתחיל. והא דקתני בתוספתא

(מגילה פרק ב, הלכה א) הקורא למפרע לא ירא וכן בהלל וכן במגילה וכן בתפלה. לא שנו אלא בששנה הסדר שאמר אמלעיות קודם לראשונות או אחרונות קודם לאמלעיות. ואי נמי בראשונות ובאחרונות ממש ובשהקדים ברכה לחברתה. אבל רבנו אלפסי ורובן של גאונים וכן הראב"ד ז"ל כולן הסכימו שיט לאמלעיות סדר שלא יקדים ברכה לחברתה, וכדמפרש בהו טעמא בגמרינ דמגילה (יז, ב) וכן בירושלמי דמכלתין (פ"ב, ה"ד) מפני מה נסדרו זו אחר זו על זה הסדר וכו'. וכן נראה כדבריהם. והא דקא מותיב רב ששת ממתניתין, סתמא דמתניתין ופשיטותא אפילו לרב אסי קשיא, דהא קא פסיק ותני מהיכן הוא מתחיל מתחלת ברכה שטעה זה לא שגא בראשונות ואחרונות ולא שגא באמלעיות, אלא לרב הונא לית ליה אוקימתא, ולרב אסי איכא לאוקומה באמלעיות, ואי נמי דקים להו דבאמלעיות מיירי. ואפשר נמי דהוה ליה לרב הונא לתרץ דמתניתין בשליח לבזר שטעה ומשום טירחא לציבורא, וכמו שהקילו בו בכמה דברים אחרים, כגון בטועה בראש חודש ובשאר דברים, אבל ביחיד שטעה לא, אלא חוזר לאתה חונן, אלא מדלח משני הכי שמע מינה דרב הונא אפילו בשליח לבזר קאמר. וכן כתב רב האי גאון ז"ל. ושמעינן נמי מיהא דרב הונא לא שגא ידע באי זו ברכה טעה ולא שגא טעה ולא ידע היכן טעה לעולם חוזר לאתה חונן, דאי לא ליסני ליה מתניתין ביודע היכן טעה. וכן כתב הראב"ד ז"ל. הא דאמר רב הונא לעולם אל ישאל אדם לרכיו בשלש אחרונות. כתב רב האי גאון ז"ל דהני מיילי לרכי יחיד אבל לרכי רבים שואלין, דהא כל שלש אחרונות שאלת לרכי רבים נינהו, ואפילו תרלה לפניך עבודתינו דהו אמרי במקדש אורח הוא, וסיס שלום נמי תביעת ציבור הוא. אלא מיהו אף על גב דהכין, שלש ברכות ראשונות לשבח הן אמורות ואין בהם מקום תביעת אורח לא ליחיד ולא ללבזר ולא מהוגן לרבנן אפילו מאן דאמר זכרנו לחיים באבות ומאן דאמר זכור רחמיך בהודאה, ואפילו מאן דאמר בחנוכה ופורים כמו שעשית נסים לראשונים כן תעשה נסים לאחרונים. והני מיילי לאו רגילי במתיבתא למימרינהו ע"כ. ובהלכות גדולות וכתב: לעולם לא ישאל אדם לרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות ומהכא לא שקיין רבנן למימרא אפילו זכרנו לחיים במגן, וזכור רחמיך וכבש את כעסך במודים, אבל בספר חיים אמרין בסיס שלום דסליקו להו שמונה עשרה והוי ליה כתחוננים. ויש מן הגאונים האחרונים ז"ל שהתירו בו לרכי לבזר. וכן דלוי נראה, דמאי שגא מיעלה ויבא דאמרינן בעבודה וכן כל דבר שהוא להבא שאומרים בעבודה, וזכרנו לחיים איתיה נמי במסכת סופרים (פי"ט, ה"ח) שהיא ממסכתות קטנות המקובלות מן הראשונים. וגדולה

מזו אמרו בכמה מקומות בתוספות לרבותינו הכרפתים ז"ל (ד"ה אמלעיות ולעיל יב, ב ד"ה והלכתא) שאלו טעה ולא הזכיר זכרנו ומי כמוך בשלש ראשונות חוזר לראש כאלו טעה בגופן של ברכות. וכן בוכתוב לחיים ובספר חיים שבאחרונות, כעין שהיינו לחזור בראשי חדשים, וזה ודאי דבר של תימה שלא הכריכו לחזור אלל במאורע היום והוא

שיש לו קרבן מוסף. (רש"א)

דף לד - ב

כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה אמר רבי יצחק בר נחמני לדידי מפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כהן גדול תחלת כל ברכה וברכה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף שנאמר [\[מלכים א ח-נד\]](#) ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו: ת"ר קידה על אפים שנאמר [\[מלכים א א-לא\]](#) ותקד בת שבע אפים ארץ כריעה על ברכים שנאמר מכרוע על ברכיו השתחואה זו פשוט ידים ורגלים שנאמר [\[בראשית לז-י\]](#) הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דמצלו אצלויי תני חדא הכורע בהודאה הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף רבא כרע בהודאה תחלה וסוף אמרי ליה רבנן אמאי קא עביד מר הכי אמר להו חזינא לרב נחמן דכרע וחזינא ליה לרב ששת דקא עבד הכי והתניא הכורע בהודאה הרי זה מגונה ההיא בהודאה שבהלל והתניא הכורע בהודאה ובהודאה של הלל הרי זה מגונה כי תניא ההיא בהודאה דברכת המזון [\[מתני' המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף \[\\[גמ' אהייה א"ר חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי\]\(#\)](#)

באבות איכא דמתני לה אברייתא המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת א"ר חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות אמרו עליו על רבי חנינא וכו': מנא הני מילי א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא [\[ישעיה נז-יט\]](#) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן [\[ישעיה סד-ג\]](#) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד שנאמר [\[דברים טו-יא\]](#) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין שנאמר [\[ישעיה נז-יט\]](#) שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך מאי רחוק שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית רבי שמואל בר נחמני אמר זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה שמא תאמר אדם הראשון היכן היה בגן ושמא תאמר הוא גן הוא עדן תלמוד לומר [\[בראשית ב-י\]](#) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן גן לחוד ועדן לחוד: ת"ר מעשה שחלה בנו של ר"ג שגר שני ת"ח אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים כיון שראה אותם עלה לעלייה ובקש עליו רחמים בירידתו אמר להם לכו שחלצתו חמה אמרו לו וכי נביא אתה אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה וכשבאו אצל ר"ג אמר להן העבודה לא חסרתם ולא הותרתם אלא כך היה מעשה באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן זכאי וחלה בנו של ריב"ז אמר לו חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים ויחיה אמר רבי יוחנן בן זכאי אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו אמרה לו אשתו וכי חנינא

גדול ממך אמר לה לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך: ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות שנאמר [\[דניאל ו-יא\]](#) וכיון פתיחן ליה בעליתיה (לקבל) [נגד] ירושלם אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא ואמר רב כהנא חציף עלי מאן דמפרש חטאיה שנאמר [\[תהילים לב-א\]](#) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה:

רש"י כהן גדול בסוף כל זרחה. כל מה שהוא גדול ביותר כריך להכניע ולהשפיל עצמו: אינו זוקף. עד שיגמור: קם מלפני מזבח ה' מכרוע. רישיה דקרא ויהי ככלות שלמה להתפלל והדר קם מכרוע: ארצה. לשון משתטח משמע: דמאלו אלכוויי. כשנפלין על פניהם אין פושטין ידיהם ורגליהם אלא מטין על כדיהן: בתחלה. כורע: חזינא לרב נחמן דכרע. תחלה וסוף: בהודאה להלל. הודו לה' כי טוב: מתני' אם שגורה. אם סדורה תפילתי צפי במרוצה ואיני נכשל ותחנתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים: שהוא מטורף. החולה לשון אחר [לשון] טורפין לו תפלתו צפניו כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת: גמ' אהייא. בהיכא ובאיזו מן הזרכות הוי טעות בסיומן רע: באצות. שהוא תחלת התפלה רמוז הוא שאין חפץ בה: בורא ניב שפתים. כשהניב צריא באדם אז מובטח על השלום: לא נתנבאו. הטובות והנחמות: עין לא ראתה. לא נראית ולא נגלית לשום נביא: רחוק. שהיה רחוק כל ימיו מן העצירה דהיינו כדיק מעיקרו: חלצתו חמה. שלפתו ניטלה מגופו החמה הוא החולי הקודחו חלצתו לשון חלץ מהם: לא חסרתם. שעה: כעבד. בן בית נכנס ויולא שלא זרשות: כשר לפני המלך. שאינו רגיל לבא לפניו: חלונות. שגורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע: דמצלי בבקתא. בצקעה שכשהוא במקום כניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר: (רש"י)

תוספות קידה על אפים. ומייתי קרא אע"ג דאשכחן נמי בענין אחר יש לומר דקים ליה מקבלה דקידה על אפים ומייתי קרא דמסייעו: חזינא לאביי ורבא דמצלו אצלוויי. פירוש שהיו מטין על צדיהן: יכוין לבו באחת מהן. והא דאמר'י בסוף פרק ת"ה (דף ל:): לעולם ימוד אדם דעתו אם יכול לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל יש לפרש התם נמי באחת מהן: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא. וא"ת הכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה (בראשית כד) י"ל דהתם מיירי בהר המוריה כדאמר'י בפסחים פרק האשה (ד' פח.). לא כיצחק שקראו שדה וכו' אי"נ בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים: כסוי חטאה. וטעמא לפי שאז מתבייש על חטאו אבל אם מפרש חטאיו דומה שאינו מתבייש עליו ואמרין לעיל פרק קמא (ד' יב:): כל העושה דבר ומתבייש מוחלים לו מיד: (תוספות)

רש"א רבא כרע בהודאה תחלה וסוף, אמרי ליה רבנן אמאי עביד מר הכי, אמר להו חזינן ליה לרב נחמן דכרע והדר כרע ולרב ששת דכרע והדר כרע. ומהכא איכא למשמע ללא גרסינן במתניתין בהודאה תחלה וסוף. אלא הכי גרסינן: אלו זרכות שאדם שוחה בהם באצות ובהודאה. לאילו לגרסת הספרים דגרסי ובהודאה תחלה וסוף הא מתניתין היא. והראב"ד ז"ל פירש דהאי פלוגתא לאו בכריעות דשליח לבזר ויחיד המתפללין דהיא פשיטא ודאי דכרעי תחלה וסוף, אלא בכריעות דמודים דרבנן היא, כדגרסינן בירושלמי (פ"א, ה"ה) תני הכל שוחין עם שליח לבזר בהודאה אמר רבי זעירא ובלבד במודים, רבי זעירא הוה סמוך לקרובה כדי שיהא שוחה עמו תחלה וסוף. ונראה מכאן ששוחין במודים דרבנן בסוף, אבל אין משגיחין לשוח עם החזן בסוף ההודאה אלא באיזה מקום שיסיים מודים דרבנן, ורבי זעירא היה מכויין ואומר מעט מעט כדי שישלים עם החזן ונראה כאילו כורע עמו תחלה וסוף, ובמודים דרבנן לא ראיתי מי שחותם בו והודאה בלבד היא, ואלא מיהו מצאתי בירושלמי דמכלתין (קס) דכולהו אמוראי חתימי ביה ברוך אתה ה' אל ההודאות ואף על פי שאינה פותחת בברוך, שמה עשאיה כסמוכה לעבודה, ואי נמי יס קאת שחותמות ואינן פותחות ואף על פי שאינן סמוכות. הדרן עלך פרק אין עומדין (רש"א)

פרק שישי - כיצד מברכין

דף לה - א

מתני' כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ הוא

אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים: **גמ'** מנא ה"מ דתנו רבנן **ויקרא יט-כד** קדש הלולים לה' מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך והאי קדש הלולים להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה חד דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה ואידך דבר הטעון שירה טעון חלול ושאינו טעון שירה אין טעון חלול וכדרי' שמואל בר נחמני א"ר יונתן דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר **שופטים ט-יג** ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין הניחא למאן דתני נטע רבעי אלא למאן דתני כרם רבעי מאי איכא למימר דאתמר ר' חייא ור' שמעון ברבי חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי ולמאן דתני כרם רבעי הניחא אי יליף ג"ש דתניא ר' אומר נאמר כאן **ויקרא יט-כה** להוסיף לכם תבואתו ונאמר להלן **דברים כב-ט** ותבואת הכרם מה להלן כרם אף כאן כרם אייתר ליה חד הלול לברכה ואי לא יליף גזרה שוה ברכה מנא ליה ואי נמי יליף גזרה שוה אשכחן לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא דאתיא בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן כרם שאר מינין מנין דיליף מכרם מה כרם דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה איכא למפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח מה לקמה שכן חייבת בחלה כרם יוכיח וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מזבח ואתי נמי זית דאית ביה צד מזבח וזית מצד מזבח אתי והא בהדיא כתיב ביה כרם דכתיב **שופטים טו-ה** ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר רב פפא כרם זית אקרי כרם סתמא לא אקרי מ"מ קשיא מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח אלא דיליף לה משבעת המינין מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה לשבעת המינין שכן חייבין בבכורים ועוד התינח לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא דאתי בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לכ"ש ולמאן דתני נטע רבעי הא תינח כל דבר נטיעה דלאו בר נטיעה כגון בשר ביצים ודגים מנא ליה אלא סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה: ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלא

ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אצל חכם ילך אצל חכם מאי עביד ליה הא עביד ליה איסורא אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנא' [\[תהילים כד-א\]](#) לה' הארץ ומלואה ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב [\[תהילים קטו-טז\]](#) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה

רש"י כיצד מצרכין וכו' חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן הפת: בורא מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטניות ורבי יהודה צעי היכר ברכה לכל מין ומין: גמ' קדש הלולים. בנטע רבעי כתיב ומשמע שני הלולים טעון באכילתו כשתאכלנו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה: האי מיבעי ליה. הלולים לשון חלולים חד מינייהו אתא לאורויי אחליה והדר אכליה הוציאהו לחולין ע"י פדיון אם זאת לאוכלו חוץ לירושלים וחד ללמדך שלא נאמרה תורת רבעי אלא בכרם שנא' קדש הלולים דבר שמהללין בו טעון חלול וזהו יין: שאין אומרים. הלויים שיר של קרבן במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח: הניחא למ"ד כו'. כולה סיומא דפרכא הוא וה"ק הניחא הא דילפת ברכה מהכא למאן דתני נטע רבעי דאית ליה כל פירות האילן בתורת רבעי ולא דריש מהכא דבר דטעון הלול טעון חלול אייתר ליה חד הלול לברכה: מאי איכא למימר. הא מיבעי ליה למדרש שאין חלול אלא במקום הלול: חד תני כרם רבעי. בכל מקום שיש במשנה נטע רבעי תני איהו כרם: הניחא אי יליף בג"ש. דריש למלתיה בג"ש ואייתר ליה חד הלול לברכה: אשכחן לאחריו. כדאשכחן בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח): חייב בעוללות. וכרמך לא תעולל (ויקרא יט) איזהו עוללות כל שאין להן פסויגין לא כתף ולא נטף אלא שורה יחידית של ענבים: קמה תוכיח. דאשכחן דארכה רחמנא ברכה דכתיב תאכל זה לחם וגו' (דברים ח) וסמיך ליה ואכלת ושבעת וברכת: ד מוזבח. יין לנסכים וסלת למנחות: שבעה מינין. האמורים בארץ חטה ושעורה וגו' (שם ח) ובתרייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת: שכן טעונים בכורים. דהכי אמרינן במנחות (פ"ט ד' פד): נאמר כאן ארץ כי זאתי אל הארץ (דברים כו) ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה מה להלן שבה הארץ אף כאן שבה הארץ: אלא סברא הוא. דלתרווייהו אית להו פירכא למאן דתני כרם ויליף ברכה מז' המינים איכא פירכא שכן טעונים בכורים ולמאן דתני נטע רבעי איכא למפרך התינה מידי דבר נטיעה דלאו בר נטיעה מנלן אלא סברא הוא דכיון דנהנה

כריך להודות למי שבראם: מעל. כנהנה מן ההקדש לכתוב לה' הארץ ומלואה כדאמרין לקמן: לאחר ברכה. הרי היא לבני אדם: (רש"י)

תוספות כיצד מברכין. לא שייך להקשות תנא היכא קאי דקתני כיצד כדפריך בריש מכילתין (ד' ב.) משום דהכא סברא הוא לברך כדמסיק בגמרא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה אי נמי י"ל דקאי אמתני' דמי שמתו (ד' כ:) דקתני בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו והכי נמי שייך הכא לברך על כל דבר ודבר ע"כ קאמר הכא כיצד מברכין: **אכליה** והדר אכליה. תימה למה לי קרא הא בפ"ב דקדושין (ד' נד:) גמרין קדש קדש ממעשר שני אי"כ נילף ממעשר שני וי"ל אי לאו קרא דהלולים הוה אמינא דאדרבה נילף לחומרא קדש קדש משביעית ואין לו פדיון. עוד פ"י רבינו חיים כהן אי מהתם הוה אמינא כי מעשר שני ממש ודוקא בזמן שמעשר שני נוהג כמו בשנה ראשונה ושניה ורביעית וחמישית לשמטה נוהג חלול אבל שלישית וששית שמעשר עני דוקא אימא לא קמ"ל חלולים: **שאין** אומרים שירה אלא על היין. פירוש אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח כגון זריקת דמים ונסוך המים כי אם על היין אבל ודאי מצינו שירה בלא יין כגון הלל שבשחיטת פסחים (תמיד נשחט ד' סד.) [ע"ש בתוספות]: **ולמאן** דתני כרם רבעי וכו'. ועתה קיימא לן דרבעי נוהג אף בח"ל מיהו בכרם נוהג ולא בשאר אילנות דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכרם רבעי בזמן הזה מחללין על שוה פרוט' ושוחקו ומטילו לנהר וכן מפורש בשאלתות דרב אחאי [פרשת קדושים סימן ק]: **ואתי** נמי זית במה הצד. וא"ת איכא למפרך מה להצד השוה שכן חייבים בלקט דפרט בכרם היינו לקט משא"כ בזית דאין בו לקט וי"ל דניחא ליה למפרך פירכא אפי' יהא הצד השוה חשוב למיתי זית מיניה מ"מ קאמר דשאר מינים לא ידע מיניה: **תינח** לאחריו. דעיקר ברכה לאחריו כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: **לפניו** לכ"ש. לאו ק"ו הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא ולעיל פרק מי שמתו (דף כא.) משמע גבי בעל קרי דלאו דאורייתא הוא ואפי' רבי יהודה לא פליג אלא משום דעשאן כהלכות דרך ארץ (שם ד' כב.): **דבר** שאין גדולו מן הקרקע. כגון בשר וחלב. וא"ת מאי איריא בשר אפילו ירקות נמי לא אתיא ליה וי"ל דאיכא למימר קמה תוכיח ולפי' רש"י ניחא דגריס דלאו בר נטיעה מנין וליכא למימר דאתא משאר אילנות דאיכא למפרך מה להנך שכן חייבים בפאה: **אלא** סברא הוא אסור לאדם שיהנה כו'. וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא והגמרא היה סבור מתחלה דלמוד גמור הוא: (תוספות)

רש"א הא מצעי ליה חד דאמר רחמנא חלול אכליה לקדשתיה והדר אכליה. פירוש: לא שנחליף את האותיות ונעשה הלולים כמו חלולים, אלא פירושא בעלמא הוא שיהלול הזה שאמרה תורה כאן היינו הלול של חלול כשמחללין קדושתו על פדיונו, אבל עיקר החלול ממקום אחר למדנוהו מדכתיב (דברים כ, ו) **אֲשֶׁר נָטַע פְּקַם וְלֹא חָלְלוּ יַלְדֵי וְיִשְׁבַּע לְבִיתוֹ וְגו'**, אלא שמס' לא למדנו מתי יהיה החלול וכאן גלה הכתוב שהוא בשנה הרביעית, דדרשינן האי קודש הלולים שיהא מהולל כקדש שלא יאכל פרוי בלא פדיון שיפדנו בשנה הרביעית. הראב"ד ז"ל. מנין שאין אומרים שירה אלא על היין. פירוש: לא שאין אומרים שירה בשום מקום אלא על היין, שהרי אומרים שירה בשחיטת פסחים

כדאיתא בפסחים בפרק תמיד נשחט (סד, א), וכן אומרין שירה במלחמה כדאיתא ביהושפט בדברי הימים (ב, כ, טו), אלא הכי קאמר שאין אומרים שירה באכילת מזבח כגון בהקטרה ובזריקת דמים ובנסוך המים אלא על היין בלבד. אחד תני כרם רבעי. ואע"ג דתנן (ביכורים פ"ב, מ"ו) אתרוג שיה לאילן בשלשה דרכים לערלה ולרבעי, דאלמא אפילו שאר נטעים טעונין חלול. יש לומר דרבי חייא ורבי שמעון בר רבי תנאי נינהו ופליגי. ולענין פסק הלכה קיימא לן כמאן דתני כרם רבעי דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוזה לארץ כדאיתא לקמן בפרקין (לו, א), והלכך אין נטע רבעי נוהג עכשיו אלא כרם רבעי. וכן כתוב בתוספות, ולא גפן יחידית אלא שתיים כנגד שתיים ואחת יולאה זנב דהיינו כרם. וכן כתב הרב בעל המאור ז"ל. אי נמי יליף גזירה שוה, אשכחן לאחריו לפניו מנא ליה. מסתברא דהכי פירושו אשכחן לאחריו, כלומר: מכל מקום מכאן אין ללמוד אלא ברכה אחת או לפניו או לאחריו, וכיון שכן נוקמא לאחריו דנלמוד סתום מן המפורש שחייבה תורה ברכה לשבעת המינים בהדיא לאחריהם כדכתיב (דברים ה, י) וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וַיְבָרַכְתָּ. ואם תאמר לאחריו בכרם למה לי מהלולים, הא בהדיא כתיבה ביה ואכלת ושבעת וברכת, והא גבי שבעת המינים כתיב. יש לומר דהוה אמינא דהתם ביין דוקא דומיא דזית משום דכתיב ביה זית שמן דמשמע שעל השמן קאמר, וטעמא משום דהיין והשמן עיקר הפרי דאישתנו לעילויא, אבל על הענבים עצמן לא אשכחן אלא מקדש הלולים ואף היא לאחריו ולא לפניו. ובהא נמי מיתריץ הא דאמרינן בסמוך ואתיא נמי זית הואיל ואית ביה כד מזבח, ואקשינן וזית מלך מזבח אתיא, הא בהדיא כתיב ביה כרם וכו', ולא אקשינן הא בהדיא כתיב ביה ואכלת ושבעת, אלא טעמא כדאמרן דקרא דואכלת איכא לאוקמי דוקא בשמן מדכתיב זית שמן אבל הכא בזית עצמו. וראיתי בשם רש"י ז"ל בהפך זה דההוא קרא דארץ חטה ושעורה גפן וגו', הוה מוקמינא בענבים ממש דומיא דתאנה ורמון, והאי קרא דהלול משמע יין כדכתיב שם (ויקרא יט, כה) לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ וְהֵינּוּ יֵין כדכתיב (במדבר יח, ל) וְיִבְרַכְתֶּם אֶת יְקָב. קל וחומר כשהוא שבע מצדך כשהוא רעב לא כל שכן. ולא קל וחומר ממש הוא דאילו כן שבעת המינים יהיו טעונין ברכה לפנייהם מן התורה, ואנן תנן לעיל בפרק מי שמתו (כ, ב) גבי בעל קרי ועל המזון מצדך לאחריו ואינו מצדך לפניו, וטעמא משום דלאחריו הוה לאורייתא ולפניו לא הוה אלא מדרבנן כדאיתא התם בגמרא, ואפילו לר' יהודה לאמר מצדך לפנייהם ולאחרייהם, היינו משום דסבירא ליה דבעל קרי מותר בהם משום דעשאום כהלכות דרך ארץ כדאיתא התם, אלא משום דלא

סלקא הא שמתא לא דייקין זנה כולי האי. הכי גרסינן בכל הספרים: סברא היא
 אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. כלומר: בזמן שיש לך נטיעה
 וזין מידי ללאו זר נטיעה, וזין למאן דתני נטע רבעי וזין למאן דתני כרס רבעי, ליכא
 דטעון ברכה לא לפניו ולא לאחרי מן התורה אלא שבעת המינים בלבד שהן טעונין
 [ברכה] לאחריהן מן התורה, הא שאר מינין זין לפנייהן זין לאחריהן אין טעונין כלל
 אלא מסברא וקרא אסמכתא בעלמא. כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה מעל.
 ירושלמי (בפרקין ה"א): כתיב (תהלים כד, א) 'לְהַאֲרֹץ וּמְלוֹאֲהָ יִפְּזֹר וַיִּסְפְּי זָהָב, הנהנה
 כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו כל המצות [וכו']', רבי חזקיה ר' ירמיה ר' אבין
 בשם ריש לקיש אַמְרַתְּ לֵהּ 'אַדְנֵי אַתָּה טוֹבְתִי בַל עָלִיד (תהלים יז, ב), אם אכלת וברכת
 כזיכול משלך אכלת. (רשב"א)

דף לה - ב

כאן לאחר ברכה א"ר חנינא בר פפא כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה
 כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנא' [משלי כח-כד] גוזל אביו ואמו
 ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנא'
[דברים לב-ו] הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנא' [משלי
א-ח] שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש
 משחית א"ר חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל
 לאביהם שבשמים: ר' חנינא בר פפא רמי כתיב [הושע ב-יא] ולקחתי דגני
 בעתו וגוי' וכתיב [דברים יא-יד] ואספת דגנך וגוי' ל"ק כאן בזמן שישראל
 עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ת"ר
 ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנא' [יהושע א-ח] לא ימוש ספר התורה הזה
 מפיך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי
 ר' ישמעאל ר"ש בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע
 בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורע בשעת הרוח
 תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן

נעשית ע"י אחרים שנא' [ישעיה סא-ה](#) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' [דברים יא-יד](#) ואספת דגנך ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנא' [דברים כח-מח](#) ועבדת את אויביך וגו' אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רבי יהודה בר' אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידן דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידן ואמר רבה בר בר חנה אר"י משום ר"י בר' אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיפות כדי לפטרן מן המעשר דא"ר ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנא' [דברים כו-יג](#) בערתי הקדש מן הבית ור' יוחנן אמר אפי' חצר קובעת שנא' [דברים כו-יב](#) ואכלו בשעריך ושבעו: חוץ מן היין וכו': מאי שנא יין אילימא משום דאשתני לעלויא אשתני לברכה והרי שמן דאשתני לעלויא ולא אשתני לברכה דאמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע אמרי התם משום דלא אפשר היכי נברך נברך בורא פרי הזית פירא גופיה זית אקרי ונברך עליה בורא פרי עץ זית אלא אמר מר זוטרא חמרא זיין משחא לא זיין ומשחא לא זיין והתנן הנודר מן המזון מותר במים ובמלח והוינן בה מים ומלח הוא דלא אקרי מזון הא כל מילי אקרי מזון נימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי אין מברכין בורא מיני מזונות אלא בה' המינין בלבד וא"ר הונא באומר כל הזן עלי אלמא משחא זיין אלא חמרא סעיד ומשחא לא סעיד וחמרא מי סעיד והא רבא הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי טובא גריר פורתא סעיד ומי סעיד כלל והכתיב [תהילים קד-טו](#) ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד וגו' נהמא הוא דסעיד חמרא לא סעיד אלא חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח אי הכי נברך עליה שלש ברכות לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא אי קבע עלויה סעודתיה מאי א"ל לכשיבא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא השתא

מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם : גופא אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אייר יצחק אייר יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ היכי דמי אילימא דקא שתי ליה (משתה) אוזוקי מזיק ליה דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש הסך שמן של תרומה משלם את הקרן ומשלם את החומש אלא דקא אכיל ליה על ידי פת אי הכי הויא ליה פת עיקר והוא טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אלא דקא שתי ליה עיי' אניגרון דאמר רבה בר שמואל אניגרון מיא דסלקא אנסיגרון מיא

כ"י גוזל להקב"ה. את ברכתו: וכנסת ישראל. שכשחטאו הפירות לוקין: אין פשע. ולפי שהוא מיקל רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לחיט משחית: לירבעם בן נבט. שחטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא: בזמן שעושין רלונו. הדגן שלהם וכשאין עושים רלונו נוטלו ומראה להם שהוא שלו: דברים ככתבו. שלא יעסוק בדרך ארץ: הנהג בהם. עם דברי תורה: מנהג דרך ארץ. שאם תבא לידי לורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה: אפשר. בתמיה אפשר כדבריו: זיומי ניסן. ימי הקליק: זיומי תשרי. לריכת הגתות והבדים: דרך טרקסמון. דרך שערי החלר והבית: פני הבית. פתח כניסה ויליאה: אין הטבל מתחייב במעשר. מן התורה אבל אכילת קבע אסור לאכול מדרבנן: זית אקרי. והוא ליה בורא פרי הפרי שהפרי קרוי זית ואין זו בריאת שמים כי בידי אדם היא בריאה זו אבל גבי גפן גפן היא העץ והענבים הם פרי הגפן: חמרא זיין. להכי חשיב לקבוע לו ברכה לעצמו: ואמר רב הונא. הא דקתני מותר במים ובמלח ואסור בשאר אוכלין ומשקין לאו באומר קונם מזון עלי דאין מזון אלא מה' מיני דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבלת שועל ושיפון אלא באומר כל הזן עלי קונם וכל מיכלי נהי ללא אקרו מזון מיהו מיזן זייני בר ממים ומלח אלמא משחא זיין: סעיד. חשיב טפי ממזון: והכתיב ויין ישמח לבב אנוש. וסיפא דקרא ולחם לבב אנוש יסעד משמע אבל יין אינו אלא משמח ומשני לאו כדקאמרת אלא לחם יסעד ולא ישמח אבל יין סועד ומשמח: אי הכי. דזיין וסעיד מזון הוא ולבריך עליה שלש ברכות לאחריו ואנן אמרינן לקמן בפרקין (דף לז.) כל שהוא משבעת המינין ולא מין דגן חכמים אומרים ברכה אחת: אוזוקי מזיק. לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב: דתני'. ללאו בר אכילה היא: השותה שמן של תרומה. בשוגג: משלם את הקרן. כשאחד מזיק את חברו בממונו: ואין משלם

חומש. לגבי חומש אכילה כתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה (ויקרא כב) פרט למזיק: ע"י הפת. משום לפתן: ע"י אניגרון. מין מאכל הוא ונותנים לתוכו שמן ושנוי במשנה בכמה מקומות: לאמר רבה בר שמואל. לא אתא הכא אללא לפרושי לן מאי ניהו: מירא דסלקא. מים ששלקו בהן תרדין: (רש"י)

תוספות כאן לאחר ברכה. וכן בפי כל כתבי (שבת ד' קיט.). אמרי' כשהיו מניחים השולחן היו אומרים לה' הארץ ומלואה וכשהיו מסלקין השולחן היו אומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם: **כאן** בזמן שישראל עושין רצונו של מקום שנאמר ואספת דגנך. וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מוקמי ליה. וי"ל דמיירי ודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ"כ דאינם צדיקים גמורים ועוד י"ל דפליג ליה אהא דלקמן שבא לפרש מה בין עושים ואין עושין והכא בעושים ואין עושים כי הדדי נינהו: **דרך** טרקסמון. פירש"י היינו דאורייתא אבל מדרבנן גם חצר קובעת כדמשמע בפי יוצא דופן (נדה ד' מז:) איזהו חצר שחייב במעשר וכו' וכן מוכח בפי המביא (ביצה ד' לה.): **טובא** גריר. מכאן משמע שאסור לשתות יין בערב פסח מן המנחי' ולמעלה ואם רוצה לשתו' צריך לשתות הרבה דטובא מגריר גריר: (תוספות)

א

-

לו

דף

דכולהו שלקי אי"כ הוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו דתניא החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע פשיטא מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכוין לא לבריד עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: קמחא דחיטי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ורב נחמן אמר שהכל נהיה בדברו אי"ל רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דר' יוחנן ושמואל קיימי כוותיה דאמר רב יהודה אמר שמואל וכן אי"ר יצחק אי"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ אלמא אע"ג דאשתני במלתיה קאי הי"נ אע"ג דאשתני במלתיה קאי מי דמי התם לית ליה עלויא אחרינא הכא אית ליה עלויא אחרינא בפת וכי אית ליה עלויא אחרינא לא מברכינן עליה בורא פרי האדמה אלא שהכל והאי"ר זירא

אמר רב מתנא אמר שמואל אקרא חייא וקמחא דשערי מברכינן עלייהו שהכל נהיה בדברו מאי לאו דחיטי בורא פרי האדמה לא דחיטי נמי שהכל נהיה בדברו ולשמעינן דחיטי וכ"ש דשערי אי אשמעינן דחיטי הוה אמינא ה"מ דחיטי אבל דשערי לא לבריך עליה כלל קמ"ל ומי גרע ממלח וזמית דתנן על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו אצטריך סד"א מלח וזמית עביד אינש דשדי לפומיה אבל קמחא דשערי הואיל וקשה לקוקיאני לא לבריך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי : קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו רב יהודה אמר בורא פרי האדמה פירא הוא ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו הואיל וסופו להקשות אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא כוותך מסתברא דהא צנון סופו להקשות ומברכינן עליה בורא פרי האדמה ולא היא צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי לא מברכינן עליה והרי צלף דנטעי אינשי אדעתא דפרחא ותנן על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ אמר רב נחמן בר יצחק צלף נטעי אינשי אדעתא דשותא דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הלכתא כותיה דשמואל : אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין למימרא דאביונות פירי וקפריסין לאו פירי ורמינהו על מיני נצפה על העלים ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ הוא דאמר כר"ע דתנן רבי אליעזר אומר צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין ר"ע אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהוא פרי ונימא הלכה כרבי עקיבא אי אמר הלכה כרבי עקיבא הוה אמינא אפי' בארץ קמ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אבל בארץ לא ונימא הלכה כרבי עקיבא בחוצה לארץ דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אי אמר הכי הוה אמינא הנ"מ גבי מעשר אילן דבארץ גופא מדרבנן אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא אימא בח"ל נמי נגזור קמ"ל רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין א"ל מאי דעתך כר' עקיבא דמיקל ולעביד מר כב"ש דמקילי טפי דתנן צלף ב"ש אומרים כלאים בכרם וב"ה אומרים אין כלאים בכרם אלו ואלו מודים שחייב בערלה הא גופא קשיא אמרת צלף ב"ש אומרים כלאים בכרם אלמא מין ירק הוא והדר תני אלו ואלו מודים שחייב בערלה אלמא מין

אילן הוא הא לא קשיא ב"ש ספוקי מספקא להו ועבדי הכא לחומרא
והכא לחומרא מ"מ לב"ש הוה ליה ספק ערלה ותנן ספק ערלה בא"י
אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד

רש"י דכולהו שלקוי. כל מיני ירק שלוק: החושש בגרונו. ולריך לתת בו שמן הרבה
דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל: לא יערענו בשמן. בשבת דמשהי ליה בתוך גרונו
ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא וחכמים גזרו על כל
רפואות הנכרות משום שחיקת סמנים שהיא מלאכה: תחלה. כלומר לכתחלה לא יתן
השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם בליעה ואם בא להשהותו ישהנו: דאית ליה הנאה
מיניה. לבד הרפואה יש לו הנאה אכילה: והלכתא וכו'. עד פטר להו לא גרסינן ומה"ג
הוא: קמחא דחטי. אוכל קמח חטים כמות שהיא: בורא פרי האדמה. כשאר כוסם
חטין דתניא לקמן בפרקין (ד' לז). שמצרך בורא פרי האדמה: דאשתני. וגרע הואיל ולא
אשתני לעלויא מעלייתא: במלתיה קאי. והוה ליה ככוס חטין: הכא אית ליה עליויא
אחרינא. הלכך יאכל מכלל פרי ולכלל דרך אכילתו לא בא אכל השמן מיד בא בשנויו
לכלל דרך אכילתו ועיקר הפרי לכך נטעוהו הלכך פרי הוא: מאי לאו. מדאמר שערי
מכלל דס"ל בחטיי בפה"א דחשיב: ומי גרע ממלח זמית. והיכי תיסק אדעתין דלא
תבעי ברכה: זמית. שלמיר"א {שלמויר"א: מי מלח- של שימורים} : קוקיאני. תולעים שבמעיים:
דאית ליה הנאה. באכילה: קורא. רך של דקל כשענפיו גדלים בכל שנה ושנה כדרך כל
האילנות הנוסף בשנה זו רך ובשנה שניה מתקשה ונעשה עץ: אנון סופו להקשות. שאם
אינו תולשו בעתו הוא מתקשה כעץ: אדעתא דפוגלא. לאכלו כשהוא רך ושמו פוגלא:
אלף. מין עץ: אדעתא דפרחא. שם פרי: מיני נפפה. הוא אלף לפי שגדלים בו כמה
מיני אכילה קרי ליה מיני: תמרות. בתוך העלים גדלים כמין תמרות וכולטין בעלה
כמו בעלין של ערבה: אביונות. הוא הפרי: הפריסין. הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי
כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים: אלף נטעי אינסי אדעתא דשותא. לאכול את
העלים ואת התמרות שאינן ממעטין את האילן בכך: דקלא לא נטעי אינסי אדעתא.
לאכול את הקורא שהאוכלו ממעט ענפי האילן: ערלה בחוץ לארץ. מדברי סופרים
היא: לכל המיקל בארץ. בערלה הלכה כמותו בחוץ לארץ דכיון דאינה מן התורה
הלך אחר המיקל: גבי מעשר. דהא דר"ע לגבי מעשר איתמר דמעשר פירות האילן
דבארץ גופה דרבנן שהתורה לא חייבה לעשר אלף דגן תירוש ויבנה: כלאים זכרם.
קסבר מין ירק הוא: מ"מ לב"ש הוה ליה ספק ערלה וכו'. האי מ"מ מסקנא דפירכא

דרכינא הוא ולמימר שאף הפרי עצמו מותר בחוזה לארץ דהא בארץ ספק הוא ותנן ספק ערלה כו': ובסוריא. ארס לובה שכבש דוד והוסיפה על גבול ארץ ישראל: ובחזרה לארץ. הלוקח מן החסוד על הערלה ויודע הוא שיט צפרדסו זקנות ונטיעות: יורד ולוקח. הימנו אף על פי שספק הוא אם יביא מן הנטיעות: (רש"י)

תוספות לא יערענו. פירש"י להשהותו וא"ת א"כ לפלוג וליתני בדידה מאי איריא ע"י אניגרון אפילו בעיניה שרי לבלעו לאלתר דהא אינו אסור אלא לערער דהיינו להשהותו ע"כ פי' הר"י לא יערענו אפי' בבליעה בלא שהייה שכל שתייה שאינה אלא לרפואה קרי ליה ערעור ואפי' כשבולעו והיינו טעמא דמתסר משום דקא מוכחא מילתא דלרפואה קא מכוין א"י יש ליישב פירוש רש"י לא יערענו להשהותו אבל נותן הוא לתוך אניגרון ואפילו להשהותו או בולעו בעיניה בלא שהייה: כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. ונראין הדברים דאם אדם שותה משקין אם המשקין רעים לשתות דלית ליה הנאה מיניה לא בעי ברוכי ואי אית ליה הנאה מיניה בלא הרפואה בעי ברוכי: והלכתא שכתוב בספרים לא גרסי' דלשון ה"ג הוא עד קמחא וכו': **קמחא** דחיטי. נראה דלא מיירי בקמחא ממש דאם כן לא שייכא ביה ברכה דבורא פרי האדמה אלא מיירי בקמחא שקורין אישקלא"טיר או בקמח שעושין משבולת שועל שמייבשין בתנור: לא נטעי אינשי אדעתא דקורא. וסבר גמי כוותיה דשמואל וא"כ אותן לולבי גפנים דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי מברכינן עלייהו שהכל נהיה בדברו ואותן שקדי' כשהם רכים אוכלים קליפתם החיצונה ולא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהן רכים כי אם לאכול הגרעינין שלהן כשיתבשלו מברך עלייהו נמי שהכל: (תוספות)

רש"י הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו. פירושו: ואלע"ג דבאפי נפשיה לזוקי מזיקה, כיון דעל ידי אניגרון מעלי לרפואה ומעלי לאכילה משתני לעלויא קרינן ביה ומכל מקום לענין ברכה כי שתי ליה בשבת על ידי אניגרון מצדך עליה בורא פרי העץ דהא עיקרו שמן, אבל אי שתי ליה בחול על ידי אניגרון לא מצדך עליה כלל משום דהוי ליה אניגרון עיקר ושמן טפלה לו ואינו מצדך על השמן אלא על האניגרון שהוא עיקר, ואי שתי ליה באפי נפשיה לא מצדך עליה כלל משום דלזוקי מזיקה, כן כתב רב האי גאון ז"ל. ונראה דלאו דוקא בשבת ובחול לאין הזכרות משתנות בשנוי העתים, אלא כל ששותהו על ידי אניגרון ומתכוין בו לרפואה בין בחול בין בשבת מצדך עליו בורא פרי העץ דהוי ליה שמן עיקר, וכל שאין מתכוין לרפואה אלא לאכילה הוי ליה אניגרון עיקר בין בחול בין בשבת ואינו מצדך אלא על האניגרון. ומה שחלק הגאון ז"ל בין שבת לחול, נראה לי שדעת הגאון ז"ל שאף על פי שחושש בגרונו אם הוא שותה את השמן ע"י אניגרון לא מוכחא מלתא דמשום שהוא חושש בגרונו שותהו, ואלרבה מוכחא איפכא דא"כ למה ליה אניגרון יערער את השמן לבדו דהא אפשר והוא עדיף ליה טפי, אבל בשבת כיון דחושש בגרונו אפילו בסתם דעתו על השמן אלא שאי אפשר לו בערעורו

לכדו, ומכל מקום אפילו בחול אם מתכוין ממש לרפואה מצדך עליו דהוא עיקר. והיינו לחוקימנא בחושך בגרונו דאלמא לא משכחת לה לעולם דמצדך עליה בורא פרי העץ אלא בחושך בגרונו, הא בנותן לתוך אניגרון שלא מחמת רפואה לא מצדך על השמן אלא על האניגרון. והא דמייתי צרייתא דחושך בגרונו בשבת לאו למימרא דדוקא בשבת מצדך על השמן, אלא מלתא בעלמא דקאמר ולומר דפעמים שהשמן הניתן לתוך אניגרון עיקר, וכדקתני בצרייתא דחושך בגרונו נותן שמן לתוך אניגרון וכולע. קמחא דחטי רב(י) יהודה אמר בורא פרי האדמה ורב נחמן אמר שהכל נהיה בדברו. פירוש: קמחא דקליות של חטים הא שאר קמחים לא שאינו בר אכילה. וקיימא לן כרב יהודה, מדקאמר ליה רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דשמואל ור' יוחנן קיימי כותיה. והא דדחה רב נחמן ואמר דשאני קמחא דאית ליה עלויא אחרינא בפת, דיחויא היא ופסטה כרב יהודה אזלא, הלכך קיימא לן כוותיה. וכן פסק הראב"ד ז"ל. ומיהו רבנו האי גאון ז"ל פסק משמא דכולהו רבנותא כרב נחמן, משום דלאו דרכייהו דאינשי למיכל קמחא. ומשמע דאינהו מפרשי ליה בקמחא דחטי ממש בדלח חרכו, ובדאי דהיא לא שייכי אינשי למיכלא, והלכך בהיא מסתבר טעמא דרב נחמן, אבל בשל קליות מסתבר טפי טעמיה דרב יהודה. ואפשר נמי דסוגין מכרעא דלאו בקמחא דקליות מיירי אלא בקמחא דעלמא כדברי הגאונים ז"ל, מדקאמר רב נחמן הכא איכא עלויא אחרינא בפת, ואי דקלי לא שכיח למעבד מיניה פת ולית ליה עלויא אחרינא. ומכל מקום כולהו פסקי משמע דמיכווני לחדא דאי של קלי בורא פרי האדמה כרב יהודה, ואי בקמחא דעלמא שהכל כרב נחמן, אבל דשערי אפילו של קלי שהכל דהואיל והאי לקוקני לא שכיח למיכליה. ובצרכה שלאחריהם בין דשערי בין דחטי איכא למימר דמצד מעין שלש, דכיון דאילו אפו ליה מצדך שלש כי לא אפו ליה מצדך מעין שלש, וכדמשמע לכאורה מפלוגתייהו דרבן גמליאל וחכמים דמייתי לה לקמן (לז, א) דקתני כל שהוא משצעת המינין ולא מין דגן או ממין דגן ולא אפאו פת רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש, דאלמא כל שלא אפאו מצדך עליו ברכה אחת מעין שלש ואפילו כוסם את החטה ואפילו אכיל קמחא בין דחטי בין דשערי. ובתוספות אמרו שאינו מצדך מעין שלש אלא על שצעת המינין ולא מין דגן או מין דגן דעשאו כעין דייסא ודכותיה שמצרכין עליו בתחלה בורא מיני מזונות, הא על מי שמצרכין עליו בורא פרי האדמה אין מצרכין עליו בסופו אלא בורא נפשות, שלא מנינו שתקנו בכל מקום מעין ג' על האדמה ועל פרי האדמה, דלקמן בפרקין (מד, א)

אמרין ברכה אחת מעין שלש מאי הוא, מחמשה המינין על המחיה ועל הכלכלה, ושאינו מין דגן על העץ ועל פרי העץ, אבל על האדמה ועל פרי האדמה לא קאמר. והא דאמרין לקמן (לז, א) כל שהוא מין דגן ולא אפאו פת ברכה אחת מעין שלש, הכי קאמר דבשלינהו ועבדינהו כעין דייסא, אבל כוסם את החטה או את הקמח שאינו מצרך עליו בתחלתו אלא בורא פרי האדמה, בסופו בורא נפשות. ותדע לך דהיא ודאי בדבשלינהו מייירי ולא בכוסם חי, דהא קתני בהדיא רבן גמליאל אומר שלש ברכות, ואילו בכוסם את החטה אסיקנא לקמן (מד, א) דאפילו לרבן גמליאל אינו מצרך עליו שלש ברכות, וטעמא דמלתא משום דלא הוי אכילה חשובה כל כך ואפילו קלי, ועוד ראייה מדתניא (לז, א) הכוסם את החטה מצרך עליו בורא פרי האדמה טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מצרך עליו המוציא ולבסוף שלש ברכות, אין הפרוסות קיימות בתחלה מצרך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, אלמא מדלא קתני הכי בכוסם שמע מינה דוקא בשאפאה ובשלה ושאיין הפרוסות קיימות הא בכוסם לבסוף אינו מצרך ולא כלום, ועוד דלמה ליה לאשמועינן בשאפאה ובשלה ואין הפרוסות קיימות דמצרך עליו לבסוף מעין שלש הא אפילו בכוסם חי מצרך עליו כן, וכ"ש בשבשלה, אלא דאיכא לדחויי דהא דלמא הכא אינטריך לאשמועינן דאע"ג דאפאה כיון דבשלה ואין הפרוסות קיימות לא מצרך אחריו שלש ברכות כיון דליכא תורתא דנהמא. וכן כתב הראב"ד ז"ל דלא מצרכין מעין שלש בכוסם את החטה לפי שאין בו לא כלכלה ולא מחיה ולא מזון, אלא בורא נפשות מצרכין עליה, וכן כתב לקמן בשמעתא דדברים הבאים בתוך הסעודה. ומכל מקום אמרו בשם ר"ת ז"ל שמצרך לאחריו מעין שלש. והמחמיר שלא לכוס כלל לאפוקי נפשיה מפלוגתא תבא עליו ברכה, וכענין שאמר בירושלמי דפרקין (ה"א): רבי ירמיה בעי אהין דאכל סלת ודעתיה למיכל פיתא מהו מצרך עליה בסופה. אמר רבי יוסה דהכי לא אכל ר' ירמיה סלת מן יומיו. ופירוש משום ספק ברכה. ואף על גב דקלסיה שמואל לרב יהודה הלכתא כותיה דשמואל. וטעמא דמלתא כדאמרן דכל מידי דלא נטעי אנשי אדעתא דהכי לא מצרכין עליה אלא שהכל, דלא מקרי פרי. והלכך אותן שקדים הקטנים שאדם אוכל קליפתן החיצונה בעודן רכין לא מצרכין עליה אלא שהכל, דלא נטעי אינשי אדעתא דקליפתן, וחלופם בשקדים המרים דקטנים מצרכין עליהן בורא פרי העץ דאדעתא דהכי נטעי להו, גדולים ולא כלום לפי שהן מרים ואינן ראויין לאכילה. וכן כתב הרב בעל הלכות גדולות ז"ל. רבי אליעזר אומר לרף מתעשר האציונות והתמרות והקפריסין, רבי

עקיבא אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד. ומתניתין דקתני על מיני נלפה על העליון ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה, איכא למימר דאתיא כרבי אליעזר, ואף על גב דלדידיה אין העליון מתעשרין ללא חשיב להו אפילו כירק, מכל מקום לענין ברכה כיון דמתהני מיניה ונטעי ליה אינשי אפילו אדעתא דהני כשותא, ברוכי מזבדך אפילו אעליון בורא פרי האדמה, אבל לענין מעשר דמדרבנן לא חייבו אותו על העליון. אבל לרבי עקיבא לא אתיא, ולרבי עקיבא לא מזבדך אקפריסין בורא פרי העץ אלא על מה שהוא עיקר הפרי, וכיון דלדידיה אין מתעשר אלא אביונות, שמע מינה דלא חשיב ליה פרי העץ והלכך אפילו לענין ברכה כן. ותדע לך דאילו אפשר לחלק בפרי העץ בין ברכה למעשר וערלה, מאי קא מוטיב ממתניתין דנלפה לרב, דלמא ברכה שאני, והלכך לדידן דקיימא לן כרבי עקיבא אף לענין ברכה לא מזבדך אקפריסין בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה. ומקאת ספרים גרסי נמי הכי בהדיא בשלהי שמעתין במסקנא דשמעתא: מדלגבי ערלה לאו פירא נינהו לגבי ברכה נמי לאו פירא נינהו ולא מזבדךנין עלויה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה. אבל הראב"ד ז"ל כתב דאינו מלשון הגמרא אלא מהרב בעל ההלכות ז"ל ולעולם לענין ברכה מזבדךנין אקפריסין בורא פרי העץ. ואינו מחוור כמו שכתבתי דאם כן לא הוי מוטיב מינה למר בר רב אשי דאכיל את הקפריסין. (רשב"א)

ב - **לו** **דף**

ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט רבי עקיבא במקום ר"א עבדין כותיה ובי"ש במקום ב"ה אינה משנה ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי ורחמנא אמר [ויקרא יט-כג](#) וערלתם ערלתו את פרו את הטפל לפריו ומאי ניהו שומר לפרי אמר רבא היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר הכא במחובר איתיה בתלוש איתיה איתביה אביי פיטמא של רמון מצטרפת והנץ שלו אין מצטרף מדקאמר הנץ שלו אין מצטרף אלמא דלאו הוא ותני גבי ערלה קליפי רמון והנץ שלו קליפי

אגוזים והגרעינים חייבין בערלה אלא אמר רבא היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפירי היכא דאיתיה בשעת גמר פירא האי קפרס ליתיה בשעת גמר פירא איני והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוי בכופרא וקא קרי ליה שומר לפירי רב נחמן סבר לה כרבי יוסי דתנן רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פרי ופליגי רבנן עליה מתקיף לה רב שימי מנהרדעא ובשאר אילני מי פליגי רבנן עליה והתנן מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית ב"ש אומרים כל האילנות משיוציאו וב"ה אומרים החרובין משישרשו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן פול הלבן ס"ד אלא אימא שיעורו כפול הלבן מאן שמעת ליה דאמר בוסר אין סמדר לא רבנן וקתני שאר כל האילנות משיוציאו אלא אמר רבא היכא אמרינן דהוי שומר לפירי היכא דכי שקלת ליה לשומר מיית פירא הכא כי שקלת ליה לא מיית פירא הוה עובדא ושקלוה לנץ דרמונא ויבש רמונא ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא (והלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פירא נינהו לגבי ברכות נמי לאו פירא נינהו ולא מברכין עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה) פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר לא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומי דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור מיתבי היה ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פרוי איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזהו זה הפלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר [\[דברים ח-ט\]](#) ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא אמרי ליה רבנן למרימר כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור והא אמר רבא האי המלתא דאתיא מבי הנדואי שריא ומברכין עליה בפה"א לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא חביץ קדרה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו רב כהנא אמר במ"מ בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה רב יהודה אמר שהכל סבר דובשא עיקר רב כהנא אמר בורא מיני מזונות סבר סמידא עיקר א"ר יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות: גופא רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין

מברכין עליו בורא מיני מזונות ואיתמר נמי רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שהוא מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וצריכא דאי אשמעינן כל שהוא הוה אמינא משום דאיתיה בעיניה אבל על ידי תערובות לא

רפ"י ובלבד שלא יראנו. החצר כשהוא לוקט מן הנטיעות: אינה משנה. ואין זה ספק אלא ודאי: ותיפוק ליה. דאי נמי ר' עקיבא דאמר לענין מעשר דלאו פירא נינהו לענין ערלה אסירי קפריסין דהוה ליה שומר: בתלוש ליתיה. סופו שנופל הימנו כשמגיע להתבשל: פיטמא של רמון. הפרח שבראשו כעין שיץ לתפוחים ולספרגלין: מטטרפת. לכבינה לטומאת אוכלין: והגז שלו. נז ברמון כקפרס באציונות: אין מטטרף. אע"ג דק"ל בהעור והרוטב (ד' ק"ז): שומרים מטטרפין לטומאה קלה דהיינו טומאת אוכלין הגי מילי קליפת האגוז והרמון אבל הגז שומר על גבי שומר הוא ואין מטטרף והכי אמרינן בהעור והרוטב (ד' ק"ט): חייבים בערלה. דרחמנא רבינהו מאת פרו הטפל לפריו והא נז ליתיה שומר בתלוש שכשמתיבץ נופל מעל הקליפה: הפרס ליתיה בגמר פירא. כשמגיע סמוך לבשולו הוא נופל ממנו: מתחלי. בתמרי כקפרס בללף: כופרא. כשהתמרים קטנים קודם בשולם: סבר לה כר' יוסי. דכופרא הוי פרי ואע"פ שלא נגמר לפיכך שומר שלו חשוב שומר: סמדר אסור. ענבים כיון שנופל הפרח וכל גרגיר נראה לעצמו קרוי סמדר וקאמר ר' יוסי כיון שצא לכלל סמדר קרוי פרי ואסור משום ערלה: ופליגי רבנן עליה. והלכה כרבים הלכך אציונות בעוד שהקפריסין בהן לאו פירי נינהו ולא מיקרו קפריסין שומר לפרי: בשאר אילנות. חוץ מן הענבים: אין הולכין בשביעית. דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד: משויאילו. את הפרי: משישרשו. משיראו בהן כמין שרשרות של חרובין: משיגרעו. שהענבים גסים כגרוע ולקמן מפרש לה: משיניאו. משיגדל הגז סביב: הוא בוסר הוא גרוע. כל מקום שהזכירו בוסר הוא גרוע: פול הלבן פ"ד. הא בענבים קיימינן: מאן שמעת ליה דאמר. גבי ענבים בוסר הוא דהוי פרי אבל סמדר לא: רבנן. הוא דפליגי עליה דר' יוסי במסכת ערלה וקאמרי בשאר אילנות דמשויאילו הוי פרי הראוי: ביטיתא. אציונות: כס פלפלי. כל דבר שאדם אוכל שלא דרכו מקרי כסיסה: פטור. מכרת: המלתא. ליטואר"ן לויטואר"א: דייסא לתרופה העשויה מעשבים ממותקים} בלעז: שריא. אין בה לא משום בשול נכרים ולא משום געול נכרים: הנדואי. כושיים: חביץ קדרה. מין מאכל קפוי כמו חלב שחצוהו בקיבה כך עושין מאכל קפוי בקדרה ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא וקרו ליה אברושד"י: דייסא.

שָׁל חֲטִיּוֹת כְּתוּשׁוֹת צְמֻכְתָּהֶן: דִּיּוּסָא כְּעֵין חֲזִיזָא קְדֵרָה. לְקַמְנָא מִפְרָשׁ לֵה חֲטִי דְמִתְצַרֵי
בְּחֻשְׁתָּא וְיִהְיוּ צְהוּ דְזַבְשָׁא וְעֻצִיד לְהוּ בְּקֵדִירָה: סְמִידָא. סְלֵת: (רַש"י)

תוספות קליפי אגוזים והגרעינים חייבין בערלה. דפירי נינהו מכאן שיש לברך על הגרעינים של גודגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינים של פירות בורא פרי העץ: אין קוצצין אילנות בשביעית. וא"ת בלא שביעית נמי תיפוק ליה דאסור משום לא תשחית את עצה (דברים כ) וי"ל דלא טעין קבא דלא שייך ביה לא תשחית כדאיתא פ' לא יחפור (ב"ב כו.) אי נמי איירי דמעולה בדמים לעשות ממנה קורות דאז לא שייך לא תשחית ומיהו משום איסורא דשביעית איכא לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד: **שיעורו** כפול הלבן. ופחות מכאן לא הוי פירא מכאן יש ללמוד דעל בוסר פחות מפול לא מברכין עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה: לשון ה"ג והלכתא כמר בר רב אשי מדלגבי ערלה לאו פירא הוא וכו'. והיה אומר הר"מ דלגבי ערלה לאו פירא הוא היינו משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אבל בארץ ודאי הוי פירא ומברכין עליו בורא פרי העץ ובברכות ליכא חלוק בין בארץ לח"ל: **ברטיבא**. כגון ליטוארי"ו בלעז מברכין עליה בורא פרי האדמה אבל יבישתא לא מברכין עליה וכן הלכה בזנגבילא שקורין זינזי"ברו בלעז וכן קל"ו של גרופל"י שאין רגילים לאכול [אלא] ברטיבא כגון בליטוארי"ו אין מברכין עליהם כלל ביבשתא אבל עץ של קנמון שקורין קניל"א מברכין עליו בורא פרי האדמה מפני שרגילין לאכלו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים ועל צוקר"ו מברכין בורא פרי העץ כי יערי עם דבשי (שיר ה) זה צוקר"ו ואגוז שקורין מושקד"א מברכין בורא פרי העץ שגם נוהגין לאכול אותו ביובש: **כל** שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. וכן קלייריט"ש בלע"ז שעושים מקמח ומים או מחלב מברכין עליהם בורא מיני מזונות וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או לתוך עדשים או כרישים וכן לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך בורא מ"מ ואם לדבק בעלמא אינו צריך לברך בורא מ"מ וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך: (תוספות)

רש"א **קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים חייבין בערלה.** כתבו בתוס' דמכאן יש ללמוד שיש לצרף על הגרעינים של גודגניות שקורין אירדיש וגרעיני אפרסקין ותפוחים וכל מיני פירות בורא פרי העץ. ואינו מחזור בעיני כלל, שאלו אין חייבין בערלה משום פרי אלא מרבויה דאת דדרשין את הטפל לפריו, והיינו דערביניהו ותננהו צהדי קליפי אגוזים וכולהו מאת מרבינן להו, ואדרבה צל גודגניות ואפרסקין שגרעיניהן מרין משמע דלא מצרף צהו כלום, ולאו אדעתא דידהו נטעי להו כלל. ואי ממתק להו על ידי האור מצרף עליהו שהכל, כך נראה לי. ואמר רב אשי הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלצן. ויש ללמוד מכאן שאין מברכין על הבוסר עד שיהא כפול הלצן, הא פחות מכאן אינו נקרא פרי העץ אלא מברכין עליו בורא פרי האדמה דומיא דקפריסין, אבל שאר אילנות מסעה סיוליאו אף על פי שהן קטנים מאד מברכין עליהו בורא פרי העץ, וכן כתבו בתוספות. עץ שטעם עמו ופריו שוין ואיזה זה פלפלין. קשיא

לי ואימא אתרוג. וליתא, דאם כן למאי אנטריך לרביא, אללא ודאי פלפלין הוא
דאינטריך לרביי משום דכי יבשי לא חזו למיכלינהו בעינייהו כשאר פירי. לא קשיא
הא ביבישתא הא ברטיבתא. ובדאי משמע מהכא דרטיבתא חזי למיכל ומברכין עליה
בורא פרי העז. וכן פירש הראב"ד ז"ל. אבל הרב אלפסי ז"ל כתב בורא פרי האדמה.
וכן מלאתי גם לרבנו האי גאון ז"ל בפירושו. וביבשתא קיימא לן כרבא ולא מברכין
עלייהו כלום. דובשא עיקר. פירוש: רובו דבש ומיעוטו סולת ואי נמי עיקרו מחמת
דובשו וסלתו להטעימו ולהכשירו ומכל מקום כיון דסולתו מעורב בו להכשירו מברכין
על הסולת כדאסיקנא מהא דרב ושמאל. ולא דמי לתבשילא דליפתא (לקמן לט, א) תבשילא
דאף על גב דמפשי ביה קמחא לא מברכין עליה אללא שהכל, דהתם הוא משום דקמחא
לאו להכשיר ולמיהב ביה טעמא מערבין ביה אללא לדבוקי בעלמא, אבל הכא דלאכשורי איהו
תבשילא עיקר
מברכין. ועליה
(רשב"א)

א

-

ז

דף

קמ"ל כל שיש בו ואי אשמעינן כל שיש בו הוה אמינא כל שיש בו חמשת
המינים אין אבל אורז ודוחן לא משום דע"י תערובת אבל איתיה בעיניה
נימא אפילו אורז ודוחן נמי מברכין עליו בורא מיני מזונות קמ"ל כל
שהוא מחמשת המינים הוא דמברכין עליו בורא מיני מזונות לאפוקי
אורז ודוחן דאפילו איתיה בעיניה לא מברכין בורא מיני מזונות ואורז
[ודוחן] לא מברכין בורא מיני מזונות והתניא הביאו לפניו פת אורז ופת
דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה וגבי מעשה קדרה תניא
בתחלה מברך עליו בורא מ"מ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש
כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה כמעשה קדרה דמברכין עליו תחלה
וסוף ולא כמעשה קדרה דאילו במעשה קדרה בתחלה בורא מיני מזונות
ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ואילו הכא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה
בדברו ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרון על כל מה שברא ואורז לאו
מעשה קדרה הוא והתניא אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגיס סולת זריז

וערסן ואורז הא מני רבי יוחנן בן נורי היא דתניא רבי יוחנן בן נורי אומר אורז מין דגן הוא וחייבין על חמוצו כרת ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח אבל רבנן לא ורבנן לא והתניא הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג' הכוסס את האורז מברך עליו ב"פ האדמה טחנה אפאו ובשלו אף על פי שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש מני אילימא ר' יוחנן בן נורי היא דאמר אורז מין דגן הוא המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי אלא לאו רבנן היא ותויבתא דרב ושמואל תיובתא: אמר מר הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה והתניא בורא מיני זרעים לא קשיא הא ר' יהודה והא רבנן דתנן ועל ירקות אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: אמר מר הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה טחנה אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והתניא לבסוף ולא כלום אמר רב ששת לא קשיא הא ר"ג והא רבנן דתניא זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפניהם כותבות ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן וחבריך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים רבי יהודה אומר משמו כל שהוא משבעת המינים

רש"י קמ"ל כל שהוא. דאע"ג דכולהו מחד מינא צעינן דליהוי מחמשת המינים ואי לא לא מצרכינן עליה בורא מיני מזונות: אורז. מי"ל דוחן: דוחן. פנ"ץ פני"ז: פנ"ז: כמעשה קדרה. ברכה שמצרכין על מעשה קדרה של חמשת מינין: ברכה אחת מעין ג'. בשלהי פרקין (דף מד.) מפ' לה על המחיה כו': ואורז לאו מעשה קדרה. דקא מפקת ליה מכלל מעשה קדרה לברכה אחרת: אלו הן מעשה קדרה. לענין ברכה: חילקא טרגים זריז וערסן. מפרש להו צמועד קטן (פ"ב יג:): חילקא. חטי דמתצרי

באסיתא חדא לתרתי: טרגיס. חדא לתלת: זריז. חדא לארבע: ערסן. חדא לחמץ: הא מני. הך מתניתא דקתני אורז כמעשה קדרה רבי יוחנן בן נורי: ה"ג אבל רבנן לא ורבנן לא והתניא כו'. ול"ג והלכתא ומהלכות גדולות הוא: הכוסס. כמות שהיא: אפאה ובשלה. לאחר אפאה בתנור ועשאה לחם חזר ובשלה במים: שהפרוסות קיימות. שלא נמוחו בצשולן: ברכה אחת מעין ג'. על המחיה ועל הכלכלה ובשלהי פרקין (דף מד.) מפרש לה: אלא לאו רבנן היא. וקתני במ"מ ותויבתא דרב וסמואל: הא רבי יהודה כו'. הא דקתני בורא מיני זרעים ר' יהודה היא דקתני לכל מין ומין מעין ברכתו כדמפרש לקמן בפירקין (דף מ.) אלביה הלכך לירקות בורא מיני דשאים לחטין דזרעים נינהו בורא מיני זרעים ולרבנן בין זרעים בין ירקות בפה"א ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו: ולא כלום. כלומר אין טעון מזכרות פירות ארץ ישראל ולא כלום אלא בורא נפשות רבות ככל מידי דליתיה משבעת המינים: כותבות. הם תמרים והם דבש האמור בצבעת המינים שהדבש זב מן התמרים: קפץ וצירך. לאחריהן: משמו. של ר"ג: (רפ"ו)

תוספות בורא נפשות רבות וחסרונם. כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הם שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהן ומסיים ברוך חי העולמים ובירושלמי ברוך אתה ה' חי העולמים: אם הפרוסות קיימות. יש מפרשים דהיינו כשהלחם אינו שרוי במים כ"כ שאם יקח הפרוסה שלא ישבר: רש"י פי' אורז מ"ל. ויש מפרשים ר"יזו ולהאי פירוש יש לפרש דדוחן היינו מ"ל: תיובתא דרב וסמואל. באורז אבל אדוחן לא הוי תיובתא ואפשר דהוי הלכתא כותייהו ולא מברכינן עליה בורא מיני מזונות: הכוסס חטה צריך לברך עליה בורא פרי האדמה. שהרי אפילו בקמחא דחיטי אמרינן לעיל מברכינן עליה בפה"א ולרב נחמן לא ס"ל הכי משום דאשתנו ומיהו בלאחריו יש לספק מאי מברכינן אם מברכינן על המחיה ועל הכלכלה ומסיים על האדמה ועל פרי האדמה דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דברך עלייהו ברישא קודם אכילה בורא מיני מזונות ור"ת הגיה במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה כו' וחזר בו דלא אשכחן בשום מקום הך ברכה דלקמן (דף מד.) מפרש ברכה אחת מעין ג' וקאמר בחמשת המינים על הארץ ועל המחיה ועל ז' המינים על הארץ ועל הפירות ועל האדמה ועל פרי האדמה לא הזכיר ועוד מדקאמר הכא על הכוסס את החטה מברך בורא פרי האדמה וקאמר בהדיא טחנו ואפאו פת עד אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומדלא קתני הכא גבי כוסס החטה מברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש ש"מ דבכוסס ליכא ברכה לאחריו מעין ג' והא דקאמר כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' מיירי דעבדינהו כעין דייסא דחשיבא אז אכילתו אבל הכוסס את החטה חי דלא חשיבא אכילתו כ"כ אע"ג דהיא מן חמשת המינים אינו מברך לאחריו ברכה מעין שלש אלא בורא נפשות רבות וכו' ומיהו אומר הר"י שיש לספק שמא חכמים כיילי ליה בההוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ונכון להחמיר שאין לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעכו יפה דהוה כמו דייסא ובירושלמי יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין

דאכיל סלת פירוש קליות מאי מברך בסופה רבי ירמיה אמר לא אכלית סלת מן יומא וכו': נתן ר"ג רשות לר' עקיבא לברך. סבור היה שיברך ג' ברכות כמו שהיה סובר וא"ת לר"ג הא קי"ל דאין מזמנין על הפירות וי"ל דר"ג היה סבור שהיה מברך על כל ז' מינין ג' ברכות שלמות וכי בירך ר"ע מעין ג' לעצמו דוקא דקי"ל אין מזמנין על הפירות ואחרים המסובין ברכו כל אחד לעצמו וא"ת לר"ג דאמר ג' ברכות שלמות וס"ל דמזמנין על ז' המינים אי ס"ל דברכה טעונה כוס א"כ יזמנו וא"כ יזמנו לעולם וי"ל דיכול להיות שלא ישתה כלל מן כוס של ברכה וא"ת מ"מ לאותו המברך שהוא טועם צריך לברך פעם אחרת וא"כ אין לדבר סוף וי"ל היכא דאינו שותה בקביעות רק מלא לוגמיו מודה ר"ג דאלי"כ וכי לית ליה לר"ג ברכה אחת מעין שלש בשום מקום: (תוספות)

כ"ג"א תיובתא דרב ושמואל תיובתא. הא לאותציה תיובתא לרב ושמואל אדיוקא כלבד לדייקינן צהיאי לאמרינן כל שהוא מחמשת מינין דמשתמע מיניה למעוטי כל שאר המינין ואפילו דוחן ואורז הוא לאותצין, הא גופא דמלתא הלכתא היא דכל שהוא מחמשת המינין מצרכין עליו בורא מיני מזונות, וכן כל שיש בו מחמשת מינין הלכתא היא כדלמרי תרוייהו דמצרכין עליו בורא מיני מזונות לאינהו עיקר, והיינו דרב כהנא לאמר צדייסא מעין חציץ קדרא מיני מזונות ורב יוסף לאמר נקוט דרב כהנא צידך דרב ושמואל לאמרו תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מצרכין עליו בורא מיני מזונות, והיינו לאסיקנא לקמן גבי ריהטא דמחוזא דמצרכין עליו מיני מזונות מדרב ושמואל לאמרו כל שיש בו מחמשת מינין, והא דרב ושמואל דכל שיש בו לא איתותב כלל. והלכך קיימא לן באורז דמצרכין עליה מיני מזונות בין באפאו ועשאו פת בין בשלו בקדירה, וכמתניתין דהכוסם את האורז מצרכין עליו בורא פרי האדמה טחנו ואפאו ובשלו אפילו פרוסות קיימות בתחלה מצרכין עליו בורא מיני מזונות ודיוקא דרב ושמואל דכל שהוא איתותב מיהא ואידחי, ואיתא לאידך דרב ושמואל לאמר כל שיש בו מחמשת המינין הא אורז ודוחן על ידי תערובת לא. וכ"כ רבנו אלפסי ז"ל בהלכות. ותמהני על מה שראיתי בפירוש הגאון רב האי ז"ל שאמר משמיה דמר רב יהודה גאון ז"ל, לאף על גב דאיתותב רב ושמואל קיימא לן כותייהו מיהא דרב כהנא ורב יוסף ודריהטא דמחוזא. וכן כתב גם הרב בעל ההלכות ז"ל ופסק באורז דלא מצרכין עליה בורא מיני מזונות מיהא דרב ושמואל ומדקאי רב כהנא ורב יוסף כותיה, ולריך עיון דהא לא שייכי אהדדי כדלמרינן. ולענין פת דוחן כתב רבנו אלפסי ז"ל דלא מצרכין עליה אלא שהכל. ונראה שפסק כן, משום (דתנן) [דתניא] אלו הן מעשה קדירה חלקי טרגים וססני סלת אורז זריד, ואילו דוחן לא קתני וכן במתניתא דהכוסם קתני אורז ולא קתני דוחן. אבל הראב"ד ז"ל כתב דדוחן ואורז חדא ברכתא אית להו. ובדאי לכולה סוגין הכי מכרעא לכאורה, ובצרייתא

בהדיא קתני בה הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן. ואני תמה אפילו נאמר שאין ברכת הדוחן שיה לאורז לברכת מיני מזונות, מכל מקום לברך עליה בורא פרי האדמה. ונראה שהרב ז"ל למדה ממה שדחינו כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה, דאילו אורז ודוחן בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות דאלמא כי מפקת להו ממיני מזונות מוקמינן להו אברכת שהכל. ועם כל זה אני תמה אשמעתין למה, וכריך לי עיון. ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך. פירוש: מדקסבר רבן גמליאל דמברכין על כל ז' המינין לבסוף שלש ברכות אית ליה נמי דמזמנין עליהם, ולפיכך נתן רשות לרבי עקיבא לברך ולזמן עליהן כדי להוציא את כל המסובין ידי חובתם, אבל רבי עקיבא כשצריך ברכה אחת מעין שלש לא להוציא את האחרים אלא להוציא את עצמו בלבד וכדאמרינן בחולין בפרק כל הבשר (קו, א) שאין זמון לפירות. והראב"ד ז"ל לקמן (מג, א) פירש בשמעתין דפת בעי הסיבה, דהא רבן גמליאל ורבי עקיבא כשהביאו להם כותבות בסוף הסעודה שכבר בא להם זמון על ידי הפת וכמו שמברך להם אחד (ברכת היין) [ברכת המזון] כך מברך להם ברכה אחרונה עכ"ל. ואין אורך אלא כמו שכתבנו. ואיכא למידק אשמעתין אמאי לא צריך רבי עקיבא שלש כרבן גמליאל דהא אית ליה לרבי עקיבא (מד, א) דאפילו על השלק והוא מזונו מברך שלש ברכות אחריו. ותירצו בתוספות דהתם בשאכל הרבה כדי שביעה שהוא מזונו וכדתנן בהדיא אכל שלק והוא מזונו והכא בשאינו מזונו, ונכון הוא. אלא שאני אומר דאפשר דרבי עקיבא דלא כותיה עבדי, דאף על גב דאיהו אמר הכי לא עבדי עובדא כדידיה, וכדאמר ליה לרבן גמליאל אע"פ שרבי אומר כך וחציריך אומרים כך למדתנו רבנו אחרי רבים להטות. (רשב"א)

ולא מין דגן הוא או מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת כל שאינו לא משבעת המינין ולא מין דגן כגון פת אורז ודוחן ר"ג אומר ברכה אחת מעין שלש וחכ"א ולא כלום במאי אוקימתא כר"ג אימא סיפא דרישא אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בורא

מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש מני אי ר"ג השתא אכותבות ואדייסא אמר ר"ג ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות מיבעיא אלא פשיטא רבנן אי הכי קשיא דרבנן אדרבנן אלא לעולם רבנן ותני גבי אורז ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום: אמר רבא האי ריהטא דחקלאי דמפשי ביה קמחא מברך במ"מ מ"ט דסמידא עיקר דמחוזא דלא מפשי ביה קמחא מברך עליו שהכל נהיה בדברו מ"ט דובשא עיקר והדר אמר רבא אידי ואידי במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות א"ר יוסף האי חביצא דאית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו שלש ברכות דלית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה נטלן לאכלן מברך המוציא לחם מן הארץ ותני עלה וכולן פותתן כזית א"ל אביי אלא מעתה לתנא דבי ר"י דאמר פורכן עד שמחזירן לסלתן ה"נ דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ וכי תימא ה"נ והתניא לקט מכולן כזית ואכלן אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח הכא במאי עסקינן בשערסן אי הכי אימא סיפא והוא שאכלן בכדי אכילת פרס ואי בשערסן האי שאכלן שאכלו מיבעי ליה הכא במאי עסקינן בבא מלחם גדול מאי הוה עלה אמר רב ששת האי חביצא אף על גב דלית ביה פרורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא טרוקנין חייבין בחלה וכי אתא רבין א"ר יוחנן טרוקנין פטורין מן החלה מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ואמר אביי טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא איכא דאמרי גביל מרתח ואיכא דאמרי נהמא דהנדקא ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח תני רבי חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה והא תניא חייב בחלה התם כדקתני טעמא ר' יהודה אומר מעשיה מוכיחין עליה עשאן

רפ"י ולא מין דגון. שבמין דגון יש חילוק שאם עשאו פת הכל מודים שצריך לאחריהו ג' ברכות: או. אף אם מין דגון הוא אלא שלא עשאו פת בשתים אלו נחלקו ר"ג וחכמים: במאי אוקימתא. להווא דלעיל דקתני ולבסוף ברכה אחת מעין שלש: כר"ג אימא סיפא דרישא. דההיא מתני' דמתני גבי הכוסס את החטה דההיא רישא לידה וקתני סיפא אין הפרוסות קיימות כו': השתא. אפילו אדייסא אמר ר"ג במתניתין בתרייתא

או מין דגן ולא עשאו פת מצרך אחריו ג' ברכות: אין הפרוסות קיימות. שבתחלתו פת ממש היה: מיבעיא. וכשנמוח מי גרע מדייסא: אלא לאו רבנן היא. דאמרי גבי דייסא ברכה אחת והאי נמי משנמוח לאו פת הוא והוי כדייסא: והלכתא. לא גרסינן: ריהטא. הוא חביץ קדריה: דחקלאי. בני כפר: דמפשי ביה קמחא. שמרבים בו קמה: דמחוזא. בני כרך: חביאלא. כעין שלניי"קוק {שלני"ק: תבשיל המתבשל בתוך סיר ובו פירורי לחם ועוד} שמפררין בתוך האלפס לחם: מנא אמינא לה. דאפרורין כזית מצרכין המוליא: היה. ישראל עומד: ומקריב מנחות. ונתנה לכהן להקריבה: אומר ברוך שהחיינו. אם לא הביא מנחות זה ימים רבים: נטלן לאכלן. הכהן: ותני עלה. כלומר ותנן על המנחות מנחת מחבת ומנחת מרחשת הקריבות כשהן אפיות: וכולן פותתן. כלומר בולען קודם קמיאלה ועושה אותן פתיתין כזיתים כדכתיב פתות אותה פתים (ויקרא ב) אלמא פתיתין כזיתים מצרך עליהן המוליא: פורבן. למנחות האפיות על המחבת ועל המרחשת קודם קמיאלה עד שמחזירן לסלתן: הכי נמי. דפליג אהא דקתני מצרך המוליא: והתניא לקט מכולן. פתיתי המנחות: כזית כו'. ומדקאמר יולא בו ידי חובתו בפסח משום אכילת מצה דמאות עשה היא דכתיב בערב תאכלו מצות והתם לחם בעינן דכתיב בה לחם עוני אלמא לחם הוא ומצרך המוליא והא מתניתין על כרחך רבי ישמעאל היא דהא קתני לקט מכולן כזית אלמא בפיתין פחותין מכזית קאי: בשערסן. כשחזר וגבולן יחד וחזר ואפאן ערסן לשון עריסותיכם: והוא שאכלן בכדי אכילת פרס. שלא יסחה משהתחיל לאכול שיעור כזית עד שגמר אכילת השיעור יותר מכדי אכילת חצי ככר של שמנה ביצים דהוי חזיו ארבעה ביצים שזהו אירוף שיעור אכילה ואם שיה יותר אין האכילה מטטרפת והוא ליה כאוכל חזי זית היום וחזי זית למחר ואין בו חיוב כרת אם חמץ הוא: ואי בשערסן והוא שאכלו. לשון יחיד מיבעי ליה: הב"ע. ובשלא ערסן היא וכדקאמרת והא דקתני דחשיב למיהוי לחם צבא מלחם גדול ונשאר מן הלחם שלא נפרס כולו אבל אם נפרס כולו לא חשיבי פתיתין הפחותי' מכזית ולא מצרכין המוליא ואין יולא בהן ידי חובת מצה בפסח: תוריתא דנהמ'. תואר מראית הלחם: כובא דארעא. עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס: גביל מרתח. נותנים קמח ומים בכלי ובוטשין בכף וסופכי' על הכירה כשהיא נסקת: נהמא דהנדקא. בלק שאופין בשפוד ומושחים אותו תמיד בשמן או במי ביצים ושמן: לחם העשוי לכותח. אין אופין אותו בתנור אלא בחמה: (כ"ט)

תוספות חביצא דאית ביה פרורין. פרש"י כמו שלנייקו"ק וא"ת והתניא לעיל בזמן שהפרוסות וכו' אין הפרוסות קיימות לא יברך עליהן המוציא אע"ג דאית ביה כזית וי"ל דרב יוסף מפרש ליה הפרוסות קיימות היינו בכזית ואין הפרוסות קיימות בשאין בהן כזית וכן מפרש נמי בירושלמי וא"ת ואיך מדמה רב יוסף פרורי מנחות לפרורי חביצא וי"ל כיון שנטגנין בשמן כנתבשלו דמי ומיהו קשה דלקט מכולן כזית דקאי אחמשת המינין ולא אמנחות כמו שאפרש והתם נמי לא מיירי בשנתבשלו ומאי מדמה לחביצא שהוא מבושל לכך נ"ל חביצא היינו פרורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב כמו חביצא דתמרי שהן נדבקים: **היה** עומד ומקריב מנחות. פרש"י בעל הבית המתנדב מנחה ודוחק גדול הוא דהיה עומד ומקריב משמע בכהן המקריב וכן לישנא נטלן לאכלן משמע דאכהן קאי ונראה בכהן העומד להקריב ראשון במשמרתו וכ"ד משמרות היו וכל שבת מתחדשת משמרה אחרת אם כן כל משמרה אינה משמרת אלא ב' פעמים בשנה וכיון שיש להם זמן קבוע מברכינן שהחיינו ולא כפירש"י דמנחות דמיירי בכהן שלא הקריב מעולם: **לקט** מכולן. פירש"י דקאי אמנחות ולא נהירא דא"כ היכי קאמר דאם חמץ הוא וכו' והא אמרינן (מנחות ד' נב:) כל המנחות באות מצה ונראה דקאי אחמשת מינין וה"ק לקט מכל מיני לחמים כזית כו': **אמר** רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. וכן קיימא לן דרבא בתראה הוא ולא בעינן שיהו בפרורין כזית כיון דאיכא תוריתא דנהמא לענין המוציא ואפילו נתבשלו לפירוש רש"י והא דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הן בכזית היינו לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית אבל פעמים דאפילו בפחות מכזית איכא תוריתא דנהמא: **תוריתא** דנהמא. נראה דהיינו כשנותנין הפרורין במים ואם המים מתלבנים מחמת הפרורין אזלא ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממייץ ללבן פרורין במים בלילה כדי לאכלן בשחר בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה: **לחם** העשוי לכותח פטור מן החלה. והיינו כשעשאו כלמודים ופירש"י עיסה שמיבשים בחמה וקשה דהא אמרינן במסכת חלה (פ"א משנה ה) כל שתחלתו עיסה וסופו סופגנין חייבין בחלה וכל שתחלתו סופגנין וסופו עיסה חייבין נמי בחלה ושתחלתו סופגנין וסופו נמי סופגנין פטור מן החלה ופסק ר"ת אם כן בניבלי"ש ורישולא"ש דתחלתן עיסה מברכין עליהן המוציא וחייבין בחלה אף על פי דסופן סופגנין ומתחלה היה ר"ל ר"ת דדוקא חייבין בחלה דמצות חלה בעודן עיסה דכתיב עריסותיכם והואיל שהיו מתחלה עיסה חייבין בחלה אבל מן המוציא פטורים דעכשיו הם סופגנין ול"נ דהא לעיל קתני נטלן לאכלן מברך עליהן המוציא גבי מנחה אף על פי דעכשיו הם סופגנין שהמנחות מטוגנות בשמן. ורימשי"ש אף על גב דחייבין בחלה שהיו עיסה מתחלה פטורין מהמוציא ואין מברכין עליהם אלא בורא מיני מזונות דלית להו תוריתא דנהמא ואחר כך ברכת מעין שלש על המחיה ועל הכלכלה ור' יחיאל ז"ל היה (תוספות)

רש"א **אמר** רב יוסף האי חביצא לאית ביה פרורין כזית, בתחילה מצרך המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מצרך עליו שלש ברכות. פירש רש"י ז"ל: חביצא כגון שמפרכין לחם בתוך האלפס ומצטלין אותו. ולפי דבריו הא דמייתי רב יוסף סייעתא מההיא דמנחות ולא מייתי מצרייתא דלעיל דקתני בזמן שהפרוסות קיימות מצרך עליו המוציא ולבסוף שלש ברכות, משום ללא מפרשא בהדיא מאי קרי פרוסות קיימות, משום הכי מייתי הא דמנחות דתני עלה בהדיא וכולן פתיתין כזית. ואלא מיהו קשיא דאם כן היכי אסיקנא הכא אף על גב דלית ביה פירורין דהוי כזית, דהא תניא בההיא בזמן שהפרוסות

קיימות מצד המוֹלִיאַ וּשְׁלֵשׁ בְּרָכוֹת, אִין הַפְּרוּסוֹת קִיּוּמוֹת בְּתַחֲלָה מִצֶּדֶד צוֹרֵחַ מִיְּמֵי מִזְנוֹנוֹת. וְאִפְשָׁר הִיָּה לִי לֹאמַר דְּרַב שָׁשֶׁת וְרַבֵּי אֲבָא קָרוּ פְּרוּסוֹת קִיּוּמוֹת אֲפִילוּ פִּירוּרִין פְּחוֹת מְכִזִּיתִים כֹּל הֵיכָא דְאֵיכָא תוֹרִיתָא דְנִהְמָא, וְאִין פְּרוּסוֹת קִיּוּמוֹת בְּדִלִית לְהוּ תוֹרִיתָא דְנִהְמָא, וְאִף עַל גַּב דְּפִרְיָשׁוּ עֲלֵהּ בִּירוּשְׁלָמִי (ה"א) הֵיכִי דְמֵי פְּרוּסוֹת קִיּוּמוֹת בְּדְאֵיכָא פִּירוּרִין כְּזֹתִים, לִית לְהוּ לְרַב שָׁשֶׁת וְלְרַבֵּי אֲבָא הֵכִי, אֲלָא כֹּל הֵיכָא דְאֵיכָא תוֹרִיתָא דְנִהְמָא, כִּד נִרְאָה לִי לְפִי דְבְּרֵי רַש"י ז"ל. אֲבָל ר"ת ז"ל פִּירֵשׁ: חֲבִירָא, פְּרוּרֵי לַחַם הַגִּדְבָקִין ע"י שָׁמֶן וְדִבְשָׁ וּבִהְגֵי הוּא לֵלָא בְּעוּ פְּרוּסוֹת קִיּוּמוֹת, אֲבָל בְּפִירוּרִין מְבוּשָׁלִים הוּא דְבְּעִינֵן פְּרוּסוֹת קִיּוּמוֹת, וְהֵינּוּ הֵהוּא דְלַעֲיֵל דְּפְרוּסוֹת קִיּוּמוֹת וְשָׂאִינֵן קִיּוּמוֹת, וְקִי"ל כְּרַב שָׁשֶׁת וְרַבֵּי אֲבָא דְאָמְרוּ כֹּל הֵיכָא דְאֵיכָא תוֹרִיתָא דְנִהְמָא מִצֶּדֶדֵין עֲלֵיהוּ הַמוֹלִיאַ, וְדוּקָא בְּדִלִיכָא פְּתִיתִין וְשָׂלִימִין הָא אֵיכָא פְּתִיתִין וְשָׂלִימִין לָא מִצֶּדֶדֵין אֲחִירָא מִשּׁוּם דְּקִי"ל כְּרַבֵּי דְאָמְרוּ לְקָמוּ (לֵט, ב) מִצֶּדֶד וְאֲחִ"כּ בּוֹעֵ. כְּתִבְ הַרְאֵב"ד ז"ל דְאִין מִצֶּדֶדֵין הַמוֹלִיאַ אֲלָא בְּאוּכַל כִּזִּית, הָא בְּפְחוֹת מְכִזִּית בְּתַחֲלָה מִצֶּדֶד בְּמ"מ וְלְבִסּוֹף מַעֲיֵן ג', וְאֲע"ג דְּבְּפְחוֹת מְכִזִּית לֵיכָא מִזּוֹן, מ"מ מִיְּמֵי מִזְנוֹנוֹת הוּא. וּמִיָּהוּ הַמוֹלִיאַ לָא מִצֶּדֶד אֲפְחוֹת מְכִזִּית. וְהָא דְגַרְסֵי בִירו' (ה"א) תֵּנִי כֹּל שְׂאוֹמֵר עֲלֵיו ג' בְּרָכוֹת מִצֶּדֶד עֲלֵיו הַמוֹלִיאַ, הֵתִיבּוֹן הֵרִי פְּחוֹת מְכִזִּית שְׂאִין אֹמֵר עֲלֵיו ג' בְּרָכוֹת מַעְתָּה לָא יֵאמְרוּ עֲלֵיו הַמוֹלִיאַ, אֲר"ר יַעֲקֹב בֶּר אַחָא לְשָׂאֵר מֵינִין נִלְרַכִּיָּה, דְאֲלַמָּא מִשְׁמַע מֵהֵכָא דְאֲפִי אֲפְחוֹת מְכִזִּית מִצֶּדֶד הַמוֹלִיאַ. י"ל דְּהֵיכָא בְּאוּכַל הַרְבֵּה, אֲלָא שְׁלָא לְקַטּוּ מִן הַפִּירוּרִין כִּי אִם פְּחוֹת מְכִזִּית, וְאֲפ"ה מִצֶּדֶד עֲלֵיהֶן הַמוֹלִיאַ אֲע"פ שְׂאִין הוּא לְבָדוּ רְאוּי לְצֶדֶד עֲלֵיו ג' בְּרָכוֹת, אֲבָל לְעוֹלָם בְּשָׂאִינוּ אוּכַל כִּזִּית אִינוּ מִצֶּדֶד הַמוֹלִיאַ וְלָא ג' בְּרָכוֹת. וְלִי נִרְאָה דְלֵאחֲרֵיו אִינוּ מִצֶּדֶד מַעֲיֵן שְׁלֵשׁ בְּפְחוֹת מְכִזִּית דְּמֵאֵי שְׁנָא מֵאוּכַל עֲנָבִים וְתַאנִּים וְרִמּוֹנִים שְׂאִינוּ מִצֶּדֶד לֵאחֲרֵיו מַעֲיֵן שְׁלֵשׁ בְּאוּכַל פְּחוֹת מְכִזִּית כְּדֵאמְרֵינוּ לְקָמוּ (לח, ב) גְּבִי הֵיכָא דְר' יוֹחָנָן דְאֲכַל זֵית מְלִיחָ וּצְרָךְ אַחֲרָיו. וְאֲקַשְׁיָן עֲלֵהּ הָא זֵית מְלִיחָ כִּיּוֹן דְּשָׁקֶלֶת לִיָּה לְגַרְעִינְתִּיהָ בְּצֶר לִיָּה שְׂעוּרִיָּה סוֹפִיָּה מֵאֵי מִצֶּדֶד, אֲלַמָּא אֲפְחוֹת מְכִזִּית אִין מִצֶּדֶדֵין לֵאחֲרָיו וְאֲפִילוּ בְּצַעַת הַמֵּינִין. וְאִפְשָׁר נְמִי לֵלָא מִצֶּדֶדֵין עֲלֵיהּ כֹּלֵל וְאֲפִילוּ צוֹרֵחַ נְפִשׁוֹת, כֹּל שְׁהוּא טַעוֹן בְּרַכָּה דְאֹרִייתָא וּפְטַרְתָּ לִיָּה מִשּׁוּם דְּבָצֵר לִיָּה שְׂעוּרִיָּה לָא תִרְמִיָּה עֲלֵיהּ בְּרַכָּה אַחֲרִיתִי. וְעוֹד נִרְאָה לִי דְבְּתַחֲלִיתוֹ מִצֶּדֶד עֲלֵיו הַמוֹלִיאַ שְׂאִין הַבְּרַכָּה מִשְׁתַּנִּית בִּין שְׂעוּר לְפְחוֹת מְכִזִּית וְכַפְשָׁטִיָּה דִּירוּשְׁלָמִי, וְכֵן נִרְאָה לִי לְדַקְדָּק מֵהֵיכָא זֵיתָא דְאֲכַל ר' יוֹחָנָן וּמִדְאֲקַשְׁיָן עֲלֵהּ רַבֵּי יִרְמִיָּה לְרַבֵּי זִירָא וְכִמוֹ שְׂאֵנִי עֵתִיד לְכַתּוֹב שָׁם בְּסִייעֵתָא דְשִׁמְיָא (בד"ה כִּיּוֹן). הִיָּה עוֹמֵד וּמִקְרִיב מִנְחוֹת בִּירוּשָׁלַיִם אֹמֵר בְּרוּךְ

שהחיינו. יש מי שפירש דמייירי במנחות שמתנדבין שאין רגילות להתנדב מנחות תדיר. ואינו נראה. דמנחות שכיחי טובא. ורש"י ז"ל פירש במנחות (עה, ב) דמייירי בישראל שלא הקריב (נדבות) [מנחות] מימיו. והקשו עליו בתוספות לישנא דהיה עומד ומקריב לא משמע אישראל אלא אכהן, וכן משמע לישנא דנטלן ואכלן. ועוד פירש הוא ז"ל שם דמייירי בכהן שלא הקריב מנחה שנה זו. ובתוספות פירשו דלעולם בכל מנחות שמקריב מצדך כן, וכן בכל זבחים כמו ששנו שם בתוספתא (פ"ה, הכ"ג), וכן היא כאן בירושלמי. וטעמא לפי שהיו שם עשרים וארבע משמרות ואין מתחדשות יותר משתי פעמים בשנה וכיון שיש להם זמן קבוע מצדך שהחיינו. לקט מכולן כזית. פירש רש"י ז"ל דאמנחות קאי. וכן פירש רב האי גאון ז"ל. והקשו בתוספות דאין חמץ במנחות. ועוד דהיכי קאמר אס מלה הוא יולא בה ידי חובתו בפסח והא אמרינן בפסחים בפ' כל שעה (לו, ב) דאין אדם יולא ידי חובתו במנחה לפי שאינה נאכלת בכל מוסבות. על כן פירשו הם ז"ל דקאי אחמשת המינין וכן פירשו שאר כל המפרשים ז"ל. (רש"א)

כעבין חייבין כלמודין פטורים א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה בורא מיני מזונות מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח מ"ט [{דברים טז-ג}](#) לחם עוני קרינן ביה ואמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו מ"ט זיעה בעלמא הוא כמאן כי האי תנא דתנן דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר א"ל ההוא מרבנן לרבא טרימא מהו לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה יתיב רבינא קמיה דרבא א"ל דשומשמי קא אמרת או דקורטמי קא אמרת או דפורצני קא אמרת אדהכי והכי אסקיה רבא

לדעתיה אמר ליה חשילתא ודאי קא אמרת ואדכרתן מלתא הא דאמר רב אסי האי תמרי של תרומה מותר לעשות מהן טרימא ואסור לעשות מהן שכר והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עלוייהו בורא פרי העץ מאי טעמא במלתייהו קיימי כדמעיקרא. שתיתא רב אמר שהכל נהיה בדברו ושמואל אמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ולא פליגי הא בעבה הא ברכה עבה לאכילה עבדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה מתיב רב יוסף ושון שבוחשין את השתות בשבת ושותין זיתום המצרי ואי ס"ד לרפואה קא מכוין רפואה בשבת מי שרי א"ל אביי ואת לא תסברא והא תנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת וכל המשקין שותה אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכוין ה"נ גברא לאכילה קא מכוין לישנא אחרינא אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא ה"נ לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא וצריכא דרב (ושמואל) דאי מהאי ה"א לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא אבל הכא כיון דלכתחלה לרפואה קא מכוין לא לבריד עלויה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: שעל הפת הוא אומר המוציא וכו': ת"ר מה הוא אומר המוציא לחם מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ אמר רבא במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע דכתיב [\[במדבר כג-כב\]](#) אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דאפיק משמע דכתיב [\[דברים ח-טו\]](#) המוציא לך מים מצור החלמיש ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע שנאמר [\[שמות ו-ז\]](#) המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב [\[שמות ו-ז\]](#) וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא משתבחין ליה רבנן לרבי זירא [את] בר רב זביד אחוה דר"ש בר רב זביד דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא אמר להם לכשיבא לידיכם הביאוהו לידי זמנא חדא איקלע לגביה אפיקו ליה ריפתא פתח ואמר מוציא אמר זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא בשלמא אי אמר המוציא

רס"ו כענין. ערוכה ומקוטפת כגלוסקאות נאות גלי דעתיה ללחם עשאה: כלמודין. כנסרים בעלמא שלח הקפיד על עריסתם ודוגמתו שנינו צמועד קטן (פ"ב דף יב). עושה לו למודין לוחין לצור של יין לכסותו: זיעה בעלמא הוא. ואינו פרי לצרך עליו בורא פרי העץ: וחומץ ספוניות. סופי ענבים שאין מתבשלים עולמית ועושים מהן

חומץ: מחייב קרן וחומש. לשותה ממנו בשוגג: ור' יהושע פוטרו. לזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד והיינו כמר בר רב אשי: טרימא מהו. מה מצרכין עליו ושם טרימא כל דבר הכתוש קלת ואינו מרוסק: לא הוה אדעתא דרבא. לא היה מבין מהו שואל: א"ל. רבינא להווא מצרכין איזו טרימא אתה שואל: דקורטמי. כרכוס שכותשים אותו ונותנין בו יין ושותין: או דשומשמי. להוליא שמנן: או דפורלני. כתישת ענבים לתת לתוך החרכנים מים לעשות תמיד: א"ל רבא השילתא קא אמרת. מתוך דברי רבינא הבין רבא את השאלה א"ל דבר מעוך שאלתני כמו זיעי השילתא דשחיתת חולין (דף לג.). מותר לעשות מהן טרימא. שאינו מפסידה אלמא דבמילת' קאי וכיון דהכי הוא מצרכין עליה ז"פ העץ: שתייתא. מאכל העשוי מקמח קליות שנתבצו בתנור בעוד שהצבלים לחים: עצה לאכילה עבדא. ובמילת' קיימא: שבושין. מגיסין בכף לערבזו יפה במימיו: זיתוס המלרי. מפורש במסכת פסחים (דף מז.): וכל המשקים שותה. אלמא לאכילה מכיון ורפואה ממילא הויה הכי נמי לאכילה מכיון כו': ה"ג ולריכא דרב ושמואל. ואע"ג דתניא לענין שבת לאוכל הוא ומותר לאכלו בשבת אינטריך למימר דטעון ברכה: ה"ג דסד"א כיון דלרפואה קא מכיון לא לבעי ברכה קמ"ל כיון דמתהני מיניה. שהרי מאכל הוא בעי ברוכי: והלכתא. ל"ג ומהלכות גדולות הוא: דאפיק משמע. שהוליא כבר והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן שהרי כבר הוליא הלחם הזה מן הארץ שהוא צא ליהנות הימנו: דכתיב אל מוליאם ממלרים. וכסנאמרה פרשת בלעם כבר ילאו: המוליא לך מים. וכבר הוליא: ורבי נחמיה סבר דמפיק משמע. שעתיד להוליא דכתיב המוליא אהכם וכסנאמר פסוק זה למשה עדיין לא ילאו והמוליא לך מים עדיין היה מוליא כל ימי היותם במדבר: דאפיקית יתכון. שאני הוא שהוליאתי אהכם: (רפ"ו)

תוספות מסופק אם וירמשיי"ש חייבין בחלה משום עושה עיסתו בצק כדי לחלקה פטורין מן החלה דלית בהו שיעורא הכא גבי וירמשיי"ש נמי פעמים מחלקן שאין משימין שיעור חלה בקדרה אחת אך היה מצריך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק וכל דבר שתחלתו סופגנין וסופו עיסה חייבין בחלה ובהמוציא דקיי"ל כרבי יוחנן פרק כל שעה (פסחים לז.). דפליגי ר' יוחנן ור"ל במעשה אילפס ופליגי בבלילתו רכה דהיינו תחלתו סופגנין וסופו עיסה אם נאפה בתנור או בכירה או באילפס בלא מים ושמן דר"ל ס"ל דלא הוה חייב אלא כשנאפה בתנור ואהא קאי מתניתין תחלתו סופגנין וסופו עיסה דחייב בחלה אבל באילפס פטור ורבי יוחנן מחייב דמעשה אילפס סופו עיסה קרינן ביה רק שלא יהיו משקין באילפס דהכי איתא בירושלמי. כל שהאור תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוציא אבל אנליי"ש אין מברכין עליו המוציא דלא הוי אלא גובלא בעלמא ומיהו אם קבע סעודתיה עליהו כמו בפורים מברך המוציא וכל דבר שתחלתו סופגנין וגם סופו כגון הני סופגנין שמטגנין אותן בשמן שקורין

בוניי"ש פטורין מן החלה: **מר** זוטרא קבע סעודתיה עלויה. וכן ניל"ש אי קבע סעודתיה עליה מברכין עליה המוציא וכן צוה הר"מ בפורים שקובעין סעודתן עליהן לברך המוציא בפת תחלה כדי לפוטרן מברכה שהיה מסופק אי הוה קביעותייהו קביעות או לא: **האי** דובשא דתמרי מברכין. עלויה שהכל. וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרינן גבי ערלה ולאפוקי מה"ג שפירש דמיירי שנתן לתוכן מים ושכר דידן אע"ג דשמא יש בהן כזית בכדי אכילת פרס לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל ואפי' לרב ושמאל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות הכא לא הוי בהו ממש שעורים ואין שכר אלא טעמא בעלמא ועוד משום שיש בו עלויה אחרינא בפת ועוד בשתיה אומר שהכל: **ושוין** שבוחשין. רבי ור' יוסי פליגי גבי נותן מים לתוך המורסן ובקלישה מיירי מדקתני ובוחשין ולא קתני לשון גבול והכי דייקין התם: **ואי** ס"ד לרפואה עבדי ליה רפואה בשבת מי שרי. דסובר דכיון דכל שעקר לרפואה ואין רגילות לעשותו לצורך אכילה אסור בשבת וכו': **והא** תנן כל האוכלין וכו'. דמשמע מדנקט כל האוכלין דאפי' כל שעקרו לרפואה כיון שראוי לאכילה שפיר דמי מדנקט כל ומסיק הגמרא וצריכא דרב ושמאל דפשיטא דמתניתין שריא אף על פי שעומד לרפואה אבל דרב ושמאל אשמעינן דלא נימא כיון דעקרו לרפואה לא לברך עליה כלל קא משמע לן כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות ואם כן כל דבר שיש בו מחמשת המינין ואינו עשוי לסעוד כי אם לשתות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל וכהאי גוונא פסק בה"ג והלכתא שתייתא עבה מברך בורא מיני מזונות קלישתא מברך שהכל ואף על פי שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה מיניה מברך: (תוספות)

רש"א עשאה כעבין חייבת בחלה כלמודים פטורה מן החלה. ואף על גב דגלגול קובע לחלה, התם בשגלגלה אדעתא דפת הא לאו הכי פטורה. ואפילו גלגלה אדעתא למיעבדא כעבין, ונמלך ועבדה כלמודים חייבת בחלה שכבר נתחייבה (בה) משעת גלגול. האי כובא דארעא. פירש רש"י ז"ל: כגון שעושין חלל בכירה ונותן לתוכו מים ומלח וקמח ואופהו פס כדרך שעושין צאלפס, וקאמר דלאו לחמא הוא אלא גובלא בעלמא ומברכין עליה בורא מיני מזונות. ומיהו בשקבע סעודתו עליו מצרך עליו המוציא. וכתבו בתוספות דאותן ניבלי"ש שצלילתן רכה כיון שהן גובלא בעלמא לא מברכים עלייהו המוציא אלא מיני מזונות ואפילו קבע סעודה עלייהו, ללא דמי לכובא דאין צלילת הכובא רכה כל כך כמו צלילת הניבלי"ש. ולפי דבריהם נראה שהם אינם מפרשים כפירוש רש"י ז"ל, לפי דברי רש"י ז"ל אין לך צלילה רכה מכובא דארעא, ושמא כובא דארעא לדבריהם היא עיסה רכה מאד ואופין אותה על גבי קרקע. וכן נראה מלשון רב האי גאון ז"ל, וז"ל: טריקני דהוא כובא דארעא מאפה ולא בתנור אלא על הארץ חייב בחלה כדר' אבין אמר רבי יוחנן, ואף על גב דגובלא הוא ראשית עריסותיכם קרינן ביה, וכן ודאי נראה, שאילו לדברי רש"י ז"ל מאי איכא בין כובא דארעא למרתח גביל, דאף היא נמי פירש הוא ז"ל נותנין קמח בכלי ומים ובוחשין בכף

ושופכים על גבי כירה כשהיא ניסוקת. ומיהו גם הא דמרתח גביל פירש רב האי ז"ל בענין אחר, שהוא ז"ל פירש כגון קמח שנותנין עליו מים ומרתיחין אותו ולאו עיסה הוא, וגרים זה ואינה חייבת בחלה. ואותן פרטולי"ש ורישאולי"ש כיון דאית להו תורתא דנהמא אומרים בתוספות שמזרכים עליהם המוליא וחייבות בחלה, וכריך עיון בההיא דפרק כל שעה (פסחים לז, א). דבש של תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות וכו'. רבי אליעזר מחייב קרן וחומש רבי יהושע פוטר. פרש"י ז"ל לפי שלא ניתן למשקה אלא ענבים וזיתים בלבד, הא שאר כל מי פירות זיעה בעלמא הוא, והיינו כמר בר רב אשי. וקשיא לי דתינה כולהו אלא חומץ סתוניות מאי איכא למימר, דאדרבה לא ניתן אלא למשקה ואין דרכו ליאכל ודרך היוצא ממנו ליאכל הוא, כדאיתא בנדרים צפ' הנודר מן המבושל (נג, א). והכי נמי קשיא למה שפירשו בתוספות דזיתים וענבים אישתנו לעלויא אבל כל שאר מי פירות לא אישתנו לעלויא והלכך קרי לכולהו זיעה בעלמא, דחומץ סתוניות ודאי אישתנו לעלויא, ולית ליה עליויא אחרינא. ואולי נאמר דכיון שהסתוניות בעלמא שהן הענבים הרעים שאינם מתבשלים לעולם הן גרועין מאד ואינן ראויין, גם היוצא מהן אע"פ שהוא ראוי יותר מהן עלמא, מ"מ הוא גרוע כל כך שאינו ראוי לקרות משקה אלא זיעה בעלמא. והראב"ד ז"ל פירש דטעמא דרב יהושע משום דקסבר דגמרינן תרומה מזכורים מה בכורים משקה היוצא מהן כמותן דכתיב (דברים כו, ב) וְהָיָה כְּשֵׁי יוֹצֵא מִן הַכֶּמֶחַ, והכי דריש בספרי, אף תרומה נמי, ואוקי באתרא מה תרומה יין ושמן הוא דמחייבי, שאר משקין לא, אף בכורים היוצא מהן יין ושמן אין, שאר משקין לא, והדר גמיר בכורים מתרומה. והקשה הוא ז"ל אי הכי טעמא דרבי יהושע לאו משום זיעה הוא כמר בר רב אשי, אלא מהאי טעמא ואפילו כתשן והוליא מהן משקין. ודחק ותירץ הוא ז"ל דאפשר דמר בר רב אשי סבר לה כותיה בהיכא דהוי זיעה אבל היכא דכתשן לא, דעיקר הוי ולא גרע ממיא דסילקא. והקשה עוד אס כן אפילו כרבי אליעזר דע"כ לא פליג רבי אליעזר אלא בפירות ועשאן משקה, אבל משקים קצבו זיעה בעלמא נינהו ולא משלם חומש, ותירץ דאיכא למימר דמילתא דפשיטא ליה קאמר דכרבי יהושע ודאי, אבל כרבי אליעזר ספק. אלו הן דברי הרב ז"ל. ובדאי שהם דברים רחוקים מאד, חדא, דאם כן היכי תליא כלל הא דמר בר רב אשי בהא דרבי יהושע, דההיא דרבי יהושע תלי בגזירת הכתוב ואף על גב דהוי משקה גמור, דמר בר רב אשי הוי משום דלא חשיב ליה משקה אלא זיעה. ועוד דאם כן מאי דקאמר מרנא דמר בר רב אשי סבר לה כותיה בהיכא דהוי זיעה אבל היכא דכתשן לא, אטו מי פליג מר בר

רב אשי אההיא דרבי יהושע לתלי טעמיה בגזרת הכתוב וגמר לה מזכורים. ואנן דקיימא לן (לט, ב) דמיא דכולהו שלקי ככולהו] שלקי מי מפקינן הא דרבי יהושע לבר מהלכתא, ואי שלקיה להו לתמרי ונפיק מינייהו דובשא דרך בשול מי מזרכינן עליה בורא פרי העץ. אלא משמע דטעמא קא דרשינן דכיון דלא חאיל שם תרומה אסחיטת הפירות לבר מיין ושמן, שמע מינה דלא חשוב משקה אלא זיעה בעלמא וחומץ סתוניות נמי כטעמא דאמרן, ולא דמיא למיא דשלקי ומיא דשיבתא דהנהו כיון דרוב אכילתן הוא על ידי שליקה מי שליקתן כמותן, הא כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחטיה אלא למיכליה בעיניה, בהנהו לא אמרינן שיהיו מימיהון כהן, והא דקא כאיל הכא ושאר כל מי פירות לאו פירות שדרכן לישלק קאמר אלא כעין תפוחים ותמרים שדרכן ליאכל חיים ובעיניה קאמר וכרמונים וענבים וכיוצא בהן. ומכל מקום שמעינן מיהא דיין תפוחים ורמונים אין מזרכין עליהן אלא שהכל. אבל לפי דברי הרב ז"ל מזרכין עליהן בורא פרי העץ. ובתוספתא דמכילתין בריש פירקא [רביעי] תנינן בהדיא שאין מזרכין עליו אלא שהכל, דתנינן תמן (ה"ב): דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות מזרכין עליהן כדרך שמזרכין על המוריים. ומכל מקום מדברי כולם נלמוד בדבש הזב מעלמנו מן התמרים שאין מזרכין עליו כי אם שהכל. אבל בפירושי הגאון רב האי ז"ל ראיתי שכתב בשם מקאת רבנותא ז"ל דהא דמר בר רב אשי דוקא בשקרה את התמרים במים ובשולן כהאי גוונא הוא דהוי זיעה בעלמא דאזוקי מזיק ליה, אבל אם הגיח חטובות תמרה וזב מהן דבש שלא על ידי האור לאו זיעה הוא אלא פרי העץ והכתוב קראו דבש. וקאת סיוע יס לדברי מהא דשליק את התמרים לא דמיא למיא דכולהו שלקי, אף על פי שהדברים מתמיהין מלד עלמנו דהא מוקמינן להא דמר בר רב אשי כי הא דרבי יהושע, וההיא דרבי יהושע אפילו במשקה והדבש הנסחט ממנו הוא. ועוד דהוה ליה כיוצא מן התאנים ומן הרמונים, ובפסחים בפ' כל שעה (כד, ב) חשיב להו זיעה בעלמא ואינו סופג את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים גבי ערלה, דאמרינן תמן עלה דההיא דכל איסורין אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן, אמר רבי זירא אף אנן נמי תנינא אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים, ואילו מתאנים ורמונים לא, מאי טעמא לאו משום דלא קאכיל להו דרך הנאתן. ואמר ליה אביי בשלמא אי אשמעינן פירא גופא ולא קאכיל ליה דרך הנאתן שפיר, אלא הכא משום דזיעה בעלמא הוא. ומההיא נמי דפרק כל שעה (ס) איכא למידק כדידי, דלא מזרכינן איין רימונים פרי העץ אלא שהכל דזיעה בעלמא

הוא. ומכל מקום לגבי דבש תמרים אפשר כדברי הגאון ז"ל דדבש כתיב צפרקה ולא תמרים, לאלמלא אף על הדבש מצרך בורא פרי העץ ולבסוף מעין שלש, והיינו דבש הזב מאליו. שתיתא. אסיקנא דבעצה מיני מזונות משום ללאכילה עבדי לה אצל רכה שהכל משום לרפואה עבדי לה. קשיא לי ואפילו עבדי ליה לרפואה מאי הוי, לצריך עליה בורא פרי האדמה, דבשלמא מיני מזונות לא מצרכינן עליה כיון דלא עבדי ליה ללאכילה ולמיזון, אצל פרי האדמה מיהא לצריך עליה דבמילתיה קאי וכמחא דחיטי לרב יהודה דלעיל (לו, א), ואי הוה קיימא לן כרב נחמן דאמר בקמחא דחיטי שהכל שפיר, אלא אי קיימא לן כרב יהודה תקשי דהא קיימא לן נמי כי האי מסקנא דרב חסדא דהכא, ואם תאמר דכיון דלא מיכוון אלא לרפואה בעלמא לא מצרכין עליה אלא שהכל, והא שמן על ידי אניגרון היכא דמיכוין לרפואה מצרכין עליה בורא פרי העץ. ואפשר לומר דשאני הכא דכיון שאין דרכו ליהנות ממנו בהכי אלא לרפואה בעלמא, ואין עיקר הנאתו בהכי לא מצרכינן עליה אלא שהכל דלאו במילתיה קאי, אצל שמן דעל ידי אניגרון דרך הנאתו הוא בדרך שתיה, אלא שכל שהוא לבדו מזיק ומכשירין אותו על ידי אניגרון, וכשהוא עושה האניגרון עיקר אי אפשר לצרך עליו משום דהוי ליה אניגרון עיקר ושמן טפלה לו, אצל כשמתכוין לרפואה הוה ליה שמן עיקר ודרך הנאתו לפיכך מצרכין עליו בורא פרי העץ, ואף על פי שהוא מתכוין לרפואה כדאמרן דמכל מקום דרך עיקר הנאתו הוא, כך נראה לי. ואי סלקא דעתך לרפואה קא מיכוין רפואה בשבת מי שרי. פירוש: דקסבר רב יוסף דאם איתא להא דרב חסדא שאין דרכו של בני אדם לעולם לשתות שתיתא רכה אלא לרפואה, אם כן אסור לשתות בשבת, והיינו דלא קשיא ליה שתית שמן בשבת על ידי אניגרון למי שחושש בגרונו, משום דאניגרון כיון שדרכו של בני אדם לשתותו כך ליהנות בו לפעמים ושלל מחמת רפואה, השתא נמי דשתי ליה לכונת רפואה לא גזרינן ביה משום שחיקת סמניו, דאיכא למיתלי דדילמא לשתית הגאה בעלמא קא מיכוין, ולא פלוג רבנן בין שותה לרפואה לשותה לכונת הגאה, אצל שתיתא כיון דלעולם לא עבדי לה רכה אלא לרפואה, אף על גב דאוכל הוא לא ליכליה בשבת דאית ביה משום שחיקת סמניו, והיינו נמי דלא אקשי ליה אבוי מן החושש בגרונו לא יערער לתוכו שמן אצל נותן הוא לתוך האניגרון וכדאמרן, אלא אקשי מדתנן כל האוכלין אדם אוכל לרפואה, דמשמע כל האוכלין ואפילו אותן שאין דרכו של בני אדם לאוכלן אלא לצורך רפואה דמכל מקום כיון דתורת אוכל יס להן אף על פי שאינו אוכלן אלא לרפואה אפילו הכי שרי, כך נראה לי. (רש"א)

אשמעינן טעמא ואשמעינן דהלכתא כרבנן אלא דאמר מוציא מאי קמ"ל ואיהו דעבד לאפוקי נפשיה מפלוגתא והלכתא המוציא לחם מן הארץ דק"ל כרבנן דאמרי דאפיק משמע: ועל הירקות אומר וכו'. קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות נמי שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה (ממאי מדקתני ירקות דומיא דפת) דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה ורבותינו היורדין מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בפה"א משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא אלא כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה א"ר נחמן בר יצחק משכחת לה בתומי וכתתי דרש רב נחמן משום רבינו ומנו שמואל שלקות מברכין עליהם בפה"א וחברינו היורדים מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר במחלוקת שנויה דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח דברי ר"מ ור' יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נמוח ולא היא דכ"ע שלקות מברכין עליהן בפה"א ועד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפי' רבי יוסי מודה אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן שלקות מברכין עליהם בפה"א ור' בנימין בר יפת א"ר יוחנן שלקות מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו א"ר נחמן בר יצחק קבע עולא לשבשתיה כר' בנימין בר יפת תהי בה ר' זירא וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא ר' חייא בר אבא דיין וגמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה ורבי בנימין בר יפת לא דיין ועוד רבי חייא בר אבא כל תלתין

יומין מהדר תלמודיה קמיה דר' יוחנן רביה ור' בנימין בר יפת לא מהדר ועוד בר מן דין ובר מן דין דההוא תורמסא דשלקי ליה שבע זמנין בקדרה ואכלי ליה בקנוח סעודה אתו ושאלו לר' יוחנן ואמר להו מברכין עלויה בורא פרי האדמה ועוד אמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו אלא לבסוף מאי מברך דילמא בורא נפשות רבות וחסרון על כל מה שברא מתיב רב יצחק בר שמואל ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יוצא בהן ובקלח שלהן אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ואי ס"ד במילתייהו קאי שלוקין אמאי לא שאני התם דבעינן טעם מרור וליכא אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח כיון דשקילא לגרעיניה

רפ"י אשמעינן טעמא. פירושא דקרא כמו שפירשנוהו ולמדנו פירושו: ואשמעינן הלכה כרבנן. דהמוציא לפיק הוא: מאי המשמע לן. הכל מודים בזו: אף ירקות שנשתנו כו'. ואפילו הכי במילתייהו קיימי ומברכין עלייהו בורא פרי האדמה: שלקות. כל ירק שלוק: דרש רב חסדא. כך: משום רבינו. רב: שלקות אומר בורא פרי האדמה ורבותינו כו' ומאן נינהו עולא אמר רבי יוחנן שהכל. הרי הדבר במחלוקת: ואני אומר. ליישב דבריהם שאין חלוקין יש מהן פרי האדמה ויש מהן שהכל: כל. ירק הנאכל חי שתחלתו צ"פ האדמה שלקו אפקיה ממלתיה לגריעותא ומצדך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכתתי: וכל. ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחלתו אם אכלו חי שהכל הוא מצדך: שלקו. והביאו לדך אכילתו הוא עיקר פרו ומצדך בורא פרי האדמה: דרש רב נחמן. כך: משום רבינו. שמואל: שלקות מצדך בורא פרי האדמה וחזרינו כו'. רב נחמן חשבו ולא קרי לעולא רבותינו: אמר שלקות שהכל ואני אומר. שהם חלוקין בפלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי ודברי שמואל ודברי ר' יוחנן בכל מיני ירקות הן וחלוקין זה על זה שמואל כר"מ דאמר מבזשל קאי במלתיה ור' יוחנן קאי כר' יוסי: ואלאין בריקא השרוי. במים ידי אכילת מנה של מצוה וקרינן ביה לחם עוני: אבל לא במבזשל. דתו לאו לחם איקרי: אפילו ר' יוסי מודה. דלענין ברכה במילתיה קאי: אמר רב נחמן קבע עולא לשבשתיה כר' בנימין. עולא שאמר משום ר' יוחנן לעיל שהכל למד וקבע שבזשו כרבי

בנימין עד שנתקעה בלבו ועכשיו אומר צבית המדרש בַּסָּם רבי יוחנן: תהי צה ר' זירא. במחלוקת זו שהזכרה צבית המדרש וכי מה ענין להזכיר דברי ר' בנימין אצל דברי רבי חייה בר אבא במחלוקת צבית המדרש הרי אינו כדאי לחלוק עליו: בר מן דין ובר מן דין. לבר משתי ראיות הללו שאמרתי שאין רבי בנימין כלום אצל רבי חייה יא לנו עוד ראיה שלא אמר רבי יוחנן מימיו שלקות שהכל: וא"ל בורא פרי האדמה. אלמא אע"ג דשלקיה קאי במלתיה: שאכל זית מליח. שהיה מלוח זה כמה ימים וקי"ל (פסחים עו.) מליח כרותח: אצל לא כבוסין. בירקות של מרור היא שנויה בפרק כל שעה (דף לטו.) לומר שאין יוצאין בהן שלוקין משום מרור אלמא לאו במלתייהו קיימי שלוק הוי נימוח טפי ממצוסל: דבעינן טעם מרור וליכא. אצל לענין ברכה פרי עליו: (רש"י)

תוספות והלכתא המוציא וכו'. ואע"פ דבמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע ובירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן נמי איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד) מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ ועל כן יש לבצוע בשתי ידיו בעשר אצבעות נגד יי תיבות שבמקרא זה: **מדקתני** ירקות דומיא דפת. לא הוי ירקות דומיא דפת שהרי פת אישתני לעלויא ויש ירקות שאין משתנות לעלויא אלא כלומר מה הפת אין בשול מגרע את הברכה אף הירקות נמי במלתייהו קיימי ולא מגרע להו הבשול: **משכחת** לה בתומי וכתתי. וא"ת והרי נראה לעינים דהבשול משביחן וי"ל דהיינו בשביל הבשר והמלח שבתוכן ונראין הדברים שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים יש להן ברכה הראשונה שכל כך שוין מבושלין כמו חיין ומטעם זה מברכין נמי על היין מבושל בורא פרי הגפן שכל כך הוא טוב אחר הבשול כמו קודם לכן וקרא וסלקא וכרוב וכיוצא בהן שטובין יותר מבושלין מחיין כשהן חיין מברכין עליהם שהכל ומבושלין ב"פ האדמה וכן אותן ערמוניות וחבושים שאינן ראויין לאכלן חיין כמו מבושלין בתחלה מברכין עליהן שהכל ומבושלין בורא פרי העץ אך אותן ערמוניות שקורין לומיברד"ש מברך עליהן בורא פרי העץ אפילו בתחלה וכל דבר המתקלקל בבשולו כגון תומי וכתתי וכיוצא בהן כשהן חיין מברך עליהן בורא פרי האדמה ומבושלים שהכל כך נראה לרבינו יהודה ומיהו הרב אלפס פסק בשלקות דאשתני לגריעותא ע"י בשולן אומר בורא פרי האדמה כרב נחמן דאמר שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה דר' חייה בר אבא קאי נמי כוותיה ובכל שלקות מיירי ר' חייה בר אבא אף באותן דמשתנים לגריעותא מדפליג להו גמרא אהדדי ר' חייה בר אבא ור' בנימין בר יפת ואגוז מטוגן בדבש מברך עליו בורא פרי העץ דאגוז עיקר: **כל** תלתין יומין מהדר תלמודיה. לאו דוקא כל תלמודו אלא כל מה שהיה לומד בשלשים יום היה חוזר הכל לפניו ביום שלשים ואחד: **זית** מליח. ומליח כרותח: (תוספות)

רש"א והלכתא המוציא. ואם תאמר מאי שנא מצורא פרי הגפן ללא מצרכינן הבורא. ומיהו צירושלמי (צפרקין ה"ה) איכא מאן לאמר הכין לדעתיה דרבי נחמיה מצרכין בורא פרי הגפן, ועל דעתייהו דרצנן מצרכין הבורא [פה"ג]. אצל גמרא דילן לא משמע

הכין, ופוק חזי מה עמא דבר, דבהמוציא אסיקנא הילכתא המוציא, וצבורא פרי הגפן מצרכינן צורא ולא מצרכינן הצורא. אבל צירושלמי סברא אחרת שאמרו (שם) דטעמא דרבנן בהמוציא כדי שלא לערב ראשי אותיות, והקשו מעתה המן הארץ כדי שלא לערב ראשי אותיות ולא העלו בו תירוץ. ונראה דבמקום שאפשר, חששו לערוב האותיות כגון בהמוציא, אבל במקום שאי אפשר כגון בלחם מן הארץ, דאי אמרינן לחם המן הארץ לא משתמע מידי, לא חששו דהיכא דלא אפשר לא אפשר, ולא ניחא להו נמי לתקוני המוציא מן הארץ לחם, שאין כן נוסח של ברכות להזכיר את החפץ שמצרכין עליו באחרונה, שאין אומר צורא מן העץ פרי וצורא מן האדמה פרי, כך נראה לי. ולפי דברי הירושלמי הא דפליגי בגמרא בהמוציא אי דאפיק משמע או דליפוק משמע, הכי קאמרינן רבנן סברי דאפיק משמע, וכיון שאפשר לומר כן, איכא למיחש לערוב ראשי האותיות. ור' נחמיה סבר דליפוק משמע, ואי אפשר כאן למיחש לעירוב ראשי האותיות שאלו היה אפשר אף ר' נחמיה היה חושש לכך. קתני ירקות דומיא דפת. פירוש: ולא דוקא דומיא, דאילו בפת דוקא בשנסתנה על ידי האור, הא לא נסתנה על ידי האור צורא פרי האדמה, ואילו בירקות אף בשנסתנה, וכל שכן בשלא נסתנה. ואני אומר כל שתחלתו צורא פרי האדמה שלקו שהכל, וכל שתחלתו צורא פרי האדמה. מסתברא דלאו דוקא כל שתחלתו צורא פרי האדמה, וכל שתחלתו שהכל, דאם כן כי קאמרינן בשלמא כל שתחלתו שהכל משכחת לה בסילקא קרא וכרובא, אלא שתחלתו צורא פרי האדמה שלקו שהכל היכי משכחת לה, מאי קא קשיא ליה וכי לא משכח ירקות דמצרכין עליהן צורא פרי האדמה בתחלתן, ואיהו דקא משני משכחת לה בתומי וכרתי, אטו כלהו שאר ירקי צר מתומי וכרתי מי מצרכינן עליהו שהכל, והא רב חסדא גופיה הוא דקאמר צפ' בתרא דפסחים (קיד, ב) היכא דליכא שאר ירקי מצרך אמרור צורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, אלמא אפילו אמרור מצרכין צורא פרי האדמה בתחלתו. אלא ודאי הכי קאמר כל שתחלתו צורא פרי האדמה, כלומר, שאין דרכו ליאכל אלא בחיותו ואין דרכו ליסלק, ולפיכך עיקר צרכתו בתחלתו אם כן כי שליק ליה פגים ליה, ולא מצרכין עליה אלא שהכל ולא משכחת לה אלא תומי וכרתי, וכל שעיקר אכילתו בשליקתו ומשום הכי לא מצרכין על תחלתו אלא שהכל, אם כן כי שליק ליה אשבוחי משבח ליה ולפיכך מצרכין עליה צורא פרי האדמה. והוא הדין לכל שאינו נפגם בשליקתו וראוי בחיותו ובשליקותו שמצרכין עליו צורא פרי האדמה דבמלתיה קאי, והיינו דלא קאמר תחלתו צורא פרי האדמה היכי משכחת לה, אלא הכי קאמר

תחלתו זורח פרי האדמה שלקו שהכל היכי משכחת לה, כלומר שיהא שזחו בחיותו ונפגם בשליקתו היכי משכחת לה. כך נראה לי. אבל הראב"ד ז"ל כתב דלרב חסדא אפילו לא פגים להו כיון דאיסתני מפרי האדמה מצדך עליה שהכל. לא היא עד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא גבי מלה דבעינן טעם מלה וליכא. וטעמיה דרבי מאיר לאו משום דלא בעי איהו טעם מלה, דהא מודה רבי מאיר (פסחים לט, ב) בירקות שאינו יורא בהן לא בכבוסין ולא בשלוקין ולא במבושלין, וטעמא משום דבעינן טעם מרור וליכא, ובכריכת מרור נמי חייסין דילמא אתי מרור דרבנן ומבטל טעם מלה דאורייתא (סם קטו, א), אלא דרבי יוסי סבר מלה כי מבשל לה בטיל לה טעמא, ורבי מאיר סבר דלא בטיל טעמא, אבל במרור ושאר ירקות כולהו מודו דבטיל להו טעמייהו דביסול. כתב רב האי ז"ל דאיכא מאן דגרים ולא היא בוא"ו, ולמאן דגרים הכי ר"ג גופיה הוא דקאמר ליה כלומר אני אומר שיש לומר במחלוקת שנויה ואלא מיהו לא היא. ואיכא מאן דגרים לא היא בלא ווא"ו ותלמוד הוא דקא דחי לה, ומיהו מסתבר טפי דלא גרים ולא בוי"ו דכיון דאמר ר"ג ואני אומר במחלוקת שנויה היכי קאמר איהו גופיה ולא היא, ואפילו גרסינן ליה, תלמודא הוא דקאמר הכי. אמר רב נחמן בר יצחק קבעה עולא לשבשתיה כרבי בנימין בר יפת. פירוש: דקים ליה לרב נחמן דרבי חייל ורבי בנימין פליגי, ורבי זירא דקא תהי בה, היינו דתהי היאך שנו מחלוקת בהיא צבי מדרשא בין רבי חייל ובין רבי בנימין, דלא חשיב רבי בנימין למעבד שמעתיה פלוגתא כרבי חייל, וכי מותיב רב שמואל בר רבי יצחק מלא כבוסין ולא שלוקין לרבי חייל הוא דקא מותיב ולסיועה לרבי בנימין, דלרבי בנימין כולהו שלקות לאו במילתייהו קיימי. וכן מלאתיה צירושלמי בהדיא דגרס התם (בפרקין ה"א): רבי חייל [בר ווא] בשם רבי יוחנן זית כבוס אומר עליו זורח פרי העץ, רבי בנימין בר יפת בשם רבי יוחנן ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו, אמר רבי שמואל בר רב יצחק מתניתא מסייע לרבי בנימין בר יפת אבל לא כבוסין ולא שלוקין ולא מבוסלין אם בעינן הם אדם יורא ידי חובתן בהן בפסח, אמר רבי זעירא מאן ידע משמע מן רבי יוחנן יאות רבי חייל בר בא. ע"כ גרסת ירושלמי. אלא שאני תמה למה להו למעבדה פלוגתא ולשוויה לעולא משתבש ולדחיה להיא דרב חסדא דאמר כל שתחלתו שהכל שלקו זורח פרי האדמה, וכל שתחלתו זורח פרי האדמה שלקו שהכל. ולפיכך מסתבר לי דרב נחמן בר יצחק בלחוד הוא דסבירא ליה דפליגי ותלי ליה לעולא בשבוסא, אבל רבי זירא דתהי בה הכי קאמר היכי אפשר לעולא שביק אסהדתיה ושמעתיה דרבי חייל ונקיט דרבי בנימין בר

יפת, אלא ודאי לא פליגי דרבי חייה בשנשנתה לעלויה כתרמוסא וכזית כבוש, ואי נמי ללא אישתני לגריעותא ככולהו שלקות, ורבי בנימין בר יפת דלאשתני לגריעותא כתומי וכתתי. ובירושלמי נמי איכא מאן דאמר הכי גבי הא דרבי חייה ורבי בנימין בר יפת, דגרסינן התם (קס): אמר רבי יוסי ברבי זון ולא פליגין זית ע"י שדרכו להאכל חי אפילו כבוש בעינו הוא ירק כיון ששלקו נשתנה. ונראה לטעות יש בגרסא זו והכין הוא, זית על ידי שאין דרכו להאכל חי אפילו כבוש בעינו הוא וכסברתיה דרב חסדא ממך, והיינו נמי דמשמע לכאורה לקמן (לט, א) גבי פרמי זוטרי דליפתא דאי לאו רב יהודה דאמר דהאי דפרמינהו טפי כי היכי דנימתוק טעמיהו, הוה סלקא דעתך למימר ללא מזרכינן זהו בורא פרי האדמה אלא שהכל משום דקא סלקא דעתך דמיפגם פגמינהו, דאלמא כל מידי דמיפגים בשלקיה מגרע גרעיה בצרכתיה, ולהדין סברא תומי וכתתי חיין בורא פרי האדמה שלוקים שהכל דמפגם פגים להו. וכללא דכחיל רב פפא לקמן (לט, א) מיא דכלהו שילקי ככלהו שילקי, לאו כללא הוא לכלהו ירקות שתהא ברכתן בשליקתן כמו בחיותן, (ואף על פי שהראב"ד ז"ל כתב כן), אלא משום דכלהו לא מפגמי שליקתן אלא תומי וכתתי הוא דקאמר הכין, ועוד דהתם לאו למפסק הלכתא בשלקות אי בורא פרי האדמה אי שהכל קאתי אלא למימר דמיא דידהו כגוף השלקות והאי כדיניה והאי כדיניה. ותדע לך דהא לבתר דקאמר רב פפא פשיטא לי מיא דכולהו שלקי ככלהו שלקי בעי רב פפא מיא דשיבתא מאי. וכן נראית דעת רבותינו בעלי התוספות בתומי וכתתי, אלא שרב האי גאון ז"ל ורב אלפסי והראב"ד ז"ל לא כתבו כן. ולענין פרי עץ הנשלק כחבוסים ואגסים יש לומר גם כן דצמלתיהו קיימי דאשבוחי משבחי כזית, אבל פירות אחרים שנפגמין כגון פר"ניש וכיוצא בהן מצדך שהכל לדברי הכל. וכן נראה מדברי התוספות שפירשו בשם אחד מן הגדולים בהא דאמרינן בסמוך (לט, א) הביאו לפניהם פרגיות וכרוב ודורמסקנין, דורמסקנין פר"וניש, והא דלא בריך עליהו תחלה דהא פרי העץ חשוב טפי משום דמיירי בשנתצלו הדורמסקנין ואין מצרכין עליהן אלא שהכל ומיהו אין עיקר פירושם מחוור, אלא עשב הוא כמו שפרש"י ז"ל, וכן נראה מן הירושלמי (בפרקין ה"ב) דגרסינן התם: אייתיהו קמיהו פרגין ואחוונין וקפליטין, אמרו נברך על קפליטא הוא פטר אחוניתא ולא פטר פריגתא, נברך על אחוניתא לא פטר לא דין ולא דין. כיון דשקל ליה לגרעינתיה בצר ליה שיעוריה. יש לפרש: בצר ליה שיעוריה דאורייתא וללא כמאן דאמר (לעיל כ, ב) והם דקדקו עד כזית, אלא דאפילו כזית הוי דאורייתא. ויש לפרש בצר ליה שיעוריה דרבנן, דאילו מדאורייתא אינו חייב לברך אלא

בכדי שביעה, אלא למדרכבן דקדקו וחייבו אפילו עד כזית ברכה, כעין ברכה דשיעור לאורייתא. ומיהו נראה דבין להדין פירושא בין לפירושא קמא כל שאין בו כזית אינו חייב לבסוף ברכה כלל, חדא דהא אמרינן הכא כיון דבצר ליה שיעוריה לא מברכינן בסופיה, ומשמע לאפילו למה דלחינן ואוקמינן דבסופיה צריך בורא נפשות רבות קא מתמה רבי ירמיה, ואפילו תאמר דכיון דלרבי זירא קא מקשה לה למאי דסבירא ליה בהא דרבי זירא קא בעי, כלומר למאי דסבירא לך דרבי יוחנן בסופיה צריך על העץ ועל פרי העץ, כי שקלת ליה לגרעיניתיה צר ליה שיעורא ולא אפשר לברוכי עליה ברכה כשל תורה, אבל לעולם בורא נפשות מברכין עליה, אפילו הכי לאו סברא הוא שנסתנית ברכתו מחמת שיעורו שאין שנוי הברכות אלא בשנוי המין, אי נמי בזמן אחד בשנסתנית לורתו דהוה ליה כמין אחר כגון שנסתנה מחטה לקמח ומקמח לתבשיל או לפת, אבל שתיא הברכה משתנת מרבוזי למיעוט הא לא אשכחן. ופת הבאה בכסנין דאמר רב הונא לקמן (מב, א) כל שאחרים קובעין עליה סעודה צריך לבדק, כלומר שמבדק לפניו המוציא ולאחריו שלש ברכות, וכי לא אכל אלא פחות מכאן אין מבדק לפניו רק בורא מיני מזונות דאלמא הברכות משתנות בשנוי השיעורין. לא היא, דפת הבאה בכסנין כי לא מברכינן עליה המוציא אפילו על אכילת כזית היינו משום דחשבינן ליה כמשתנה ממינו. ותדע לך שהרי צפת דעלמא מברכין עליה המוציא בכזית וצפת הבאה בכסנין לא מברכין אלא מיני מזונות, אלא דכשקובע עליו סעודה עשאו כפת דעלמא, ואפילו לא קבע סעודה עליו אלא שאוכל כדי קביעות אחרים גם כן הרי הוא עושה אותו כפת דעלמא שאוכלין ממנו הרבה כדי שביעה, והוה ליה לדידיה כמי שלא נשתנה ממינו. ותדע לך שאם אין אתה אומר כן למאן דאמר (לעיל כ, ב) והם דקדקו עד כזית ועד כביצה היאך לא שינו את הברכה כיון דבצר ליה שיעורא לאורייתא, ועוד אם לא ראו לשנות בברכות מה ראו שלא לשנות מכדי שביעה עד כזית וכביצה ושינו לפחות מכזית ולפחות מכביצה. ועוד דהא משמע ודאי דלפחות מכזית או מכביצה ליכא ברכה כלל מדאמרינן אני כתבתי להם ואכלת ושבעת וברכת והם דקדקו על עצמן עד כזית ועד כביצה, ואי איתא לימא והם דקדקו על עצמן בכל שהוא, וממאן דסבירא ליה הם דקדקו על עצמן נשמע למאן דאמר דכולהו שיעורי לאורייתא, כך נראה לי. וגם בתוספות סוברין כן שאין פחות מכשיעור טעון ברכה כלל בסופו, אבל בתחלתו ודאי אפילו כל שהוא טעון ברכה לפי שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. וכן נמי משמע מהא דהכא דהא לא קשיא ליה אלא בסופיה מאי מבדק כיון דבצר ליה שיעוריה,

אבל ברישא ניחא ליה, ולכאורה נמי משמע לי דאיכא למידק מהא דבתחלתו מזכר
בורא פרי העץ ואף על פי שאין בו כזית, דהא משמע דרב ירמיה לרבי זירא קא מקשה
למאי דסבירא ליה לרבי זירא דרבי יוחנן תחלה וסוף בירך עליו כעין ברכתו ממש
ואפילו הכי לא קשיא ליה אללא סופיה מאי מזכר, וזה כפי הסברא שכתבתי דאין נוסח
ברכה משתנית בין כשיעור לפחות מכשיעור. ומינה לאוכל פת פחות מכזית שמזכר
עליו המוציא, וכן נראה לכאורה מן הירושלמי דגרסינן התם בפרקין דהכא (ה"א) תני
כל שאומר לאחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אומר
לאחריו שלש ברכות אין אומר לפניו המוציא, התיבון הרי פחות מכזית הרי אין אנו
אומרים לאחריו שלש ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא לחם מן הארץ. רבי יעקב
בר אחא לשאר מינין נלכה. כלומר לא אתא למעוטי אללא שאר מינין כגון אורז ודוחן
ומעשה קדירה דכיון שאין מזכרין אחריו שלש ברכות אין מזכרין לפניו המוציא, הא
פחות מכשיעור דפת של חמשת המינין מזכרין לפניו המוציא אף על פי שאין אנו
מזכרין לאחריו שלש ברכות, ומה שאמרו בירושלמי הרי פחות מכזית שאין אנו מזכרין
לאחריו שלש ברכות. לאו למימרא דשלש אין מזכרין הא מעין שלש מזכרין דכלל כלל
אין מזכרין לאחריו אללא דלישנא דמאן דתני לה נקט. וכסברא הזאת מלאתי לרמב"ם
ז"ל שכך כתב בפרק ג' מהלכות ברכות שלו (הי"ב): אכל פחות מכזית בין מן הפת בין
משאר האוכלים והסותה פחות מרביעית בין מן היין בין משאר משקין מזכר בתחלה
ברכה הראויה לאותו המין ולבסוף אינו מזכר כלל עכ"ל. גם הרב אלפסי ז"ל כתב כן
בפירוש משמועה זאת וזה מצוהר כדברינו וזכינו להסכים לדעתו בכל. וזה שלא כדברי
הרב ראב"ד ז"ל שכתבתי למעלה בשמעתא דחביאל (לעיל לז, ב). (רשב"א)

בצר ליה שיעורא אמר ליה מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן
(והא איכא) וההוא דאייתו לקמיה דרבי יוחנן זית גדול הוה דאע"ג

דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא דתנן זית שאמרו לא קטן ולא גדול
אלא בינוני וזהו אגורי ואמר רבי אבהו לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו
ואמרי לה סמרוסי שמו ולמה נקרא שמו אגורי ששמנו אגור בתוכו נימא
כתנאי דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניו כרוב
ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך קפץ וברך על
הפרגיות לגלג עליו חבירו כעס בר קפרא אמר לא על המברך אני כועס
אלא על המלגלג אני כועס אם חבירך דומה כמי שלא טעם טעם בשר
מעולם אתה על מה לגלגת עליו חזר ואמר לא על המלגלג אני כועס אלא
על המברך אני כועס ואמר אם חכמה אין כאן זקנה אין כאן תנא ושניהם
לא הוציאו שנתן מאי לאו בהא קא מיפלגי דמברך סבר שלקות ופרגיות
שהכל נהיה בדברו הלכך חביב עדיף ומלגלג סבר שלקות ב"פ האדמה
פרגיות שהכל נהיה בדברו הלכך פירא עדיף לא דכ"ע שלקות ופרגיות
שהכל נהיה בדברו והכא בהאי סברא קא מיפלגי מר סבר חביב עדיף ומר
סבר כרוב עדיף דזיין אמר ר' זירא כי הוינן בי רב הונא אמר לן הני
גרגלידי דלפתא פרמינהו פרימא רבא בפה"א פרימא זוטא שהכל נהיה
בדברו וכי אתאן לבי רב יהודה אמר לן אידי ואידי בפה"א והאי
דפרמינהו טפי כי היכי דנמתיק טעמיה אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא
אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשו בה קמחא בורא פרי האדמה דלפתא
דמפשו בה קמחא טפי בורא מיני מזונות והדר אמר אידי ואידי בורא פרי
האדמה והאי דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה אמר רב
חסדא תבשיל של תרדין יפה ללב וטוב לעינים וכ"ש לבני מעים אמר אביי
והוא דיתבי אבי תפי ועביד תוך תוך אמר רב פפא פשיטא לי מיא דסלקא
כסלקא ומיא דלפתא כלפתא ומיא דכולהו שלקי ככולהו שלקי בעי רב
פפא מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבדי או לעבורי זוהמא עבדי לה
ת"ש השבת משנתנה טעם בקדירה אין בה משום תרומה ואינה מטמאה
טומאת אוכלים שמע מינה למתוקי טעמא עבדי לה שמע מינה אמר רב
חייא בר אשי פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא ופליגא דר' חייא
דאמר ר' חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת מתקיף לה רבא מאי שנא
צנומה דלא משום דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא על הפת נמי כי קא
גמרה אפרוסה גמרה

רש"י **בכר ליה שיעורא.** וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבה ואכילה בכזית: כזית
שאמרו. לענין שיעור כל אכילות: אגור בתוכו. מזומן לכאח ממנו שאינו נבלע בפרי

כמשקה תפוחים ותותים אלא אגור כמשקה ענבים: דורמסקין. אף הן שלקות מעשן שקורין אקדלשׁי"ט {אדריילי"ש: מלוח – שיה בר} בלע"ז כך ראיתי בפירוש צבא קמא של רבינו יצחק ברבי יהודה אצל כאן פירש פרוני"ש {פרוני"ש: שזיפס} וכן שמעתי אני כאן ובצבא קמא (פ"י דף קטז:) פרוני"ש {פרוני"ש: שזיפס} ואי אפשר להעמידה דא"כ הרי ברכתו ב"פ העץ והאיך קדם וברך על הפרגיות שברכתן שהכל ואינם כדברים חשובים כדמפרש ואזיל: שלא טעם טעם בשר. ונעשה הבשר חביב עליו: פרגיות. בשר עוף שקורין פרדרי"א {פירדרי"א: חגלות}: זקנה אין כאן. הלך זקן אני והיה לו לשאלני על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינין ודברים הללו אינן באין ללפת את הפת אלא שלא מחמת הסעודה הן באין ואמרינן לקמן (דף מא:) דטעונין ברכה לפנייה ואין הפת פותרת: דמברך סבר שלקות. לכרוב ודורמסקין שהכל ברכתן כפרגיות דעל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר ביצים ודגים תנא במתניתין שהכל וכיון דברכותיהם שוות חביב עדיף: ומלגלג סבר שלקות בורא פרי האדמה. שהיא ברכה חשובה לעלמה לדברים חשובים והיה לו להקדימו: כרוב עדיף דזיין. דתניא לקמן (דף מד:) כרוב למזון ותרדין לרפואה: גרגלידי ללפתא. ראשי לפתות: פרמינהו. מנושי"ר {מינושי"ר: לקאז} בלע"ז לשון קניצת ירק: פרימא זוטא. גריעותא היא ובשאלכו חי קאי: אבי תפי. על מקום שפיתת הקדירה: ועביד תוך תוך. כלומר ששוק ונמחה מאד וקול רתיחתו נשמעת כקול תוך תוך: מיא דסלקא. תבשיל של תרדין: כסלקא. לענין ברכה: דשיצתא. ירק שנתנין מעט בקדירה למתק בעלמא ולא לאכלו אני"ט {אני"ט: שָׁחַ – אמח ריחני} בלע"ז: למתוקי טעמא עביד. ומברכין על מימי תבשילו ב"פ האדמה: השבת אין זה. צבא שלה משנתנוה בקדירה והוליאווה אין זה שוב משום איסור תרומה דהוה ליה כעץ בעלמא מדקתני משנתנה טעם שמע מינה לטעמא עבידא: פת לנומה. יבשה שנתנה בקערה לשרות וכן לנומות דקות: כריך שתכלה. ברכת המוליא עם פריסת הפרוסה מן הפת והאי פרום ועומד הוא: אפרוסה (כליא). כיון דאמרת עם פריסת הפרוסה תכלה מאי חסיבותא ומאי אהניתא: (כ"י)

תוספות בצר ליה שיעורא. היינו דוקא בברכה שלאחריו דבעינן שיעור אבל בברכה שלפניו אפילו פחות מכשיעור דאסור ליהנות בעולם הזה בלא ברכה בין לענין אכילה בין לענין שתיה אבל בברכה שלאחריו בעינן שיעור מלא לוגמיו על כן יש ליהרר לשתות מכוס של ברכה מלא לוגמיו כדי שיברך לאחריו מעין ג' ברכות והר"י היה אומר בבורא נפשות כיון דלאו ברכה חשובה היא אפי' בבציר משיעורא מברכין בורא נפשות רבות ולא נראה דכיון דבורא נפשות תקנוה כנגד על הגפן כי היכי דעל הגפן בעי שיעורא בבורא נפשות רבות נמי בעי שיעורא

ובירושלמי ר' יוחנן היכי בריך אזית הא לא הוי שיעורא וקאמר משום בריה דאפילו לא אכל אלא פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון בעי ברוכי משום דבבריה מברכין אפילו פחות מכזית וחולק על גמרא דידן כדמשמע הכא א"כ אין הלכה כמותו של ירושלמי וה"ר יוסי היה מפרש שהירושלמי אינו חולק על הגמרא שלנו דהכא מייירי שהוסרו הגרעינים ונמלח אם כן לא היה כבריייתו אבל אם אכלו שלם אפי' אם היה פרידה אחת של רמון מברך עליו תחלה וסוף וגמרא ירושלי' היה סבור שהזית היה שלם ולכך הוצרך לתרץ באותו ענין דאכל פרידה דבריה ואינן חולקים יחד ועוד יש בירושלמי היכא דברך אתורמוסא למיכליה ונפל מידיה ושקל אחרינא בעי ברוכי זמנא אחריתי ופריך מאי שנא מאמת המים פירוש דמברך לשתות והני אזלי והני אחריני ניהו וא"צ לברך פעם אחרת ומשני הכא הוה דעתו מתחלה לזה שהיה יודע שילכו להן אבל בתורמוסא לא ידע שיפלו מידו ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד משום דהוה ברכה לבטלה וכן לומר על כל ברכה לבטלה בשכמל"ו: **דורמסקין**. פירש"י פרוני"ש. ולא נראה דבסמוך משמע דמברכין עליהן בורא פרי האדמה וא"כ בורא פרי העץ בעי ברוכי ונראה שהוא מין כרוב: **נתן** בר קפרא רשות לאחד מהן לברך. ונראה דמייירי בברכה שלפניו דאי בשל אחרינו הא אמרינן (ח ליו קו.) דאין מזמנין על הפירות ומייירי בהסבו ואנו אין לנו שום הסבה אלא על הפת ולכך צריך לברך כל אחד על כל דבר הן בפירות הן ביין: **חביב** עדיף. וכן הלכה אם יש לו שני מיני פירות לפניו חביב עדיף ובורא פרי האדמה עדיפא משתכל נהיה בדברו דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מקרית ויברך על אותו המין ששייך בו פרי האדמה אף על פי שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו ואם לפניו פירות שהברכות שוות ואחד מהן הוא מז' המינין יברך תחלה על אותו של ז' המינין דעדיפי: **מיא** דסלקא כסלקא. מברכין עליה בורא פרי האדמה אף על פי שאין בה אלא מים וטעם הירקות מברך עליהן כאשר יברך על הירקות אע"ג דאמרינן לעיל דמי פירות זיעה בעלמא הוא יש לחלק: פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ ופליגא דר' חייא. וא"ת היכי מייירי אם יש שלמה לפניו הא אמרינן בסמוך דכ"ע שלמה עדיף ואי ליכא אלא צנומה היכי פליג עלה ר' חייא הא מסקינן לעיל (דף לז.) פרורין אף על פי שאין בהן כזית מברכין עליהן המוציא הואיל ואית בהו תוריתא דנהמא וי"ל כגון דאיכא שלמה לפניו ובצע מן הצנומה רב חייא בר אשי סבר דהוי כמו שלמה מאחר שהיא חביבה [מברך עליה] ור' חייא ס"ל צריך שתכלה ברכה עם הפת ואם כן בעינן שתכלה הברכה עם בציעת הפת וכיון שבצועה קודם לכן שלמה עדיף אבל אי ליכא שלמה מודה שיברך על הפרורים המוציא לחם מן הארץ: (תוספות)

כש"א ההוא דאיייתו לקמיה דרבי יוחנן זית גדול הוה, ואף על גב דשקלת לגרעינתיה קאי שיעורא. ובירושלמי אמרו טעמא אחרינא לגרסינן התם (בפרקין ה"א): רבי יוחנן נסב זיתא וזירך לפניו ולאחריו, והיה רבי חייא בר אבא מסתכל ביה, אמר ליה בצליא למה את מסתכל בי לית לך כל שהוא ממין ז' שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו, אית ליה ומה כריכא ליה מפני שגרעינתו ממעטו (מה עצד ליה ר' יוחנן) ולית רבי יוחנן ידע שגרעינתו ממעטו מה עציד ליה רבי יוחנן משום בריה, מילתיה דרבי יוחנן אמרה שכן אפילו אכל פרידה אחת של ענב פרידה אחת של רמון שהיא טעונה ברכה לפניו ולאחריה. ואפשר דכיון שלא נסיב לה גמרינן האי טעמא ואלדכבה

אינטרדיקציות למימרה דזית גדול הוה שמעינן מינה דליתא להא דירושלמי, ואילו אכל פרידה אחת של ענב ולית ביה כזית או פרידה אחת של רמון לא מצרף אחריו עד שיאכל כזית. ויש לומר דליתא נמי להא דירושלמי, אלא דבירושלמי סברי דרבי יוחנן זית שלם אכל ולא הסיר גרעיניתיה ומשום הכי חשיב ליה בריה, אכל בגמרין סברי דלא אכל גרעיניתיה אלא הסירו וזרקו, והלכך לא חשיב בריה, ומשום הכי אינטרדיקציות למימרה דזית גדול היה דלאחר שנתפך או שנחתך או שנמוח לא חשיב בריה בשום מקום בכל איסורין שבתורה. וכן נראה שמתרצין בתוס'. נתן בר קפרא לאחד רשות לצרף. מהבא משמע דאפילו פירות אף על פי שאין מזמנין עליהן בסופן אחד מצרף לכולן בתחלתן, ואף על פי שאין אנו נוהגין כן בפירות אלא כל אחד מצרף לעצמו, שמהם היו רגילין לקבוע מקום לאכול פירות ולשתות יין, ומתוך כך היה אחד מצרף לכולן. חזר ואמר לא על המלגלג אני כועס אלא על המצרף, אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן, תנא שניהן לא הוליאו שנתן. ירושלמי (סם, ה"ב): אמר רבי יוסה הא אזילין תרי עמא ולא שמעינה מינה כלום, מאי כדון מסתברא מצרף על הקפליט שהכל טפלה לירק, משמע דהדין ליטנא דירושלמי אזיל כליטנא דגמרין דדחי אידי ואידי שהכל, ובהא קא מיפלגי מר סבר חביב עדיף ומר סבר כרוב עדיף דזיין. וליתא להאי ליטנא, דקיימא לן דשלקות במלתייהו קיימי ומצרכין עליה בורא פרי האדמה, והילכך אפילו בלא האי טעמא מצרף אכרוב משום דבורא פרי האדמה עדיף. ואי נמי איכא למימרה דהא דירושלמי לאו משום דסבירא ליה דשלקות לאו במילתייהו קיימי, אלא משום דסבירא ליה דאי לאו משום דהכל טפלה לירק, אף על גב דכרוב פרי האדמה, אפילו הכי חביב עדיף וכדאמרינן לקמן (מא, א) באין ברכותיהן שוות כגון פרי העץ ופרי האדמה דמצרף על איזה מהם שיראה, ובר קפרא דאיקפד משום דהכל טפלה לירק דירק מיזן זייני. ובהא פליג אגמרין, דבגמרין משמע דלעולם בורא פרי האדמה עדיף משהכל אף על גב דאיכא חביבותא, מדקאמר דרך פשיטותא מאן לגלג סבר בשך שהכל, שלקות בורא פרי האדמה הלכך חשוב עדיף. אמר רב חייה בר אשי פת הנומה בקערה מצרכין עליה המוליא. איכא למידק היכי דמי אי ליכא אלא פת נומה בקערה פשיטא דהא איכא תורתא דנהמא, ואמרינן לעיל (לז, ב) דאפילו בפירורין שאין בהן כזית ואפילו החזירן לסולתן מצרף עליהן המוליא דדאיכא תורתא דנהמא, ועוד מאי פליגא דרבי חייה דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת, ורבא נמי דפליג טפי ואמר מצרף ואחר כך בוצע, אטו מי פליגי אההיא דלעיל דאמרינן דאפילו פירורין שאין בהן כזית מצרכין

עלייהו המוֹאִיא, אם כן ברייתא דבזמן שהפרוסות קיימות מצדך עליהן המוֹאִיא, ומתני' דנטלן לאכלן מצרכין עליהן המוֹאִיא הויא תיובתיהו, ועוד דתקשי לן הלכתא אהלכתא דקיימא לן כהיא וכדאמרינן התם מאי הוי עלה אמר רב שסת אף על גב דליכא פירורא דהוי כזית, והכא פסקינן כרבא בהדיא. ואיכא למימר דהכא בדאיכא פת לנומה ופת שלימה ואפילו הכי קאמר רב חייא בר אשי דאי בעי מצדך אנומה ומניח את השלימה כרב הונא דפתיתין ושלמיין, ועדיפא מדרב הונא דרב הונא דפתיתין גדולים שהן כחלאי פת וכדכתיב (בראשית יח, ה) וְאֶקְחָהּ פֶּת לְחֶם, ודרב חייא בר אשי דלנומות דקות, והיינו דפליגא אדרבי חייא דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת, הלכך פת לנומה לא אלא אשלימה, ופליגא דרבא אדרווייהו ואמר שצריך לצדך ואחר כך יבצע. והיינו דאייתי בתרה הא דרב הונא ורבי יוחנן ולומר בשאינה לנומה אלא שהן פתיתין גדולים ושלמים לאפשר למעבד דפתיתין אפילו כדרבא שיצדך ואחר כך בוצע מן הפתיתין, אפילו הכי עדיין היא מחלוקת דרב הונא ורבי יוחנן. אלא דאכתי קשיא לי קצת דהוי ליה למימר פת לנומה ושלמה רב חייא בר אשי אמר מצדך על הנומה. ובתוס' פירשו דמיירי במביא פת שלימה או פתיתין גדולים ועשה אותו פירורין דקין בקערה, ומתחלה דעתו לננוס כדי לצדך ולאכול, וקאמר דמצרכין עליה המוֹאִיא, ור' חייא קאמר שצריך שיבצע בשעת הואיל ואפשר שיש פת גדולה מתחלה לפניו, ורב חייא בר אשי סבר מכל מקום כיון שמתחלה נמנה לאוכלה עכשיו יכול לצדך על הפירורין אחרי כן, לפי שיכול לצדך אחר בליעה כמו קודם בליעה, כיון שסוף סוף לאורך אכילה זו נעשית, ובלא לנומות פירורין דקין היה יכול להשמיענו שיוכל לבצוע ולצדך אחר כך על הפרוסה שבידו שבוצע, אלא רבותא קמ"ל שאף על פי שנמנה מתחלה בפירורין דקין מקודם ברכה ואי אפשר לעשות בהן בליעה בשעת ברכה אפילו הכי שפיר דמי. ואכתי לא מיחוור לי לישנא שפיר, דכיון דעיקר הדושיה דרב חייא בר אשי דמאי למאנס פת שלמה ולצדך עליו לאחר בליעה, הוה ליה למימר הכין בהדיא, ועוד למה לי למימר מצרכין עליו המוֹאִיא, דמשמע דעיקר הדושיה כשמצרכין עליו המוֹאִיא ולאפוקי דלא מצרכין עליה מיני מזונות, ור"ע. (רשב"א)

אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע נהרדעי עבדי כר' חייא ורבנן עבדי כרבא אמר רבינא אמרה לי אם אבוך עביד כר' חייא דאמר ר' חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת ורבנן עבדי כרבא והלכתא כרבא דאמר מברך ואח"כ בוצע: איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין ור' יוחנן אמר שלמה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורין דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורין א"ר ירמיה בר אבא כתנאי תורמין בצל קטן שלם אבל לא חצי בצל גדול ר' יהודה אומר לא כי אלא חצי בצל גדול מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר חשוב עדיף ומר סבר שלם עדיף היכא דאיכא כהן כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי דליכא כהן דתנן כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים ר' יהודה אומר אין תורם אלא מן היפה אמר רב נחמן בר יצחק וירא שמים יוצא ידי שניהן ומנו מר בריה דרבינא דמר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך אמר ליה מה שמך א"ל שלמן א"ל שלום אתה ושלמה משנתך ששמת שלום בין התלמידים אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע מאי טעמא **דברים טז-ג** לחם עוני כתיב א"ר אבא ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות מ"ט **שמות טז-כב** לחם משנה כתיב א"ר אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא א"ל רבינא לרב אשי והא קא מתחזי כרעבתנותא אמר [ליה] כיון דכל יומא לא קעביד הכי והאידינא קא עביד לא מתחזי כרעבתנותא רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי

רפ"י אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע. וגומר כל הברכה ואח"כ מפריש הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם: פתיתין ושלמין אמר רב הונא. אם רכא מברך על הפתיתין ואם הפתיתין גדולים מן השלמין צריך לברך עליהן: כתנאי. הא לאמרת פרוסה של חטין ושלמה של שעורין כו' תנאי היא: אבל לא חצי בצל גדול. ואע"פ שיך צו יותר מקטן שלם: במקום שיך כהן. ונתנו לו מיד: במקום שאין כהן. צריך לישראל שיניענו

עד שימלא כהן ליתנו לו וחזי בכל אינ מתקיים: יואל ידי שניהן. ידי מחלוקת של רב הונא ורבי יוחנן: מניח פרוסה תחת השלמה. ונמצאו שתיהן בידו וזולע או משתיהן או מן השלמה: לחם עוני כתיב. ודרכו של עני בפרוסה לפיכך כריך שיראה כזולע מן הפרוסה: אכולה שירותא. פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה בשבת: ריפתא לערובא. שערבו זו אתמול ערובי הלילות: (רש"י)

תוספות והלכתא כרבא דמברך ואח"כ בוצע. פי' שלא יפריש הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה ויש שנוהגין לברך ברכת המוציא קודם שיחתוך כדי שתהא הפת שלמה בשעת ברכה ואין המנהג נכון לעשות דהוי היסח הדעת בין הברכה לאכילה ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה ובפרק שלשה שאכלו (לקמן מז.) מסקינן דבעינן עד שתכלה אמן מפי העונין שלא יבצע קודם ויש שמביאים ראיה שצריך לסיים הברכה קודם שיבצע מדתני רבי חייה בירושלמי אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס והיינו משום שאם יפרוס קודם הברכה שמא תפול הפרוסה מידו ולא יוכל לאכול פרוסה אחרת שיבצע בלא ברכה אלא יצטרך לחזור ולברך ויש כאן ברכה לבטלה אבל אם (לא) היה צריך לברך על כל הפת ולא יוכל לפרוס קודם הברכה אז אם תפול הפרוסה אינו מברך על פרוסה אחרת ויפטר בברכה ראשונה: **מברך** על הפתיתין ופטר את. השלמין. פירש"י אם הפתיתין והשלמין שוין יברך על איזה שירצה ואם הפתיתין גדולים צריך לברך על הפתיתין לפטור את השלמין ור' יוחנן אומר על השלמין מצוה מן המובחר אפי' אם הפתיתין גדולי טפי ותימה א"כ סברא הפוכה דלרב הונא פתיתין שהם גדולים עדיפי ולר' יוחנן שלמין עדיפי ואין סברא לומר דפליגי בהפוך סברות ועוד תימה אמאי שינה בסמוך לשונו דנקט לשון פרוסה של חטין ע"כ פירש רבינו תם דמיירי בפתיתין גדולים ושלמים קטנים וה"פ אמר רב הונא מברך על הפתיתין כלומר אם ירצה והוא הדין על השלמין אם ירצה ורבי יוחנן אמר שלמין עיקר וכן הלכה כרבי יוחנן דהא רב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן וכל שכן לגבי רב הונא שהלכה כמותו שהיה תלמידו של רב דדוקא באמוראי בתראי אמרינן הלכה כבתראי: אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורים ד"ה מברך על הפרוסה של חטין. דחיטי עדיפי משום דאקדמיה קרא אבל פתיתין ושלמין ממין אחד אפילו יהיו הפתיתין מפת נקיה והשלמין מפת קיבר מברך על השלמין כדאיתא בתוספתא (פרק ד) שלמין דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית מברך על השלמין דגלוסקאות פרוסה דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית מברך על השלמין דבעל הבית פת כשר ופת של נכרי מברך על הכשר (תחלה) וכן אמרינן בירושלמי פת טהור ופת טמא מברך על הטהור אבל אם פת של נכרי חביב ונקי ופת של ישראל אינו חביב מברך לאיזה שירצה כדאיתא בירושלמי פת נקי טמא ופת קיבר טהור מברך לאיזה שירצה אבל רבינו שמשון צוה לסלק הפת לבן של נכרי מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא. שני שלמין ממין אחד אם אחד יותר נקי מברך על הנקי דחביב ליה טפי: **כתנאי** כו'. פירש רש"י חצי בצל גדול קרי חשוב לפי שיש בו יותר מבצל קטן שלם ולא נראה דהא לכאורה משמע דלהכי נקט חצי בצל גדול משום דיש בחצי בצל גדול כמו בקטן שלם ולא יותר ועוד דאם כן לא הוי דומיא דחשוב דגבי פרוסה של חטין דקאי עלה דהתם שוין ויש לפרש דכהדדי שוין הם אבל דגדול טוב יותר לאכילה מן הקטן ועוד פירש רש"י דמייתי תנאי אסיפא דמברך על הפרוסה של חטין ופטר את השלמה של שעורים ומר סבר חשוב עדיף ומר סבר חטין דמקדמי בקרא עדיפי אבל א"א לפרש דחטין עדיפי משום שפת של חטין חשוב מפת של שעורים דהא פי' דבמין אחד פת נקיה ופת קיבר השלם

עדיף: **ומר** סבר שלם עדיף. וא"ת מנא ליה הא אימא דחטין חשיבי טפי משום דאקדמיה קרא ויש לומר דהכי מדמה דהתם אע"ג דמסברא חשוב לכהן עדיף דכתיב (במדבר יח) בהרימכם את חלבו ממנו ואפי' הכי קאמר דשלם עדיף ה"נ נימא שלם עדיף מפתיתין של חטין אע"ג דאקדמיה קרא והדין עם רש"י שלא רצה לפרש כתנאי אפלוגתייהו דרבי יוחנן ורב הונא שהרי למאי דמפרש לרב הונא כשהן שוין מברך על איזו שירצה א"כ לא קפיד אחשיבות ולא אשלמות וא"כ מאי כתנאי איכא ולפר"ת נמי דפי' דמברך על הפתיתין גדולים אם ירצה ואי בעי בריך על השלמים קטנים אלמא לא חשיב ליה עדיף אלא כי הדדי נינהו לרב הונא וא"כ לא מצי קאי כתנאי אפלוגתא דפתיתין: **כל** היכא דאיכא כהן כ"ע לא פליגי דחשיב עדיף. ונהי דלעיל קאמר פתיתין גדולים ושלמים קטנים דמברך על השלמים היינו דוקא לברכה דלא איכפת ליה שיברך בגדול דלמה יברך בגדול הואיל ואינו נקי מזה אבל גבי נתינה לכהן איכא נפקותא דיתן לו הגדול החשוב טפי דניחא ליה: **מניח** פרוסה בתוך השלמה ובוצע. פירש רש"י ובוצע לשתיהן או בוצע לשלמה בלבד והיינו ע"י שניהן דכיון שהניח הפרוסה תחת השלמה נראה כמו שבוצע נמי אפרוסה ודוקא בוצע לשלמה אבל לא רצה לפרש ובוצע לאיזה מהן שירצה או לפרוסה או לשלמה דמדקאמר לתוך השלמה משמע דהשלמה עיקר ולפי' רש"י ה"פ ירא שמים יוצא ידי שניהם כדרב הונא וכדר' יוחנן בפתיתין ושלמה ולפי' ר"ת לא מצינו לפרש הכי דקאי אפתיתין שהרי אינו צריך לעשות כן אלא יברך על השלמה ודי בכך לכ"ע דאפילו רב הונא לא קאמר אלא על הפרוסה אם ירצה אבל פשיטא אם בירך על השלמה יצא ונראה לפירוש ר"ת שניהם קאי אשני לחמים אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים: הכל מודים בפסח שמניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע מאי טעמא לחם עוני דכתיב לחם עוני מניח הפרוסה תחת השלמה ונראה כבוצע על הפרוסה ומ"מ אין לבצוע כי אם על השלמה ועל הפרוסה יברך על אכילת מצה וכורכים ואוכלים משתיהן יחד כדי שיהא נראה כבוצע על הפרוסה וכן המנהג אבל אין לעשות המוציא וגם על אכילת מצה מן הפרוסה דהוי כעושה מצות חבילות חבילות ונראה לי דהא הוי ברכה של נהנין ואינם נקראים חבילות חבילות דהא אקידוש מברכים קידוש וברכת היין ורבינו מנחם מוויני"א היה רגיל לעשות הכל על הפרוסה ואין השלמה באה כי אם בשביל לחם משנה והר"י היה רגיל לברך תחלה ברכת המוציא על שתיהן קודם שיבצע ואחר כך מברך על אכילת מצה ובוצע משתיהן אחר כך ואין זה חבילות מאחר שהיה עושה על שתיהן ופעמים מפיק הר"י נפשיה מפלוגתא ולא היה רוצה לשנות המנהג והיה מברך על השלמה תחלה המוציא והיה בוצע קצת ולא היה מפרידה עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד: (תוספות)

רש"א פתיתין ושלמים אמר רב הונא מצדך על הפתיתין ופוטרי את השלמים. פירשן בתוס' בשם ר"ת ז"ל: מצדך על הפתיתין אם ירצה והוא הדין על השלמים, ורבי יוחנן אמר שלמים מצדך מן המוציא, אבל פרוסה של חטים ושלמים של שעורים דברי הכל מצדך על הפרוסה של חטים, משום דכל המוקדם בפסוק מוקדם בצרכה, ואתא רבי ירמיה בר אבא לאוקמא להא דפרוסה של חטים ושלמים של שעורים בהנהו תנאי דצ"ל, ואף על גב דצ"ל קטן וגדול מין אחד וחטין ושעורין הוו ב' מינין ומטעם מוקדם בפסוק אתינן לה, מכל מקום מייתי שפיר הא דצ"ל דאזלינן בתר החשוב או בתר השלם, וקרא כי מקדים ליה דקטן שניהם או שלמים או פרוסין. ועל כרחין לא מצינן לאוקמי האי

כתנאי אפלוגתא רב הונא ורבי יוחנן, דהא מסיקנא הכא לכולי עלמא היכא דאיכא כהן חזי צלל דחשוב עדיף, ואילו רבי יוחנן קאמר דשלמה מצוה מן המובחר ואף על גב דלענין ברכה כדאיכא כהן דמיא, ואי נמי דכהדדי נינהו ציופי אללא שהשלמה חסובה מחמת שלמותה תקשי לרב הונא דאמר מצרך על הפתיתים דהא שלמה עדיפא ואיכא כהן. וההיא דירא שמים יולא ידי שתיהן נמי אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים קאי, דאי אדרב הונא ורבי יוחנן הא רב הונא מודה הוא דכ"ץ דמצרך על השלמין ולמה ליה למצלע אתרווייהו. אבל הראב"ד ז"ל הקשה דאי איתא דיוולא ידי שתיהן אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים קאי, והלא לא קמה ההיא מילתא דרבי ירמיה כלל, ותדע לך מדלא מותבינן מההיא מתניתין דצלל לרב הונא מדברי הכל בין מדרבנן בין מדרבי יהודה, דעד כאן לא קאמר רבי יהודה חזי צלל גדול אללא משום דחשוב עדיף, אבל היכא דתרווייהו חשיבי ודאי לכולי עלמא שלם עדיף, ומדלא אותבינן מינה אללא לא קמה ההיא מילתא כלל ולא שייכא פלוגתייהו דתנאי דצלל לגבי ברכה מידי, אללא ודאי האי דירא שמים יולא ידי שתיהם אפלוגתא רב הונא ורבי יוחנן קאי, והא דאמר רב הונא מצרך על הפתיתין דוקא על הפתיתין קאמר משום דאינהו עדיפי דמקרבא הניתיהו כי השלמים סביבותיהן יבשים, ורבי יוחנן אמר שלמים מצוה מן המובחר, וכעין ראייה נראה לי לדברי הרב ז"ל, דמדקאמר אבל פרוסה של חטים ושלמה של שעורים דברי הכל מצרך על הפרוסה של חטים, משמע דצכהאי גוונא מיירי רב הונא, ולומר אף על גב דצכהיא פליג רבי יוחנן מודה צהא דאלמא כי היכי דפרוסה של חטים ושלמה של שעורים מצוה על הפרוסה אפילו לרבי יוחנן הכי נמי פתיתין ושלמין מצוה על הפתיתין לרב הונא, וכן נמי מדאמרין סתם תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק פרוסה ושלמה מניח פרוסה בתוך שלמה וצולע, ואי צפרוסה של חטים ושלמה של שעורים הוי ליה לפרושי צהדיא פרוסה של חטים ושלמה של שעורים, וההיא נמי דהכל מודים צפסח נמי לכאורה הכי דייקי, דההיא צששתיהן של חטים או של שעורים מיירי. ולענין פסק הלכה קיי"ל כרבי יוחנן ואפי' לגבי רב דהוא רבו של רב הונא, וכל סקן לגבי רב הונא. תוספתא (פ"ד, הי"א): מצרכין על הדגן שהוא מן המובחר. כיצד, שלמה של גלוסקין ופרוסה של צעל הבית מצרך על שלמה של גלוסקין, פרוסה של גלוסקין ושלמה של צעל הבית מצרך על שלמה של צעל הבית, פת חטין ופת שעורין מצרך על פת חטין, פרוסה של חטין ושלמה של שעורין מצרך על פרוסה של חטין, פת חטין ופת שעורין מצרך על של שיעורין, והלא כוסמין יפין מן השעורין אללא

שהשעורין ממין שבעה ואין הכוסמין ממין שבעה. ואיתא נמי הכי בירושלמי דגרסינן
עלה בירושלמי (ה"א): רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעירא דרבי יודה היא, דרבי יודה
אמר אם יש ביניהם ממין שבעה עליו הוא מצריך ברישא. עוד בירושלמי (סס): פת
טמאה ופת טהורה רב חייל בר בא אומר על הטהורה, פת נקייה טמאה ופת קיבר
טהורה רב חייל בר אדא בשם רבי אחא אומר על איזה מהן שירצה. מניח פרוסה
בתוך שלמה וצולע. פירש רש"י ז"ל: צולע או משתיהן או משלמה. ויש מפרשים גם כן
בהא דאמרין הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה וצולע מן השלמה,
ויש מי שפירש וצולע מן הפרוסה ועליה הוא מצריך המוציא ועל אכילת מלה משום
דלָחם עֲנֵי כתיב ואתא וגרעא לפלגא דחדא, וזה עיקר. ולעיקר הא דהכל מודים בפסח
יש מן הגאונים ז"ל שפירשוהו לעיקר שמעתא דר"ה ור"י, כלומר בשהביאו לפנייהם
פתיתין ופלימין, הא אם הביאו כולן שלמים טפי עדיף ומצרכין על שלמים. ולזה הפי'
הסכים יותר רב האי גאון ז"ל. וגם הוא ז"ל כתב בשם אחרים ז"ל דלאו מחמת שמעתא
דר"ה ור"י אייתוהו לה הכא ולא תליא בפלוגתייהו כלל, אלא משום לחם עוני, דלא
ליצטע ארתתי כשאר שבתות וי"ט, ומשום דאתא לחם עוני וגרעא לפלגא דחדא, וכן
עמא דבר. רבי זירא צלע אכוליה שירותיה. פירש רש"י ז"ל: פרוסה גדולה שיהא די לו
לכולה סעודה. ואינו מחוור בעיני. חדא דלא הוה ליה למימר לכולה שירותיה אלא
צלע כולה שירותיה. ועוד דאם כן היכי פריך מחזי כרעבתנותא אדרבה היינו עין יפה
דעלה אמרו (לקמן מו, א) בעל הבית צולע. ועוד דבר הלמד מענינו הוא דאמר רב
חייל כריך לצצוע על שתי ככרות. אלא ודאי הכי פירושו צלע על כל הככרות המונחות
לפניו לאכול והא מחזי כרעבתנותא, והיינו נמי דאמר רב אשי בתר הכי כי הוינן ביה
רב כהנא הוה שקיל תרתי וצלע חדא. וכן פירש רב האי גאון ז"ל, וז"ל: אי מצריך איניש
בשבתא אתרתי וצלע חדא כרב כהנא שפיר דמי, ואי צלע להו לתרווייהו אפי' לכולה
שירותיה כר' זירא שפיר דמי. (רשב"א)

אמר רב טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפי' הביאו מלח הביאו לפתן נמי א"צ לברך גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנא' [\[דברים יא-טו\]](#) ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת : אמר רבא בר שמואל משום רבי חייה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר מר משמעתיה אמר להו לית דין צריך בשש : ואמר רבא בר שמואל משום רבי חייה אין מי רגלים כלים אלא בישיבה אמר רב כהנא ובעפר תיחוח אפילו בעמידה ואי ליכא עפר תיחוח יעמוד במקום גבוה וישתין למקום מדרון : ואמר רבא בר שמואל משמיה דר' חייה אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק תניא נמי הכי אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק תניא אידך אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים ביום ידאג מן ריח הפה ובלילה ידאג מפני אסכרה : ת"ר המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעים וכמה אמר רב חסדא קיתון לפת אמר רב מרי א"ר יוחנן הרגיל בעדשים אחת לשלשים יום מונע אסכרה מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לריח הפה ואמר רב מרי אמר רבי יוחנן הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום מונע חלאים מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לחולשא דלבא אמר רב חייה בר אשי אמר רב הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומרביין ומברין כל גופו של אדם א"ר חמא ברבי חנינא הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב מיתבי רשב"ג אומר קצח אחד מששים סמני המות הוא והישן למזרח גרנו דמו בראשו לא קשיא הא בריחו הא בטעמו אימיה דרבי ירמיה אפיא ליה ריפתא ומדבקא ליה ומקלפא ליה : ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים : א"ר זירא ואיתימא ר' חנינא בר פפא אין הלכה כרבי יהודה וא"ר זירא ואיתימא ר' חנינא בר פפא מ"ט דרבי יהודה אמר קרא [\[תהילים סח-כ\]](#) ברוך ה' יום וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך כל יום ויום תן לו

מעין ברכותיו הכא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו. וא"ר זירא ואיתימא ר' חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק אבל הקב"ה אינו כן מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנאמר **[שמות טו-כו]** ויאמר אם שמוע תשמע אם שמוע תשמע ואם לאו לא תשמע ד"א אם שמוע בישן תשמע בחדש ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע: **מתני'** בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא: **גמ'** מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא אמר רב נחמן בר יצחק ר' יהודה היא דתנן יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא ר' יהודה אומר מביא וקורא: על פירות הארץ וכו': פשיטא א"ר נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא לר' יהודה דאמר חטה מין אילן היא דתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון רבי מאיר אומר גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין שנאמר **[בראשית ט-כא]** וישת מן היין וישכר רבי נחמיה אומר תאנה היתה שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו שנאמר **[בראשית ג-ז]** ויתפרו עלה תאנה ר"י אומר חטה היתה שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. ס"ד אמינא הואיל ואמר רבי יהודה חטה מין אילן היא ליברך עליה בורא פרי העץ קמשמע לן היכא מברכינן בורא פרי העץ היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואזא והדר מפיק

רפ"י טול צורך. הבולע קודם שטעם מן הפרוסה בלע ממנה והוסיף למי שאכלו וא"ל טול מפרוסת הצרכה אף על פי שסח בינתים אין צריך לחזור לצרך ואף על גב דשיחה הויא הפסקה כדאמרינן במנחות (פרק ג' דף לו.) סח בין תפילין לתפילין צריך לצרך וכן בכסוי הדם הך שיחה צורך צרכה ולא מפסקא: הביאו מלח. נמי אין צריך לצרך שאף זו צורך צרכה שיהא פרוסה של צרכה נאכלת בטעם: גביל לתורי. גביל את המורסן במים לצורך השורים: ובלע לה להדיא. כלומר מיד ולא המתין למלח ולפתן: בשש. עכוב כמו בושש רכבו (שופטים ה) כלומר פת נקיה היא זו ואין צריכה לפתן: אין מי רגלים כלים. מן הגוף אלא בישיבה לפי שכשהקלוח קרוב לפיסוק הוא דואג שלא יפלו נלוות על רגליו ומפסיק: בעפר תיחות. ליכא נלוות: אסכרה. ב"ן מלאנ"ט ג'ון מלני"ט: פלע חמור: המקפה אכילתו במים. שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים ויאף הצרזל מתרגמינן וקפא פרזלא (מלכים ב ו): מונע אסכרה. שהחולי בא מחמת עלור בני מעים והעדקים משלשלים: קלח. רבותינו מפרשים נייל"א {קלח - ממה}

בלע"ז אצל אני שמעתי מין זרעים שזרעין אותו בארץ ישמעאל: למזרח גורנו. של קלח שרוח מערבית רוח לחה ומתונתה היא ומכנסת הריח בתוך הגוף: הא בריחו הא בטעמו. הריח קשה והטעם טוב: מדבקה ליה. בריפתא עד שקלט הטעם: ומקלפא ליה. בשביל הריח: כל יום ויום. בשבת מעין שבת זיוס טוב מעין יו"ט: כלי מלא. אדם חכם: אם שמוע. פעם אחת סופך שתטה און פעם אחרת: אם תשמע בישן. ששנית ושלשת מה ששמעת אשתקד: לעיקר אילן ארעא היא. לעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדל הימנה: יבש המעין ונקלץ האילן. היה לו בית השלחין ובו מעין שהוא משקהו ממנו וקלר בכורים ממנו ואחר כך יבש המעין וכן שדה האילן וקלץ בכורים ממנו ואח"כ נקלץ האילן: מביא ואינו קורא. שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתתה לי לכיון ליבש המעין ונקלץ האילן ממנה בטלה לה ארעא: מביא וקורא. שהארץ היא עיקר: שהוא הביא יללה. וזה הביא מיתה: שאין התינוק יודע לקרא אבא ואמא. וזה נקרא עץ הדעת: גוואא. הענף של עץ: מפיק. פירי אחריני: (רש"י)

תוספות הבא מלח כוי צריך לברך. דהוי היסח הדעת והכי אמרי' בפ"ג דמנחות (דף לו.) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן הלכה אם סח בין ברכת המוציא לאכילה ובין ברכת קידוש לשתיה צריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכא לסעודה כמו טול ברוך וכן בשחיטה צריך לחזור ולברך אי לאו ממילתא דשחיטה כמו העוד יותר בהמות ותרנגולים לשחוט או שיאמר אחוז היטב שלא ישמט לך שלא תפסל השחיטה אין זו הפסקה ואנו אין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן משום דפת שלנו חשוב והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש מיהו רבי מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתנין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם: רבי יהודה היא דתנן יבש המעין וכו'. ונראה דהלכה כרבי יהודה דסתם לן תנא כוותיה ואם ברך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא: יבש המעין כו'. יש מפרשים לכך מביא ואינו קורא מפני שאינו נראה כמשבח להקב"ה אלא כקובל על מה שנתן לו אדמה שאינה ראויה לפירות: איתיה לגוואא והדר אתי. מהכא נראה דתותים ופריזי"ש ובונטוני"ש וכיוצא בהן צריכין לברך עליהם בורא פרי העץ שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים וכי שקיל הפרי בשנה זו הדר אתי פרי באותו העץ עצמו מיהו הרב רבי מנחם הביא ראיה מירושלמי דמסכת כלאים דמברכין על כל מיני דאטד בורא פרי האדמה דקאמר התם ההגין ואטדין מין אילן הם ואינן כלאים בכרם ופריך והתניא אלו הן מיני דשאים הקונדס והאטד ומשני תמן לברכה והכא לכלאים אלמא לענין ברכה מיני דשאין ומיהו לדברי הכל פריזי"ש צריך לברך עליהם בפה"ע דאינו גדל על אטדין ועצו מתקיים משנה לשנה: (תוספות)

רש"א מאן תנא לעיקר אילן ארעא היא, אמר רב נחמן בר יצחק רבי יהודה היא. וקיימא לן כותיה מדסתם לן תנא כותיה. והרמב"ם ז"ל (הלכות ברכות פ"ה, ה"י. הלכות ביכורים פ"ד, ה"ב) פסק כרבנן. (רש"א)

אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוּזא דהדר מפיק לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בפה"א : ועל כולן אם אמר שהכל וכו' : אתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפ"י פת ויין נימא כתנאי ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא ראה תאנה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו נימא רב הונא דאמר כר' יוסי ור' יוחנן דאמר כר' מאיר אמר לך רב הונא אנא דאמרי אפ"י לר' מאיר עד כאן לא קאמר ר' מאיר התם אלא היכא דקא מדכר שמיה דפת אבל היכא דלא קא מדכר שמיה דפת אפילו ר' מאיר מודה ור' יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפילו לרבי יוסי עד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינו רבנן אפילו ר' יוסי מודה בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא והא בעינן שלש ברכות מאי יצא דקאמר רב נמי יצא ידי ברכה ראשונה מאי קמשמע לן אע"ג דאמרה בלשון חול תנינא ואלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר וקריאת שמע ותפלה וברכת המזון אצטריך סד"א הני מילי דאמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש אימא לא קמ"ל. גופא אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה אמר אביי כוותיה דרב מסתברא דתניא {דברים כו-ג} לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא עברתי מלברכך ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו ואילו מלכות לא קתני ור' יוחנן תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו : **מתני'** ועל דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר

שהכל נהיה בדברו ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה: **גמ'** תנו רבנן על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמות חיות ועופות ודגים אומר שהכל נהיה בדברו על החלב ועל הביצים ועל הגבינה אומר שהכל על הפת שעפשה ועל היין שהקרים ועל התבשיל שעבר צורתו אומר שהכל על המלח ועל הזמית ועל כמהין ופטרויות אומר שהכל למימרא דכמהין ופטרויות לאו גדולי קרקע נינהו והתניא הנודר מפירות הארץ אסור בפירות הארץ ומותר בכמהין ופטרויות ואם אמר כל גדולי קרקע עלי אסור אף בכמהין ופטרויות אמר אביי מירבא רבו מארעא מינקי לא ינקי מארעא והא על דבר שאין גדולו מן הארץ קתני תני על דבר שאין יונק מן הארץ: ועל הנובלות. מאי נובלות ר' זירא ור' אילעא חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרי דזיקא תנן ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דקרי ליה מין קללה אלא למאן דאמר תמרי דזיקא מאי מין קללה אשאר אאיכא דאמרי בשלמא למאן דאמר בושלי כמרא היינו דמברכין עליהו שהכל אלא למ"ד תמרי דזיקא שהכל בורא פרי העץ מבעי ליה לברוכי אלא בנובלות סתמא כ"ע לא פליגי דבושלי כמרא נינהו כי פליגי בנובלות תמרה דתנן הקלין שבדמאי השיתין והרימין והעוזרדין בנות שוח ובנות שקמה וגופנין ונצפה ונובלות תמרה שיתין אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מין תאנים רימין כנדי העוזרדין טולשי בנות שוח אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן תאיני חיורתא בנות שקמה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן דובלי גופנין שילהי גופני נצפה פרחא נובלות תמרה ר' אילעא ור' זירא חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרי דזיקא בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דקתני הקלין שבדמאי ספיקן הוא דפטור הא ודאן חייב אלא למאן דאמר תמרי דזיקא ודאן חייב הפקרא נינהו הכא במאי עסקינן שעשאן גורן דא"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו למעשר איכא דאמרי

רש"י חוץ מן הפת ומן היין. כדאמרינן לקמן (דף מב.) שגורם זרכות הרבה לעלמו בקדוש ובהזבלה וזכרכת חתנים: ידי זרכה ראשונה. זרכת הזן: פרשת סוטה. כשהכהן משביעה: וידוי מעשר. בערתי הקדש מן הבית (דברים כו): מלזרכך. זרוך אשר קדשנו במלכותו ולונו להפריש תרומה ומעשר: מתני' הנובלות. מפרש בגמרא: גובאי. חגבים

טהורים: מין קללה. חומץ ונובלות וגובאי על ידי קללה הן באין: גמ' שהקרים. בוטי"ר
{בוטי"ה: להחטבות - יין המתקלקל} בלעז: מירבא רבו מארעא. מלחלוחית הארץ הם גדלים
על העלים ועל הכלים: בושלי כמרא. כמו שרופי חמה שבשלים ושרפה החום ויבשו
ותמרים הם כמרא חום כמו מכמר בשרא (פסחים דף נח.). תמרי דזיקא. שהרוח משירן:
אשארא. לחומץ וגובאי פליג ר' יהודה: פרי העץ צעי צרופי. שהרי לא נשתנו לקלקול:
הקלים שבדמאי. פירות שהקלו חכמים בדמאי שלהן שהלוקחן מעם הארץ אין צריך
לעשרן אלו הן: השיתין כו'. שאינו חשופים ואין ע"ה חש עליהם מלעשרן: טולשי.
קולמשי"י {קורמ"ש: פירות העוזר} : שילהי גופני. ענבים סתוניות: הא ודאן. אם ידוע שלא
הופרש מהן מעשר: שעשאן גורן. העני או מי שלקטן העמיד מהן ערימת כרי: הלפט
והשכחה והפאה. לע"פ שפטורים מן המעשר לקטן עני ועשאן גורן הוקבעו למעשר
מדרבנן דמאן דחזי סבר שתבואת קרקעו היא: (רש"י)

תוספות **ורבי** יוחנן אמר אפי' פת ויין. וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי רב
הונא שהיה תלמידו של רב: **נימא** רב הונא כר' יוסי. וא"ת היכי מצי סובר רב הונא כר' יוסי
הא רב הונא מודה בשאר דברים חוץ מפת ויין שאם אמר שהכל דיצא ואילו ר' יוסי סבר
דלא יצא דכל המשנה ממטבע כו' וי"מ דמצי למימר דאפי' ר' יוסי לא קאמר לא יצא אלא
בברוך המקום שאינה ברכה כלל אבל בשהכל מודה: **אמר** אביי כוותיה דרב מסתברא כו'.
י"מ דמסתברא ברייתא כוותיה ומיהו רב אלפס פסק כר' יוחנן וכן פסק ר"י דכל ברכה שאין
בה מלכות שמים אינה ברכה ולכך היה אומר ר"י שאם היה מדלג מלכות של ברכת המוציא
שצריך לחזור ולברך ואפי' דלג תיבת העולם בלבד דמלך לבד אינו מלכות וברכות של שמונה
עשרה אין בהן מלכות דאינן באין בפתיחה ובחתימה אין שייך מלכות אבל אלהי אברהם הוי
כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו ומעין שבע דמצלי
בשבת הואיל ויש בה האל הקדוש שאין כמוהו היינו כמו מלכות כמו שמע ישראל ה' אלהינו
ה' אחד דהוי במקום מלכות ולפי מה דפרישית דכל היכא דכתיב אלהי אברהם הוי כמו
מלכות ניחא ולר' יוחנן לא קשיא דלא תני מלכותך דאטו כרוכלא כל האי לימני וליזיל:
(תוספות)

רשב"א **ורבי** יוחנן אמר אפילו פת ויין. וקיימא לן כרבי יוחנן דהלכתא כותיה לגביה
רב הונא, ובפלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי נמי קיימא לן כרבי מאיר, חדא דפשטה דרבי
מאיר אתיא כרבי יוחנן, ועוד דבהדיא פסקו הלכה כרבי מאיר בירושלמי דגרסינן התם
(ה"ב): רבי יעקב בר אחא בשם שמואל הלכה כרבי מאיר. והא צעינן שלש ברכות, מאי
יבא דקאמר רב יבא ידי ברכה ראשונה. וקא משמע לן דאף על גב דלא אמרה כי היכי
דתקינו לה רבנן יבא. ומינה שמעינן דאין נוסח הברכות מעכב כל זמן שהוא שומר את
המטבע, כלומר שלא יעשה מן הקלר ארוך ומן הארוך קלר. וכבר כתבתי בפרק קמא

(לעיל יא, א) דמטבע ארוך הוא שפותח וחותם, וקצר שפותח ואינו חותם או שחותם ואינו פותח ואינה ברכה סמוכה לחברתה, ואם היה משנה את המטבע לא יאל וכתתן בפרק קמא דמכלתין (סס) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך. ומשום הכי מסתבר לי דבהא אפילו ידי ברכה ראשונה לא יאל אלא אם כן פותח וחותם בה דברכה ראשונה של ברכת המזון ארוכה היא והלכך אריך שיאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזן כולה וכיואל בזה כדי שיהיה פותח בצרוך וחותם בצרוך. ובר' יוחנן נמי דבעי מלכות הכי נמי בעינן שיזכיר מלכות והיינו דבתר הא אידכר פלוגתא דרב ורבי יוחנן. אחר כך מלאתי מקלת ספרים שגורסים כן בפירוץ ולרבי יוחנן לאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה לאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא. ורבי יוחנן אמר לך לא שכחתי מלבדכך ומלהזכיר שמך ומלכותך עליו. ואף על גב דאביי אמר כותיה דרב מסתברא כיון דתלי טעמא דתניא לא שכחתי מלהזכיר שמך, ודחינן דרבי יוחנן אמר לך מלהזכיר שמך ומלכותך אלא דתנא לאו כרוכלא מדכר ואזיל, הדרינן לכללין דרב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן. וכן פסק רב האי גאון ז"ל, וז"ל: כללו של דבר הני מילי מאי דעמא דבר הוא ההלכה, וכמנהגא עבדינן ולא משנינן, וכדאמרינן בסוף פירקין (מה, א): א"ל רבא בר רב חנן לאביי הלכתא מאי, אמר ליה פוק חזי מה עמא דבר. ורבי יוחנן קא מודה בצרכה הסמוכה. ועל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר וכו' אומר שהכל נהיה בדברו וכו'. והא דלא ערבינהו ותנינהו משום דהכי שמעינהו כל חדא וחדא באפיה נפשה, הדא מרב פלן והדא מרב פלן, והלכך תני להו כל חדא באפיה נפשה כדשמעינהו. בנות שוח אמר רבה בר רב חנה תאיני חיוראתא. פירש הראב"ד ז"ל: חיוראתא, תאנים שהן גרועות, ותרי גוני בנות שוח הן, יס גרועות כהני חיוראתא דמשמע הכא שגרועות כל כך שאינן חשובות בעיני עמי הארץ ואינן נמנעים מלעשרן, ויס מהן חשובות כדאמרינן בפ' קמא דשבועות (יב, ב) קיץ למזבח בנות שבע לאדם, ובנות שבע ובנות שוח הכל אחד כדאמרינן בב"ר (פט"ו) בנות שבע שגרמו ז' ימי אכלו של עולם, בנות שוח שגרמו שוחה לאדם. ועוד יס לומר שבנות שבע מין אחד של תאנים והן חשובות ובנות שוח מין אחד של תאנים גרועות, וכדאמרינן בנדריים (כז, א) נדר מן הכלכלה והיו בהן בנות שבע ואמר אילו הייתי יודע שבנות שבע בתוכה הייתי אומר תאנים שחורות ולבנות אסורות ובנות שבע מותרות.

(רש"ב"א)

בשלמא למ"ד תמרי דזיקא היינו דהכא קרי לה נובלות סתמא והתם קרי לה תמרה אלא למ"ד בושלי כמרא ניתני אידי ואידי נובלות תמרה או אידי ואידי נובלות סתמא קשיא: היו לפניו מינין הרבה כו': אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה מיתבי היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית הב"ע כשהצנון עיקר אי הכי אימא סיפא ר' יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה לית ליה לר' יהודה הא דתנן כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה וכי תימא ה"נ דלית ליה והתניא רבי יהודה אומר אם מחמת צנון בא הזית מברך על הצנון ופוטר את הזית לעולם בצנון עיקר עסקינן וכי פליגי רבי יהודה ורבנן במילתא אחריתי פליגי וחסורי מחסרא והכי קתני היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית בד"א כשהצנון עיקר אבל אין הצנון עיקר ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ושני מינין בעלמא שבברכותיהן שוות מברך על איזה מהן שירצה רבי יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת שפיר אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות פליגי במאי פליגי א"ר ירמיה להקדים דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה שנאמר [\[דברים ח-ח\]](#) ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ופליגא דרבי חנן דא"ר חנן כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר חטה דתנן הנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו וסנדליו וטבעותיו בידיו הוא והן טמאין מיד היה לבוש

כליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו באצבעותיו הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהא בכדי אכילת פרס (פת חטין ולא פת שעורין מיסב ואוכלן בלפתן שעורה דתנן עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל גפן כדי רביעית יין לנוזיר תאנה כגרוגרת להוצאת שבת רמון כדתנן כל כלי בעלי בתים

ר"י בשלמא למ"ד. נובלות דלמאי תמרי לזיקא ונובלות דמתני' אוקימנא צבוסלי כמרס היינו דהכא קרי להו נובלות תמרה ובמתני' תנן (ד' מ) נובלות סתמא: בשברכותיהן שוות. כגון זיתים ותפוחים דתרווייהו ב"פ העץ ובא לפטור את שתיהן בצרכה אחת: חביב עדיף. איזה שיראה דמתניתין את החביב עליו משמע: אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה. אין ברכה אחת פוטרתן ושזב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן (לעיל דף מ.) בירך על פירות האילן ב"פ האדמה ילא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה ב"פ האדמה אבל כנון וזית ובירך על הכנון לא נפטור זית: פשיטא לא גרסינן עד מיתבי. חדא שאין זו שיטת הגמ' מעיקרא קשיא ליה פשיטא דלא אינטריק למימרא והדר קשיא היכי מצי למימרא. ועוד דלא פשיטא היא אי לאו דאשמעינן עולא ה"א כנון פוטור את הזית דהתנן בירך על פירות האילן ב"פ האדמה ילא. שהיה כנון עיקר. שבצבילו התחילו . האכילה ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של כנון דהוה ליה זית טפל ותנן (דף מד.) כל שהוא עיקר ועמו טפלה מצרך על העיקר ופוטור את הטפלה: מצרך על זה כו'. וכאן לא נחלקו: ושני מינים בעלמא. כגון זית ותפוח שבברכותיהן שוות והאחד ממין שבעה בזה נחלקו: חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות. וכדאמרן: ה"ג וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת. ומפרש לה ואזיל: במאי פליגי. הא ודאי לא מפטרי בחדא ברכה: אמר ר' ירמיה בלהקדים פליגי. ולא גרסי' אבל בשברכותיהן שוות מצרך על אחד מהן שיראה דהשתא בשאינן שוות מקפיד ר' יהודה על הקדמתן ואמר מין שבעה עדיף כשבא לפטור זו בזו לא כ"ש: דאמר ר' יצחק כו'. אלמא קפדינן אהקדמה ור' יהודה אית ליה דר' יצחק הלכך כל שכן היכא דחד לאו ממין שבעה דמין שבעה עדיף ורבנן לית להו דר' יצחק במקום חביב לחביב עדיף: ופליגא דרבי חנו. הא דר' יצחק דאמר המוקדם קודם לברכה אלמא קרא לשבח א"י בא שיש בה פירות החשובים הללו ומנאן כסדר חשיבותם ופליג אדר' חנו דאמר לא בא הכתוב להודיע שבה חשיבות הפירות בטעם שלהם אלא שבה של א"י שיש בה פירות ששיעורי תורה נתלין בהן וכיון דהכי הוא לא הקפיד הכתוב על סדרן שהרי בזו כולן שוין: צבית

המנוגע. כתיב והבא אל הבית יטמא עד הערב (ויקרא יד) ולא כתיב כבוס בגדים והאוכל בבית יכבס את בגדיו בשהא שיעור אכילה ואפילו לא יאכל מדכתב בסיפיה והשוכב בבית יכבס את בגדיו הלכך הנכנס בו ונושא את בגדיו עמו שלא כדרך מלבוש אין אלו בגדיו וטמאים מיד שאף בהן אני קורא והבא אל הבית וכשהוא לבוש בהן בעי שהייה: אכילת פרס. הלי ככר ששיערו בו חכמים את העירוב שהוא כולו מזון שתי סעודות וחליו מזון סעודה אחת: פת חטין. נאכלת מהר: מיסב. לך הסבה שהיא נאכלת מהר שאינו פונה אנה ואנה: ואינו מטמא באהל. הלכה למשה מסיני הוא: כדי רביעית יין לנזיר. אכל חרונים וזגים ולולבין כשיעור רביעית יין חייב ואין שיעור רביעית יין ורביעית מים שוין לפי שהיין עב והמים קלושין ויש רביעית יין יותר ממה שיש רביעית מים כדאמרינן (במנחות קז.) [בשבת דף עז.] גבי רביעית דס שיקול לקרוך ולעמוד על כזית מקום דסמיק אכל מידי דקליש לא הוה רביעית ידיה כזית: להולאת שבת. דתנן המוליא אוכלין כגרוגרת (שבת עו:) והיא תאנה יבשה: (רש"י)

תוספות אבל בשאין ברכותיהן שוות. פירש"י כגון צנון וזית ושוב אין כאן מחלוקת כיון שאין האחד פוטר את חברו אפי"ר יהודה מודה דאין עדיפות בשבעת המינים אלא מברך על איזה שירצה תחלה החביב לו ואחר כך יברך על השני וכן יש לפרש דרבי יהודה מודה לחכמים הואיל ולא פי' הגמי' מוטב שנאמר שיחיד מודה לרבים ולא רבים מודים ליחיד והקשה רש"י ולברך על הצנון ולפטר את הזית דהא תנן לעיל בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא ותירץ דשאני התם שאין שם אלא חד מינא וטעה ובירך ב"פ האדמה אבל הכא כשבירך ב"פ האדמה על הצנון לא פטר את חברו שהוא ב"פ העץ אפי' בדיעבד וא"ת הא אמרי' לעיל (דף לט.) גבי עובדא דבר קפרא דברכת בורא פרי האדמה חשיבא טפי משהכל לפי שמבוררת טפי א"כ גם ב"פ העץ חשיבא טפי מברכת ב"פ האדמה וי"ל דלא חשיב ב"פ העץ כל כך מב"פ האדמה כמו שחשוב ב"פ האדמה משהכל ומ"ש בהלכות גדולות דב"פ העץ תקדים לב"פ האדמה דמבוררת טפי היינו לפי המסקנא דלקמן דפליגי בשאין ברכותיהן שוות וקי"ל כר' יהודה אבל להאי לישנא דאמרי' דלא פליגי בשאין ברכותיהן שוות לא מתוקם פסק דהלכות גדולות כדפירשנו לעיל: **מיתבי** היו לפנינו צנון וזית מברך על הצנון וכו'. ופריך אלמא דמברך ב"פ האדמה אפילו לפטור ב"פ העץ אפילו לגבי זית שהוא משבעת המינים וכ"ש קליות שהן כמו כן משבעת המינים דמברך עליהן ב"פ האדמה לפטור את התפוחים לכן צריך להנהיג הכי כדפרישית לעיל באין ברכותיהן שוות כמו תפוחים וקליות: **א"ר** ירמיה להקדים דא"ר יוסף וכו'. פירש"י והר"י לפי גרסא זו אתיא הא דאמר רב יוסף כל המוקדם כר' יהודה דוקא אבל ר' שמעיה גריס אמר רב יוסף וכו' ואתיא אליבא דרבנן ומיירי שאין חביבין זה מזה דהא אזלינן בתר מוקדם דאי בחביבין פשיטא דחביב קודם דהא אפי' בשאר מינין לגבי שבעת המינים אמרי רבנן דמברך על איזה שירצה ומילתא דרב יוסף מילתא באפי נפשה ולא נהירא דבסמוך משמע דגרס דאמר רב יוסף ואתיא כר' יהודה דוקא דקאמר רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא וכו' א"ל לא סבר לה מר להא דרב יוסף דאמר כל המוקדם וכו': **במאי** פליגי. כלומר מאי טעמא דר' יהודה דאמר שבעת המינים עדיף מאי עדיפות שייכא בהו אחר שאינן יכולין לפטור שאר מינין ומשני דהעדיפות הוי מן

ההקדמה: **גפן** כדי רביעית יין וכו'. פ"י אם אכל עליו או לולבין כדי רביעית יין חייב אבל אם אכל מהן כדי רביעית מים לא מחייב דקלישי והולכין בקל חוץ מן הכלי אבל כי משערין ביין צריך שיעורא טפי שהיין הוא עב ומחזיק גודש קצת קודם שיפול מן הכוס רביעית יין ואם היה מים היה יוצא יותר מרביעית: **כלי** בעלי בתים. גבי כלי עץ מתניא: (תוספות)

כש"א אמר עולא מחלוקת בשצרכותיהן שוות. כלומר: כגון אחרוג וענבים, אבל בשאין צרכותיהן שוות כגון כנון וזית ואין אחד מהן טפלה לחצרו דברי הכל מצדך על זה וחוזר ומצדך על זה, ומדלל פירש עולא אי זה מהם הקודם כשאין צרכותיהן שוות שמע מינה דאין הקפדה בהקדמתן אלא חביב עדיף לכולי עלמא, דאם איתא הוה ליה לפרושי בהדיא אבל בשאין צרכותיהן שוות דברי הכל מין שבעה קודם, ועוד דבשלמא אי חביב קודם ור' יהודה הוא דמודה בהא לרבנן שפיר דיחיד מודה לרבים והיינו לאמר לה עולא סתם, אלא אי אמרת דמין שבעה עדיף רבנן הוא דמודו ליה לרבי יהודה וכיון דרבים מודו ליחיד הוי ליה לפרושי בהדיא משום דבעלמא רבים עדיפי וקיימי ויחיד מודה להו. כן פירש רב האי גאון ז"ל וכן נראה גם מדברי רש"י ז"ל. וכן נראה לי להכריע ממה שאמרו בסמוך: חסורי מחסרא והכי קתני היו לפנינו כנון וזית מצדך על הצנון ופטר את הזית, במה דברים אמורים ששהיה כנון עיקר אבל אין כנון עיקר מצדך על זה וחוזר ומצדך על זה, אלמא אפילו בשאין כנון עיקר אם ראה עליו מצדך תחלה, שהרי לא חדש כאן אלא שחוזר ומצדך על הזית הא כנון כדקאי קאי, כלומר שעליו יכול לצדך תחלה, דאם איתא דעל זית חייב לצדך תחלה כיון דעד השתא הוה אמרינן מצדך על הצנון ופטר את הזית לא סגיא בהא דקאמר אבל אין כנון עיקר מצדך על זה וחוזר ומצדך על זה עד שיאמר אבל אין כנון עיקר מצדך על הזית וחוזר ומצדך על הצנון, אלא ודאי משמע כדברי הגאון ז"ל. וטעמא דהא מילתא דקפיד רבי יהודה בשצרכותיהן שוות ולא קפיד בשאין צרכותיהן שוות, נראה לי משום דבשצרכותיהן שוות דצרכה חד פטר אידך לגמרי, הא מילתא חשיבא טפי ודינא הוא דחשוב ליפטר שאינו חשוב, אבל בשאין צרכותיהן שוות ללא פטר חד לחצריה וליכא אלא הקדמה בלחוד כיון דחביב ליה אידך עליה מצדך ברישא והדר מצדך אאידך, דהקדמה בלחוד מילתא זוטרתה היא. והא דפליגי לקמן (מג, ב) בית שמאי ובית הלל בהביאו לפניהם יין ושמן דבית שמאי אומרים מצדך על השמן ואחר כך מצדך על היין ובית הלל אומרים מצדך על היין ואחר כך מצדך על השמן דאלמא לכולי עלמא קפדינן אהקדמה בלחוד, התם הוא משום דסבירא להו לבית הלל דכיון דיין לשתייה ושמן להריח יין חביב ועדיף נמי טובא וקפדינן אפילו בהקדמתו, ובית שמאי סברי איפכא דכיון דשמן אינו מחוסר מעשה דכיון

שהוא מקריבו כנגד חוטמו מיד מריחו ונהנה ממנו ויין מחוסר מעשה שאינו נהנה ממנו עד שישתהו, הלכך שמן חביב ועדיף ואיהו קודם לצרכה. ודכותה איכא נמי הכא באין ברכותיהן שוות לאפילו אהקדמה בלחוד קפדינו, כגון בדברים שמזכרין עליהם שהכל ודברים שברכותיהן פרי העץ אי נמי פרי האדמה לכלולי עלמא פרי העץ ופרי האדמה קודמין לשהכל כדדייקא שמעתא גבי עובדא דבר קפרא ותרין תלמידי דלעיל (לט, א). הדין הוא סברא דמאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מזכר על זה וחוזר ומזכר על זה, אבל מאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת סבירא ליה דאף בהקדמת ברכותיהן בין פרי העץ ופרי האדמה קפדינו בשיש בהן ממיין שבעה אבל בשאין ברכותיהן שוות וליכא ממיין שבעה כגון ונפוח מזכר על זה וחוזר ומזכר על זה לכלולי עלמא, דעד כאן לא חזינו דפליגי רבי יהודה ורבנן אלא בשיש בהן ממיין שבעה הא בשאר מיניין לא חזינו להו דפליגי ובכדי לא אמרינן דפליגי אלא בראיה, כן נראה לי. מיתבי היו לפניו כגון וזית מזכר על הגנון ופטר את הזית. תמיהא לי היכי סלקא דעתך דמקשה לגנון פטר לגמרי זית אף בשאין גנון עיקר, לגנון בורא פרי האדמה וזית בורא פרי העץ. ויש לומר דקסבר שכל החביב פטר את השאר כאילו הוא עיקר והשאר טפלה. אי נמי יש לומר דסבירא ליה להאי, לדוקא נקט מזכר על הגנון ופטר את הזית משום דאף זית אם בירך עליו בורא פרי האדמה ילא וכדתנן במתניתין. ואף על גב דהתם בדיעבד הכא נמי כדיעבד דמי, דהא מכי בירך על הגנון נפק ליה ידי זית, והיינו דקתני מזכר על הגנון ופטר את הזית ולא קתני מזכר על איזה שיראה ופטר את השני, וזה נראה לי עיקר. רבי יהודה אומר מזכר על הזית שהזית ממיין שבעה. ומאן דסבירא ליה דאף בשאין ברכותיהן שוות פליגי, מתרץ לה חסורי מחסרא, והכי קתני היו לפניו כגון וזית מזכר על הגנון ופטר את הזית, במה דברים אמורים שהיה גנון עיקר אבל אין גנון עיקר מזכר על זה וחוזר ומזכר על זה, רבי יהודה אומר מזכר על הזית וחוזר ומזכר על הגנון וכו', כך נראה לי לפי מה שכתבתי למעלה בשם רב האי גאון ז"ל דמזכר על זה וחוזר ומזכר על זה על אי זה מהן שיראה תחלה קאמר. אלא דאכתי קשיא לי דהא משמע דלדעת המקשה לא מחסרינן לצרייתא כלל. ולפיכך נראה לי דלדעת המקשה רבי יהודה ורבנן בשאין ברכותיהן שוות בתרתי פליגי, דלרבנן ליכא הקדמה אלא חביב קודם, ועוד דמזכר על הגנון ופטר את הזית דברכת פרי האדמה פטר פרי העץ, ואילו לרבי יהודה לעולם מין שבעה קודם לצרכה ולעולם אין זה פטר את זה כדקתני מזכר על הזית ועל כרחין חוזר ומזכר על הגנון שאין ברכת פרי

העץ פוטרת את פרי האדמה, והוא הדין באתרוג וכוונן שאין ברכת כוונן פוטרת את האתרוג ללא אמרו אם בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יבא אלא במצדך עליו ממש, ומשום דעולא אמר דלכו"ע מצדך ע"ז וחוזר ומצדך על זה אקשי ליה תרתי מיהא צרייתא, חדא מדרבנן וחדא מדרבי יהודה כפשטא דצרייתא, כך נראה לי. אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות במאי פליגי, אמר רבי ירמיה להקדים. תמיה לי ומאי קא קשיא ליה במאי פליגי הא ודאי בלהקדים פליגי, דכיון דחד אמר בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מצדך על זה וחוזר ומצדך על זה כלומר שאין הקפדה בהקדמתן, א"כ מאן דאמר עדיין הוא מחלוקת אלמא בהקדמה פליגי, ויש לומר דהכי קאמר בשלמא למ"ד בשברכותיהן שוות שפיר שמעינן מיניה כוליה דעתיה, דהא קא מיפרשה מילתא בהדיא דבשאין ברכותיהן שוות מצדך על זה וחוזר ומצדך על זה, אבל למ"ד בשאין ברכותיהן שוות פליגי במאי קא מיפלגי, כלומר, לא מפרשא מילתיה שפיר במאי פליגי בשאין ברכותיהן שוות, אי למפטר חד לחבריה לגמרי כסברא דההוא מקשה דלעיל ואי להקדים בלחוד. ואמר רבי ירמיה להקדים בלחוד הוא דפליגי, אבל למיפטר חד בצרכה לחבריה לא, כך נראה לי. עוד יש לי לומר דהכי קאמר, בשלמא למ"ד בשברכותיהן שוות בלחוד פליגי שפיר, כלומר יש טעם נכון למחלוקתם שאין להקפיד אלא במקום שהאחד פוטר את חברו, אבל בשאין ברכותיהן שוות שאין זה פוטר את זה במאי פליגי, וכי להקדים ברכה זו לזו מי פליגי, ואהדר ליה אין בלהקדים פליגי, שאין בדיון שיקדים לצדך על מי שאינו חשוב לפני החשוב, וזה נראה לי עיקר. ולענין פסק הלכה כתב רב האי גאון ז"ל דקיימא לן כמאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מצדך על זה וחוזר ומצדך על זה, כלומר על איזה שירצה תחלה, דכיון דעולא מסייע ליה למאן דאמר אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מודה ר' יהודה לרבנן דחביב עדיף הכי הלכתא. והלכה כרבנן בשברכותיהן שוות. ודרב יוסף ואי תימא רבי ינחק כל הקודם בפסוק זה קודם לצרכה קיימא בדלית ליה מינייהו חד חביב, אבל אית ליה מינייהו חד חביב עליה חביב קודם, השתא ק"ו מאי ללאו מן האי פסוקא לדברי חכמים הוא קודם לר' אמי ולר' ינחק נפחא לתרווייהו, ולחד מינייהו לדברי הכל, מאי דאיתיה מן הדין פסוקא כל שכן שיקדים על מה שהוא מאוחר ממנו. עד כאן דברי גאון ז"ל. אבל רבותינו בעלי התוספות והראב"ד ז"ל פסקו כר' יהודה ממעשה דרב חסדא ורב המנונא דבסמוך דאמר ליה רב חסדא לרב המנונא לא סבר לה מר כל המוקדם בפסוק זה הוא קודם לצרכה, ואי בחביבותא תליא מילתא מאי קא קשיא ליה לרב

חסדל די לממא רב המנונא תמרי חביבי ליה טפי. אלל א"מ דלאו בחביבותא תליא מילתא וכו' יהודה. ולי נראה דאי משום הא לא קשיא, דרב חסדל הכי קאמר ליה משום דלא סבר לה מר דרבי יצחק דאמר כל המוקדם בפסוק זה קודם לצרכה לא קפיד בהו, ולא משום חביבותיה דתמרי, ודרך שאלה היה משום דאיכא רבי חנן דלא ס"ל להא דרבי יצחק ואמר ליה לא, אלל משום שזה שני לארץ. ואלל מיהו לענין הלכה מסתברא ודאי דהלכה כרבי יהודה דפסטיא דההיא ודאי כוותיה אזלא. ועוד דתניא בתוספתא (פ"ד, ה"א): פרוסה של חטין ושלמה של שעורין מצדך על פרוסה של חטין, פת שעורין ופת כוסמין מצדך על של שעורין, והלא כוסמין יפין מן השעורין אלל שהשעורין ממין ז' ואין הכוסמין ממין ז', וגרסינן עלה בירושלמי (ה"א): רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעירא דרבי יודה היא, דר' יודה אמר אם יש ביניהן ממין ז' עליו הוא מצדך. ומשמע דכולה מוקי לה כר' יהודה ואפילו פרוסה של חטין ושלמה של שעורין משום דמוקדם בפסוק, וההיא הא איפסיקא לעיל (לט, ב) בהלכתא בפלוגתא דרב הונא ורבי יוחנן דאמרינן עלה אצל פרוסה של חטין ושלמה של שעורין דברי הכל מצדך על פרוסה של חטין, ואי משום ק"ו דאמר גאון ז"ל ליתא, דהא רבי יהודה גופיה מודה במאי דליתיה בקרא דהיינו בשאין ברכותיהן שוות דליכא דין קדימה לחד מנייהו אלל מצדך על איזה מהן שיראה תחלה, ואף על גב דלית ליה לרבי יהודה המוקדם בפסוק הוא קודם לצרכה ולא אמרינן ביה ק"ו, אלל ק"ו פריכא הוא מההוא טעמא דאמרינן לעיל דשאני התם דליכא אלל קדימה בלבד ואין אחד מהן נפטר בצרכת חבירו ולפיכך לא חשו לה כל כך וככי הא חביב קודם, אצל בשצרכותיהן שוות דחד פטר חבריה דא מילתא חשיבא טפי והלכך ככי הא חשוב עדיף. וקשיא לי דהא צברייתא (לקמן מג, א) דכילד הסבת סעודה קתני עלו והסבו הביאו לפניהם יין אף על פי שכל אחד ואחד בירך לעצמו אחד מצדך לכולן, אלמא אף על פי שחטה שקודמת בפסוק זה יכול הוא להקדים את היין בזמן שהיין חביב לו כי התם. ויש לומר דהתם בשאין ברכותיהן שוות היא, אי נמי יש לומר דהתם שתיית היין של קודם סעודה לורך הפת הוא כי היכא דליגרריה לליבא וניכול נהמא טפי לתאבון וכענין שאמרו בערבי פסחים (קז, ב) והוא הדין אפילו לפרפראות כדמשמע במתניתין (לקמן מב, א) דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת דאלמא מצדך תחלה על הפרפרת ומהאי טעמא הוא דפרפרת לרבות בתאות אכילת הפת היא בזה וכדאמרינן (פסחים קיד, א) עד שהוא מגיע לפרפרת הפת. והא דאמרינן כל הקודם בפסוק זה קודם לצרכה וחטה קודמת בפסוק לכל, לאו

בכוסם את החטה היא להא לכולי עלמא חטה דכתיב בקרא לאו בכוסם הוא אלא
בפת כדגלי קרא בתריה דכתיב (דברים ת, ט) אָרְצָא אֶשְׂכַּח לֹא בְמִסְפַּנְתָּ תֹאכַל צֶה לָחֶם
וכדאיתא לקמן בפרקין (מד, א). ותדע לך דהא לכולי עלמא כוסם את החטה אין מזבדן
לאחריו לא שלש ולא מעין שלש וכדמשמע בצרייתא דלעיל (לז, א) דהכוסם את החטה
ולקמן נמי (מד, א) גבי מתניתין דאכל ענבים ותאנים, אלא חטה דכתיבא באורייתא
היינו לחם והוא הוא דקודם לכל וברכתו חשובה שגורם ברכה לעלמו מתוך שנסתנה
לעילויא וסעיד. ומסתברא דאפילו לרבי יהודה אם היו לפניו אחרוג וזית וקדם וזבדן
על האחרוג אף על פי שאינו ראוי אינו צריך לחזור ולבדד על הזית כיון שברכותיהן
שוות והוא שנתכוון לפטור את הזית בצרכת האחרוג, דאפילו לבית שמאי דאמרי (לקמן
מב, א) דפרפרת אינה פוטרת אפילו מעשה קדרה ואף על גב שברכותיהן שוות
דתרווייהו בורא מיני מזונות ואפילו הכי לא פטר למעשה קדרה לההוא ליסנא דאסיפא
פליגי כדאיתא לקמן (שם ע"ב), דילמא התם בשלל נתכוון לפטור את מעשה קדרה הא
נתכוין פטר. ומיהו אפילו לתנא קמא דהתם דאמר דפרפרת פטר מעשה קדרה הכא
לא פטר אלא במתכוון לפטור את הזית אבל בלא מתכוין לא, דאינו צדין שיפטור מי
שאינו חשוב את החשוב דרך גררה אלא דרך כונה, והיינו נמי טעמא דההיא דהא משמע
דאפילו לתנא קמא פרפרת שהיא חשובה פטרה מעשה קדרה, אבל מעשה קדרה לא
פטר את הפרפרת. ולפי פירוש זה אם היה אוכל תפוחים וצריך עליהן ואחר כך הביאו
לפניו אגוזים אם התפוחים חביבים לו יותר פטר את האגוזים בגררת ברכת התפוחים,
אבל אם אינן חביבים אינן פוטרין את האגוזים אלא אם כן נתכוון להם מתחלה, כך
נראה

לי.

(רשב"א)

ב

-

מא

דף

שיעורן כרמונים ארץ זית שמן אמר ר' יוסי ברבי חנינא ארץ שכל
שיעוריה כזיתים כל שיעוריה סלקא דעתך והא איכא הנך דאמרן אלא

ארץ שרוב שיעוריה כזיתים דבש ככותבת הגסה ביום הכפורים ואידך
הני שיעורין בהדיא מי כתיבי אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא רב
חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל
רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר
להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם
לברכה אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ אמר ליה מאן יהיב לן
נגרי דפרזלא ונשמעינך: איתמר הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך
הסעודה אמר רב הונא טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה
לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה
לאחריהם ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין
לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה
בכסנין בלבד ופליגא דר' חייא דא"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין
פוטר כל מיני משקים אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת
הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם
ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים
ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם
שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך
הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל
ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין

רפ"י שיעורן כרמונים. ניקב כמוליא רמון טהור בעלי בתים חסים על כליהם הלכך
ניקב כמוליא קטניות מלניעו לזיתים ניקב כמוליא זית משתמש לאגוזים ניקב כמוליא
אגוז משתמש בו רמונים אבל של אומן העומד למכור לא הוי שיעוריה בהכי: שרוב
שיעוריה. אכילת חלב דם נותר ופיגול: דבש. האמור בתורה הוא דבש תמרים וכותבת
היא תמרה: זה שני לארץ. ארץ זית שמן ודבש דכתיב בסיפיה דקרא הפסיק ארץ את
הסדר וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים מתאנים ורמונים שהרמון חמישי לארץ
הכתובה בראש המקרא ודבש שני לארץ הכתובה בסופו: מאן יהיב לן נגרי דפרזלא.
רגלים של ברזל: ונשמעינך. נשמך ונלך אחרך תמיד: הביאו לפניהם תאנים וענבים
בתוך הסעודה. ולא ללפת את הפת דא"כ הוה להו טפלה ואין חולק בדבר שאין טעון
ברכה לא לפניו ולא לאחריו אלא לפעמים שבא למתק את פיו בתוך הסעודה בפירות:
מברך לפניהם. ללאו טפלה נינהו: ולא לאחריהם. דבהמ"ז פוטרתן: בין לפניהם בין
לאחריהם. ללא פטר אלא מידי דזיין והני לא זייני: פת הבאה בכסנין. לאחר אכילה

ובהמ"ז היו הגילים להביא כיסנין והן הליות לפי שיפין ללב כדאמרי' בעלמא (עירובין כט:). הגי כיסני דמעלו לליבא ומציאין עמהן פת שנלושה עם תבלין כעין אובליא"י"ץ שלנו ויש שעושין אותן כמיין אפורים ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט ומתוך שנותנים זה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט לא הטעינוה ברכה מעין ג' מידי דהוה אפת אורז ודוחן דאמרינן בפרקין (דף לז:). בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום: פת פוטרת. בין לפנייהם בין לאחריהם: דברים הבאים מחמת הסעודה. ללפת בהן את הפת: אין טעונין ברכה. דהוה טפלה הלכך כל מידי בין מזון בין פירות שהביאו ללפתן אין זו ברכה לא לפניו ולא לאחריו: שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה. כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שאינן לפתן ובאין למזון ולשזבע: טעונין ברכה לפנייהן. ללאו טפלה נינהו ואינן בכלל לחם דנפטר בצרכת המויליא: ולא לאחריהן. דמיני מזון נינהו וברכת המזון פוטרתן: דברים הרגילים לבא לאחר סעודה. כגון פירות אפי' הביאו בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן: טעונין ברכה בין לפנייהן. ללאו טפלה נינהו: בין לאחריהם. דאין ברכת המזון פוטרתן ללאו מזוני נינהו: (רש"י)

תוספות אייתו לקמייהו תמרי ורמוני. ולא ללפת בהן את הפת דאם כן הוה להו פת עיקר והו טפלה ותנן (דף מד.) מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: זה שני לארץ. מ"מ היכא דאיכא חטה וזית או שעורים ותמרים אע"ג דשוין לארץ מכל מקום המוקדם בפסוק דהיינו לארץ ראשון יקדים לברכה: הביאו לפנייהם תאנים וענבים בתוך הסעודה. וכגון שאין באין ללפת את הפת אלא לקנוח סעודה: אלא פת הבאה בכסנין. דטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו רק בורא נפשות רבות מידי דהוה אאורז ודוחן דאמרי' לעיל (דף לז:). בתחלה מברך במ"מ ולבסוף ולא כלום הואיל ונתנו בהן שקדים הרבה. ופי' רש"י אפי' אם אכל מהן אחר בהמ"ז קאמר ולא נהירא חדא דאמרי' לעיל כל שיש בו מחמשת המינין צריך ברכה מעין שלש ועוד אמאי קאמר כיסנין לימא נמי אורז ודוחן ע"כ צריך לפרש דמיירי בתוך הסעודה קודם בהמ"ז דמיירי בה ויה"ק חוץ מן הפת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז דאין טעון ברכה לאחריו דפטר ליה בהמ"ז אפי' לרב ששת משום דהוה דבר מועט אבל בלא סעודה אף לאחריו צריך לברך מעין ג' ברכות ולהכי לא נקט פת אורז ודוחן שהרי אפילו בלא סעודה נמי אין צריכין ברכה מעין ג' לאחריו: לא קי"ל כרב ששת אלא כרב הונא ורב נחמן דאין הלכה כיחיד במקום רבים. ה"ג: ויין פוטר כל מיני משקין. ולכאורה מיירי ביין בלא סעודה דאי בהדי פת תיפוק ליה דפטר ליה פת דאפי' יין נמי רצה לומר הספר בסמוך דפטר אי לאו טעמא דקובע ברכה לעצמו אלא מיירי בלא סעודה ואפי' יין פוטר ולית הלכתא כוותיה שהרי מפת פוטרת אין הלכה כמותו אלא כפסק רב פפא א"כ גם מהא דקאמר יין פוטר וכו' לית הלכתא כוותיה: הלכתא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה. פי' הקונטרס ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהוה להו טפלה ולא נהירא דא"כ מתני' היא (דף מד.) דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה ומאי קמ"ל ועוד קשה דפריך בסמוך יין נמי נפטריה פת ומאי קשה והלא כששותים היין אינו טפלה לפת ואנן במידי דטפל לפת מיירינן ואין לפרש לפירוש הקונטרס יין נפטריה פת כששורה פתו ביינו קאמר דהוה ליה יין טפל

דהא לא אשכחן שיברך עליו בענין זה אלא ודאי מיירי בשתיה ועוד קשה מה שפיי רש"י דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא ותרדין וכרוב שאינן של לפתן ובאין לזון ולשבוע טעונים ברכה לפנייהם דלאו טפלה נינהו ומיהו פטורין מברכת המזון דמיני מזון נינהו ולא נהירא דאמרי' במתני' בריך על הפת פטר את הפרפרת ובגמ' מפרש דהוא הדין כל מעשה קדרה ודברים הרגילים לבא לאחר הסעודה פירש"י כמו פירות ואפי' הביא אותן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן טעונים ברכה בין לפנייהם דלאו טפלה נינהו ובין לאחריהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזון נינהו דהיינו כרב ששת דאמר לעיל הביאו לפניו תאנים ורמונים בתוך הסעודה דטעונים ברכה בין לפנייהם בין לאחריהם והוי דלא כהלכתא דקיי"ל כרב נחמן וכרב הונא כדפרישית לעיל. על כן פי' ר"י דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר הרגילים לבא מחמת הסעודה בפת שרגילים לאכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והביאן בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפנייהם ולאחרייהם אפי' אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הם באין הפת פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפנייהן דכיון דלאו משום לפתן אתו אין הפת פוטרתן והיינו כר"נ וכרב הונא דלעיל דאמרי' דטעונין ברכה לפנייהן ולא לאחריהן: לאחר הסעודה גרסי' ותו לא ולא גרסי' דברים הבאים בהך סיפא והכי פירושו אם הביאו דברים שהזכרנו אחר הסעודה פי' לאחר שמשכו את ידיהם מן הפת שוב אין הפת פוטרתן כלל והוי כמו שאכלן בלא שום סעודה ובין דברים הרגילים לבא מחמת הסעודה ובין דברים שאין רגילים לבא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולאחרייהם דאכל דברים דלעיל קאי ועכשיו אין לנו דין זה דאין מנהג שלנו למשוך ידינו מן הפת כלל עד לאחר בהמ"ז אלא כל שעה שאנו אוכלין פירות או שום דבר קודם בהמ"ז דעתנו לאכול פת כל שעה וקיי"ל כפסק דרב פפא: אי הכי יין נמי נפטריה פת. דודאי יין מחמת סעודה אתי שהוא שותה כמה פעמים דאי לאו הסעודה לא ישתה ולפטריה פת ומשני שאני יין דגורם ברכה לעצמו פירש"י דבהרבה מקומות הוא בא ומברכין עליו אפי' שאין צריכין לשתות כגון בקידוש ובברכת אירוסין ורשב"א פי' משום דצריך לברך על היין בורא פרי הגפן ובתחלה כשהוא בענבים בורא פרי העץ ועל שאר משקין שהכל נהיה בדברו ומיהו אומר ר"ת דבשאר משקין כמו מים ושכר הבאים מחמת הסעודה פת פוטרתן דאפי' יין הוה פוטר אי לאו דקובע ברכה לעצמו ודלא כמחזור ויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם ואפי' בתוך הסעודה דהוי כנמלך והא דלא פריך הכא מהן משום דאין זיין אבל מים לא זייני כדאמר (לעיל לה.) הנודר מן המזון וכו' ופשיטא דלא פטר להו פת דאינה בכלל ברכת הפת: (תוספות)

רשב"א הביאו לפנייהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא טעונין ברכה לפנייהם אבל לא לאחריהם וכו'. שמועה זו ושמועה דרב פפא דבסמוך נאמרו עליהן כמה פירושים. והמחזור בעיניי להא דפליגי בה רב הונא ורב ששת ורבי חייה זשהביאו לפנייהם תאנים וענבים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, כלומר שלא ללפת בהן את הפת ממך, אלא לסייע קלת תאות המאכל כדי שיתאוה לאכול יותר כדרכן של בריות צפרפראות שבאמלע סעודה. ולפיכך קאמר רב הונא שהן טעונין ברכה לפנייהם, כיון דאינן באין ללפת ממך, אין ברכת הפת שהיא ברכה ברורה לפת פוטרת את אלו,

כיון שאינו טפלה לפת ממך כלומר שיבא ללפת ממך, שאלו באו ללפת ודאי לכולי עלמא נפטרו בפת, דהווי להו טפלה ותנו (לקמן מד, א) זה הכלל כל שהוא עיקר ויש עמו טפלה מצדך על העיקר ופותר את הטפלה. ואף על פי שהן באין באמצע סעודה כדי לסייע קצת באכילה מכל מקום אינו באין לגמרי מחמת כד, אלא שאף בהן מתכוין להנאת עצמן, דאילו לא כן הווי להו כפת הבאה עם המליח (קס) באוכלי פירות גינוסר שמצדך על המליח ופותר את הפת, אלא ששם אינו מתכוין כלל להנאת אכילת הפת אלא להעביר את כח רתיחת המליח. ואי נמי התם באוכל את הפת ביחד עם המליח וחזר הפת להיות כלפתו למליח, אבל כאן באוכל ענבים ותאנים לעצמם בלא פת, ומכל מקום לסייע תאות המאכל לרבותו באו באמצע, שאילו לא כן למה הביאום בתוך הסעודה, ועוד שאילו לא כן למה אינו כריכין ברכה לאחריהם כבאין לאחר סעודה דהא משמע דרב הונא אתיא כרב פפא. אלא ודאי נראה דבאו קצת בתוך הסעודה כדי לרבות מעט בתאות המאכל ומשום הכי קאמר רב הונא דאין טעונין ברכה לאחריהם כיון דסייעו קצת באכילת המזון, ועוד דאינהו גופיהו זייני הלכך ברכת המזון פותרתו, ורב ששת סבר דכיון דלא באו ללפת ממך עד שאינו נפטרין בפת אף הן אינו נפטרין בצרכת המזון, לפי שאין ברכת המזון פותרת אלא הדברים שבאו מחמת המזון ממך, ואי נמי בשהו בעצמן מזון כפת הבאה בכסנין לאחר הסעודה שאף על פי שאין הפת פותרתו בתחלתו, ברכת המזון פותרתו בסופן משום דאינהו גופייהו מזון נינהו. ורבי חיילא פליג אתרווייהו ואמר שאינו טעונין לא לפניהם ולא לאחריהם משום דכיון שבאו בתוך הסעודה הפת פותרתו בתחלתו והלכך מכלל הסעודה הן וכל שהן מכלל הסעודה ברכת המזון פותרתו בסופן. ומסתברא דאפילו לרב ששת אי אכל תמרי מודה הוא שהן אינו טעונין ברכה לאחריהם משום דאינהו גופייהו מייזן זייני ונפטרין בצרכת המזון, ולאו דוקא פת הבאה בכסנין אלא אפילו תמרי, דמה טעם לפת הבאה בכסנין משום דאף אינהו מזון כפת והלכך ברכת המזון פותרתה בסופה, מההוא טעמא גופייהו מפטרי תמרי בצרכת המזון בסופן. אבל בירושלמי לא משמע הכי דגרסינן התם (בפרקין ה"ה): רב הונא אכל תמרים עם פיסתיה, א"ל רב חיילא בר אשי פליג את על רבך שובקן לאחר מזונך ואת מצדך עליהון תחלה וסוף, א"ל אינון עיקר נגיסתי. דאלמא אפילו תמרי דאכיל להו לבתר סעודה אין ברכת המזון פותרתו. ושמא ההיא אתיא כרבי מונא דאמר התם משום ר' יודה שאמר משם ר' יוסי הגלילי פת הבאה בכסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה. ולית הלכתא כותיה אלא כרבנן דפליגי עליה כדאיתא התם.

ואלא מיהו בהלכות גדולות כתבו אכל תמרי ורמוני ופאר מגדי לא מפטרי בצרכת המזון. ומכל מקום מתוך הירושלמי שכתבנו נשמע דאפילו פירות שמלפת בהן את הפת אין טעונין ברכה כלל דפת פוטרתן, דהא רב הונא אכל תמרי עם פסתיה ולא בירך עליהן, ולאפוקי ממקאת מפרשים שפירשו דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה, כלומר דברים שאין דרכן לבא בתוך סעודה מחמת לפתן כגון (שצעה) פירות, טעונין ברכה לפנייהם ואף על פי שזה הביאן עכשיו ללפת את הפת. אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. פירוש: אפילו כגון תאנים וענבים שבאו ללפת את הפת, וקא משמע לן שאף על פי שאין דרכן לבא ללפת ולאו מזון נינהו, אפילו הכי כיון דאיהו מלפת בהו את הפת השתא שוינהו טפלה לפת, ומיפטרי בפת אפילו בתחלתן וכל שכן בסופן דהו להו מכלל סעודה לגמרי וצרכת המזון פוטרת לכולי עלמא כל מה שהוא מכלל הסעודה. ופיסקא זו ככולי עלמא אמרה רב פפא, ולא אינטריכא ליה דמתניתין היא (מד, א) כל שהוא עיקר ויש עמו טפלה מצריך על העיקר ופוטר את הטפלה, כלומר בין בתחלתה בין בסופה אלא משום אינד דקא אויל וכאיל נקט לה להא הכא, ואי נמי אינטריכא ליה קאת דסלקא דעתך אמינא כיון שאין דרכן לבא ללפתן ולטפלה אף על גב דהאי מלפת בהו את הפת בטלה דעתו ולא ליפטרי קמ"ל. כך נראה לי. אבל הר"ז ז"ל תירץ דהא דרב פפא בשלא היו לפניו בשעה שבירך על הפת והוה אמינא דטפלה לא מפטרה אלא בשהיתה לפניו מעיקרא דדעתיה עילויה בעידנא דבריך המוליא, קמ"ל כיון דטפלה נינהו לא בעי ברכה. והא דקאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה ולא קאמר דברים הבאים מחמת הסעודה דכיון דמחמת הסעודה היינו שבאו ללפת בהן את הפת פשיטא דבתוך הסעודה הן באין, נראה לי ללאו לדיוקא נקט ליה להווא ליטנא אלא משום הנך צבי אחרייתי דאינטריך למיתני בהו בתוך הסעודה ולאחר הסעודה נקט נמי בהא בכדי ולפירושא רויחא בעלמא בתוך סעודה. שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה. כלומר: תאנים וענבים שלא באו ממך ללפת טעונין ברכה לפנייהם, אבל לא לאחריהם כטעמא דרב הונא וכדכתיבנא לעיל. ואם באו לאחר סעודה ממך וקודם צרכת המזון טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם, לפנייהם דהא לא מפטרי בפת כלל ואפילו כשבאו בתוך הסעודה וכל שכן כשבאו לאחר הסעודה, דהא פת דפטרה פרפרת שבתוך הסעודה אפילו הכי לא פטרה לה כשבאה לאחר סעודה וכדאמרינן דפת הבאה בכסנין טעונה ברכה לפנייהם וכדמשמע נמי במתניתין כל שכן תאנים וענבים. ולאחריהם נמי משום

ללא מזון נינהו כפת הבאה בכסנין, ולא מכלל סעודה הן כלל כבאין בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה ממש שמסייעין קלת בסעודה שהן מרבין מעט תאות המאכל. וכלל דברים אלו שאמר רב פפא אינו אלא בתאנים וענבים וכיוצא בהן שהן פירות בלבד, אבל בשר ודגים וכיוצא בהן בין שבאו בתוך הסעודה בין שבאו לאחר הסעודה אינו טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, דהן בעלמאן מזון הם ואינן באין לקנות סעודה אלא להשביע, והן בעלמאן מן הסעודה הן ופת פוטרת כל מה שבא למזון ולהשביע. ופרפרת דקתני במתניתין לאו היינו בשר ודגים אלא פת הבאה בכסנין וכיוצא בהן שבאין לקנות סעודה ולהנחת עלמאן ולא להשביע, ומעשה קדירה נמי בין באמלע בין לאחר סעודה אינו טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, מההוא טעמא נמי דאמרן דאף הן סעודה הן ולהשביע הן באין, והיינו דתנן בדרך על הפת פטר את הפרפרת ואמרין עלה בגמ' (לקמן מז, א) ו"ש מעשה קדירה כלומר כ"ש מעשה קדירה ולהשביע ומן הדין פת פוטרתה, ואמרין נמי ב"ש סברי לא מצעיא פרפרת דלא פטרה אלא אפילו מעשה קדירה נמי לא פטרה ומאי אפילו מעשה קדירה. ואלו הן מעשה קדירה חילקא טירגיס (ואוריז) [וזריז] וערסן. והא דתנן בדרך על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדירה, ואמרין עלה בגמרא בית שמאי ארישא פליגי והכי קאמר ת"ק בדרך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדירה. וב"ש אמרי לא מצעיא פרפרת דלא פטר אלא אפילו מעשה קדירה לא פטר, או דילמא אסופא פליגי דקתני בדרך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטרה הא מעשה קדירה פטר, ואתו ב"ש למימר דאף מעשה קדירה לא פטר, דאלמא לכ"ע מעשה קדירה בעי ברכה או דידיה או דחבריה למפטריה, דאי לא למה לי דפטרה ליה פרפרת הא איכא פת. לא היא דהתם לאו אדאכל פת קאי אלא מלתא באפיה נפשה היא, כלומר, ואם לא באו בסעודה אלא שאוכל פרפרת דהיינו פת הבאה בכסנין ומעשה קדירה שלא עם סעודה אלא בפני עלמאן בדרך על הפרפרת פטר את מעשה קדירה וב"ש סברי לא פטר. ופת הבא בכסנין דהיינו פרפרת דמתניתין אם באה בתוך הסעודה אינה טעונה ברכה כלל לא לפנייה ולא לאחריה וכתנן בדרך על הפת פטר את הפרפרת, ובזה עדיפא מתאנים וענבים וטעמא דמילתא משום דפרפרת הויא פת, ואילו קבע עליה סעודה או דאכל מיניה כדי שאחרים קובעין עליו סעודה מצד עליה המוסיף ושלש ברכות, והלכך כל שבאה בתוך הסעודה דין הוא שיפטור אותה בצרכת הפת, אבל אם באה לאחר סעודה טעונה ברכה לפנייה משום דלאו למזון אתיא אלא לקנות וכדמוכח מתניתין דקתני בדרך

על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון, דאלמא פת לא פטר פרפרת שלאחר המזון דאי איתא למה לי פרפרת שלפני המזון למיפטרה תיפוק לי משום פת. ומיהו לאחריה אינה טעונה ברכה דברכת המזון פטר לה דאף היא נמי מזון היא ודין הוא שתהא ברכת המזון פוטרתה מה שאין כן בתאנים וענבים. ומיהו דין זה ללאחר סעודה ליתיה השתא, דזמנן הוא דהווי מסלקי טבלא בגמר סעודה הוא דמשכחת לה לבתר סעודה דהיינו לאחר סילוק, אבל לדין אע"ג דגמר מלאכול כל היכא דמנחא תכא קמיה לא מסלק דעתיה ממילא וממשתיא. וכן כתבו בתוס'. ואני מסתפק בענין שמועתינו לפי שרצ פפא לא דבר אללא בג' מדות לבד, שהן בתוך הסעודה מחמת הסעודה, ובתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, ולאחר הסעודה, ועדיין יש מדה רביעית שלא נתפרשה והיא דברים הבאים לפני הסעודה וקדעתו לאכול פת אחריהם לפי שיש לומר שהם כדברים הבאים לאחר הסעודה וטעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם, או נאמר שהם כדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שאף הן מעוררין התאווה וגורמין בריבוי המזון ולפיכך אף הן אינן טעונין ברכה לאחריהם, ולפי הסברא הראשון עיקר שכל שהוא קודם הסעודה אינו מכלל הסעודה כלל. ונראה לי שהיא כמחלוקת בירושלמי דגרסינן התם (ה"ד): א"ר זעירא מן דאנן חמיין רבנן עליון לריש ירחא ואוכלין ענבים ולא מזכרין עליהם בסופא לא שיש בדעתם לאכול פת, פירוש בתמיהא, נראה לדעת רבי זעירא כל שקדעתו לאכול פת אף על פי שאכל ענבים קודם שיתחיל בסעודה הרי הוא כאלו אכלו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה ואינן טעונין ברכה לאחריהם, אבל למטה משם אמרו בירושלמי: רבי בא בריה דרב פפא בעי אהין דאכל סולת ודעתיה מיכל פיתא מהו מזכרה עליה דסולתא בסופא, רבנן דקסרין פשטין ליה לריך לברך בסוף, וכן נראה עיקר. נמצא עכשיו פסקן של דברים לפי מה שכתבנו, דבשר ודגים ובשר מליח וכן מעשה קדרה בין שצאו בתוך הסעודה בין שצאו לאחר הסעודה אינן טעונין ברכה כלל. ופת הבאה בכסנין כגון אוכלי"ש ואותן העשוין כמין כסין שממלאין אותן בדבש וסקדים ומיני בשמים, אם באו בתוך הסעודה אינן טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, ואם באו לאחר הסעודה דהיינו לאחר סילוק טבלא טעונין ברכה לפנייהם ואינן טעונין ברכה לאחריהם. ופירות כגון תאנים וענבים אם באו ללפת אינן טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, ואם באו בתוך הסעודה שלא ללפת טעונין ברכה לפנייהם ואינן טעונין ברכה לאחריהם, ואם באו לאחר הסעודה טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם, ונראה שאם התחילו לאכול מהם

בתוך הסעודה ונמשכה אכילתן עד לאחר הסעודה גם אותן שאכל אחר סעודה אין טעונין ברכה לאחריהם שאין הכל הולך אלא אחר התחלת אכילתן, וכן אם באו ללפת את הפת ולאחר גמר אכילתן אכל מהו, שאין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, והוא הדין לפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה ואוכל והולך מהן עד לאחר גמר סעודה אינה טעונה ברכה לפנייה שכבר נפטרה בפת. ונראה שהוא פלוגתא בירושלמי (ה"ה) דגרסינן התם: ר' חלבו ורב הונא בשם רב בשם ר' חייה רביה פת הבאה בכסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפנייה ולאחריה, א"ר אימי ר' יוחנן פליג, א"ר מונא לרבי חזקיה במה הוא פליג, אמר ליה בשאכל מאותו המין באמצע הסעודה. ונראה דהלכה כר' יוחנן, דרב ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן, ומיהו כיון דמשמיה דר' חייה אמר לה איכא למימר דהלכה כרב שאמר משום ר' חייה, ומיהו קאת רביה יס לחייב מדקיימא לן בצרך על היין שבתוך המזון לא פטר את היין שלאחר המזון משום דזה לשותות וזה לשרות, אלמא אף על גב דצריך עליו בתוך הסעודה כיון שאין שתייתו שבתחלה חסובה כשתייתו שבסוף לא פטר לה וצריך לחזור ולצרך, כל שכן הכא דלא צריך עליהן ממש אלא שנפטרו בגררא דפת ופת כבר גמר מלאכלו שהוא צריך לחזור ולצרך. ומיהו הא משמע דפשיטא דכל שבא ללפת, אע"פ שאוכל ממנו בתוך הסעודה לצדו בלא פת, שאינו צריך לצרך עליו דעדיין מלפת בו את הפת, ודרך המלפתים שאוכלין מהן בתוך הסעודה קאת בלא פת וחוזר ומלפת בהן עוד הפת. ובזה כתבו בתוס' כן. מיהא דאמרין לאחר הסעודה טעונין ברכה לפנייהם ולאחרייהם איכא למשמע דשלא אינו פוטרינן מעין שלש. אי הכי יין נמי. כלומר: דיין נמי מחמת סעודה הוא בא דלשרות המאכל בא. יין הוא גורם ברכה לעצמו. פירש רש"י ז"ל: בכמה מקומות הוא בא ומצרכין עליו אף על פי שלא היו צרכין לשותותו. ולפי פירוש זה מים שאדם שותה בתוך הסעודה אינו טעונין ברכה לאף הן מחמת סעודה הן באין לשרות המאכל. וכן אמרו שהיה נוהג רש"י ז"ל ורבנו הם וגדולי הרפתים ז"ל. ויש מפרשים יין גורם ברכה לעצמו כלומר השתיה היא גורמת ברכה לעצמה לפי שהאכילה והשתיה שני ענינים ואי אפשר לשתייה להיות כאחת. וכתב הראב"ד ז"ל דלפי זה הפירוש אפילו שותה מים נמי בעי ברכה, ויש לזה מעט מסעד מדאמרין (לקמן מד, ב) בשותה מים לצמאו לאפוקי היכא דחנקתיה אומלא, הא אחריתי אפילו בתוך אכילה בעיא ברכה ע"כ. ואינו מחוור בעיני, דמהתם ליכא למשמע מינה מידי, דהא לא דייקינן מההיא למעוטי שותה בתוך הסעודה היינו משום לאף השותה מים בתוך הסעודה לצמאו הוא שותה, מפני שהאכילה כמאתו,

והלכך אפילו תמצי לומר לשותה בתוך הסעודה פטור מלברך אי אפשר למעוטי מינה
דהיא שותה מחמת סעודה, אלא טעמא משום שזרכת הפת פטרה לה מחמת טפלה
שהמים טפלה היא לפת לשורות היא בזה. ויש עוד מחמירין לברך עליה בכל פעם
ופעם משום דסתמא נמלך הוא בשתייתו בכל פעם דאין קובע עצמו על שתיתו וכמו
שהוא חייב לברך על היין בתוך ימות החול על כל כוס וכוס במקום שאין שם יין מאי
מיהא. ודברי רש"י ז"ל ור"ת ז"ל נראין עיקר. והא דאמרין יין פוטר כל מיני משקין,
לאו במשקין הבאין בסעודה קאמר דמשקין הבאין בסעודה אינן טעונין ברכה כלל
כדאמרן, אלא בקובע עצמו לשותה קאמר שאז טעונין ברכה אלא שהיין פוטרן. ולענין
ברכה אחרונה של יין הבא בתוך המזון, אינו טעון כלל דברכת המזון פוטרת כל מה
שבא בתוך המזון כדרך שהיא פוטרת ברכה אחרונה של דברים הבאים בתוך הסעודה
אלא מחמת הסעודה ואף על פי שהן טעונין ברכה לפנייהם והא נמי דכותיהו הוא,
ועדיף מנייהו משום דאיהו נמי מיזן. ובתוספות הביאו ראה מתלמידי דרב דחד בריך
אכסא קמא ואכסא דברכתא (פסחים קג, ב) וקא מפרשי טעמיה דבריך בכסא דברכתא
משום דברכת המזון הויא הפסקה דמשתי וברוכי בהדדי לא אפשר, אלמא לא בריך
אכסי דקודם ברכה לאחריהן דאי בריך עליהו לבסוף מאי שנא משום הפסק ברכה
תיפוק ליה משום דכיון דברך עלייהו לבסוף הוה ליה גמר שתיה ואידך בעי ברוכי.
ומיהו יין שלאחר המזון כלומר ששתה לאחר שגמר מלאכול הרבה והפסיק בשיחה
ומתוך שיחה למא לשותה דקיימא לן בסמוך דבעי ברוכי בתחלתו, נראה לפי דברי
התוספות שהוא טעון ברכה לאחריהו ואין ברכת המזון פוטרת אותו וכדכתבין לעיל
דאין ברכת שלש פוטרת מעין שלש. ולי נראה דאפשר לומר דבין ברכת שלש פוטרת
מעין שלש דידיה אף על גב דלגבי תאנים וענבים לא פטרה. וטעמא דמתחזי לי בזה
משום דאמרין בריש פרקין (לה, ב) חמרא סעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא
משמח, אי הכי ליברך עליה ג' ברכות לא קבע איניש עילויה, אמר ליה רב נחמן בר
ינחק לרבא ואי אמר קבענא עלויה מאי, אמר ליה לא ידענא עד שיבא אליהו ויאמר
אי הויא קביעותא או לא השתא מיהא בטלה דעתו אכל כל אדם. אלמא אי הויא
קביעותא מברכין עליה ג' ברכות, וכיון שכן כיון שבתוך סעודה של קבע שותהו מתוך
דהויא קביעותא לאכילה הויא קביעותא לשתייה. וכענין שאמרו לקמן (מג, א) גבי הסבה
מיגו דמהניא הסבה לפת מהניא הסבה ליון, כך נראה לי. (רש"א)

דגורם ברכה לעצמו רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך א"ל רב נחמן עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין כי אתא שמעינהו דקא מברכי המוציא אמר להו מאי ציצי דקא שמענא דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו אמרי ליה אין דתניא רבי מונא אמר משום רבי יהודה פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא ואמר שמואל הלכה כרבי מונא אמר להו אין הלכה כרבי מונא אתמר אמרי ליה והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא שאני התם דקבע סעודתיה עליהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עליהו לא רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן בתר דגמר סעודתייהו אייתו לקמייהו מידי למיכל שקל רב פפא וקא אכיל אמרי ליה לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול אמר להו סלק אתמר רבא ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו ריסתנא מבי ריש גלותא רבא אכיל ורבי זירא לא אכיל א"ל לא סבר לה מר סלק אסור מלאכול א"ל אנן אתכא דריש גלותא סמכינן : אמר רב הרגיל בשמן שמן מעכבו אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן כגון אנן דרגילין במשחא משחא מעכבא לן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידים ברכה אמר אביי אף אנו נאמר תכף לתלמידי חכמים ברכה שנאמר [{בראשית ל-כז}](#) ויברכני ה' בגללך איבעית אימא מהכא שנאמר [{בראשית לט-ה}](#) ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף : [מתני'](#) ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ברך על הפת פטר את

הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת בש"א אף לא מעשה קדרה היו יושבין כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן

רס"י גורם ברכה לעצמו. בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו ריכים לשתייתו: רב הונא אכל תליסר ריפתי. מפת הבאה בכסנין ולא בירך אחריו: אמר רב נחמן עדי כפנא. גרסי: עדי. אלו. כלומר אלו לרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מזכרה אלא כל שאחרים קובעין אכילתן בכך טעון בהמ"ז כך פירש רב האי ורבותינו פירשו תליסר ריפתי מפת שלנו ולא בירך אחריו משום דלא שבע וקרא כתיב (דברים ח) ואכלת ושבעת וזכרת וכך פירש רב יהודה ביה"ג ואינו נ"ל דלית ליה לרב הונא והם החמירו על עצמן עד כזית ועד כזיבה (לעיל דף כ:). ודלא כר"מ ודלא כר' יהודה (לקמן דף מט:): לחמניות. אובליא"ן {אובלידי"ן: אפיפות, "ופליס"ן} בלע"ז: אסור מלאכול. עד שיברך בהמ"ז ויחזור ויברך על הבא לפניו דכיון דגמר אסח דעתי' מזכרה ראשונה ומסעודתיה: סלק אתמר. אם סלק הלחם וכל האוכל מעל השלחן ועדיין לא ברכו אסור לאכול: ריסתנא. אמנישטרשיו"ן: אתכא דריש גלותא סמכינן. ואין סילוקתנו סלוק שדעתנו אם ישא משאות מאת פניו אלינו נאכל: הרגיל בשמן. למשוח ידיו אחר אכילה: שמן מעכבו. לענין ברכה שאפילו גמר וסלק ולא משח ידיו עדיין סעודה קיימת ואוכל בלא ברכה: ולית הלכתא ככל הני שמעתתא. אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן אלא במים אחרונים כ"ז שלא נטל מים אחרונים הוא מותר לאכול ומשנטל אסור לאכול: לנטילת ידי. דמים אחרונים בהמ"ז ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו: תכף לת"ת. המקריבו אליו ומארחו בביתו: ברכה. בביתו: מתני' ברכ על היין כו'. נוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין לשותות כדתניא לקמן (דף מג.) כיצד סדר הסבה כו' ומביאין לפנייהם פרפראות להמשיך אכילה כגון פרגיות ודגים ואח"כ מביאין השלחן ולאחר גמר סעודה יושבים ושותים ואוכלים ומה הן אוכלים פרפראות כגון כיסני דמעלו ללבא ולחמניות והוא יין ופרפרת שלאחר המזון ושניהם קודם בהמ"ז: מעשה קדרה. חלקא טרגים וטיסני: היו יושבים. בלא הסבת מטות שמוטים על כדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה: כל אחד ואחד מברך לעצמו. דאין קבע סעודה בלא הסבה: (רס"י)

תוספות מיהו ר"י ור"ת היו אומרים שלא לברך כלל אשאר משקין הבאין בתוך הסעודה וטעמא דפת פוטר כל הדברים הבאים בשבילה והשתא יין פוטר כל מיני משקין לפי שעיקר משקה הוא והוא ראש לכל מיני משקין ולכך הוא העיקר והן טפלין לו לענין ברכה והלכך

משקין הבאין מחמת הסעודה שבאין בשביל הפת לשרות המאכל וגם אי"א לאכילה בלא שתיה והלכך פת פוטרין חוץ מן היין כדקאמר גמרא טעמא ולהאי טעמא ניחא מה שאנו מברכים בפסח על החזרת על אכילת מרור לבד שהעולם מקשים אמאי אין מברכין נמי ב"פ האדמה וב"פ האדמה דשאר ירקות אינו פוטר כדקאמרינן התם כיון דאיכא הגדה והלל אסח דעתיה אלא וודאי טעמא הוי כיון דרחמנא קבעיה חובה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו הוי כמו דברים הרגילין לבא מחמת הסעודה דפת פוטרין: **לחמניות**. פרש"י אובליא"ש ולא נהירא דאי"כ אפילו לא קבע נמי לברוך המוציא שהרי הוא לחם גמור שהרי סופו עיסה ונראה לפרש דהיינו נילי"ש מיהו כי קבע סעודתיה עליה מברך עליו המוציא כמו בפורים מיהו רבינו שמשון פירש דאין לברך עליו המוציא דהוי כמו דייסא: **סלק** אתמר. משמע שדרכן היה לסלק השלחן קודם בהמ"ז ולכאורה קשה למנהג שלנו שאנו מקפידים שלא לסלק הלחם קודם ושמא בימיהם נמי לא היו מסלקין השלחן מקמי המברך כי אם מלפני שאר המסובין לפי שהיו להן שלחנות קטנים וכל אחד לפני עצמו אוכל על שלחנו אבל אנו שרגילים לאכול כולנו על שלחן אחד אין נאה לסלק השלחן עד לאחר ברכת המזון: **רבי** זירא לא אכל. תימה לפי מה שמפרשים העולם הב לן ונברך אסור למשתי בלא ברכה שלפניו אמאי לא אכל לברך עליה וליכול ושמא היה תבשיל שהיה בו פת והיה צריך ברכת המוציא ונט"י וטורח היה לעשות כל כך: **אתכא** דריש גלותא סמכינן. מי ששכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונברך אינו היסח הדעת דאנן אתכא דרחמנא סמכינן ואם שכח וברך ולא אכל אפיקומן אי"צ לחזור דכל מצות לשם מצוה עשויות והא דאמרינן כי אמר הב לן ונברך אסור למשתי וכן אסורים כולן היינו דוקא כי אמר בעל הבית אבל לא אורח (וכי אסורים כולן היינו כי אמר בעה"ב) ואף איהו גופא יכול לחזור ולאכול עם בעה"ב: **אתכא** דריש גלותא סמכינן. וכשרגיל לאכול מיני פירות ומביאין להם בזה אחר זה יש אומר שצריך לברך אכל חד וחד לפי שאינן יודעים אם יתן להם בעה"ב יותר ונראה שאין צריך לברך לפי שסומכין על שלחן בעה"ב והיינו דבי ריש גלותא: **תכף** לנטילת ידים ברכה. והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול עד שיברך והוא הדין אם אמר הב לן ונברך אפי' בלא נטילה: **ברך** על הפת פטר את הפרפרת. נראה דמיירי בפרפרת שבתוך הסעודה דאי בפרפרת שלאחר הסעודה הא פסק רב פפא דברים הבאים לאחר סעודה טעונין ברכה לפנייהם ולאחרייהם ורש"י פירש פרפרת מיני דגים ופרגיות וקצת קשה אי"כ מאי קמ"ל דברך על הפרפרת דלא פטר את הפת ונראה כפירוש ר"ח דפירש דפרפרת פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה בורא מיני מזונות והשתא ניחא דאצטריך לאשמעינן ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהוא מין פת וכן משמע בגמרא דחשיב פרפרת מעשה קדרה ומעשה קדרה היינו חלקא טרגיס וטיסני כדאמרינן לעיל (לז.): **הסבו** אחד מברך לכלן. ואנו אין לנו הסבה אלא בפת בלבד ופת מהני אפי' בלא הסבה דדוקא לדידהו שהיו אוכלים בהסבה היו צריכים הסבה אלא ישיבה שלנו הוי קביעות לנו כהסבה דידהו שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותינו והכא דקאמר היו יושבין וכו' בגמרא משמע דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון בבהמ"ז כעובדא דתלמידי דרב בברכת המוציא מההיא דפליגי בין אי בעי הסבה ומיהו בני אדם האוכלים בדרך והולכים ולא ישבו כל אחד מברך לעצמו וא"ת מאי שנא דבמוגמר אפילו לא הסבו אחד מברך לכולם בירושלמי פריך ומשני משום דבמוגמר כולם נהנים ביחד אבל אכילה ושתיה אינה באה לזה אחר זה: (תוספות)

רש"א רב הונא אכל תליסר ריפתא בני תלתא תלתא לקבא ולא בריך. פירוש: פת הבאה בכסנין היה, ושלל בסעודה אכל ולא ברך אחריו, כלומר שלש ברכות אלא מעין שלש. ואמר ליה רב נחמן עדי כפנא, כלומר אכילה זו אכילה רעב היא וקבע היא, וצריך לצרף לפניו המוציא ואחריו שלש ברכות, ללא אמרו צפת הבאה בכסנין שאינה טעונה לפניה אלא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש, אלא בשאוכל ממנו מעט כדרך הלועסים ממנה מעט לתענוג ועדון ולמתיקה. אבל אי אפשר לומר דרב הונא לא ברך לאחריו כלל, דהא לא גרע מאוכל תאנים וענבים שמצריך מעין שלש אלא ודאי כדאמרן, וכן פירשו בתוס'. וחזר רב הונא ואמר כל שאחרים קובעין עליו סעודה צריך לצרף כלומר לפניו המוציא ולאחריו שלש. ותמהני על הרב אלפסי ז"ל שכתב בהלכות שאם אכלן בתורת כסנין בתחלה מצריך בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום. והאמר הוא דאמר משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהן ומצרכין עליהן המוציא לחם מן הארץ, התם דקבע עליו מעיקרא. ודוקא דקבע עליהו מעיקרא הא לא קבע מעיקרא מצריך בורא מיני מזונות, ואי לא אכיל אלא מעט מצריך אחריהן מעין שלש, ואם אכל כשיעור שאחרים קובעין עליו סעודה אף על פי שלא בירך בתחלתו המוציא, מצריך לבסוף שלש ברכות. ופירוש לחמניות, פירש רש"י ז"ל: אובלי"ש. ובתוספות פירש: ניבל"ש. ואינו מחוור, שהרי בליתן רכה היא. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייה בר אשי ג' תכיפות הן, תיכף לנטילת ידים ברכה וכו'. כלומר: תיכף למים אחרונים ברכה, ומכי נטל ידיו אסור לאכול ואפילו בצרכת המוציא דכיון שנטל ידיו לצרכה קבל עליה לצרוכי. ואי אמר הב ונצריך הוא הדין והוא הטעם, וכל שכן הוא דהא קביל עליה בפירוש לצרוכי. והראב"ד ז"ל הביא ראיה על זה מדאמר להו רב ייבא סבא לתלמידי דרב (פסחים קג, ב) הכי אמר רב כיון דאמריתו הב ונצריך איתסר לכו למשתי ולא נטר להו אי מצרכים עליה בורא פרי הגפן או לא, אלמא אסור למשתי אפילו בצרכה קאמר. אבל הרב אלפסי ז"ל לא כתב כן במסכת פסחים (ס). (רש"א)

בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אחר המזון אחד מברך לכולם והוא אומר על המוגמר ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה: **גמ'** אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס אתמר נמי אמר רבה בר מרי א"ר יהושע בן לוי לא שנו אלא בשבתות וימים טובים ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת דם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס רבה בר מרי איקלע לבי רבא בחול חזייה דברוך לפני המזון והדר בריך לאחר המזון א"ל יישר וכן אמר ריב"ל רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי בי"ט חזייה דברוך אכל כסא וכסא א"ל לא סבר לה מר להא דריב"ל א"ל נמלך אנא איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון אם תימצי לומר בריך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון משום דזה לשתות וזה לשתות אבל הכא דזה לשתות וזה לשרות לא או דילמא לא שנא רב אמר פוטר ורב כהנא אמר אינו פוטר רב נחמן אמר פוטר ורב ששת אמר אינו פוטר רב הונא ורב יהודה וכל תלמידי דרב אמרי אינו פוטר איתיביה רבא לרב נחמן בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם א"ל הכי קאמר אם לא בא להם יין בתוך המזון אלא לאחר המזון אחד מברך לכולם: בריך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה: איבעיא להו ב"ש ארישא פליגי או דילמא אסיפא פליגי דקאמר תנא קמא בריך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ואתי ב"ש למימר לא מיבעיא פרפרת דלא פטרה להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה או דילמא אסיפא פליגי דקתני בריך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר ואתו ב"ש למימר ואפי" מעשה קדרה נמי לא פטר תיקו. היו יושבין כל אחד ואחד כו': הסבו אין לא הסבו לא ורמינהו עשרה שהיו הולכים בדרך אע"פ שכולם אוכלים מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסבו אמר רב נחמן בר יצחק כגון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך

פלן כי נח נפשיה דרב אזלו תלמידיו בתריה כי הדרי אמרי ניזיל וניכול לחמא אנהר דנק בתר דכרכי יתבי וקא מיבעיא להו הסבו דוקא תנן אבל ישבו לא או דילמא כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא כי הסבו דמי לא הוה בידייהו קס רב אדא בר אהבה

רש"י זא להס יין בתוך המזון כו'. בגמ' מפרש טעמא (ד' מג.): והוא אומר על המוגמר. אותו שצריך על היין הוא מצריך על המוגמר שהיו רגילים להביא לפנייהם אחר אכילה חבקה רוכלין על האש במחתות לריח טוב ומצרכים עליו בורא עמי בשמים: לאחר סעודה. לאחר בהמ"ז שאינו מצרכי סעודה אפי' הכי מי שצריך על היין שהתחיל בצרכות אחרונות גומרין: גמ' לא שנו. דאין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון: אלא בצרכות כו'. לדעתו ליטב אחר המזון ולשתות וכי צריך ברישא אדעתא דהכי צריך: על כל כוס וכוס. דהוה כנמלך ומתחיל בשתיה בכל חד וחד: יישר. יפה עשית: וכן אמר ריב"ל. לעשות: לא סבר לה מר כו'. דכיוס טוב לאו נמלך הוא: נמלך אגא. איני רגיל לקבוע סעודה על היין: זא להס יין בתוך המזון. וקודם המזון לא זא להס: אם תמלי לומר. להביא ראיה ממשנתנו דקתני דאין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון אינה ראיה דהתם זה לשתות וזה לשתות אבל שבתוך המזון לשרות אכילה שבמעיו הוא זא ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות: לאחר המזון אחד מצריך לכולן. קס"ד דה"ק דכשיביאו יין שני אחר המזון אחד מצריך לכולן והא תנא ליה דכל אחד ואחד יצרך על שבתוך המזון לעלמו וקא מצריך תו ברכה על שלאחר המזון: פטר את הפרפרת. אע"פ שאין צורך סעודה למלוי הכרס אלא למגמר אכילה: וכל שכן מעשה קדרה. שהוא לאכול לזון ממש: בדוך פלן. במקום פלוני דקבעו להם מתחלה מקום בדבור ועלה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינה קביעות: אזלו תלמידיו בתריה. דקצרוהו בעיר אחרת: נהר דנק. כך שמו: רישא דוקא. דקתני היו יושבים בלא הזמנת מקום הוא ללא הוי קביעות אבל אנו שהזמניהו לכך הוי קביעות ואחד מצריך לכולן: (רש"י)

תוספות ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. וכבר ברכו ברכת המזון ויש הפסק בין יין למוגמר: ורב ששת אמר אינו פוטר ורב נחמן אמר פוטר וכל תלמידי דרב וכו'. ונראה דהלכה כתלמידי דרב ששת קאי כותיהו והלכתא כותיה דר"נ בדיני וברב ששת באיסורי ואע"ג דקי"ל דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי שאני הכא דכל תלמידי דרב פליגי עליה מסתמא כך שמעו מרב מיהו אין אנו צריכין לאותו פסק דאין אנו מושכין ידינו מן הפת כלל ונראה דאין שלפני סעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה אע"ג דפסקינן הכא דאין שבתוך

הסעודה אינו פוטר יין דלאחר הסעודה שאני הכא דזה לשרות וזה לשתות אבל זה לשתות וזה לשרות פוטר שפיר כגון יין שלפני הסעודה פוטר שבתוך הסעודה ומה דנקט שבתות וי"ט לאו דוקא דה"ה אם קבעו סעודה על היין בשאר ימות החול ואם הביא אדם יין לפני הסעודה לשתות בתוך הסעודה פשיטא דיין דלפני סעודה פוטרנו כיון דדעתיה למשתי וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך הסעודה וכן הבדלה אם הביא על שלחנו להבדיל דפוטר יין שלאחרי כן שבתוך הסעודה ושבתות וי"ט לאו דוקא ולא אתא למעוטי אלא נמלך ואפילו את"ל דדוקא נקט שבתות וי"ט מ"מ יש לומר ה"מ לענין שבא לפטור יין שלאחר המזון שהוא אחר שמשכו ידיהם מן הפת שאין רגילות לקבוע לשתות יין לאחר המזון בקביעות אלא בשבתות וימים טובים ולא בשאר ימים אבל לענין לפטור יין שבתוך המזון שרגילות לשתות ודאי אפילו בשאר ימים פטר ליה יין שלפני המזון אע"פ דזה לשתות וזה לשרות דעד כאן לא איבעיא לן אלא אי לשרות דלא חשיב מפיך לשתות אבל לשתות דחשיב טפי דהיינו יין שלפני המזון פשיטא דפוטר יין דלשרות וכן משמע נמי בערבי פסחים (דף קא) גבי שקדשו בב"ה דר' יוחנן אמר אף ידי יין נמי יצאו ואין צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה אע"ג דקדשו שלא במקום סעודה ס"ל לרבי יוחנן מדיצאו ידי קידוש מידי יין נמי יצאו ואף על גב דאיתותב רבי יוחנן היינו דוקא בשינוי מקום א"כ נראה משם דה"ה להבדלה דאין לחלק בין הבדלה לקידוש ולאפוקי מהני דחולקין ואמרי דוקא קידוש פוטר משום דאין קידוש אלא במקום סעודה אבל יין של הבדלה לא פטר אפילו הבדיל לאחר נטילה דהכי מיירי הא דפסקינן דיין שלפני המזון פוטר היין שבתוך המזון דכבר נטל ידיו והכי משמע בסמוך מתוך הברייתא כיצד סדר הסבה וכו' מיהו נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לאכול ולשתות שם פוטר אפילו דהבדלה כדפריש מההיא דערבי פסחים ועוד דלא גרע יין דהבדלה מיין שלפני הסעודה דפטר ומיהו יש שמחמירין להבדיל קודם נטילת ידים לאפוקי נפשיהו מפלוגתא דאז ודאי צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש ולא פטר יין שבתוך המזון : יין שבתוך המזון מהו שיפטור יין שלאחר המזון. ומיירי דלא הוה להו יין לפני המזון : **הסבו** אין לא הסבו לא. תימה אמאי מקשה מדיוקא ותקשי ליה מרישא בהדיא דקתני היו יושבים מברך כל אחד לעצמו וי"ל דאי מרישא הוה אמאי שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה לאכול אבל אם ישבו אדעתא לאכול אפילו בלא הסבה נמי מהניא : עשרה בני אדם שהיו מהלכין כו' ניזיל וניכול לחמא כו' כישבו והסבו דמיא. והשתא ניחא הא דפריש במתני' דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון כדמשמע הכא מתוך הברייתא דעשרה בני אדם וכו' וא"ת אמאי המתינו למיבעי עד ברכת המזון והיאך ברכו על הפת מתחלה וי"ל שמא מיירי דישבו לאכול זה אחר זה וברך כל אחד לעצמו המוציא : (תוספות)

הסב"א אמר רב מרי אמר ר' יהושע בן לוי לא שאנו אלא בשבתות וימים טובים וכו'. וכתב הראב"ד ז"ל וכן הר"ז הלוי ז"ל: לדוקא במקום שאין היין מצוי להם אצל במקום שהיין מצוי כמו במקומות האלו אין הפרש בין שבתות לימות החול. והביא הרב רבי אברהם ז"ל ראייה מלחצביא לן בגמ' יין שבתוך המזון מהו שיפטור את שאלאחר המזון או לא, אלמא שלפני המזון פשיטא דפטר ליה ופשיטא למילתא דההיא בימות החול היא, לאי בשבתות תיפוק ליה משום יין שלפני המזון דהא לריך לקדש. ומיהו אינה ראייה כל כך דלמא בשבתות ובשקדש אריפתא, ואי נמי בחול בשעת הקזה ובשעת

יציאה מבית המרחץ. אלא מיהו הכי מסתברא לכיון דבקביעות שתיה תליא מילתא אף בימות החול בשהיין מצוי כן. איבעיא להו צא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון. פירוש: לאחר המזון כגון שהפסיק בשיחה ולאחר זמן מרובה אמא לשותת מחמת שיחה, אבל לאחר אכילה מיד או לזמן מרובה עדיין לשרות המאכל הוא צא ויין שבתוך המזון פוטרו. וכן פירש הראב"ד ז"ל. ואסיקנא דאינו פוטר דהא שמואל רב שסת וכולהו תלמידי דרב אמרי אינו פוטר ורבא נמי דבתרא הוא משמע דאית ליה הכי מדאקשי לר"נ דאמר פוטר. ועוד דפשטא דברייתא דאקשי לה מינה רבא לרב נחמן הכין דייקא, דקתני צא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מצדד לעצמו, אחר המזון אחד מצדד לכולם, ואף על גב דדחי ליה רב נחמן דהכי קאמר אם לא צא להם יין בתוך המזון אלא לאחר המזון אחד מצדד לכולם ההוא שנויא היא ואשנויא לא סמכינן. ואף על גב דקתני מתניתין בדרך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון הא אמרינן טעמא משום דזה לשותת וזה לשותת אבל הכא זה לשותת וזה לשרות ואינו צדין שיהא הגרוע פוטר את החשוב. ודקדקו מכאן מקלת רבותא זכרונם לברכה, דייין שלפני המזון כל שכן דפטר יין שבתוך המזון משום שלפני המזון חשוב ועדיף טפי ופטר ליה לגרוע, ויין קדוש והבדלה אף על גב שלמארה קאתי, מכל מקום כיון דקודם אכילה הוא כצא לשותת דמי ופטר ליה לייין שבתוך המזון ושלאחר המזון. וא"ת תינח קדוש משום דבמקום סעודה דוקא היא, והלכך הוה ליה כייין שלפני המזון, אבל הבדלה דלא בעינן במקום סעודה ועוד דלמארה קא אתי לא פטר כלל. לא היא, דמכל מקום השתא במקום סעודה הבדיל. ובתוס' הביאו ראיה מדאמרינן בפרק ערבי פסחים (פסחים ה, ב): אותן בני אדם שקדשו בבית הכנסת אמר רב ידי קדוש ילאו ידי יין לא ילאו, ורבי יוחנן אמר אף ידי יין נמי ילאו, ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר ר' יוחנן אחד שנוי מקום ואחד שנוי יין אין צריך לברך. אלמא ר' יוחנן אית ליה יס קדוש שלא במקום סעודה ואפילו הכי קאמר דאין צריך לברך שיצא ביין קדוש, ואף על גב דאיתותב ר' יוחנן בשנוי מקום, מכל מקום באותו מקום פשיטא דיצא ידי יין ביין קדוש, אף על פי שיס קדוש שלא במקום סעודה לדידיה, ואף על פי שיין קדוש למנות קדוש צא, והוא הדין לדידן ביין הבדלה בשהבדיל על שולחנו. או דילמא אסיפא פליגי דקתני בדרך על הפרפרת לא פטר את הפת, פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר, ואתו בית שמאי למימר דאפילו מעשה קדרה נמי לא פטר. ואף על גב דפרפרת ומעשה קדרה תרוייהו ברכותיהן שוות לכלהו מיני מזונות מצרכין עלייהו, איכא למימר דהכא בשצירך על

הפרפרת סתם ולא היה מתכוין לפטור בצרכה זו את מעשה קדרה, ומשום הכי סבירא להו לבית שמאי ללא פטר אפילו מעשה קדרה ואף על גב דפרפרת חשיבא טפי ממעשה קדרה. וב"ה סברי דכיון דהפרפרת חשיבא טפי טובא משום דאיהו פת ומעשה קדרה לאו פת בדין הוא דפטרי ליה בסתם, כפת שפוטרת את הפרפרת ומעשה קדרה אפילו במזבד סתם. והיינו נמי דמשמע לכ"ע דמעשה קדרה לא פטר את הפרפרת, ואי במתכוין לפטור בה את הפרפרת אמאי לא פטר אף מעשה קדרה את הפרפרת, וזה נראה לי בהכרע לפירוש זה. ומינה דאי נתכוון לפטור את שניהן בצרכה זו אפילו ב"ש מודו דפטור מעשה קדרה. ומכל מקום לענין פסק הלכה מספקא לן אי ב"ש ארישא פליגי או אסיפא פליגי והוה ליה ספק בדרבנן ואמרינן דבסופא פליגי ובית הלל סברי דפרפרת פת הוא ללא פטר אבל מעשה קדרה פטר ואפילו בסתם ושללא במתכוין לפטור. מתני': היו יושבין כל אחד ואחד מזבד לעלמו. אין לפרש היו יושבין דוקא בשהיו יושבין מעיקרא לדברים אחרים ומתוך כך אכלו ולפיכך לא הויא קביעות לחבורה, אבל אם היתה תחילת ישיבתן לאכילה הויא קביעות לחבורה ואחד מזבד לכולן, דאם כן הוה ליה למיתני הסבו או שיסבו לאכול אחד מזבד לכולן, והיינו דאקשינן בגמ' הסבו אין יסבו לא, ורמינהו היו מהלכין בדרך וכו', יסבו לאכול אחד מזבד לכולן, אלמא מתניתין דקתני היו יושבין הוא הדין ליסבו, והיינו נמי דפריך מדיוקא דהסבו הסבו אין יסבו לא, ולא פריך מרישא דמתני' דקתני בהדיא היו יושבין. וטעמא דמלתא דלא פריך מינה כדאמרן דלא נדחי דלמא בשהיו יושבין כבר לדברים אחרים. ומיהו דוקא בשיסבו סתם בלא שהסכימו בתחלה יחד ליסב לאכול הא הסכימו תחלה ליסב ולאכול אף על פי שלא הסבו אלא שיסבו הויא קבע לחבורה, וכדפריך ר"נ בר יוחנן מתניתין וברייתא כגון דאמרי ניזול וניכול נהמא בדוך פלן, וניזיל ונכול נהמא בדוך פלן לאו דוקא אלא כל זמן שהסכימו ונתועדו בעלה לאכול יחד. ופירוש יסבו והסבו, פירש רב האי גאון ז"ל: יסבו כגון שלא יסבו סביב הלחם, הסבו שיסבו סביב הלחם וכדמתרגמינן וַיִּסְבּוּ לְאָכֹל לֶחֶם, ואסחרו למיכל לחמא (בראשית לז, כה) ויסבו לפניו ואסחרו קדמוהי (שם). וקשיא לי לפירושן דאם כן תלמידי דרב מאי קא מספקא להו ניזיל וניכול כהסבו דמי או לא, ליתבו להו סחור סחור ללחמא, אלא הסבו היינו בשהסבו על המטות כדרכן לאכילת קבע, והיינו דמלטערי ויחיבי משום דמספקא להו אי הויא כהסבה ומלטערי להדדי בין להמוציא בין לזימון, משום דאי הוי קבע לחבורה אינן רשאין ליחלק, או דילמא לא הויא קבע לחבורה אלא בהסבה והתם לא הוה אפשר

להו ומארה ליחלק. ואסיקנא בגמרא דניכול נהמא בדוך פלן הוי כהסבה, הא לאו הכי כל אחד ואחד מזכרד לעלמו בין בתחלה בין בסוף. ומיהו הני מילי בדורות הראשונים שהיה דרכן להסב אצל אגן שאין דרכנו בהסבה כל שיושבין על שלחן אחד זהו כהסבה. ירושלמי (ה"ו): רבי יהושע בן לוי בשבועה כן היא מתניתין באורחים, הא בעל הבית בתוך ביתו לא. תאני ר' חיילא אפילו בעל הבית בתוך ביתו. כלומר: שאף על פי שבני הבית נגררין אחר בעל הבית אפילו כן לא הויל חבורה עד שיסבו או שיאמרו ניזיל ונכול נהמא במקום פלן. ולענין שמועתינו קשיא לי דהא ודאי אפילו לזכרת המוילא קאמרינן דבעילא הסבה וכדמוכח בהדיא בפלוגתא דרב ורבי יוחנן ביין אי בעי הסבה או לא, ויין ודאי בזכרה ראשונה קאמר, דאי בזכרה מעין שלש שלאחר היין אי אפשר משום דקיימא לן בחולין (קו, א) דאין זמון לפירות. ואם כן למה לי שיזכר כל אחד ואחד, דהא כל חד וחד בר חיובא הוא וקיימא לן בזכרת הנהנין שאם לא ילא מוילא. וא"ת דוקא בשהסבו, מכל מקום תיפוק ליה דעונה אמן כמוילא זכרה מפיו, ולא עוד אלא ששומע כעונה. ואמרינן נמי לקמן בריש פרה שלשה שאכלו (מה, ב) אמר רבה בר חנה אמר רבי יוחנן שנים שאכלו אחד מהם יולא בזכרת חבירו, והוינן בה מאי קא משמע לן שמע ולא ענה ילא, תנינא וכו'. ורריך לי עיון. (רשב"א)

אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קרעיה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסבו דמי: הסבו אחד מברך: אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי בעי הסבה איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה מיתבי כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם הביאו להם

מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא שאני אורחין דדעתיהו למיעקר ולהאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה קשיא סיפא שאני התם דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת מהניא ליה הסבה ליין : בא להם יין בתוך המזון : שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי : והוא אומר על המוגמר כו' : מדקתני והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא עדיף מיניה ואמאי הואיל והוא נטל ידיו תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דהוה מרתת אמר ליה רבי חייא בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך : אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח אמר ליה ולטעמיד המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא אמר ליה רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן בורא שמן ערב אמר ר' אדא בר אהבה האי כשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי אפי' משחא טחינא

רש"י אהדר קרעיה לאחוריה. קרע שקרע בהספד רבו החזיר החלוק לאחוריו ומה שלאחור לפנים כדי לקרוע קרע אחר להראות אצל עכשיו כיום המיתה על שהיו צריכים

להוראה ואין יודעים להורות: רמי להו בו'. כדרמינן לעיל וע"כ מצעי ליה לאוקומי
ברייתא בהכי וקתני אחד מצרך לכולם דקביעות הוא: הביאו להם מים. כך היו רגילים:
נוטל ידו אחת. לקבל בה כוס ששונה לפני המזון: עלו. על המטות והסבוב: חוזר ונוטל
ב' ידיו. שצריך לאכול בשתייהן: אע"פ שכל אחד ואחד צריך לעצמו. אריכין עוד צרכה
שאין צרכה ראשונה פוטרתו שאין הראשון קרוי שלפני המזון שאינו במקום סעודה והוא
בתרא הוא יין שלפני המזון: אחד מצרך לכולן. דכיון דהסבוב הוקבעו: קשיא רישא.
דקתני כל אחד ואחד מצרך לעצמו: שאני אורחין דדעתיהו למיעקר. סופן למיעקר
ולעלות ולהסבוב במקום אחר שאין זה מקום המסיבה אלא כאן יצבו עד שיתכנסו כל
הקרואים ודרך בעלי בתים עשירים היה לזמן לסעודתם אורחים עניים להכי קרי להו
אורחים והא דאמר רב יין לא בעי הסבה אלא יסיבה בעלמא שלא בשעת סעודה קאמר
או בשעת סעודה ובמקום סעודה: הואיל ואין בית הבליעה פנוי. ואין לב המסובין אל
המצרך אלא לבלוע: מכלל דאיכא עדיף מיניה. ואפ"ה כיון דאתחיל בחדא עביד
לאידך: הנוטל ידיו תחלה. במים אחרונים הוא מזומן לבהמ"ז: חזייה. רבי חייל לרב:
דהוה מרתת. שמא ראה ידי מלוכלכות או שמא הארכתי באכילה יותר מדאי: עיין
בצרכת מזונא קאמר לך. כאן נתן לך רשות לצרך בהמ"ז שהנוטל ידיו תחלה הוא מצרך:
על הריח. של מוגמר: תמרתו. קיטור העשן שמתמר ועולה: הא לא ארת. לא הריח בו
עדיין ולא נהנה: מצרכין עליהן בורא עמי בשמים. ואע"פ שגסרף ואינו בעין אלא
שהתימור עולה: חוץ ממוסק. מושג"א – יסמין בלשון ישמעאל – בלע"ז: שהוא מן חיה.
מן הרעי של חיה: מיתבי אין מצרכין בורא עמי בשמים אלא על אפרסמון. שהעץ
עצמו בא לפנינו: של בית רבי ושל בית היסר. נקט הני משום שאינו מצוי אלא בבית
מלכים ובעלי גדולה: ועל ההדס שצכל מקום. וה"ה לכל הדומה להם שהעץ עצמו
מריח בלא שרפה אלא להדס שכיח ודברו חכמים בהוה בכל מקום ומוגמר לא מצרכין
אלא בורא מיני בשמים: משחא דאפרסמא מאי מצרכין. על ריחו: שמן ארנו. שהיה
גדל ביריחו ועל שם הריח היתה נקראת יריחו והוא פנג האמור בספר יחזקאל (כ"ז)
יהודה וא"י המה רוכליך בחיטי מנית ופנג כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון: בר מיניה
דרב יהודה. אל תביא לי ראייה מדבריו בזו: כשרתא. קושט: משחא כבישא. שמן שבו
טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכו: לא. הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן:
משחא טחינא. שטחנו בו כשרתא: (רש"י)

תוספות כל אחד נוטל ידו אחת. מפני כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו: **בא** להם יין וכו'. אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שנוי מקום וצריך לברך: **הואיל** ואין בית הבליעה פנוי. וי"מ כשאומר סברי מורי והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיהיו פטורים וכן משמע בירושלמי גבי הך ברייתא ה"מ באורחין אבל בבעל הבית פטור מפני שהכל פונים אצל בעל הבית תני רבי חייה אף בעל הבית בתוך ביתו ואין נראה לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים שיברך כל אחד לעצמו אינו יוצא כלל בברכת חבירו וגם שלא תחלוק בין פנוי לשאינו פנוי דאתי למטעי והטוב והמטיב יש מפרש שפוטר לאחרים לכולי עלמא דהכי משמע הטוב לעצמו והמטיב לאחריו שהם שותים ממנו ורבינו יחיאל היה אומר דלא היא דשייך נמי אין בית הבליעה פנוי ולא פליג בין הטוב ובין ברכת היין דמשום האי טעמא הטוב לדידיה ומטיב לאחריו אינו פוטר אחרים דהא המטיב שייך אפי' שלא בפני המטיבין לו כדאמרי' לקמן בפרק הרואה (דף נט:). אמרו לו ילדה אשתך זכר אומר ברוך הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאשתו אע"ג דאין אשתו אצלו אבל צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעין עצמן כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא ולכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותם: **כל** המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים. אע"פ שנשרפו ואין עצי בשמים בעין: **ועל** ההדס שבכל מקום. בעל הלכות גדולות לא גריס תיובתא ומשני תנא הדס וכל דדמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחוברים שאין עיקרן לריח אלא לאכול ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם ברך שהכל יצא והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים: **משחא** כבישא. פי' ר"ח שמענו מרבותינו שכובשין שומשמן וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמן ריח של בשמים וסוחטים וטוחנים אותם ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח: (תוספות)

קצ"א גמרא: איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלכא פת דמהניא ליה הסבה אצל יין לא מהניא ליה הסבה, ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה. ולענין פסק הלכה משמע דהלכתא כאיכא דאמרי דלחומרך הוא, דכן דרכן של גאונים ז"ל בכל מקום לפסוק כאיכא דאמרי לגבי ממונא ולגבי איסורין היכא דהוי לחומרך. והלכך יין צעי הסבה ומהניא ליה הסבה, אצל שאר דברים חוץ מפת ויין לא מהניא להו הסבה. ואלא מיהו ממעשה דבר קפרא ותריין תלמידיה דאייתיאוו קמיהו דורמסקין ופרגיות ושלקות ונתן רשות לאחד מהן לצרף כדאיתא לעיל (לט, א) משמע דאפילו לשאר דברים נמי מהניא הסבה. ונראה לי מתוך אותו מעשה דרב ודאי להדין ליסנא בתרא ס"ל ללא מהניא הסבה כלל אלכא לפת בלבד ואפילו יין דחשוב לא מהניא ליה לדידיה, ורבי יוחנן ס"ל דכל מילי מהניא הסבה אלכא משום דשמעיה לרב דאמר יין לא מהניא ליה הסבה נקט איהו נמי יין והוא הדין לכל מילי אי קבעו ליה דוכתא והסבו, ומכל מקום הסבה

בעו, דהשתא רב סבר דאפילו יין לא מהניא הסבה, ואנן נימא דסבירא ליה לר' יוחנן דשאר דברים לא בעו הסבה. אבל הר"ם במז"ל (ברכות פ"א, ה"ב) כתב דפת ויין בעו הסבה אבל שאר דברים לא בעו הסבה. ונראה דפסק כלישנא קמא וטעמא משום דהו בדרכנן והלך אחר הלשון המיקל. ואין כד דעת הראב"ד ז"ל בהשגותיו. בא להן יין כל אחד ואחד נוטל ידו אחת. ואף על גב דאמרינן (חולין קו, א) הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח, הכא שאני דמשום שמה יגע בידו לייין וכל שבמשקין כריך נטילת ידים, והיינו ללא כריך אלא ידו אחת. ירושלמי (ה"ו): תני סדר סעודה אורחין נכנסין ויושבים על הספסלין ועל הקתדראות עד שכולן מתכנסין, הציאו להן יין כל אחד ואחד נוטל ידו אחת, הציאו להם פרפריות כל אחד ואחד מצדך לעצמו. מכאן נלמוד שאין כריך ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכסנין אלא די בידו אחת שלא תקנו נטילת שתי ידים אלא לפת בלבד. חוזר ונוטל שתיהן. משום דתיכף לנטילת ידים ברכה. בא להם יין אף על פי שכל אחד כריך לעצמו אחד מצדך לכולן. ואף על פי שאינו כריך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכל שכן זה שהוא לפני המזון. שאני הכא דכיון שעלו והסבו הו ליה כשנוי מקום דקיימא לן בפסחים בפרק ערבי פסחים (קג, א) דשנוי מקום כריך לצדך. לפי שאין בית הבליעה פנוי. פירש רש"י ז"ל: שאין לב המסובין אל המצדך אלא לבוע. ואמרו משמו ז"ל שאם אמר באמצע סעודה סברי רבותי והן מניחין לאכול כדי לשמוע ברכה שפיר דמי, ואחד מצדך לכולן. ומקאת מרבותינו הלרפתים חלוקין בדבר דכיון שתקנו חכמים לצדך כל אחד ואחד לעצמו אינו יולא בצרכת חבירו. ובירושלמי אמרו שאין בית הבליעה פנוי ואם יענה אמן שמה יבא לידי סכנה, דגרסינן התם (ה"ו): אין עונין אמן באמצע הסעודה שאין משיחין בסעודה, פירוש שמה יקדים קנה לושט. וגרסינן תו התם: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו וכו', אמר לון מפני שאין בית הבליעה פנוי. א"ר מונא הדה אמרה הדין דעטיש גו מיכלא אסור למימר ליה אסותא בגין סכנתא דנפשיה. ואף על פי שאינו כריך לענות אמן דשומע כעונה, נראה דאפילו הכי חששו שאם אתה מתיר להם ללאת כולם בצרכת האחד ואפילו בשמיעה, יבא לידי עניית אמן ויבא לידי סכנה. מתני': והוא אומר על המוגמר אף על פי שאין מציאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. פירש רש"י ז"ל: אף על פי שלא הציאו את המוגמר אלא לאחר ברכת המזון שאינו מצרכי הסעודה, אפילו הכי מי שצדך על היין והתחיל בצרכות אחרונות גומרן. והראב"ד ז"ל דחה פירוש זה מתוך הירושלמי דגרסינן התם (ה"ז): על הא מתניתין מה בין מוגמר לייין שבאמצע המזון, התם כלהון

נהנין כחדל הכא כל חד וחד שתי לנפשיה. דאלמא במוגמר הבא בתוך הסעודה עסקינן דומיא דיינ הבא בתוך הסעודה, והיינו דקשיא להו לבני מערבא מה בינו ובינ יין הבא בתוך הסעודה שאין אחד מצדד לכולן. ועל כן פירש הוא ז"ל דאמוגמר הבא בתוך הסעודה קאמר, וארישא דמתניתין קאי דקתני הסבו אחד מצדד לכולן וקתני הכא דאותו שבצע תחילה הוא שמצדד על היין לאחר המזון והוא שאומר על המוגמר המוצא באמצע להריח, והא דקתני אף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה, פירושא בעלמא הוא, כלומר שמוגמר הבא באמצע טעון ברכה הוא, שאף על פי שאין מביאין מוגמר אלא לאחר סעודה לגמר את הידים להעביר הזוהמה, ואין מצרכין על הריח אלא אם כן עשוי להריח כדאיתא לקמן בפרק אלו דברים (נג, א), אפילו הכי כשבא בתוך הסעודה הוא ודאי להריח בא וצריך ברכה ואותו שהתחיל בצרכות הוא גומר ומצדד. ולפי פירוש זה אין מתיישב במה שאמרו בגמרא מדקתני והוא מכלל [דאיכא] דעדיף מיניה, מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב כל הנוטל ידיו באחרונה הוא מזומן לברכה, דאלמא פשטא דהא שמעתא לכאורה משמע דהוא אומר על המוגמר על המצדד בסוף קאי. וגירסא אחרת מלאתי בירושלמי (פס): מה בין יין מה בין מוגמר, מוגמר כולם מריחין, יין אחד טועם. גמרא: מיתבי אין מצרכין עאי בשמים אלא על אפרסמון של בית היסר ועל אפרסמון של בית רבי ועל ההדס שבכל מקום. יש ספרים דגרסי: תיובתא. וכתב רב האי גאון ז"ל דמתוך גירסא זו היה נוהג מר שמואל ראש כלה רביה דרב אחא משבחא ז"ל שלא לצדד עאי בשמים אלא על ההדס בלבד. וכתב הגאון ז"ל עוד: והשתא לא קא חזינא אדם במתיביתא דמסיק בהא שמעתא תיובתא אלא כולהו בגרסיהו מפרקי לה הדס וכל דדמו ליה. ונקטין מלתא מן סמלק וחלפי ימא ונרקום דגינותא ומאי דהוא כיוצא בהן, מצרכין עליה עאי בשמים, ואף על גב דאית בהו מאי דרכיך אמרי לך לא אכפת לן כדמוציא עלין מעכו כדפרשינן לעיל דהא חלפי ימא הכין אינון, והיינו דקאמר מר זוטרא מאי קראה דכתיב (יהושע ב, ו) וַיִּטְּמְנוּם בְּפִשְׁתֵי הָעֵץ, והא פשתן דרכיך ואיקרי עץ, והני מילי אמרינן מדרב אחא ז"ל, מדקאמרינן גבי חלפי ימא עאי בשמים דמספקא לן אי ממין אילן הוא או לא הואיל ורכיך, מכלל דכל היכא דאיכא עץ צורא עאי בשמים מצרכין עליה, ותניא נמי גבי כלאי הכרם כי האי גוונא, כל שמתחלת ברייתו מוציא עלין מין ירק, וכל שמתחלת ברייתו מוציא עץ מין אילן הוא, ובכללף הוא דפליגי בית שמאי ובית הלל דדמי לעץ ודמי לירק, ובהכין נהוג עלמא השתא. עד כאן לשון גאון ז"ל. ופירוש הדס וכל דדמי

ליה כלומר שיהא עיקרו לריח כהדס, לאפוקי עצי אתרוג ותפוחים שאין עיקר נטיעתן לריח. כן פירשו בתוספות. (רש"א)

דף מג - ב

אמר רב גידל אמר רב האי סמלק מברכין עלויה בורא עצי בשמים אמר רב חננאל אמר רב הני חלפי דימא מברכין עליהו בורא עצי בשמים אמר מר זוטרא מאי קראה [\[יהושע ב-ו\]](#) והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ (רב משרשיא אמר) האי נרקום דגנוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים אמר רב ששת הני סיגלי מברכין עליהו בורא עשבי בשמים אמר מר זוטרא האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מנין שמברכין על הריח שנאמר [\[תהילים קנ-ו\]](#) כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון שנאמר [\[הושע יד-ז\]](#) ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון : ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מאי דכתיב [\[קהלת ג-יא\]](#) את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלה ליה קורא לדבר אחר ואיהו דידיה עביד ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אבוקה כשנים וירח כשלשה איבעיא להו אבוקה כשנים בהדי דידיה או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה ת"ש וירח כשלשה אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר אלא אי אמרת לבר מדידיה ארבעה למה לי והאמר מר לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כל עיקר אלא לאו שמע מינה אבוקה כשנים בהדי דידיה שמע מינה : ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון

חסידיא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר [\[בראשית לח-כה\]](#) היא מוצאת וגו': ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא הלכה כב"ה ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד ת"ר הביאו לפניהם שמן ויין ב"ש אומרים אוחז השמן בימינו ואת היין בשמאלו מברך על השמן וחוזר ומברך על היין ב"ה אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין וחוזר ומברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש ת"ח הוא טחו בכותל מפני שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם ת"ר ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבושם לשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודים על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה אמר רב פפא ושערו כבגדו דמי ואמרי לה כגופו דמי ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קא אזיל ואל יצא במנעלים המטולאים מסייע ליה לרבי חייא בר אבא דאמר ר' חייא בר אבא גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים איני והא ר' חייא בר אבא נפיק אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה ובפנתא לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן בה ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה ואל יספר עם אשה בשוק אמר רב חסדא ואפילו היא אשתו תניא נמי הכא אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאיין בקרובותיו ואל יסב בחבורה של עמי הארץ מאי טעמא דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו ואל יכנס אחרונה לבית המדרש משום דקרו ליה פושע וי"א אף לא יפסיע פסיעה גסה דאמר מר

פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם מאי תקנתיה להדריה בקדושא דבי שמשי ואל יהלך בקומה זקופה דאמר מר המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות כאילו דוחק רגלי שכינה דכתיב ישעיה ו-ג { מלא כל הארץ כבודו :

רש"י סמלה. יסמי"ן קורין לו בלשון ישמעאל והוא מין עשב שיס בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה: חלפי דימא. בוסם שקורין חלפי"ג { חלפי"ג: {חזו"ט} והוא שכולת נרד ועשוי כעין גבעולי פשתן לחשכחן גבעולין לחיקרי עץ: נרקום. חבללת השרון זה"ג: דגינניתא. הגדל בגינה: סיגלי. ויול"ש {ויול"ש: סגלים, סגליות} בלעז: חבושין. קודוני"ש {קודוני"ש: חבושים – פירות} בלעז: להתנאות. ליהנות: כלבנון. שמריחון עליו ופרחיו: יפה לו אומנתו. ואפי' בורסי נאה לו אומנתו בעיניו ועשה הקדוש ב"ה כן שלא יחסר העולם אומנות: קורא. רך הגדל דקל תלה אותו לחזיר והוא יגלגלו בחשפה שזו היא אומנתו: אבוקה כשני בני אדם. לענין היואח בלילה דאמר מר אל יאח אדם יחידי בלילה: וירח כששנה. ויש חלוק בין שנים לששנה כדלקמן: לאחד נראה. השד ומזיקו: היא מולאת והיא שלחה וגו'. ואילו בהדיא לא אמרה אלו הסימנים של יהודה הם וכו' אני הרה אלא לאיש אשר אלה לו אנכי הרה אם יודה ודה ואם לאו אשרף ולא אלבין פניו: שמן והדס. בסוף הסעודה שמן לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלים והדס להריח כמו שאמרנו: אני אכריע. לאז בית שמאי: זכינו לריחו ולסיכחו. כגון משחא כבישא הלכך שמן עדיף: ולא היא. לא אמר רבא הלכתא כב"ה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך: שמן ויין. זהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה: חוזר ומצרך על היין. כגון בחול שאין היין קבץ ואין שלפני המזון פוטרנו: שמן בימינו. לפי שעליו מצרך תחלה: מצרך על השמן. בורא שמן ערב: וטחו בראש השמש. כדי שלא יאח בידיו מבוסמות בשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם: שחשודים על משכב זכור. מבשמים עצמם כדי שיתאוו להם: ושערו כבגדו דמי. ללא שכיח ביה זיעה: ואמרי לה כגופו. דשכיח ביה זיעה: משום חשדא. של זנות: ללא קביע ליה עידנא. שלא קבעו לו רבו קביעות ללמדו בלילה: בפנתא. אנפוני"א {אנפוני"א: פנת – העור העליון של הנעל} בלעז שעל גבי הרגל: גילדא. עקב שקורין שול"א {סוליה} : בימות הגשמים. הטיט מכסהו: אפי' היא אשתו. שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו: דקרו ליה פושע. מתעלל: בקדושא דבי שמשי. ששותה כוס של קידוש בשבת בלילה: (רש"י)

תוספות שמן והדס. האי שמן להריח הוא דאי להעביר הזוהמא הא אמרינן בפרק אלו דברים (לקמן נג.) דאין מברכין עליו: הכי אמר רבא הלכתא כבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דקא עביד. כך כתוב בספרים שלנו ובפירוש רש"י אבל רב אלפס פסק כרבא משמע שלא היה גורס בספרו ולא היא וכו': האי מאן דמורח באתרוגא וחבושי' מברך וכו'. ודוקא כשמריח בהם אבל אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת ריח כי אם ברכת אכילה: (תוספות)

רשב"א אמר מר זוטרא האי מאן דמורח באתרוגא או בחבוסא מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות. ואותן ורדים שאנו קורין רושאש כתב הראב"ד ז"ל שמברכין עליהן ריח טוב בפירות. ונראה שהוא הדין למריח צמי ורדים שמימיהן כמותן, שהרי אפילו משחא כבישא דהיינו שמן שכובשין בתוכו בשמים וקולט הריח מן השמים כלבד מברכין עליו בורא עצי בשמים כל שכן זה שהוא מן הורד בעלמא. ואף על גב דאמרינן לעיל (לח, א) גבי דובשא דתמרי דלא מברכין עליה אלא שהכל, ולומר דלגבי ברכה אין היוצא מן הפירות כפרי עלמא, ואוקימנא כרבי יהושע דפטר לבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה מחומש. התם הוא לגבי אכילתן, אבל בריחן לא והראיה ממשחא כבישא כדאמרן. ומלאתי לרב האי גאון ז"ל דבר, יראה ממנו כמו שכתבתי, שהוא ז"ל פירש: משחא כבישא כגון שומשמין שכובשין אותן עם ורד ועם בנפסן ועם זולתן מעצי בשמים עד שמתיישן וקולט את הריח. עד כאן לשון גאון ז"ל. דאלמא אפילו שמן הקולט ריח הורד מברכין עליו בורא עצי בשמים כל שכן מי הורד בעלמא. (רשב"א)

מתני' הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: **גמ'** ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בריה דרב עוירא אמר רב אשי באוכלי פירות גנוסר שנו אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר כי

הוינן בי מאה מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה וכי הוינן בי עשרה מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה וכל מאה מינייהו הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא זיונא ס"ד אלא אימא מזונא רבי אבהו אכיל עד דהוה שריק ליה דודבא מאפותיה ורב אמר ורב אסי הווי אכיל עד דנתור מזייהו רשב"ל הוה אכיל עד דמריד ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתיה כי אתא רב דימי אמר עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקוצצי תאנים מע"ש לע"ש כי אתא רבין אמר אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות משלש בריכות בחדש כי אתא ר' יצחק אמר עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהווי נסיבן לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא ואע"ג דאינהו הווי כהנתא אינהו לא הווי כהני אמר רב כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל סעודה שאין בה שריף אינה סעודה: **מתני'** אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכ"א ברכה אחת (מעין שלש) ר"ע אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרון: **גמ'** מ"ט דר"ג דכתיב **{דברים ח-ח}** ארץ חטה ושעורה וגו' וכתוב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו' וכתוב **{דברים ח-ג}** ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ורבנן ארץ הפסיק הענין ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין ההוא מבעי ליה . למעוטי הכוסס את החטה א"ר יעקב בר אידי א"ר חנינא כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רבה בר מרי אריב"ל כל שהוא משבעת המינין בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש א"ל אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל דחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו' וחותרם על הארץ ועל המחיה מיחתם

במאי חתים כי אתא רב דימי אמר רב חתים בר"ח ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים הכא מאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות א"ר עמרם ולא פליגי הא לן והא להו מתקיף לה ר"נ בר יצחק אינהו אכלי ואנן מברכין אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה

רפ"י מתני' מליח. כל דבר מלוח: גמ' פירות גנוסר. פירות ארץ ים כנרת חסובים מן הפת: זיונא. משמע מידי דבר אכילה: מזונא. דבר הסועד: דשריק דודבא מאפותי'. שהצוב מחליק ממלחו מתוך כהלת פנים בשרו מחליק: עד דמריד. דעתו מטרפת: באלוסי. אוכלוסי בני אדם: ספלי טרית. ספלים מלאים חתיכות דג חתוך שקורים טוניני"א {דג טונה}: לקולאי תאנים. למאכל פועלים שקולאים תאנים והיו מרובים עד שכל אלו כריכין להם למאכל: בריכות. קובי"א"פ {קובי"א"פ: דגיות}: מלש בריכות בחדש. ג' פעמים בחדש מורידים ממנו כך: שמנים זוגות אחים. שנים שנים אחים היו כולם וכן נשותיהם: שריף. תבשיל לח שיט בו מרק כמו: שורפה חיה: מתני' מצדך אחריהם ג' ברכות. ר"ג לטעמיה דאמר לעיל בפירקין (דף לז). כל שהוא מז' המינים מצדך אחריו ג' ברכות: אפילו אכל שלק. של ירק: והוא מזונו. שסמך עליו למזון: וחסרונו. לרכי ספוקן: גמ' וברכת. אוכלו קאי ובהוא קרא ג' ברכות רמיזי כדאמרין בפרק שלשה שאכלו (דף מה:): ארץ הפסיק הענין. ולא קאי וברכת אלא דסמך ליה: ור"ג ההוא. הפסקה לפרושי חטה דכתיב בקרא קמא אתא ולמעוטי שאם כססה כמות שהיא אין זו בכלל ברכה אלא עשאה לחם: חמשת המינים. כולם מין דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבלת שועל ושיפון כוסמין מין חטה שבלת שועל ושיפון מין שעורה: מצדך עליו ב"מ מזונות. אם עשאו תבשיל: כל שהוא מז' המינים. משאר ז' המינים האמורים בפסוק ואינו מין דגן: אפרי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה ורחבה. אתרוייהו קאי כולה עד סופה: רב חתים בר"ח כו'. אע"ג דלמיא לתרת: הכא מאי. מי מחתמינן בתרתיה כהאי גוונא כגון על הארץ ועל הפירות ולא הויא חתימה בפתים ממש כדמפרש לה בפרק שלשה שאכלו (דף מט.). הא לן והא להו. רב חסדא מבבל ובבבל חתמי על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן מארץ ישראל והתם חתמי על הפירות: ואנן מצרכינן. על פירותיה ארץ ישראל לחודה קאי ואנן לא אכלינן מינייהו ומצרכים עלייהו: (רפ"י)

תוספות באוכלי פירות גנוסר שנו. שהמליח עיקר שהוא בא להשיב הלב שנחלש מפני מתיקות הפירות והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המליח וא"ת פירות הוי עיקר ומליח טפל ולברך על הפירות ולפטר כולהו וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"נ בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתיקות: **מברך** על המליח. ואף על גב דאשמעינן דפת פוטר את הפרפרת איצטריך לאשמעינן דפעמים דפת טפל: **רבי** עקיבא אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו כו'. ולא דמי לההיא דלעיל (דף לו.). דר"ג נתן רשות לר"ע לברך וכו' דשאני הכא דאיבע מזוניה עליה: **על** העץ ועל פרי העץ. אבל על היין מברכים על הגפן ועל פרי הגפן דכיון דיין קובע ברכה לעצמו משום חביבותיה הוא הדין לאחריו ובחתימה יש שחותמין על הארץ ועל הפירות ויש שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן מיהו לכאורה משמע דא"צ לשנות החתימה שהרי אין אנו משניין רק לומר פרי הגפן במקום פרי העץ אבל בעלמא היכא דלא מברכין על העץ אלא בסתמא על הארץ ועל הפירות בין נמי אין לשנות ובסי' המיימוני מצריך להזכיר בה מעין המאורע בשבת ובי"ט וכן משמע בירו' ומיהו לא נהגו העולם כן ויכול להיות מה שמזכירים מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילין לקבוע איין ואמיני פירות אבל האידנא לא קבעי ופר"ח היכא דאכיל מיני מזונות כגון דייסא ותאנים ושתי חמרא מברך ברוך אתה ה' אמי"ה על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו' וחותם בא"י אמי"ה על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתים דהארץ היא המוציאה המחיה והפירות: **אינהו** מיכל אכלי ואנן מברכין. משמע שאין נראה למקשן שידברו האמוראים דבבל בשביל בני ארץ ישראל כי כך פרי"ת גבי (קדושין כט.): לעולם ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה ותנא אחריתי ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה ומסיק הא לן והא להו ופירש ר"ת דר' יוחנן היה מדבר בשביל תלמידיו שהיו מבבל דשמא הכא קים ליה למקשן דבאותה שעה שאמר רב חסדא הא מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מא"י וכן לא שום תלמיד מבבל לפני רבי יוחנן וא"כ לא היה מזכיר רב חסדא שהיה מבבל כי אם לבני בבל ולהכי פריך היאך יברכו בני בבל על הארץ ועל פירותיה משמע דקאי דוקא על פירות של ארץ ישראל והם אינם אוכלים אותן: (תוספות)

קצ"א ורצנן ארץ אשר לא במסכנות תאכל זה לחם הפסיק הענין. קשיא לי אם כן מעין שלש לרצנן מנא להו לתאנים וענבים. ונראה לי לרצנן מדאדכרינהו רחמנא הכא להני וכתוב בתרייהו וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂצְעָתָּ וְצִרְכָּתָּ, שמע מינה שאף הן טעונין ברכה, ואי לאו דאתא תאכל זה לחם ואפסקיה הוה מצרכין עליהו שלש ממש כרצן גמליאל, השתא דאדכרינהו ואפסקיה לענינא בלחם שמעינן דלא מצרכין ברכה גמורה אלא לחם לחוד, ואשאר מצרכין מעין ברכת הלחם דהיינו מעין שלש, ורצן גמליאל סבר דלא אתא לחם להפסיק הענין אלא לכוסם את החטה למעוטי מצרכה לגמרי. ומסתברא דאפילו לרצנן נמי לא מצרכים בכוסם את החטה מעין שלש לפי שאינו דומה לשאר פירות הגזכרים בפסוק שהן בחיותן נאכלין, אצל חטה אין דרכן של בני אדם לכוססה אלא המיעוט ודרך מקרה, ולדכריהם לא הוזכרה חטה ושעורה כאן אלא לרבות דיסא וחזיז קדרא שאינו לחם, ומ"מ נאכלין כך לרבים ודרך אכילת החטים והשעורים בכך

והלכך אף הן מצרכין עליהן מעין שלש לרבנן. והיינו נמי דרבן גמליאל ממעט כוסם את החטה מדכתיב לָחֶם וְלֹא מִמַּעַט דִּיֶּסֶא וְחֻצִיץ קִדְרָה, וכדתניא (לעיל לז, א) כל שהוא משבעת המינין ולא ממין דגן או ממין דגן ולא אפאו פת רבן גמליאל אומר שלש ברכות. ונראה לי טעמא כדאמרינן ללחם לא ממעט לפי סברתו של רבן גמליאל אלא מה שאינו נאכל לרבים כלל, אבל דיסא שנאכלת אף היא לרבים מצרכין עלה כלל, ולרבנן לחם דוקא הא כל שהוא נאכל לרבים ואינו לחם מצרכין עליה מעין שלש, והיינו דאפקיה רחמנא הכא בלשון חטה ושמורה. כן נראה לי. רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ורבי יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה. ואיכא למימר דבכולהו חמשת המינין ללאו מין דגן חתמינן על הארץ ועל הפירות, ובארץ על הארץ ועל פירותיה, ואפילו יין נמי הכי חתמינן ביה, דהא הכא לא מחלק בהו כלל וכולהו כללינהו בהאי חתימה. ואיכא מאן דחתים ביין על הארץ ועל פרי הגפן, ולדבריהם הא דקאמרינן בגמרא על הארץ ועל הפירות אשארך קאי, והא דלא מפרש לה בגמרא, משום דהכא עיקרא לאשמעינן דהא דחתמינן בתרתי כלומר הארץ והפירות ללאו תרתי מיקרו אלא ארעא דמפקא פירות, כדחתמינן מקדש ישראל וראשי חדשים, דישראל מקדשי לראשי חדשים (וכדלקמן מט, א). ובחמשת המינין של דגן חתמינן על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, אף על גב דלא מפרש לה הכא בגמרא ומהאי טעמא נמי דאמרן. ויש מי שחותם ביין על הגפן ועל פרי הגפן, ולא מסתברא, דמאי שנא דבשאר מדכרינן הארץ וביין לא מדכרינן. ומסתברא דהמחזורת שבחתימות על הארץ ועל פרי הגפן, דכולהו חתמינן בהו כעין עיקר ברכתן כלומר במיני מזונות חתמינן על המחיה משום דעיקר ברכתן הכי דפתחינן על המחיה ועל הכלכלה, ובשאר פירות דכללינן ופתחינן על העץ ועל פרי העץ ואינו פורט באחד מהן כלום חתמינן נמי בכלל על הארץ ועל הפירות. אבל יין שגורם ברכה לעלמו בפרט שמצרכין עליו בורא פרי הגפן הכי נמי משמע דפתחינן ביה בצרכה פרטית כלומר שפותח על הגפן ועל פרי הגפן. וכן עמא דבר וכן בפירושי רב האי גאון ז"ל. דכיון שפותח בו בצרכה פרטית לעלמו הכי נמי חותמינן עליו בפרט על הארץ ועל פרי הגפן. ובשבתות וימים טובים כתב הר"ם במז"ל (ברכות פ"ג, ה"ג) שאומרים בכללה מעין קדושת היום כדרך שמזכיר בצרכת המזון. והכי נמי איתא בירושלמי דגרסינן התם בפרקין דהכא (ה"א) עלה דברכת מעין שלש: מהו להזכיר בה מעין המאורע, אמר ר' אבא בר זימנא ר' זעירא הוה מזכיר בה מעין המאורע, אמר ר' ירמיה הואיל וחש לה ר' זעירא לריכין אנו מיחוש. ומיהו לא נהגו כן עכשיו, ובכל

הני מילי פוק חזי מה עמא דבר, וכדאמרינן בשלהי פרחין (מה, א). וגם הראב"ד ז"ל ורבותינו בעלי התוספות כתבו כן דעכשיו לא נהגו לעשות כן. ולענין מי שאכל מיני מזונות ושתה יין או שאכל תאנים וענבים. כתב רב האי גאון ז"ל ללא מצרכין אכל חד וחד ברכה באנפיה נפשה אלא כוללן כולן בצרכה אחת על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל פרי העץ וכולה ברכה, וחותם על הארץ ועל המחיה ועל פרי העץ, ולא הויא חתימה בשתים שהארץ היא המוציאה פירות והיא המוציאה מחיה וגפן. וכן כתב רבנו חננאל וכן הסכימו על ידיהם קצת מגדולי רבותינו הרפתים ז"ל. ואף הרמב"ם ז"ל כתב כן והוסיף בה דברים, שכן כתב (ברכות פ"ה, הט"ז): אבל אם אכל בשר ושתה יין מצרך בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, אכל תאנים וענבים ותפוחים ואגסים וכיוצא בהן מצרך בסוף ברכה אחת מעין שלש והיא כוללת הכל מפני שכולן פירות העץ, ע"כ. וטעמא דמסתברא ולא מפני שמעין שלש עדיף מבורא נפשות ויפטור אותה, אלא מפני שמזכיר בפירוש על העץ ועל פרי העץ והלכך כולל כל מה שאכל מפירות העץ, והוא הדין והוא הטעם לשותה יין ואכל תפוחים לאותן שחותמין בה על הארץ ועל הפירות, אבל אי חתים ביין על הארץ ועל פרי הגפן לא כלל (בורא) [פירות], לאדרבה זו ברכה פרטית ואינה כוללת אפילו שאר פירות של שבעת המינין. וקיימא לן דבארץ חתמינן על הארץ ועל פירותיה כרבי יוחנן ובחוליה לארץ מצרכין על הארץ ועל הפירות כרב חסדא. ומסתברא שאפילו בחוליה לארץ אי אכיל פירות הבאין מן הארץ מצרך על הארץ ועל פירותיה, דהא למאי דסבירא ליה מעיקרא דרב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה, לא הוה קשיא לן אלא אינהו אכלי ואנן מצרכין, אלמא כל היכא דאכלין אנן מצרכין על פירותיה. (רשב"א)

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו על הביעא ועל מיני קופרא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וכו' אבל ירקא לא ור' יצחק אמר

אפילו ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר אפילו מיא מר זוטרא עביד כרב יצחק בר אבדימי ורב שימי בר אשי עביד כר' יצחק וסימנך חד כתרי ותרי כחד א"ר אשי אנא זמנא דכי מדכרנ' עבידנא ככולהו תנן כל שטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו בשלמא לרב יצחק בר אבדימי לאפוקי ירקא לר' יצחק לאפוקי מיא אלא לרב פפא לאפוקי מאי לאפוקי מצות ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפילייהו מברכי אקב"ו לשמור חקיו לאפוקי מאי לאפוקי ריחני א"ר ינאי א"ר כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו כי אתא רבין אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסי סולתא כי אתא רב דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא מארבע מבושלתא כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו לבר מבשרא: רע"א אפילו אכל שלק כו': ומי איכא מידי דהוה שלק מזוני א"ר אשי בקלח של כרוב שנו ת"ר טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים כרישין קשין לשינים ויפין לבני מעים כל ירק חי מוריק וכל קטן מקטין וכל נפש משיב את הנפש וכל קרוב לנפש משיב את הנפש כרוב למזון ותרדין לרפואה אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו: אמר מר טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים מאי תקנתיה נלעסיה ונשדייה כרישין קשין לשינים ויפין לבני מעים מאי תקנתיה לשלקינהו ונבלעינהו כל ירק חי מוריק א"ר יצחק בסעודה ראשונה של אחר הקזה וא"ר יצחק כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו מאי טעמא משום ריחא וא"ר יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות אמימר ומר זוטרא ורב אשי הווי יתבי אייתו קמייהו ירק חי קודם ארבע שעות אמימר ורב אשי אכול ומר זוטרא לא אכל אמרו ליה מאי דעתיך דא"ר יצחק כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו משום ריחא והא אנן דקא אכלינן וקא משתעית בהדן אמר להו אנא כאידך דר' יצחק ס"ל דא"ר יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות כל קטן מקטין אמר רב חסדא אפילו גדיא בר זוזא ולא אמרן אלא דלית ביה רבעא אבל אית ביה רבעא לית לן בה כל נפש משיב נפש אמר רב פפא אפילו גילדני דבי גילי כל הקרוב לנפש משיב את הנפש אמר רב אחא בר יעקב עונקא א"ל רבא לשמעיה כי מייתית לי אומצא דבישרא טרח ואייתתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך כרוב למזון ותרדין לרפואה כרוב למזון אין ולרפואה לא והא תניא ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתן רפואה ואלו הן כרוב ותרדין ומי סיסין דבש וקובה והרת ויותרת הכבד אלא אימא כרוב אף למזון אוי לו לבית שהלפת עוברת

בתוכו איני והא אמר ליה רבא לשמעיה כי חזית לפתא בשוקא לא תימא לי במאי כרכת ריפתא אמר אביי מבלי בשר ורבא אמר מבלי יין איתמר רב אמר מבלי בשר ושמואל אמר מבלי עצים ורבי יוחנן אמר מבלי יין אייל רבא לרב פפא סודני אנן תברין לה בבשרא וחמרא אתון דלא נפיש לכו חמרא במאי תבריתו לה אייל בציבי כי הא דביתוהו דרב פפא בתר דמבשלא לה תברא לה בתמנן אופי פרסייתא תנו רבנן דג קטן מליח פעמים שהוא ממית בשבעה בשבעה עשר ובעשרים ושבעה ואמרי לה בעשרים ושלשה ולא אמרן אלא במטוי ולא מטוי אבל מטוי שפיר לית לן בה ודלא מטוי שפיר לא אמרן אלא דלא שתי בתריה שכרא אבל שתי בתריה שכרא לית לן בה: והשותה מים לצמאו וכו' לאפוקי מאי אייר אידי בר אבין לאפוקי למאן

רש"י קופרא. כל מיני צקר: אבל ירקא לא. כריך לצרכי אחריה: חד כתרי. מר זוטרא שהוזכר כאן יחיד בלא שם אצו עביד כרז יחק צר אצדימי שהוזכר צמנו וצסם אצו: ותרי כחד. מר צר רב אשי שהוזכר צמנו וצסם אצו עביד כר' יחק שהוזכר יחיד: ככולהו. אף כרז פפא: כל שטעון ברכה. משנה היא במסכת נדה: למעוטי ירקא. וכ"ץ מיא: למעוטי מצות. אין מצרכין כשמסלקין תפילין וליצית ואחר תקיעת שופר ולולב: כל שהוא כביצה. אין לך מין מאכל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו: מגולגלתא. כלויה לחה ורכה שקורפין אותה: קייסי. מדות מחזיקות לוג: מגולגלתא משיתא. טובה משיתא קייסי: מטויתא. כלויה קשה טובה מארבע קייסי: מצושלתא. צמים עלה אייר ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו: בקלח של כרוב שנו. שהוא מזון דתניא לקמן כרוב למזון: כרישין. כרתוי: כל ירק חי מוריק. נוטל תואר הפנים: כל קטן. שלא גדל כל צרכו ולקמן מפרש כמה כל צרכו: כל נפש. דבר חי הנאכל שלם כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן: הקרוב לנפש. האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה ולקמן מפרש לה: אוי לבית. לכרס האוכל לפת: נלעסיה. כוססו ומשליכו: לשלקינהו. בקדרה הרבה שלא יטרך לכוססו צשיניו: קודם ארבע שעות. שאינו זמן סעודה והריח קשה לצני אדם המספרים עמו קודם אכילה שהגוף ריקן: כאידך דר' יחק סבירא לי. אבל אסור לספר לא סבירא לי: צר זוזא. כלומר שמן טוב ששוא זוז: דלית ביה רבעא. שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של איל גדי כדי רביעית של שעיר גדול וכן כל דבר: גילדני דבי גילי. דגים קטנים מאד ומאויין בין הקנים צאגס ואין דרכן לגדל יותר אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדל רובע זה הוא קטן מקטין: עונקא. כואר מקום בית

השחיטה וסמוך ללז ולמעיס: לזי ברוד. למקום שזרכו שם על השחיטה: ומי סיסין. תבשיל של פוליאור"ל {פוליו"ל: סוג של נענה}: והרת. ולדיר"א שהולל נואר זו: יותרת הכבד. טרפשא לכבדא שקורין אייבר"ש {איברי"ש: סרעפת}: מזלי בשר. היא קשה אצל כשמבשלה עם בשר שמן מתיש כחה: מזלי יין. כשאין שותה אחריה יין: מזלי עלים. שאינו שולקה הרבה: סודני. בעל שזר תמרים ור' פפא מוכר שזר היה כדאמר באיזהו נשך (ד' סה). טרשא דרב פפא שזראי לא פסיד ואמר רב פפא אי לאו דרמאי שזרא לא איעתרי (פסחים קיג). והוא נקרא סודני כדאמרינן תמרי בחלוד לזי סודנא רהוט: דלא נפיץ לכו חמרא. שזתי שזר אתם: במאי תזריתו לה. לכחו של לפת: אופי פרסייתא. בקעיות של עלים גדולות היתה שזרפת תחת קדרת הלפת: פעמים שהוא ממית. ואלו הן ביום שזעה ימים למליחתו או ביום שזעה עשר או ביום שזעה ועשרים: (רש"י)

תוספות עבידנא ככולהו. וכן אנו נוהגין כרב אשי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא בורא נפשות רבות: ולבני מערבא דמברכין הכי בתר וכו'. ואנן לא עבדינן כבני מערבא דדוקא לדידהו שהיה דרכם לסלקם בלילה שייכא ברכה דלשמור חקיו כדכתיב ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים וגו' אבל אנו שמסלקין אותן בחצי היום או אפי' נסלקן בלילה לא שייך חקה ודוקא לדידהו דקסברי לילה לאו זמן תפילין הוא ומימים ימימה אתא למעוטי לילות שייכא ברכה דחקה אבל אנן דקי"ל דלילה זמן תפילין הוא ואנן משימין הפסוק ושמרת החקה וגו' בפסח ומה שאין אנו מניחים אותן בלילה מפני שמא יפיח בהן אפי' נמתין לסלקן עד הלילה לא מברכין אע"ג דאנן קיימא לן דשבת וי"ט לאו זמן תפילין אפי"ה לא מברכין דדוקא לדידהו דסבירא להו חקה קאי אתפילין מברכי' ותדע שהרי אינהו נמי לא היו מברכין אלא אתפילין לחודיהו משום דכתיב בהו חקה אבל אשאר. מצות כגון ציצית ולולב וסוכה לא היו מברכין (וה"ה הכא) וקשה דהוי מצי לשנויי הכי לאפוקי שאר מצות אפי' לבני מערבא: (תוספות)

רש"א אמר רבא זמנין מדכרנא ועבדינן ככולהו. וכן עמא דזר השתא דאכל מילי מזרכין לבסוף בורא נפשות. לאפוקי מאי לאפוקי מצות. והוא הדין דהוה מצי למימר לאפוקי אוכל פחות מכזית ושזתי פחות מרביעית, לפוס מאי דכתבינן לעיל (לה, ב) דאינו מזרד לבסוף ולא כלום אלא דכל הטעון משמע דכל מין שטעון ברכה לפניו קאמר, וכדאיתא התם בהדיא בנדה בפרק בא סימן (נא, ב), ופחות מכזית אע"פ שמחמת מיעוטו אינו טעון ברכה מ"מ מינו טעון ברכה לאחריו. ולבני מערבא דמזרכי בחר דמסלקי תפליהו אשר קדשנו במצותיו ולונו לשמור חוקיו לאפוקי מאי לאפוקי ריחני. והוא הדין דהוי מצי למימר לאפוקי שאר מצות, דבני מערבא נמי לא הוי מזרכי לאחר כל המצות אלא לאחר סלוק תפילין בלחוד, ומשום דכתיב (שמות יג, י) וְשִׁמְרְתָּ אֹת

הַחֶקֶה הַזֶּה לְמוֹעֵד מִיָּמִים יָמִימָה. וְקִסְרֵי לְחֻקֵּי תְפִילִין הַכְּתוּב מִדְּבַר, וְלוֹמַר הַשֶּׁמֶר שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֲלֶיךָ אֲלֹא מִיָּמִים יָמִימָה כְּלוֹמַר בְּיָמִים לְאַפּוֹקֵי לִילוֹת, וְהַלֵּכְךָ כִּשְׁהוּ מִסְּלֻקֵינִי אֲוֹתָן בְּלִילָה הִיוּ מִזְכְּרֵינִי עֲלֵיהֶן לְשִׁמּוֹר (אֵת) חֻקֵּי. וְהִכִּי אֵיִתָּא בִירוּשָׁלַיִם בְּפֶרֶק הִיָּה קוֹרָא (פֶּרֶק ב', הַלְכָה ג): כִּשְׁהוּא חוֹלֵץ מִזְכְּרֵךְ אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ בְּמִלּוֹתָיו וְלוֹנוּ לְשִׁמּוֹר חֻקֵּי אֵתִיא כְּמֵאֵן לְאִמְרֵי בְּחֻקֵּי תְפִילִין הַכְּתוּב מִדְּבַר בְּרַם כְּמֵאֵן לְאִמְרֵי בְּחֻקֵּי תְפִילִין הַכְּתוּב מִדְּבַר לֹא, אֲלֵמָא לִיכָא מֵאֵן דְּמִזְכְּרֵךְ בְּגִמְרָא שְׁאֵר מִלּוֹת כֻּלָּל. וְאֵנָּה לֹא קִיִּימָא לֵן כְּבִנֵי מַעֲרַבָא אֲלֵא כְּמֵאֵן לְאִמְרֵי בְּחֻקֵּי תְפִילִין הַכְּתוּב מִדְּבַר, מִדְּקִיִּימָא לֵן בְּמִנְחוֹת (לו), (ב) כְּמֵ"ד לְלִילָה נְמִי זְמַן תְּפִילִין דְּהַלְכָה וְאִין מוֹרִין כֵּן כְּדֵאִיתָא בְּשִׁלְהֵי פֶרֶק הַקּוֹמֵץ רְבֵה, וְכִנְדָה פ' בָּא סִימָן (נָא, ב) הַאֲרַכְתִּי בֵּה יוֹתֵר. (רַשְׁ"א)

א

-

מה

דף

דְּחִנְקֵתִיָּה אֲוִמְצָא: רַבִּי טְרַפּוֹן אֲוִמְרַר בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת וְחִסְרוֹנִין: אִמְרַר לִיָּה רַבָּא בַר רַב חֲנַן לְאַבְיֵי וְאִמְרֵי לֵה לְרַב יוֹסֵף הַלְכְּתָא מֵאִי אִמְרַר לִיָּה פּוֹק חֲזִי מֵאִי עֵמָא דְּבַר:

רַשְׁ"י מֵאִי עֵמָא דְּבַר. הִיאֵךְ נוֹהֲגִים וְכִזְר נִהְגוּ לְבַרְךָ בְּתַחֲלָה שְׁהַכֵּל וְלְכַסּוֹף בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת וְחִסְרוֹנִין עַל כֹּל מַה שְּׁבִרָא: (רַשְׁ"י)

תּוֹסֵפּוֹת דְּחִנְקֵתִיָּה אֲוִמְצָא. וְדוֹקָא מִים שְׁאִין לוֹ הִנָּה כִּי אִם לְשִׁתּוֹת מִים לְצִמְאֵו וְהִנָּה דְּחִנְקֵתִיָּה אֲוִמְצָא אִין זֶה נִחְשָׁב הִנָּה אֲבַל שְׁאֵר מְשַׁקִּים שְׁלַעוֹלָם הַגּוֹף נִהְנָה מֵהֵן בְּכֹל עֲנִין מִבְּרַךְ וְאִפִּילוֹ חִנְקֵתִיָּה אֲוִמְצָא כְּדִאֲמַרִּין לַעִיל (דף לו). וְאֵעִי"ג דְּלְרַפּוּאָה אֵתִי בְּעֵי בְּרוּכִי וְרַב עֵמָרַם פִּירֵשׁ דְּדוֹקָא לְפָנָיו לֹא בְּעֵי בְּרוּכִי אֲבַל לְאַחֲרָיו חִיִּיב וְרַבִּינוּ מִשֶּׁה פִּירֵשׁ דְּלֹא הִיא דְּהוּאִיל וְאִינוּ נִהְנָה אִפִּילוֹ לְאַחֲרָיו לֹא בְּעֵי בְּרַכָּה: רַבִּי טְרַפּוֹן אֲוִמְרַר בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת וְכוּ'. פִּירוּשׁ לְפָנָיו וְפּוֹק חֲזִי מֵאִי עֵמָא דְּבַר וְהִנָּה נִהְגוּ הַעוֹלָם לְבַרְךָ לְאַחֲרָיו אֲבַל לֹא מְצִינוּ לְפִירֵשׁ דְּפִלְגִי בְּלְאַחֲרָיו דְּתִנָּא קִמָּא סַבְרָא דְּמִבְּרַךְ לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו וְרַבִּי טְרַפּוֹן סַבְרָא אִף לְאַחֲרָיו יְבַרְךָ בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת דָּאִם כֵּן כִּי פִּרִיךְ לַעִיל מִרַב פִּפְא דְּמִבְּרַךְ (לִיקְשִׁי) [לְסִיִּיעִיָּה] מִמִּלְתִּיָּה דְּרַבִּי טְרַפּוֹן שְׁהוּא תִנָּא: שְׁלִשָּׁה שְׁאֲכָלוּ כֹאחַת. בִּירוּשָׁלַיִם פִּרִיךְ הַכָּא אֵת אִמְרַת אִין רְשָׁאִין לִיחְלַק וְהַכָּא אֵת אִמְרַת חִיִּיבִים לְזִמְן וְעֵתָה לְכֹאֹרָה אִין זֶה קִשָּׁה וְכֵן לְקַמֵּן (דף נ). פִּרִיךְ תִּנָּיִנָּא חֲדָא זִימְנָא שְׁאִין רְשָׁאִין לִיחְלַק הִיִּינוּ מְשׁוּם דְּחִיִּיבִים לְזִמְן וְלִי"ג דְּהִכִּי פִּרִיךְ הַכָּא אֵת אִמְרַת דָּאִין

רשאיין ליחלק דמשמע אם גמרו אכילתן יחד אינן רשאיין ליחלק אבל האחד רשאי לגמור סעודתו ולברך קודם חברו וחייבין לזמן משמע דחובת זימון עליהם ואינן רשאיין לגמור סעודתן זה בלא זה ומשני שמואל כאן בתחלה כאן בסוף איזהו בתחלה ואיזהו בסוף פליגי בה תרי אמוראי חד אמר נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה נתנו דעתם לאכול זהו בסוף ורב אלפס תופס דרך ראשון עיקר וה"פ נתנו דעתם לאכול כלומר שהתחילו מתחלה לאכול ביחד זהו בתחלה אז ודאי חובת זימון עליהם אכלו כזית זהו בסוף כלומר אם האחד התחיל קודם חברו בכזית אז ודאי אם גמרו סעודתם יחד חייבים לזמן אבל רשאיין לגמור זה בלא זה ולברך : **אכל** טבל אין מזמנין עליו. תימה דאמר בערכין דף ד. הכל מצטרפין לזמון כהנים לויים וישראלים ופריך פשיטא ומשני לא צריכא אף על גב דכהן אוכל תרומה וישראל חולין אלמא אף על גב דתרומה אסורה לישראל אחרי שהכהן יכול לצרף עם ישראל לאכול בחולין מצטרפין לזמון והכא נמי נהי דחד מנייהו אכל טבל דאין ראוי לאחרים אמאי אינן מזמנין ויש לומר דאכילת טבל לאו שמה אכילה דלא חזיא אף לכהן אבל תרומה לכל הפחות ראויה לכהן האוכלה והוא הדין אם אכלו שלשתן טבל דאין חייבים לזמן כדאמרינן (בב"ק פ"ט דצ"ד) הרי שגזל סאה חטין וטחנה ואפאה ואכלה ומברך עליהן אינו מברך אלא מנאץ מכאן היה אומר רבינו יהודה דשלשה שאכלו והאחד היה מודר הנאה מן השנים והוא אוכל משלו יכול להצטרף עמהם לזימון דנהי דאינו ראוי לאכול עמהם הם ראויים לאכול עמו וכן לענין הנזהר מפת של נכרי אבל אם שלשתן מודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין אע"פ שיכולים לשאול על נדרם דהשתא מיהא לא אתשילו : **בקולו** של משה. וא"ת היכי מיייתי ראייה ממשה והא צריך לאתויי דמשה היה מתרגם ולא היה מרים קולו יותר מהקב"ה שהיה קורא והוא מביא שהקב"ה היה קורא ומשה היה מתרגם ופירש רב אלפס בקולו של משה מסתמא משה בכל כחו היה עונה כדי להשמיע קולו לכל העם אבל הקב"ה לא היה צריך להרים קולו שהרי לא היה מדבר אלא למשה לבד ואפילו הכי היה מגביה קולו כדי שלא יהא קולו של משה המתרגם רם יותר מקולו של הקב"ה שהיה קורא : **אם** רצו לזמן אין מזמנין. פירש"י וכן לענין המוציא ושאר ברכות אין האחד מברך להוציא חברו לגבי הא דאמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון לשון רש"י לקמן ולא נהירא דלעיל פרק כיצד מברכין (דף לט.) בעובדא דבר קפרא נתן בר קפרא רשות לאחד לברך ושנים הוו התם ועוד אי הוו שלשה התם לא היו שם אלא פירות וכן נמי אמרינן לקמן (דף נג.) דעל המאור אחד מברך לכולן ע"כ נ"ל דבברכה ראשונה מוציאין זה את זה שנים לכ"ע והטעם הואיל ויושבין לאכול יחד דעתן לצרף ואחד מברך להוציא חברו אבל בברכה של סוף סעודה שמתלקין זה מזה צריך לברך כל אחד לעצמו ויש מתרצים דיש חלוק בין ברכת המוציא דלא הויא כי אם דרבנן ע"כ מוציאין זה את זה אבל בבהמ"ז שהיא מדאורייתא לשם החמירו : **שלשה** שאכלו כאחד אין רשאיין ליחלק. מפרש"י אמאי אין רשאיין ליחלק האחד מפני השנים כיון דבי' נמי מזמנין ליזיל הוא והא לא מיפק' ברכת זמון תימה דילמא טעמא דאין רשאיין ליחלק משום דיפטרו לשלישי מברכת הזמון וגם הוא אין לו להפקיע ממנו ברכת הזמון וי"ל דעיקר פרכתו סמיך אסיפא דקתני ד' אין רשאיין ליחלק אע"ג דאיכא שנים מכאן ובי' מכאן והוי כמו וכו' וכה"ג תמצא בהרבה מקומות ותימה א"כ אמאי לא מקשי מן הסיפא בהדיא ע"כ פירש רבינו יהודה דודאי פריך מרישא וה"ק דליכא למימר דמשום היחיד קאמר דא"כ ה"ל למימר אין היחיד רשאי ליחלק א"כ אין אחד מהם רשאי ליחלק אבל מדקתני אין רשאיין ליחלק משמע מכלהו פקע זמון אם נסתלק אחד מהם : (תוספות)

רש"א למעוטי לחנתיה אומלא. וכתבו בתוספות דדוקא שותה מים זחנתיה אומלא לא יכרך משום ללא מתהני בשתייתו, אבל יין ושאר משקין דממילא מיהא מתהני בהו מצרך. וזולאי משמע כדבריהם מדקתני במתניתין השותה מים לכמא, ומאי שנא דנקט מים טפי מביין. והם הביאו ראיה מדאמרין לעיל בפרקין (לו, א) מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכוין לא ליכריך, קא משמע לן כיון דאית ליה הגאה מיניה בעי ברוכי. רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות. ואיכא למימר דאיהו לא הוה מצרך אמיא לבסוף כדר' יצחק דלעיל, כן כתבו בתוס'. ואינו מחוור בעיני, דאם איתא לסתייע רבי יצחק מדרבי טרפון, ואי משום רבנן דפליגי עליה מדרבנן לא תשמע כלום מינה לברכה שבסוף, ומדרבי טרפון שמעת מינה ללא מצרך אמיא לבסוף. אלא מסתברא ללא נשמע מדרבי טרפון לברכה שבסוף ולא כלום, דלילמא בין בתחלה בין בסוף מצרך אמיא הכי כדאשכחן לעיל (מ, ב) דכריך בריך יהא רחמנא מריה דהאי פיתא מהני בין בתחלה בין בסוף, ומאן ללא ידע מצרכא, מצרך הכי בין בתחלה בין בסוף. הדרן עלך פרק כולד מצרכין (רש"א)

פרק שביעי - שלושה שאכלו

מתני' שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו מעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליו אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית והנכרי אין מזמנין עליו נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה: **גמ'** מה"מ אמר רב אסי דאמר קרא **[תהילים לד-ד]** גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו רבי אבהו אמר מהכא **[דברים לב-ג]** כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר רב חנן בר אבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו אמר ר' שמעון בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר **[שמות יט-יט]** משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין תלמוד לומר בקול ומה תלמוד לומר בקול בקולו של משה תניא נמי הכי אין המתרגם רשאי

להגביה קולו יותר מן הקורא ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא: אתמר שנים שאכלו כאחת פליגי רב ורבי יוחנן חד אמר אם רצו לזמן מזמנין וחד אמר אם רצו לזמן אין מזמנין תנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן שלשה אין שנים לא התם חובה הכא רשות תא שמע שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן ואין רשאיין ליחלק שלשה אין שנים לא שאני התם דקבעו להו בחובה מעיקרא תא שמע השמש שהיה משמש על השנים הרי זה אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות היה משמש על השלשה הרי זה אינו אוכל עמהם אלא אם כן נתנו לו רשות שאני התם

רפ"י שלשה שאכלו וכו' לזמן. להזדמן יחד לזמן ברכה בלשון רבים כגון נכד: שנטלה תרומתו. קס"ד תרומת מעשר שלו פעל הלוי להפריש: מעשר שני שנטלה להתירו באכילה חוץ לירושלים ואת פדיונו יעלה לירושלים ויאכל: והשמש. ששמש בסעודה ואכל עמהם כזית כדי להצטרף עמהם לזמן ובכל הני אצטריך לאשמעין אע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה כדמפרש ואזיל בגמרא: עד כמה מזמנין. כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בזמון ונפקא מינה להוסיף ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך: גמ' מה"מ. דשלשה ראויים לברכת לירושלם: גדלו לה' אתי. הרי שלשה וכן אקרא הבו גדול היחיד אומר לשנים: אינו רשאיין ליחלק. ולברך כל אחד לעצמו דמפקעי לה לתורת זמון: שלשה אין שנים לא. ה"פ דמדקתני אין רשאיין ליחלק שמע מינה דשלשה מזמנין שנים אין מזמנין ואפילו ראו דאי אמרת שנים נמי אם ראו מזמנין אמאי אין האחד רשאי ליחלק ליזיל הוא ולא מפקעת ברכת זמון בהכי ויזמנו השנים: שאני התם דהוקבעו בחובה מעיקרא. ואי אזיל הוא מפקעת להו חובה וקמו להו ברשות וגדול המלווה ועושה ממי שאינו מלווה ועושה: אוכל עמהם. אין כאן גאווה דניחא להו דמייתי להו לידי זמון ואי שנים מזמנין אמאי ניחא להו בלאו דידיה נמי אי בעו מזמני: (רפ"י)

רפ"א מתני': אכל טבל. אוקימנא בגמרא (לקמן מז, ב) בטבל טבול דרצנן כגון שזרעו בעליץ שאינו נקוב. וכתב הראב"ד ז"ל דמינה שמעינן דאלו שאין מפרישין חלת האור מעיסתו, אף על פי שאינה אלא מדרצנן אין זמון ביניהן. וטעמא דמילתא דאין מזמנין על מי שאכל דברים האסורים מפני שאין חזיריו רשאיין להתחבר עמו בחבורה. ובני חבורה שכולן אכלו מדברים האסורים אלו גם הן אין להם קבע שאין קבע וחבור

לדברים האסורין, והלכך דוקא ברכת זמון הוא לאין כאן, אבל האוכל מהן אף על פי שאינו ראוי חייב לצדק עליהן המוציא ושלש ברכות, שלא אמרו אלא שאין מזמנין עליהן. והרמב"ם ז"ל (ברכות פ"א ה' יט-כ) לא כתב כן וזו היא אחת מן ההשגות שהשיג עליו הראב"ד ז"ל. ולי נראה כדברי הרמב"ם ז"ל, (מדתניא) [מדתנן] (דמאי פ"א, מ"ד) ומייתנין לה בשבת בפי' במה מדליקין (כג, א) הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומצרכין עליו ומזמנין עליו ומפרישין אותו ערום ובין השמשות. דאלמא דמאי הוא דמצרכין עליו הא טבל אין מצרכין עליו, ודוחק הוא לומר דמצרכין כדי נקטי' ואגב גררא דמזמנין. וכתבו בתוספות רבותינו הרפתיים שאם יש בחבורת הזמון, אחד הגזהר מפת של נכרים והאחרים אינן נזהרים ואוכלין דליכא אפילו איסורא דרבנן, מזמנין יחד, ואף על גב דחד מינייהו אינו יכול לאכול מפתן מחמת שמחמיר על עצמו ונזהר בכך, כיון דאינהו מצי אכלי מדידיה אף על גב דאינהו לא מצי אכל מדידהו מצטרפין לזימון. וראיה לדבר (מדתנן) [מדתני] בריש ערכין (ד, א) הכל חייבין בזימון כהנים לוי' וישראלים, ואמרינן עלה בגמרא פשיטא, לא לריכא דכהנים אכלי תרומה וקדשים וזר אכל חולין, מהו דתימא כיון דזר לא אכיל תרומה וקדשים לא מצטרף קא משמע לן כיון דכהן מצי אכיל חולין שפיר דמי. ועוד יש ללמוד מההיא דערכין שאם היה אחד מהן מודר מן השנים מצטרפין, אבל אם כולן מודרין הגייה זה מזה כיון דליכא חד מינייהו דמצי אכיל מדחצריה לא מצטרפין, דהא התם טעמא דמצטרפין משום דכהני מצי אכלי חולין, הא לאו הכין אלא שאלו לא מצי אכלי תרומה וקדשים והני לא מצי אכלי חולין לא מצטרפי. גמרא: תא שמע שלשה שאכלו כאחת אינו ראוי ליחלק. ואם תאמר מאי ראייה, דילמא שלשה אין ראוי ליחלק הא שנים ראוי ומיהו אם ראו לזמן מזמנין. פירש רש"י ז"ל אם איתא דשנים ראוי לזמן אמאי אין אחד מהן ראוי ליחלק, ניזיל אינהו ולא ליפקע בהכי זימון ויזמנו השנים. והקשו עליו בתוספות מאי ראייה דילמא משום דחד גופיה, דלא ליפקע מיניה תורת זימון, דהא קתני (לקמן ג, א) ארבעה אינו ראוי ליחלק אף על גב דכי אזיל חד מנייהו אכתי איכא זימון בתלתא. ופירשו הם ז"ל שאם ראו לזמן מזמנין, ליתני שלשה שאכלו כאחת אין היחיד ראוי ליחלק, אלא מדקתני אינו ראוי ליחלק משמע שאפילו השנים שנחלקין לצד אחד אין זימון ביניהן. וגם זה אינו מחוור בעיני כלל, דילמא התם היינו טעמא משום חיובא דיחיד דלא ליפקעו מיניה דחד תורת זימון. אלא ודאי נראה דהכי גרסינן וכן הוא בכל הספרים שלנו, וכן נראה שהיא גירסתן של גאוני' ז"ל: תא שמע שלשה שאכלו כאחד

דברים אמורים כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא אמר רבא הא מילתא אמריתא אנא ואיתמרה משמיה דרבי זירא כוותי שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד ולא והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה איהו וחד שאני רב פפא דלפנים משורת הדין הוא דעבד יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו (יתבי וקא מיבעיא להו) הא דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן הני מילי היכא דאיכא אדם גדול אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף בריך איניש לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם וכי תימרו ניהדר ונזמן אין זימון למפרע בא ומצאן כשהן מברכים מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקא אמרי נברך והא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקא אמרי ברוך עונה אמן תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזלזלו בהטוב והמטיב

רש"י דניחא להו דמקצע להו בחובה. לגדול המלווה ועושה: אם ראו אין מזמנים. כדמפרש טעמא לקמן שאין קביעותו נאה מקום פריעותא בין דנשים בין דמסכב זכור דעבדים בקטנים: דאפילו מאה כחרי דמיין. לענין חובה דאין חייבות לזמן ואם ראו מזמנין והוא הדין לשנים: דאיכא דעות. דאע"ג דלענין חובה אין חייבות לענין רשות דעות שלשה חשיבי להודות טפי משני אנשים דאיכא מקום גדלו לה' אחי: קוראין לו. להודיעו שהם רואים לזמן ויפנה אליהם במקום מעמדו ודי להם בכך: ומזמנין עליו. ואע"פ שאינו בא אללם: ואמר רבי זירא לומר שאין ברכת הזימון ציניהן. לא בא ללמדנו אלא שאין כריכין זימון לכיון לאחד יולא בצרכת חברו אשמעינן דאין זימון דאי יק זימון ברכת שניהם היא שהרי אומר נברך והוא עונה ברוך הוא: לאו דשמיע להו מרבי יוחנן. דבר מערבא הוא דאילו רב צבצל הוה ובני מערבא היכא שמיע להו: והוא דקרו ליה ועני. אסמוך הוא אללם ועונה ברוך הוא: לא אמרן. דלא כריך למיתי גבייהו אלא שלשה אצל עשרה שיטרפו מקום הזכרת השם עד לחתי גבייהו: נראין כעשרה.

לחץ אדם ממהר להבחין בין עשרה לתשעה: מצוה ליחלק. ולכך כל אחד בפני עצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון: אחד מפסיק לשנים. אם גמרו השנים סעודתן ורואין לזמן דרך ארץ הוא שיהא האחד מפסיק את סעודתו עד שיזמנו עליו עד ברכת הזן דהיינו ברכת זימון וחוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו: לפני משורת הדין. לאחשזויה: לא היה זהו. מופלג בחכמה ובזקנה מן השנים: דאיכא אדם גדול. שהגדול מצד כדפסקינן לקמן הלכתא (דף מז.): בא ומלאן. אחד מן השוק בא ומלא שלשה שהיו מזמנין: צרוך ומצורף. ללא מלי למימר שאכלנו משלו: הא דקאמר צרוך ומצורף. כדאשכחינהו דקאמר המזמן נצרך אבל אשכחינהו דענו צרוך הוא עונה בתרייהו אמן: הא בצונה ירושלים. שהיה סוף הזכרות הרי זה משובח וכן בסוף זכרות דקריאת שמע שחרית וערבית ואחר כל זכרותיו דקתני בצרייתא הרי זה משובח אחר גמר כל זכרותיו קאמר ואחר כל זכרותיו דקתני הרי זה מגונה בסוף כל זכרה ובזכרה קאמר: כי היכי דלשמעו פועלים. וידעו שנגמרה כל הזכרה שהרי אין המצרך עונה אמן אלא לבסוף: וליקומו. לעבדיתייהו ואי משום דקמפקע להו מהטוב והמטיב לא איכפת ליה דקסבר ללאו דאורייתא היא אלא ביזנה תקנה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה: רב אשי עני. להווא אמן בלחישא כי היכי דלא לשמעו וידעו ששם גמר הזכרות ויזלו בהטוב והמטיב ומיהו משום דסוף כל זכרותיו היה ותניא בצרייתא ה"ז משובח לא סגי ללא עני ליה: (כ"ט)

תוספות והא מאה נשי כתרי גברי דמיין. לענין קבוץ תפלה ולענין כל דבר שבעשרה ואפילו הכי חשבינן להו כשלשה והי"ה לשנים אבל לא מצי למימר כחד דמיין דאינן יכולות לזמן דהא קתני נשים מזמנות לעצמן ורש"י פירש כתרי לענין חובה דאין חייבות לזמן ואם רצו מזמנות והוא הדין לשנים: שאני התם דאיכא דעות. מכאן משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה ע"פ אביהן ומיהו לא נהגו העולם כן וקשה אמאי לא נהגו מדקתני מזמנות משמע דקאמר חייבות לזמן וי"ל דנשים מזמנות לעצמן היינו אם רצו לזמן מזמנות וכן משמע קצת הלשון מדקתני בסמוך נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין ועוד דמדמה ליה הגמרא לשנים משמע דחובה ליכא והא דקאמר בריש ערכין (דף ג. ושם) הכל מחוייבין בזימון לאתווי נשים לענין רשות קאמר ולא לענין חובה ונשים צריך עיון אם יוצאות בברכת הזימון של אנשים מאחר שאין מבינות ויש מביאין ראיה שיוצאות מדאמר לקמן סופר מברך ובור יוצא מכאן משמע שאף הנשים יוצאות בבהמ"ז שלנו מיהו יש לדחות אותה ראיה דשאני בור שמבין בלשון הקדש ויודע קצת מאי קאמר אבל אינו יודע לברך אבל נשים שאינן מבינות כלל מצי למימר דלא נפקי והא דאמרי במגילה (פ"ב ד' יז.). לועז ששמע אשורית יצא פרסומי ניסא בעלמא שאני כדאמרינן התם (דף יח.). האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי ניהו: אי הכי אימא סיפא. לא גרס אי הכי דהא אפי' מעיקר' נמי הוה מצי למפרך מסיפא דאין מזמנין: רב זביד אמר ברוך הוא ומבורך. ובה"ג פסק ברוך

הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואי הוה עשרה עני בתרייהו ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד: הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות. פרי"ח וה"ג די"מ בכל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבהמ"ז: רב אשי עני ליה בלחישא. וכן פסק בה"ג ועוד לדידן דליכא פועלים אפילו אביי מודה: (תוספות)

רשב"א הא דאמר רבה בר בר חנה משמיה דרבי יוחנן שנים שאכלו אחד מהן יולא בצרכת חבירו. מסתברא בשקניהן סופרין קאמר, לאלו אחד סופר ואחד צור היכי קא מקשינן מאי קא משמע לן, לטובא קא משמע לן דאשמעינן מאי דאשמעינן בצרייתא (בסמוך), לאף על גב דשנים שאכלו מצוה ליחלק, בזמן שאחד סופר ואחד צור סופר מצדך וצור יולא, ועוד דאי איתא דכסופר וצור קאמר הוי ליה למימר בהדיא שנים שאכלו כאחד אחד סופר ואחד צור כלישנא דצרייתא, אלא ודאי בשקניהן סופרים קאמר, ומאי יולא דקאמר בדיעבד הא לכתחלה אינן רשאין, והיינו דאקשינן מאי קא משמע לן שמע ולא ענה ילא תנינא. אלא דאכתי קשיא לי מדקאמר רבי זירא לומר דאין צרכת זימון ביניהן, משמע דהכי קאמר ובלבד שלא יאמרו נכרך, וההיא ודאי לכתחלה היא הא בדיעבד אף על פי שאמרו נכרך ידי צרכת המזון ילאו, ומינה דהא דרבי יוחנן דאמר אחד יולא בצרכת חבירו אפילו לכתחלה קאמר ואי שניהם סופרים לכתחלה היכי נפיק בצרכת חבירו והא קתני שנים שאכלו מצוה ליחלק כדאיתא בצרייתא דבסמוך. ויש לי לומר דרבי יוחנן לא שמיע ליה ההיא צרייתא, ודרבי יוחנן ליתא בהא, דקיימא לן בצרייתא דקתני מצוה ליחלק, ולא מצוה ליחלק שלא יזמנו קאמר, אלא שלא ילא חד בצרכת חבירו קאמר. וזהו שלא כתבה הרב אלפסי ז"ל להא דרבי יוחנן בהלכות. ואי נמי יש לומר דמצוה מן המובחר הוא ליחלק הא חובה ליכא ואילו רצה ללאת לכתחלה בצרכת חבירו ילא. אמר רבי דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו וילא אחד מהן לשוק קוראין לו ומצרכין עליו. ואוקימנא כגון דקרו ליה ועני. וכתב רב האי גאון ז"ל בשם רבותא דהני מילי כגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו, קוראין לו ושומע קולן ומזמנין. אחד מפסיק לשנים, שנים אין מפסיקין לאחד. נראה דהכי פירושו: אחד מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ואפילו לא רצה להפסיק הן מזמנין עליו בין עונה בין אין עונה כל שהוא עומד שם, אבל שנים אין מפסיקין לאחד אין חייבין להפסיק, והלכך אין חיוב זמון חל עד שיתראו להפסיק ולכרך, ואם לא ראו להפסיק וזימון הוא עליהם לא עשה ולא כלום, והלכך אם לא ראו להפסיק אף הוא אינו רשאי לכרך וללאת לשוק עד שעה שיגמרו השנים ויזמן עמהם שהרי כבר נתחייב הוא בזימון

והיאך יצרך בלא זימון. אבל ראיתי לרב האי גאון ז"ל שכתב אם בקש אחד מהן ללאת, אין השנים מפסיקין סעודתן ומזמנין עמו אלא הוא מצרך לעצמו בלא זימון ויואל והם גומרין סעודתן, וכריכא עיונא. ולענין אחד שמפסיק לשנים, פירש רש"י ז"ל שמפסיק עד נצרך או עד הזן, וכדאמרינן בסמוך (מו, א) עד היכן ברכת הזימון רב נחמן אמר עד נצרך ורב ששת אמר עד הזן, ואחר כך אם רצה היחיד לחזור ולגמור סעודתו חוזר וגומר ואחר כך מצרך לעצמו. וכן דעת רבותינו הכרפתים ז"ל. ואף בהלכות גדולות כתוב: והיכא דקא בעי למיפק חד מינייהו ובעו חזריה למעבד ליה לפנין משורת הדין, פסקין סעודתייהו ומזמנין עליו עד הזן, וגמר איהו ברכה כולה (ונפקין) ונפיק, וחוזרין ואוכלין וגומרין סעודתן ומצרכין. אבל רב האי גאון ז"ל כתב: כשהשנים גומרין אם רצה האחד לחזור ולגמור סעודתו מתחיל ומצרך המוליא. ונראה מדבריו דכיון שהפסיק כבר חל עליו חיוב ברכה דלכסוף והלכך חייב לצרך לשעבר, ואם רצה עוד לחזור ולאכול צריך לצרך המוליא להבא. ואף הראב"ד ז"ל כן כתב דכיון שהפסיק יאל ידי ברכה למפרע וצריך ליטול ידיו ולבצוע אם ירצה לאכול עוד, דהוי ליה כבני חבורה שעקרו הגליהם ללאת לקראת חתן שצריכין ברכה למפרע וכשחוזרין צריכין ברכה לכתחילה (פסחים קא, ב). ועוד נותן טעם לדבר דכיון שהפסיק אכילתו בצרכת המזון, מיכל וברוכי בהדי הדדי אי אפשר, לדין יתכן שיאכל באמצע הברכה, כי הזימון אחת מהברכות של מזון ואיך יצרך ברכה אחת ויאכל ואחר כך ישלים כל ברכותיו. ונראה הדברים. וכי תימרו להדור וליזמון אין זמון למפרע. ומיהו אי אשתלי חד מינייהו וצריך לנפשיה אכתוי לא פרהה תורת זימון מן השנים ומזמנין על השלישי, אלא שהשלישי שכבר צריך הפסיד תורת זימון לפי שאין זמון למפרע כדאיתא לקמן בפרקין (ג, א). לא קשיא הא בשאר ברכות הא בצונה ירושלים. ובונה ירושלים לאו דוקא אלא הוא הדין לסוף כל ברכותיו כגון אחר ברכות של קריאת שמע ובסוף ברכת יהללוך, וכן כתבו רש"י ז"ל ור"ח ז"ל. ולפי דבריהם הא דנקט בונה ירושלים לרבותא נקטיה, לומר דאפילו אחר בונה ירושלים שהיא סוף ברכות לאורייתא עונין, ואף על פי שיך לאחריה ברכת הטוב והמטיב ואינה סוף ברכותיו ממס וכל שכן לסוף שאר ברכותיו. וכן כתבו בתוספות. ועוד אמרו ז"ל דאי אפשר לומר דדוקא בצונה ירושלים ומסוס דלידעו פועלים דהטוב והמטיב לאו לאורייתא, דתינח לאביי דעני ליה בקלא אלא לרב אשי דעני ליה בלחישא כי היכי דלא ליזלזלו בה מאי איכא למימר. והכי נמי משמע בגמרא דבני מערבא דגרסינן התם בפרק אין עומדין (פ"ה, ה"ד): תני הפורס את שמע והעובר

לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטייר בנביא והמזכר על אחת מכל מלות האמורות בתורה לא יענה אחרי עצמו אמן, ואם ענה הרי זה בור, אית תנא תני הרי זה חכם, אמר רב חסדא מאן דמר הרי זה בור אחר כל ברכה וברכה, ומאן דמר הרי זה חכם צעונה בסוף ברכותיו. ומקלת מרבותא אמרו דהוא הדין לאחר ברכה אחרונה של פירות אבל לאחר ברכה ראשונה של פירות לא. וכן כתב רב האי גאון ז"ל משמיה דרב יהודאי גאון ז"ל, וקא יהיב רב יהודאי ז"ל טעמא דבתר אכילה כיון דגמרה לה (בתר אכילה) ברכותיו ואמר אמן מקבל לה עליה ומהימין בה. וקרא נמי קא מסייע ברוך ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פט, א). (וכדתני) [והדתני] בגמרא מגונה, ותני בצרייתא נמי (תוספתא מגילה פ"ג, ה"ז) המזכר על הפירות ועל המלות ועונה אמן אחר עצמו הרי זה דרך בורות, בדקמי אכילה הוא, כיון דבריד ליה לא מצעי ליה לאשתעויי עד דטעים, וכדעני אמן דמי כמאן דמשתעי, והיינו דקתני דרך בורות, ואמרין נמי לאשכחו לבני ארץ ישראל, כאן בתחלה כאן בסוף. (רשב"א)

ר' זירא חלש על לגביה ר' אבהו קביל עליה אי מתפח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לרבנן אתפח עבד סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרי אמר ליה לר' זירא לישרי לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר בעל הבית בוצע שרא להו כי מטא לברוכי אמר ליה נבריד לן מר אמר ליה לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך ואיהו כמאן סבירא ליה כי הא דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי בעל הבית בוצע ואורח מברך בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך בעל הבית מאי מברך יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו ואל יזדקר לא לפנינו ולא לפנינו שום דבר

הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם : עד היכן ברכת הזמון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן נימא כתנאי דתני חדא ברכת המזון שנים ושלשה ותניא אידך שלשה וארבעה סברוה דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא מאי לאו בהא קמיפלגי מאן דאמר שתיים ושלש קסבר עד הזן ומאן דאמר שלש וארבע קסבר עד נברך לא רב נחמן מתרץ לטעמיה ורב ששת מתרץ לטעמיה רב נחמן מתרץ לטעמיה דכ"ע עד נברך מאן דאמר שלש וארבע שפיר ומ"ד שתיים ושלש אמר לך הכא בברכת פועלים עסקינן דאמר מר פותח בהזן וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ רב ששת מתרץ לטעמיה דכ"ע עד הזן ומ"ד שתיים ושלש שפיר ומ"ד שלש וארבע קסבר הטוב והמטיב דאורייתא היא אמר רב יוסף תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פועלים עוקרים אותה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך כדתניא כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחברתה וברכה אחרונה שמע יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך

רפ"י קטינא חריך שקי. כך היו קורין לר' זירא וטעמא מפרש צצבא מליעא בהסוכה את הפועלים (דף פה.): כי מטא למשרי. ליטנא דקירותא כלומר לפרוס ברכת המזון ולאכול: רב הונא דמצבל. היינו רב הונא סתמא ולפי שעכשיו היה ר' זירא בארץ ישראל במקום ר' אבהו והיה עולה מצבל קאמר הכי: קרוצים לעיר. שיכול לראותן בעל הבית תמיד ולדעת מה הן כריכין: נכסיו. קרקעות: עד היכן ברכת הזמון. שריכין להיות שלשה וכשהן שנים לא יאמרו: ברכת המזון שתיים ושלש. פעמים שהם שתי ברכות פעמים שהם שלש כיצד כשהם שלשה הן שלש ברכות וכשהם שנים הן שתי ברכות כדמפרש ואזיל: דקסבר. ברכת זמון עד הזן וכשהם שנים אין אומרים אלא ברכת הארץ ובונה ירושלים: ומאן דאמר שלש וארבע. כשהן שנים הרי שלש הן וברכת הארץ ובונה ירושלים וכשהם שלשה הם מוסיפים נברך עד ובטובו חיינו: מוקים לה. לא גרסינן והכי גרסינן והא דתניא שתיים ושלש בברכת פועלים דאמרי ברכת הארץ ובונה ירושלים בחדא ברכה אין כאן אלא ברכת הזן וברכת הארץ וכשהם שלשה מוסיפין נברך הרי שלש: דאמר מר. לעיל בפרק שני (דף עז.). שהרי פותח בה בברוך. ואי דאורייתא היא הו"א סמוכה לחברתה ואין פותחין בה בברוך: כדתניא כו' יש מהן כו'. כגון ברכת

פירות ומנאות פותח ואינו חותם וטעמא מפרק בערבי פסחים (דף קה). משום דכולה
חלל הודלח ואין הפסק דבר תחנה או דבר אחר בתוכה כמו שיט בקדוש כי הוא יום
תחלה למקראי קודש והנחילנו: (רש"י)

תוספות לא סבר לה מר להא דאמר ר"ה דמן בבל כו'. מיהו יש ליישב הני תרי לישני דרי
יוחנן כשבעל הבית מסב עמהם ודאי הוא בוצע ואורח מברך וכו' אבל כשאין בעל הבית מסב
עמהן הגדול שבהן יעשה המוציא וגם הוא יברך ברכת המזון: **עד** היכן ברכת הזמון וכו'.
פירש רש"י ממתין עד הזון והזון בכלל שנים אינם מברכין הזון ולא נהירא דברכת הזון
דאורייתא ואיך יחיד פטור מינה ועוד הא קיימא לן כרב ששת באיסורי ולדידיה יחיד אומר
שנים ובכל דוכתא נקט שלש ברכות ודוחק לומר דלא מיירי אלא ביש זמון לרב ששת ועוד
דמעשים בכל יום דיחיד מברך שלש ברכות ועוד דמדתניא לקמן בפרקין (דף מח:): וברכת זו
ברכת הזמון את ה' אלהיך זו ברכת הזון וקשה לרב ששת יאמר. הזון זו ברכת הזמון לכן יש
לפרש דקאי אדלעיל דקאמר אחד מפסיק לשנים ובעי נמי [עד] היכי צריך להמתין עד שיברכו
השנים עד נברך ורב ששת אמר עד שיגמרו הזון ומשם ואילך יכול היחיד לאכול ולא משום
דחשיב ברכת הזון מזמון דודאי יחיד נמי מתחייב מהזון אלא משום דכיון דנברך אינה ברכה
אינו אומרה לבדה אלא יגמור עמה גם ברכת הזון שהיא ברכה והשתא ניחא דקיימא לן שפיר
כרב ששת וכפירוש זה איתמר בירושלמי: **ולמאן** דאמר שנים ושלושה קסבר עד הזון. ופירש"י
שנים ליחיד ושלושה לזמון ולפי שיטתו פירש כן ודוחק גדול הוא כדפרישית וכי יחיד פטור
מברכת הזון שהיא דאורייתא ועוד הואיל וקאי אברכתא אמאי נקט לשון זכר שנים ושלושה
הוה ליה למנקט לשון נקבה שתים ושלוש לכך נראה פירוש של רב אלפס דקאי אבני אדם
והכי קאמר ברכת זמון בשנים ושלושה בני אדם היכא שכל אחד אינו יודע כי אם ברכה אחת
למאן דאמר שנים ושלושה קא סבר עד הזון כלומר ברכת הזמון עד הזון שמברך עד סוף הזון
דכולה כברכה אחת של זמון היא ולהכי קאמר שנים או שלושה כלומר לפעמים נשלמה בשנים
והוא הדין באחד אבל נקט שנים לרבותא ופעמים בשלושה בני אדם שאחד יברך מנברך עד
הזון והשני נודה לך והשלישי עד בונה ירושלים אבל לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע
כי אם החצי ברכה אבל רביעי לא דנברך לבד לא חשיב ברכה ולכך אי אפשר לחלק לשנים
נברך והזון ומאן דאמר בד' קסבר עד נברך דנברך חשיב ברכה אחת בפני עצמה והזון ברכה
אחרת והיינו בד' שארבעה בני אדם מברכין אותן שאחד יאמר נברך והשני הזון והשלישי
נודה לך והרביעי עד בונה ירושלים: כל הברכות כולן פותחות בברוך וחותמות בברוך חוץ
מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחברתה וברכה אחרונה שבקרית שמע. והא
לך הסדר ברכת אשר יצר אינה סמוכה לנטילת ידים דנטילה שייכא בלא אשר יצר והרבה
פעמים אומרה לבדה אלהי נשמה אמאי אינה פותחת בברוך דאינה סמוכה לאשר יצר וכו'
כגון אם לא בא מן הנקבים דידיה טהורות אין צריך לברכת אשר יצר וצריך לומר הואיל ואין
בה אלא הודאה בעלמא אינה פותחת בברוך ומכל מקום חותמת בברוך הואיל וארוכה קצת
וכן נמי צריך לומר גבי אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' וכל הני ברכות קטנות כל אחת
ברכה לעצמה כדאמרן בעלמא כד הוה מהלך הוה מברך מצעדי גבר וכן כולן ועוד דהוה קצרות
והויין כברכת הפירות יהי רצון למי היא סמוכה ואומר רבינו תם שהיא מן הברכה ברוך
אתה ה' המעביר שינה מעיני וכו' וצריך לומר ויהי רצון ואם תאמר והלא כל הברכות כולן
צריך לומר בחתימתן מעין פתיחתן והא ליכא וי"ל דשפיר הוי מעין פתיחה סמוך לחתימה
מהמעביר דסמוך לחתימה איכא ותגמלני חסדים טובים והיינו גמילות חסדים שהקב"ה
מעביר שינה מן האדם ומחדש כחו כדאמרין במדרש חדשים לבקרים וגוי' שהוא מחזיר

הנשמה שלמה ושקטה בגוף כאשר היתה בתחלה אע"פ שהיתה עייפה והיינו כעין פתיחתה ולעסוק בדברי תורה והערב נא הכל ברכה אחת היא וצריך לומר והערב נא וישתבח סמוכה לברוך שאמר ולכך יש לזוהר שלא לספר ביניהם אע"פ שיש הפסק טובא פסוקי דזמרה מכל מקום לא מפסקי ובה ניחא ברכה אחרונה שבק"ש אמת כו' אמת היא סמוכה אל אהבה וכו' ופסוקי ק"ש לא מפסקי ואם תאמר ברכה אחרונה למי שהוא קורא בתורה אמאי צריכה לפתוח בברוך הא סמוכה לחברתה לברכה ראשונה ויש לומר לפי שהיו רגילים שלא היו מברכים רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון שוב שתקנו שתיהן לכל א' וא' משום הנכנסין ומשום היוצאים לא זזה ממקומה: (תוספות)

רש"א ואיהו כמאן סברה כרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן בעל הבית בולע ואורח מצדך. ואיכא למידק אם כן ר' אבהו היכי קאמר ליה לרבי זירא לזיצע. ויש לומר דשאני רבי זירא דהוה ליה בסעודה זו כבעל הבית דמחמתיה עביד להו יומא טבא לרבנן. עד היכן ברכת הזימון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן. פירוש: עד ועד בכלל. הדין פלוגתא דרב נחמן ורב ששת איכא מאן דמפרש לה אמתניתין דקתני שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, כלומר הא שנים אין מזמנין. ועכשיו נחלקו עלה רב נחמן ורב ששת עד היכן היא ברכת הזימון שיסנה בשלשה ואינה בשנים, רב נחמן אמר עד נברך צריך שלשה מכאן ואילך אפילו בשנים, ורב ששת אמר עד הזן שאם היו שנים אין מצרכין ברכת הזן. ואמרין נימא כתנאי, דתני חדא ברכת המזון שתיים ושלשה. ותניא אידך שלשה וארבעה. איכא מאן דגרס הכי, כלומר פעמים שברכת המזון היא שתי ברכות בלבד, כגון שאינן אלא שנים דאז לא מצרכי ברכת הזן כרב ששת, ופעמים שלש ברכות כגון שהן שלשה דאז מצרכי ברכת זימון שהיא עד הזן. וכן פירש רש"י ז"ל. ואינו מחוור, דהאיך אפשר לומר דיחיד אינו אומר הזן דהא ברכת הזן דאורייתא היא כדגמרינן לה לקמן בפרקין (מה, ב) ואם כן כל יחיד ויחיד חייב בה. ותו קשיא לי דאי איתא דבתרי לא מצרכי ברכת הזן, לא היתה ברכת הזן פותחת בצורך משום דהויא ליה תחלת הצרכה צורך שאכלנו משלו, דלעולם אין הזן בלא נברך ולא פתחו ברכת הזן בצורך אלא משום דיחיד אינו אומר נברך והויא ברכת הזן בפני עצמה ובלא סמיכות לצרכה אחרת, וכדאיתא בירושלמי בפרק קמא דמכילתין (ה"ה). ועוד שאילו כן היתה אף ברכת הארץ פותחת בצורך משום דיחיד אינו אומר הזן והויא לה ביחיד שאינה סמוכה לחברתה, וכל שפעמים אינה סמוכה נהגו בה מנהג אותן שאינן סמוכות לעולם כקידוש שאף על פי שהיא סמוכה לצורא פרי הגפן, עשאוו כאינה סמוכה משום שאם היה שותה מצעוד יום וקדש עליו היום אינו אומר צורא פרי הגפן. וכן ברכה אחרונה

של ששת ברכות לחתנים, וכמו שמפורט בירושלמי דגרסינן התם (פס): כל הברכות פותחין בהן בצרוך ואם היתה ברכה הסמוכה לברכה כגון קריאת שמע ותפלה אין פותחין בה בצרוך, התיבון הרי נברך שנייה היא שאם היו שנים יושבין ואוכלין שאינן אומרים נברך, וחזרו והקשו הא קדושה, שנייה היא שאם היה יושב ושותה מצעוד יום וקדש עליו היום שאין אומר בורא פרי הגפן. וכיון שכן לרב ששת הזן לא היתה פותחת בצרוך וברכת הארץ היתה פותחת בצרוך, ואנן לא אשכחן פלוגתא בינייהו בהא מילתא כלל. ויש מפרשים דקאי אלאחד מפסיק לשנים, כלומר עד היכן ברכת זימון שהאחד מפסיק לשנים ואינו יכול לחזור ולאכול עד שיברכו אותה. וגם זה אינו מחוור לפי מה שכתבנו למעלה בפס גאון והראב"ד ז"ל שאמרו שאין יכול לחזור ולאכול אלא לריך לגמור ברכותיו עם השנים ואחר כך אילו רצה לחזור ולאכול לריך נטילת ידיים והמוציא. והפירוש הגבון דקאי אשלקה שאכלו ויאל אחד מהן לשוק קוראין לו ומזמנין עליו כלומר עד היכן לריך להתעכב ולשמוע עמהם. וכן אם נלכד היחיד ללאת ואינו ראוי ליחלק עד היכן הוא לריך להתעכב כדי שיאל ידי זימון. והכי גרסינן בספרים ישנים ובספרי הגאונים ז"ל: נימא כתנאי דתני חדא ב' וג' מברכים ברכת הזימון ותניא אידך ג' וד'. ופירשה רב האי גאון ז"ל שהם ברכות כלומר פעמים שמברכין בברכת המזון ג' וד' ברכות ותניא אידך ב' וג'. ותניא ב' וג' היינו כרב ששת דאמר שברכת הזימון עד הזן והלכך הויה לה ברכת הזן אחת וברכת הארץ שניה וברכת בונה ירושלים שלשה. ושנים דקתני בצרייתא לא מיפרשא (הכי) [היכא], ותני אידך ארבעה אתיא כרב נחמן דהויה לה נברך אחת והזן שנייה. וברכת הארץ שלשה ובונה ירושלים רביעית. ודקתני שלשה בהאי צרייתא נמי לא מיפרשא היכא. ואף על גב דקתני שנים ושלקה בלשון זכר והויה ליה למיתני שתיים ושלק בלשון נקבה דברכות לשון נקבה הן, אפילו הכי ליכא לפרושי בה אלא הכי. כן כתב הגאון ז"ל, ואינו נכון. והרבה פירושין אחרים יש והגבון שכתבן הוא מה שפירש בו הרב אלפסי ז"ל וכדלדייק לה מן גמ' דבני ארץ ישראל. וזה לשון ההלכות: האי מימרא דעד היכן ברכת (המזון) [הזימון] אפליגי בה [נמי] בגמרא דבני מערבא (ירושלמי צפרקין ה"א) ואותיבו התם למאן דאמר עד נברך מיהא מתניתין דב' וג' מברכין ברכת הזימון, וכדמעיינת ביה סליק לך פירושא דהאי שמעתא בלא קושיא ובלא ספק. והכי גרסינן התם שלשה שאכלו כאחת ובקש אחד מהן ללאת, דבי רב אמרי מצרך ברכה ראשונה והולך לו, איזה היא ברכה ראשונה, דבי רב אמרי זו ברכת זימון, רבי זעירא בפס רבי ירמיה אומר זו הזן את הכל, רבי חלבו [בפס ר'] חנן בפס רב זו

ברכת הזן את הכל. התיב רב ששת והא מתניתין פליגי שנים ושלשה שאכלו חייבין
בברכת המזון הא ד' לא ואין תימר זו ברכה ראשונה ניתני ד', אשכח תנא דתני ד', אין
תימר זו הטוב והמטיב שנייה היא, דאמר רב הונא הטוב והמטיב משניתנו הרוגי ביתר
לקבורה תקנה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה, נמצאת אתה אומר ב' וג'
דקתני גברי אינון. והכין פירושא ב' וג' שאכלו ואין אחד מהן יודע לבדך ברכת המזון
כולה, אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע ברכה שנייה ושלשית ואינו יודע ברכה
ראשונה, או שאחד יודע לבדך ברכה ראשונה ואחד יודע לבדך ברכה שנייה ואחד יודע
לבדך ברכה שלשית, חייבין לבדך ברכת המזון, לפי שאפשר לבדך כל אחד ואחד מהן
ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מהן או משלשתן. וגמרינן
מינה דברכת המזון עם ברכת הזימון אינה אלא שלש ברכות בלבד ולפיכך אינה נחלקת
אלא לשלשה אנשים בלבד, ומשום הכי תני שנים ושלשה ולא קתני ארבעה, ואם איתא
דברכת הזימון עד נברך הוה אמר ארבעה, ופריק אשכח תנא תני ארבעה ואנא דאמרי
כוותיה. ואם תאמר הך תנא דתני ארבעה משום הטוב והמטיב הוא דתני הכי דמאי
אמר לה גברא רביעאה, לית לך למימר הכי דברכת הטוב והמטיב דרבנן היא, ולא מני
לה תנא בהדי דאורייתא דאמר רב הונא וכו', הדין פירושא דהדין גמרא דבני מערבא
ו[אחד טעמא הוא עם גמרא דידן וכבר סליק פירושא דהא מתניתא כהוגן ולית בה
קושיא כלל. עד כאן לשונו. ולפי פירוש זה הא דתני ג' וד' הכי נמי מתפרשא פעמים
שברכת המזון עולה מג' מהן ופעמים מארבעתן. והפירוש מחזור ועולה כהוגן. אלא
דקשה לי קצת למה לא תנינן ב' ג' וד' דבשלמא צברייתא קמייתא, לא תני אחד שנים
ושלשה משום דלאו חדושא הוא, ולא תני אלא מאי דאית ביה חדוש דהיינו שנתלקת
לשנים ושלשה, אלא לאידך צרייתא מאי טעמא לא תני שנים, ואי נימא חדושא דרביעית
אתא לאשמועינן דפליג אלאידך צרייתא לא ליתני אלא ארבעה מצרכין ברכת המזון.
תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פועלים עוקרים אותה. ואע"ג דבונה
ירושלים דאורייתא ואפ"ה לא מצרכי לה פועלים, לאו היינו עקירה, דהא מכלל כללי
לה בברכת הארץ, אבל הטוב והמטיב עקרי לגמרי ללא מדכרי לה כלל. תדע דהטוב
והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בה צברוך. כלומר: ואילו היתה דאורייתא כשאר
הברכות היתה סמוכה לחברתה ולא היתה פותחת אבל היתה חותמת, אבל השתא
דליתא אלא מדרבנן ונתקנה לבסוף על הרוגי ביתר הרי היא כאילו עומדת בפני עצמה,
ולפיכך פותחת צברוך, ומה שאינה חותמת לפי שעשאוהו כמטבע קצר שיש מהן פותחות

ולא חותמות ואף על פי שמלותיה רבות, והרבה לחקו ערמון בתוספות בזה, שאמרו, לפרסם כן לא חתמי זה לפי שכל עיקרה של ברכה זו לא תקנו אלא הטוב והמטיב וקצרה ממש היתה והלכך אינה חותמת. ואף על גב דאמר רב בפרקיין (מט, א) שיש שם שתי מלכויות לבד מדידה, ואמרינן במדרש שיש שם ג' גמולות ג' הטבות ג' מלכויות, מכל מקום אינו מזכיר אלא שמותיו של הקדוש ברוך הוא האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו, ולא דמיא לברכת מגילה שאומרים האל הרב את ריבנו שמסדר שבחו של הקדוש ברוך הוא ע"כ. ואינו נכון כלל, אלא שלא ראו לחתום בה ולעשותה מעולה משאר ברכות של תורה שלמעלה ממנה, ומקצתן שהיו חותמין בה כברכה ארוכה וכדתניא בפרק קמא דתוספתא דמכילתין (הלכה ח-ט): אלו ברכות שמקצתן ואין חותמין בברוך ברכת הפירות וברכת המלות וברכת הזן, פירוש ברוך שאכלנו משלו, וברכה אחרונה של ברכת המזון. רבי יוסי הגלילי חותם בברכה אחרונה של ברכת המזון ומאריך בה. כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וכו'. ולא כלל הוא דהא איכא ברכת אלהי נשמה וברכת הדרך ותפלה קצרה וברכת גשמים שאינן סמוכות ואפילו כן אין פותחין בברוך. ומסתברא לברכה אחרונה שבקריאת שמע דכוותייהו שאינה סמוכה לברכות שלפני קריאת שמע שהרי קריאת שמע הפסיק ביניהם, והיינו דקתני הכא ברכה הסמוכה לחברתה, וברכה אחרונה שבקריאת שמע, דאלמא ברכה סמוכה וברכה אחרונה שבקריאת שמע לאו בני בקתא חדא נינהו. וכבר הארכתי בזה בשלהי פרק קמא דמכילתין בסיעתא דשמיא (יא, א). ולא כן פירש כאן רש"י ז"ל. (רשב"א)

ויש מהן שחותם בהן בברוך ואין פותח בברוך והטוב והמטיב פותח בברוך ואין חותם בברוך מכלל דברכה בפני עצמה היא ואמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין אותה בבית האבל כדתניא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר"ע אומר ברוך דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין אמת לא אלא אימא אף

הטוב והמטיב מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע ביה מלתא פתח ובריך הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק לוקח במשפט ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט שהכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל לחיים להיכן הוא חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק: א"ל ריש גלותא לרב ששת אע"ג דרבנן קשישי אתון פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו בזמן שהן שתי מטות גדול מסב בראש ושני לו למעלה הימנו ובזמן שהם שלש גדול מסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו אמר ליה וכי בעי אשתעווי בהדיה מתריץ תרוצי ויתבי ומשתעי בהדיה א"ל שאני פרסאי דמחוי ליה במחוג מים ראשונים מהיכן מתחילין אמר ליה מן הגדול ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן א"ל לאלתר מייתו תכא קמיה מים אחרונים מהיכן מתחילין אמר ליה מן הקטן וגדול יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן א"ל לא מסלקי תכא מקמיה עד דנמטי מיא לגביה אמר רב ששת אנא מתניתא ידענא דתניא כיצד סדר הסבה בזמן שהן שתי מטות גדול מסב בראש ושני לו למטה הימנו בזמן שהן שלש מטות גדול מסב בראש שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו מים הראשונים מתחילין מן הגדול מים אחרונים בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול ובזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל ה' וחוזרין ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרין לשם ברכה חוזרת מסייע ליה לרב דא"ר חייא בר אשי אמר רב כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מרתת אמר ליה בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך ת"ר אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים

רפ"י ויץ מהם חותם ולא פותח. כגון צרכה הסמוכה לחברתה שהרי כבר פתח בצרכה לאשונה וצרכה אחרונה שצקריאת שמע אמת וליצי אמת ואמונה שאע"פ שק"פ מפסיק בינתים לצרכות דלפניה סמוכה והוא לא סמוכה לחברתה: המוצב והמטיב וכו'. ללא סמוכה לחברתה היא שאינה מצרכת המזון אלא על קצורת הרוגי ציתר תקנוה: שהרי עוקרים אותה בצית האכל. אליבא דר"ע: להיכן הוא חוזר. מי שנלטרף לזימון ואמון לעיל אליבא דרב ששת צרכת זימון עד הזן והוארך זה להיות מפסיק אכילתו עד שיגמור

המזכרד צרכת הזן וחזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו להיכן הוא חוזר לצדד לאחר שיגמור סעודתו: חוזר לראש. לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שבתחלה הוקבע בג': למקום שפסק. לצרכת הארץ כשאר יחיד: ה"ג אף על גב דרבנן אהון פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו: בזמן שהן שתי מטות. רגילין היו לאכול בהסבה על אדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת: בזמן שהן שנים גדול מסב צראש. כלומר מסב תחלה על מטתו: ושני לו למעלה הימנו. מטת השני לכל מראשותיו של גדול: ובזמן שהן שלשה גדול מסב בצמנע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו. לכל מרגלותיו: א"ל. רב שסת לריש גלותא: וכי בעי אשתעווי מתריץ תרואי ויתיב. ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו ממסיבתו ליטב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא לפני הגדול מסובין לכל אחר וטוב לו שיטב שני לו למטה הימנו וישמע דבריו כשהוא מוטה: במחוג. מראים בידיהם ובאלצעותיה' ברמיזה: מים ראשונים מהיכן מתחילין. רב שסת קא"ל לריש גלותא מהיכן מתחילין פרסיים מים ראשונים: לאלתר מייתו תכא קמיה. שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן: לא מסלקי תכא. מקמי גדול עד דמשו כולהו ובעוד שהוא אוכל האחרים נוטלין מים אחרונים: שני לו למטה הימנו. שאם הוצרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף: ובזמן שהם ג' שני לו למעלה הימנו. ואם בא לספר מספר עם השלישי לו ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל יספיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה הימנו: מתחילין מן הגדול. ולאלתר מעיילי תכא קמיה: ובזמן שהם מאה. לאו דוקא דה"ה עשרה ולכל יותר מה' שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כלם לפיכך כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאללו: וחוזרים ומתחילין מן הגדול. ונוטלין שלחן מלפניו: למקום שמים אחרונים חוזרים. כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול. הוא מצדד ואם איה לאחר ליטול קודם לו הוא מצדד: הנוטל ידיו באחרונה תחלה. אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים קורא תחלה באחרונה: אין מכבדין. לומר היה אתה קודם: לא בדרכים. הולכי דרכים לומר לגדול הימנו כך לפני: (כ"י)

תוספות והטוב והמטיב. וא"ת ואמאי פותחת בברוך והלא סמוכה לחברתה היא ויש לומר דנתקנה בפני עצמה (היא) בשביל הרוגי ביתר וא"ת אמאי אינה חותמת בברוך וי"ל משום

דקצרה היא רק שתקנו לאחר כך שלש מלכיות ושלוש גמולות ושלוש הטבות ונאמן אתה של ברכת ההפטרה הוא מן הברכה העליונה ולכך הוא נכתב גדול שבימים הראשונים היו רגילין לעמוד כל הקהל ולומר בקול רם נאמן אתה וכו' כשהיה התינוק מגיע שם : **להיכן** הוא חוזר. פירש רש"י דקאי לאחד דפסיק לשנים וממתין לאחרים עד הזן והיכן חוזר לאחר סעודתו רבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק ותימה דא"כ היכי הלכתא למקום שפסק אחרי שאכל אחר כך פשיטא דיחזור אפילו להזן דהא הזן דאורייתא ע"כ צריך לומר דקאי אהא דאמרינן לעיל דהמברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו להיכן הוא חוזר המברך לאחר שיענו המסובין חוזר לראש שהמברך חוזר ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו וכן הלכתא והר"מ מאייבר"א פירש דקאי אשלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים לו ומזמנים עליו ולעיל נמי הכי פירושו עד היכן מקום זימון שצריך להו לאותו אחד דקרו ליה ועני עד נברך ומכאן ואילך ילך לדרכו ואינם צריכים האחרים עוד לצירופו והכא בעי לאותו מן השוק להיכן הוא חוזר למקום שפסק דהיינו למר מהזן ואילך ולמר מנברך והשתא ניחא דלא קשה מהזן שהרי לא ספר בינתיים : **מר** זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע ביה מילתא. וכוותיה קיימא לן והכי מברכין בא"י אמ"ה האל הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק ולוקח במשפט ושליט במעשיו ואנחנו עבדיו ועמו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור פרצה זאת מעלינו ומעל האבל שבתוכנו לחיים ולשלום הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד וגוי' ופירש בה"ג דאין לומר במשפט דקיימא לן בפ' במה בהמה יוצאה (דף נה :) דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ומיהו בכך אין למחקו : **בזמן** שהן שתי מטות גדול מסב בראש שני לו למעלה הימנו. דהיינו כלפי ראשו שמסב על המטה דרך שמאל ולמטה מקרי דרך מרגלותיו דהיינו מימינו ובה מדקדק רב ששת דאם כן בעי גדול לתרוצי כפשוטיה כשמדבר עם השני כיון שהשני למעלה הימנו ולקמן במתניתא גרס גדול מסב בראש השני למטה הימנו וזהו כלפי מרגלותיו והוא מימינו ואז לא מתריץ ויתיב כי בעי לאשתעוויי בהדי שני : **אין** מכבדין וכו'. וא"ת הא אמרינן בשבת בפ' במה בהמה (ד' נא :) לוי ורב הונא בר חייא הו קא אזלי באורחא קדמה חמריה דרב הונא לחמרא דלוי בעי רב הונא לאפוקי מדעתיה דלוי כוי אלמא מכבדים בדרכים וי"ל כשיצאו לדרך כאחד מכבדין בדרכים אבל אם כל אחד ילך לדרכו ופגעו זה בזה ואירע להם דרך למקום אחד אין מכבדים : (תוספות)

רשב"א אמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא פהרי עוקרין אותה בבית האבל דתנו רבנן וכו'. ומדרבי עקיבא קא מיייתי ראייה דסבירא ליה לאין אומר הטוב והמטיב כלל, ואפסר דסבירא ליה לרב נחמן דהלכתא כר' עקיבא. ואנן לא קיימא לן כותיה אללא כמר זוטרא דאיכלע צבי ריש גלותא ופתח בהטוב והמטיב. ואי נמי אפסר דאף רב נחמן כתנא קמא סבירא ליה אללא דקא מיייתי ראייה דמדר' עקיבא עקר ליה לגמרי מבית האבל, שמע מינה לאו דאורייתא, דר' עקיבא ורבנן לאו בזה מילתא פליגי אי הטוב והמטיב דאורייתא או דרבנן. כך נראה לי. **להיכן** הוא חוזר. פירש הגאון רב האי ז"ל וכן הרב אלפסי ז"ל: היכן הוא חוזר, המצרך שכבר אמר נברך שאכלנו משלו וענו אחריו המסובין ברוך שאכלנו להיכן הוא חוזר, חוזר ואומר

נצרך שאכלנו משלו בא"י אמ"ה הזן וכו'. ואסיקנא רבנן אמרי למקום שפסק וכן הלכה. והראב"ד ז"ל דחה זה הפירוש לפי שעדיין לא דברו בגמרא מהא מילתא כלל. ופירש הוא ז"ל דקאי אההיא דלעיל דאמרין ג' שאכלו ויאלא אחד מהן לשוק וקוראין לו ומזמנין עליו, ועלה קא אתינן ומיבעיא לן עד היכן ברכת הזמון. כלומר עד הכין כריך להתעכב כדי שיאלא זמון, ואמר רב שסת עד הזן, והשתא קא מצעיא לן אליבא דרב שסת כיון שזה נתעכב עד הזן שהיא ברכת הזימון וכבר יאלא ידי זימון כשהוא חוזר ומצרך לעלמו להיכן הוא חוזר חוזר הוא לברכת הזן או לברכת הארץ שפסק בה. ואסיקנא למקום שפסק דהיינו ברכת הארץ. ולפי פירוש קיימא לן כרב שסת דברכת הזימון עד הזן, והגאונים ז"ל פסקו כרב נחמן, וזה דבר של תימה שיהא זה מצרך ברכה אחת ויאלא למלאכתו וחוזר ומתחיל ממקום הברכה השניה שפסק בה. וכדברי הגאונים ז"ל מסתברא. בזמן שהן חמשה מתחילין מן הגדול. ולא דוקא גדול ממא אלא מן המזומן לברכה, וכדאמרינן בסמוך ולמקום שמים אחרונים חוזרים שם ברכה חוזרת. ואמרינן נמי אמר ליה רבי לרב קום משי ידך, אלא משום דגדול מצרך אלא אם כן נתן רשות לאחר משום הכי קא פסיק מתחילין מן הגדול, דכל עלמא של הקדמת נטילת ידיים אינה מחמת כבוד הגדול דהא קיימא לן בסמוך אין מכבדין בידיים מזוהמות, אלא מחמת כבוד הברכה הוא וכדי שיעיין בברכה בעוד שאחרים נוטלים ידיהם, וכדאמר ליה ר' חייל לרב עיין בברכת מזונא קאמר לך, ושערו חכמים שבשעור נטילת הארבעה יס לעיין בארבע ברכות של מזון, וכן נמי בשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה, ושמעין מינה נמי דהא דאמרינן (לעיל מב, א) תיכף לנטילת ידיים ברכה לאו דוקא תיכף ממא אלא בכדי שיעור זה. ומיהו אפשר דהיכא דאיכא למסמך ממא, בכדי לא מפסיק אלא תיכף לנטילה ברכה. (רשב"א)

דרבין לדאביי ולא אמר ליה ניזיל מר אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה כי מטא לפתחא דבי כנישתא אמר ליה ניעל מר אמר ליה ועד השתא לאו מר אנא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה דאית בה מזוזה אין דלית בה מזוזה לא אלא מעתה בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מזוזה הכי נמי דאין מכבדין אלא אימא בפתח הראוי למזוזה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום הבוצע יתיב רב ספרא וקאמר לטעום איתמר למאי נפקא מינה שחייב אדם לומר בלשון רבו ת"ר שנים ממתניין זה לזה בקערה שלשה אין ממתניין הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו רבה בר בר חנה הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא קדים ויתיב וקמתני ליה לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר מפי רוב העונים א"ל רמי בר חמא מ"ש רובא דאכתי לא כליא ברכה מיעוטא נמי לא כליא ברכה א"ל שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה: ת"ר אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייה הוה קמסרהב ואכיל א"ל רב מה דעתך לאיצטרופי בהדן אנן אכילנא לן א"ל שמואל אלו מייתו לי ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא על רב אחא אמרי אתא גברא רבא דמברך לן אמר להו מי סבריתו דגדול מברך עיקר שבסעודה מברך והלכתא גדול מברך אע"ג דאתא לבסוף: אכל דמאי וכו': הא לא חזי ליה כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי ואמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי: מעשר ראשון שנטלה תרומתו: פשיטא לא צריכא אלא שהקדימו בשבלים והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וכדר' אבהו דאמר ר' אבהו אמר ריש לקיש מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנאמר [\[במדבר יח-כו\]](#) והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר אמר ליה רב פפא לאביי אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי אמר ליה עליך אמר קרא

רש"י ולא בידים מזוהמות. בנטילת מים אחרונים: ממערבא. לפי שהיה רבין רגיל לעלות מצבל לא"י ולומר הוא דבריו משמו של ר' יוחנן: בפתח הראוי למזוזה. כלומר בכניסת כל פתחים למעוטי דרכים ופראות: לטעום איתמר. אין חלוק בדבר אלא שחייב לומר בלשון רבו: קדים. רבה בר בר חנה לישב על השולחן ולשנות לבנו הלכות סעודה לפי שהחתן רגיל לבצוע והיה מלמדו היאך יעשה: לבצוע. לפרוס הפרוסה מן הפת: עד שיכלה אמן מפי העונים. אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הזרקה היא ואמרי' בפרק כילד מצרכין (דף לט:): כריך שתכלה ברכה קודם בליעה: חטופה. שקורין את האלף בחטף ולא בפתח ואומר אמן והוא כריך לומר אמן: קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא נכרת: יתומה. שלא שמע הזרקה אלא ששמע פעונים אמן והא דאמרינן בהחליל (סוכה נא:): שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעי וקא ענו הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איזו ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול: ולא יזרוק ברכה מפיו. במהירות קדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו: וקא מסרהב ואכיל. ממחר לאכול כדי להצטרף לזימון וזימנו עליו: אכילנא לן. גמרה לן סעודתנו קודם שבאת ואי אתה מחייבנו עוד בזימון: איכו מייתו לי ארדיליא וגוזליא לאבא. שמואל חביבין עליו ארדיליא בקנוח סעודה והן כמהין ופטרויות ולרב היו חביבין גוזלות ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו: מי לא אכלינן. הלכך לא גמרה סעודתא ומצטרף: עיקר שבסעודה. אחד מאותן שהיו בתחלת ההסבה: הא לא חזי ליה. והוא לה ברכת זמון הבאה בעבירה וכתוב (תהלים י) בולע ברך נאץ ה' ואמר מר (בב"ק דף קלז.). הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה וברך עליה אין זה מצרך אלא מנאץ: דמאי. חטין הלקוחים מע"ה ספק עשרן ספק לא עשרן: אכסניא. חיל של מלך שמטיל על בני העיר לזונם בשבטם ממלחמתו והרי הם כעניים לפי שהם שלא במקומם: מאכילים את העניים דמאי. דרוב עמי הארץ מעשרים הם וחומרם דרבנן בעלמא הוא: שהקדימו בשבטים. לוי קדם את הכהן ונטל מעשר בשבטים קודם שנטל כהן תרומה גדולה והכהן היה לו ליטול תרומה גדולה תחלה א' מנ' דרחמנא קרייה ראשית וכתוב (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר נמאאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו: וכרבי אבהו. אשמעינן מתניתין דהכי הוא כרבי אבהו דפטר ליה ללוי מתרומה גדולה שבו: (רש"י)

תוספות אין המסובין רשאי לטעום עד שיטעום המברך. ותימה מההוא סבא דערבי פסחים (דף קו.) דגחין ושתי אלמא דשתי קודם המברך שמא יש חלוק בין אכילה לשתיה אי נמי יש לומר דלא שתה אלא להראות לו מעשה שלא היה צריך לומר יותר ובירושלמי יש כשיש לכל אחד ככרו או כוסו בידו יכולים לשתות אפי' קודם המברך וגבי ההוא סבא היה לו כוסו בידו והכי איתא בירושלמי אמר רבי בון בשם רב אין המסובין רשאי לטעום עד שיטעום המברך ריב"ל אמר שותין אע"פ שלא שתה המברך ולא פליגי רבי בון בשם רב שזקוק לכוס אחד דריב"ל דהיה לכל אחד כוסו בידו וכן עשה רבינו שמשון בחופה אחת שבצע החתן המוציא והיה בוצע רבינו שמשון הפת שהיה לפניו ואוכל והשר מקוצי היה אומר אם בצע המברך ונתן לכל אחד חלקו אין צריך להמתין כל אחד עד שיטעום המברך והא דאמרי' הכא אין המסובין רשאי לטעום כו' היינו להקדים ולבצוע מן הפת שבצע המברך אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא וכן צריך לומר בסמוך הבוצע הוא פושט ידיו תחלה לטבול פתו ואם בא לחלוק כבוד לרבו רשאי ואמאי והא אין המסובין רשאי לטעום וכו' ואין לומר דמן הטבול לחודיה קאמר אך המברך אוכל קודם דא"כ מה כבוד היה זה אבל לפי מה שפירשתי ניחא ויש מפרש פושט ידיו תחלה בקערה להתחיל באכילה ומכאן משמע שאין צריך למזוג מכוס ברכה לשאר כוסות היכא שיש בפני האורחים כוסות שאינן פגומות אבל אם אותן כוסות פגומות יש קפידא. : **אמן** יתומה. שאין שומע הברכה מפי המברך ועונה אחר האחרים ששמעו **אמן** תימה דהא אמרינן בסוכה (פ"ה דף נא:) באלכסנדריא של מצרים שהיה שם קהל גדול ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי המברך והיו מניפים בסודרים כדי שידעו חתימת הברכות ויענו **אמן** וי"ל שהיו יודעים באיזו ברכה החזן עומד אמנם לא היו שומעים אותו אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל ובאיזו ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ולא ידיעה: **כל** המאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו. ובלבד שלא יאריך יותר מדאי וטעמא לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי ומסקנא דמלתא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה **אמן** מפי רוב העונים: **אילו** מייתו לי ארדיליא וכו'. משמע דכן הלכה דרב נמי לא פליג אבל אי אמר הב לן ונברך שהסיחו דעתם מלאכול אין שלישי מצטרף עמהם: **והלכתא** גדול מברך. ומיהו אם הגדול נותן רשות לקטן לברך שפיר כדאשכחן (לעיל מג. מו:) דאמר ליה לרב משי ידך וכו': **ומאכילין** את האכסניא דמאי. מיירי באכסניא ישראל ומוטלין עליהם לזונם והם כעניים ודוקא דמאי אבל טבל לא דקספו להו איסור מיתה ואי נמי באכסניא של נכרים שהטיל עליהם המלך מכל מקום דוקא דמאי אבל טבל לא דאם כן פורע חובו מממונו של כהן: **ואמר** רב הונא תנא בש"א אין מאכילין. וא"ת רב הונא טעמא דב"ש אתא לאשמעי' דהכי פריך בכמה דוכתין ויש לומר דקא משמע לן דאי משכחת תנא דאמר אין מאכילין בית שמאי היא ולא תיחוש לאותה משנה או ברייתא: (תוספות)

רשב"א אמר רב יהודה צריה דרב שמואל בר שילא משמיה דרב אין המסובין רשאי לטעום כלום עד שיטעום הבוצע. ואם תאמר והא אמרינן בפסחים (קו, א) גבי רב אשי דאקלע למחוזא, ואמרו ליה ליעבד לן מר קדושא רבא וכו', עד דחזייה לההוא סבא דקא גחין ושתי קרי אנפשיה החכם עיניו צראשן, אלמא המסובין רשאי לטעום קודם שיטעום המברך. יש לומר דהתם צהיה כוס ביד כל אחד ואחד ולא היו לריכין להמתין לכוסו של מברך והכא צהיו זקוקין לככר שביד המברך, והכין איתא בהדיא

בירושלמי בריש פרק כ"ד מצרכין (פ"ו, ה"א) דגרסי' התם: ר' אבא בשם רב מסובין אסורין לטעום כלום עד שיטעום המצרך. רבי יהושע בן לוי אמר שותים אע"פ שלא שטה המצרך, ופליג, מה דאמר רב בשהיו כולן זקוקין לככר אחד, מה דאמר רב יהושע בן לוי בשהיה כל אחד ואחד כוסו בידו. ומכאן נשמע מיהא שאם היו כולן זקוקין לכוס אחד או לככר אחד אף על פי שנתן המצרך מכוסו לכוס ריקן שביד המסובין או שנתן לפניהם מככרו קודם שיטעום שאין אחד מהן רשאי לטעום עד שיטעום המצרך, ואמרינן תו בירושלמי (שם): רב כד הוה קאי הוה טעים בשמאליה ומפליג בימיניה. ועוד שמעינן מההיא דירושלמי שאין צריך לשפוך מכוס של ברכה בשאר כוסות, דהא בשהיה כוס ביד כל אחד ואחד כל אחד שותה כוסו קודם המצרך אם רלה. ואמרו בתוספות רבותינו הרפתים ז"ל שאלו היו הכוסות פגומין שאינן ראויין לברכה, אז צריך ליתן מכוס של ברכה לכוס זה הפגום. ונראין הדברים, לפי שאין הכוס הפגום ראוי לברכה, לפיכך כשהוא שותה צריך מן היין שהיה ראוי לברכה. ולענין המוליא גם כן בשהיה ככר לפני כל אחד ואחד אין המסובין צריכין לטעום מככר הברכה. והא דאמרינן לעיל (מו, א) בעל הבית בולע כדי שיבלע בעין יפה. ואמרינן נמי (מ, א) טול ברוך טול ברוך אין צריך לחזור ולצרך, דמשמע מנייהו שצריכין המסובין לאכול מככר שביד עליו, התם כשהיו כולן זקוקין לככר אחד, וכדאיתא בירושלמי שכתבנו. הא דתנן: מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי. נחלקו בה אמוראי בירושלמי בפ"ג מדמאי (ה"א), איכא מאן דמוקי לה באכסניא דארמאי, ואיכא מאן דמוקי לה אפילו באכסניא דישראל.

[\[במדבר יח-כח\]](#) מכל מעשרותיכם תרימו ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן: מעשר שני והקדש שנפדו: פשיטא הב"ע כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש והא קמ"ל דאין חומש מעכב: השמש שאכל כזית: פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע קמ"ל: והכותי מזמנין עליו: אמאי לא

יהא אלא עם הארץ ותניא אין מזמנין על ע"ה אביי אמר בכותי חבר רבא אמר אפילו תימא בכותי ע"ה והכא בע"ה דרבנן דפליגי עליה דר' מאיר עסקינן דתניא איזהו ע"ה כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי והני כותאי עשורי מעשרי כדחזי דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי דאמר מר כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל ת"ר איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש ערבית ושחרית דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר כל שאינו מניח תפילין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו ר' נתן אומר כל שאין מזוזה על פתחו ר' נתן בר יוסף אומר כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לת"ת אחרים אומרים אפי" קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה א"ר הונא הלכה כאחרים רמי בר חמא לא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני ספרא וספרי והלכתא כי נח נפשיה דרמי בר חמא אמר רבא לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דלא אזמין ארב מנשיא בר תחליפא והתניא אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה שאני רב מנשיא בר תחליפא דמשמע להו לרבנן ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה ל"א דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו כצורבא מרבנן דמי: אכל טבל ומעשר וכו': טבל פשיטא לא צריכא בטבל טבול מדרבנן ה"ד בעציץ שאינו נקוב: מעשר ראשון כו': פשיטא לא צריכא כגון שהקדימו בכרי מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי קמ"ל כדשני ליה: מעשר שני וכו': פשיטא לא צריכא שנפדו ולא נפדו כהלכתן מעשר שני כגון שפדאו על גבי אסימון ורחמנא אמר [דברים יד-כה](#) וצרת הכסף בידך כסף שיש (לו) עליו צורה הקדש שחללו על גבי קרקע ולא פדאו בכסף ורחמנא אמר [ויקרא כז-יט](#) ונתן הכסף וקם לו: והשמש שאכל פחות מכזית: פשיטא איידי דתנא רישא כזית תנא סיפא פחות מכזית: והנכרי אין מזמנין עליו: פשיטא הכא במאי עסקינן בגר שמל ולא טבל דאמר רבי זירא א"ר יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טבל נכרי הוא: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן: אמר רבי יוסי קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו והא תנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי דאמר ריב"ל אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה ואמר ריב"ל תשעה ועבד מצטרפין מיתבי מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה שחרר אין לא שחרר לא תרי אצטריכו שחרר חד ונפיק בחד והיכי עביד הכי

והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר {ויקרא כה-מו} לעולם בהם תעבודו לדבר מצוה שאני מצוה הבאה בעבירה היא מצוה דרבים שאני ואמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם שכר כולם סלקא דעתך אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם אמר רב הונא תשעה וארון מצטרפין א"ל רב נחמן וארון גברא הוא אלא אמר רב הונא תשעה נראין כעשרה מצטרפין אמרי לה כי מכנפי ואמרי לה כי מבדרי אמר רבי אמי שנים ושבתי מצטרפין אמר ליה רב נחמן ושבתי גברא הוא אלא אמר רבי אמי שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין מחוי רב חסדא כגון אנא ורב ששת מחוי רב ששת כגון אנא ורב חסדא א"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו תנ"ה קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן הא גופא קשיא אמרת הביא שתי שערות אין לא הביא לא והדר תני אין מדקדקין בקטן לאתויי מאי לאו

רפ"י מכל מעשרותיכם. צפרקת לויס כתיב ואל הלויס תדבר וכתוב בהאי קרא את כל תרומת ה' כל כל תרומה שבו חייבים להפריש ממנו: האי אידגון. משעה שנתמרח בכרי נעשה דגן וכיון דאיקרי דגן חלה עליו רשות כהן תחלה דכתיב ראשית דגןך תתן לו אבל בצבליים לא אידגון ולא חלה עליו רשות כהן: מעשר שני והקדש. אם הבעלים פודין אותו מוסיפין חומש: לא קבע. אין לו קביעות לפי שהולך וצא: והכא בע"ה דרבנן. ברייתא דקתני אין מזמנין על ע"ה בע"ה דרבנן: דפליגי עליה דר"מ. וקאמרי כשאינו מעשר פירותיו הלכך כותי מזמנין עליו דעשורי מעשר: איזהו ע"ה. שדברו חכמים בכל מקום: שלא שמש ת"ח. הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו נוטנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמרא שסדרו האמוראים: לא אזמין עליה. רמי בר חמא לא רצה ללכח לזמון: דמשמע. משמש: ורמי בר חמא הוא דלא דק. לא בדיק לשאל מדת רב מנשיא: שלא נטלה תרומתו. קס"ד תרומת מעשר קאמר: פשיטא. דאין מזמנין דהיינו טבל: שהקדימו בכרי. לאחר שנתמרח והוקבע לתרומה מן התורה קדם לוי את הכהן ונטל מעשר ראשון תחלה ואחד מחמשים שבו היה ראוי לתרומה גדולה לכהן ושלא ניטלה תרומתו דקתני לאו תרומת מעשר קאמר אלא תרומה גדולה: מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאצוי. לעיל אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי קמ"ל: אסימון. כסף שלא נקבע בו אורה וקורין לו פלזון

{פלדו"ן: עשה, גולם (חתיכה מחכה לפני שהוטבעה בה נורת מטבע)} בלע"ז: עד שימוול ויטבול. ביצמות (ד' מו): נפקא לן מויקח משה את הדם ויזרוק על העם ואין הזאה בלא טבילה: סניף. חבור לזימון עשרה וכי אמר רב אחי נמי לעשרה קאמר: מלוא דרבים. להוליא רבים ידי חובתם בקדושה: תשעה נראין כעשרה. מפרש ואזיל לה: אמרי לה כי מכנפי. הו נראים כעשרה שאין אדם מבחין בהן כל כך מתוך שהן יחד: ואמרי לה כי מצדדי. נראין טפי מרובין: שני תלמידי חכמים המחלדין זה את זה בהלכה מאטרפין. להיות שלשה: קטן פורח. שהביא סימנים ולא בא לכלל שניו: (רש"י)

תוספות אמר רב הונא הלכה כאחרים. והאידינא אין אנו מדקדקים ורגילים אנו לזמן בע"ה כדאמרין בחגיגה (פ"ג דף כב.). כמאן מקבלין האידינא שהדווא מע"ה כמאן כרבי יוסי כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו: מצוה דרבים שאני. מכאן קשה לה"ג דפירש דמי שמת לו מת ביי"ט האחרון דאבילות נוהג ולא אתי י"ט האחרון דרבנן ודחי אבילות דאורייתא דכתיב (עמוס ח) ואחריתה כיום מר דהכא חזינן דאתיא תפלה דרבנן ודחיא קרא דלעולם בהם תעבודו וכן משמע נמי בריש כתובות (דף ד.). גבי חתן נוהג ז' ימי המשתה ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות ומדשבעת ימי המשתה מבטלין אבילות דאורייתא כל שכן יום טוב שני: קטן פורח מזמנין עליו. פרש"י שהביא שתי שערות ועדיין לא הגיע ליי"ג שנה ויום אחד ולא נהירא דא"כ אמאי אמר בסמוך לאתויי קטן פורח היינו שהביא שתי שערות דקתני בברייתא בהדיא ע"כ פר"ח קטן פורח בתוך י"ג שנה ועדיין לא הביא שתי שערות ידועות שאינן גדולות כדי לכופ ראשן לעיקרן שכן הוא שיעורם ולהכי קרי ליה פורח שפרחו וצמחו בו שערות אבל אינן גדולות כל השיעור והשתא ה"פ אמרת הביא דמשמע הביא דוקא והדר קתני אין מדקדקי בקטן דמשמע אפילו לא הביא אלא ש"מ לאתויי קטן פורח ואתי סיפא לגלויי רישא דמה שהוא אומר ברישא הביא שתי שערות היינו פורחות שאינן שערות ממש וכדפירש שנכנס בתוך י"ג שנה וא"ת והא אמרינן לעיל קטן המוטל בעריסה עושין אותו סניף וי"ל דהתם איירי בעשרה והכא מיירי בשלשה או שמא פליגי אהדדי: (תוספות)

רש"א קמ"ל דאין חומש מעכב. ואע"ג דבעי לה במליעא (בפרק הזהב נד, א) חומש מעכב או לא מעכב ולא פשטוה מיהא מתני', משום דאיכא לדחוייה דבכדי נקטה ואגב שארה נקטה. וכותי עשורי מעשר. פירוש: לאו בסתם כותי קאמר דהא קיימא לן סתם כותיים אינן מעשרין, וכדתנן (דמאי פ"ז, מ"ד. גיטין כה, א): הלוקח יין מבין הכותיים מערב שבת אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני, אלמא אפילו תרומה נמי לא מפרשי כעס הארץ. אלכא הכא ודאי בכותיים המעשרין קאמר דכיון דהחזיקו בה לא חיישינן לה, דכל מלוא שהחזיקו בה הרבה מדקדקין בה. ומיהו עכשיו עשאום כנכרים גמורין כדאמרין בחולין (ו, א). הא דתנו רבנן איזהו עם הארץ וכו'. הלכה כאחרים שאפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים אין מזמנין עליו, דהא רמי בר חמא עבד עובדא הכי. ומיהו אי אמר שמעתא

מפומיהו דרבנן הרי זה כשמך תלמידי חכמים כדאמרין ברב מנשיא בר תחליפא. וכתב
הגאון רב האי ז"ל והשתא רבנן לא זהירי בה בהא מילתא וקא מקילי בה. מעשר שני
שפדאו על ידי אסימון. פירש רש"י ז"ל: אסימון פלאטון שאין עליו לורה, והוא הנכון.
וזפרק הזהב (בבא מליעא מד, א) הארכתי בה. (רש"א)

א

-

מח

דף

לאתויי קטן פורח. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב
נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אביי ורבא הוו יתבי קמיה
דרבה אמר להו רבה למי מברכין אמרי ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב
רבא אחוי לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבה
תרווייכו רבנן הויתו היינו דאמרי אינשי . בוצין בוצין מקטפיה ידיע:
א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב תשעה אכלו דגן
ואחד אכל ירק מצטרפין א"ר זירא בעאי מיניה מרב יהודה שמנה מהו
שבעה מהו א"ל לא שנא ששה ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר
עבדת דלא איבעיא לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא הכא נמי
איכא רובא ואיהו סבר רובא דמינכר בעינן. ינאי מלכא ומלכתא כריכו
ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו
אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן אמרה ליה אשתבע לי
דאי מייתניא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה אייתיתיה לשמעון
בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חזית כמה יקרא
עבדינא לך אמר ליה לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא
לי דכתיב [\[משלי ד-ח\]](#) סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה אמר ליה קא
חזית דלא מקבל מרות יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אברידך ברוך
שאכל ינאי וחביריו משלו שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא
וברידך א"ר אבא בריה דרב חייא בר אבא (א"ר יוחנן) שמעון בן שטח
דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר ר' חייא בר אבא אר"י לעולם אינו
מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן מיתבי רשב"ג אומר

עלה והסיב עמהם אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף מצטרופי מצטרף אבל להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן איתמר נמי אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפי' לא

רש"י לראתוי קטן פורח. שאין מדקדקין בו אם בא לכלל שנים או לאו ומה הן שנים י"ג שנים ויום אחד: טללא. גג: מקניה. מקן שלו מקטנותו: בולין. ללעת ואית דגרסי מקטפיה וקטוף הוא שרף האילן כלומר משעה שהוא חונט ויואל מתוך השרף ניכר אם יהיה טוב: ואיהו סבר. רבי זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על השקה סבר דילמא רובא דמנכר שפיר בעינן לזיכור דגן ואי בעי מיניה שקה לא היה מתיר: ינאי מלכא. ממלכי בית השמונאי היה והרג חכמי ישראל שבאו לפסלו מן הכהונה במסכת קידושין (דף סו.): סלסלה ותרוממד. סיפיה דקרא תכבדך כי תחזקנה: היכי אצריך. ולא נהניתי אומר נכרך שאכל ינאי וחזיריו משלו בתמיה: שמעון בן שטח דעבד. שצירך להוליאם ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה: לגרמיה הוא דעבד. אין אדם מודה לו: עד שיאכל כזית דגן. ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיק אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמר בפרק מי שמתו (דף כ:): מיהו כיון דמיחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה ומוליא רבים ידי חובתן וא"ת בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי ההוא אפי' מדרבנן לא מיחייב דעליה דאבא הוא דרמי לחנוכיה. ובעל ה"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כזיאה דכוותיה אכל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה דהא ינאי וחזיריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית דגן הא אכל כזית דגן הכי נמי: (רש"י)

תוספות ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא קטן היודע. משמע דקאי נמי ארבי יוחנן ולא נהירא שהרי אין דרך הגמרא שסותר דברי אמוראים והברייתא שהביא ראה לדברי ר' יוחנן בלא שום טעם וי"ל דקאי אקטן פורח כלומר קטן פורח מזמנין עליו היינו דוקא היודע למי מברכין ותרווייהו בעינן ולפירושינו צ"ל דלא מייתי עובדא דאביי ורבא לענין אזורני עלייהו אלא לפרש מהו קטן היודע למי מברכין דמסתמא לא פורחים הוו דאם כן מהו רבותייהו אם יודעים למי מברכין ורבה נמי דעבד היינו להראות שיש בהם בינה והם קטנים ולא מזמנין עלייהו. ואומר ר"ת אף על פי דלית הלכתא ככל הני שמעתתא מיהו הלכה כריב"ל דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה והכא דבעינן פורח ויודע היינו דוקא בשלשה ולית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אריב"ל ודיקא נמי שהרי מפסיק הגמרא בינתיים באותו מעשה [דר' אליעזר] דלעולם ישכים אדם ותניא כוותיה אלא קאי אהני שמעתתא דבתר תניא כוותיה דישכים כגון תשעה וארון ושבת ושנים ותשעה נראין כעשרה ושנים מחדדים וקטן פורח אע"ג דתנא ברייתא הכי לאתויי פורח יעמידנה רב נחמן באינו

יודע למי מברכין והיינו נמי כריב"ל דאמר לעיל קטן אין מזמנין עליו פי' מוטל בעריסה עד שידע למי מברכין אבל עושין אותו סניף לעשרה פי' לברכת המזון וה"ה לתפלה דבהא לא פליג רב נחמן דכי בעי יודע ופורח כדפי' ה"מ לזמון שלשה אבל לסניף מודה לריב"ל דסניף לעשרה וה"ה לתפלה דקטן מצטרף ודיקא נמי דפריך עלה ממעשה דר' אליעזר שהיה לתפלה לריב"ל דמייירי בבהמ"ז ומיהו תימה דבב"ר (פ' צא) קאמר עלה דריב"ל הדא הוא דתימא לברכת המזון אבל לתפלה לא והיה אומר ר"ת דאין הלכה כן לפי שחולק על הגמרא שלנו דודאי ריב"ל לענין תפלה נמי קאמר מדפריך מעובדא דר' אליעזר דמייירי בתפלה. ויש מצרפין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו ואומר ר"ת דמנהג שטות הוא דכי היכי דאמר אטו ארון גברא הוא ה"נ אטו חומש גברא הוא ועוד הא דקאמר קטן מצטרף היינו אפי' בלא חומש ועוד דלא חזינן בשום דוכתא דמהני אלא בעובדא דעבור השנה כשעולין בעליה בפרקי דרבי אליעזר (פ"ח) דקאמר בשלשה מעברין את השנה ר' אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ספר תורה ועושין עגולה וכו' ואין מזכיר שם שיהא הקטן אוחז הס"ת והתם נמי לא קאמר אלא ספר תורה העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ומיהו קאמר בירושלמי א"ר יוסי זמנין אכלית עם ר' חלפתא אבא ועם ר' חנינא בר סרסי חביבי ולא מזמנין עלואי עד שהבאתי שתי שערות ומשם משמע דלהצטרף לזמון לא עבדין עובדא עד שיביא שתי שערות הא לתפלה עבדי ומתוך ירושלמי זה פי' ר"י דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון וגם היה אומר ר"י שגם רבינו תם עצמו לא היה נוהג לעשות כן לעשות קטן סניף לעשרה ולא עשה מעשה והלכך אפי' חומש בידו לא מהני כדפירשנו כיון דלא אתהני קטן לבדו גם חומש בידו לא אתהני ומיהו. קטן פורח ויודע למי מברכין משמע שמברכין עליו גם בשלשה כבריינתא וליכא מאן דפליג וזה לשון רבינו שפוסק מסקנא דמלתא אין עושין קטן סניף לעשרה לזמון ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות כעובדא דר' יוסי ברבי חלפתא בירושלמי והא דאמרינן בירושלמי קטן וס"ת עושין אותו סניף אומר ר"י דגרס התם קטן לס"ת כלומר סניף לקריאת התורה קאמר ודוקא התם כדאיתא במגילה (פ"ג דף כג.) דקטן עולה למנין שבעה דקאמר הכל עולין למנין שבעה אפי' קטן אפי' אשה אי לא הוה משום כבוד צבור אבל לשאר דברים לא ואפי' אם אשכחן בשום דוכתא דקטן [וחומש מצטרף] אפי' לתפלה היינו דוקא העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ולפי' ר"ת חומש אינו מועיל כלל ביד קטן אבל קטן לחוד הוי סניף אבל תרי לא כדקאמר גבי עובדא דר' אליעזר ור"ת פי' דההיא דירושלמי דרבי יוסי בר' חלפתא דוקא בשלשה מיירי: **אביי** ורבא הוו יתבי וכו'. ואם תאמר היכי דמי אי הוו קטנים פורחים מאי רבותא הוה בהו שהביטו כלפי מעלה אלא צריך לומר דהאי לאו לאזמוני עלייהו קא מנסי להו כי היו קטנים טובא אלא לנסותינהו קא עביד שהיה בהם בינה: **תשעה** שאכלו דגן ואחד ירק מצטרפין. והכי הלכתא שאחד שאכל ירק או שתה כוס יין מצטרף ואפילו נברך שאכלנו יכולין לומר שהרי שתיה בכלל אכילה ויש שרוצים לומר דהיינו דוקא לזמון עשרה אבל לשלשה לא מצטרפי דהרי לעיל נמי מחמרינן טפי בצירוף שלשה מעשרה ומיהו בירושלמי תני שנים שאכלו פת ואחד ירק מזמנין וכן פסק ר"י בתוספתו והשר מקוצי מפרש דאין הלכה כאותה ברייתא דירושלמי חדא שהרי מסיק עלה התם מתני' כרבן שמעון בן גמליאל כלומר ורבנן פליגי דלא מצטרפי ואין הלכה כיחיד ועוד דא"כ קשה דרבי יוחנן אדר' יוחנן דהכא א"ר יוחנן דלעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר אפי' לא טעם אלא שתיה כעובדא דר"ש בן שטח ובירושלמי קא"ר יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית ומשמע אפי' מצטרף אלא ש"מ כאן לעשרה ובירושלמי איירי בזמון שלשה ולהשלים לעשרה אפי' איכא שנים ושלשה ששתו מצטרפין ושתיה בכלל אכילה ולא קפדינן אלא ארובא דמינכר: **עד** שיאכל כזית דגן. משמע שאם אכל כזית דגן שיכול להוציא אף אחרים שאכלו על השובע ותימה והרי כזית אינו חייב אלא מדרבנן והיכי

אתי דרבנן ופטר דאורייתא דהא אמרינן בפרק מי שמתו (ד' כ:) תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכים לו ולא מצי לאוקומי [הא] דשרו לקטן שיכול להוציא אביו אלא בדאכל אביו כזית דאתי קטן דרבנן שהגיע לחינוך ופטר אביו שאינו חייב אלא מדרבנן הא אם אכל אביו כדי שביעה אינו יכול לפטרו ופרש"י דמחויב דרבנן מחויב קרינן ביה אבל (תוספות)

קצ"א ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלכא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מצרכים מזמנין עליו. פירש רב האי גאון ז"ל: לית הלכתא לא כרבי יהושע בן לוי דאמר תשעה וקטן מטטרפין, ולא כוותיה דאמר תשעה ועבד מטטרפין, ולא כרב הונא דאמר תשעה וארון, ולא כוותיה בתשעה ונראין כעשרה, ולא כר' אמי דאמר דשנים ושבט מטטרפין, ולא כוותיה בשני תלמידי חכמים המחולדין זה את זה בהלכה, ולא כר' יוחנן בקטן הפורח עד שיביא שתי שערות, דאמרינן בתרה ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלכא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מצרכין מזמנין עליו, שאינו יודע למי מצרכין אין מזמנין עליו. והא ודאי לאו זיודע בלחוד אלכא שזודע והביא שתי שערות, דהא לרבי יוחנן בשהוא פורח כלומר סמניו פורחין והוא קרוב למי שהביא שתי שערות ואינו נראה אלכא דקדוק, ואפילו הכי אמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלכא עד שיכנס בכלל שלש עשרה ופרחו סימניו ויודע למי מצרכין. והאי דשחווה לאציי דנפק לאצראי ואחוי כלפי שמיא, לאו דוקא הא מילתא אלכא ראוהו שהוא יודע את צוראו ידיעה שלמה כדיעת גדולים ויודע ששכינתו בשמים. זהו תורף פירוש גאון ז"ל. ופירוש לפירוש דאנן לא דחינן צרייתא דאין מדקדקין בקטן מקמי הא דרב נחמן, אלכא פירושה דר' יוחנן הוא דדחינן דאיהו סבר דכולה מילתא תליא בצורת, ורב נחמן אמר דאפילו פורח אין מזמנין עליו עד שיהא כגדול דעעותיו וידע למי מצרכין, ופירוש פורח שהביא שתי שערות לאחר שזא לכלל שלש עשרה שנה, אלכא שאין סימניו גדולים כדי לכופ ראשן לעיקרן שהוא שער סימני גדלות ממש אלכא שהן פורחין ויוצאין, ולפיכך כל שהוא קטן כזה שלא נגמרו סימניו לגמרי מדקדקין אחריו ואם ידע למי מצרכין מזמנין עליו ואם לאו אין מזמנין עליו. אבל אם גמרו סימניו אין מדקדקין אחריו אלכא מזמנין עליו, ואין בודקין אחריו אם יודע למי מצרכין, והיינו דאמר רב נחמן קטן, כלומר שלא נגמרו סימניו עדיין לגמרי אפילו הכי אם יודע מזמנין עליו. והכין נמי אמרו צירושלמי (ה"ב) דאין מזמנין עליו עד שיביא שתי שערות, דגרסינן התם: אמר ר' ברכיה כמה זמנין אכלית עם ר' חלפתא אבא ועם ר' אינייא בר סיוי חביבי ולא זמינו עלי עד שהבאתי שתי שערות. ואף בתוס' רבותינו הצרפתים ז"ל הסכימו לכך. והרב אלפסי ז"ל כתב דכיון דקרי ליה קטן אפילו בן עשר בן תשע כשהוא

יודע למי מצרכין מזמנין עליו, וכן עשר בן תשע דנקט נראה מפני שהוא זמן חיטוב. ומיהו ראית הרב ז"ל אינה נראית בעיני ראייה, דשפיר קרי ליה קטן כל שלא גמרו סימניו. ותדע לך דהא בצרייתא קתני לה בהדיא קטן שהביא שתי שערות, ושערות קאמר ולא שומא, דאלמא בשהביא שתי שערות ונכנס בכלל שלש עשרה שנה קאמר, דאי לא, שומא בעלמא נינהו ואפילו הכי קרי ליה קטן. וטעמא כדאמרית דכל שלא גמרו סימניו להיותן גדולים לכוף ראשן לעיקרן עדיין קטן קרינן ליה, וכפשה דשמעתין וכדמפורש בירושלמי (סס) טפי עדיף למיעבד. תשעה שאכלו דגן ואחד אכל ירק מאטרפין. ואסיק אפילו שבועה שאכלו דגן ושלשה שאכלו ירק מאטרפין אכל ששה לא דרובא דמינכר בעינן. ודוקא לאיצטרופי אכל להוציא את הרבים ידי חובתן, עד לאכל כזית דגן. ושמעון בן שטח שהוציא ינאי וחביריו לדעתא דנפשיה הוא דעבד, כלומר ולא הודו לו חביריו. ולענין שנים שאכלו דגן ואחד ירק אפילו לאיצטרופי לא עד דאיכא תלתא דאכלי דגן. וכן כתב הרב ז"ל בהלכותיו. ואיתא נמי בהדיא בירושלמי דפרקין דגרסינן התם (פ"ז, ה"ב): רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית דגן, והא תני שנים פת ואחד ירק מזמנין, מתניתא דרשב"ג היא, פירוש דאמר בצרייתא דבסמוך עלה והיסב עמהם אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מאטרפין, וסבירא ליה דלית הלכתא כרשב"ג דרבנן פליגי עליה ולית הלכתא כותיה. והא דאקשינן מינה בסמוך לרבי חייה בר אבא ר"ר יוחנן, דילמא בגמרין סברי דלא פליגי עליה וכדטעי בה נמי דהוה סבירא להו דאפילו להוציא את הרבים אמרה. והא דאהדרינן איצטרופי הוא דמאטרף וכו', ולא דחי הא מני רשב"ג היא וחלוקין עליו חביריו, היינו טעמא משום דבעי לתרואה אליבא דכלהו תנאי וכקושטא דמילתא דאפילו רבן שמעון בן גמליאל לא אמרה אלא לאיצטרופי. ומיהו לענין אירוף של שלשה פליגי רבנן עליה. כך נראה לי. אכל בתוספות אמרו דאפילו לשלשה מאטרף. יהבו ליה כסא אחרינא ובריך ברכת מזונא. איכא למידק והא מכיון דיהבו ליה כסא קמיייתא הא איתסר להו לינאי וחביריו למיכל, ואם כן מעתה לא הוה חזי שמעון בן שטח לאיצטרופי בהדייהו, וכדאמרי לעיל (מו, א) שמואל ורב כרוך ריפתא, בתר דכרוך אתא רב שימי בר חייה הוה קא מסרהב ואכיל, אמר ליה רב מאי דעתיד דמאטרפת בהדן אנון גמרה לן סעודתין, ושמואל נמי לא אהדר ליה לרב אלא משום דאכתי לא איתסר להו למיכל דהא אי מייתו להו ארדיא וגוזליא אכלי. אלמא לכולי עלמא אי גמרי סעודה לגמרי לא מאטרף. ותיראו בתוספות דהא דינאי באמצע

סעודה אמרו כן מאן יהיב לן גברא למצרך לן. ולא נהירא. ולדידי מסתברא דבהא נמי
דעבד לגרמיה הוא דעבד. הא דאמרינן: איטרופי מאטרף אבל להוילא את הרבים ידי
חובתן עד שיאכל כזית דגן. איכא למידק ואפילו אכל כזית היאך מוילא מי שאכל
ושבע, דהא כזית דגן דרבנן, וכדאמרינן לעיל בפרק מי שמתו (כ, ב) אני אמתי ואכלת
ושבעת והם דקדקו על עצמן עד כזית ועד כביצה. ועל זה דחק עצמו הרב בעל ההלכות
ואמר דאינו מוילא אלא מי שאכל שיעורא דרבנן כמותו, וההיא דינאי וחבריו הוילא
תיובתא דהא אינהו מסתמא אכלו ושבעו ואפילו הכי הוילאן שמעון בן שטח, ועד כאן
לא אמרינן דשמעון בן שטח לגרמיה הוא דעבד אלא משום דלא אכל כזית דגן הא אלו
אכל כזית דגן מוילא לכולי עלמא. ומיהו אפשר היה לומר דכזית דאורייתא וכדמשמע
לעיל בפ' כיצד מצרכין (לח, ב) גבי רבי יוחנן דאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף.
וכן נמי משמע לקמן בפרקין (מט, ב) דר"מ ורבי יהודה מדאורייתא קאמרי ובקראי
פליגי ולרבי יהודה אכילה שיש בה שביעה קרי לכביצה. וההיא דפרק מי שמתו (לעיל
כ, ב) ר' עזירא הוא דקאמר לה, ולא קיימא לן כותיה. וההיא דר' לדוק דפרק שני
דמסכת סוכה (כז, א) דאמרינן התם וכשנתנו לר' לדוק אוכל פחות מכביצה נטלו ולא
בירך אחריו. יש לי לומר דדילמא ר' לדוק כר' יהודה סבירא ליה דכביצה בעינן ופחות
מכביצה לא מצרכין עליה כלל דשיעורא דרבנן ליכא כבפחות מכזית לר"מ. ואי נמי
לא בירך אחריו מעין שלש אבל בורא נפשות רבות בירך אחריו דהוא ברכה דרבנן
לשיעורא דרבנן וכפי הסברא שכתבתי בפ' כיצד מצרכין (לח, ב). אלא שאין נראה לי
כן, כמ"ס שם. ומכל מקום אכתי שמעתין לא מתרלא דשמעון בן שטח דלא אכיל כלל
היכי בריך עלייהו ברכת מזונא והיכי אמר נברך שאכלנו משלו, ומאן דמותיב נמי
מדתניא עלה והסיב עמהם אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל אלא גרוגרת
אחת מאטרף, היכי תיסוק אדעתיה דמי שלא אכל כלל ולא שתי אלא טבל בציר מוילא
את אחרים ידי חובתן בצרכת המזון ויאמר נברך שאכלנו משלו. ויש לומר מדאורייתא
אפילו לא אכל כלל ולא שתי אלא טבל בציר מוילא את אחרים ידי חובתן בצרכת המזון
ובלבד שיהא המצרך מן המחוייבין בצרכה כישראל גדול, ומשום דקיימא לן דכל המחויב
בדבר מוילא את הרבים ידי חובתן ואפילו ילא מוילא (ר"ה כט, א). ואף על גב דאמרינן
בירושלמי דמכלתין בפרק מי שמתו (ה"ג): תני כל מצוות שאדם פטור מוילא אחרים ידי
חובתן חוץ מצרכת המזון, והא תניא כל שאינו מחויב בדבר אינו מוילא הרבים ידי
חובתן הא אם היה חייב מוילא, אמר רבי לא שניא היא ברכת המזון דכתיב וְאֶכְלָהּ

וְשָׁבְעָהּ מִי שְׂאֵכֶל הוּא יִבְרַךְ. יֵשׁ לומר דההיא מדרבנן היא הא מדאורייתא אפילו בצרכת המזון אף על פי שיא לא מוּלֵּיא. והילכך בזמן שהוא מחויב בצרכה כלל באיזה צרכה שהיא אוקמוה אדינא דאורייתא ומוּלֵּיא אפילו מי שְׂאֵכֶל שְׁעוּרָא דאורייתא, אבֵּל כְּשֵׁלָא אֲכַל כֻּלָּל וְאִינוּ מִחֻיב עֲכָשׁוּ צְרַכְהָ כֻּלָּל אִינוּ מוּלֵּיא מִדְרַבְנָן. ומאן דמותיב מההיא דעלה והיסב קסבר דאפילו מחויב בצרכת צורא נפשות. ורבי שמעון בן שטח לא שמעינן ליה כולי האי, ודילמא סבירא ליה הכין צמי שהוא מחויב בצרכה דאורייתא כשותה יין שהוא מחויב בצרכת מעין שלש. ואנן למסקנא לא סבירא לן כוותיהו, אלא עד שיאכל כזית דגן דהוי מחויב בצרכת המזון ממנן מדאורייתא. ואי נמי סבירא להו דכזית מדרבנן, מכל מקום מחויב הוא בחיוב בצרכת המזון ממנן, ומי שְׂאֵכֶל הוּא יִבְרַךְ קרינן ביה להוּלֵּיא אפילו המחויב מדאורייתא. והא דברך שמעון בן שטח אכלנו והוא לא אכל אלא שתה כוס יין, תיראו בתוספות משום דשתיה בכלל אכילה. ומכל מקום אכתי קשיא לי דודאי מדקאמר נברך משמע דאיהו נפיק ידי חובתיה באותה ברכה ואנן קיימא לן דג' אינו פוטר מעין ג', וכדמוכח בהדיא בשמעתא דהביאו להם תאנים וענבים בתוך הסעודה וכדכתבינן התם בדוכתא (מא, ב). ולא עוד אלא היכי מטטרף עמהם, וכל שכן מי שלא אכל אלא שטבל עמהם צליר דהא כיון שזה אינו יורא בצרכתן היאך הוא מטטרף והיאך יזמנו עליו והוא אינו בן זימון. אלא שבזו יֵשׁ לומר דלהטטרף להזכיר את השם הוא דבעינן, ולא בעינן שיאכל דהא אמרינן לעיל (מז, ב) דארוּן מטטרף וקטן מוטל בעריסה מטטרף. ואף על גב דלא קיימא לן כותייהו מכל מקום שמעינן מינה דלצירוף הזכרת השם לזימון עשרה לא בעינן מחויב ממנן בצרכת המזון אלא כל שהוא גדול וחייב בצרכה כלל מטטרף. ואולי אף הוא אינו יורא ידי צרכתו דידהו אלא לזימון בלחוד הוא דמטטרף וחוזר ומברך בצרכתו לעלמו, דומיא דיואלא לשוק וקוראין לו ומזמנין עליו והולך לו וחוזר ומברך לעלמו, אבֵּל דשמעון בן שטח קשיא לי. ושמא שמעון בן שטח אף בזו לגרמיה הוא דעבד דסבירא ליה דג' פוטר מעין ג'. ואי נמי שאני יין דמיזן זיין כדאיתא בריש פרה כיאל מצרכין (לה, ב) וכענין שאמרו צפ"ק דמכלתין (יב, א) גבי תמרי פתח וברוך אדעתא דנהמא וסיים דתמרי יאל דאפילו אמר הזן את הכל יאל דתמרי נמי מיזן זיין, וההיא דהביאו לו תאנים וענבים דוקא תאנים וענבים אבֵּל תמרי לא. ומאן דמקשה מצרייתא דטבל עמהם צליר, לא דק, וכיון דאדחי לא דייקנן עלה כולי האי. וא"נ לזימון הוא דמטטרף ומוּלֵּיא אף את האחרים ידי חובתן בצרכת המזון והדר מהדר מצרכת צורא נפשות לעלמו. (רש"א)

טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף ולהוציא את הרבים ידי חובתם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אכל עלה ירק ושתה כוס של יין מצטרף להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב נחמן משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמד ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה: תנו רבנן סדר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע רבי אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד חכמים היינו תנא קמא איכא בינייהו דיעבד: תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר [\[דברים ח-ט\]](#) ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת הזמון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר [\[דברים ג-כה\]](#) ההר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת קל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן רבי אומר [אינו צריך] ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן אבל ברכת הזמון [\[תהילים לד-ד\]](#) מגדלו לה' אתי נפקא על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון הטוב והמטיב ביבנה תקנוה אין לי אלא לאחריו לפניו מנין תלמוד לומר אשר נתן לך משנתן לך רבי יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר [\[שמות כג-\]](#)

כה וברך את לחמך ואת מימך אל תקרי ובירך אלא וברך ואימתי קרוי לחם קודם שיאכלנו ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר **שמואל א ט- יג** כבאכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן ושמואל אמר כדי להסתכל ביפיו של שאול דכתיב **שמואל א ט-ב** משכמו ומעלה גבוה מכל העם ורבי יוחנן אמר לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מנין אמר ר' ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר **דברים ה-ג** על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר **שמות כד-יב** ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה וגו' ר"מ אומר ומנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה ת"ל אשר נתן לך ה' אלהיך דיינך בכל דין שדנך בין מדה טובה ובין מדה פורענות רבי יהודה בן בתירה אומר אינו צריך הרי הוא אומר טובה הטובה טובה זו תורה וכן הוא אומר **משלי ד-ב** כי לקח טוב נתתי לכם הטובה זו בנין ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון: תניא רבי אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בשלש בריתות

ה"י ובשבת מתחיל בנחמה. כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה בנין ירושלים קרי נחמה כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמנו: בצרכה שתקנו חכמים. בהטוב והמטיב: איכא בינייהו דיעבד. לרבנן בתראי מהדרינן ליה: דתנא קמא גרסינן אשך נתן לך זו הטוב והמטיב ולא גרסינן ביצנה תקנוה אלא דרבי: כשהוא שבע. מזה לצדך ולהודות על שבעו: כשהוא רעב. והוא צא להפיק את רעבו ע"י צרייתו של הקב"ה לא כל שכן שזה צריך לצדך להקב"ה יוחר: אינו צריך. לק"ו זה ולא גרסי' דרבי אשך נתן לך זה הטוב והמטיב: אלא וברך את לחמך. צדך על לחמך: כי הוא יצרך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים. למדך שטעון לצדך לפני אכילה על הזבח הוא אומר צדך אשך קדשנו במזותיו וזונו לאכול את הזבח והיכן זונו והבשר תאכל (דברים יב): וכל כך למה. היו מאריכות בדבריהן: שאין מלכות נוגעת בחברתה. לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאל היה נוטל את השררה משדכר

שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה: בין מדה טובה. התורה מדה טובה היא: ומלכות בית דוד בבונה ירושלים. שעל ידו נתקדשה ירושלים: לריך שיזכור בה ברית. בצרכת הארץ שעל ידי ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגורייך: לריך שיזכור בה תורה. שאף בזכות התורה והמלות ירשו את הארץ שנאמר למען תחיון ורציתם ובראתם את הארץ (דברים ח): לריך שיקדים ברית לתורה. כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחוננתנו: תורה נתנה בשלש בריתות. בשלשה מקומות נתנה תורה לישראל בסיני באהל מועד ובהר גרזים ובערבות מואב ובכל אחד נכרתה ברית כדתניא במסכת סוטה (דף לז). ארור בכלל וארור בפרט וכו' וכן באהל מועד שנא' (דברים כח) אלה דברי הברית אשר אה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב וכתוב (קס כט) ושמרתם את דברי הברית וגו': (רס"י)

תוספות קטן שהגיע לחינוך לא מיקרי מחויב דרבנן דאביו חייב לחנכו אבל עליו אין שום חיוב וקשה לפירושו מכל מקום כיון שאינו מן התורה אינו מוציא אחרים שמחויבים ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחויב מדרבנן דאם אינו מחויב אפילו מדרבנן אם כן אינו פוטר את אביו ובה"ג פירש דאחד שאכל כזית אינו יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה דלא אתי דרבנן ופוטר דאורייתא אבל כשלא אכלו גם האחרים רק כזית פוטר אותם ולא היא דהא סמכינן אעובדא דינאי וחבריו והם אכלו כדי שביעה ואפילו הכי קא חזינן דקא פטר להו שמעון בן שטח אלא נראה לחלק דקטן שאינו בר חיוב כלל דאורייתא אפילו אכל כדי שביעה הלכך אינו מחויב בדבר קרינן ביה ולכך לא מפיך ליה אי אכל שיעורא דאורייתא אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה כי אכיל כדי שביעה מחויב בדבר קרינן ביה אפילו לא אכל כלל כדאמר' בראש השנה (פ"ג ד' כט). כל הברכות אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין והיינו טעמא דכל ישראל ערבין זה בזה והוא הדין בברכת המזון אף ע"פ שיצא מוציא כדפרישית וכזית דגן אינו צריך אלא שיוכל לומר שאכלנו משלו: **מתחיל** בנחמה. פי' הקונטרס לאו דוק' מתחיל בנחמה ומסיים אלא כלומר דאין צריך להזכיר של שבת לא בפתיחה ולא בנחמה אלא באמצע אבל מתחיל ומסיים בנחמת ירושלים כמו בחול שאומר רחם וחותם בבונה ירושלים ויש שמתחילין בנחמנו וחותמים בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים ונותנים טעם לדבריהם דרחם הוי לשון תחנה ואין אומרים תחנונים בשבת אבל נחם אינו לשון תחנונים אלא כמו והנחם על הרעה לעמד (שמות לב) ולא נהירא דהכל משמע לשון תחנונים ואין להקפיד אפילו אי הוי לשון בקשה כדאמר בירושלמי דשבת בפרק אלו קשרים מהו לומר רוענו זוננו פרנסנו בשבת א"ל טופס ברכות כך הוא ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול: **ברית** ותורה. אין צריך להזכיר ברית ותורה וחיים ומזון דדי להזכיר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' דהיינו ברית ותורה והגמרא לסימנא בעלמא נקטיה: (תוספות)

רש"א הא דאמרינן: משה תקן להם ברכת הזן יהושע תקן להם ברכת הארץ וכו'. קשיא לי והא קיימא לן בסמוך דברכות אלו מדאורייתא נינהו. ויך לומר דמטבען הוא שטבעו להם, דאי מדאורייתא אם רצה לאומרה באי זה מטבע שיראה אומרה ואתו משה ויהושע ודוד ושלמה ותקנו להן מטבע לכל אחת ואחת בזמנה, וכדאמרינן לעיל בפרק כ"ד מזכרין (מ, ב) גמ' ועל כולם אם אמר שהכל יא, מנימין רעיא בתי דאכל אמר בריך מריה דהאי פיתא, אמר רב יא. ואקשינן מאי קא משמע לן אף על גב דאמרה בלשון חול יא, תנינא אלו נאמרינן בכל לשון וכו', איכטריך סלקא דעתך אמינא היכא אמרינן כי אמר בלשון חול יא היכא דאמרה כי היכי דתקינן לה רבנן אכל כי לא אמרה כי היכי דתקינן לה רבנן בלשון הקודש לא יא קא משמע לן. דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן ובדאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרינן כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים באותו מטבע שתקנו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית, והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ. מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה. פירש הרב אלפסי ז"ל בהלכות: מתחיל נחמנו ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. ואינו מחוור, דלמא יסנו את המטבע בשבת. ויך אומרים לפי שאין מבקשין לרכים בשבת ורחם הוא בקשת לרכים. ואינו נכון כלל, חדא דאף נחם דכותה. ועוד דטופס ברכות הוא וכדאמרינן בירושלמי (שבת פט"ו ה"ג) מהו לומר רוענו זוננו בשבת, ואמרינן דשרי דטופס ברכות כך הוא. והגכון כמו שפירש רש"י ז"ל דברכת בונה ירושלים עאמה קרויה נחמה. והכי קאמר מתחיל ומסיים בה כדרכו ובלבד שיזכיר קדושת היום באמצע, ולומר שאינו לריך להזכיר של שבת (באמצע) בפני עאמה כתפלה. ותדע לך מדאמרינן ר"א אומר הרואה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה וכו', וחכמים אומרים אין אומרה אלא בנחמה, אלמא ברכת בנין ירושלים קרויה נחמה וכן עיקר. ולפניו מנין וכו']. הא דאפליגו תנאי הכא בברכה ראשונה דפת מהיכא וכולהו סבירא להו דהויא דאורייתא, ולא קיימא לן כחד מינייהו, אלא ברכה שלפניה מדרבנן, וכסתמא דמתניתין דקתני בפרק מי שמתו (כ, ב) גבי בעל קרי על המזון מצדך לאחריו ואינו מצדך לפניו, כלומר משום דלאחריו דאורייתא ולפניו לאו דאורייתא, והוא הדין לברכת התורה שלאחריה כדאיתא התם בפרק מי שמתו (כא, א) דאמרינן התם אמר רבי יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן המזון וברכת המזון לפנייה מן התורה כו', ודחינן איכא למיפרך מה למזון שכן נהנה ומה לתורה שכן חיי העולם ועוד תנן על המזון מצדך לאחריו ואינו

דף

מט

א

וזו נתנה ביי"ג בריתות ר' אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מא' וכל הפוחת מא' הרי זה מגונה וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע את ישראל בבונה ירושלים הרי זה בור וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו מסייע ליה לר' אילעא דא"ר אילעא א"ר יעקב בר אחא משום רבינו כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות מאן דאמר צריכה מלכות קסבר דרבנן ומאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא: ת"ר מהו חותם בבנין ירושלים רבי יוסי בר' יהודה אומר מושיע ישראל מושיע ישראל אין בנין ירושלים לא אלא אימא אף מושיע ישראל. רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא פתח בחדא וסיים בתרתי אמר רב חסדא גבורתא למחתם בתרתי והתניא רבי אומר אין חותמין בשתים גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתיביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון ארץ דמפקא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דמפקא פירות מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים מקדש ישראל וראשי חדשים ישראל דקדשינהו לראשי חדשים מקדש השבת וישראל והזמנים חוץ מזו ומאי שנא הכא חדא היא התם תרתי כל חדא וחדא באפי נפשה וטעמא מאי אין חותמין בשתים לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות מאי הוי עלה א"ר ששת פתח ברחם על עמך ישראל חותם במושיע ישראל פתח ברחם על ירושלים חותם בבונה ירושלים ורב נחמן אמר אפי' פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים משום שנאמר **תהילים קמז-ב** בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס אימתי בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יכנס אמר ליה רבי זירא לרב חסדא ניתי מר ונתני אמר ליה ברכת

מזונא לא גמרינא ותנויי מתניי אמר ליה מאי האי אמר ליה דאקלעי לבי ריש גלותא ובריכי ברכת מזונא וזקפי רב ששת לקועיה עלי כחויא ואמאי דלא אמרי לא ברית ולא תורה ולא מלכות ואמאי לא אמרת כדרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא ברית לפי שאינה בנשים תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי ועבדת כרב: אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות מאי קמ"ל כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה והא א"ר יוחנן חדא זימנא א"ר זירא לומר שצריכה שתי מלכיות חדא דידה וחדא דבונה ירושלים אי הכי נבעי תלת חדא דידה וחדא דבונה ירושלים וחדא דברכת הארץ אלא ברכת הארץ מאי טעמא לא משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה בונה ירושלים נמי לא תבעי דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה ה"ה דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא אלא איידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים רב פפא אמר הכי קאמר צריכה שתי מלכיות לבר מדידה יתיב רבי זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך מקדש השבת אמר ליה מאן אמרה רב הדר יתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים א"ל מאן אמרה רב הדר יתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של ראש חודש אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה אי חתים בה אי לא חתים בה אי דידיה אי דרביה גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דרב נחמן טעה רב נחמן

רפ"י מילה נתנה צי"ג בריתות. צפרקת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתובים: תחלה וסוף. נודה ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך: מ"ד צריכה מלכות קסבר דרבנן. הלכך לאו צרכה הסמוכה לחברתה היא שאינה מצרכת הארץ: ומ"ד אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא היא. ומצרכת הארץ היא כדאמר לעיל (ד' מח): אשר נתן לך זה הטוב והמטיב והויא לה צרכה הסמוכה לחברתה ומיהו פותח צה בצרוך לפי שפתיחתה היא חתימתה שכולה הודאה אחת היא ואינה הפסקה ודומה לצרכת הפירות והמלות: בונה ירושלים לא. בתמיה אם חתם בונה ירושלים לאו חתימה היא הלכא עיקר צרכה לירושלים היא: אלא אימא אף מושיע. אם צא לחתום מושיע

ישראל ולא חתם בזונה ירושלים ילא שתשועת ישראל היא בנין ירושלים: פתח בחדא. כשהתחיל בצרכה לא אמר רחם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך אלא אחת מהן וכשחתם חתם בשתיים מושיע ישראל ובזונה ירושלים: אין חותמין בשתיים. שדומין לעושיין מלות חבילות כי היכי דאמר (פסחים קב:) אין אומר ב' קדושות על כוס אחד: מקדש השבת וישראל והזמנים. והכא ליכא למימר ישראל מקדשי לשבת וזמנים דאילו זמנים תלויין בב"ד לקדש חדשים ע"פ הראייה אבל שבת קדישא וקיימא: חוץ מזו ומ"ש הכא חדא היא. אין כאן אלא ברכת מקדש שמצדד להקב"ה שמקדש השבת והזמנים אבל מושיע ישראל ובזונה ירושלים תרתי מיילי נינהו ואין כוללים ב' דברים בצרכה אחת ולא גרס הא בהא תליא ובה"ג גרס הכי חוץ מזו ומ"ש הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחותמין בהו בשתיים אבל נחמה חדא מילתא היא ובחדא בעי למחתם ואינו נ"ל דא"כ אית ליה לרבי חותמין בשתיים והכא ה"ט דהא בהא תליא ולא היה לו לכלול ולומר אין חותמין בשתיים ועוד רבי כי אמרה לאו אנחמה אמרה: פתח בעל עמך ישראל כו'. דבעינן חתימה מעין פתיחה: ור"נ כו'. בזונה ירושלים תשועת ישראל היא דכתיב (תהלים קמז) בזונה ירושלים ה' ואז נדחי ישראל יכנס: לאו אורח ארעא ללא אמר מלכות שמים. בזונה ירושלים הלכך מהדר לה בהטוב והמטיב (ואומר מלך העולם הטוב והמטיב): שתי מלכויות. כגון אבינו מלכנו אדירנו צוראנו גואלנו קדושו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל וכו': לבר מדידה. שפותחת ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו': ויתב רב גידל וקאמר טעה כו' א"ל. רב הונא לרב גידל מאן אמרה: ולא ידענא. רבי זירא קאמר לה לא ידענא אי אמר רב גידל לזכרון ולשמחה אי לא אמר לשמחה ואי אמרה משמיה דרב אי לא אמרה: אי חתים בה. מקדש ישראל וראשי חדשים אי לא חתים: (רפ"ו)

תוספות מאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא. הקשה רש"י הואיל והיא דאורייתא אמאי פותחת בברוך הא סמוכה היא ותירץ דקצרה היא והוא הודאה בעלמא כברכת פירות וכברכת מצות ותימה אמאי שינו אותה יותר משאר ברכות הסמוכות שחותמות ולא פותחות הואיל ודאורייתא היא היה לנו להאריך בה ולחתום בברוך ולא לשנות משאר סמוכות וי"ל דאין ה"נ ולמאן דאית ליה שהיא דאורייתא היה חותם ולא פותח וכן איתא בתוספתא [פ"א] בהדיא ר' יוסי הגלילי היה מאריך בה וחותם ומיהו אנן קי"ל שהיא מדרבנן ולכך צריכה מלכות כדאמר צריכה שתי מלכויות בר מדידה: **לומר** שצריכה ב' מלכויות בר מדידה. חדא בזונה ירושלים דלאו אורח וכו' וגם בה אין יכולין לומר מלכות דהא סמוכה היא ע"כ אומרה בהטוב והמטיב והואיל ואמר בה מלכות בזונה ירושלים דלאו אורח ארעא וכו' אמר נמי דברכת הארץ אע"פ שהיא סמוכה לחברתה הואיל ולא נתקנו בזה אחר זה דיהושע תקן ברכת הארץ ומשה תקן ברכת הזן מש"ה נקט מלכות דלא הוי סמוכות

ומיהו אגן הואיל ונתקנו על הסדר אין אנו פותחין בברוך ויש שנוהגין לומר בבונה ירושלים מלכות: ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו'. וא"ת והא סמוכה היא וי"ל הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים כששכח רצה והחליצנו אין זה קרוי סמוכה וצריך פתיחה בברוך ובברכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכות אל חי וקים אי נמי אלהי אברהם היינו מלכות כדאמרין (לעיל ד' ז): משנברא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תתן לי (בראשית טו) ואם הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלע שבת ור"ח: (תוספות)

רש"א [קסבר לאורייתא]. והא לאמרי הגי תנאי הכא הטוב והמטיב לאורייתא, פירש רש"י ז"ל לאף על גב דהויא לאורייתא פותח בה בברוך, ואף על פי שסמוכה לחברתה שכולה הודאה אחת ודומה לברכת המלות. ואינו נכון, דמאי שנא משאר הברכות שלפניה שאין פותחות בברוך מחמת סמיכותן. אלא נראה ודאי דלמ"ד לאורייתא אינה פותחת בברוך, וכדמייטין ראייה לעיל מינה בריש פרקין (מו, א) לאמרינן תדע דהטוב והמטיב לאו לאורייתא שהרי פותחין בה בברוך, וכדלאמרינן נמי לקמן בסמוך מאן לאמר אינה כריכה מלכות קסבר לאורייתא. וא"ת אם כן מאי קאמר לעיל תדע ללאו לאורייתא שהרי פותחין בה בברוך דהא אמרת דלמאן לאמר לאורייתא לא פתחין בה בברוך. נראה לי דהכי קאמר תדע דסבירא לן ללאו לאורייתא דהא פתחין בה אגן בברוך. ועוד ראייה דלמאן לאמר לאורייתא אינו פותח אצל חותם מדתניא בתוספתא דפרק קמא דמכילתין (ה"ט) רבי יוסי הגלילי מאריך בה וחותם בה, ומשמע שהיה סובר שהיא לאורייתא ולפיכך היה מאריך בה וחותם בה ואינו פותח כשאר הברכות שחותם בהם ואינו פותח. גירסת הרב אלפסי ז"ל: אמר ליה חוץ מזו. ומאי שנא הנך כל חדא וחדא באפי נפשא כתיבא אצל הכא הדא בהדא תליא. ויש מי שגורס חוץ מזו איכא לאמרי התם נמי חדא היא. כלומר שהקב"ה מקדש את ישראל ואת הזמנים. ואף על פי שמזכיר קדושת השבת וישראל וקדושת הזמנים, מכל מקום אין זה כשתים שהכל קדושה אחת, אצל בנין ירושלים וישועת ישראל שני דברים מוחלקין הן. רב לא הוה אמר לא ברית ולא תורה ברית לפי שאינה בנשים, תורה לפי שאינה לא בנשים ולא בעבדים. כלומר: וכדי שלא יתקנו שתי מטבעות אינו מזכיר אפילו באנשים. והקשה הראב"ד ז"ל אם כן אפילו הארץ לא יזכיר לפי שאינה בעבדים, ואם יאמר שהנחלת את ישראל, אנו נוחלים הארץ והעבדים מודים עליה. ומסתברא שזו אינה קושיא, דברית ותורה אינה דבר תורה, והילכך לא טבעו חכמים מטבע אחד לאנשים ומטבע אחד לנשים ומטבע אחד לבעדים, אצל ברכת הארץ שהיא לאורייתא לא חלקה תורה, וטעמא נמי איכא דכולהו

נהנין בנחלת הארץ ושבועין מטובה ומפירותיה. והילכך אומר שהנחלת את ישראל והוא מודה בה מפני שהכל נהנין בה. מאי קמ"ל דהטוב והמטיב לאו דאורייתא נימא בהדיא הטוב והמטיב לאו דאורייתא. כלומר: לפי שאין דרכן של אמוראים לסתום אלא לפתוח ולפרש, אבל צברייתא דלעיל דפליגי יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב כריכה מלכות וחד אמר אינה כריכה מלכות, מאן דאמר כריכה סבר לאו דאורייתא ומאן דאמר אינה כריכה סבר דאורייתא ולא אקשינן נימא בהדיא דאורייתא או לאו דאורייתא, משום דמתניתין וברייתא אורחיהו למסתם. ואידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים. פירוש: ובדידיה לא אפקר לאדכורי מלכות שמים משום דהויא סמוכה לחברתה, וכל סמוכה אינה פותחת ואינו מזכיר בה מלכות. ומכאן שאין אומרים ומלכותך ומלכות בית דוד משיתך אלא הקם מלכות בית דוד. וכן נמי משמע דמאן דאמר בה אבינו מלכנו רוענו טעות הוה בידו, דאבינו מלכנו חשוב נמי מלכות, שהרי חד מהני דמדכרינן בהטוב והמטיב הוי האל אבינו מלכנו וחשבינן ליה כהזכרת מלכות. ומכל מקום יש להסתפק בזה הרבה שהרי באתה גבור אומרין מי דומה לך מלך ממית ומחיה, ובקדושת השם חותמין בימים שבין ראש השנה ויום הכפורים המלך הקדוש ובצרכת השיבה שופטינו המלך המשפט ובשאר הימים מלך אוהב לדיקה ומשפט, ובצרכת סליחה מחול לנו מלכנו, ובצרכת רפואה מלך רופא, ובאהבת עולם אבינו מלכנו בעבור אבותינו שבטחו בך, ובאמת ויציב מלכנו מלך אבותינו, וכן באמת ואמונה, וכן רבים בצרכות סמוכות. והדבר כריך תלמוד. ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו'. מסתברא דכל הני בשם נינהו וכן נמי חתימתן בשם. ואף על פי שאם היה מזכירן במקומן לא היו בשם, היינו משום דכל שהוא מזכיר בצרכה הסמוכה הרי הן נכללות בצרכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתימתה, דכל סמוכה הרי היא כאלו פותחת בברוך שפתיחת הראשונה כוללת את כולן. וכן נראית דעת רבותינו הדרפתיים ז"ל. אבל הראב"ד ז"ל כתב שאינו מזכיר בה שם אלא כמו שהיא נזכרת בגמ'. והרבה ברכות יש בלא שם כצרכת הזימון שהיא בלא שם ובלא מלכות. וטעמא דמלתא לפי שאינן ברכות קבועות, וכן בכל הברכות האמורות בפרק הרואה. ואינו מחוור, דאף ברכות האמורות בפרק הרואה כולן בשם הן, וכמו שמפורש שם בהדיא בירושלמי (ריש פ"ט), ואנו עתידין לכתוב שם (ד"ה הרואה) בסייעתא דשמיא. (רש"א)

והדר לרישא אמר ליה מאי טעמא עביד מר הכי אמר ליה דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר ברוך שנתן אמר ליה לאו איתמר עלה אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו אמר ליה רב אבין לרב עמרם מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון אמר ליה אף לדידי קשיא לי ושאלתיה לרב נחמן ואמר לי מיניה דמר שמואל לא שמיע לי אלא נחזי אנן תפלה דחובה היא מחזירין אותו ברכת מזונא דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל הכי נמי דאי טעי הדר אמר ליה אין דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר ברוך שנתן לאו איתמר עלה לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש: עד כמה מזמנין וכו': למימרא דרבי מאיר חשיב ליה כזית ורבי יהודה כביצה והא איפכא שמעינן להו דתנן וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שהיה בידו בשר קדש אם עבר צופים שורפו במקומו ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה עד כמה הם חוזרים רבי מאיר אומר זה וזה בכביצה ורבי יהודה אומר זה וזה בכזית אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה אביי אמר לעולם לא תיפוך הכא בקראי פליגי ר' מאיר סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית ורבי יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כביצה התם בסברא פליגי ר' מאיר סבר חזרתו כטומאתו מה טומאתו בכביצה אף חזרתו בכביצה ור' יהודה סבר חזרתו כאיסורו מה איסורו בכזית אף חזרתו בכזית: **מתני'** כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו בעשרה אומר נברך אלהינו בעשרה והוא אומר ברכו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא במאה הוא אומר נברך ה' אלהינו במאה והוא אומר ברכו ובאלף הוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי

ישראל באלף והוא אומר ברכו ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך עונים אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ר' יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכים שנאמר [\[תהילים סח-כז\]](#) במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל אמר ר' עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובים ואחד מועטים אומר ברכו את ה' רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך: **גמ'** אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל תנן בשלשה והוא אומר ברכו אימא

רש"י והדר לרישא. לתחלת צרכת המזון כדאמרין (לעיל דף כט:): גזי תפלה עקר את גליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הצרכה הוא עקירת רגלים: מי שיכל מירושלים. לעיל מיניה מיירי ההולך לשחוט את פסחו ונזכר שיס לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולצער ולחזור למזותו יחזור ויצער ואם לאו יבטל בלבו וכן מי שיכל מירושלים ונזכר שיס בידו בשר קודש ונפסל ביציאתו חוץ לחומה: אם עבר אופים. מקום שיכול לראות בהמ"ק: לפני הצירה. מקום בהר הבית שיס שם בית הדשן גדול ששורפין פסולי קדשים קלים כדאמרין בצבחים בפרק טבול יום (דף קד:): זה וזה. חמץ ובשר קודש: חזרתו כטומאתו גרסינן. שיעור חזרתו כשיעור טומאתו מידי דחשיב לענין טומאה חשיב זה לענין חזרה: מתני' בשלשה והוא אומר ברכו. דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. כלומר הכל שיה משראויים להזכיר את השם אין צריכין לשנות ובגמ' פריך הא קתני סיפא במאה והוא אומר כו': לפי רוב הקהל הם מצרכים. כמו שאמר שיס חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף ובין אלף לרבוא והא דקתני אחד עשרה ואחד עשרה רבוא ר"ע היא דאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רבים בין מועטים אף כאן אין חילוק הכי מוקי לה בגמרא: גמ' אל יוציא את עצמו. אע"פ שבארבעה הוא ראוי לומר לשלשה ברכו טוב לו שיאמר נברך ואל יוציא עצמו מכלל המצרכים: תנן בשלשה והוא אומר ברכו. אלמא הכי עדיף כלומר רבים אתם ואפילו איני עמכם: (רש"י)

תוספות אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל. וא"ת והא הוי ר"ח מיומי דלא להתענות בהון במגילת תענית וי"ל דה"פ אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פת שחייבנו בברכת המזון אבל ביום טוב צריך לאכול פת ותימה דאמרין בסוכה (פ"ב דף כז.). אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל חוץ מלילה הראשונה דיליף ט"ו ט"ו מחג המצות וי"ל דה"פ שאינו צריך לאכול בסוכה אם

לא ירצה אבל בשביל יו"ט צריך לאכול וא"ת מני"מ אם צריך לאכול בשביל יו"ט או בשביל סוכות ומיהו אומר רבינו יהודה דנפקא מינה כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה דהשתא אם לכבוד יו"ט שפיר אבל אם בשביל סוכה ביו"ט ראשון צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות אבל בשאר ימים אינו צריך והא דאמרין בפרק אלו דברים (פסחים ד' סח:) מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולה שתא משמע שהיה מתענה ביום טוב מפרש ר"י דבתענית חלום קאמר אבל בשאר תעניות אסור וסעודה שלישית של שבת היה מסופק ר"י דשמא אי בעי לא אכיל אלא מיני תרגימא כדפי' ר"ת כדאמרי' בסעודת סוכה ומיהו בכתובות פרק אע"פ (דף סד:) חשיב גבי משרה אשתו על ידי שליש שלש סעודות משל שבת א"כ משמע דכולן שוות ועוד כיון דילפינן ממן אלמא דשוות הן ומיהו אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הדר לרישא דודאי אי בעי לא אכיל הך סעודה רביעית כלל: **עד** כמה מזמנין וכו'. ה"ה ברכת המזון בלא זימון אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנין: **אם** עבר צופים. פירש"י בפסחים (פ"ג ד' מט.) מקום ששמו צופים ולי"נ דא"כ ה"ל למימר וכמדתו לכל רוח כדקאמר התם [צ.ג.] גבי מודיעים ולפנים אלא י"ל שאינו מקום וצופים הוי לשון ראייה וה"פ אם הרחיק מירושלים כ"כ שאינו יכול לראות ירושלים שורפו במקומו: **רבי** מאיר סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית. ואומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה כדאמר פרק מי שמתו (ד' כ:) וכי לא אשא פנים לישראל וכו' וכן אמרינן התם בן מברך לאביו ומוקים לה במאן דאכיל שיעורא דרבנן ופירש"י היינו כזית או כביצה ועוד אי כזית או כביצה הוי דאורייתא איזה שיעור דרבנן. וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף רבי יוחנן קאמר רבי יהודה בכזית ור' מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה עד כזית נראה דהלכה כר"מ בכזית אף על גב דבעלמא ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה בהא הלכה כר"מ דהא קים ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל דאינו מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית וכן לעיל גבי שאכל כזית מליח וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות ולענין שתיה אומר ר"י דיש להחמיר ולברך עליו אפילו בפחות ממלא לוגמיו אף על גב דלענין יום הכפורים ליתא לא ילפינן מינה לענין ברכה תדע דלענין ברכת המזון בכזית ולענין יום הכפורים עד דהוי דוקא ככותבת: נברך אלהינו גרסינן ולא גרסינן נברך לאלהינו בלמ"ד דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למי"ד כמו שירו לה' הודו לה' גדלו לה' אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון וכן מפורש בסדר רב עמרם: **אמר** ר"ע מה מצינו בבית הכנסת אחד עשרה וכו'. משמע דרבי יוסי הגלילי מודה בבית הכנסת מדקאמר מה מצינו וכו' כלומר שאתה מודה לי ומאי שנא דפליגי בברכת המזון ומודו בבית הכנסת ויש לומר דודאי לא חלקו בין עשרה למאה בתפלה דאלו נכנסים ואלו יוצאים ולא אדעתיה דש"צ אבל בברכת המזון שהן קבועין ומעורבין שם יחד אין לטעות בזה שאין יוצאין עד לאחר ברכת המזון: **לעולם** אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ופריך בירושלמי מן הקורא בתורה ומן החזן שאומר ברכו ומפרש כיון שאומר המבורך אין זה מוציא עצמו מן הכלל: **תנן** בשלשה והוא אומר ברכו. ס"ד השתא דברכו עדיף משום דברכו היינו צווי לברך את השם אבל נברך אינו אלא נטילת רשות: (תוספות)

קצ"ח לא שאנו אללך פתח בהטוב והמטיב אללך פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש. וכן הלכתא. וחוזר לראש פירש הר"ם צמ"ל (ברכות פ"ב, ה"ב) ורבותינו הלכפתים ז"ל: חוזר לראש הברכות כולן דהיינו הזן. וטעמא קאמרי שהרי כיון שאמר כל ברכות התורה אע"פ שלא גמר הטוב והמטיב כיון שהיא אינה אללך מדצריהם הרי

הוא כאילו גמר כל הברכה וחוזר לראש ממש. ואינו מחזור בעיני כלל, שאם אתה אומר כן אפילו כי לא פתח בהטוב והמטיב נמי יחזור לראש שהרי גמר כל ברכות התורה. אלא נראין דברי הראב"ד ז"ל (שם בהשגות) שכתב שאינו חוזר אלא לראש הברכה דהיינו בונה ירושלים, ללא גרעה ברכת הטוב והמטיב מן הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שחוזר לראש העבודה ואינו חוזר לראש התפלה. תפלה לחובה היא מחזירין אותו בברכת המזון דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו. פירוש: לאו למימרא ללא אכיל כלל, לראש חודש נמי אסור בתענית (תענית יז, ב), אלא דאי בעי לא אכיל פת, אלא מיני תרגימה דאינו טעון ברכה לאחריו שיזכיר בה מעין המאורע. ומינה שמעינן דהא דאסיקנא דבשבת וימים טובים דעל כרחיה אכיל מחזירין אותו, הני מיילי לילה הראשון של פסח וליל ראשון של סוכות דוקא, שהיא חובה באכילת פת דגמרינן לה חמשה עשר חמשה עשר מחג המלות שקבעו חובה הכתוב מצערב תאכלו מלות (שמות יב, יח), הא כולהו שאר עונות דיום טוב ואפילו דיום טוב ראשון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת, וכדאיתא נמי במסכת סוכה (כז, א) גבי י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, ומינה נמי שמעינן דבשבת ע"כ אכיל פת ומשום דכתיב ביה עונג ואין עונג בלא אכילת פת. ומיהו בסעודה שלישית כתב ר"ת ז"ל שאינו צריך לפת, והילכך אם טעה באותה סעודה אין מחזירין אותו. ואחרים אומרים שאף היא צריכה פת וכדמשמע קלת בכתובות בפ' המדיר (סד, ב) גבי אוכלת עמו ליל שבת ויומו. ושם כתבתיה בארוכה בס"ד. שבתות וימים טובים דעל כרחו אכיל הכי נמי דהדר א"ל אין, והאמר רב הונא טעה אומר ברוך שנתן וכו'. קשיא לי מאי קא מקשה מדר' הונא דהיינו נמי חזרתו כשחזר ואומר ברוך שנתן. ולאו מילתא היא, אלא דברוך שנתן לאו חזרה היא אלא כשחוזר לראש הוא שנקרא חזרה. ומכאן נ"ל להביא ראיה דהא דשמואל ודרב הונא לא פליגי אהדדי כלל, אלא רב הונא אמר לאפילו בשל ר"ח אם טעה ונזכר קודם שיפתח בהטוב והמטיב אומר ברוך שנתן, ושמואל נמי מודה בה. ושמואל אמר דאי פתח הטוב והמטיב בשל ראש חדש אינו חוזר ובהא אפילו רב הונא מודה בה דמסתמא לא עבדינן פלוגתא בינייהו. וכן פסקו הגאונים ז"ל והראב"ד ז"ל דברוך שנתן לאו חזרה היא. אבל הר"ז הלוי ז"ל חולק עליהם ואמר דשמואל ורב הונא פליגי. וקיימא לן כשמואל דבשל דבריהם הלך אחר המיקל. ודברי הגאונים ז"ל עיקר. והלכך ראש חודש שחל להיות בשבת כיון דעל כרחיה אכיל, אפילו טעה בשל ראש חודש בברכת המזון מחזירין אותו לראש הברכה דהיינו לנחמה, ואין צריך לומר בשלל פתח הטוב

והמטיב שאומר ברוך שנתן, ואפילו בכל ראשי חדשים נמי אומר ברוך שנתן. עד כמה מזמנין עד כזית. אורחא דמילתא נקט והוא הדין לכל ברכת המזון בלא זימון. אם עבר אופים וכו'. פירש רש"י ז"ל (פסחים מט, א): מקום היה סמוך לירושלים שקרוי אופים. והקשו עליו בתוספות שאם כן היה לו לשנות וכמדתו לכל רוח, וכענין שאמרו בפסח שני בפסחים (ג, ב) איזה היא דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ וכמדתה לכל רוח. אלא פירוש אופים כל שיכול לכפות משם את ירושלים, לפי שכשעבר מקום ראית ירושלים לא הטריחוהו לחזור ולשקוף לפני הצירה, אבל כל שהוא קרוב כל כך שעדיין רואה את ירושלים, הטריחוהו לחזור ולשקוף לפני הצירה כדי לביישו על שלא נזהר עליו. הבא בקראי פליגי ר"מ סבר ואכלת ושבעת, ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה, ואכילה כזית. ורבי יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה, הוי אומר כבינה. מכאן נראה דכזית לרבי מאיר וכבינה לרבי יהודה הוי דאורייתא דהא בקראי פליגי. ורב עוירא דאמר בפרק מי שמתו (כ, ב) דכזית וכבינה מדרבנן אית ליה כר' יוחנן דאמר מוחלפת השיטה. ומיהו אנו כאבוי סבירא לן דבתרא הוא. ויש מי שפירש דהכא אסמכתא בעלמא ולעולם מדאורייתא שביעה גמורה בעינן. ומיהו אף רבי יוחנן משמע דסבירא ליה דכזית מדאורייתא מדגרסינן בירושלמי בפרק כילד מצרכין (ה"א): ר' יוחנן נסיב זיתא וברידך לפניו ולאחריו והוה רבי חייל בר בא מסתכל ביה, א"ל רבי יוחנן בצלחה מה את מסתכל בי לית לך כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו, אית ליה ומה כריכה ליה מפני שגלעינתו ממעיטו, ולית ליה לר' יוחנן מפני שגלעינתו ממעיטו, אית ליה ומה עבד ליה רבי יוחנן בריה שאני שכן אפילו פרידה אחת של ענב ואפילו פרידה אחת של רמון מצדך עליו. ומיהו אפשר דמדרבנן קאמר. וקיימא לן כר"מ דאמר בכזית משום דסתם מתניתין כותיה, ורבי יוחנן נמי קאי כותיה דאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף, ולעיל (מת, א) נמי אמרינן ולהוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית גון דאלמא בכזית גון חייב ברכה לעצמו והילכך מוציא את הרבים ידי חובתן. מה טומאתו בכבינה וכו'. לפי מה שכתב ר"ת ז"ל דאוכלין אין מקבלין טומאה בפחות מכבינה ניחא. אבל לדברי רש"י ז"ל שכתב דאפילו כל שהוא מקבל טומאה כריך לפרש כאן דלטמא אחרינא קאמר. אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל. פירוש: שלא יאמר ברכו אלך נברך. והקשו עליו בירושלמי (פ"ז, ה"ג): הרי ברכת התורה הרי הוא אומר ברכו. אמר רבי אבין מכיון דהוא אומר המבורך הרי הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל. ע"כ. ואם תאמר והכתיב (תהלים לד, ד): יִגְדְּלוּ לַיהוָה אֱתָי. יש לומר דכיון דאמר

דף נ - א

אף ברכו ומ"מ נברך עדיף דאמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב תנינא ו' נחלקין עד י' אי אמרת בשלמא נברך עדיף מש"ה נחלקין אלא אי"א ברכו עדיף אמאי נחלקין אלא לאו ש"מ נברך עדיף ש"מ תניא נמי הכי בין שאמר ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו על כך והנקדנין תופסין אותו על כך ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם לאו כיצד רבי אומר ובטובו הרי זה ת"ח ומטובו ה"ז בור א"ל אביי לרב דימי והכתיב [\[שמואל ב ז-כט\]](#) ומברכתך יברך (את) בית עבדך לעולם בשאלה שאני בשאלה נמי הכתיב [\[תהילים פא-יא\]](#) הרחב פיך ואמלאהו ההוא בד"ת כתיב תניא רבי אומר בטובו חיינו הרי זה ת"ח חיים הרי זה בור נהרבלאי מתני איפכא ולית הלכתא כנהרבלאי אמר רבי יוחנן נברך שאכלנו משלו הרי זה ת"ח למי שאכלנו משלו הרי זה בור אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי והא אמרינן למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו א"ל התם מוכחא מילתא מאן עביד ניסי קודשא ב"ה א"ר יוחנן ברוך שאכלנו משלו הרי זה ת"ח על המזון שאכלנו הרי זה בור א"ר הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בג' דליכא שם שמים אבל בעשרה דאיכא שם שמים מוכחא מילתא כדתנן כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא: הא גופא קשיא אמרת אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אלמא כי הדדי נינהו והדר קתני במאה אומר באלף אומר ברבוא אומר אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' יוסי הגלילי הא ר"ע דתנן ר' יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכין שנאמר [\[תהילים סח-כז\]](#) במקהלות ברכו אלהים: אר"ע מה מצינו בבית הכנסת וכו': ור"ע האי קרא דרבי יוסי הגלילי מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדתניא היה ר' מאיר אומר מנין שאפ"י עוברין שבמעי אמן אמרו שירה על הים שנאמר במקהלות ברכו אלהים

ה' ממקור ישראל ואידך ממקור נפקא אמר רבא הלכה כר"ע רבינא ורב חמא בר בוזי אקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל רבינא לא צריכת הכי אמר רבא הלכה כר"ע אמר רבא כי אכלינן רפתא בי ריש גלותא מברכינן ג' ג' וליברכו יי יי שמע ריש גלותא ואיקפד וניפקו בברכתא דריש גלותא איידי דאוושו כ"ע לא שמעי אמר רבה תוספאה הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינון נפקין בזמון דידיה איהו לא נפיק בזמון דידיהו לפי שאין זמון למפרע: ר' ישמעאל אומר: רפרס בר פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גיבר קם קרא בספרא ואמר ברכו את ה' ואשתיק ולא אמר המבורך אוושו כ"ע ברכו את ה' המבורך אמר רבא פתיא אוכמא בהדי פלוגתא למה לך ועוד הא נהוג עלמא כרבי ישמעאל: **מתני'** ג' שאכלו כאחת אינן רשאים ליחלק וכן ד' וכן חמשה ו' נחלקין עד עשרה ועשרה אין נחלקין עד כ' שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזמון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכ"א מברכין: **גמ'** מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא ג' שאכלו כאחת חייבין לזמן הא קמ"ל כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו אינן רשאים ליחלק ל"א אמר רבי אבא אמר שמואל הכי קתני ג' שישבו לאכול כאחת אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכרו אינן רשאים ליחלק אי נמי כי הא דרב הונא דאמר רב הונא ג' שבאו מג' חבורות אינן רשאים ליחלק אמר רב חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' בני אדם אמר רבא

רש"י אף ברכו. ספיר דמי ומיהו טוב לו להיות בכלל המזכרים: תנינא. סיעתא לשמואל: ששה נחלקין. אם ראו ליחלק לשתי חבורות ולזמן אלו לעצמן ואלו לעצמן רשאין הן שהרי יש זימון כאן וכאן: עד עשרה. כלומר וכן ז' וכן ח' לשתי חבורות וכן ט' לשתי חבורות או לשלשה עד עשרה אבל אם היו עשרה חלה עליהן הזכרת השם ואם יחלקו לא יהיה שם הזכרה אין נחלקין עד שיהיו שם עשרים: ה"ג ואי אמרת ברכו עדיף אמאי ששה נחלקין. אם ירלו הא מעיקרא יכולין לומר ברכו והסתא תו לא אמרי: אלף לאו ש"מ. אף ברכו קאמר מתני' וכיון דמתני' אף ברכו קאמר מסתברא היא שטוב לו לאדם להיות מן המזכרים וסייעתא דשמואל וגירסא הכי איתא ששה עד עשרה ואי אמרת ברכו דוקא אמאי ששה נחלקין אלף לאו ש"מ אף ברכו ש"מ: תנ"ה.

דמתני' אף ברכו קאמר: והנקדנין. דווקנין תופסין אותו על שהוליא עאמו מן הכלל: ומטובו הרי זה צור. שממעט בתגמוליו של מקום דמשמע דבר מועט כדי חיים: בשאלה שאני. שהשאל שואל כעני על פתח שאינו מרים ראש לשאל שאלה גדולה: הרחב פיד. לשאל כל תאותך: חיים ה"ז צור. דהוליא עאמו מן הכלל: מתני איפכא. חיים עדיף שכולל את כל באי עולם: נצרך שאכלנו משלו. משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו: למי שאכלנו משלו. משמע מרובים הן זה זן את זה וזה זן את זה ולפי דבריו מצדך את בעל הבית: התם מוכחא מילתא. דבמעשה נסים ליכא למימר מרובין: דתנן על המזון שאכלנו. ולא קתני משלו: ואידך. עובדים ממקור נפקא ואנן ממקהלות דרשינן: הלכה כר"ע. בבהמ"ז דאחד עשרה ואחד עשרה רבוא: מצרכינן תלתא תלתא. ריש גלותא מאריך בסעודתו ואנן כל ג' וג' שגמרו סעודתן מזמנין בקול נמוך ויושבין אחר הברכה עד שגמר ריש גלותא ויזמנו הוא והיושבין אכלו בקול רם ולקמן פריך וניפקו בברכה דריש גלותא: שמע ריש גלותא. אם היו מזמנין י' י' היה כריך המצדך להגביה קולו ושמע ריש גלותא ויחרה לו שאנו עושין חבורה לעאמנו בפרהסיא אע"ג דמפקי נפשיהו מידי זמון של הזכרת השם וכי הדך מזמון ריש גלותא בהזכרת השם לאו אינהו נפקי ביה כדאמר רבה תוספאה דאין זמון למפרע אפ"ה ניחא להו בהכי משום דאושפי כולי עלמא שהיו שם מסובין רבים ואין קול המצדך נשמע: וצריך לדעתיה. לעאמו בלא זימון: למפרע. מצדריך וידי זמון לא ילא: פתיא. כלי חרס כדאמר (ע"ז ד' לג:) הגי פתיותא דבי מכסי: בהדי פלוגתא למה לך. טוב לך לאחוז דברי רבי ישמעאל שאף ר"ע מודה דכי אמר המצדך טפי עדיף אלא שאין כריך: מתני' אינן רשאין ליחלק. דאיתחייבו להו בזמון: וכן ד'. אין הג' מזמנין והיחיד יחלק מהם דאיהו נמי איקבע בחובת זמון: ששה נחלקים. כדי זמון לכאן וכדי זמון לכאן: עד עשרה. אצל עשרה אין נחלקים דאיתחייבו להו בזמון הזכרת השם עד שיהא עשרים ואז יחלקו אם יראו לשתי חבורות: גמ' ג' שצאו משלש חבורות. וכדמסיים רב חסדא שצאו מג' חבורות של ג' בני אדם בכל חבורה ונתחייבו אלו בזמון ועמד אחד מכל חבורה ונלטרו שאלה לחבורה אחת חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק שכבר הוקבעו ואפילו לא אכלו אלו השאלה משנלטרו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים: (רש"י)

תוספות אלא ש"מ נברך עדיף. לאו דוקא עדיף אלא כי הדדי נינהו ועדיף היינו חשוב כמו הקישא עדיף וגייש עדיף פ' איזהו מקומן (ד' מח.) ר"ל דההיקש חשוב ואין לבטלו מפני הג"ש וה"נ קאמר נברך חשוב כמו ברכו ולפיכך לא יוציא עצמו מן הכלל והקונטרס מוחק עדיף

ומיהו אתי שפיר עדיף כדפי': על המזון הרי זה בור. דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילו דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו: אמר רבא הלכה כר"ע. פירש ר"ח דהכי קיי"ל והלכך בין בעשרה בין במאה בין ברבוא אומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו אבל בגי' לא יזכיר על המזון כדאמר לעיל וגם בעשרה אם אינו רוצה להזכיר על המזון הרשות בידו ואומר ובטובו חיינו: שלשה שישבו לאכול כאחד. אף על פי שהיו חלוקין בככר שכל אחד ואחד אוכל מככרו אינן רשאים ליחלק כלומר אף על פי שהן חלוקין בככרות וס"ד אין זה צרוף ולא חל עליהם חובת זימון אפי"ה אינן רשאים ליחלק: אבל אי אקדימו ואזמינו עלייהו בדוכתייהו. פי' שאכל כל אחד מהשלשה והפסיק לשתים שהיו מסובין עמו עד הזן כדאיתא לעיל (דף מה:): פרח חובת זמון מעליהם כלומר פטורין מן הזמון ורשאים עתה ליחלק ורש"י לא פירש כן: (תוספות)

רש"א על המזון שאכלנו משלו הרי זה בור. וכן הלכתא דבשלשה כיון שאינו מזכיר שם אינו אומר על המזון שיראה כמי שמברך המזון, אבל בעשרה שמזכיר את השם מוכחא מילתא. וכדתניא כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהי ישראל אלהי הלצאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו משלו. ומיהו אף צ"י אינו מחויב להזכיר על המזון, אלא אם רצה לומר אומר ואם רצה שלא לומר הרשות בידו. וליברכו ביה עשרה עשרה שמע ריש גלותא ואיקפד. ואף על פי ששנינו עשרה אינן נחלקין עד שיהיו עשרים, הכא שאני דכיון דאי שמע ריש גלותא היה מונעם עד שיברך הוא עמהם ולא הו' שמעי דאוסי כולי עלמא, טוב להם ליחלק. ואי נמי לא היה מונעם כיון דאיקפד הו' זילותא דבי ריש גלותא, וגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה דרבנן והא דרבנן היא. אינהו נפקא בזימון ידיה. כלומר: שיזמנו עליו, והוא שיהא שם וכדאמרין בריש פרקין קוראין לו ומזמנין עליו. ודוקא בדקדים חד מנייהו, דתרי עדיפי ולא כל מניניה דחד לבטל תורת זימון מנייהו. אבל קדמו תרי ובריכו פרח זימון מנייהו, דתרי מבטלי תורת זימון מחד. וכן הלכתא. קא משמע לן כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל שלשה שישבו לאכול אף על פי שכל אחד אוכל מככרו אינן רשאים ליחלק. פירש ר"ח ז"ל דהא קמ"ל שאע"פ שכל אחד אוכל מככרו אפילו כן מאטרפס כיון דיסבו לאכול כאחד, וכהיא דתניא בפרק כיצד מברכין (מב, ב) עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך יסבו אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולן. וכן נראה מתוך גירסתו של הרב אלפסי ז"ל שהוא גורס בהלכותיו: א"ר אבא אמר שמואל הכי קתני שלשה שישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל לעצמו אינן רשאים ליחלק. ורבנו האי גאון ז"ל פירש קמ"ל דכיון שישבו לאכול ביחד אע"פ שלא התחילו בסעודה כיון שזקקו לאכילת זימון אינן רשאים ליחלק. וכן פירש הראב"ד ז"ל. ומיהו משמע שהתחילו קצת לאכול ואח"כ חזרו

פניהם זה לכאן וזה לכאן וגמרו סעודתן אבל אם לא התחילו כלל לא. וצירושלמי דריש פרחין (ה"א) נחלקו בדבר אם צריכין התחלה בכזית אי אפילו בפחות מכזית, דגרסינן התם: הכא איתמר אינון רשאין ליחלק וכה איתמר חייבין לזמן, אמר שמואל כן בתחלה כן בסוף, אי זהו בתחלה ואי זהו בסוף, תרין אמוראי חד אמר נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף. וחרנה אמר אכלו כזית זהו בתחלה גמרו לאכול זה בסוף. אי נמי כי הא דאמר רב הונא שלשה שבאו משלשה חבורות אינון רשאין ליחלק. פירש רב האי גאון ז"ל: אינון רשאין ליחלק מחבורתן הראשונה כי היכי דלא ליפקע תורת זימון מחבורתם, והיינו דאמר רב חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם, כלומר הא אלו באו מחבורה של ארבעה רשאין ליחלק משום דהא אכתי איכא תלתא בחבורה ראשונה דיכולין לזמן לעצמן. ולפי פירוש זה מתניתין הכי קאמר שלשה שיבאו לאכול אין אחד מהן רשאי ליחלק מהם אע"פ שמאטרף הוא עם אחרים מפני שהוא מפסיד זימון מחבורתו הראשונה, ואמר רבא לא שנו וכו', כלומר ואם מהרו אלו השלשה שבאו משלש החבורות וזמנו לעצמן פרה זימון מן החבורות הראשונות. ונראה לפי פירוש זה שהוא ז"ל גורס גירסא אחרת שאינה בספרים שלנו. וכך הוא גורס: אמר רבא ואי אזמין פרה זימון מינייהו, והא קמ"ל רבא דאע"ג דאמר רבה תוספאה לעיל הני תלתא דכרוך ריפתא בהדי הדדי וקם חד מיניהו ובריק לדעתיה אינהו נפיקי בזימון ידיה, התם הוא דוקא כשלא ילא זה השלישי ידי זמון, אבל הכא דנפק ידי זימון פרה זימון מינייהו. אבל בספרים שלנו גרסי: אמר רבא לא אמרן אלא דלא אזמין עלייהו בדוכתייהו אבל אזמין עלייהו בדוכתייהו פרה זימון מיניהו. ומתוך גירסא זו נראה דאדרבא הנשארים בחבורות הראשונות הם הם שיזמנו על אלו הנפרדים. והראב"ד ז"ל פירש: שלשה שבאו משלש חבורות אינון רשאין ליחלק, כלומר מחבורתם זאת השנית, ולומר שאם נרכו ללאת אלה השלשה הנפרדים מחבורתם ובאו להאטרף זה לזה ולזמן, אף על פי שלא הסבו ביחד ולא אכלו ביחד אפילו הכי כיון שנתועדו לזמן אינון רשאין ליחלק, ורב חסדא בא ופירש דברי רב הונא כלומר והוא שבאו ממקום חיוב, כלומר שחלה עליהם חיוב זימון בחבורתם דהיינו חבורה של שלשה שלשה בני אדם, ואמר רבא והוא דלא אזמין עלייהו השנים הנשארים בחבורתם הראשונה אלא שהם רואים עדיין לאכול ואלו השלשה הנפרדים צריכין ללאת, אבל אזמין עלייהו בדוכתייהו כשראו השנים שהשלישי רואה להפרד מהן מהרו וזמנו עליו אף על פי שאינו רואה להפסיק פרה זימון מיניה, והם ילאו בזימונו שאם לא ילאו בזימונו אמאי פרה זימון מיניה. הא דקתני

[במתניתין]: שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקלתן רואין אלו את אלו מטרפין לזימון. אורחא דמלתא נקט, ומיהו לאו דוקא בבית אחד דהוא הדין לשני בתים. וכדגרסינן עלה בירושלמי (ה"ה): לא סוף דבר בית אחד אלא אפילו שני בתים, אמר רבי יוחנן והם שנכנסו בשעה ראשונה על מנת כן. ונראה דאפילו לשתי חבורות שהיו בבית אחד נמי קאמר דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך דהוה ליה כהסבו יחד, וכן כתב הראב"ד ז"ל. ומכאן שאפילו לצרכת הזימון בעינן הסבה, ומתניתין דהסבו דפרק כילד (מב, א) בין בצרכת הלחם שהיא המויליא בין בצרכת הזימון היא. אבל ראיתי לגדולי המפרשים האחרונים ז"ל שפירשו אותה משנה דוקא בצרכת הלחם אבל צרכת הזימון אינה לריכה הסבה כפסטה דשמעתא דהתם דעל ההיא מתניתין. (רשב"א)

ב

-

נ

דף

ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו אמר רבא מנא אמינא לה דתנן מטה שנגנבה חציה או שאבדה חציה או שחלקה אחין או שותפין טהורה החזירה מקבלת טומאה מכאן ולהבא מכאן ולהבא אין למפרע לא אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה הי"נ כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מינייהו: ב' חבורות וכו': תנא אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן: אין מברכין על היין: ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו ב"פ הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידיים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידיים דברי ר"א וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"פ הגפן ואין נוטלין הימנו לידיים כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר' אליעזר א"ר יוסי ברבי חנינא מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר רב אושעיא בעינן מצוה מן המובחר ורבנן למאי חזי א"ר זירא חזי לקורייטי ת"ר ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת

ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתנא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא אין זורקין את האוכלין ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס ת"ר ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: א"ר רב יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד א' ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן ל"ק הא דתניא בולען במשקין והא דתניא פולטן במידי דלא ממאיס והא דתניא מסלקן במידי דממאיס

כ"י ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך. חבורות שפרשו אלו מהן ואזמון עלייהו דהני כגון אם היו ארבעה בכל חבורה ונשאר בכל אחת כדי זימון והפורקים הללו היו כריכים לנחת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתם: אבל אזמון עלייהו. דהני כגון שננטרפו אלו עמהם לזימון כדאמ' לעיל קורין לו ומזמנים עליו וזרכו החבורות ואלו לא היו שם אלא כדי נכרך וזרוך הוא ועכשיו הם באים לזכך לא מזמני דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא דר עלייהו: מטה טמאה שנגנבה חליה אלמא כיון דפלגוה. פקע שם מטה מינה ושם טומאה אע"ג דהדר הדרה והרי היא מטה לא הדרה טומאתה הכא נמי כיון דפקע שם שלשה מינייהו בהפרדס ושם זימון ע"י שזימנו הראשונים עליהם אע"ג דהדרי לכלל שם שלשה לא הדרי לכלל זימון אבל כי לא אזמון לא פקע חובת זימון מהן אף לפי פרידתם: אם יש שמש ביניהם. שמשמש לשתייהם: שמש מרפן. אע"פ שאין אלו רואין את אלו כגון יריעה פרוסה ביניהם: אין מזרכין עליו ב"פ הגפן. לפי שהיה יינס חזק מאד ואין ראוי לשתייה בלא מים הלכך אכתי לא אשתני למעליותא ולא זז מזרכתו הראשונה והרי הוא כענבים וזרכתו ב"פ העץ: ונוטלין ממנו לידים. דשם מים עליו דמי פירות בעלמא מקרי: משנתן לחוכו מים. שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים. לשון אחר הכי גרסי' יין עד שלא נתן לחוכו מים מזרכין עליו ב"פ העץ ואין נוטלין הימנו לידים משנתן לחוכו מים מזרכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלין הימנו לידים דברי רבי אליעזר וחכ"א בין כך ובין כך מזרכין עליו ב"פ הגפן ואין נוטלין ממנו לידים וטעמייהו דרבנן משום הפסד אוכלין כך מצאתי בהלכות גדולות אכל קידוש

והבדלה ובדקתה בתוספתא ולא גרסינן בה הכי אלא כמו שהוא בספרים: כר"א. לאמר נוטלין הימנו לידים ולא חייב להפסד אוכלין: למאי חזי. לשתייה למזכרין עליו ברכת היין: לקורייטי. פיישו"ן {פוישו"ן: שיקוי, משקה לרפואה} בלעז ובכסון חכמים אנומלית ואלונתית: אין מעבירים כוס מלא על הפת. שלא ישפך על הפת ותהא הפת בזויה: פתק. זרק: דסתנא. אמיניסטרישו"ן {מנה, משאת} בלע"ז מנה של בשר מבוסל: מידי דממאים. שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שבשלו כל לרכס ותותים: ללא ממאים. רמון ואגוז וכל דבר קשה: ממשיכין יין בלנורות. משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלים אותו בראש פי הגנור בכלי: בימות החמה. שאין טיט בדרכים: אצל לא גלוסקאות. שהרי אף בימות החמה הן נמאסין בזריקתן: בולען. בלא ברכה: פולטן. ומברך וחוזר ואוכלן: משקין. בולען שאי אפשר לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטם שמפסידן: פולטן במידי ללא ממאים. במה שנתנו בפיו ויכול לחזור ולאוכלן: (כ"ז")

תוספות **שחלקה** אחין או שותפין טהורה. תימה דאמר בסוכה (פ"ק דף טז.) מטה מטמאה אברים כגון ארוכה ושתי כרעים. ולי נראה דהתם מיירי שיכול להחזירה כאשר בתחלה ולתקנה שהכרעים בעין והדיוט יכול להחזירה. וא"ת אמאי לא פריך הכא מכל כלי שנשבר וטהור אלמא כיון דפלגיה פרח לה טומאה ולי"נ דשאני התם שאינו ראוי עוד להצטרף הכלי יחד ולקבל טומאה אפילו מכאן ולהבא ולא הוי דומיא דשלשה בני אדם דהוו ראויים עוד להצטרף לזמון: **שמש** מצרפן לזמון. וה"ה בשני בתים ובני אדם עומדים ומשמשין מזו לזו מצטרפין וכן איתא בירושלמי ובלבד שישמעו ברכת המזון מפי המברך והא דנקט במתניי בית [אחד] משום חדוש דסיפא דאפילו בבית אחד אם לאו אין מזמנין וכן בבית חתנים כשאוכלים בחופה בב' בתים ובני אדם משמשין מזו לזו מצטרפין ובלבד שישמעו ברכת המזון מפי המברך: **בורא** פרי העץ ונוטלין ממנו לידים. פירש"י כי לא נתן לתוכו מים לא הוי אלא כמי פירות ומכאן משמע דמי פירות כשרין לנטילת ידים ויש לחלק בין הני דאמרינן בפרק כל הבשר (דף קז.) דאחזותא קפדיתו ומיהו יש מפרשים לנטילת ידים בעינן מים דכתיב וידיו לא שטף במים: **כמאן** אזלא הא דאמר שמואל וכו' כר' אליעזר. לכאורה משמע ממאי דאמר ר"א נוטלין וכו'. ותימה דאמרינן בפרק במה טומנין (ד' נ:) אימר דאמר שמואל במידי דלא ממאיס במידי דממאיס מי אמר וא"כ היכי מוקים לה הא דשמואל כר"א דהא יין מידי דממאיס בנטילת ידים ובמידי דממאיס מודה שמואל ועוד קשה דהכא משמע דאין הלכה כשמואל מדמוקי לה כר"א ובפרק שני דביצה (ד' כא:) קאמר סתמא דגמי דסופלי לחיותא ביי"ט דמטלטלין להו אגב רפתא כשמואל משמע דקיי"ל כוותיה וי"ל דהכא לא קאמר אלא לדברי ר"א דסבר לה כשמואל ועדיפא מיניה קאמר שמתיר אפילו היכא דממאיס ולא נחת כאן אלא לפרש טעמא דר"א כדפירשנו ובה"ג אמר דהלכה כרבנן דהכא והלכה נמי כשמואל דכי קאמר שמואל הני מילי מידי דלא ממאיס אבל מידי דממאיס לא ודלא כפי"ר שפסק דלא כשמואל מדמוקי ליה כר"א אלא ודאי קיימא לן כשמואל כדפירשנו וא"כ מותר לסמוך הקערה בפת היכא דלא ממאיס וי"א דצריך לאכלו אח"כ ויש נוהגים לאכול דייסא בפת הואיל ואוכלין הפת אח"כ אבל במס' סופרים אוסרו דאמרינן

במס' סופרים (פ"ג) אין אוכלין אוכלין באוכלין א"כ היה אוכלן בבת אחת ושמה ההיא דלא כשמואל: מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים. תימה דאמרין לקמן ד' דברים נאמרו בכוס של ברכה חי ומלא וי"ל דבעינן שיתנו חי לתוך הכוס ואח"כ ימזגנו אי נמי בעינן חי מן החבית אי נמי קאי בכוס עצמו ומאי חי שלם כדאיתא במכות (ד' טז): ריסק ט' נמלים ואחד חי וכו' אלמא דאותו חי היינו שלם ה"נ בעינן שיהא הכוס שלם בלא שבירה: למאי חזי. פי' ולמאי אשתני לעילויא ומשני לקורייטי וכן הלכה כרבנן דדין חי מברכין עליו בורא פרי הגפן דאמרין (פסחים קח) שתאן חי יצא: אין זורקין את האוכלים. בהני שלשה מודה שמואל אין מעבירין כוס מלא על הפת וגם אין חותכין עליו בשר חי ואין זורקין את הפת אפילו לא ממאס וכן שאר אוכלין אסור לזרוק במידי דממאס: ולא בימות הגשמים. אע"פ שבאגוזים אין האוכל נמאס בתוכו מ"מ כשהן נופלים בטיט נמאסים ומיהו עכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך לזהר שלא יזרקום אלא במקום נקי: (תוספות)

קצ"א תנא אם היה שמש ביניהן שמש מלרפן. פירוש: בשאין רואין אלו את אלו אפילו הכי השמש מלרפן. ירושלמי (שם): רבי ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מליעתא דבי מדרשא ומזמן על אילין ועל אילין. כך הגירסא בספרים שלנו: ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים מצרכין עליו בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים, משנתן לתוכו מים מצרכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. וכן נראית גירסתו של רבנו שלמה ז"ל. ופירש הוא ז"ל עד שלא נתן לתוכו מים מצרכין בורא פרי העץ, זיינות שלהן שהן חזקים ולא אשתנו לעלוי וכענבים דמי עד שיתן לתוכו מים, ונוטלין ממנו לידים כלומר לנטילת ידים דשם מים עליו דמי פירות בעלמא מיקרו, ומשנתן לתוכו מים שם יין עליו ואין נטילה אלא במים. ומיהו קשה על גירסא זו קלת מלחמרינן בסמוך כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל כרכיו צפת כמאן כר"א, ואי איתא אפי' כר"א לא אזלא דהא לר"א נמי אין נוטלין ממנו כל היכא דאשכחיה במים. ועוד קשה לי (זה) על פירוש רבנו שלמה ז"ל דמיהא דר"א לא שמעינן אלא אי נפיק ביה ידי נטילה או לא, הא להתיר הפסידן לא שמעינן מדר"א כלל. ועוד קשה לפרוש דמי פירות פסולין הן לנטילת ידים ואפילו אחזותה הפדינן כדאיתא בחולין צפ' כל הבשר (קו, א). אלא נראה שלא נטילת ידים המכשירין האמר אלא לנטילת ידים [ל]נקיות בעלמא האמר ומשום הפסד אוכלין. וכן כתב הראב"ד ז"ל, דאלו לנטילת ידים המכשירין לאכילה האמר, אין כשר להם אלא מים כעין מקוה לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטבילה לתרומה, ואין עושין מקוה אלא מן המים וכתיב (ויקרא טו, יא) וַיִּקְדוּ לֹא שָׁטָף בַּמַּיִם. ומכאן סמכו חכמים לנטילת ידים (חולין קו, א). ומיהו אכתי קשה על הגירסא היכי יליף מינה דשמואל אזיל כר"א. ויש מי שפירש דמרישא האמר לאמר

נוטלין ממנו לידים. והא דקתני בסיפא משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים לאו משום הפסד אוכלין או בזיון קאמר אלא אין נוטלין למים אחרונים קאמר, וטעמא משום דכיון דחזי לברכה לא מזלזלינן ביה ליטול ממנו למים אחרונים. אבל הראב"ד ז"ל גורם דר"א בין ברישא בין בסיפא נוטלין ממנו לידים. ולענין פסק הלכה זהא דשמואל עושה אדם כל לרכיו בפת, איכא מאן דדחי לה לבר מהלכתא משום דקאי כר"א. ויש מי שפסק כשמואל, והני מילי במידי דלא ממאים כעין לסמוך את הקערה שאין בה אוכל שאם יפול עליו שימאסנו, וכן בשאר תשמישין שאינו נמאס בכך, אבל במידי דממאים לא. והא דמוקי לה כר"א משום דר"א שמעינן בהדיא דשרי אפילו במידי דממאים וכ"פ במידי דלא ממאים. אבל רבנן במידי דממאים כנטילת ידים ביין שמעינן להו דאסרי, ובמידי דלא ממאים לא שמעינן להו לא איסור ולא היתר, ודילמא אף רבנן מודו בה, והא דאמרינן כמאן כר"א בכל שכן קאמרינן. וכתבו בתוספות דמשמע נמי דאף שמואל גופיה מודה הוא במידי דממאים כיון דאסור, וכדאמרינן בשבת בפרק במה טומנין (ג, ב) בעו מיניה מר' ששת מהו לפלוג זיתים וכו', אמר להם וכי בחול מי התירו קסבר משום הפסד אוכלין, לימא פליגא אדשמואל דאמר עושה אדם כל לרכיו בפת, אמרי פת לא מאיס הני מאיסי. וכן נראה מדברי ר"ה גאון ז"ל, דכתב אין זורקין את הפת ולא שאר אוכלין דממאיסי, אבל דלא ממאיסי זורקין. ואף רבנו אלפסי ז"ל כתב כן. ויש שנוהגין לאכול דיסא בפת ואוכלין את הפת לבסוף אבל שלא לאכול את הפת לבסוף אסור. ומיהו במסכת סופרים (פ"ג, ה"ד) אסרו, דאמרינן התם אין נוהגין בזיון באוכלין ואין זורקין אוכלין ממהום למהום, לא ישב אדם על גבי קופה מלאה תמרים או גרוגרות, אבל יושב על קופה מלאה קטנית ועגול של דבילה. אין סומכין באוכלין ואין מכסין בהן ואין אוכלין אוכלין באוכלין אלא אם כן ראויין לאכילה, עד כאן. ושם אתיא דלא כשמואל, ומיהו חנו כשמואל קיימא לן כדאמרן. והא דתניא (לקמן) ממשכינן ביין בצנורות לפני חתן ולפני כלה אף על פי שנמאסים. התם משום דעיקר שמחת חתן וכלה בכך וכדי לשמחן שרי. וקליות ואגוזים דאסירי בימות הגשמים לפי שאין עיקר שמחתן בכך, אלא שמתוך שיש קלת שמחה בכך שרי בימות החמה. למאי חזי לקורייטי. לכאורה היה נראה לי מכאן שאין מצרכין בורא פרי הגפן לכולי עלמא עד שיתן לתוכו מים אלא אם כן בעו ליה לקורייטי, וכאותה שאמרו בשמן זית בריש פרק כילד (לה, ב) דמצרכין עליו בורא פרי העץ, ואוקימנא דוקא בדשתי ליה ע"י חניגרון, אלא שבתוס' פירשו דכיון דאישתני לעלוי לקורייטי מצרכין עליה לעולם בורא

פרי הגפן, וכדלמרינן בפרק ערבי פסחים (קה, ב) שתאן חי ילא אמר רבא ידי יין ילא ידי חירות לא ילא. והתניא בלעז במשקין. פירש ר"ח ז"ל דטעמא דבולעז בלא ברכה משום דכיון דהכניסן בפיו ממאסן ואדחו משתיה לכל אדם, והלכך אין להקפיד על ברכתן. וכן דעת הגאונים ז"ל דאינו מצרך עליהם כלל משום דהוה להו נראה ונדחה והואיל ואידחו אידחו, וכדלמרינן בסמוך צמי שאכל ושכח ולא בירך לאס גמר סעודתו שוב אינו מצרך דהואיל ואידחי אידחי ודלא כרבינא. אבל הראב"ד ז"ל פסק בהיהא כרבינא. והא דהכא בולעז ומצרך עליהם בשאין לו אלא הם, ואם יש לו זולתן פולטן ומצרך על האחרים ושותה, והביא ההיא דגרסינן בירושלמי (פ"ו, ה"א) דגרסינן התם: רב הונא אמר הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן אם היו אוכלין סולקן לכדדין ואין כאן בולעז. וכתב דמסתברא דהא דקאמר פולטן בשיש לו זולתן. ואני תמה היאך נפסוק הלכה כרבינא, ורבינא לא אמר לה אלא מהא דתנן גבי גר טבל ועלה בעלייתו אומר אשר קדשנו במצותיו וכו', ומסקנא דגמרא ולא היא התם מעיקרא גברא דחיא וכו', אבל הכא מעיקרא גברא חזי' והשתא הוא דלדחי ואמור רבנן הואיל ואדחי

א

-

נא

דף

במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד וליברך תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן משום שנאמר {תהילים עא-ח} ימלא פי תהלתך בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי: תנו רבנן אספרגוס יפה ללב וטוב לעינים וכ"ש לבני מעים והרגיל בו יפה לכל גופו והמשתכר הימנו

קשה לכל גופו מדקתני יפה ללב מכלל דבחמרא עסקינן וקתני וכל שכן לבני מעים והתניא ללע"ט יפה לרמ"ת קשה כי תניא ההיא במיושן כדתנן קונם יין שאני טועם שהיין קשה לבני מעים אמרו לו והלא מיושן יפה הוא לבני מעים ושתק אסור בחדש ומותר במיושן שמע מינה: תנו רבנן ששה דברים נאמרו באספרגוס אין שותין אותו אלא כשהוא חי ומלא מקבלו בימין ושותהו בשמאל ואין משיחין אחריו ואין מפסיקין בו ואין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו ורק אחריו ואין סומכין אותו אלא במינו והתניא אין סומכין אותו אלא בפת לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא תני חדא ללע"ט יפה לרמ"ת קשה ותניא אידך לרמ"ת יפה ללע"ט קשה לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא תני חדא רק אחריו לוקה ותניא אידך לא רק אחריו לוקה לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא א"ר אשי השתא דאמרת לא רק אחריו לוקה מימיו נזרקין אפילו בפני המלך: א"ר ישמעאל בן אלישע שלשה דברים סח לי סוריאלי שר הפנים. אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך מפני שתכספית ואמרי לה אסתלגנית של מלאכי חבלה מצפין לו לאדם ואומרים אימתי יבא אדם לידי אחד מדברים הללו וילכד אמר ריב"ל שלשה דברים סח לי מלאך המות אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני מרקד ובא לפניו וחרבי בידי ויש לי רשות לחבל ואי פגע מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ארבע אמות אי איכא נהרא ליעבריה ואי איכא דרכא אחרנא ליזיל בה ואי איכא גודא ליקו אחורא ואי לא ליהדר אפיה ולימא [\[זכריה ג-ב\]](#) ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך וגו' עד דחלפי מיניה: א"ר זירא א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף נוטלו בשתי ידיו ונותנו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד הדחה שטיפה חי ומלא תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ א"ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר [\[דברים לג-כג\]](#) ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה ר' יוסי בר חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא עיטור רב יהודה מעטרהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה בנטלי אמר ר' חנן ובחי אמר רב ששת ובברכת הארץ עיטוף רב פפא מעטף ויתייב רב אסי פריס סודרא

על רישיה נוטלו בשתי ידיו א"ר חנינא בר פפא מאי קראה תהילים קלד-
ב שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ונותנו לימין א"ר חייא בר אבא אמר ר'
יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי הואיל
וראשונים איבעיא להו ולא איפשט להו

כ"י במידי ללא ממאים נמי. למה לי פולטון לסלקינהו לכד אחד: יחזור ויאכל שום
אחר. כדי שיקריח יותר כלומר יוסיף על סרחונו ויעשה צרכה לצטלה. מי שאכל ושתה
ולא ברך. לפנייהם קאי אצרכת המוציא וצרכת היין: מהו שיחזור וכו': לאחר אכילה
ושתיה: הלכך. כיון דאם נזכר באמצע יכול לברך אפי' גמר סעודתו נמי יכול לברך: על
הטבילה. אלמא אע"ג דטביל הוא צרכה: התם מעיקרא לא חיזי. דרוב טבילות משום
קרי הם ובעלי קריין אסורים בצרכות שהם דברי תורה כדאמרין בפרק מי שמתו (ד'
כ:): ודחוי מעיקרא לאו דחוי הוא ולכי מתקן הדבר מצד אכל האוי מעיקרא איחזי וכיון
דגמ' אידחי והואיל ואידחי אידחי: אספרגוס. כוס שהיו שותים בכל בקר אליבא ריקנא
לרפואה: דצחמרא עסקינן. דאמרין לקמן בשמעתין אספרגוס ללע"ט יפה ואוקמינן
בשל יין וסימן לע"ט לב עין טחול: וכ"ש לבני מעים. קושיא היא כלו' דצחמרא קתני
וכ"ש לבני מעים: והתניא. לקמן לרמ"ת קשה אספרגוס של יין וסימן רמ"ת ראש מעים
תחתונות: כי תניא ההיא. דקתני וכ"ש לבני מעים: ציין מיושן. של ג' שנים כדתנן
בבבא בתרא (ד' נח). ישן משל אשתקד מיושן של שלש שנים: קונס יין שאני טועם.
כהקדש יהא עלי יין שאני טועם: אללא חי. יין חי שאינו מזוג: אין מפסיקין בו. אללא
שותהו צבת אחת: ואין סומכין אותו. לאכול אחריו מיד: דצחמרא. סמיכתו צפת:
דצכרא. סמיכתו צמינו אם שכר תאנים סומכו בתאנים ואם של תמרים הוא סומכו
בתמרים: לוקה. בחולין: דצחמרא. לא ירוק: דצכרא. אם לא רק מים הבאים בפיו
אחריו לוקה: אפילו בפני המלך. ירוק ואל יסתכן: סוריאל. מלאך חסוד לבא לפני
הקב"ה: אל תטול חלוקך. שחרית מיד השמש אללא אתה בעלמך טלהו ממקום שהוא
שם ותלצשנו: תכספית. שם חבורת שדים: איסתלגנית. שם חבורת מלאכי חבלה: אימתי
יבא אדם לידי אחד מן הדברים הללו וילכד. רבי ישמעאל עלה לרקיע על ידי שם
צברייתא דמעשה מרכבה: גודא. כותל: כוס של צרכה צרכת המזון: הדחה ופטיפה
וכו'. כולהו מפרש להו ואזיל: מן הקרקע. אם ע"ג קרקע הסב ואם על גבי שלחן
מגביהו מן השלחן: צמתנה. דרך דורון וחשיבות: לאנשי ביתו. לאשתו: חי. שמוזגו במים
לאחר שנתנו בכוס חי אכל לברך עליו חי הא אמרן צמתני' אין מצרכין אי נמי חי

בלע"ז פריש"ק (טרי, שרה עכשיו נמזג) להביאו מן החצית לשמו: מעטרהו בתלמידים. תלמידיו סובצין אותו כשהוא מצדך: בנטלי. כוסות: וצברכת הארץ. כשמגיע לצברכת הארץ מוסיף עליה: מעטף. בטליתו: (רש"י)

תוספות מעיקרא גברא לא חזי. תימה והלא טמא אינו אסור לברך ובקונטרס פירש דבעלי קריין אסורים בדברי תורה וי"ל דמיירי בטבילת גרים ומפני אותה טבילה הצריכו לכל שאר טבילות לברך לאחר טבילה וכן בנט"י שפעמים אדם בא מבית הכסא ואין אדם ראוי לברך עד לאחר הנטילה נהגו העם לברך כל שאר ברכת ידים לאחר נטילה: אין לנו אלא ארבעה דברים. ומיהו לא משמע (כך) דפליג ר' יוחנן אההיא דנותנו לימינו כדאמר' לקמן א"ר יוחנן ראשונים שאלו מהו שתסייע שמאל לימין משמע שכן היו נוהגים. ומיהו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירים על עצמן והיו נוהרים בכולן ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה: **שטיפה** חי ומלא. ירושלמי דסוף פירקין א"ר אחא שלשה דברים נאמרו בכוס של ברכה מלא עיטור ומודח ושלתן מקרא נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' שבע עיטור רצון מודח ומלא כמשמעו: **שטיפה** מבחוץ והדחה מבפנים. ופי' ר"י דוקא שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה בלאו הכי שפיר דמי דלא בעינן אלא שיהא כוס של ברכה יפה: **זוכה** לשני עולמות. פי' הרב רבי יוסף ממרשיליי"א מדהוה ליה למכתב ים ודרום רש וכתב ירשה הרי יו"ד ה"א יתירה וביו"ד ה"א נבראו שני עולמות כדאמרין בהתכלת (מנחות ד' כט:) כי ביה ה' צור עולמים (אל תקרי צור אלא צר וכו'): **שמאל** מהו שתסייע לימין. בכוסות גדולות מיירי או בראש חדש טבת שחל להיות בשבת שהוא בחנוכה או בנישואין וצריך להאריך בברכת המזון: (תוספות)

רשב"א א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ד' דברים בלבד, הדחה ושטיפה חי ומלא. ונראה שאלו דוקא מעכצין ולא האחרים ור' יוחנן לעיכובא קאמר, אבל מ"מ לכתחלה ולמאות מן המוצחר בעינן כולהו, כדחזינן להו לרב יהודה ולרב חסדא דמעטרי ליה חד בתלמידי וחד בנטלי. ואבעיא לן נמי שמאל מהו שתסייע לימין וא"ר אשי הואיל וראשונים לא אפשיט אנו נעביד לחומר. ואף מדברי הראב"ד ז"ל נראה כן. חי ומלא. וא"ת והא אמרינן לעיל א"ר יוסי ב"ר חנינא מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מצרכין עליו עד שיתן לתוכו מים. על כן פירש רש"י ז"ל שנתנו חי בכוס ואחר כך מוזגו בתוך הכוס, ואי נמי שמוציאו מן החצית לשמו. ובתוס' פירשו חי על הכוס ממס כלומר שיתן בכוס שלם, ושלם קרוי חי וכדאמרין במכות (טז, ב) ריסק ט' נמלים ואחד חי כלומר ואחד שלם. והנכון שכולם מה שכתב ר"ת ז"ל ללא חי ממס קאמר אלא מזוג ולא מזוג קרי חי, וכדאמרין בסנהדרין (ע, א) ולאפוקי שלא ימזגנו לגמרי. והא דאמרין בשבת צפ' המוציא (עו, ב) כוס של ברכה לריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית דאלמא משמע דמזגינן ליה לגמרי, יס לומר דחי דהיינו מזוג ולא מזוג עד צברכת הארץ, מסס ואילך מזוג ליה לגמרי כדאמרין בסמוך לפי גרסת קתה ספרים חי

אמר רב ששת עד ברכת הארץ. ויש ספרים נמי דגרסי רב ששת מוסיף בצרכת הארץ, כלומר מוסיף מים בצרכת הארץ. וכתב הראב"ד ז"ל חי עד ברכת הארץ, ולא ידענא מאי מעליותא היא, וכל העשרה דברים למעליותא נינהו. ואפשר שהוא מעין שובע, והמזיגה שהיא צאה אחר כך היא תוספות על הצרכה והכשירה לשתייה. והאידנא נהוג עלמא דללא למיחש לחי עד ברכת הארץ, לפי שאין שותין אותו חי כל עיקר. ולפי מנהגם אמרו כן בגמרינן. הדן עלך פרק שלשה שאכלו (רפז"א)

דף נא - ב

אנן נעבד לחומרא ומגביהו מן הקרקע טפח א"ר אחא ברי חנינא מאי קראה [\[תהילים קטז-יג\]](#) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ונותן עיניו בו כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה ומשגרו לאנשי ביתו במתנה כי היכי דתתברך דביתהו עולא אקלע לבי רב נחמן כריך ריפתא בריך ברכת מזונא יהב ליה כסא דברכתא לרב נחמן א"ל רב נחמן לישדר מר כסא דברכתא לילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר [\[דברים ז-יג\]](#) וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך תניא נמי הכי ר' נתן אומר מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך אדהכי שמעה ילתא קמה בזיהרא ועלתה לבי חמרא ותברא ד' מאה דני דחמרא א"ל רב נחמן נשדר לה מר כסא אחרינא שלח לה כל האי נבגא דברכתא היא שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי א"ר אסי אין מסיחין על כוס של ברכה ואמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורענות מאי כוס של פורענות א"ר נחמן בר יצחק כוס שני תנייה השותה כפלים לא יברך משום שנאמר [\[עמוס ז-יב\]](#) הכון לקראת אלהיך ישראל והאי לא מתקן א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך :

רש"י אנו נעבד לחומר: שלא תסייע שמאל לימין בשעת ברכה: שמעה ילחא. שלא יקגר לה כוס של ברכה: קמה בזיהרא. עמדה בכעס: כל האי נבגא דברכתא היא. כל יין שבחבית ככוס של ברכה הוא שתי ממנו: נבגא. כוס כמו לשתי מר אנבגא: ממנהדורי מילי. ממחזירי בעיירות ירבו תמיד דברים: ומסמרטוטי כלמי. וממשחקי בגדים בלויים וממורטיים ירבו כנים. כנים מתרגמי' כלמתא: אין מסיחין. משאחזו עד שיברך: כוס שני. שהוא של זוגות והעומד על שלחנו ושתי זוגות ניזוק על ידי שדים: כפלים. זוגות: הכון לקראת. בדברים נאים ולא בדברי פורענות: מסב. במטה דרך הסבה: והלכתא בכולהו יושב ומברך: (רש"י)

תוספות אין מסיחין על כוס של ברכה. פירש"י שלא יסיח (דעת) המברך משנתנו לו כוס של ברכה וה"ה המסובין שאין רשאים להסיח דבעינן שיתכוין שומע ומשמיע וגם אין להפסיק השומעים בשיחת חולין כמו שאין המברך רשאי להסיח ואע"פ שאמר התם (פרק בתרא דר"ה ד' לד:) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא משמע שהשומע סח בינתים ואפילו הכי יצא אך לכתחלה אין לעשות כן ומיהו נראה דהיינו דוקא בשעה שהמברך שותק מעט בין ברכה לברכה אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפילו בדיעבד לא יצא: **והלכתא** בכולהו יושב ומברך. לפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בה להיות יושב ומברך שהרי עשרה דברים נאמרו בו מה שאין כן בשאר ברכות והוא נוטריקון ואכלת ושבעת שב עת וברכת לברכת המזון מפי רבי משה אלברט: (תוספות)

רש"י מתני': אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה וכו'. והא ללא חשיב הכא בירך על הפרפרת, שהיא מחלוקת שנויה, דב"ש אמרי ללא פטר אפילו מעשה קדרה ופליגי (ב"ש) [ב"ה] עלייהו כדאיתא התם בגמ' (מז, ב). יש לומר לכיון שהזכיר שם בירך על הפרפרת שלפני המזון וכו' איירי נמי בבירך על הפרפרת לא פטר את הפת, ואגב ההיא אמר וב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה, וכיון דתנא לה לעיל לא חשו להזכירה כאן. אבל ההיא דקתני בביריתא בפרק כילד (מג, ב) בכוס יין ושמן ערב, קשיא לי אמאי לא חשיב לה הכא דאף היא פלוגתא דב"ש וב"ה בסעודה, דקתני בית שמאי אומרים אוחז שמן בימינו ויין בשמאלו מצדד על השמן ואחר כך מצדד על היין ובית הלל אומרים אוחז יין בימינו ושמן בשמאלו מצדד על היין וכו'. ובתוספתא דפרקין (פ"ה, ה"ל) מנו לה בהדי הני דמתניתין שיש בין בית שמאי ובית הלל. גמרא: וכבר קדש היום. פירוש: משעת קבלה, ואפילו קדם וקדש על הכוס בערב שבת מכל מקום הרי הוא אסור במלאכה משעה שהוא אומר קדושה על הכוס, ועוד דברוב אין מקדשין עד שתחשך. והכי נמי משמע בירושלמי שהרי אמרו בפרק תפלת השחר (כו, ב) מתפלל אדם של מולאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס, ואפילו כן אמרינן בירושלמי

(בפרקין ה"א) גבי הא דהכא: א"ר מונא מדברי שניהם יין והבדלה הבדלה [קודמת]. כלום טעמן דב"ש אלא שכבר נתחייב בקדושת היום, [וכאן הואיל ונתחייב בהבדלה] עד שלא בא היין הבדלה קודמת, ע"כ בירושלמי. ואע"פ שפעמים שמזדילין קודם שתחשך כמו שכתבתי, אלא שאין הולכין בהן אלא אחר הרוב, ואי נמי דכי מטי שקיעה ראשונה של חמה חשיב כיום הבא וכבר קדש היום, וכבר הל חיוב הבדלה צמודאיי שבת. שהיין גורם לקדוש שתאמר. ולאו דוקא יין, אלא יין או פת היכא דחביבא ליה, הא בלאו הכי לא דאין קדוש אלא במקום סעודה. (רשב"א)

פרק שמיני - אלו דברים

מתני' אלו דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובי"ה אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום ב"ש אומרים נוטלין לידיים ואח"כ מוזגין את הכוס ובי"ה אומרים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידיים ב"ש אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן ובי"ה אומרים על הכסת ב"ש אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידיים ובי"ה אומרים נוטלין לידיים ואח"כ מכבדין את הבית ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה ובי"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה ב"ש אומרים שברא מאור האש ובי"ה אומרים בורא מאורי האש אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך ובי"ה אומרים יברך במקום שנזכר ועד מתי מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו בא להן יין אחר המזון אם אין שם אלא אותו כוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון ובית הלל אומרים מברך על המזון ואח"כ מברך על היין ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה: **גמ'** תנו רבנן דברים שבין ב"ש ובי"ה בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא

וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתאמר דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר קודם והלכה כדברי ב"ה מאי ד"א וכי תימא התם תרתי והכא חדא הי"נ תרתי נינהו ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר קודם והלכה כדברי ב"ה פשיטא דהא נפקא בת קול איבעית אימא קודם בת קול ואיבעית אימא לאחר בת קול

רש"י אלו דברים וכו' בסעודה. שנחלקו בהלכות סעודה: מצדך על היום. בקידוש שבתות וימים טובים: ואחר כך מוזגין את הכוס. יין הבא לפני המזון כדאמרינן בפרק כ"ל. מצרכין (דף מג.) הסבו אע"פ שנטל כו' הביאו להם יין וכו' וקאמרי ב"ש נוטלין לידים ואחר כך שותים את הכוס ואוכלים סעודתם בההיא נטילה וב"ה אומרים מוזגין את הכוס ושותין אותו ואחר כך נוטלין לידים וטעמא דתרוייהו מפרש בגמרא: מקנח ידיו במפה. מנטילת מים ראשונים: ומניחה על השולחן. ומקנח בה ידיו תמיד מזוהמת התבשיל: וב"ה אומרים. על הכר או על הכסת יניחנה אחרי כן ושם יקנח בה ידיו תמיד וטעמא מפרש בגמ': מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם אם הסבו על גבי קרקע מכבדים את הקרקע או אם הסבו על השלחן מכבדין את השלחן משויורי אוכלין שנתפזרו עליו: ואחר כך נוטלין לידים. מים אחרונים: נר ומזון. מי שאין לו אלא כוס אחד במואלאי שבת מניחו עד לאחר המזון וסודר עליו נר ומזון ובשמים והבדלה כו': אין מצרכים על הנר ועל הבשמים של עכו"ם ושל מהים. טעם דכולהו מפרש בגמרא: שיאותו. שיהו נהנים ממנו: עד כדי שיתעכל המזון. מפרש שיעורא בגמ': מצדך על היין. בגמרא מפרש פלוגתייהו: עונין אמן אחר ישראל המצדך. אפילו לא שמע אלא סוף ברכה אבל לא לאחר כותי שמה צדך להר גרזים: גמ' שהיום גורם ליין שיבא. כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש: וכבר קדש היום. משקבלו עליו או מאלת הכוכבים: ועדיין יין לא בא. לשלחן וכסם שקודם לכניסה כך קודם לברכה: שהיין גורם לקדושה שתאמר. שאם אין יין לא מקדשין והמקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת: תדיר קודם. נפקא לן במסכת זבחים מהאי קרא דכתיב במוספין מלכד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה מלכד משמע לאחר שהקרבתם התמיד תקריבו המוספין וקא דרשינן אשר לעולת התמיד קרא יתירה למילף דבשביל שהיא תמיד הקדימה הכתוב ומכאן אתה למד לכל התמידין: (רש"י)

ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול וסברי בית שמאי דברכת היום עדיפא והתניא הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואחר כך אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשן כולן לאחריו והא ממאי דב"ש היא דלמא ב"ה היא לא ס"ד דקתני מאור ואח"כ בשמים ומאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא ב"ש דתניא א"ר יהודה לא נחלקו בית שמאי וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים ב"ש אומרים מאור ואחר כך בשמים וב"ה אומרים בשמים ואחר כך מאור וממאי דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה דילמא בית הלל היא ואליבא דרבי מאיר לא ס"ד דקתני הכא במתניתין בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה ובית הלל אומרים נר ובשמים מזון והבדלה והתם בברייתא קתני אם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשן כולן לאחריו שמע מינה דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה ומכל מקום קשיא קא סברי בית שמאי שאני עיולי יומא מאפוקי יומא עיולי יומא כמה דמקדמינן ליה עדיף אפוקי יומא כמה דמאחרינן ליה עדיף כי היכי דלא להוי עלן כמשוי וסברי ב"ש ברכת המזון טעונה כוס והא תנן בא להם יין לאחר המזון אם אין שם אלא אותו כוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון מאי לאו דמברך עילויה ושתי ליה לא דמברך עילויה ומנח ליה והאמר מר המברך צריך שיטעום דטעים ליה והאמר מר טעמו פגמו דטעים ליה בידיה והאמר מר כוס של ברכה צריך שיעור והא קא פחית ליה משיעוריה דנפיש ליה טפי משיעוריה והא אם אין שם אלא אותו כוס קתני תרי לא הוי ומחד נפיש והא תני רבי חייא ב"ש אומרים מברך על היין ושותהו ואחר כך מברך ברכת המזון אלא תרי תנאי ואליבא דב"ש : ב"ש אומרים וכו' : ת"ר ב"ש אומרים נוטלין לידיים ואח"כ מוזגין את הכוס שאם אתה אומר מוזגין

את הכוס תחלה גזרה שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו ויחזרו ויטמאו את הכוס וליטמו ידיים לכוס ידיים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין אלא על ידי משקין ובה"א מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידיים שאם אתה אומר נוטלין לידיים תחלה גזרה שמא יטמאו משקין שבידיים מחמת הכוס ויחזרו ויטמאו את הידיים וניטמי כוס לידיים אין כלי מטמא אדם וניטמי למשקין שבתוכו הכא בכלי שנטמאו אחוריו במשקין עסקינן דתוכו טהור וגבו טמא דתנן כלי שנטמאו אחוריו במשקין אחוריו טמאים

רש"י ור' יהושע היא. בצבא מליעא בתנורו של עכנאי צפ' הזהב (ד' נט:): ומשלשן. לשון שלשלת כלומר סודרן לאחר המזון: וממאי דצ"ש היא כו'. אלמא לצ"ש מאור ואח"כ בשמים וכן ברייתא נמי מאור ואחר כך בשמים קאמר אלמא צ"ש היא וקתני יין ברישא מקמי הבדלה: ודילמא צ"ה היא ואליצא דר"מ. לתנן במתניתין צ"ה אומרים נר ובשמים ואמר בגמרא ר"מ היא: לא סלקא דעתך. לאוקמי ברייתא כמתניתין דמתני' קתני מזון באמצע וברייתא קתני משלשן כולן לאחריו כר' יהודה דאמר על המזון שבתחלה ומדקתני לרבי יהודה מאור ואח"כ בשמים בית שמאי היא: ומ"מ קשיא. דברכת היין קדמה להבדלה: קדוש עיולי הוא והבדלה אפוקי. היא: ברכה טעונה כוס. ברכת המזון דקתני מניחו לאחר המזון: והתנן. מתני' צפרקין: צא להן. כל ימות השנה קאמר: אחר המזון. ובתוך המזון לא צא להם וכשגמרו סעודתם צא להם לפני ברכת המזון: מאי לאו וה"ק צ"ש אם רכה מצדך על היין ושותהו ואין לריך להניחו לברכת המזון: טעמו פגמו. לברכת המזון ולקדוש ולהבדלה צפרק ערבי פסחים (ד' קה:): ה"ג אלץ תרי תנאי אליצא דצ"ש. תנא דמתני' ותנא דר' חייא תנא דרבי חייא אליצא דצ"ש אמר אין ברכה טעונה כוס ותנא דמתניתין דלעיל דרבי יהודה אליצא דצ"ש סבר ברכה טעונה כוס: גזרה שמא יטמאו משקין. שנפלו באחורי. הכוס מחמת ידיים דתנן (פ"ה מ"ז) כל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחלה ויחזרו ויטמאו את הכוס ובצ"ש סברי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות כדלקמן: וליטמו ידיים לכוס. למה ליה דקאמר משקין שאחורי הכוס בלא משקין נמי מטמו ידיים לכוס: אלץ ע"י משקין. שהמשקין נעשין ראשונים מדרבנן וא"ת כלי אינו מקבל טומאה אלץ מאב הטומאה הני מילי מדאורייתא וחכמים גזרו שיהו משקים ראשונים מטמאים כלי גזרה משום משקים זב וזבה שהן אבות הטומאה כגון רוקו ומימי רגליו: וב"ה אומרים כו'.

בתוספתא ה"ג לה וב"ה אומרים אחרים הכוס לעולם טמאים דבר אחר תכף לנט"י כעודה למאי דחיישיתו שלא יטמאו הידים את אחרים הכוס לאו חששא היא שאפילו לכתחלה מותר להשתמש בכלי שאחריו טמאים ותוכו טהור כגון זה שמטמא אחריו מחמת משקין דאמרינן ביה בשמעתין תוכו טהור הלכך מוזגין ושותין את הכוס תחלה קודם נטילה שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה שמא יהו אחרים הכוס טמאין גזרה שמא לא יהו הידים נגובות יפה ממי הנטילה ויטמאו המשקין שבידים מחמת כוס והן נעשים תחלה ויחזרו ויטמאו את הידים ונמלא אוכל בידים מסואבות: ונטמי כוס לידים. למה לי משקין בידים אפי' ידים נגובות נמי יטמא כוס לידים וכיון דהכי הוא נהי נמי דכוסם שלפני המזון עבד ב"ה תקנתא דשותהו קודם נטילה כוסות הבאין בתוך המזון מה תהא עליהן הלא מטמאין את הידים: אין כלי מטמא אדם. כלומר כלי כזה שנטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידים דקיי"ל כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע במסכת ידים (פ"ג מ"א) בכלים שנטמאו במשקין ואומר את שנטמא באב הטומאה מטמא את הידים ונטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידים שאין שני עושה שני ואע"פ שהספר מטמא את הידים אין למדים הימנו הלכך כוסות שבתוך המזון שהידיים נגובין אינן מטמאין את הידים ואם תאמר פעמים שיט משקין תבטיל טופח על הידים אין תורת משקין עליו אלא תורת אוכל: כלי שנטמאו אחריו במשקין. בכלי שטף קאמר דאילו כלי חרס אין מטמאין מגבן אפילו בטומאה דאורייתא: שנטמאו אחריו במשקין. אין לך משקה שאינו ראשון לטומאה שאף אם נגע בשני עשאוהו חכמים תחלה: אחריו טמאין. אף על פי שאין אדם וכלים מקבלין טומאה מן התורה אלא מאב הטומאה גזרו חכמים שיהו משקין מטמאין כלים מפני שמצינו משקה שהוא אב הטומאה לטמא אדם וכלים מה"ת כגון זבזו של זב ורוקו ומימי רגליו גזרו על כל המשקין טמאין שיטמאו כלים: (רש"י)

תוספות ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול. ואם תאמר אי"כ קשה הלכתא אהלכתא דההיא דרבי יהושע דתנור של עכנאי קיי"ל כרבי יהושע וקיי"ל כב"ה וי"ל דדוקא התם קאמר דאין משגיחין בבת קול דהבת קול היה כנגד הרוב וכבר אמרה תורה אחרי רבים להטות (שמות כג) אבל ב"ה היו רבים אע"פ שמייתי רבי יהושע הכא אע"ג דלא דמי דשאני התם דהבת קול היה כנגד הרוב האי תנא סבר טפי מרבי יהושע דאמר אין משגיחין בבת קול אע"פ שהרוב מסייע לבת קול הואיל וב"ש מחדדי טפי וא"ת מ"ש דבקדוש והבדלה מברכין קודם על היין ובברכת המזון אין מברכין עד לאחר שלש ברכות וי"ל דהיכי נעביד אם נברך קודם ברכת המזון אי"כ יהא ברכת המזון היסח הדעת דבשלמא בשאר ברכות לא עקר נפשיה משתיה דבקדוש היה רוצה לאכול ובהבדלה היה רוצה לשתות אבל בברכת המזון עקר

נפשיה משתיה : מניחו עד לאחר המזון. הכא משמע שמותר לטעום קודם הבדלה. תימה הא אמימר בת טוות (ע"פ דף קז.) פי' לן מעונה לפי שלא היה לו יין להבדיל עליו. וי"ל דשאני אמימר שהיה סבור שיהיה לו כוס למחר או מחמיר על עצמו היה והכא שאני דקסבר ברכת המזון טעונה כוס ולכך מניחו לברכת המזון : טעמו פגמו. פרשב"ם דוקא לקדוש ולהבדלה צריך שלא יהא פגום אבל לשתות צריך לברך עליו אע"פ שהוא פגום דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה וקדוש והבדלה נמי לא אמרן אלא במקום דאפשר אבל אי אפשר מברך אפי' אפגום ונותן לתוכו מים כדאיתא בירושלמי רבי יונה טעים אכסא ומתקן ליה פי' לאחר ששתה ממנו הוסיף עליו כל שהוא מים או יין והיה מברך עליו : גזרה שמא יטמאו משקין שבידים. אבל בתוך הסעודה ליכא למיחש שהרי אדם מנגב ידיו יפה קודם אכילה כדאמרי האוכל בלא ניגוב ידים וכו' אבל בשתיה אין אדם מדקדק לנגב ידיו כל כך : (תוספות)

רשב"א הנכנס לביתו במוצאי שבתות וכו', ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשן כולן לאחריו. כלומר: לאחר המזון. וא"ת ודאי מדקתני הנכנס לביתו במוצאי שבתות, לאו ביוצא ואוכל בשבת וחשכה עליו קא מיירי, אלא בנכנס לאכול לכתחלה במוצאי שבת קאמר, ואפילו הכי קתני משלשן כולן לאחר המזון דאלמא מותר לאכול קודם הבדלה, וכיון שכן קשיא לי אמימר דבת טוות (פסחים קז, א) אמאי, תיראו בתוס' דהכא דאין לו אלא כוס אחד שאני משום חציבותא דברכה בכוס ע"כ, ודוקא למ"ד ברכה טעונה כוס, דכיון שכן דוחין את האיסור מפני דוחק ברהמ"ז שיצרך בכוס. וראיתי לראב"ד ז"ל דאמימר יודע היה שלמחר יהיה לו יין למזון ולהבדלה, אבל זה בשאינו בטוח שיהיה לו יין למחר ויכטרך למחר לבדל יין וכיון שעכשיו יכול לבדל שתייהן על הכוס דוחין איסור האכילה קודם הבדלה מפני הכוס לברכת המזון. לא דמברך ומנח ליה. פירוש: ולאו דלא שתי מיניה כלום קאמר, אלא אמסקנא קא סמיך דאמר דטעים ליה בידיה, אלא דמקשה טעי בה וסבר דמנח ליה לגמרי קאמר. תרי לא הוה ומחד טפי שיעורא. וא"ת אם כן מה טעמייהו דב"ה. יך לומר כיון דכוס אחד הביאו אי שקיל מיניה מידי נחשוב אותו פגום וכמו שמברך על שירי כוסות. הראב"ד ז"ל. ואי נמי יך לומר דמלא בעינן. תרי תנאי ואליצא דב"ש. וא"ת לר' חייא דתני שותהו דברכה אינה טעונה כוס, קשיא והתנן בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה אלמא ברכה טעונה כוס, דאי לא, למה ליה לברוכי תרוייהו על כוס אחד, יך לומר דמתניתין ביוצא ואוכל מצעוד יום והסלים עם חשכה, דכיון דאיתנהו לתרתי ברכות קמיה לא מדחינן חדא מיניהו מן הכוס, אבל ברייתא דקתני משלשן כולן לאחריו כלומר שאוכל קודם שיבדיל דדחינן איסור מפני דחק ברכת המזון שיצרך על הכוס, מינה ודאי איכא למשמע דברכה טעונה כוס. הראב"ד ז"ל. ומסתבר לי דמתניתין לאו

דוקא כלומר שיהא חייב לברך על כוס אחד מזון והבדלה למ"ד ברכה אינה טעונה כוס, אלא שאם בא לשלשן כולן על אותו כוס הרשות בידי כיון שאין לו אלא אותו כוס, ולומר דאע"ג דאינו אומר ב' קדושות על כוס אחד כיון דאין לו אלא כוס אחד התיירו כדאיתא בריש פרק ערבי פסחים (פסחים קב, ב) ואפילו למ"ד ברכה אינה טעונה כוס מכל מקום יפה לאומרה על הכוס. ותדע לך דאי לא תימא הכי לא הוי שתיק גמ' מלאקשווי רישא דמתניתין אליבא דב"ש, אסיפא דקתני מצדך על היין ואח"כ מצדך על המזון, ולשני כדשנינו אנן נמי ולוקמא כתנאי. ולענין פסק הלכה איכא למימר דברכה אינה טעונה כוס, מדבעי מיניה רבינא מרבא בערבי פסחים (ק"ז, ב) גבי מתניתין דמזוגו לו כוס ג' מצדך עליו על מזונו שמע מינה ברכה טעונה כוס. א"ל ד' כסי תקנו רבנן כל חד וחד נעבד ביה מצוה. אלמא קסבר רבא ברכה אינה טעונה כוס. וכן כתבה להאיא דרבא רב אלפס ז"ל בהלכות. וגילה לנו הרב ז"ל דהאיא דרבא בדוקא איתמר ולא בדחיה בעלמא. והא דאמרין בפרק ערבי פסחים (קה, ב) נמי גבי ברייתא דהנכנס לביתו במוצאי שבת דאיתנין לה הכא בסמוך ש"מ מהא מתניתא תמני, שמע מינה ברכה טעונה כוס וכו'. לא קיימא לן כהאיא מתניתא, דמתניתא דאי אמרה ולן לא ס"ל, אלא כאידך תנא דאמר אין טעונה כוס וכדרבא. והיינו נמי דלא כתבה הרב ז"ל להאיא בהלכות. ומתניתין דהכא דקתני נר ומזון בין לב"ש בין לב"ה לאו ראייה היא כדאמרן בין לדברי הראב"ד ז"ל בין למאי דסבירא לן, ומתניתין נמי דקתני בא להם יין לאחר המזון בית שמאי אומרים מצדך על היין ואחר כך מצדך על המזון ובית הלל אומרים מצדך על המזון ואחר כך מצדך על היין, דמשמע מינה לכאורה לבית הלל דברכה טעונה כוס. מסתברא לבית הלל לאו דוקא מצדך על המזון ואחר כך על היין קאמרי, אלא לאפוקי מדברי בית שמאי דאמרי מצדך על היין ואחר כך על המזון, וטעמייהו לבית שמאי איכא למימר משום דכתיב (דברים ה, י) וְאֶכְלָהּ וְשָׂבַעְתָּ וַיְבָרְכֶךָ, ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה (לעיל מט, ב) והדר וברכת כיון שצא להם יין ועדיין לא שתה מוטב שישתה כדי שישבע ואחר כך יברך, ובית הלל אומרים אין צריך אלא מצדך על המזון ואחר כך מצדך על היין. ותדע לך דאי לא, לידוק מינה לימא שמעת מינה ברכה טעונה כוס כדדייק ואזיל בכל דוכתא, אלא שמע מינה דמיהא ליכא למשמע מינה כלום. והר"ז הלוי פסקה דטעונה כוס ממתניתין דבא להם יין בתוך המזון, ואינה ראייה וכמו שנתבאר. (כפ"א)

תוכו ואוגנו ואזנו וידיו טהורין נטמא תוכו נטמא כולו במאי קא מיפלגי ב"ש סברי אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין גזרה משום ניצוצות וליכא למגזר שמא יטמאו המשקין שבידים בכוס וב"ה סברי מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין אמרי ניצוצות לא שכיחי ואיכא למיחש שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס ד"א תכף לנט"י סעודה מאי ד"א ה"ק להו ב"ה לב"ש לדידכו דאמריתו אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין דגזרינן משום ניצוצות אפ"ה הא עדיפא דתכף לנט"י סעודה ב"ש אומרים מקנח וכו': ת"ר בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן שאם אתה אומר על הכסת גזרה שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת ויחזרו ויטמאו את הידים ונטמייח כסת למפה אין כלי מטמא כלי ונטמייח כסת לגברא גופיה אין כלי מטמא אדם ובה"א על הכסת שאם אתה אומר על השלחן גזרה שמא יטמאו משקים שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלין ולטמא שלחן לאוכלין שבתוכו הכא בשלחן שני עסקינן ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין במאי קמיפלגי ב"ש סברי אסור להשתמש בשלחן שני גזרה משום אוכלי תרומה וב"ה סברי מותר להשתמש בשלחן שני אוכלי תרומה זריזין הם ד"א אין נט"י לחולין מן התורה מאי ד"א הכי קאמרי להו ב"ה לב"ש וכי תימרו מ"ש גבי אוכלין דחיישינן ומ"ש גבי ידים דלא חיישינן אפילו הכי הא עדיפא דאין נט"י לחולין מן התורה מוטב שיטמאו ידים דלית להו עיקר מדאורייתא ואל יטמאו אוכלים דאית להו עיקר מדאורייתא: בש"א מכבדין וכו': ת"ר בש"א מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלין אבל נט"י לב"ש תחלה לא סבירא להו מ"ט משום פירורין ובה"א אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן כזית מסייע ליה לר' יוחנן דא"ר יוחנן פירורין

שאינן בהם כזית מותר לאבדן ביד במאי קמיפלגי בייה סברי אסור להשתמש בשמש עייה וב"ש סברי מותר להשתמש בשמש עייה אי"ר יוסי בר חנינא אי"ר הונא בכוליה פרקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש ור' אושעיא מתני איפכא ובהא נמי הלכה כב"ה : בש"א נר ומזון וכו' : רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא חזייה לרבא דבריך אבשמים ברישא אי"ל מכדי ב"ש וב"ה אמאור לא פליגי דתניא בש"א נר ומזון בשמים והבדלה ובה"א נר ובשמים מזון והבדלה עני רבא בתריה זו דברי ר"מ אבל ר' יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שבש"א על המאור ואח"כ בשמים ובה"א בשמים ואח"כ מאור וא"ר יוחנן נהגו העם כב"ה אליבא דרבי יהודה : בש"א שברא כו' : אמר. רבא בברא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי בבורא ב"ש סברי בורא דעתיד למברא וב"ה סברי בורא נמי דברא משמע מתיב רב יוסף [\[ישעיה מה-ז\]](#) יוצר אור ובורא חשך [\[עמוס ד-יג\]](#) יוצר הרים ובורא רוח [\[ישעיה מב-ה\]](#) בורא השמים ונוטיהם אלא אי"ר יוסף בברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע כי פליגי במאור ומאורי דב"ש סברי חדא נהורא איכא בנורא וב"ה סברי טובא נהורי איכא בנורא תנ"ה אמרו להם ב"ה לב"ש הרבה מאורות יש באור אין מברכין כו' : בשלמא נר משום דלא שבת אלא בשמים מ"ט לא אמר רב יהודה אמר רב הכא במסבת עובדי כוכבים עסקינן מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים לע"ז היא הא מדקתני סיפא אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז מכלל דרישא לאו בע"ז עסקינן אי"ר חנינא מסורא מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים לע"ז ת"ר אור ששבת מברכין עליו ושלא שבת אין מברכין עליו (מאי שבת) ומאי לא שבת

רש"י תוכו ואוגנו ואזנו וידיו טהורין. לכיון דטומאה זו לרצנן היא עצדו צה היכרא ללידעו דמדרכנן היא כי היכי דלא לשרוף עלה תרומה וקדשים והקילו צה וכן מפורש (בצכורות דף לח.) אוגנו שפתו הכפולה ללד חוץ הראוי לתשמיש אזנו כמו און החזית שקורין אנפ"א (אוזן, ידית – של פליז) בלעז וידיו כלי שיש לו יד כגון מחבת: גזרה משום ניכולות. שמא יתזו ניכולות מתוכה על אחוריו ויטמאו משקין שמאחוריו מחמת אחורים ויטמאו את הידים הלכך נוטלים לידים תחלה שלא יטמאו את אחורי הכוס ולמאי דחיישי צ"ה מחמת אחוריו לאו תשקא הוא דהא אסור לאשתמושי ציה: וצ"ה סברי

מותר להשתמש בו: הלכך לחששא דידן איכא למיחש אכל לחששא דיכא למיחש לזכא למיחש
ללא איכפת לן אם יטמאו אחוריו: הא עדיפא. למזוג הכוס תחלה ואח"כ נט"י תכף
לסעודה ולא אתיא חששא דנילוואת ומפקעה הלכתא וזו מהלכות סעודה היא: משקין
שצמפה. שמה יהא משקה טופח עליה מחמת נגוב הידים ויחזרו ויטמאו את הידים
כשיקנח זה תמיד בתוך הסעודה: ונטמייה כסת למפה. כלל משקים: אין כלי. שאינו
אב הטומאה מטמא כלים ולא אדם והוא יזהר שלא יגעו ידיו בכסת אם ראשונה היא
לטומאה: מחמת שלחן. כדמפרש לקמיה דסברי ז"ה מותר להשתמש בשלחן שני: משום
אוכלי תרומה. שהשני פוסל את התרומה: אפילו הכי הא עדיפא. לחוש שמה אירע
מקרה שישתמשו בשלחן שני ולא יניחנה על גבי השלחן שלא תטמא את האוכלין מחמת
משקין שבה מלחוש שלא תטמא מחמת כסת ותחזור ותטמא את הידים. מפסיד את
האוכלין. שמים אחרונים נתזין עליהם ונמאסים: ה"ג בתוספתא ז"ה א"א אם שמש ת"ח
הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית: מתני איפכא. מפיק
בהך סיפא דב"ש דב"ה ודב"ה לב"ש וקבע בהא נמי הלכה ז"ה: וא"ר יוחנן. גרסי:
דברא משמע. לשעבר ויפה לאומרו שעל בריית האור שברא בשעת ימי בראשית משבחין
אותו לפי שבמור"ש נברא כדאמרינן בפסחים (פ"ד 77 דף נד.). בורא. דבר שהוא בורא תמיד
והא לא שייכא הכא שהרי כבר נברא: הרבה מאורות. שלהבת אדומה לבנה וירקרקת:
משום דלא שבת. ממלאכת עבירה שהעובד כוכבים עושה מלאכה לאורו ותניא לקמן
אור שלא שבת אין מצרכין עליו הואיל ונעצדה זו עבירה: במסכת עובדי כוכבים.
לאכילה לסעודה: (רש"י)

תוספות **תכף** לנטילת ידים סעודה. והאי דלא חשיב ליה לעיל בפי"ב (דף מב.) בהדי אידך
תכיפות משום דשנויה במשנה לא חש למתנייה: **דבר** אחר אין נטילת ידים לחולין מן התורה
וכו'. יש ספרים שכתוב בהן הכי קאמרי להו ב"ש לבית הלל אפילו לדיכא דאמרינו אסור
להשתמש בשלחן שני משום אוכלי תרומה הא עדיפא דאין נטילת ידים לחולין מן התורה
מוטב וכו' ואל יטמא וכו' ול"נ דהא קאמרי ב"ש דאסור להשתמש בשלחן שני ודוחק לומר
כמו שפירש רש"י שמה במקרה בעלמא ישתמש אלא נראה. כספרים שכתוב בהן מאי דבר
אחר הכי קאמרי להוב"ה לב"ש וכ"ת מ"ש גבי אוכלין דחיישינן ומ"ש גבי ידים דלא חיישינן
וכו' והשתא לא הוי האי דבר אחר כי ההיא דלעיל שאינו צריך לטעם ראשון אבל הכא האי
ד"א לא בא אלא לפרש טעמא דב"ה קאמר וליישב דבריהם: **פירורין** דלית בהו כזית מותר
לאבדן ביד. מיהו קשה לעניותא כדאמרינן בפרק כל הבשר (דף קה:): **בכוליה** פירקין הלכה
כב"ה לבר מהא. וא"ת והא בההוא דיתחזר למקומו ויברך משמע דהלכה כב"ש לקמן (דף
נג:): בשמעתין מדעבדי אמוראי בתרייהו. י"ל דלא חשיב לה משום דהתם אפי"ה ב"ה מודו
לב"ש אלא שלא הטריחוהו לכך: **נהגו** העם כב"ה אליבא דרבי יהודה. תימא דאנן אפילו
לכתחלה נוהגין כן ובפרק הדר (דף סב:): אומר נהגו אורויי לא מורינן ואי עבד הכי לא

מהדרינן ליה וי"ל דהתם איכא אמוראי דפליגי חד אמר הלכה והוה פירוש הלכה לכתחלה ומורין הכי אי"כ נהגו דקאמר אידך הוי דיעבד אבל הכא יכול להיות דאין כאן אלא נהגו גרידא: **בברא כ"ע ל"פ**. וא"ת הואיל ול"פ בלשון ברא אמאי אמר בורא וי"ל דלשון קרא עדיף: (תוספות)

רש"א מותר להשתמש בשמש עם הארץ. פירש גאון ז"ל: שמש עם הארץ אם נוטל ידיו תחלה מתעלל מלקדקד בלקט פירוין שיט בהן כזית ונמלא מפסיד אוכלין, ובית הלל אומרים אסור להשתמש בשמש עם הארץ, וכיון דתלמיד חכם הוא מלקט מה שראוי ללקט. ורש"י פירש בענין אחר. כי פליגי בצורא. בית שמאי סברי צרא דצרא משמע, צורא דעתיד למצרא וכו'. מקשו עלה בירושלמי (בפרקין ה"ה) על דעתון דבית שמאי שצרא פרי הגפן, על דעתון דבית הלל צורא פרי הגפן, ופריקו יין מתחדש בכל שנה ואין האש מתחדש בכל שנה. ואין מצרכין על הגר ועל הבשמים של ע"ז. כלומר: משום דאסור ליהנות מתשמישי ע"ז, ואף הגר הדולק לפניו אסור ליהנות לאורו. (רש"א)

א

-

נג

דף

אי נימא לא שבת מחמת מלאכה אפילו ממלאכה דהתיירא והתניא אור של חיה ושל חולה מברכין עליו אר"נ בר יצחק מאי שבת ששבת מחמת מלאכת עבירה תנ"ה עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למ"ש מברכין עליה: ת"ר נכרי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מנכרי מברכין עליו נכרי מנכרי אין מברכין עליו מ"ש נכרי דלא משום דלא שבת א"ה ישראל מנכרי נמי הא לא שבת וכי תימא הך איסורא אזל ליה והא אחרינא הוא ובידא דישראל קא מתילדא אלא הא דתניא המוציא שלהבת לר"ה חייב אמאי חייב מה שעקר לא הניח ומה שהניח לא עקר אלא לעולם דאיסורא נמי איתיה וכי קא מברך אתוספתא דהתיירא קא מברך אי הכי נכרי מנכרי נמי אין ה"נ גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב נכרים אינו מברך אם רוב ישראל מברך הא גופא קשיא אמרת אם רוב נכרים

אינו מברך הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל מברך
הא מחצה על מחצה אינו מברך בדין הוא דאפי' מחצה על מחצה נמי
מברך ואידי (דתני) רישא רוב נכרים תנא סיפא רוב ישראל: ת"ר היה
מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואבוקה בידו בודק אחריו אם ישראל הוא
מברך אם נכרי הוא אינו מברך מאי איריא תינוק אפי' גדול נמי אמר רב
יהודה אמר רב הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקי' גדול מוכחא מילתא
דודאי נכרי הוא תינוק אימר ישראל הוא אקרי ונקיט: ת"ר היה מהלך
חוץ לכרך וראה אור אם עבה כפי הכבשן מברך עליו ואם לאו אינו מברך
עליו תני חדא אור של כבשן מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו
לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף תני חדא אור של תנור ושל כירים
מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא בתחלה הא
לבסוף תני חדא אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו ותניא
אידך אין מברכין עליו ל"ק הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב
ואי בעית אימא הא והא דאיכא אדם חשוב ולא קשיא הא דאיכא חזנא
הא דליכא חזנא ואב"א הא והא דאיכא חזנא ולא קשיא הא דאיכא
סהרא והא דליכא סהרא: ת"ר היו יושבין בבית המדרש והביאו אור
לפניהם בש"א כל אחד ואחד מברך לעצמו ובה"א אחד מברך לכולן
משום שנאמר [\[משלי יד-כח\]](#) ברוב עם הדרת מלך בשלמא ב"ה מפרשי
טעמא אלא בית שמאי מאי טעמא קסברי מפני בטול בית המדרש תניא
נמי הכי של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני
בטול בית המדרש: אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של מתים:
מ"ט נר לכבוד הוא דעבידא בשמים לעבורי ריחא הוא דעבידי אמר רב
יהודה אמר רב כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו וכל
שאין מוציאין לפניו אלא בלילה מברכין עליו אמר רב הונא בשמים של
בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו למימרא
דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכין עלויה מיתבי הנכנס לחנותו
של בשם והריח ריח אפילו ישב שם כל היום כלו אינו מברך אלא פעם
אחד נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם והא הכא דלאו לריחא
הוא דעבידא וקמברך אין לריחא נמי הוא דעבידא כי היכי דנירחו אינשי
וניתו ונזבון מיניה תנו רבנן היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח אם רוב
עובדי כוכבים אינו מברך אם רוב ישראל מברך רבי יוסי אומר אפי' רוב
ישראל נמי אינו מברך מפני שבנות ישראל מקטרות לכשפים אטו כולהו
לכשפים מקטרן ה"ל מיעוטא לכשפים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים

אשתכח רובא דלאו לריחא עביד וכל רובא דלאו לריחא עביד לא מברך
אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המהלך בערבי שבתות בטבריא
ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח אינו מברך מפני שחזקתו אינו עשוי
אלא לגמר בו את הכלים תנו רבנן היה מהלך בשוק של עכו"ם נתרצה
להריח הרי זה חוטא

רפ"י אי נימא לא שבת מחמת מלאכה ואפי' היא מלאכה של היתר. כגון של חולה
ושל חיה קאמר דאין מצרכין: עשית. לנטירנ"א {מטרה - נר שבתוך קופסא של זכוכית} :
שהיתה דולקת והולכת. מע"ש וצבית ישראל: למ"ש מצרכין. לפי שלא נעבדה בה
עבירה שלא הודלקה בשבת: נכרי שהדליק מישראל. משחשכה מ"ש: הך איסורא אזלא.
מתוך ששלהבת דולקת והולכת קמא קמא פרה ליה: המוליא שלהבת לר"ה. בשבת חייב
ומוקמינן לה במסכת ביצה כגון דשייפיה לחרם משחא ואתלי בה נורא דגחלת ליכא
אלא שלהבת ומקום חרם לא מחייב דלית בה שיעורא: מה שעקר לא הניח. והולאת
שבת לא מחייבא עד דאיכא עקירה מרשות זו והנחה ברשות זו: גזירה מקום נכרי
ראשון ועמוד ראשון. אי שרית בנכרי שהדליק מנכרי משחשכה אתי לברוכי בנכרי
שהדליק מצעוד יום ובאותו אור עצמו שלא נתוסף משחשכה כגון שמברך עליו סמוך
לחשכה מיד: גדול מוכחא מלתא דנכרי הוא. ואין כריך לבדוק אחריו דאי איתא דישראל
הוא לא היה ממהר סמוך לחשכה מיד לאחוז האור בידו: כפי הכבשן. שפורפס בו
אזנים לסיד אם עצה כאור היואלא מפי הכבשן נהורא בריא היא ולהשתמש לאורה היא
נעשית: ואם לאו. לאו לאורה נעשית אלא לבשל ואין מצרכין אלא על שנעשה להאיר:
בתחלה. בתחלת שרפת אזנים אין האור להאיר: בסוף. לאחר שנסרפו האזנים רובן
מדליקין אור גדול מלמעלה למרק שרפת האזנים ומשתמשין נמי לאורה: של תנור.
בסוף מצרכין עליו לאחר שהוסק התנור והפת בתוכה מדליקין קסמין דקין בפיו להאיר
ולקלוט חומו לתוכו וכיון דמשתמש לאורו מצרכין עליו: אור של בית הכנסת. דלאיכא
אדם חסוד לכבודו הדליקוה ולא שרריך לאור אלא לכבוד בעלמא ואין מצרכין עליו:
ליכא אדם חסוד. להאיר להם הדליקוה ומצרכין: הא והא דאיכא אדם חסוד. ואי איכא
חזנא שמס שאוכל צבית הכנסת אף לאורה עשויה שיאכל החזן לאורה ומצרכין: הא
והא דאיכא חזנא. ואיכא סהרא שהחזן יכול לאכול לאורה אין מצרכין על הגר שלא
להאיר הדליקוה אלא לכבוד אדם חסוד: מפני בטול בית המדרש. שבזמן שאחד מצרכין
לכולם הם צריכים לשחוק מגרסתם כדי שיתכוננו כולם וישמעו אליו ויענו אמן: מרפא.

לאדם המתעטט פרגילים לומר אסותא: נר לכבוד. המת עבדא: בשמים. עבדי לעבורי ריחא. דסרחונו של מת עבדי ולא להריח: כל. מת שהוא חשוב להוליא לפניו נר ביום אם הוליאו בלילה במולאי שבת לקבורה אין מברכין על אותו נר לכבוד עבדא ולא להאיר: וכל. מת שאינו חשוב להוליא נר לפניו ביום אלא בלילה מברכין עליו אם הוליאוהו במולאי שבת לקבורה: מברכין עליו. ללהאיר עבדא: בשמים. שמולך אדם אסטנים לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע של בהכ"ס אין מברכין עליו: ושמן העשוי להעביר את הזוהמא. שמביאים בסוף הסעודה לסוך ידיים מזוהמות והוא מבוסס בבשמים: אין מברכין עליו. בורא עלי בשמים אלא והא דאמר בכילד מברכין (דף מג.). האי משחא כבישה וטחינה מברכין עליו בע"כ לא בבא בתוך הסעודה קאמר אלא בבא להריח: לגמר את הכלים. לבקש בעשנו את הבגדים: בטבריא. היו רגילים לגמר ערבי שבתות ובכפורי במו"ק: (רש"י)

תוספות וכי תימא הך איסורא אזל ליה. ה"מ לאקשוויי אי הכי נכרי מנכרי נמי אלא עדיפא מיניה פריך דה"מ לשנויי כדמשני בסמוך: גזירה משום נכרי ראשון ונכרי ראשון משום עמוד ראשון וכו'. חדא גזרה היא דגזרו חכמים כל אש נכרי שביד הנכרי דאי לא הא לא קיימא הא אבל נכרי שהדליק מישראל וישראל מברכין עליו והכי קיימא לן: הא דאיכא אדם חשוב. אם כן משום כבודו של חשוב ולא לאורה כך פרש"י ור"ח פירש איפכא באדם חשוב לאורה ובדליכא אדם חשוב עשוי לכבוד בית הכנסת: אין מברכין עליו. פירש"י מיהו מברכין עליו ברוך שברא שמן ערב והא דאמר לעיל בכיצד מברכין (ד' מג.) האי משחא כבישא מברכין עליו בורא עצי בשמים היינו בבא להריח ולא מיירי בתוך הסעודה: (תוספות)

השב"א תני חדא אור של כבשן מברך עליו ותניא אידך אין מברכים עליו לא קשיא הא לכתחלה הא לבסוף. פירש רבנו שלמה ז"ל: אור שעושין בתחלה בכבשן אינו להאיר אלא לשרוף אבנים לסיד והלכך אין מברכין עליו, אבל האור שמדליקין בו לבסוף למרק שריפת אבנים אף הוא עשוי להאיר ולראות בו, והלכך מברך עליו. ורב האי גאון זכרוננו לברכה פירש: בתחלה אין מברכין עליו עד שלא אחז האור ברוב העצים משום דסליק קיטרא ולא כהיל נהורא, אבל לבסוף נאית נורא ונאיל נהורא ומברכין עליו. גירסת גאון ז"ל: תני חדא אור של בהכ"נ מברך עליו ותניא אידך אין מברך עליו, לא קשיא הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא, ואב"א הא דאיכא סיהרא הא דליכא סיהרא, ואב"א הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב. פירוש: דאי איכא חזנא דאכיל בבית הכנסת, לנהורא עבד ומברך עליו, ואי ליכא חזנא, לכבוד בית הכנסת עשוי ואין מברך עליו. ואיבעית אימא הא והא דאיכא חזנא הא דאיכא סיהרא אין מברך עליו, דאי

משום חזנא כיון דאיכא סיהרא לא קפיד אנר ולאו משום לתיא עבד אללא משום כבוד בית הכנסת, ואי ליכא סיהרא מצרכי. ואיבעית אימא הא והא באיכא סיהרא ואפילו הכי אי איכא אדם חשוב להאיר לפני אותו אדם חשוב עביד ומצרכי. וגירסת [הספרים] הפך זה, וזו נכונה. ובית הלל אומרים אחד מצרכי לכולן משום שנאמר **בְּרַב עַם הַדֶּרֶת מְלָךְ**. ולא דמי לפת דאמרינן לעיל (מז, א) ישבו כל אחד ואחד מצרכי לעלמו, דכיון שהוא צריך הסבה ולא הסבו אינם רוצים ללאת זה בצרכת חצירו, והכי הוי כמו יין אליבא דרב ללא בעי הסבה, ואפילו לר' יוחנן דאמר דיין בעי הסבה הני מיילי התם הוא דחשיב ורגילין להסב עליו אבל בשאר צרכות כמו שהסבו דמו, תוס'. ומסתברא דהכא לא שייך כל ענין זה כלל דאפילו תמצא לומר דכולהו מיילי בעו הסבה, הכא בשנאטרפו ללאת, ופלוגתא דב"ש וב"ה אינה אללא באי זה אד עדיף טפי אם להתחלק אם להאטרף. ומיהו ודאי קושטא דמלתא הכי דכל שאר צרכות כי הני לא בעו הסבה דאינן משום קביעות להנאה, אללא הנאה כעין חובה. (רשב"א)

ב

-

נג

דף

ואין מברכין על הנר עד שיאותו : אמר רב יהודה אמר רב לא יאותו יאותו ממש אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה ואפילו ברחוק מקום וכן אמר רב אשי ברחוק מקום שנינו מיתבי היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת אינו מברך עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה בשלמא משתמש לאורה ולא ראה שלהבת משכחת לה דקיימא בקרן זוית אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה לאו דמרחקא לא כגון דעמיא ואזלא : ת"ר גחלים לוחשות מברכין עליהן אוממות אין מברכין עליהן ה"ד לוחשות אמר רב חסדא כל שאילו מכניס לתוכן קיסם ודולקת מאיליה איבעיא להו אוממות או עוממות ת"ש דאמר רב חסדא בר אבדימי [\[יחזקאל לא-ח\]](#) ארזים לא עממוהו בגן אלהים ורבא אמר יאותו

ממש וכמה אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון חזקיה אמר כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא רבא מברך אדבי גוריא בר חמא אביי מברך אדבי בר אבוה אמר רב יהודה אמר רב אין מחזרין על האור כדרך שמחזרים על המצות א"ר זירא מריש הוה מהדרנא כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב אנא נמי לא מהדרנא אלא אי מקלע לי ממילא מבריכנא. מי שאכל וכו': אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך פשיטא ושכח תנן מהו דתימא ה"ה אפילו במזיד והאי דקתני ושכח להודיעך כחן דב"ש קמ"ל תניא אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריהם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור לראש הבירה ויברך אמרו להן ב"ש לב"ה לדבריהם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא רבה בב"ח הוה קאזל בשיירתא אכל ואשתלי ולא בריך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרי לי בריך כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא אזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא ומאי שנא יונה דמתילי כנסת ישראל ליונה דכתיב [\[תהילים סח-יד\]](#) כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות: עד אימתי הוא וכו': כמה שיעור עכול א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו א"ל רב יימר בר שלמיא למר זוטרא ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא מי אמר ריש לקיש הכי והאמר רב אמי אמר ריש לקיש כמה שיעור עכול כדי להלך ארבע מילין ל"ק כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת: בא להם יין וכו': למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב בשלא אכל עמהן וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה בשלא אכל עמהן א"ל רב לחייא בריה ברי חטוף ובריך וכן אמר רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גולירין יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן בעי מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן

אמר ליה אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין וה"מ בדלא עידן מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו עונין ת"ר שמן מעכב את הברכה דברי רבי זילאי רבי זיואי אומר אינו מעכב רבי אחא אומר שמן טוב מעכב ר' זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה אמר רב נחמן בר יצחק אנא לא זילאי ולא זיואי ולא זוהמאי ידענא אלא מתניתא ידענא דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא [\[ויקרא כ-ז\]](#) והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן אני י"י אלהיכם זו ברכה:

רפ"י ל"א יאותו ממנן. שאפילו לא נהנה ממנו מצרכין עליו ומאי עד שיאותו עד שיהא אורו ראוי ליהנות ממנו לעומדים סמוך לו ואז מצרכים עליו אפי' הרחוקים ממנו ובלבד שיראוהו: בפנס. בעששית: יאותו ממנן. עומד בסמוך: וכמה. הוא לריך להיות בסמוך: מלזומא. משקל: רב יהודה. היה מצרך על אור שבצית אלא דיילא ורחוק מציתו היה רב יהודה לטעמיה דל"א בעי סמוך: רבא מצרך אדבי גוריא בר חמא. סמוך לציתו היה רבא לטעמיה דאמר סמוך בעינן: אין מחזרין על האור. אם אין לו אור א"ל לחזר אחריו: חד עבד בשוגג כב"ש. אע"פ שאגג ונעקר מן המקום ע"י שכחה החמיר על עצמו כב"ש וחזר למקום שאכל וברך: חד עבד במזיד. נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהורכך לילך: אנשאי יונה דדהבא. שכחתי יונה של זהב: יונה אינה נאלת אלא בכנפיה. או בורחת או נלחמת בראשי אגפיה: אכילה מרובה. ד' מילין: בא להם יין אחר המזון. הא פריש לה בגמרא בריש פרקין לב"ש אין ברכת המזון טעונה כוס ולב"ה טעונה כוס: היכי נפיק. קס"ד באחד מן המסובין עסקינן במתני': חטוף ובריך. כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזר שיתנהו לך ותברך: במשמע. העונה והמצרך במשמע קומו ברכו את ה' אלהיכם בס' עזרא (נחמיה ט) ואומר ויברכו שם כבודך והיא עניית אמון שבמקדש במסכת תענית (פ"ב דף טז: ולקמן דף סג.) מפרש קומו ברכו. בתחלת ברכה ויברכו שם כבודך במקום עניית אמון שבמקדש אומר בשכמל"ו: שממהרין למצרך. ליתן שכר: אחר תינוקות. כשלומדים ברכות מפי רבן: הואיל ולהתלמד עשויין. שאין מתכוונים לברך אלא ללמד: אבל בעידן מפטרייהו. כשאומרים ההפטרה ומצרכין בתורה ובנביא עוני' אחריהן אמון: שמן מעכב את הברכה. שמן שהיו גילין להביא בסוף הסעודה לסוך אחר הסעודה את הידים אחר מים אחרונים להעביר

את זוהמתן: מעכב את הזכרה. שאסור לזמן עד שיובא וכן לענין שמעכב זכרות כל
דבר הבא בקנח סעודה שמותר לאכלו בלא זכרה עד שיסכוהו: שזמן טוב. שיש בו
בשמים מעכב את הזכרה למי שרגיל בו: (רש"י)

תוספות באכילה מרובה. ד' מילין כך פירש"י ולי נראה דזה מועט יותר מאכילה מועטת
אלא נראה לפרש איפכא אכילה מרובה כל זמן שהוא צמא דאין שם קצבה אבל מועט ד'
מילין: והייתם קדושים אלו מים אחרונים. דוקא להם שהיו רגילין ליטול ידיהם אחר
הסעודה מפני מלח סדומית אבל אנו שאין מלח סדומית מצוי בידינו ואין אנו רגילין ליטול
אחר הסעודה אין הנטילה מעכבת עלינו לברך ומיהו אנשים מעונגים הרגילין ליטול ידיהן
אחר הסעודה ודאי להם מעכבת הנטילה לברך ברכת המזון וצריכים ליטול את ידיהם קודם
בהמ"ז: (תוספות)

רש"א היתה אור טמונה לו בחיקו או בפנס או שראה שלהבת ואין משתמש לאורה
או משתמש לאורה ולא ראה שלהבת אין מצריך עד שיראה שלהבת ומשתמש לאורה.
נראה דפנס אינו כעין עששית שרואה השלהבת מתוך העששית דהיא כרואה שלהבת
חשבינן ליה, ואע"פ שגוף העששית מפסיק, אפילו הכי ראה חשבינן ליה. וכאותה
שאמרו בשלהי מי שמתו (לעיל כה, ב) אמר רבא רואה בעששית מותר לקרות ק"ש
כנגדה, ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה, מ"ט רואה בכסוי תליא מלתא והא
מכסיא, ערוה וְלֹא יִרְאֶה בְּדֵי עֲרֹת דְּבַר כְּתִיב (דברים כג, טו) והא מתחזיא. ועוד דהא
לא משכח משתמש לאורה ולא ראה שלהבת אלא כדקיימא בקרן זוית, ואם איתא
משכחת לה באור טמונה בפנס או בעששית שאינו רואה שלהבת ממס אלא ודאי
כדאמרן. ושלשה חלוקין קתני: האחד, שאינו רואה שלהבת ולא משתמש לאורה אע"פ
שנרו תפוש בידו והיינו אור טמונה בחיקו או בפנס, הב', משתמש לאורה ואינו רואה
שלהבת כגון דקיימא בקרן זוית, והג', רואה שלהבת ואינו משתמש לאורה למ"ד
בדקיימא ברחוק ולמ"ד (בדרכיא) [בדכביא] ואזלא. אבל עומד בעששית ורואה שלהבת
מתוך העששית הרי זה כרואה שלהבת ומשתמש לאור ומצרכין עליו. רב הוה מצריך
אדבי אדא דיילא, אדבי הוה מצריך אדבי גוריא בר חמא, רבה אדבי רב בר חמוה.
איכא מ"ד דמהכא שמעינן דלא יאותו ממס אלא כל שיכול להשתמש לאורה ואפילו
ברחוק מקום דהני כולהו ברחוק מקום הוא ואפ"ה מצרכין עליו. וליתא, דרב דמצריך
אדבי [אדא] דיילא, אזיל לטעמיה דאמר לא יאותו ממס, ורבה ואדבי נמי כותיה סבירא
להו. ואנן כרבא קיימא לן וכעולא וחזקיה נמי דמפרשי ויאותו לאור בעינן. ופסטה
דמתניתין נמי הכי משמע דקתני עד שיאותו לאורו, וכ"פ גאון ז"ל. והני מתנייתא דלעיל

דהיה מהלך חוץ למדינה וכו', אפשר נמי להנהיג בשיכול להשתמש לאורן מיירי. וכ"כ הראב"ד ז"ל. אר"י אמר רב אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המלות. כתב הראב"ד ז"ל: וכל שכן על הבשמים דאינה אלא הנאה דנפשיה, ואור דנקט לרבותא נקטי דכיון דעל האור דמעשה בראשית מצדך, סלקא דעתך דמינא ליהדר קא משמע לן דלא. והני מיילי צמוצאי שבת, אבל על אור ששבת ביום הכיפורים איכא למימר דמהדר, לפי שהיא כזכרת הבדלה שמצדך לצורא יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים שכל היום היינו אסורים להשתמש בו ועכשיו אנו מותרין בו. מחלוקת בשוכח אבל צמזיד דברי הכל יחזור למקומו. ודוקא בפת וכסתמא דמתניתין דקתני מי שאכל, אבל יין אין צריך לחזור למקומו. והוא הדין לאוכל ענבים תאנים ורמונים שכל שאינו טעון אלא ברכה אחת לבסוף אין טעון ברכה לאחריו במקומו. אלא שראיתי לרבנו אלפסי ז"ל שכתב בפרק ערבי פסחים (פסחים קא, ב), דברים שטעונין ברכה לאחריהם במקומן כגון פת ומיני דגן, שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן כגון יין ושאר מיני פירות. ובתוס' נראה כסברא הראשונה. בעידן מיפטרינהו עונין. פירוש: בשעה שמצרכין לפטור עצמן על אכילתן, אף על פי שאינה אלא לחינוך דמכל מקום חנוך מורה היא. ורבנו שלמה זכרנו לברכה פירש בשעה שמצרכין כשפטירין בבית הכנסת או בשעה שקורין בתורה. הדן עלך פרק אלו דברים (רשב"א)

פרק - **תשיעי** - **הרואה**

נד - **א** **נד** **נד**

מתני' הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים

לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לכרך מתפלל שתיים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר [\[דברים ו-ה\]](#) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו' בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונדך ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר [\[רות ב-ד\]](#) והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה' ואומר [\[שופטים ו-יב\]](#) ה' עמך גבור החיל ואומר [\[משלי כג-כב\]](#) אל תבוז כי זקנה אמך ואומר [\[תהילים קיט-קכו\]](#) עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה' : **גמ'** מנא הני מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא [\[שמות יח-י\]](#) ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו' אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה דרבא וא"ל כל אימת דמטית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה מר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא איתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי ותו זמנא חדא הוה

קאזיל ברסתקא דמחוזא ונפל עליה גמלא פריצא איתפרקא ליה אשיתא על לגוה כי מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לרסתקא דמחוזא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות אמרי אניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי תנו רבנן הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום בשלמא מעברות הים דכתיב [\[שמות יד-כב\]](#) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב [\[יהושע ג-יז\]](#) ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן אלא מעברות נחלי ארנון מנלן דכתיב [\[במדבר כא-יד\]](#) על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב בסופה שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי

רפ"י הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל. כגון הנך דקתני לקמן מעברות הים והירדן ונחלי ארנון כו': זיקין וזועות ורעמים. מפרש בגמרא: מלא עולם. לפי שאלו נראין או נשמעין למרחוק: צורך עושה צראשית. ובגמרא (ד' נט.) פריך אטו הנך דלעיל לאו מעשה צראשית נינהו: לפרקים. מפרש בגמרא (קס ע"ב) ולפי שהוא חשוב וגדול מכלן קבע ליה רבי יהודה ברכה לעלמו: מצדך על הרעה מעין על הטובה. דין האמת: ועל הטובה מעין על הרעה. הטוב והמטיב ובגמרא מפרש היכי דמי: הנכנס לכרך. המהלך בצדך וכריך לעבור כרך וקם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות: אחת בכניסתו. מתפלל שיכנס לשלום: ביציאתו. מתפלל שיצא לשלום: ארבע. כדמפרש נותן הודאה על שעבר וכו' על העתיד נמלאו ד' כדמפרש בגמרא: חייב אדם לצדך על הרעה כו'. מפרש בגמרא: ד"א בכל מאדך. מדות מדודות לך בין מדה טובה בין מדה פורענות: לא יקל ראשך. לא ינהג קלות ראשך: כנגד שער מזרחי. חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער מזרח שער עזרת נסים ושער עזרת ישראל ופתח האולם וההיכל ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין: צפונתו. חגור חלול ונותנין בו מעות: מק"ו. בגמרא מפרש ליה: כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. במסכת

תענית (פ"ב 77 טז): אמרינן אין עונין אמן במקדש המצדך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת וכן בכלם והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ולפינן לה מקרא דתפלת עזרא וסיעתו ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך ה' אלהי ישראל עד מן העולם: משקלקלו הלדוקים. ואמרו אין עולם אלא זה: התקינו. עזרא וסיעתו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש להוציא מלב הלדוקים הכופרים בתחיית המתים: שיהא אדם שואל לשלום חבירו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מצעז שאמר ה' עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל: ואומר אל תבזו כי זקנה אמן. למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שפעו הם ובגמ' מפרש מאי ואומר: ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך. פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול לשלום חבירו זה ראונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור: גמ' ה"ג מנלן דמצרכינן אנוסא א"ר יוחנן דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הילך אתכם וגו': בעבר ימינא. שם מדינה בדרומו של פרת: בפקתא. בקעה: ערבות. שם מקום: ואחא למיא. למא למים: ברסתקא. בשוק: גמלא פריא. גמל משוגע שעסקיו רעים: אתפרקא ליה אשיתא. נפלה חומת בית שהיה סמוך לו ונכנס לתוך הבית מפני הגמל: מעצרות הים. מקום שעברו ישראל בים סוף: ומעצרות הירדן. בימי יהושע: מעצרות נחלי ארנון. לקמן מפרש מאי ניסא: במורד בית חורון. בימי יהושע היה בספר יהושע: ואבן שזרק עוג. לקמן מפרש: (רש"י)

תוספות הרואה וכו' אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'. פירש רבי שמעיה דכל הני ברכות צריכות להזכרת שם ומלכות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכן כתב רבינו שמשון מקוצי כי הר"י היה רגיל לברך על הברקים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם וכן פר"י ומייתי ירושלמי דפירקין רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה וכו' ונראה לרבינו דדוקא לרואה משלשים יום לשלשים יום דומיא דרואה ים הגדול לפרקים דאמר בירושלמי דפרקים היינו שלשים יום: שעקר עכו"ם מארצנו. בירושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל ארץ ישראל: על הנהרות. לאו על כל נהרות איירי אלא ארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת: (תוספות)

רש"י הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ודוקא פעם ראשונה חובה מכאן ואילך רשות, וכן כתב הראב"ד ז"ל. והא דאמרינן בגמרא (לקמן) דאמר ליה רבא לההוא דנפל עליה אריא בעבר ימינא, כל

אימת דמטי להתם בריך ברוך שעשה לי נס, התם נמי לאו בחובה קאמר ליה אלא לחייהו בעי מיניה אי מצי לברוכי או לא, ואמר ליה דכל אימת דמטי התם אי בעו לברוכי הרשות בידו ושפיר דמי ולא בחובה. ונסים שנעשו לישראל הכל חייבין לבדק עליהן, אבל בנס דידיה איהו ובריה ובר בריה חייב לבדק אבל לכולי עלמא לא כדאיתא בגמרא. ומסתברא דלאו דוקא בריה ובר בריה ותו לא, אלא כל יוצאי ירכו ואין להם הפסק מפני שכולן כשותפין באותו נס. ועל נס רבו מצדד כרב חנא דבריד אדרב יהודה רביה (לקמן ע"ב). ואע"ג דבעיא היא בירושלמי (בפרקין ה"א) מהו לבדק אנוסא דרביה ולא פשטוה, איכא למפשטה מהא דרב חנא דאיתא בגמרא לקמן. והכי נמי בעו בנס אביו ולא אפשיטא התם ואפשיט בגמריין. וה"נ אמרו בירושלמי (סם, סם) דעל נס דיחיד אם הוא איש מסוים כיוצא בן כרויה או שנתקדש שם שמים על ידו כגון חנניה מישראל ועזריה מצרכין עליו. ומסתברא דדוקא אותו מקום שנעשה לו נס על קדוש השם ככבשן האש ובור האריות ואף אלו אמורין בגמרא לקמן (נז, ב). וכתב הראב"ד ז"ל דכל ברכות אלו אינן כריכות לא שם ולא מלכות לפי שאינן ברכות קבועות. והביא ראיה לכל אלו ההיא דרב חנא דבריד אדרב יהודה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא, ואף רב יהודה פטר עצמו בעניית אמן אחר ברכה זו. ועוד ראיה מצדד הזימון שאין זה לא שם ולא מלכות, לפי שאין לה קבע שלא בכל עת שהוא אוכל הוא מצדד ברכת הזימון. והוא בעצמו ז"ל דחה ראיה זו דלמא טעמא דברכת הזימון משום דאיכא בעיקר ברכת המזון ברכות ג' דאית בהו מלכות ואזכרות לפיכך הקלו בזה. ואף ההיא דרב חנא ורב יהודה מסתברא דלאו ראיה היא, דאף היא איכא למימר דאזכרה ומלכות קאמר בה, אלא שהתלמוד קצר בה שלא היתה שם הכונה ללמד על נוסח הברכות אלא עיקר הברכות, וכדרך שקראו בברכת שהיינו שהיא בשם ומלכות. וגדולה מזו אמרו מנימין רעיא דאמרינן צפרק כיצד (לעיל מ, ב) דאכל ואמר בריך מריה דהאי פיתא ואמר רב יצא, ואקשינן והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרה אינה ברכה, ואמרינן דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא, ואפילו הכי קצר בה הגמרא ולא הזכיר בה הזכרה שלא היתה הכונה אלא שאין נוסח הברכה מעכב. ובהדיא אמרו כן בירושלמי (ה"א) דכל ברכות אלו דמתניתין בשם ומלכות, דגרסינן התם על מתניתין דהכא: ר' זעירא רב יהודה בשם רב כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, אמר ר' תנחומא חנא אמרית טעמא ארוממך אלהי המלך, רב אמר כריך אתה, ושמואל אמר כריך אלהינו. ואף הרמב"ם ז"ל כן כתב (הל' ברכות פ"י, ה"ט) שכולן בשם ומלכות. (רש"א)

עבדי להון נקירותא וטשו בהון אמרי כי חלפי ישראל הכא נקטלינון ולא
הוּו ידעי דארוּן הוּה מסגי קמייהו דישראל והוּה ממידך להו טורי
מקמייהו כיוּן דאתא ארוּן אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון ונחת
דמייהו לנחלי ארוּן כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק מביני טורי אתו
ואמרי להו לישראל ואמרו שירה היינו דכתיב [\[במדבר כא-טו\]](#) ואשד
הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. אבני אלגביש מאי אבני
אלגביש תנא אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש עמדו על גב איש
זה משה דכתיב [\[במדבר יב-ג\]](#) והאיש משה עניו מאד וכתיב [\[שמות ט-לג\]](#)
ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה ירדו על גב איש זה יהושע
דכתיב [\[במדבר כז-יח\]](#) קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וכתיב
[\[יהושע י-יא\]](#) ויהי בנוסס מפני בני ישראל הם במורד בית חורון והי השליך
עליהם אבנים גדולות. אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא
גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא
בר תלתא פרסי ואישדי עלייהו ואיקטלינהו אזל עקר טורא בר תלתא
פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה
ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא
ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב [\[תהילים ג-ח\]](#) שני רשעים שברת וכדרי
שמעון בן לקיש דא"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב שני רשעים שברת אל
תקרי שברת אלא שרבבת משה כמה הוה עשר אמות שקיל נרגא בר עשר
אמין שוור עשר אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה. ואבן שישב עליה משה
דכתיב [\[שמות יז-יב\]](#) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב
עליה. ואשתו של לוט שנאמר [\[בראשית יט-כו\]](#) ותבט אשתו מאחריו ותהי
נציב מלח וחומת יריחו שנבלעה דכתיב [\[יהושע ו-כ\]](#) ותפול החומה תחתיה
בשלמא כולהו ניסא אלא אשתו של לוט פורענותא הוא דאמר ברוך דיין
האמת והא הודאה ושבח קתני תני על לוט ועל אשתו מברכים שתים על

אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר את הצדיקים
א"ר יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הצדיקים שנאמר
[\[בראשית יט-כט\]](#) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את
אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו' : וחומת יריחו שנבלעה : וחומת
יריחו נבלעה והא נפלה שנאמר [\[יהושע ו-כ\]](#) ויהי כשמוע העם את קול
השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה כיון דפותיה
ורומה כי הדדי נינהו משום הכי אבלעה בלועי אמר רב יהודה אמר רב
ארבעה צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהיה חולה
ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא יורדי הים מנלן דכתיב
[\[תהילים קז-כג\]](#) יורדי הים באניות וגו' המה ראו מעשי ה' ואומר ויעמד
רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות ואומר יחוגו וינועו כשכור ואומר
ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם ואומר יקם סערה לדממה
ואומר וישמחו כי ישתקו ואומר יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם
הולכי מדברות מנלן דכתיב תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו
ויצעקו אל ה' וידריכם בדרך ישרה יודו לה' חסדו מי שחלה ונתרפא
דכתיב אוילים מדרך פשעם ומעוונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם וגו'
ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' יודו לה' חסדו מי
שהיה חבוש בבית האסורין מנלן דכתיב יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו
אמרי אל וגו' ואומר ויכנע בעמל לבם וגו' ואומר ויצעקו אל ה' בצר להם
ואומר יוציאם מחשך וצלמות וגו' ואומר יודו לה' חסדו מאי מברך אמר
רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים אביי אמר וצריך לאודווי קמי עשרה
דכתיב [\[תהילים קז-לב\]](#) וירוממוהו בקהל עם וגו' מר זוטרא אמר ותרין
מינייהו רבנן שנאמר [\[תהילים קז-לב\]](#) ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף לה
רב אשי ואימא כולהו רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב ואימא
בי עשרה שאר עמא ותרי רבנן קשיא רב יהודה חלש ואתפח על לגביה רב
חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך דיהלן ולא יהבך
לעפרא אמר להו פטרתון יתי מלאודווי והא אמר אביי בעי אודווי באפי
עשרה דהוו בי עשרה והא איהו לא קא מודה לא צריך דעני בתרייהו אמן :
אמר רב יהודה שלשה צריכין שימור ואלו הן חולה חתן וכלה במתניתא
תנא חולה חיה חתן וכלה ויש אומרים אף אבל. ויש אומרים אף תלמידי
חכמים בלילה : ואמר רב יהודה שלשה דברים [המאריך בהן] מאריכין
ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפלתו והמאריך על שלחנו והמאריך

בבית הכסא והמאריך בתפלתו מעליותא היא והאמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן

רש"י עבדי להון נקירותא. מערות מעצרות נחל ארנון עמק עמוק בין צ' הרים גבוהים והיו ישראל לריכים לעבור באותו עמק עמוק אמוריים מערות כלדי ההרים ונחצאו קס: וטפו. נחצאו: מסגי. עובר: ממיד טורי. משפיל הרים ומתפשטין זה ללד זה עד שהעמק שוה: חזו דמא. כשחזרו ההרים למקומן: ואשד. וספד: אשר נטה לשבת ער. ההר שבעבר העמק נטה ונתפשט ללד חזרו ההר אשר ללד עבר מואב וסם ארץ מואב ער: שעמדו. באויר: לא נתך ארעה. לא הגיע לארץ אלא עמדו באויר: מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי. עוג חשב כן בלבו מחנה ישראל תלתא פרסי דכתיב (במדבר לג) ויחנו מבית הישימות עד אצל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוא תלתא פרסי אורכא ותלתא פרסי פותיא (עירובין פ"ה ד' נה:): קמלי. נמליס: שרצבת. לשון אשתרבוזי אשתרבוז ירדו וגללו למטה: משה כמה הוי עשר אמין. שהרי הוא הקים את המשכן ודרשי' הקים את עצמו לקומת המשכן וכתיב ביה עשר אמות אורך הקרש (שמות לו): שוור. קפץ למעלה: בקרסוליה. קבילי"א {קביל"א: קרסול} בלעז: וידי משה כבדים. ואינו יכול לפושטן כל היום אלא אם כן תומכים בזרועותיו ויקחו אבן וישימו תחתיו: תחתיה. משמע במקומה ואי אפשר זו אלא על ידי בליעה: לאמר צרוך דיין האמת. תירולא הוא: זוכר את האלדיקים. שזכר את אברהם: כיון דפותיה ורומה כי הדדי הוו. ואין נפילה ניכרת בה אם לא נבלעה משום הכי אכלעה והוא דרך נפילה לחומה כזו: לריכין להודות. כשיואלין מן הסכנה: וירוממוהו בקהל עם. בסוף פרשת המזמור: ואתפח. נתרפא: בגדתאה. קס עירו בגדל היא עיר החשובה שבבבל משחרבה בבבל: שימור. מן המזיקין: חולה. שהורע מזלו לפיכך השך מתגרה בו וכן חיה אשה שילדה וכן אצל: חתן וכלה ותלמידי חכמים. מקנחתו מתגרה בהם: והמאריך על שלחנו. שמתוך כך עניים באין ומתפרנסים: והמאריך בבית הכסא. רפואה היא לו: (רש"י)

תוספות אבני אלגביש במורד בית חורון. וה"ה מקום שנפל שם מחנה סנחריב דלא גרע חזקיה מאדם המסוים אלא לא חש לפרש לפי שידוע המקום סביב ירושלים. ושוב היה נראה לרבינו יהודה כיון שאין הנס ידוע ע"פ המקום כי הנך אין מברכין עליו אלא אותם שנעשה להם הנס. וכן כל אדם מברך על ניסו אף על פי שאינו ניכר מתוך המקום: ארבעה צריכין להודות יורדי הים וכו'. ובתהלים לא חשיב כזה הסדר אלא חשיב הולכי המדבר ראשון דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה וגמרא נקט המצויין תחלה: ואימא בי עשרה ותרי רבנן. ועבדי לחומרא ואפילו ליכא תרי רבנן ונהגו העולם לברך אחר שקורא בתורה ודוקא

קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות : ואמר רב יהודה אמר רב שלשה צריכים רחמים מלך טוב שנה טובה וחלום טוב מלך טוב דכתיב [\[משלי כא-א\]](#) פלגי מים לב מלך ביד ה' שנה טובה דכתיב [\[דברים יא-יב\]](#) תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה חלום טוב דכתיב [\[ישעיה לח-טז\]](#) ותחלימני (ותחייני) : אמר רבי יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב ושובע ופרנס טוב רעב דכתיב [\[מלכים ב-ח-א\]](#) כי קרא ה' לרעב וגוי' שובע דכתיב [\[יחזקאל לו-כט\]](#) וקראתי אל הדגן והרביתי אותו פרנס טוב דכתיב [\[שמות לא-ב\]](#) (ויאמר) ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל וגוי' אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנא' [\[שמות לה-ל\]](#) ראו קרא ה' בשם בצלאל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה הגון עליך בצלאל אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן אמר לו אף על פי כן לך אמור להם הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון לפנינו לא כל שכן א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים אמר לו שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא [\[שמות לה-לא\]](#) וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וכתוב התם [\[משלי ג-יט\]](#) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתוב [\[משלי ג-כ\]](#) בדעתו תהומות נבקעו אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנא' [\[דניאל ב-כא\]](#) יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב [\[שמות לא-ו\]](#) ובלב כל חכם לב נתתי חכמה : אמר רב חסדא כל חלום ולא טוות ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מקיים כוליה ולא חלמא בישא מקיים כוליה ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מחלמא טבא וא"ר חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכתא ליה ואמר רב חסדא

חלמא בישא קשה מנגדא שנאמר [\[קהלת ג-יד\]](#) והאלהים עשה שייראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זה חלום רע [\[ירמיה כג-כת\]](#) הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה' וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אלא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים אמר ר' ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנא לן מיוסף דכתיב [\[בראשית לז-ט\]](#) והנה השמש והירח וגו'

רפ"י מעיין בה. אומר בלבו שתיעשה בקשתו לפי שהתפלל בכונה: **כאז לב.** שאין בקשתו נעשית: תוחלת. לשון תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): מזכירין עונותיו. שעל ידיהן מפשפשים למעלה במעשיו לומר בוטח זה בזכותיו נראה מה הם: קיר נטוי. מקום סכנה: מוסר דין. בוטח הוא בזכותיו שחברו יהיה נענש על ידו: ה"ג הא דמעין הא דלא מעיין: לולבי גפנים. וידלי"ץ {וידלי"ץ: טוקנות} בלעז: מוריגי בהמה. כל בשר שבבהמה שאינו חלק אלא דומה למורג חרוץ שאינו חלק כמו החיד והלשון והכרם הפנימי ובית הכוסות: התולה. שאינו יושב אלא על ברכיו שמתוך כך נקביו נפתחין יותר מדאי: הכי גרסינן הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי: למגדלי חזירים ומלוי ברבית שכן מרובה בלא טורח ושמחים בחלקם לכך פניהם אהובים: הימנותא. לשון שבועה כלומר באמונה שתיהן אסורות לי: ואברכה מזרכיך. והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית: יוסף מת קודם לאחיו. דכתיב וימת יוסף וכל אחיו (שמות א): **אריכים רחמים.** אריכים לבקש רחמים שיבאו לפי שהם בידו של הקב"ה ואין להם רשות לבא אלא ברשותו: ראה קראתי בשם. ראה משמע היש בלבך תן עיניך בדבר: כך אמר לו לבלאל עשה משכן ארון וכלים. שכן הם סדורים בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם וגו' את אהל מועד ואת הארון לעדות וכל הפרשה ומשה אמר לו עשה ארון וכלים כגון שלחן ומנורה ואחר כך משכן דס"ל לר"י שנסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה אמר לו: אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. על ידי אירופן ובספר יצירה תני להו: כל חלום ולא טוות. כל חלומות יראה אדם ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי בתענית שאינו טוב טוות לשון תענית כמו ובת טוות האמור בדריוש (דניאל ו): **דלא מפשר.** שלא פתרוהו: כאגרתא דלא מקריא. לא טוב ולא רע הוא שכל החלומות הולכין אחר הפתרון: עדיף מחלמא טבא. שמציא את האדם לידי תקובה: עציבותיה מסתייה דיו עצבונו מה שאדם מתעצב עליו מבטל את החלום: אפילו לדידי. שאני מאור עינים: בדיחותיה מפכחא

[לא-יג](#) אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון וגוי' [דברים כג-ו](#) ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגוי' שלש פדויות דכתיב [תהילים נה-יט](#) פדה בשלום נפשי מקרב לי וגוי' [ישעיה ישעיה לה-י](#) ופדויי ה' ישובון וגוי' [שמואל א יד-מה](#) ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה וגוי' שלש שלומות דכתיב [ישעיה נז-יט](#) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו [דברי הימים א יב-יט](#) ורוח לבשה את עמשי וגוי' [שמואל א כה-ו](#) ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וגוי' אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה פתח חד מינייהו ואמר האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידיהו ולימא הכי רבשיע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכמרים מצרעתה וכחזקיהו מחליו וכמי יריחו על ידי אלישע וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמדך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום פתח אידך ואמר האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא לנקוט זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שנאמר [בראשית מט-כב](#) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וגוי' אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר' חנינא אמר מהכא [בראשית מח-טז](#) וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם ואי דחיל מעינא בישא דיליה ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה פתח אידך ואמר האי מאן דחליש יומא קמא לא לגלי כי היכי דלא לתרע מזליה מכאן ואילך לגלי כי הא דרבא כי הוה חליש יומא קמא לא מגלי מכאן ואילך א"ל לשמעיה פוק אכריז רבא חלש מאן דרחים לי לבעי עלי רחמי ומאן דסני לי לחדי לי וכתיב [משלי כד-יז](#) בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו שמואל כי הוה חזי חלמא בישא אמר [זכריה יב](#) וחלומות השוא ידברו כי הוה חזי חלמא טבא אמר וכי החלומות השוא ידברו והכתיב [במדבר יב-ו](#) בחלום אדבר בו רבא רמי

כתיב בחלום אדבר בו וכתוב וחלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד א"ר ביזנא בר זבדא א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים פעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל כולם ומה שפטר לי זה לא פטר לי זה וכולם נתקיימו בי לקיים מה שנאמר כל החלומות הולכים אחר הפה אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא אין וכדרכי אלעזר דא"ר אלעזר מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה שנאמר [\[בראשית מא-יג\]](#) ויהי כאשר פתר לנו כן היה אמר רבא והוא דמפשר ליה מעין חלמיה שנאמר [\[בראשית מא-יב\]](#) איש כחלומו פתר [\[בראשית מ-טז\]](#) וירא שר האופים מנא ידע א"ר אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו א"ר יוחנן השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה ואמר ר' יוחנן ג' חלומות מתקיימין חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפטר בתוך חלום ויש אומר אף חלום שנשנה שנאמר [\[בראשית מא-לב\]](#) ועל השנות החלום וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר [\[דניאל ב-כט\]](#) אנת מלכא רעיונד על משכבך סליקו ואיבעית אימא מהכא [\[דניאל ב-ל\]](#) ורעיוני לבבך תנדע אמר רבא תדע דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא : אמר

רש"י וההיא שעתא. לחלם חלום לא הוה: ילפא. שיתקיים: מיוסף. שלא נתקיימו השתחואות הללו עד עשרים ושתיים שנה כשירד יעקב למצרים שכבר היה הרעב שתי שנים דכתיב כי זה שנתים הרעב (בראשית מה): לאדם טוב מראין לו חלום רע. כדי שידאג ולא יחטא ושיכפר לו עלזונו: לאדם רע מראין לו חלום טוב. כדי לשמחו שיאכל עולמו: ודוד לא ראה חלום טוב והא כתיב וכו'. לא גרסינן הכי אלא גרסינן והא כתיב לא תאונה אליך רעה וגו'. קשיא לרב הונא דאמר לאדם טוב מראין לו חלום רע ומשני איהו לא חזי אחריני חזו ליה חלום רע: וכי לא חזי איהו מעליותא הוא. כיון דלא חזי חלום רע כדקאמר שלא יבהילוהו וחלום טוב לא כל שכן דלא חזי דהא קתני : כל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב אם כן לא חזי חלום כלל: אלא שצע. ז' לילות ילין ולא יפקד נשום חלום הרי הוא רע ושונאים אותו ואין מראין לו כלום: ומשני דחזי ולא ידע מאי חזי. אדם טוב מראין לו חלום טוב ועד שלא יקיץ משתכח ממנו כדי שלא ישמח: זקפא. גודל: עלי עין עולי עין. שליטין על העין ולא העין עולה בהן: אטרפא דנחיריה

דשמאליה. דופן השמאלי של חוטמו: האי מאן דחליש. מי שחלה: דסני לי לחדי לי. ומתוך כך ישוב חרון אף מעלי: הרהורי לבו. מה שהוא מהרהר ביום: רעיונך. מחשבותיך וכן כל לשון רעיון שבמקרא אינו לשון רצון אלא לשון מחשבה וזה יוכיח ורעיוניה יבהלונה (דניאל ד') וכי ראונו של אדם מבהלו אלא מחשבותיו מבהלין אותו: דקלא דדהבא. דבר שלא הורגל לראות ולא הרהר בו מעולם: קופא דמחטא. נקב המחט: (כס"י)

תוספות **שבע** זימנין לגזרו עלך. כך הוא הלחש שבע זימנין לגזרו עלך ויש מפרש דשבע זימנין צריך לומר חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו. אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו אלא שלש פעמים: **פותר** חלומות. פירש ר"י דמזל שעת הלידה גרים ואין הדבר תלוי בחכמה: (תוספות)

א

-

נו

דף

אמר ליה קיסר לר' יהושע בר' (חנינא) אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמאי אמר ליה חזית דמשחרי לך פרסאי וגרבי בד ורעיי בד שקצי בחוטרא דדהבא הרהר כוליה יומא ולאורתא חזא אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמאי אמר ליה חזית דאתו רומאי ושבו לך וטחני בד קשייתא ברחייא דדהבא הרהר כוליה יומא ולאורתא חזא בר הדיא מפשר חלמי הוה מאן דיהיב ליה אגרא מפשר ליה למעליותא ומאן דלא יהיב ליה אגרא מפשר ליה לגריעותא אביי ורבא חזו חלמא אביי יהיב ליה זוזא ורבא לא יהיב ליה אמרי ליה אקרינן בחלמין **דברים כח-לא** שורך טבוח לעיניך וגוי לרבא אמר ליה פסיד עסקך ולא אהני לך למיכל מעוצבא דלבך לאביי א"ל מרווח עסקך ולא אהני לך למיכל מחדוא דלבך אמרי ליה אקרינן **דברים כח-מא** בנים ובנות תוליד וגוי לרבא אמר ליה כבישותיה לאביי א"ל בנד ובנתך נפיש ומינסבן בנתך לעלמא ומדמיין באפך כדקא אזלן בשביה אקריין **דברים כח-לב** בניך ובנותיך נתונים לעם אחר לאביי א"ל בנד ובנתך נפישין את אמרת לקריבך והיא אמרה לקריבה ואכפה לך

ויהבת להון לקריבה דהוי כעס אחר לרבא א"ל דביתהו שכיבא ואתו
בניה ובנתיה לידי איתתא אחריתי דאמר רבא אמר ר' ירמיה בר אבא
אמר רב מאי דכתיב בניך ובנותיך נתונים לעם אחר זו אשת האב אקרין
בחלמין [\[קהלת ט-ז\]](#) לך אכול בשמחה לחמך לאביי אמר ליה מרווח עסקך
ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחדוא דלבך לרבא אמר ליה פסיד עסקך
טבחת ולא אכלת ושתית וקרית לפכוחי פחדך אקרין [\[דברים כח-לח\]](#) זרע
רב תוציא השדה לאביי א"ל מרישיה לרבא א"ל מסיפיה אקרין [\[דברים
כח-מ\]](#) זיתים יהיו לך בכל גבולך וגוי לאביי א"ל מרישיה לרבא א"ל
מסיפיה אקרין [\[דברים כח-י\]](#) וראו כל עמי הארץ וגוי לאביי א"ל נפק לך
שמא דריש מתיבתא הוית אימתך נפלת בעלמא לרבא אמר ליה בדיינא
דמלכא אתבר ומתפסת בגנבי ודייני כולי עלמא קל וחומר מינד למחר
אתבר בדיינא דמלכא ואתו ותפשי ליה לרבא אמרי ליה . חזן חסא על
פום דני לאביי א"ל עיף עסקך כחסא לרבא א"ל מריר עסקך כי חסא
אמרי ליה חזן בשרא על פום דני לאביי אמר ליה בסיס חמרך ואתו כולי
עלמא למזבן בשרא וחמרא מינד לרבא אמר ליה תקיף חמרך ואתו כולי
עלמא למזבן בשרא למיכל ביה אמרי ליה חזן חביתא דתלי בדיקלא
לאביי אמר ליה מדלי עסקך כדיקלא לרבא אמר ליה חלי עסקך כתמרי
אמרי ליה חזן רומנא דקדחי אפום דני לאביי אמר ליה עשיק עסקך
כרומנא לרבא אמר ליה קאוי עסקך כרומנא אמרי ליה חזן חביתא דנפל
לבירא לאביי א"ל מתבעי עסקך כדאמר נפל פתא בבירא ולא אשתכח
לרבא א"ל פסיד עסקך ושדיי ליה לבירא אמרי ליה חזין בר חמרא דקאי
אאיסדן ונוער לאביי אמר ליה מלכא הוית וקאי אמורא עלך לרבא א"ל
פטר חמור גהיט מתפילך א"ל לדידי חזי לי ואיתיה אמר ליה וא"ו דפטר
חמור ודאי גהיט מתפילך לסוף אזל רבא לחודיה לגביה אמר ליה חזאי
דשא ברייתא דנפל אמר ליה אשתך שכבא אמר ליה חזאי ככי ושני דנתור
א"ל בנד ובנתך שכבן אמר ליה חזאי תרתי יוני דפרחן א"ל תרי נשי
מגרשת אמר ליה חזאי תרי גרגלידי דלפתא אמר ליה תרין קולפי בלעת
אזל רבא ההוא יומא ויתיב בי מדרשא כוליה יומא אשכח הנהו תרי סגי
נהורי דהוו קמנצו בהדי הדדי אזל רבא לפרוקינהו ומחוהו לרבא תרי דלו
למחוייה אחריתי אמר מסתיי תרין חזאי לסוף אתא רבא ויהיב ליה
אגרא א"ל חזאי אשיתא דנפל א"ל נכסים בלא מצרים קנית א"ל חזאי
אפדנא דאביי דנפל וכסיין אבקיה א"ל אביי שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך
א"ל חזאי אפדנא דידי דנפיל ואתו כולי עלמא שקיל לבינתא לבינתא א"ל

שמעתתך מבדרן בעלמא א"ל חזאי דאבקע רישי ונתר מוקרי א"ל אודרא מבי סדיא נפיק א"ל אקריון הללא מצראה בחלמא א"ל ניסא מתרחשי לך הוה קא אזיל בהדיה בארבא אמר בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי בהדי דקא סליק נפל סיפרא מיניה אשכחיה רבא וחזא דהוה כתיב ביה כל החלומות הולכין אחר הפה רשע בדידך קיימא וצערתן כולי האי כולהו מחילנא לך בר מברתיה דרב חסדא יהא רעוא דלמסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה אמר מאי אעביד גמירי דקללת חכם אפילו בחנם היא באה וכ"ש רבא דבדינא קא לייט אמר איקום ואגלי דאמר מר גלות מכפרת עון קם גלי לבי רומאי אזל יתיב אפתחא דריש . טורזינא דמלכא ריש טורזינא חזא חלמא א"ל חזאי חלמא דעייל מחטא באצבעתי א"ל הב לי זוזא ולא יהב ליה לא א"ל ולא מידי א"ל חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעתי א"ל הב לי זוזא ולא יהב ליה ולא א"ל א"ל חזאי דנפל תכלא בכולה ידא א"ל נפל תכלא בכולהו שיראי שמעי בי מלכא ואתיוה לריש טורזינא קא קטלי ליה א"ל אנא אמאי אייתו להאי דהוה ידע ולא אמר אייתוהו לבר הדיא אמרי ליה אמטו זוזא דידך חרבו

רש"י קיסר. מלך רומי והיה לו תגר עם פרסיים: מאי חזינא. מאי ארעה בלילה בחלום: משחרי לך פרסאי. עושים כך עבודת המלך כמו לא חמרא דחד מנהון שחרית (תרגום במדבר יו) ולשון חכמים (ספרי פ' דברים) הדבק לשחזור וישתחוו לך: ושבו לך. ישללוך בשבי: וטחנוו כך קשייתא. יכופו אותך לטחון גרעיני תמרים: שבור. מלך פרס: פסיד עסקך. תתקלקל פרקמטיא שלך: ולא אהני לך למיכל. מתוך לערך לא יטעם לך שום מאכל: מרווח עסקך. ומתוך שמחתך לא תתאוה לאכול שתהיה שבע בשמחתך: והיא. אשתך: לפכוחי פחדך. להפיג דאגתך: מריסיה. זרע רב תוליא השדה: צדיינא דמלכא. אורז שתכשיטי המלך שם ישבר על ידי גנבים ויעלילו עליך לומר.. שאתה גנבתם: קל וחומר מינד. אם רבא נחשד כל שכן שיחשדונו וזהו וייראו ממך: חסא. חזרת: עיף עסקך. כפול בריוח כחזרת שהיא רחבה וכפולה: מריר עסקך. שנאווי לכל ומר יהיה הסחורה שלך: חזיתא הם היו משתכרים בזין: חלי עסקך. מתוך כלומר שתתן סחורתך בזול: דקדחי. גדלה: עשיק עסקך. ציוקר תמכרנו כמו עשיק לגבך (ב"מ ד' נב.). לרבא א"ל קאוי עסקך. לשון קהוי הכל ישנאוהו: מתבעי . עסקך. יתבקש עסקך ויחזרו אחריו לקנות: דקאי אאיסדן. מראשותיו כדמתרגמינן מראשותיו אסדוהי (בראשית כח): מלכא הוית. ראש ישיבה הדורש לרשות והמתורגמן עומד עליו באמורא

להשמיע בקול רם לרבים כקול חמור הנוער: וי"ז דפטור חמור גהיט מתפילך. צפרשת
והיה כי יציאך וכל פטר חמר תפדה בשה והוא חסר וי"ז ובתפילין של רבא כתבו הכותב
מלא ואח"כ מחקו והיינו גהיט מחוק: דשא ברייתא. ללת חיזון שבצית: אתתך מתה.
השומרת את הבית: כפי. שינים הפנימיות שקורין משילאר"י {מישילר"ש: שיניים טוחנות} :
תרתי נשי מגרשת. שאשתו של אדם קרויה יונה דכתיב יונתי תמתי: תרין קולפי בלעת.
מכת מקל עב צראשו כראשי לפתות: בלא מצרים. נחלה בלא מצרים כלומר קרקעות
רחבים ורבים: וכסין אבקה. כסוי עפר הפורח ממפולת החומה: ונתר מוקרי. נשר
מוחו: אודרא מצי סדיא. המוכין יולאין מן הכר שבמראשותיו: הללא מצראה. הלל שאנו
קורין בפסח לפי שיש הלל אחר הקרוי הלל הגדול קורין לזה הלל המצרי: ניסי מתרחשי
לך. שע"י נסים נקרא ניסן שעל כל צרה הבאה לישראל אומרים אותו על גאולתן: הוה
קא אזיל. בר הדיא בהדיה דרבא: בארבא. בספינה: אמר בהדי גברא דמתרחיש ליה
ניסא למה לי. שמא כאן יארע לו הנס שתבצע הספינה והוא ינצל: בדידך קיימא. בך
הוא תלוי הפתרון אם לטובה אם לרעה והפכת לי לרעה: אשתו של רבא. בת רב חסדא
היתה: טורזינא דמלכא. שומר אוצר המלך: נפל תכלא. תולע: (רש"י)

(תוספות)

זה

לקטע

פירוש

תוספות אין

ב

-

נו

דף

שיראי דמלכא כפיתו תרין ארזי בחבלא אסור חד כרעיה לחד ארזא וחד
כרעיה לחד ארזא ושרו לחבלא עד דאצטליק רישיה אזל כל חד וחד וקם
אדוכתיה ואצטליק ונפל בתרין שאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל
את ר' ישמעאל ראיתי שני לחיי שנשרו אמר שני גדודי רומי יעצו עליך
רעה ומתו אמר ליה בר קפרא לרבי ראיתי חוטמי שנשר אמר ליה חרון
אף נסתלק ממך אמר ליה ראיתי שני ידי שנחתכו אמר ליה לא תצטרך
למעשה ידיך אמר ליה ראיתי ב' רגלי שנקטעו אמר ליה על סוס אתה
רוכב חזאי דאמרי לי באדר מיתת וניסן לא חזית אמר ליה באדרותא

מיתת ולא אתית לידי נסיון אמר ליה ההוא צדוקי לר' ישמעאל ראיתי שאני משקה שמן לזיתים אמר ליה בא על אמו אמר ליה חזאי דקטיף לי כוכבא אמר ליה בר ישראל גנבת אמר ליה חזאי דבלעתי לכוכבא אמר ליה בר ישראל זבנתיה ואכלת לדמיה אמר ליה חזאי עיני דנשקן אהדדי אמר ליה בא על אחותו אמר ליה חזאי דנשקי סיהרא אמר ליה בא על אשת ישראל אמר ליה חזאי דדריכנא בטונא דאסא אמר ליה בא על נערה המאורסה אמר ליה חזאי טונא מעילאי והוא מתתאי אמר ליה משכבך הפוך אמר ליה חזאי עורבי דהדרי לפורייה אמר ליה אשתך זנתה מאנשים הרבה אמר ליה חזאי יוני דהדרי לפורייה אמר ליה נשים הרבה טמאת אמר ליה חזאי דנקיט תרי יוני ופרחן אמר ליה תרתי נשי נסבת ופטרתינון בלא גט אמר ליה חזאי דקליפנא ביעי אמר ליה שכבי קא משלחת אמר ליה כולהו איתנהו בי בר מהא דליתיה אדהכי והכי אתיא האי איתתא ואמרה ליה האי גלימא דמכסא דגברא פלוני הוא דמית ואשלחתיה אמר ליה חזאי דאמרי לי שבק לך אבוך נכסי בקפודקיא אמר ליה אית לך נכסי בקפודקיא אמר ליה לאו אבוך לקפודקיא אמר ליה לאו אם כן קפא כשורא דיקא עשרה זיל חזי קפא דריש עשרה שהיא מלאה זוזי אזל אשכח שהיא מלאה זוזי אמר רבי חנינא הרואה באר בחלום רואה שלום שנאמר [\[בראשית כו-יט\]](#) ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים ר' נתן אומר מצא תורה שנאמר [\[משלי ח-לה\]](#) כי מוצאי מצא חיים וכתוב הכא באר מים חיים רבא אמר חיים ממש אמר רבי חנן שלש שלומות הן נהר צפור וקדרה נהר דכתיב [\[ישעיה סו-יב\]](#) הנני נוטה אליה כנהר שלום צפור דכתיב [\[ישעיה לא-ה\]](#) כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות וגו' קדרה דכתיב (שם כו) ה' תשפות שלום לנו אמר ר' חנינא ובקדרה שאין בה בשר שנינו [\[מיכה ג-ג\]](#) ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת אמר ר' יהושע בן לוי הרואה נהר בחלום ישכים ויאמר הנני נוטה אליה כנהר שלום קודם שיקדמנו פסוק אחר [\[ישעיה נט-יט\]](#) כי יבא כנהר צר הרואה צפור בחלום ישכים ויאמר כצפרים עפות כן יגן וגו' קודם שיקדמנו פסוק אחר [\[משלי כז-ח\]](#) כצפור נודדת מן קנה וגו' הרואה קדרה בחלום ישכים ויאמר ה' תשפות שלום לנו קודם שיקדמנו פסוק אחר [\[יחזקאל כד-ג\]](#) שפות הסיר שפות הרואה ענבים בחלום ישכים ויאמר [\[הושע ט-י\]](#) כענבים במדבר קודם שיקדמנו פסוק אחר [\[דברים לב-לב\]](#) ענבימו ענבי רוש הרואה הר בחלום ישכים ויאמר [\[ישעיה נב-ז\]](#) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר קודם שיקדמנו פסוק אחר [\[ירמיה ט-ט\]](#) על ההרים

אשא בכי ונהי הרואה שופר בחלום ישכים ויאמר [ישעיה כז-יג](#) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול קודם שיקדמנו פסוק אחר [הושע ה-ח](#) תקעו שופר בגבעה הרואה כלב בחלום ישכים ויאמר [שמות יא-ז](#) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו קודם שיקדמנו פסוק אחר [ישעיה נו-יא](#) והכלבים עזי נפש הרואה ארי בחלום ישכים ויאמר [עמוס ג-ח](#) אריה שאג מי לא יירא קודם שיקדמנו פסוק אחר [ירמיה ד-ז](#) עלה אריה מסבכו הרואה תגלחת בחלום ישכים ויאמר [בראשית מא-יד](#) ויגלח ויחלף שמלותיו קודם שיקדמנו פסוק אחר ([שופטים טז-ז](#) כי) אם גלחתי וסר ממני כחי הרואה באר בחלום ישכים ויאמר [שיר השירים ד-טו](#) באר מים חיים קודם שיקדמנו פסוק אחר [ירמיה ו-ז](#) כהקיר ביר מימיה הרואה קנה בחלום ישכים ויאמר [ישעיה מב-ג](#) קנה רצוץ לא ישבר קודם שיקדמנו פסוק אחר [מלכים ב יח-כא](#) הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ תנו רבנן הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה שנאמר [משלי ד-ה](#) קנה חכמה קנים יצפה לבינה שנאמר [משלי ד-ז](#) ובכל קנינך קנה בינה אמר רבי זירא קרא קורא קירא קניא כולהו מעלו לחלמא תניא אין מראין דלועין אלא למי שהוא ירא שמים בכל כחו הרואה שור בחלום ישכים ויאמר [דברים לג-יז](#) בכור שורו הדר לו קודם שיקדמנו פסוק אחר [שמות כא-כח](#) כי יגח שור את איש תנו רבנן חמשה דברים נאמרו בשור האוכל מבשרו מתעשר נגחו הויין ליה בניס שמנגחים בתורה נשכו יסורין באים עליו בעטו דרך רחוקה נזדמנה לו רכבו עולה לגדולה והתניא רכבו מת לא קשיא הא דרכיב הוא לתורא הא דרכיב תורא לדידיה הרואה חמור בחלום יצפה לישועה שנאמר [זכריה ט-ט](#) הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור הרואה חתול בחלום באתרא דקרו ליה שונרא נעשית לו שירה נאה שינרא נעשה לו שינוי רע הרואה ענבים בחלום לבנות בין בזמנן בין שלא בזמנן יפות שחורות בזמנן יפות שלא בזמנן רעות הרואה סוס לבן בחלום בין בנחת בין ברדוף יפה לו אדום בנחת יפה ברדוף קשה הרואה ישמעאל בחלום תפלתו נשמעת ודוקא ישמעאל בן אברהם אבל טייעא בעלמא לא הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי קראה [בראשית מו-ד](#) ואנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא [שמואל ב יב-יג](#) גם ה' העביר חטאתך לא תמות הרואה פינחס בחלום פלא נעשה לו הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו פילים פלאי

פלאות נעשו לו והתניא כל מיני חיות יפין לחלום חוץ מן הפיל ומן הקוף
לא קשיא

רש"י שיראי דמלכא. מעילים של מלך: לאטליה. נחלק לב' ודוגמתו בהעור והרוטב
(דף קכד.) ללכקי מלך: יעלו עליך רעה. והם הלחיים פה שיעץ עליך רעה: חרון אף.
ניכר בחוטם שמתחמם ומוציא הבזל על כן הוא קרוי חרון אף: לא תלטרך למעשה ידיך.
שתתעסק: באדרותא מיתת. בכבוד ובהדר תמות: אמו בעל. דומיא דשמן שהוא בתוך
הזית השקה את אמו: קטיף לי כוכבא. עקרתי כוכב בחלום: גנבת. שנמשלו לכוכבים:
נערה המאורסה. היו רגילין לעשות לה חופה של הדם בכניסתה לחופה וקורין לה
הינומא כדאמרינן בכתובות (דף טו:): שיצאתה בהינומא וראשה פרוע: טונא דאסא.
טולא דאסא: שכבי משלחת. מתים הפשטת: אם כן דלית לך התם נכסי ואבוד לא שכבי
התם: קפא. דאמרי לך היא כשורא שבלשון פרס ויון קורין לכשורא קפא: דיקא. הוא
עשרה שבלשון יוני קורין לעשרה דיקא והכי אמרי לך יש לך ממון בקורה עשירית:
דריש עשרה. קורה שבראש עשרה: שלש שלומות הם. שלש חלומות המבשרים שלום:
ופרשו כאשר בסיר. אלמא פורענותא היא: ובכל קנינך. לשון מרובה הוא אף קנים
הרבה קנה של בינה הוא: קרא קורא קירא קניא. קרא דלעת כדאמרינן לקמן הרואה
לזועין בחלום ירא שמים הוא לשון לזו עיני למרום (ישעיה לח): קורא. רך הגדל בענפי
הדקל בכל שנה כדרך שאר אילנות ולשנה שניה הוא מתקשה ונעשה עץ: קירא. שעוה:
קניא. קנה: האוכל מבשרו. בחלום: זין ברדוף. כשהוא רץ: גם עלה. קרוב לנוטריקון
של גמל: פלא נעשה לו. כמו שנעשה לפינחס כדאמרינן בסנהדרין (דף פב.): (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

דף נז - א

הא דמסרג הא דלא מסרג הרואה הונא בחלום נס נעשה לו חנינא חנינא
יוחנן נסי נסים נעשו לו הרואה הספד בחלום מן השמים חסו עליו

ופדאוהו והני מיילי בכתבא העונה יהא שמיה רבא מברך מובטח לו שהוא בן העולם הבא הקורא ק"ש ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך המניח תפילין בחלום יצפה לגדולה שנאמר [\[דברים כח-י\]](#) וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך וגו' ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש המתפלל בחלום סימן יפה לו וה"מ דלא סיים הבא על אמו בחלום יצפה לבינה שנאמר [\[משלי ב-ג\]](#) כי אם לבינה תקרא הבא על נערה מאורסה יצפה לתורה שנאמר [\[דברים לג-ד\]](#) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב אל תקרי מורשה אלא מאורשה הבא על אחותו בחלום יצפה לחכמה שנאמר [\[משלי ז-ד\]](#) אמור לחכמה אחותי את הבא על אשת איש בחלום מובטח לו שהוא בן העולם הבא וה"מ דלא ידע לה ולא הרהר בה מאורתא א"ר חייא בר אבא הרואה חטים בחלום ראה שלום שנאמר [\[תהילים קמז-יד\]](#) השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך הרואה שעורים בחלום סרו עונותיו שנאמר [\[ישעיה ו-ז\]](#) וסר עונך וחטאתך תכופר אמר רבי זירא אנא לא סלקי מבבל לא"י עד דחזאי שערי בחלמא הרואה גפן טעונה בחלום אין אשתו מפלת נפלים שנאמר [\[תהילים קכח-ג\]](#) אשתך כגפן פוריה שורקה יצפה למשיח שנאמר [\[בראשית מט-יא\]](#) אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו שנאמר [\[משלי כז-יח\]](#) נוצר תאנה יאכל פריה הרואה רמונים בחלום זוטרי פרי עסקיה כרמונא רברבי רבי עסקיה כרמונא פלגי אם ת"ח הוא יצפה לתורה שנאמר [\[שיר השירים ח-ב\]](#) אשקך מיין הרקח מעסיס רמני ואם ע"ה הוא יצפה למצות שנאמר [\[שיר השירים ד-ג\]](#) כפלח הרמון רקתך מאי רקתך אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון הרואה זיתים בחלום זוטרי פרי ורבי וקאי עסקיה כזיתים וה"מ פרי אבל אילני הויין ליה בנים מרובין שנאמר [\[תהילים קכח-ג\]](#) בניך כשתילי זיתים וגו' איכא דאמרי הרואה זית בחלום שם טוב יוצא לו שנאמר [\[ירמיה יא-טז\]](#) זית רענן יפה פרי תואר קרא י"י שמך הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה שנאמר [\[שמות כז-כ\]](#) ויקחו אליך שמן זית זך הרואה תמרים בחלום תמו עונותיו שנאמר [\[איכה ד-כב\]](#) תם עונך בת ציון אמר רב יוסף הרואה עז בחלום שנה מתברכת לו עזים שנים מתברכות לו שנאמר [\[משלי כז-כז\]](#) ודי חלב עזים ללחמך הרואה הדס בחלום נכסיו מצליחין לו ואם אין לו נכסים ירושה נופלת לו ממקום אחר אמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא והוא דחזא בכנייהו הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר [\[ויקרא כג-מ\]](#) פרי עץ הדר כפות תמרים הרואה לולב בחלום

אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר [\[משלי א-כ\]](#) חכמות בחוץ תרונה והבא עליה הוי ראש ישיבה אמר רב אשי אני ראיתיה ובאתי עליה וסלקית לגדולה הרואה תרנגול בחלום יצפה לבן זכר תרנגולים יצפה לבנים זכרים תרנגולת יצפה לתרביצה נאה וגילה הרואה ביצים בחלום תלויה בקשתו נשתברו נעשית בקשתו וכן אגוזים וכן קשואים וכן כל כלי זכוכית וכן כל הנשברים כאלו הנכנס לכרך נעשו לו חפציו שנאמר [\[תהילים קז-ל\]](#) וינחם אל מחוז חפצם המגלח ראשו בחלום סימן יפה לו ראשו וזקנו לו ולכל משפחתו היושב בעריבה קטנה שם טוב יוצא לו בעריבה גדולה לו ולכל משפחתו וה"מ דמדליה דלויי הנפנה בחלום סימן יפה לו שנאמר [\[ישעיה נא-יד\]](#) מהר צועה להפתח וה"מ דלא קנח העולה לגג בחלום עולה לגדולה ירד יורד מגדולתו אביי ורבא דאמרי תרווייהו כיון שעלה ע"ה הקורע בגדיו בחלום קורעים לו גזר דינו העומד ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא בארץ ישראל ערום בלא מצות הנתפש לסרדיוט שמירה נעשית לו נתנוהו בקולר הוסיפו לו שמירה על שמירתו וה"מ בקולר אבל חבלא בעלמא לא הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה ליער נעשה ראש לבני כלה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא רב פפא דעייל לאגמא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה איכא דאמרי תרווייהו לאגמא עיילי אלא רב פפא דתלי טבלא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא נעשה ראש לבני כלה אמר רב אשי אנא עיילית לאגמא ותלאי טבלא ונבחי בה נבוחי תני תנא קמיה דר"נ בר יצחק המקיז דם בחלום עונותיו מחולין לו והתניא עונותיו סדורין לו מאי סדורין סדורין לימחל תני תנא קמיה דרב ששת הרואה נחש בחלום פרנסתו מזומנת לו נשכו נכפלה לו הרגו אבדה פרנסתו אמר ליה רב ששת כל שכן שנכפלה פרנסתו ולא היא רב ששת הוא דחזא חויא בחלמיה וקטליה תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו יש שותהו וטוב לו שנאמר [\[תהילים קד-טו\]](#) ויין ישמח לבב אנוש ויש שותהו ורע לו שנאמר [\[משלי לא-ו\]](#) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש אמר ליה רבי יוחנן לתנא תני תלמיד חכם לעולם טוב לו שנאמר [\[משלי ט-ה\]](#) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי

רש"י דמסרג. קיש לו אוכף על גביו יפה: נס נעשה לו. נו"ן כנגד נו"ן וכגון שראה השם כתוב: חנינאל. נוני"ן הרבה נסים רבים: והני מיכלי בכתבא. אכולהו קאי שראה הונא או חנינאל או תיבה זו של הספד כתובה דמשמע חסו עליו ופדאוהו: ללא סיים. שנעור משנתו קודם שנסתלק סימן הוא שסמוך אלל הקב"ה: מוצטח לו שהוא בן העולם הבא. ונוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן דדמי לאשת איש: פלגי. רמונים שנחלקו: יאפה לתורה. שנאמר אשקך מיין הרקח היינו תורה: מעסים רמוני. הנמלץ מן הרמונים: נכסיו מלכיחין. כהדס זה שעליו משולשים זה על זה כמין קליעה: בכנייהו. על כנס במקומם במחוצה: הוי ראש ישיבה. שמכריז ומורה לרבים: אני ראיתיה וכו'. ועל כן נעשיתי ראש ישיבה במתא מחסיא: תרביאל. גינה א"נ בהמ"ד תרביאל נאה וגילה נוטריקון של תרנגול: תלויה בקשתו. בספק כביצים הללו שהאוכל סתום בם: נשתברו. נתגלה האוכל: וינחם אל מחוז. היינו כרד: חפלים. סימן הוא להיות חפציו נעשים: המגלח. סימן גדולה ותפארת היא לו כמו ויגלח ויחלף וגו' (בראשית מא): בעריבה. בספינה: דמדלי. שהולכת בגובה של ים: הנפנה. סימן הוא שסרחונו וגנותו נפרש ויורא מעליו: והוא ללא קנח. שלא המאים ידיו: בצבל עומד בלא חטא. לפי שחול"ל אין לה זכויות אלא עון יש בישיבתה וזה עומד ערום בלא אותם עונות: בא"י. שהרבה מלות תלויות בה וזה העומד ערום סימן שהוא ערום ממלותיה: הנתפש לסרדיוט. שומרין אותו שלא יברח אלמא סימן שמירה הוא ששומרין אותו מידי היזק: אגס. קיש בו קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה סימן לראש ישיבה שהגדולים והקטנים מתקבלים יחד קבוץ גדול וזאים לשמוע דרשה מפיו: יער. אילנות גדולים ואינן סמוכים זה לזה אף זה סימן לראש לתלמידי הרב והוא ראש לבני כלה שמפרש לתלמידים שמועתם אחר שעמד הרב והם מחזרין על שמועתם ויש תלמידים שלא יבינו בדברי הרב ככל האורד וזה מבינה להם: תלי טבלא. נראה לו שהיה זוג וענבל תלוי בצוארו ומשמיע קול והוא סימן לראש ישיבה שמשמיע קול לרבים: ונבחי בה נבוחי. הקשתי בה בקול: עונותיו מחולין לו. לפי שהעונות קרויין אדומים שנאמר אם יאדימו כתולע (ישעיהו א) ואומר נכתם עונך (ירמיהו ב') וסימן הוא שפורשין ממנו: פרנסתו מזומנת. כנחש שעפר לחמו ומאוי לו בכל מקום: הרגו. לנחש: כל שכן שנכפלה לו. שהרי נתגבר עליו: ולא היא. אלא רב שסת דורש להנחתו לפתור חלומו לטובה: יש שותהו כו'. לפיכך אין לעמוד על פתרונו: (רש"י)

ב

-

נז

דף

אמר רבי יוחנן השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה תנו רבנן שלשה מלכים הם הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות שלמה יצפה לחכמה אחאב ידאג מן הפורענות ג' נביאים הם הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה יחזקאל יצפה לחכמה ישעיה יצפה לנחמה ירמיה ידאג מן הפורענות שלשה כתובים גדולים הם הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות משלי יצפה לחכמה איוב ידאג מן הפורענות שלשה כתובים קטנים הם הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות קהלת יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפורענות הרואה מגלת אסתר נס נעשה לו שלשה חכמים הם הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה ראבי"ע יצפה לעשירות רבי ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות שלשה תלמידי חכמים הם הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות בן זומא יצפה לחכמה אחר ידאג מן הפורענות כל מיני חיות יפות לחלום חוץ מן הפיל והקוף והקפוד והאמר מר הרואה פיל בחלום פלא נעשה לו לא קשיא הא דמסרג הא דלא מסרג כל מיני מתכת יפין לחלום חוץ ממר פסל וקרדום והני מילי דחזנהו בקתייהו כל מיני פירות יפין לחלום חוץ מפגי תמרה כל מיני ירקות יפין לחלום חוץ מראשי לפתות והאמר רב לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות כי חזא בכנייהו חזא כל מיני צבעונין יפין לחלום חוץ מן התכלת כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מן קריא וקפופא וקורפראי: [הגו"ף הגו"ף מעי"ן משיבי"ן ומרחיבי"ן סימן]: ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות וכפניות ופגי תמרה שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן רחיצה וסיכה ותשמיש שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש תשמיש דמאי אילימא תשמיש המטה הא מכחש כחיש אלא תשמיש נקבים שלשה משיבין דעתו של אדם אלו הן קול ומראה וריח שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים: [חמש"ה

ושש"ה ועשר"ה סימן]: חמשה אחד מששים אלו הן אש דבש ושבת ושינה וחלום אש אחד מששים לגיהנם דבש אחד מששים למן שבת אחד מששים לעולם הבא שינה אחד מששים למיתה חלום אחד מששים לנבואה ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עטוש זיעה שלשול קרי ושינה וחלום עטוש דכתיב [\[איוב מא-י\]](#) עטישותיו תהל אור זיעה דכתיב [\[בראשית ג-ט\]](#) בזעת אפיך תאכל לחם שלשול דכתיב [\[ישעיה נא-יד\]](#) מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת קרי דכתיב [\[ישעיה נג-י\]](#) יראה זרע יאריך ימים שינה דכתיב [\[איוב ג-ג\]](#) ישנתי אז ינוח לי חלום דכתיב [\[ישעיה לח-טז\]](#) ותחלימני והחייני ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה אלו הן כרוב ותרדין וסיסין יבשין וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה אלו הן האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי בשר צפרים וביצה צלויה ותגלחת ושחלים והחלב והגבינה והמרחץ וי"א אף אגוזים וי"א אף קשואים תנא דבי ר' ישמעאל למה נקרא שמן קשואים מפני שהן קשים לגוף כחרבות איני והכתיב [\[בראשית כה-כג\]](#) ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא גיים וא"ר יהודה אמר רב אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי ת"ר מת בבית שלום בבית אכל ושתה בבית סימן יפה לבית נטל כלים מן הבית סימן רע לבית תרגמא רב פפא במסאנא וסנדלא כל דשקיל שכבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא כל דיהיב שכבא מעלי בר מעפרא וחרדלא: מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים: תנו רבנן הרואה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובח"ל אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים רשבי"א אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר [\[צפניה ג-ט\]](#) אז אהפוך אל עמים שפה ברורה דרש רב המנונא הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ראה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך

אומר ועושה גוזר ומקיים רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא טריף להו ידא על גבייהו ואמר רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמרייכו מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנא' ישעיה יד-כג וטאטאטיה במטאטא השמד אמר רב אשי אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי אלא מדעתאי בריכתניהו לכולהו

רפ"י **השכים**. העומד ממתו ונפל לו פסוק בפיו: **שיר השירים**. כולו יראת שמים וחבת המקום כלב כל ישראל: **רבי ישמעאל בן אלישע**. מהרוגי המלכות היה והפסיטו עור קרקפתו בחייו: חוץ מן הפיל והקוף והקפוד. שמשונין במראיהו: **קפוד**. חיה גדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטיני"א {מרטיני"א: סמור, זָלָק} : **דמסרג**. אוכף על גביו וי"א נתון באפסר: חוץ ממר. פשו"ר {פשו"ר: מכוש} **בלע"ז**: **פסל**. דוליו"ר {דוליו"ר"א: מעלד – מעין גרין} : **דחזנהו בקתייהו**. שראויין למלאכתן לחבל ולהשחית: **פגי תמרה**. שלא בשלו כל ארכו: **בכנייהו**. במחובר אבל בתלוש סימן הוא למכות כדפסר ליה בר הדיא לרבא קולפי בלעת: **תכלת**. ירוק הוא ומי שפניו ירוקים חולה הוא: **קריא**. יבנ"ץ {גלית} : **קפופא**. אראיט"א {כוס – עוף לילי} **בלע"ז** ויש לה לסתות כלחיי אדם לפיכך הן מגונים: **קורפראי**. טלפ"א {חפרפת} : **גודגדניות**. אירתי"ש {איריש"ש: דובדבנים} : **כפניות**. מין תמרים רעים: **שמס**. חמה זורחת: **קול**. של מיני זמר או קול ערב של אשה: **עטוש**. אשטרנוד"ר {אשטרינוד"ר: להעטש} : **מהר לועה**. מי שרריך להריק מעיו הרקת כלי נקראת לועה שנאמר (ירמיהו מח) ושלחתי לו לועים ולעוהו וכליו יריקו במואב כתיב: **ותחלימני והחייני**. בחזקיה כתיב: **תרדיו**. בלי"ץ {סלק} : **מי סיסין**. בשול פוליאור"ל {פוליו"ל: סוג של נענה} : **והרת**. וידליו"ר"א {וידלור"א: רחם – של חיה} **שהשליל בתוכה**: **יותרת הכבד**. אייבר"ש {אייברי"ש: סרעפת} **של בהמה**: **ומצריין**. לשון בריאות: **ותגלחת**. אם מגלחת: **זוטרי**. יפין: **מסאנא וסנדלא**. סימן יולאי חוץ הוא שמוציא אחרים מן הבית: **עפרא**. סימן הוא שרמז להם קבורה: **לב עובדיהם**. על פושעי ישראל מתפלל: **כבשן של אש**. חפירה שהוסק בה כבשן של חנניה מיסאל ועזריה: **מקום שנוטלין ממנו עפר**. מקום יש בצל שאין בהמה יולאה משם אם אין נותנים עליה עפר מעפר המקום והוא סימן השמד ומקללותיה של צבל היא וביסוד מהר"ר ירחק ראיתי שנוטלים משם עפר לטיט לבניי המקום וסוף סוף אותו מקום אין בו ישוב ולא זרע ולא נטיעה: **גוזר ומקיים**. שגזר להשמדה וקיים:

(רפ"י)

תוספות הרואה מרקוליס. בתוספתא תנן במקום מרקוליס דהכא עבודת כוכבים וא"כ לאו דוקא מרקוליס אלא לפי שבמקומו של תנא היו עובדים לה ועתה אין אנו רגילים לברך לפי שאנו רואים אותה בכל יום וכל הנך הרואים אמרו לעיל דהוי משלשים יום לשלשים יום: **הרואה** מרקוליס. פירש ר"י לא ידענא אמאי נקט מרקוליס יותר משאר עבודת כוכבים. ונראה לי דא"צ לברך רק במקום שבונים עכו"ם או שהועמדה שם מחדש ולכך נקט מרקוליס שרוגמין בה אבנים בכל יום והוי כמגדל עכו"ם אבל לא על עכו"ם קבועה שם מקודם ובירושלמי יש נעקרה עכו"ם ממקום אחד ונתנה למקום אחר במקום שנתנה אומר ברוך שנתן ארץ אפים לעוברי רצונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר עכו"ם מן המקום הזה: (תוספות)

א

-

נח

דף

אמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכניה נתקללה שומרון נתברכו שכניה נתקללה בבל נתקללו שכניה דכתיב ישעיה יד-כג ושמתי למורש קפוד ואגמי מים נתקללה שומרון נתברכו שכניה דכתיב מיכה א-ו ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם וגו' ואמר רב המנונא הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עובדי כוכבים אומר ירמיה נ-יב בושה אמכם וגו' ת"ר הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני הוא היה אומר אורח טוב מהו אומר כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני כמה גלוסקאות הביא לפני וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי אבל אורח רע מהו אומר מה טורח טרח בעל הבית זה פת אחת אכלתי חתיכה אחת אכלתי כוס אחד שתיתי כל

טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו על אורח טוב מהו אומר [\[איוב לו-כד\]](#) זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים על אורח רע כתיב [\[איוב לז-כד\]](#) לכן יראוהו אנשים וגו' [\[שמואל א יז-יב\]](#) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא ת"ר הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו לבריותיו א"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפ"י לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים רב ששת סגי נהור הוה הוה קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדיהו רב ששת אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא כגני לייא אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך חלף גונדא קמייתא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי אתא מלכא אמר ליה רב ששת לא קאתי חלף גונדא תניינא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי השתא קא אתי מלכא אמר ליה רב ששת לא קא אתי מלכא חליף תליתאי כי קא שתקא אמר ליה רב ששת ודאי השתא אתי מלכא אמר ליה ההוא צדוקי מנא לך הא אמר ליה דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב [\[מלכים א יט-יא\]](#) צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה כי אתא מלכא פתח רב ששת וקא מברך ליה אמר ליה ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת ומאי הוי עליה דההוא צדוקי איכא דאמרי חברוהי כחלינהו לעיניה ואיכא דאמרי רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות ר' שילא נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית אזל אכל ביה קורצי בי מלכא אמר איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עליה פריסתקא כי אתא אמרי ליה מה טעמא נגדתיה להאי אמר להו דבא על חמרתא אמרי ליה אית לך סהדי אמר להו אין אתא אליהו אדמי ליה כאיניש ואסהיד אמרי ליה אי הכי בר קטלא הוא אמר להו אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה עד דמעייני ביה בדינא פתח ר' שילא ואמר [\[דברי הימים א כט-יא\]](#) לך ה' הגדולה והגבורה וגו'

אמרי ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא אמרו חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי יהבי ליה קולפא אמרו ליה דון דינא כי הוה נפיק אמר ליה ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי הכי אמר ליה רשע לאו חמרי איקרו דכתיב [יחזקאל כג-כ](#) אשר בשר חמורים בשרם חזייה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי אמר האי רודף הוא והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו מחייה בקולפא וקטליה אמר הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינא ליה לך ה' הגדולה זו מעשה בראשית וכן הוא אומר [איוב ט-י](#) עושה גדולות עד אין חקר והגבורה זו יציאת מצרים שנאמר [שמות יד-לא](#) וירא ישראל את היד הגדולה וגו' והתפארת זו חמה ולבנה שיעמדו לו ליהושע שנאמר [יהושע י-יג](#) וידום השמש וירח עמד וגו' והנצח זו מפלתה של רומי וכן הוא אומר [ישעיה סג-ג](#) ויז נצחם על בגדי וגו' וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנאמר [במדבר כא-יד](#) על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא שנאמר [שופטים ה-כ](#) מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו' לך ה' הממלכה זו מלחמת עמלק וכן הוא אומר [שמות יז-טז](#) כי יד על כס ית והמתנשא זו מלחמת גוג ומגוג וכן הוא אומר [יחזקאל לח-ג](#) הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל לכל לראש אמר. רב חנן בר רבא אמר ר' יוחנן אפילו ריש גרגיתא מן שמיא מנו ליה במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא לך ה' הגדולה זו קריעת ים סוף והגבורה זו מכת בכורות והתפארת זו מתן תורה והנצח זו ירושלים וההוד זו בית המקדש : תנו

רש"י נתקללה צבל נתקללו שכניה. כלומר אוי לרשע אוי לשכנו: קאת וקפוד. חיות ועופות רעים ומזיקין את השכנים אצל עי הקדה ומטעי כרם שנתקללו בה ערי ישראל הנאה היא לשכנים: אוכלוסי. חיל גדול של ששים רבוא: חכם הרזים. היודע מה שצלב כל אלו: לשמשני. שהם חורקים וזורעים ואני מולא מוכן: כל אומות שוקדות וצאות לפתחי. עשיר היה והכל צאין אליו לסחורה: שאם יזכה. לעולם הצא ויראה בכבוד מלך המשיח: יצחין. כמה יתר כבוד נוטלי שכר מלאת יותר ממה שהיה כבוד האומות בעוה"ז: חלבי לנהרא. הכדין השלמים הולכים לנהר לשאוב מים: כגני לייא. השצורים להיכן כלומר למה הולכים ואף אתה שאתה סומא ולא תראהו להיכן תלך: גונדא. כת: ורחמי דינא. אוהבים משפט: כחלינהו לעיניה. נקרו לעיניו: קולפא. מקל לרדות:

התורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו. אם במחשת רגו' (שמות כז) לפי שבא על עסקי נפשות שזדע הוא שאם ימלא ותמלאנו חותר לא תעמיד עצמך מלהליל ממונך והוא בא לדעת כן שיקום עליך ויהרגך אמרה תורה השכם אתה והרגהו: הממלכה זו מלחמת עמלק. דכתיב זה כסא מלכות כי יד על כס יא (שמות יז) כלומר על ידי מלחמה ליי' בעמלק יתעלה כסאו: המתנשא. מדכתיב לשון נשיאות משמע על נשיא ראש משך ותובל: לכל לראש. לכל הקם להיות לראש הוא מתנשא כלומר שהוא גוזר ומעמידו: ריש גריתא. בור הממונה על החופרין חפירות למלאותן מים כדי להשקות בהן שדותיהן: (רש"י)

תוספות

זה

לקטע

פירוש

תוספות אין

דף - נח - ב

ת"ר הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מצייב גבול אלמנה בחורבן אומר ברוך דיין האמת בתי עובדי כוכבים בישובן אומר [\[משלי טו-כה\]](#) בית גאים יסח ה' בחורבן אומר [\[תהילים צד-א\]](#) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח אמר ליה עולא אמאי קא מתנחת והאמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמר [\[יחזקאל כא-יא\]](#) ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו' ור' יוחנן אמר אף כל גופו של אדם שנאמר [\[יחזקאל כא-יב\]](#) והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה [כי באה] ונמס כל לב וגו' א"ל היכי לא אתנח ביתא דהוו בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתי עני בר טובים ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף ותו הוו פתיחין ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוה שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בליליא השתא נפל בתלא ולא אתנח אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מיום שחרב בית המקדש

נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמר [ישעיה ה-ט](#) באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין. יושב ואמר ר' יוחנן עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן שנאמר [תהילים ככה-א](#) שיר המעלות לדוד הבוטחים ביי' כהר ציון מה הר ציון עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן חזייה דלא מיישב דעתיה א"ל דיו לעבד שיהא כרבו ת"ר הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין ועתיד להקימכם בדין מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם ברוך מחיה המתים קברי עובדי כוכבים אומר [ירמיה נ-יב](#) בושא אמכם וגו' אמר ריב"ל הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לאחר י"ב חדש אומר בתוך מחיה המתים אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש שנאמר [תהילים לא-יג](#) נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא אמרו ליה בהדי דחזינך בריכינן עלך תרתין ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו אמר להו אנא נמי כיון דחזתינכו חשבתיןכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל וברכינא עלייכו תלתא הנך תרתין וברוך חכם הרזים אמרו ליה חכימת כולי האי יהבי ביה עינייהו ושכיב אמר ריב"ל הרואה את הבהקנים אומר ברוך משנה הבריות מיתיבי ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלוקן ואת הקפח ואת הננס ואת הדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות את הקטע ואת הסומא ואת פתויי הראש ואת החגר ואת המוכה שחין ואת הבהקנים אומר ברוך דיין אמת ל"ק הא ממעי אמו הא בתר דאיתיליד דיקא נמי דקתני דומיא דקטע שמע מינה ת"ר הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה את הבריות ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו : על הזיקין : מאי זיקין אמר שמואל . כוכבא דשביט ואמר שמואל נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו וגמירי דלא עבר כסלא ואי עבר כסלא חרב עלמא והא קא חזינן דעבר זיזיה הוא דעבר ומתחזי כדעבר איהו רב הונא ברי' דרב יהושע אמר וילון הוא דמקרע דמגלגל ומחזי נהורא דרקיעא רב אשי אמר כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא וחזי ליה חבריה מהך גיסא ומיבעית ומחזי כמאן דעבר שמואל רמי כתיב [איוב ט-ט](#) עושה עש כסיל וכימה וכתוב

[עמוס ה-ח](#) עושה כימה וכסיל הא כיצד אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה ואלמלא צינה של כימה לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל וגמירי אי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דינור כל מאן דהוה טריקא ליה עקרבא לא הוה חיי והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב [איוב לח-לא](#) התקשר מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתח מאי כימה אמר שמואל כמאה ככבי אמרי לה דמכנפי ואמרי לה דמבדרן מאי עש אמר רב יהודה יותא מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה דכתיב [איוב לח-לב](#) ועיש על בניה תנחם אלמא חסרה ומתחזיא

רפ"י ברוך מליב גבול אלמנה. כגון בישוב בית שני: אמאי. קא מתנחת: נפל ליה בתלא. קנפל לו ונעקה תל: דיו לעבד שיהא כרבו. שהרי בית המקדש חרב שהוה ביתו של הקב"ה: ככלי אובד. וסתם כלי לאחר י"ב חדש משתכח מן הלכ דיאוש בעלים לאחר י"ב חדש צפרק אלו מליאות (ד' כת). מי שמאל כלי או קום מליאה חייב להכריז שלש רגלים ואם נמאל אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ובעלרת וצחג דהיינו י"ב חדש ושוב אין צריך להכריז: אשר חלק ושהחיינו. דלאחר שלשים יום הוה: מחמתו ליראיו. כרב חנינא דחכים טפי: בהקנים. לינטיוליו"ש {לינטיול"ש: עדשים, שעורם מנומש בכעין עדשים} כעלשים: כושי. שחור הרבה: גיחור. אדום הרבה רו"ש {אדמוני} בלעז: לווקן. לבן יותר מדאי: קפת. בטון גדול מתוך עוביו נראית קומתו מקופחת לשון אחר קפת ארוך הרבה ופרלופו שמוט וכולט למכוער הוי: הדרניקוס. רולא"ש {ויחאו"ש: מיובל, שערו מכוסה יבלות} לשון אחר פיו עקום: פתויי ראש. ששערו כנמטא כל שערו דבוק זה בזה פלטידי"ר {פילטרי"ר: לרפד - לדבק כפי שמדובקים נימי הלדד} בלעז: אומר ברוך משנה את הבריות. דממעני אמן הו: קטע. שנקטעו ידיו הכא הוא דקטע משמע ידיים הוא משום דקתני תרתני קטע וחגר אבל היכא דקתני קטע לחוד משמע דרגלים כדתנן (שבת פ"ו ד' סה:) הקטע יולא בקב שלו: היכא דאיתרע ליה בתר דאתיליד. לאחר שנולד נולדו בו: אומר ברוך דיין האמת. דומיא דקטע וקטע בתר דאתיליד הוא: קפוף. עוף שקורין וולטיו"ר {וולטיו"ר: עזניה} ויש לו לסתות ולחיים כאדם: כוכבא דשביט. כוכב היורד כחץ צרקיע ממקום למקום וארוך כשצט שהוא יורה ונראה כמו שפותח רקיע: וגמירי דלא עבר כסלא. שאינו מעביר מזל כסיל כשהוא שביט: כסלא. כסיל: רב הונא אמר. מאי זיקין וילון הוא דמקרע ומתחזי רקיע דרך הקריעה כרומח: כתיב עושה עץ כסיל וכימה. דקדמיה

ליה כסיל לכימה: הא כיאל. מלמד שפניהן שוין: שאלמלא חמה של כסיל וכו'. כסיל שולט זימות החמה להכי אקדמיה קרא כימה שולט זימות הגשמים ולהכי אקדמיה קרא: עקרב. היינו כימה וממזל טלה הוא: נהר דינור. מתקת כחו של עקרב: עוקלא לעקרבאל. זנב העקרב: מעדנות כימה. קשרים של כימה: כמאה כפזי. יס בין הכוכבים של כימה שהן כחה של כימה: אמרי לה דמכנפי. אותן שהן כחה של כימה ואמרי לה דמזדקן: יותא אמרי לה. דקיימא בזנב טלה ואמרי לה דקיימא כריש עגלא: רישא דעגלא. ראשו של עגל והיינו מזל שור והוא נמשך אחר מזל טלה ראש השור סמוך לזנב טלה שכן הסדר טלה שור תאומים: ומסתברא כמאן דאמר זנב. היינו כוכבים העשוין כזנב מדכתיב ועיש על בניה תנחם: אלמא חסרה. והאי זנב מחזי כטרפא דטריף: (רש"י)

תוספות הרואה חבירו אחר שלשים יום אומר שהחיינו. אומר ר"י דוקא חבירו החביב עליו אבל בענין אחר לא: וילון הוא דמקצע ומחזי נהורא ברקיע. לפי הענין משמע דבא רב הונא לתרץ דלא עבר כסלא ולא קאי אמתניתין לפרושי מאי זיקין דהא רב אשי דבתריה. קאי אשנויא דלא עבר כסלא ודלא כפירוש רש"י: (תוספות)

א - נט דף

כטרפא דטריף והאי דאזלא בתרה דאמרה לה הב לי בני שבשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה וליהדר לה אין הבור מתמלא מחוליתו אי נמי אין קטיגור נעשה סניגור וליברי לה תרי ככבי אחריני **קהלת א-ט** אין כל חדש תחת השמש אי"ר נחמן עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר **איוב לח-לב** ועיש על בניה תנחם: ועל הזועות: מאי זועות אי"ר קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא אי"ר קטינא אובא

טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה ולא היא גוהא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה ורב קטינא דידיה אמר סופק כפיו שנאמר [יחזקאל כא-כב](#) וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנח שנאמר [יחזקאל ה-יג](#) והניחותי חמתי במס והנחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר [ירמיה כה-ל](#) הידד כדורכים יענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר [ישעיה סו-א](#) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי: ועל הרעמים: מאי רעמים אמר שמואל ענני בגלגלא שנאמר [תהילים עז-יט](#) קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ ורבנן אמרי ענני דשפכי מיא להדדי שנאמר [ירמיה י-יג](#) לקול תתו המון מים בשמים רב אחא בר יעקב אמר ברקא תקיפא דבריק בעננא ומתבר גזיזי דברזא רב אשי אמר ענני חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על פוס דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריק ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא: ועל הרוחות: מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא בליליא לא הוי והא קא חזינן דהוי ההוא דאתחולי ביממא ואמר אביי גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי לקיים מה שנאמר [נחום א-ט](#) לא תקום פעמים צרה והא קא חזינן דקאי דמפסיק ביני ביני: ועל הברקים אומר ברוך שכתו וגבורתו מלא עולם: מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה כולהו קשיין למאי נפקא מינה למבעי רחמי והני מילי בליליא אבל בצפרא לית בהו מששא אמר רבי שמואל בר יצחק הני ענני דצפרא לית בהו מששא דכתיב [הושע ו-ד](#) וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל רב פפא לאביי הא אמרי אינשי כד מפתח בבי מיטרא בר חמרא מוך שקיך וגני לא קשיא הא דקטר בעיבא הא דקטר בענני אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר [קהלת ג-יד](#) והאלהים עשה שייראו מלפניו וא"ר אלכסנדרי אמר ריב"ל הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו שנאמר [יחזקאל א-כח](#) כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפול על פני לייטי עלה במערבא משום דמחזי כמאן דסגיך לקשתא אבל ברוכי ודאי מברך מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו

וקיים במאמרו : על ההרים ועל הגבעות : אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית ניהו והכתיב [\[תהילים קלה-ז\]](#) ברקים למטר עשה אמר אביי כרוך ותני רבא אמר התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא אריב"ל הרואה רקיע בטהרתה אומר ברוך עושה בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא ובצפרא אתא אסתנא ומגליא להו לשמיא ופליגי דרפרם בר פפא א"ר חסדא דאמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא נראית רקיע בטהרתה שנאמר [\[ישעיה נ-ג\]](#) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם :

רפ"י כטרפא דטריף. דבר שהוא חסר וסתמוהו מגופו שעשאוהו כנוס ומתחזי כמכה בקורנס טרפא דטריף מוכה בהכאות כמו ביצה טרופה. ל"א דמתחזיא כדטרפא מטרף נדבק יחד ועשאו סניפין כמין חיבור: והאי דאזלא. עיש אחר כימה: דאמרה לה הב לי בני. שני כוכבים שלי: וליהדר. לכימה אותן כוכבים עצמן שנטל הימנה: גוהא. בלשונם קורין רעידת הארץ גוהא: אוצא טמיא. בעל אוצ של עצמות שעושה כסוף בעצמות המת. טמיא עצמות ודומה לו במסכת כלים בית מלא טמיא ופי' רב האי מלא טמיא בית שהוא מלא עצמות והביא ראיה על זה מצראשית רבה דקתני אדרינוס שחיק טמיא דהיינו שחיק עצמות ואין לפרש אוצ טמא שאין זה הלשון: גנח גוהא. ותגעש ותרעש כלומר נזדעזעת הארץ מאד מאד. גנח גוהא חדא מילתא היא וכן הלשון: גוהא גוהא מיבעי ליה. שני פעמים היה לו להזדעזע כנגד שתי דמעות: סופק כפיו. ומאותו קול מזדעזעת הארץ שמלינו שכפיו סופק שנאמר גם אני אכה כפי אל כפי (יחזקאל כא): אנחה מתאנח. ומאותה אנחה מרעיד הקרקע ומלינו שמתאנח שנאמר והניחותי חמתי בם (יחזקאל ה) כביכול כאדם שיש לו חימה ומתאנח ומתנחם דעתו ועושה לו נחת רוח: והנחמתי. אנחם על הרעה שעשיתי להן: הידל כדורכים יענה. שדורך וזועט ברקיע: והארץ הדום רגלי. כגון שדחה תחת כסא הכבוד ומגיע בעוטו עד לארץ שהיא הדום רגליו: ענני בגלגלא. עננים מתחופפין ומתחככין ונשמע הקול לשון אחר העננים פוגעין בגלגל ומתגלגלות עם הגלגל בעל כרחם ואותו הקול היינו רעמים: ברקא. ברקים של אש: ומתבר גזיזי דברזא. ואותו הקול היינו רעמים: גזיזי גלזי"ש {גלזוני"ש: חתיכות קרח} חתיכות של ברד: חלחולי מחלחלי. ענני ומנכב זיקא עלייהו והיינו רעמים: מנהמי ענני. הומות העננים: זעפא. סופטורביי"ל {סופת} נחשו: ברקא. איסלזיר"א {איסלזיר"א:

צדקה לָשׂוֹן מִצְרִיק נהר: צְרָקָא יחידאה. שְׁלָא הצריק אלא פעם אחד: וצְרָקָא חיוורא וצְרָקָא ירוקתא כולהו קשיין. שאינם של ברכה: דסלקון חדא לאפי חברתה. שְׁשָׁנִי עננים פוגעים זה את זה: ענן צקר. לא קצוע: כד מפתח צבי מטרא צר חמרא מוך שקיד וגני. אם כשתפתח דלתיך צצקר ירד לך מטר לך אני אומר חמר ההולך ממקום למקום להביא תבואה מוך שקיד וגני כפול שקד תחתיך ותישן עליו ולא תלך אנה ואנה להביא תבואה לפי שיהיו החטים בזול בשביל הגשם: ה"ג הא דקטר בעיבא. נתקשרו השמים בעב עבה אז טוב כי ירד גשם רב: הא דקטיר בעננא. ענן קלוש הוא ענן צקר שאין בו ממש: אריך שיפול על פניו. לפי שהוא מראה כבוד ה': כרוך ותני. ככולהו צרוך עושה צראשית וצרוך שכחו מלא עולם כרוך ותני לכולהו צדא ועל כולם שתי ברכות הללו: על ההרים. לא מאי לצרכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו: אומר צרוך עושה צראשית. שכך היתה צרייתו ואחר כך כסוהו עננים: אסתנא. רוח לפונית: (רש"י)

תוספות על הרוחות אומר שכחו וגבורתו מלא עולם. ירושלמי מתני' כשבאים בזעם אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית: **הלכך** נימרינהו לתרוייהו. אומר ר"י דאין חותמין בברוך בברכה זו והיכי מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית: **רבא** אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית. פי' אומר או האי או האי איזה שירצה וכן פירש רב אלפס: **הלכך** נימרינהו לתרוייהו. רוב ההודאות ואל ההודאות. לפיכך תקנו בישתבח אחר סיום הברכה ברוך אתה ה' אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות: (תוספות)

רשב"א רבא אמר התם מצרך תרתי, הכא עושה מעשה צראשית איכא, שכחו מלא עולם ליכא. פירש רב האי גאון ז"ל: מצרך תרתי אחד מתרתי קאמר, או שכחו מלא עולם או עושה מעשה צראשית, אבל על ההרים לא מאי מצרך שכחו מלא עולם. וכן כתב הרמב"ם ז"ל (שם, ה"ד). ובתוספות נמי כן פירשו. ומיהו ליסנא דגמרא לכאורה הוה משמע לתרוייהו מצרך ממש. (רשב"א)

תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה בראשית ואימת הוי אמר אביי כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע: ר' יהודה אומר הרואה הים וכו': לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא א"ר יצחק עד שלשים יום ואמר רמי בר אבא א"ר יצחק הרואה פרת אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית והאידינא דשנייה פרסאי מבי שבור ולעיל רב יוסף אמר מאיהי דקירא ולעיל ואמר רמי בר אבא הרואה דגלת אגשרא דשביסתנא אומר ברוך עושה בראשית מאי [בראשית ב-יד] חדקל א"ר אשי שמימיו חדין וקלין מאי פרת שמימיו פרין ורבין ואמר רבא האי דחריפי בני מחוזא משום דשתו מיא דדגלת האי דגיחורי משום דמשמשי ביממא והאי דניידי עינייהו משום דדיירו בבית אפל: על הגשמים כו': ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך והא"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ורבי יוחנן מסיים בה הכי אילו פיננו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו עד תשתחוה בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות והאל ההודאות ואלא קשיא ל"ק הא דשמע משמע הא דחזא מחזי דשמע משמע היינו בשורות טובות ותנן על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב אלא אידי ואידי דחזי מחזי ולא קשיא הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואב"א הא והא דאתא טובא ולא קשיא הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך והא (תנן) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב לא קשיא הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות והתניא קצרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב וכל היכא דלית לאחרינא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב והתניא אמרו ליה ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה בזכר ת"ש מת אביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף

הוא אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אחי דקא ירתי בהדיה ת"ש שינוי יין א"צ לברך שינוי מקום צריך לברך וא"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה: בנה בית חדש וקנה כלים חדשים וכו': א"ר הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו כיוצא בהן א"צ לברך ור' יוחנן אמר אפילו יש לו כיוצא בהן צריך לברך

כ"י בתקופתה. מקום שהיא חוזרת שם לתחלת היקפה היא שעת תליית המאורות ומאז התחילה להקיף ולקמט: אימת הוי. אחמה בתקופתה קאי: כל כ"ח שנים. של תקופת ניסן שבסוף כ"ח כשחוזר מחזור גדול של חמה להיות תקופה נופלת בשעת תליית המאורות בשבתאי היא שעה תחלת ליל ד': באורתא דתלת נגהי ד'. שהעריב שמשו של ג' בשבת ויתחיל ליל ד': נגהי. ליל כדלמר בפסחים בשמעתא קמייתא (דף ג.) דאיכא דוכתא דקרו לליליא נגהי: שבתאי. שם שעה ראשונה של ליל ד' שבתאי שעה נתלו מאורות ושבע שעות הן וחוזרות חלילה ל"ח חכ"ל תמלא בהקף סדרן של עולם סימני שעות תחלת הלילות כל"ש חל"ס מולאי שבת כוכב. תחלת ליל ז' אדק. תחלת ליל ג' נוגה. תחלת ליל רביעי שבתאי. תחלת ליל ה' חמה. תחלת ליל ששי לבנה. תחלת ליל שבת מאדים. וסדר תחלת הימים כעלות השחר חל"ס כל"ש ותקופה מושכת מחזרתה ז' שעות ומחלה כלומר מתאחרת אחר היום והשעה שנפלה בה חזרתה ז' שעות ומחלה הרי שלשים שעות לארבע תקופות הרי יום ורביעי לשנה. לד' שנים חמשה ימים למדת שאין תקופה נופלת בתחלת הלילה אלא לסוף ד' שנים שהוא מחזור קטן וז' מחזורים קטנים למחזור גדול וסימניך דב"ז הגא"ז הרי שאינה באה לתחלת ליל ד' אלא מכ"ח שנים לכ"ח שנים בראש כל מחזור קטן באה לתחלת הלילה ובראש מחזור הגדול באה לתקופה הראשונה שהוא תחלת ליל ד': אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית. קים להו שלא נשתנה פרת מהלכו ע"י אדם משם ולמעלה אבל משם ולמטה הסיבוהו בני אדם דרך אחרת: והאידנא דשנייה פרסאי. מלמעלה לגשר אין מצרך עליו עושה בראשית אלא מאייה דקירא ולעיל אייה דקירי שם מחוז שהוא על הפרת: חדין. חריפין מיא וקלין לשקול במאזנים וטובים לשתות שאין מכבידין את הגוף: ה"ג והאי דגיחורי משום דמשמשי ביממא לפיכך בניהן אדומין כאדמומית היום ר"ש {אדמוני} בלעז: דניידי עינייהו. עיניהם נדים ונעים: משיאל חתן לקראת כלה. שהמים קבוצין על הארץ וכשהטפה נופלת עליהן טפה תחתונה בולטת לקראתה: שמע משמע.

שצָסְרוּהוּ לְאֹמֵר יִרְדּוּ גַשְׁמִים בְּלֵילָה אֹמֵר הַטּוֹב וְהַמְטִיב: אַתָּה פּוֹרְתָא. מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ: אַתָּא טוֹבָא. הַטּוֹב וְהַמְטִיב: אֵית לִיה אַרְעָא. הַטּוֹב וְהַמְטִיב שְׁהַטִּיב לּוֹ: בְּנֵה בֵּית חַדָּשׁ. שְׂכוּלוּ שְׂלוּ אֹמֵר שְׁהַחֲיִינוּ: שְׂלוּ וְשָׁל אַחֲרֵיהֶם. הַטּוֹב וְהַמְטִיב: ה"ג (וְהַתָּנָן) בְּנֵה בֵּית חַדָּשׁ וְכו' לֹא קָשִׁיָא הָא דְלֵית לִיה שְׁתַּפּוֹת הָא דְלֵית לִיה שְׁתַּפּוֹת וּל"ג אֲלֹא הָא וְהָא דְלֵית לִיה אַרְעָא וְה"פ תִּירוּלָא דְשָׁנִינָן קָאִי בְּדוּכַתִּיה מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ בְּדִלִית לִיה אַרְעָא הַטּוֹב וְהַמְטִיב בְּדִלִית לִיה וְדִקָּא קָשִׁיָא לָךְ בְּנֵה בֵּית חַדָּשׁ אֹמֵר שְׁהַחֲיִינוּ לֹא קָשִׁיָא הַהוּא דְבְּנֵה בֵּית חַדָּשׁ שְׁאִין לוֹ שְׁתַּפּוֹת בְּהַ עֲלִיה מִבְּרַךְ שְׁהַחֲיִינוּ אֲבָל גַּשְׁמִים בְּדִלִית לִיה אַרְעָא טוֹבָה שִׁישׁ לוֹ שְׁתַּפּוֹת בְּהַ הִיא שְׁהַרִי כָל מִי שִׁישׁ לוֹ קִרְקַע שְׁתַּף עִמּוֹ בְּטוֹבָה זֹ:
וְהַתְּנִיָא. בְּנִיחוּתָא: קָלְרוּ שְׁל דְבַר. כְּלוּמַר כְּלָלוּ שְׁל דְבַר: וְלְבַסּוּף הוּא אֹמֵר הַטּוֹב וְהַמְטִיב. עַל בְּשׂוֹרוֹת הַיְרוּסָה שְׁנִשְׁאָרָה לוֹ יְרוּסָה מֵאֲבִיו שְׁכָן בְּשָׁרוּהוּ מֵת אֲבִיו וְיִוְרָשׁוּ כְּלוּמַר הִנֵּה נִכְסִים: שִׁינוּי יִין. שְׁתָּה יִין בְּסַעֲוֵדָה וְהַבִּיאוּ לוֹ יִין אַחַר טוֹב מִן הַרְאָשׁוֹן אִין כְּרִיד לְבַרְךְ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן: שִׁינוּי מְקוּם. יֹאֵל מִכָּאֵן וְהַלָּךְ לְבֵית אַחַר וְהַבִּיאוּ לוֹ יִין: ר"י אֹמֵר אֲפִילוּ יֵשׁ לוֹ כִּיּוֹלָא בְּהַן. מִיְרוּסָה הוּאִיל וְלַעֲנִין קִנְיָה חַדָּשׁ הִיא אֲלָלוּ כְּרִיד לְבַרְךְ:
(כ"ז"י)

תוספות הטוב והמטיב. אבל אשינוי לחם ואשינוי בשר אין מברכין הטוב והמטיב דדווקא איין דאית ביה תרתי דסעידי ומשמח מברכין הטוב והמטיב אבל בשר ולחם לא ופרשב"ם בערבי פסחים (דף קא. ושם) דדוקא כשהאחרון משובח מברכים הטוב והמטיב אבל בכיוצא בו לא אך בירושלמי דכיצד מברכין א"ר אבא בר רב הונא צריך לברך על יין חדש וישן שינוי יין א"צ לברך שינוי מקום צריך לברך היסח הדעת כשינוי מקום משמע דוקא כשהאחרון ישן דעדיף טפי ור"ת פ"י דאפי' אין האחרון חשיב רק שלא ישתנה לגריעותא יותר מדאי ומסיים בה רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך הטוב והמטיב ומשמע דלא קפיד אם האחרון משובח אם לאו אע"ג דישן אידכר בסוף מ"מ נימא דרבי פליג עליה ולפרשב"ם יעמידנה להך דרבי במסופק אם האחרון טוב ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא אך ר"ת מפרש דעובדא דרבי בא לחלק כדפי' וי"מ דההוא דחדש וישן מייירי בברכת בורא פרי הגפן דומיא דשינוי מקום דבתר הכי אבל לא מצינו כן בגמרא שלנו: **התם** דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה. וה"ה אם אשתו ובניו עמו אבל יחיד לא ואפילו שהחיינו אין מברך יחיד על שינוי יין דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתא וכן כל פרי חדש כשאכלו מברך שהחיינו כדאמרין בסוף בכל מערבין (עירובין מ:): **ורבי** יוחנן אמר אפי' קנה כיוצא בהם. והלכתא כר' יוחנן אליבא דלישנא בתרא אפילו קנה והדר קנה שהיו לו כלים חדשים כיוצא באלו צריך לברך דקי"ל כרבי יוחנן לגבי דרב מכ"ש דלגבי רב הלכתא כוותיה ואומר ר"י דוקא בבגדים חשובים דומיא דבית חדש נקט כלים חדשים אבל שאינם חשובין כ"כ כמו מנעלים ואנפליאות וחלוק וכיוצא בהן אין צריך לברך בירושלמי א"ר חייא בר אבא לא סוף דברים חדשים אלא אפי' שחקים כאילו חדשים הן ר' יעקב בשם רבי חייא בר אבא אמר קנה אומר שהחיינו ניתן לו אומר הטוב והמטיב לבש בגדים אומר מלביש ערומים וצ"ע בגמרא שלנו דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאיכא אחרינא בהדיה: (תוספות)

רצ"א אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו. הגאונים ז"ל פירשו דארוז ההודאות ואל ההודאות קאי, כלומר דנימא רוב ההודאות אל ההודאות כמו שאנו אומרין בחתימת ישתבח. ואיכא מאן דמפרש דאדרב יהודה ואדרבי יוחנן קאי, כלומר מתחיל מודים אנחנו לך כרב יהודה ומסיים זה כרבי יוחנן דאמר ואילו פיננו וכו'. ואינו מחזור בעיני כלל, דאף ר' יוחנן הכי הוי אמר דהא ר' יוחנן אוסופי מוסיף ומסיים זה הכין, וכדאמרין רבי יוחנן מסיים זה הכי ואלו פיננו וכו', ולעולם רב פפא לא אמר הלכך נימרינהו לתרוייהו אלא במה שיס מחלוקת שזה אומר כך וזה אומר אינו כך אלא כך, והוא אומר נאמר כזה וכזה, אבל הכא לא הוי למימר הכין, אלא הלכך נימא כר' יוחנן, או רב פפא אמר הלכה כר' יוחנן. אלא אידי ואידי דחזי מיחזי. אפשר לומר דמכל מקום היכי דשמע ולא חזא מצד הטוב והמטיב כפירוקא קמא, וכדתנן (נד, א) על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, דהשתא אפשר לתרוא בתירווא אחרינא, היינו משום דאלו מתניתין בשמע משמע פשיטא דהטוב והמטיב מצד, וכבר תנינן לה בכלל בשורות טובות, דאלמא מילתא פשיטא היא דבשמע משמע מצד הטוב והמטיב, אבל לפירוקא בתרא דאמרין הא דאיכא אחרינא (בתריה) [בהדיה] הא דלית להו אחריני (בתריה) [בהדיה] הוא דמחדית דאפילו אבשורות טובות לא מצד הטוב והמטיב אלא דאיכא שותפא בהדיה. והא דאמרין: הא דלית להו לאחריני בהדיה. הרב אלפסי ז"ל פירש דלית להו לאחריני שותפא בהדיה ארעא בהדיה. ואינו נכון, דעל שתוף הטובה הוא מצד הטוב והמטיב, והלכך כיון שיס שתוף לעולם עמו בטובת הגשמים שהמטר יורד בשדות אחרים אף הוא מצד הטוב והמטיב שהוא וכל העולם שותפין באותה טובה. וכן נראה מאמרו לו מת אביו והוא יורשו דקאמרין דלית ליה אחי, והתם ודאי אפילו בדפקיד האב והניח שדות מוחלקות לזה ולזה. והא דלית להו לאחריני בהדיה לא קאי אגשמים, דהתם לעולם אית להו לאחריני בהדיה אלא אמאי דאקשין והתנן בית חדש וכו' קאי, כלומר לא תיקשי לך מירידת גשמים דלית ליה לדידיה ארעא או בנה בית חדש, דקצבו של דבר כך הוא דכל טובה דלית להו לאחריני בהדי הטוב והמטיב, הא דלית להו לאחריני בהדיה שהיינו. שינוי יין אין לריד לצד. אבל מצד הוא הטוב והמטיב, ואסיקנא דוקא דאיכא בני חבורא דשתו בהדיה, והוא הדין אשתו ובניו. והא דמצד על שינוי יין בין דבתרא עדיף מקמא בין דקמא עדיף מבתרא, דאינו מצד אלא ארבו היין, כרבי דהוה מצד אכל חביתא וחביתא. אבל רבנו שלמה ז"ל כתב: שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון. והראשון נראה עיקר. בנה בית חדש וקנה

כלים חדשים. ירושלמי (ה"ג): לא סוף דבר חדשים אלא אפילו שחקים חדשים הן לו. וכתב הראב"ד ז"ל דחדשים דנקט למעוטי מכרז וחזר וקנה אותן, כמו שאמרו (סוטה מז, א) באשה חדשה למעוטי מחזיר גרושתו שאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה. ובכרה זו מצדך אותה משעת קניה אף על פי שעדיין לא נשתמש בהן, שאין הבכרה אלא על שמחת הלז שהוא שמה בקנייתן או בצניינן, כדרך שהוא מצדך על הגשמים משעת ירידתן אע"פ שאין הנאתן ניכרת מיד. וכן נראה מן הירושלמי דגרסינן התם: קנה אומר שהחיינו, ניתן לו במתנה אומר ברוך הטוב והמטיב, לבש אומר ברוך מלביש ערומים. ואע"פ שיש בירושלמי זה קצת שאין נראה כן מן הגמרא, שאין חלוק בגמרינ בין קונה לבין שנתן לו במתנה, אלא בין היכא לאית ליה שותפא לדלית ליה שותפא. וכן דעת הראב"ד ז"ל. (רשב"א)

א

-

ס

דף

מכלל דכי קנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך וא"ד אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה אבל קנה וחזר וקנה אין צריך לברך ור' יוחנן אמר אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך מכלל דכי יש לו וקנה דברי הכל צריך לברך מיתבי בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו קנה כלים חדשים ואין לו כיוצא בהם צריך לברך יש לו כיוצא בהם אין צריך לברך דברי ר"מ ר' יהודה אומר בין כך ובין כך צריך לברך בשלמא ללישנא קמא רב הונא כר"מ ורבי יוחנן כרבי יהודה אלא ללישנא בתרא בשלמא רב הונא כרבי יהודה אלא רבי יוחנן דאמר כמאן לא כר"מ ולא כרבי יהודה אמר לך רבי יוחנן הוא הדין דלרבי יהודה קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך והא דקא מיפלגי ביש לו וקנה להודיעך כחו דר"מ דאפי" קנה ויש לו אין צריך לברך וכל שכן קנה וחזר וקנה דאין צריך לברך וליפלגו בקנה וחזר וקנה דאין צריך לברך להודיעך כחו דר' יהודה כח דהתירא עדיף ליה: מברך על הרעה כו': היכי דמי כגון דשקל בדקא בארעיה אף על גב דטבא היא לדידיה דמסקא ארעא שירטון ושבחא השתא מיהא רעה היא: ועל

הטובה כו': היכי דמי כגון דאשכח מציאה אף על גב דרעה היא לדידיה דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא: היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא: ולא מהני רחמי מתיב רב יוסף [\[בראשית ל-כא\]](#) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאי ואחר אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה ייב שבטים עתידין לצאת מיעקב ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות מיד נהפכה לבת שנא' ותקרא את שמה דינה אין מזכירין מעשה נסים ואיבעית אימא מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה כדתניא שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח משלשה ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר מארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל מששה ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום ומי מהני רחמי והא"ר יצחק בריה דרב אמר איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שנאמר [\[ויקרא יב-ב\]](#) אשה כי תזריע וילדה זכר הכא במאי עסקינן כגון שהזריעו שניהם בבת אחת: היה בא בדרך: ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר [\[תהילים קיב-ז\]](#) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא יירא מה טעם נכון לבו בטוח בה' מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא יירא ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון חזייה דקא מפחיד אמר ליה חטאה את דכתיב [\[ישעיה לג-יד\]](#) פחדו בציון חטאים אמר ליה והכתיב [\[משלי כח-יד\]](#) אשרי אדם מפחד תמיד אמר ליה ההוא בדברי תורה כתיב יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא אתנח אמר ליה יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה דכתיב [\[איוב ג-כה\]](#) כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגורתי יבא לי והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בדברי תורה כתיב: הנכנס לכרך: תנו רבנן בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום בקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני

לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך אמר רב מתנא לייש אלא בכרך שאין דנין והורגין בו אבל בכרך שדנין והורגין בו לית לן בה אי"ד אמר רב מתנא אפילו בכרך שדנין והורגין בו זימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא תי"ר הנכנס לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי אלהי שתצילני מזה ומכיוצא בו ואל יארע בי דבר קלקלה ועון ואם יארע בי דבר קלקלה ועון תהא מיתתתי כפרה לכל עונותי אמר אביי לא לימא אינש הכי דלא לפתח פומיה לשטן דאמר ר"ל וכן תנא משמיה דר' יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן אמר רב יוסף מאי קראה דכתיב [\[ישעיה א-ט\]](#) כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר יי קציני סדום וגוי כי נפיק מאי אומר אי"ר אחא מודה אני לפניך יי אלהי שהצלתני מן האור ר' אבהו על לבי בני אפחית בי בני מתותיה אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא שזיב מאה וחד גברי בחד אבריה אמר היינו דר' אחא דאמר רב אחא הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו אמר אביי לא לימא אינש הכי דתני דבי רבי ישמעאל [\[שמות כא-ט\]](#) ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות כי קאי מאי אומר אמר רב אחא ברוך רופא חנם

רפ"י דקנה וחזר וקנה דברי הכל אין כריך לצדך. דהא רבי יוחנן לא אמר כריך לצדך אלא משום דלענין קנייה חדש הוא: ואיכא דאמרי כו' מכלל דכי יש לו וקנה דברי הכל כריך לצדך. דהא רב הונא לא אמר אין כריך לצדך אלא דקנה וחזר וקנה דליכא חדוש כלל אבל יש לו וקנה דאיכא חדוש מודה הוא לכריך: בין כך ובין כך. בין שיש לו בין שאין לו הואיל ולא קנה הראשונים ועכשיו קנה כריך לצדך: לא כרבי מאיר ולא כרבי יהודה. דאפילו רבי יהודה לא פליג אלא ביטל דקנה וחזר וקנה לא: דמסקא ארעא שרטון. לימ"ץ (לימו"ו: טיט , כז) מחמת המים והוה ליה לזבל: השתא מיהא רעה היא. שמחבלת תבואה של שנה זו ומצדך צדך דיין האמת: ועל הטוב שהיא מעין הרעה. יצרך הטוב והמטיב: מאי היא. כגון דאשכח מליאה: שלא יסריח. הזרע אלא יקלוט ויהיה ולד ולאחר שלשה ימים אם לא קלט כבר הסריח ואין תפלה מועלת: שלא יהא סנדל. שלא תתעבר אשתו ולד אחר ויהיה פוחת לורתו של ראשון ודומה לדג של ים ששמו סנדל הכי אמרינן במס' נדה (דף כה:) סנדל דומה לסנדל של ים ומתחלתו ולד היה אלא שגנאף משל לאדם שסטר את חבירו והחזיר לורתו לאחוריו: ומי מהני.

תפלה לזכר אפילו בתוך ארבעים יום והלל הדבר תלוי בהזרעה תחלה הכי גרסינו משכחת לה דמהניא כגון שהזריעו שניהם צבת אחת: כל היכי דדרשת ליה להאי קרא. מדריש לחדא משמעות: מסיפיה לרישיה מדריש. מי שנכון לבו בטוח ביי' משמועה רעה לא יירא: בדברי תורה כתיב. אשרי אדם מפחד תמיד שמא תשתכח ממנו שמתוך כך הוא מחזיר לשנותם תמיד: תנו רבנן. בן עזאי אמרה דאמר שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו: לית לן בה. יזהר בעלמו שלא יפגע או אם פגע כבר אל יכנס במקום סכנה: בי בני. בית המרחץ: מתותיה. הפירה שהמים נופלים לתוכה ובני אדם רוחלים על גבי תקרה שעל גבה: בחד אבריה. בזרועו החזיק אחד או שנים וזה בזה החזיקו עד מלא ואחד: היינו דרבי אחא. דבעי אודויי שהולאתני לשלום: שאין דרכן של בני אדם וכו'. כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים: (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

רש"י ליסגא אחרינא אמרי ליה א"ר הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהן אבל קנה כיוצא בהן. כלומר: ועדיין ישנן תחת ידו אין כריך לצרף, ורבי יוחנן אמר אפילו קנה כיוצא בהן וישנן תחת ידו כריך לצרף שבכל עת שהוא מוסיף לקנות מתחדשת לו הנאה ושמחת לב, מכלל דיך לו כלים צירופה וקנה דברי הכל כריך לצרף. נראה היה לי דקיימא לן כלישנא קמא ואליצא דרבי יוחנן דאפילו דיך לו כיוצא בהן מירופה כריך הוא לצרף, אבל קנה וחזר וקנה אין כריך לצרף והוא שישנן לראשונים תחת ידו, ומשום דכל ברכות אלו אינן אלא מדבריהם, ותרי לישני הוו להו כתרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי בשל דבריהם, והלך אחר המיקל. ועוד דפשיטא דברייתא דרבי מאיר ורבי יהודה הכי אתיא, והוי ליה רב כר"מ ורבי יוחנן כר' יהודה, וללישנא בתרא אלטרין לדחוקה אליצא דר' יוחנן, והלכך לישנא קמא דלקולא ופשיטא דברייתא טפי עדיפא. אלא שראיתי לרבנותינו הפוסקים ז"ל שפסקו כר' יוחנן אליצא דלישנא בתרא. האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה. פירש רש"י ז"ל: כל היכי דדרשת ליה להאי קרא מדרש לחדא משמעות, מרישא לסיפיה מדרש מי שנכון לבו ובטוח בה' משמועה רעה לא יירא, וכן דרשת ליה מסופיה לרישיה משמועה רעה לא יירא מי שלבו נכון ובטוח בה'. ואינו נכון דלכאורה משמע דבשני פנים נדרש, כשאתה מרישיה לסיפיה מדריש שפיר לענין אחד, וכי מסיפיה לרישיה מדריש שפיר לדראא אחרינא ותרווייהו איתנהו. על כן נראה מה שפירש הראב"ד ז"ל מרישיה לסיפיה מדריש, מה טעם

משמועה רעה לא יירא מקום שהוא נכון במעשיו ובוטח בה', והיא הבטחה ללדיק
שאנו כריך לירא מדבר רע. ומסיפיה לרישיה מדריש אין כאן הבטחה ללדיק, אלא כד
אמר דוד המלך עליו השלום אדם שהוא נכון ובוטח בה' אינו ירא משמועה רעה כהלל
שבטח (רש"א) בחסידותו.

דף ס - ב

הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו
כבוד לאלהי ישראל הרפו ממני עד שאכנס ואעשה רצוני ואבא אליכם
אמר אביי לא לימא אינש הכי דלמא שבקי ליה ואזלי אלא לימא שמרוני
שמרוני עזרוני עזרוני סמכוני סמכוני המתינו לי המתינו לי עד שאכנס
ואצא שכן דרכן של בני אדם כי נפיק אומר ברוך אשר יצר את האדם
בחכמה וברא בו נקבים נקבים חללים חללים גלוי וידוע לפני כסא כבודך
שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם אי אפשר לעמוד לפניך
מאי חתים אמר רב רופא חולים אמר שמואל קא שוינהו אבא לכולי
עלמא קצירי אלא רופא כל בשר רב ששת אמר מפליא לעשות א"ר פפא
הלכך נמרינהו לתרוייהו רופא כל בשר ומפליא לעשות הנכנס לישן על
מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך המפיל חבלי
שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין יהי רצון מלפניך ה'
אלהי שתשכיבני לשלום ותן חלקי בתורתך ותרגילני לידי מצוה ואל
תרגילני לידי עבירה ואל תביאני לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון
ולא לידי בזיון וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע ותצילני מפגע
רע ומחלאים רעים ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים ותהא
מטתי שלמה לפניך והאר עיני פן אישן המות ברוך אתה ה' המאיר לעולם
כולו בכבודו כי מתער אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה אתה יצרתה
בי אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד ליטלה ממני
ולחזירה בי לעתיד לבא כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה'
אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות ברוך אתה ה'

המחזיר נשמות לפגרים מתים כי שמע קול תרנגולא לימא ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה כי פתח עיניה לימא ברוך פוקח עורים כי תריץ ויתיב לימא ברוך מתיר אסורים כי לביש לימא ברוך מלביש ערומים כי זקיף לימא ברוך זוקף כפופים כי נחית לארעא לימא ברוך רוקע הארץ על המים כי מסגי לימא ברוך המכין מצעדי גבר כי סיים מסאניה לימא ברוך שעשה לי כל צרכי כי אסר המייניה לימא ברוך אוזר ישראל בגבורה כי פריס סודרא על רישיה לימא ברוך עוטר ישראל בתפארה כי מעטף בציצית לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית כי מנח תפילין אדרעיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין ארישיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין כי משי ידיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים כי משי אפיה לימא ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון וכוף את יצרי להשתעבד לך ורחקני מאדם רע ומחבר רע ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל: חייב אדם לברך כו': מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אילימא כשם שמברך על הטובה והמטיב כך מברך על הרעה הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה אמר ר' אחא משום ר' לוי מאי קרא [\[תהילים קא-א\]](#) חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה רבי שמואל בר נחמני אמר מהכא [\[תהילים נו-יא\]](#) בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדת פורענות רבי תנחום אמר מהכא [\[תהילים קטז-יג\]](#) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא ורבנן אמרי מהכא [\[איוב א-כא\]](#) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר וכן תנא משמיה דר' עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא מטא לההיא מתא בעא אושפיזא לא יהבי ליה אמר כל דעביד רחמנא לטב אזל ובת בדברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא אתא זיקא כבייה לשרגא אתא שונרא אכליה לתרנגולא אתא אריה אכליה לחמרא אמר כל דעביד

רחמנא לטב ביה בליליא אתא גייסא שבייה למתא אמר להו לאו אמרי
לכו כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא

רש"י התכזדו וכו'. אל המלאכים המלוים אותו הוא אומר שנאמר כי מלאכיו יארו לך
(תהילים לא): שאם יפתח אחד מהם. מן החללים כגון הלז או הכרס או המעים: או
אם יסתם אחד מהם. מן הנקבים הפתוחים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת יפתח
קאי לחללים יסתם קאי חנקבים: קאירי. חולים: רופא כל צר. כנגד היציאה שהיא
רפואת כל הגוף: ומפליא לעשות. כנגד שהגוף חלול כמו נאד והנאד הזה אם יש בו נקב
אין הרוח עומד בתוכו והקב"ה ברא את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים הרבה
ואעפ"כ הרוח בתוכו כל ימי חייו וזו היא פליאה וחכמה: ותהא מטתי שלמה. שלא
יהא פסול ורשע בזרעי: לשכוי. תרנגול לאיכא דוכתא דקרו לתרנגול שכוי כדאמרין
בר"ה (דף כו.): הכי גרסי' אילימא כסם שמברך על הטובה הטוב והמטיב כך מברך
על הרעה הטוב והמטיב והתנן על צפורות טובות הטוב והמטיב ועל שמועות רעות
אומר ברוך דיין האמת: לקבלינהו בשמחה. לברך על מדת פורענות בלבב שלם: אלהים.
לשון דיין כמו על האלהים יבא דבר שניהם (שמות כז): וכן צדקא. ולן צדקה: הוה
צדקה תרנגולא. להקילו משנתו: (רש"י)

תוספות אשר יצר את האדם בחכמה. בתנחומא ויברא אלהים את האדם א"ר בון בחכמה
שהתקין מזונותיו ואח"כ בראו היינו דאמר בסנהדרין בס"פ אחד דיני ממונות (דף לח.) לכך
נברא בערב שבת כדי שיכנס לסעודה מיד וע"כ יסדו אשר יצר את האדם בחכמה: מפליא
לעשות. משום דאמרין בב"ר כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך אדם עושה
נאד אפילו יש בו נקב אחד מלא מחט סדקית הרוח יוצא ואינו יכול לשמור בו יין והקב"ה
ברא נקבים באדם ושומר הרוח שאינו יוצא ממנו: כי שמע קול תרנגולא אומר ברוך
שנתן לשכוי בינה להבחין. והוא הדין אפילו כי לא שמע דאין ברכה זו אלא להבחנה על הנאת
האורה שתרגול מבחין והוא נהנה מן האור: כי פריס סודרא על רישיה. וה"ה לכל כובע
ולכל כסוי ודוקא כשנהנה אבל אם אינו נהנה כגון שהוא שוכב על מטתו לא יברך לא זו ולא
מלביש ערומים ולא ברכות כיוצא בהן כיון שלא נהנה כדמשמע בפרק שלישי דמגילה (דף
כד:) גבי מי שלא ראה מאורות מימיו דכולי עלמא בעי שיהנה מן האורה: אשר קדשנו
במצותיו וצונו להניח תפילין. כיון דתחלת הנחתו בזרועו יש לברך להניח אבל בשל ראש
מברך על מצות ולא להניח שכבר התחיל והניח אחד מהם ובפי הקומץ (מנחות לו. ושם) אמר
לא סח מברך אחת סח מברך שתיים פ"ה דעל שתי התפילין קאמר דמברך ברכה אחת על
שתייהן בלא סח בינתים ודוחק לומר דלא הוצרכו שתי ברכות דלהניח ועל מצות אלא כשסח
ועבר עבירה. לכן פרי"ת דעל של ראש שהיא גמר מצוה ועיקר דיש בה ד' בתים ושי"ן מברך
על מצות אבל סח חוזר ומברך שתיים על של ראש וכן בשימושא רבא דגאונים ולפרי"ת גבי
סח מברך שתיים אם יניח של ראש לבד דאין מעכבין זה את זה מברך שתיים על של ראש
בלבד ומה שלא הזכיר הגמ' על של ראש בלבד מברך שתיים לפי שאין רגילות כלל להניח זה

א

-

סא

דף

הכל לטובה: ואמר רב הונא אמר רב משום ר' מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה שנאמר [\[קהלת ה-א\]](#) אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים: דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב [\[בראשית ב-ז\]](#) וייצר ה' אלהים את האדם בשני יודי"ן שני יצרים ברא הקב"ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית לה יצרא והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא אלא כדר"ש בן פזי דאמר ר' שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי אי נמי כדר' ירמיה בן אלעזר דאמר ר' ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון שנאמר [\[תהילים קלט-ה\]](#) אחור וקדם צרתני: [\[בראשית ב-כב\]](#) ויבן ה' אלהים את הצלע רב ושמואל חד אמר פרצוף וחד אמר זנב בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב אחור וקדם צרתני אלא למאן דאמר זנב מאי אחור וקדם צרתני כדרבי אמי דאמר ר' אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית דלא אברי עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות פורענות דמאי אילימא פורענות דנחש והתניא רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול דכתיב [\[ויקרא י-יב\]](#) וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו וגו' בקללה מתחילין מן הקטן בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם אלא פורענות דמבול דכתיב [\[בראשית ז-כג\]](#) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה ברישא אדם והדר בהמה בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב וייצר בשני יודי"ן אלא למאן דאמר זנב מאי וייצר כדר"ש בן פזי דאמר ר' שמעון בן פזי אוי לי

מיוצרי אוי לי מיצרי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב [\[בראשית ה-ב\]](#) זכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר זנב מאי זכר ונקבה בראם כדר' אבהו דרבי אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתוב [\[בראשית ט-ו\]](#) כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראת ב' ולבסוף לא נברא אלא אחד בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב [\[בראשית ב-כא\]](#) ויסגור בשר תחתנה אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגור בשר תחתנה א"ר ירמיה ואיתימא רב זביד ואיתימא רב נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא למקום חתך בשלמא למי"ד זנב היינו דכתיב ויבן אלא למי"ד פרצוף מאי ויבן לכדר"ש בן מנסיא דדרש ר"ש בן מנסיא מאי דכתיב ויבן ה' את הצלע מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא דבר אחר ויבן אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד שבנאה הקב"ה לחוה כבנין אוצר מה אוצר זה קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הפירות אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כדי לקבל את הולד ויביאה אל האדם א"ר ירמיה בן אלעזר מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם הראשון מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו ולמאן דאמר פרצוף הי מינייהו סגי ברישא אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא דגברא סגי ברישא דתניא לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפי' אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר [\[משלי יא-כא\]](#) יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנם א"ר נחמן מנוח עם הארץ היה דכתיב [\[שופטים יג-יא\]](#) וילך מנוח אחרי אשתו מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגבי אלישע דכתיב [\[מלכים ב-ד-ל\]](#) ויקם וילך אחריה הכי נמי אחריה ממש אלא אחרי דבריה ואחרי עצתה הכא נמי אחרי דבריה ואחרי עצתה א"ר אשי ולמאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה אפי' בי רב נמי לא קרא שנאמר [\[בראשית כד-סא\]](#) ותקם רבקה ונערוותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש א"ר יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה אחורי אשה ולא אחורי עכו"ם אחורי עכו"ם ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלא דרי מידי ואי דרי מידי לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא ואי איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא

אבל רכיב חמרא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה: אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנא' [\[קהלת י-א\]](#) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח ושמואל אמר כמין חטה הוא דומה שנאמר [\[בראשית ד-ז\]](#) לפתח חטאת רובץ תי"ר שתי כליות יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב [\[קהלת י-ב\]](#) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו: תנו רבנן. כליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר ושט מכניס ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול

רש"י הכל לטובה. אילו היה נר דלוק היה הגייס רואה אותי ואילו היה החמור נוער או התרנגול קורא היה הגייס בא וטובה אותי: והא קחזינן דמזקא. שמואל: אוי לי מיוצרי. אם אלך אחרי יצרי ואם לא אלך אחרי אוי לי מיצרי המיגעני בהרהורים: זו פרלופין. שני פרלופין בראו תחלה אחד מלפניו ואחד מאחוריו וכלחו לשנים ועשה מן האחד חוה: אחור וקדם כרתני. לשון כורה דהיינו שני פרלופין: זכר ונקבה בראם. משמע מתחלת ברייתם תרי הוו: היינו דכתיב ויצן. שהיה כריך בנין: מאי ויצן. והלא כבר נבנה: כדי לקבל את הפירות. שאם יהיה קצר מלמטה ורחב מלמעלה תהא התבואה דוחפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן שהמשא מכביד עליהם: שושבין. משתדל בחופתו ובזיווגו: ולמ"ד פרלופין. ומתחלתו היה מלך אחד זכר ונקבה מלך אחרי: הי מינייהו סגי ברישא. איזהו פרלופין היה מהלך לפניו: אפי' היא אשתו. גנאי הדבר: נדמנה לו על הגשר. אשת איש והיא לפניו: יסלקנה לכדדין. עד שיעבור לפניו: אחורי אשה בנהר. אחורי אשת איש מגבהת בגדיה מפני המים וזה מסתכל בה: יד ליד לא ינקה רע אפילו כמשה רבינו שקבל תורה מימינו של הקב"ה לא ינקה רע וקרא באשה משתעי: עם הארץ. לא שמש תלמידי חכמים שלא למד משנה זו ששנינו לא יהלך אדם אחורי אשה ואפילו היא אשתו: ולמאי דקאמר רב נחמן. שהלך אחריה ממש אם כן אפילו בי רב עם תינוקות של בית רבן נמי לא קרא: בשעה שהצבור מתפללים. דכיון שאינו נכנס נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת: ואי דרי מידי. אין כאן גנאי דמוכחא מילתא דהאי דלא נכנס מפני המשוי: ואי איכא פתחא אחרינא. אין כאן בזוי דמאן דחזי סבר בפתחא אחרינא ליעול: יביע. לשון אבצעות כל משקה מסריח מעלה רתיחה ואבצעות: חטאת. לשון חטה דריש ליה: כליות יועצות. את הלב עשה כן: והלב מצין. מה יש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לאו ומנין שהכליות יועצות

שנאמר (תהלים טז) אצרך את ה' אשר יעלני אף לילות יסרוני כליותי ומנין שהלצ מזין שנאמר (ישעיהו ו) ולצבו יצין: לשון מחתך. הדבור להוליא מפיו: והפה. הם השפתים גומר ומוליאו: (כס"י)

תוספות וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב. פי' אם רגיל בכך לפי שיבא לידי נאוף וסופו יורד לגיהנם: **אלא** מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגו'. שבוש הוא שאין פסוק זה בכל המקרא ולי"ג ליה: (תוספות)

דף - סא - ב

ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קרקבן טוחן קיבה ישנה אף נעור נעור הישן ישן הנעור נמוק והולך לו תנא אם שניהם ישנים או שניהם נעורים מיד מת תניא רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר טוב שופטן שנאמר **[תהילים קט-כב]** ולבי חלל בקרבי רשעים יצר רע שופטן שנאמר **[תהילים לו-ב]** נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו בינונים זה וזה שופטן שנאמר **[תהילים קט-לא]** יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו אמר רבא כגון אנו בינונים אמר ליה אביי לא שביק מר חיי לכל בריה ואמר רבא לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי אמר רבא לידע אינש בנפשיה אם צדיק גמור הוא אם לאו אמר רב לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולר' חנינא בן דוסא לאחאב בן עמרי העולם הזה ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא: ואהבת את י"י אלהיך: תניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך רבי עקיבא אומר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה

לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה [\[דברים ל-כ\]](#) כי הוא חייך ואורך ימיך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה [\[תהילים יז-יד\]](#) ממתים ידך י"י ממתים וגו' אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי העוה"ב: לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים וכו': אמר רב יהודה אמר רב לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה איתמר נמי א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא הכי אמר רבי יוחנן לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה ובשאין גדר ובזמן שהשכינה שורה ת"ר הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל לא יפנה אלא מזרח ומערב ורבי יוסי מתיר שהיה ר' יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה ובמקום שאין שם גדר ובזמן שהשכינה שורה וחכמים אוסרים חכמים היינו ת"ק איכא בינייהו צדדין תניא אידך הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר ורבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה רבי יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בית המקדש קיים מותר רבי עקיבא אוסר בכל מקום רבי עקיבא היינו ת"ק איכא בינייהו חוץ לארץ רבה הוו שדיין ליה לבני

מזרח ומערב אזל אביי שדנהו צפון ודרום על רבה תרצנהו אמר מאן האי דקמצער לי אנא כר' עקיבא סבירא לי דאמר בכל מקום אסור:

רש"י שואבת כל מיני משקין. אע"פ שהן נכנסין זכרם לך הוסט הריאה מוללתן ושואבתן מצעד לדופני הכרם: זורקת זו טפה. מרה ומניחתו מן הכעס: שוחק. שחוק: קרקצו. בעוף הוא המסס בזהמה: טוחן. המאכל: אף. החוטם: נעור. מקיאו משנתו: נעור הישן וישן הנעור. שנתחלפה וצאה השנינה מן האף והקיבה נעורת: נמוק והולך לו. מתנונה והולך לו ונמשך למיתה. לשון אחר נעור הישן הקיבה ונמלאו קיבה ואף נעורים שאינו ישן כלל או ישן הנעור ונמלאו שניהם ישנים ואינו נעור כי אם בקושי: ולבי חלל בקרבי. יכר הרע הרי הוא כמת בקרבי שיס בידי לכופו: נאם פצע לרצע וגו'. אמר דוד בקרב לבי יס ואומר אני שהפצע נאם לרצע כלומר שהיכר הרע אומר לרצע אל יהא פחד אלהים לנגד עיניך אלמא יכר הרע שופטו עד שמרחיקו שאינו מתפחד מיוצרו: כי יעמוד. הקצ"ה: לימין אציון להושיע משופטי נפשו. ש"מ יס לך אדם שיס לנפשו שני שופטים: לא שצק מר חיי לכל בריה. אם אתה מן הבינונים אין לך לדיק גמור בעולם: לרשיעי גמורי. העולם הזה שאין להם בעולם הבא כלום ולריכין ליטול שכרן כאן כגון אחאב שהיה עשיר מאד דקאמר ליה בן הדד כספך וזהבך לי הוא (מלכים א' כ): ללדיקי גמורי העוה"ב. שאין להם בעוה"ז כלום כגון רבי חנינא בן דוסא שדי לו בקב חרוצין מערב שבת לערב שבת (תענית כד:): לכך נאמר בכל מאדך. מן החציב עליך: והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. קורא קריאת שמע: ממתים ידך יי' ממתים. מידך היה לו למות ולא מידי בשר ודם: מן הרופים. מקום שיכולין לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולין לראותו: וברואה. שיכול לראות משם פרט אם מקום נמוך הוא: ובשאין גדר. מפסיק בינו להר הבית: ובזמן שהשכינה שורה. שבת המקדש קיים: הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב. אחריו למזרח ופניו למערב ולא אחריו למערב ופניו למזרח מפני שירושלים בארץ יהודה היא בצפונה של ארץ יהודה בגבול שבין יהודה לבנימין ויש מארץ יהודה הימנה [למזרח] עד סוף ארץ ישראל והימנה למערב עד סוף ארץ ישראל שארץ יהודה על פני כל אורך ארץ ישראל היא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פרועו לכל ירושלים או פרועו שלפניו או פרועו שלאחריו אבל כפון ודרום יפנה ובלבד שלא יפנה כנגד ירושלים ממש בדרומה של ארץ יהודה: ובגליל. שהיא בצפונה של א"י לא יחזיר פניו כפון ודרום אלא מזרח ומערב: ה"ג וחכמים אוסרין ולא גרסינן בכל מקום: חכמים היינו ת"ק.

לדאמר לא יפנה ולא מפליג בין רואה ללא רואה בין בזמן הבית בין בזמן הזה: איכא בינייהו דלדיס. דיהודה וגליל שאינן כנגד ירושלים ממש לתנא קמא דלדין נמי אסירי דהא הנפנה ביהודה קאמר כל יהודה משמע ורבנן בתראי סברי כנגד ירושלים ממש אסור אבל ללדין מותר דהא אדר' יוסי קיימי דאמר לא אסרו אלא ברואה אבל ברחוק לא ואפילו כנגד ירושלים ממש ואתו רבנן למימר וחכמים אוסרים אפילו שלא ברואה ואפילו בזמן הזה ומיהו נגד ירושלים לא: דדר' עקיבא גרסינן בכל מקום הלכך בחו"ל לארץ נמי קאמר: הוה שדיין ליה לבני. לבנים שיסב עליהן לפנות היו מתוקנים וזקופות על לדיהן ראשן א' למזרח והשני למערב לבנה אחת לכפון ולבנה אחת לדרום והוא יוסב על האחת ונפנה בינתים נמצא הוא נפנה כפון ודרום ולא היה רואה לפנות בצבל מזרח ומערב לפי שבבל במזרחא של ארץ ישראל עומדת שלא יהא פרועו לא מלפניו ולא מלאחריו ללא ארץ ישראל: אזל אביי שקנהו כפון ודרום. לראות אם יקפיד רבו על כך אי סבירא ליה כר"ע דאמר בחו"ל נמי קפדינן עלה דמילתא: (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

רש"א רבי עקיבא אוסר בכל מקום. וקיימא לן כותיה וכדפסק רבה. ומיהו בירושלמי (ה"ה) מסיים בה ובלבד מקום שאין שם כותל, כלומר בצקעה אבל בבתי כסאות שבבית אין שם קפידא. (רש"א)

דף **סב** **א**

תניא אמר רבי עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר ליה בן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך א"ל תורה היא וללמוד אני צריך תניא בן עזאי אומר פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא

צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו ר' יהודה עד כאן העזת פניך ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך רב כהנא על גנא תותיה פורייה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו אמר ליה דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא אי"ל כהנא הכא את פוק דלאו אורח ארעא אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר רבא מפני שהתורה ניתנה בימין שנאמר [\[דברים לג-ב\]](#) מימינו אש דת למו רבה בר בר חנה אמר מפני שהיא קרובה לפה ור' שמעון בן לקיש אמר מפני שקושר בה תפילין רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמראה בה טעמי תורה כתנאי רבי אליעזר אומר מפני שאוכל בה ר' יהושע אומר מפני שכותב בה ר' עקיבא אומר מפני שמראה בה טעמי תורה א"ר תנחום בר חנילאי כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין ויש אומרים אף חלומותיו מיושבים עליו ההוא בית הכסא דהוה בטבריא כי הוּו עיילי ביה בי תרי אפי' ביממא מתזקי רבי אמי ורבי אסי הוּו עיילי ביה חד וחד לחודיה ולא מתזקי אמרי להו רבנן לא מסתפיתו אמרי להו אנן קבלה גמירינן קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי אביי מרביא ליה [אמיה] אמרא למיעל בהדיה לבית הכסא ולרביא ליה גדיא שעיר בשעיר מיחלף רבא מקמי דהוי רישא מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא בתר דמלך עבדא ליה כוותא ומנחא ליה ידא ארישיה אמר עולא אחורי הגדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע איסי בר נתן מתני הכי אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע ובבקעה כל זמן שאין חברו רואהו מיתבי יוצאין מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר והן טהורין בטהרות הקלו ת"ש כמה ירחקו ויהיו טהורין כדי שיהא רואהו שאני אוכלי טהרות דאקילו בהו רבנן רב אשי אמר מאי כל זמן שאין חברו רואה דקאמר איסי בר נתן כל זמן שאין חברו רואה את פרועו אבל לדידיה חזי ליה ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר האי צנוע באורחותיו הוה אי"ל רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא וידעת אי צנוע אי לא דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה משום דתניא כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן תנו רבנן איזהו צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום איני והאמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק ותו רבא

ביממא הוה אזיל עד מיל ובליליא א"ל לשמעיה פנו לי דוכתא ברחובה דמתא וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא דבעינא למפני לא תימא במקום אלא אימא כדרך שנפנה ביום רב אשי אמר אפילו תימא במקום לא נצרכה אלא לקרן זוית גופא אמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא צריך להתרחק תניא נמי הכי בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק משמש ושב ואל תשב ותמשמש שכל היושב וממשמש אפ"י עושין כשפים באספמיה באין עליו ואי אנשי ויתיב ואח"כ משמש מאי תקנתיה כי קאי לימא הכי לא לי לא תחיים ולא תחתים לא הני ולא מהני לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא

רש"י אחר רבי יהושע וכו'. וביהודה הוה: עד כאן. כלומר כל זה העזת פניך בפני רבך שנסתכלת בכל אלו: דשח ושחק. עם אשתו שיחה בטלה של ריבוי תשמיש: ועשה רכיו. ושימש מטתו: כדלח שריף תבשילא. כאדם רעב כמו שלא שמת מטתך מעולם שאתה נוהג קלות ראש זה לתאותך: שריף. הומי"ר (לגמוע, לבלוע מתוך שאיפה) בלע: שקרובה לפה. רגילין להוסיטה לפה: שקושר בה תפילין. בזרוע שמאלו: טעמי תורה. נגינות טעמי מקרא של תורה נביאים וכתובים זין בניקוד שנספר זין בהגזת קול ובכללול נעימות הנגינה של פשטא ודרגא ושופר מהפך מוליך ידו לפי טעם הנגינה רחיתי בקוראים הבאים מארץ ישראל: מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין. למתוך נניעתו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקנאות בו ואף המזיקין חסין עליו: חלומותיו מיושזין עליו. שאין המזיקין מבהילין אותו: קבלה. מסורת ומנהג שקבלנו מרבנותינו בבית הכסא: קבלה דיסורי שתיקותא. שלא יצעט זיסורין הבאים עליו: מרביה ליה אימרא. מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד: שעיר. שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר (ישעיהו יג) ושעירים ירקדו עם: אמגוזא בלקנא. נותנת אגוז בספל של נחשת ומקרקשת בו מצית והוא נפנה כנגדה מבחוץ: בתר דמלך. ונעשה ראש ישיבה כריך שימור טפי מפני המזיקים שמתקנאים השדים בתלמידי חכמים יותר משאר בני אדם: כוותא. חלון כנגד מקום שהוא נפנה עם אחורי הבית: אחורי הגדר נפנה מיד. ואין צריך להתרחק כלום: ובקעה. צריך להתרחק כדי שלא ישמע חזרו עטושים של מטה אצל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו: רב אשי אמר וכו'. לא גרסינן עד לקמן דמוקי לדאיסי בר נתן בהכי: יולאין מפתח בית הבד. משמרי טהרות של שמן בית הבד אם הולכנו לפנות יולאים מפתח בית הבד ונפנין לאחורי

הגדר שלפני הפתח ואין חוששין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע אלמא נפנין לאחורי הגדר מיד: בטהרות הקלו. בשביל שמירת טהרות הקלו בבית הכסא: כמה ירחקו. שומרי טהרות: כדי שיהא רואהו. וכיון דאינו יכול להתרחק יותר על כרחך אם הולך לפנות יפנה תיזבתא דאיסי דבעי שלא יראנו: דאקילו זהו רבנן. בשביל שמירתן הקלו בבית הכסא: אבל לדידיה חזי ליה. אבל הוא עצמו את חזרו יכול לראות ולא ירחיק: במקום שנפנה ציוס. מתרחק מבני אדם כלילה כציוס: ינהיג אדם עצמו. לפנות: שחרית. קודם היום: וערבית. משחשכה: כדי שלא יהא צריך להתרחק. אלמא אין מתרחקין כלילה: פנו לי דוכתא. מבני אדם: כדרך שנפנה ציוס. לענין פרוע טפח וטפחיים כדאמרינן בפרקי קמאי (פ"ג ד' כג): ומיושב כדאמרינן לעיל: לקרן זוית. אם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם כלילה כציוס ולא יפנה בגלוי: משמש. בצרור או בקיסם לפתוח נקבים כדאמרינן במסכת שבת (ד' פב). לשון אחר משמש המושב שלא יהא מלוכלך ולשון ראשון הגון דא"כ למה לי משום כשפים תיפוק לי כיון שיסב כבר מלוכלכים בגדיו ומה יועיל משמוסו: לא לי לא לי. לא תוכלו לי: לא תחיס ולא תחתים. הם שמות הכשפים העשויים ע"י תחתוניות: לא הני ולא מהני. לא כולן ולא מקלתן: לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא. ולא מכשפות מכסף זכר ולא מכשפות מכספה נקבה לשון אחר לא הני ולא מהני לא יללח ולא יועיל עוד מכשפות: (רש"י)

תוספות רבא מקמי דהוה רישא כו' בתר דמלך עבדה ליה כוותא ומנחא ליה ידא כו'. תימה דע"כ לא מלך רבא עד אחר פטירתו של אביי כדמשמע לעיל בעובדא דבר הדיא וכן בכתובות דקאמר חומה דביתהו דאביי אתיא לקמיה דרבא בסוף פרק אע"פ (ד' סה). וזהו תימה דלעיל (ד' נו). משמע דראה בחלום פטירתה קודם פטירתו דאביי וי"ל מכל מקום לא נפטרה עד אחר אביי: (תוספות)

ב - סב דף

תניא בן עזאי אומר על כל משכב שכב חוץ מן הקרקע על כל מושב שב חוץ מן הקורה אמר שמואל שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא יציאה

בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא בר קפרא הוה מזבן מילי בדינרי עד דכפנת אכול עד דצחית שתי עד דרתחא קדרך שפוך קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני תאני דאבוך זבין אמר להו אביי לרבנן כי עייליתו בשבילי דמחוזא למיפק ביה בחקלא לא תחזו לא להך גיסא ולא להך גיסא דלמא יתבי נשי ולאן אורח ארעא לאסתכולי בהו רב ספרא על לבית הכסא אתא רבי אבא נחר ליה אבבא אמר ליה ליעול מר בתר דנפק אמר ליה עד השתא לא עיילת לשעיר וגמרת לך מילי דשעיר לאו הכי תנן מדורה היתה שם ובית הכסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם אלמא לאו אורח ארעא הוא והוא סבר מסוכן הוא דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון רבי אלעזר על לבית הכסא אתא ההוא פרסאה דחקיה קם ר' אלעזר ונפק אתא דרקונא שמטיה לכרכשיה קרי עליה רבי אלעזר [\[ישעיה מג-ד\]](#) ואתן אדם תחתיד אל תקרי אדם אלא אדום: [\[שמואל א כד-יא\]](#) ואמר להרגך ותחס עליך ואמר ואמרתי מיבעי ליה ותחס וחסתי מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר לו דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה שהרי רודף אתה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי היא דכתיב [\[שמואל א כד-ד\]](#) ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו תנא גדר לפנים מן גדר ומערה לפנים ממערה להסך אמר ר' אלעזר מלמד שסכך עצמו כסוכה: [\[שמואל א כד-ה\]](#) ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט אמר ר' יוסי בר' חנינא כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם שנאמר [\[מלכים א א-א\]](#) והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחס לו: [\[שמואל א כו-יט\]](#) אם ה' הסיתך בי ירח מנחה אמר רבי אלעזר אמר ליה הקב"ה לדוד מסית קרית לי הרי אני מכשילך בדבר שאפ"י תינוקות של בית רבן יודעים אותו דכתיב [\[שמות ל-יב\]](#) כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו' מיד [\[דברי הימים א כא-א\]](#) ויעמוד שטן על ישראל וכתוב [\[שמואל ב כד-א\]](#) ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר דכתיב [\[שמואל ב כד-טו\]](#) ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד מאי עת מועד אמר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו רבי יוחנן אמר עד חצות ממש: [\[שמואל ב כד-טז\]](#) ויאמר למלאך המשחית בעם רב אמר רבי אלעזר אמר ליה הקב"ה למלאך טול לי רב שבהם שיש

בו ליפרע מהם כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין: [\[דברי הימים א כא-טו\]](#) ובהשחית ראה ה' וינחם מאי ראה אמר רב ראה יעקב אבינו דכתיב [\[בראשית לב-ג\]](#) ויאמר יעקב כאשר ראם ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר [\[בראשית כב-ח\]](#) אלהים יראה לו השה רבי יצחק נפחא אמר כסף כפורים ראה שנאמר [\[שמות ל-טז\]](#) ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל וגוי רבי יוחנן אמר בית המקדש ראה דכתיב [\[בראשית כב-יד\]](#) בהר ה' יראה פליגי בה ר' יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני חד אמר כסף הכפורים ראה וחד אמר בית המקדש ראה ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה שנאמר [\[בראשית כב-יד\]](#) אשר יאמר היום בהר ה' יראה: לא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו': מאי קפנדריא אמר רבא קפנדריא כשמה ורב חנא בר אדא משמיה דרב סמא בריה דרב מרי אמר כמאן דאמר אינש אדמקיפנא אדרי איעול בהא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הנכנס לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא רבי אבהו אמר אם היה שביל מעיקרו מותר אמר ר' חלבו אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר לעשותו קפנדריא שנאמר [\[יחזקאל מו-ט\]](#) ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים וגוי: ורקיקה מקל וחומר: אמר רב ביבי אמר ר' יהושע בן לוי כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבת עינו שנאמר [\[מלכים א ט-ג\]](#) והיה עיני ולבי שם כל הימים אמר רבא רקיקה בבית הכנסת שריא מידי דהוה אמנעל מה מנעל בהר הבית אסור בבית הכנסת מותר אף רקיקה בהר הבית הוא דאסור בבית הכנסת שרי אמר ליה רב פפא לרבא ואמרי לה רבינא לרבא ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא אדיליף ממנעל ניילף מקפנדריא אמר ליה תנא יליף ממנעל ואת אמרת מקפנדריא מאי היא דתניא לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו שבידו ולא במנעלו שברגלו ולא במעות הצרורים לו בסדינו ובפונדתו מופשלת לאחוריו ולא יעשנה קפנדריא ורקיקה מקל וחומר ממנעל ומה מנעל שאין בו דרך בזיון אמרה תורה [\[שמות ג-ה\]](#) של נעליך מעל רגליך רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר [\[אסתר ד-ב\]](#) כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק והלא דברים קל וחומר ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם כך רקיקה שהיא מאוסה לפני מלך מלכי המלכים לא כל שכן אמר ליה אנא הכי קאמינא נימא הכא לחומרא והכא לחומרא

רש"י על כל מושב שב חוץ מן הקורה. שמה תפול: כאסטמא לפרזלא. אליו"ר {פלה} בלעז שמועיל לברזל כך מועיל לגוף יציאה להפנות: אדכפנת אכול. שאם תשהא תעבור ממך תאות המאכל ואין המאכל מועיל: עד דרתחא קדרך שפוד. קודם שתלטון משל הוא זה כשאתה צריך לנקבין שפוד ואל תשהא אותם: קרנא קריא ברומי. אם תשמע קול קרן ברומי הוא סימן למזקשי תאנים לקנות ולהוליך למקום אחר: בר מזבין תאני תאני דאבדן זבין. אם אין אבין בבית הזהר אתה בנו למכור תאניו בעוד שיך תובעים: בשבילי. שביל קטן שפונים בו לשדות: נחר ליה אבצא. לידע אם יש שם אדם נחר טוש"ר {להשחט} בלעז: אמר ליה. ר' אבא לרב ספרא: עד כאן לא עיילת לשעיר. שאינו לנועין בבית הכסא: וגמרת לך מילי דשעיר. שאינך לנוע: לאו הכי תנן. במסכת תמיד: מדורה היתה שם. בעזרה היסק גדול של אור להתחמם שם הכהנים המסיכים רגליהם בבית הכסא שאריכין טבילה כדתנן במסכת יומא (ד' כת). כל המיסך רגליו טעון טבילה: ובית הכסא של כבוד. אלמא אין מספרים בבית הכסא ואת אמרת ליעול מר: והוא סבר. רב ספרא שמהר לומר ליעול מר סבר מסוכן הוא בעמוד החוזר אם יקוב לאחוריו ויחזור העמוד: הדרוקן. כרסו לבה: דרקונא. נחש: שמטיה לכרכשיה. לחולת שהרעי יולא בו שקורין טבחיא {טבחיא"ה: פי הטבעת} : ואמר להרגך ותחס עליך. דוד אמר לשאול כן בלאתו מן המערה שנכנס בה לפנות וכת דוד את כנף מעילו ואמר להרגך הקב"ה התיר לי להרגך: התורה אמרה וכו'. אם במחתרת ימלא הגנב וגו' (שמות כב) וכבר פירשנוהו למעלה במעשה דר' שילא (דף נח.). לניעות שראיתי בד. שנכנס למערה בשביל הנע ואף שם נהג לניעות כדמפרש ואזיל: שסך רגליו. בצגדיו כסוכה: שיך בו ליפרע כמה. שיך במיתתו כדי לכפר על כמה עונות: ובהשחית ראה ה' וינחם. מקרא הוא בלאתה פרשה בדברי הימים: כסף כפורים ראה. שנתן במנין ראשון של ישראל למשכן והוא כפר על מנין זה שהרי לזכרון נתן כדכתיב והיה לבני ישראל לזכרון לכפר ועכשיו הולכו כפרתו: כשמה. כמשמעה פירוש שמה: אדמקיפנא אדרי איעול בהא. בעוד שאני מקיף כל שורות הבתים הללו אכנס כאן לקצר דרכי: אדרי. שורות: קפנדריא. טרי"א {טרי"א: קיור דרך} בלעז: מעיקרא. קודם שנבנה עליו בית הכנסת: ניכף מקפנדריא. לאיסורא דתנן במסכת מגילה (ד' כת). אין עושין בית הכנסת קפנדריא: תנא יליף. ריקיה ממנעל: פונדתו. אזור חלול שנותנין בו מעות: (רש"י)

דף

סג

-

א

ואימא הר הבית דאסור במנעל לילפא ממנעל אבל (בי"ה) דשרי במנעל אדיליף ממנעל ולהיתר נילף מקפנדריא ולאסור אלא אמר רבא כי ביתו מה ביתו אקפנדריא קפיד אינש ארקיקה ומנעל לא קפיד אינש אף בי"ה קפנדריא הוא דאסור רקיקה ומנעל שרי: כל חותמי ברכות שבמקדש וכו': כל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר [\[נחמיה ט-ה\]](#) קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ואומר [\[נחמיה ט-ה\]](#) ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול כל הברכות כולן תהא להן תהלה אחת תי"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו וכו': מאי ואומר וכי תימא בעז מדעתיה דנפשיה קאמר תיש [\[שופטים ו-יב\]](#) ה' עמך גבור החיל וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון תיש [\[משלי כג-כב\]](#) אל תבוז כי זקנה אמך ואומר [\[תהילים קיט-קכו\]](#) עת לעשות לה' הפרו תורתך אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש מרישיה לסיפיה מדריש עת לעשות לה' מאי טעם משום הפרו תורתך מסיפיה לרישיה מדריש הפרו תורתך מ"ט משום עת לעשות לה' תניא הלל הזקן אומר בשעת המכניסין פזר בשעת המפזרים כנס ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר שנאמר [\[משלי יא-כד\]](#) יש מפזר ונוסף עוד ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנא' עת לעשות לה' הפרו תורתך דרש בר קפרא זלת קבוץ קנה מינה באתר דלית גבר תמן הוי גבר אמר אביי ש"מ באתר דאית גבר תמן לא תהוי גבר פשיטא לא נצרכה אלא בששניהם שוין דרש בר קפרא איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה [\[משלי ג-ו\]](#) בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך אמר רבא אפילו לדבר עבירה. דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מה היא אמר רב חסדא מחטא דתלמיותא:

תניא ר' אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנא' [\[משלי יח-כד\]](#) איש רעים להתרועע תניא ר' אומר אל ימנה אדם אפטרופוס בתוך ביתו שאלמלי לא מינה פוטיפר את יוסף אפטרופוס בתוך ביתו לא בא לאותו דבר תניא ר' אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין אמר חזקיה בריה דר' פרנך אמר רבי יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות לומר לך כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי אשתו שנאמר [\[במדבר ה-י\]](#) ואיש את קדשיו לו יהיו וסמך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתוב והביא האיש את אשתו ווי ולא עוד אלא סוף שנצרך להן שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו אמר רב נחמן בר יצחק ואם נתנן סוף מתעשר שנאמר [\[במדבר ה-י\]](#) איש אשר יתן לכהן לו יהיה לו יהיה ממון הרבה א"ר הונא בר ברכיה משום רבי אלעזר הקפר כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנאמר [\[איוב כב-כה\]](#) והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך ר' שמואל בר נחמני אמר פרנסתו מעופפת לו כצפור שנאמר וכסף תועפות לך א"ר טבי א"ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר [\[משלי כד-י\]](#) התרפית ביום צרה צר כחכה א"ר אמי בר מתנה אמר שמואל ואפילו מצוה אחת שנאמר התרפית מכל מקום אמר רב ספרא ר' אבהו הוה משתעי כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ שגרו אחריו שני ת"ח רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם למה באתם אמרו ליה ללמוד תורה באנו הכריז [עליהם] אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש כאותה ששנינו זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל התחיל הוא מטמא והם מטהרים הוא אוסר והם מתירים הכריז עליהם אנשים הללו של שוא הם של תהו הם אמרו לו כבר בניית ואי אתה יכול לסתור כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים אני אוסר ואתם מתירים אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל אמרו לו הנח רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל א"ל אף אני לא הנחתי כמותי בא"י אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרניים והם שגרונו אצלך וכן אמרו לנו לכו ואמרו לו בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי

רש"י ואימא הר הבית דאסור במנעל. ילפינן ריקה מיניה לאיסורא בקל וחומר אצל בית הכנסת דשרי במנעל לא נילף ריקה להתייה דריקה מאיסא אלא ילפינן מקפנדריא לאיסורא: ויצרכו פס כבודך. בשכמל"ו עונים והמצדך אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם מפרש בתוספתא שתקנו מן העולם ועד העולם להודיע שאין העוה"ז לפני העוה"ב כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין כלומר הנהיגו ברכותיו בעוה"ז כדי להיות רגילים לעוה"ב שכולו ארוך: תהלה אחת. שיענו פעם אחת בשכמל"ו: על כל הברכות. בסוף ברכה אחרונה: וכי תימא בועז מדעתיה עבד. ולא גמרינן מיניה: תא שמע. דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון: וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון. כלומר לא שאל בשלמו ולא ברכו אלא בשליחות קאמר מאת המקום לבשרו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה: תא שמע אל תבז כי זקנה אמך אל תבז את בועז לאמר מדעתו עשה אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי שיסמוך שנאמר עת לעשות לה': מסיפיה לרישיה כו'. אם זאת לדרשו למקרא זה יש לך לדרשו יפה בין בכתיבתו בין בהפוך: מרישיה לסיפיה עת לעשות לה' משום הפרו. עתים הם לה' לעשות משפט פורעניות בעוברי ראונו משום דהפרו תורתך: מסיפיה לרישיה. הפרו תורתו עושי ראונו כגון אליהו בהר הכרמל (מלכים א' יח) שהקריב בצמה בשעת איסור הבמות משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל לשמו של הקדוש ברוך הוא: בשעת המכניסים. שאין חכמי הדור מרביאים תורה לתלמידים: פזר. אתה לשנות לתלמידים: בשעת המפזרים. שהגדולים שבדור מרביאים תורה: כנס. אתה ולא תטול שררה עליהם דאף זו לכבוד שמים היא לאחוז במדת הענוה וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך: ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס. ואל תטיל דברי תורה לבזיון: הפרו תורתך. מלפזרה בשעה שהכנוס לשם שמים: הכי גרסינן זלת קבוץ קנה מינה. אם ראית פרקמטיא בזול קבוץ וקנה מינה ואסוף ססופה להתיקה: פשיטא. הא לאביי למה לי פשיטא שלא יורה אדם הלכה בפני רבו למה ליה לאביי למשמע מכלל: בשניהן שוין. אם זאת במקום תלמיד חכם ואינך גדול ממנו אל תטול עטרה לדרוש במקומו: בכל דרכיך. אפילו לעבור עבירה: דעהו. תן לב אם אורך מצוה הוא כגון אליהו בהר הכרמל עבור עליה: מחטא לתלמיותא. ברוש"י ד' שלגבווי"ש שהתפירו' עשויות שורות שורות כתלמי מענה: להתרועע. להתרוץ: אפטרופוס. מכנים ומוציא נכסיו: כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן סוף שנלכד לו על ידי אשתו שנעשית סוטה: ה"ג ואיש את קדשו לו יהיו וסמך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתיב והביא האיש את

אָשָׁתוּ: אִישׁ אֶת קִדְשׁוֹ לֹא יִהְיֶה. שְׂמַעְכֶּם קִדְשׁוֹ אֲכַלּוּ וְחִינוּ נֹתֵן לְכַהֲנִים וּלְלוֹוִים: סוּף
שְׂנֵרֶכֶד לְהֵן. שְׁנַעֲשֶׂה עִנִי וְכִרִיד לְכַד לִיטוֹל מֵעֶשֶׂר עִנִי: לֹא יִהְיֶה. לְעַלְמוֹ יִטְרַכּוּ: הַמִּשְׁתַּף
שֶׁם שְׂמִים בְּלַעֲרוּ. שְׂמַבְרָךְ עַל הַרְעָה דִיִּין הָאֵמֶת אִי נִמִי שְׂמַבְרָךְ רַחֲמִים מִלְּפָנָיו. בְּכִרִיד.
בְּכִרְתָּךְ: תּוֹעֲפוֹת. לְשׁוֹן כְּפִילָה כְּדַמְתַּרְגְּמִינָן וְכַפְלַת וְתַעֲיִף (שְׂמוֹת כו): הַתְּרַפִּית. מִדְּבָרֵי
תּוֹרָה בְּיוֹם לְרָה לְרָה כֹּר כַּחֲכָה: וְאִפִּילוּ מִלֹּא אַחַת. אִם נִתְרַפָּה מִמְנָה כְּשִׁבְרָה לִידוֹ וְלֹא חָפֵץ
לְהַתְּעַסֵּק בָּהּ לְרָה כַּחֲוֹ: הַתְּרַפִּית מִכָּל מְקוֹם אֶף בְּמִלְּוָה אַחַת מִשְׂמַע: מֵעֵבֶר שְׁנִים וְכוּ'.
וְתַנּוּ אִין מֵעֵבֶרִין אֶת הַשְּׁנִים אֲלֹא בִיהוּדָה דְּכַתִּיב לְשַׁכְּנוּ תְּדַרְשׁוּ כָּל דְּרִישׁוֹת שְׂאֵתָה דּוֹרֶשׁ
לֹא יִהְיֶה אֲלֹא בְּשַׁכְּנוּ שֶׁל מְקוֹם בְּפִ"ק דְּסִנְהֵדְרִין (דף י"א): שְׂגִירוֹ אַחֲרָיו. לְמַחֲוֹת בִּידוֹ: כְּבָר
בְּנִית. שְׁהַגְדַּלְתָּ שְׂמִנּוּ לֹמַר גְּדוּלֵי הַדּוֹר הַזֶּה: וְהֵלֵךְ עֲקִיבָא בְּזוֹ יוֹסֵף עֲשֶׂה כּוּ. דְּתַנּוּ
בִּיבְמוֹת. אִ"ר עֲקִיבָא כְּסִירְדָתִי לְנִהַרְדַּעָא לְעֵבֶר שְׁנִים בְּפִרְקָא בְּתַרְאֵי הָאֵשָׁה שְׁהֵלֵךְ בְּעֵלְהָ
וְכִרְתָּה (דף קכב.): (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

רש"י ת"ר מנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר הומו (ו) צרכו את ה' אלהיכם מן
העולם עד העולם (נחמיה ט, ה) ואומר (שם) ויצרכו שם פדך ומרומם על כל צרכה
ותהלה, יכול כל הזרכות כולן תהא להן תהלה אחת, ת"ל ומרומם על כל צרכה
ותהלה. על כל זרכה וזרכה תן לו תהלה. וכתב הראב"ד ז"ל הני מיילי דוקא לתפלה,
אבל לשאר זרכות לא היו המזרכים מאריכין ולא העונין, שהרי מנינו בעזרא עלמו
כשברך על התורה ענו אחריו כדכתיב (שם ח, ו) ויצרכו עזרא את ה' [האלהים] הגדול
ויענו כל העם אמן [אמן] צמעל ידיהם. ברוד ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פט, ג).
הדרן עלך פרק הרואה וסליקא מסכת זרכות סליק פרק הרואה וסלימה מסכתא בד"ח
לב"א [בשמטמ"ק: זריך דיהב חילא לעבדיה זר אמתיה] ברוד הנותן ליעף כח ולאין
אונים עלמה ירצה נשלים זה הספר חידושי דהרשב"א דמסכת זרכות זרביעי בשבת
זי"ג בכסליו שנת חמשת אלפים וקס"ד לזריאת עולם על ידי שלחיה הצעיר בכ"ר
יהודה מקנדיאה נ'ב'ת'ו'י'א' [בשמטמ"ק: נפשו צטוב תלין וזרעו יירש ארץ] (תהלים כה,
ג), וכתבתיו הנה בפדוואה למורי היקר כמ"ר אברהם הרופא י"ל יכ"ו זכה"ח ר' יהודה
הרופא נ'ב'ת'ו'י'א', השם יזכיהו לקיים מה שכתוב בתוכו ויקיים עליו מקרא דכתיב
(ישעיה נט, כא) לא ימושו מפיה ומפי זרעו ומפי זרעו, ולהיות מן הנכתבין לחיים
בירושלים ובמהרה בימינו יבוא הגואל ויבנה בניין בית אריאל, ואז יגל יהודה וישראל

יהודה בכבוד תורה ודרש [\[דברים כז-ט\]](#) הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני אמר ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו תדע שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם הסכת עשו כתות וכתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדר' יוסי ברבי חנינא דאמר ר' יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב [\[ירמיה נ-לו\]](#) חרב (על) הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשים כתיב הכא ונואלו וכתוב התם [\[במדבר יב-יא\]](#) אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאים שנאמר ואשר חטאנו איבעית אימא מהכא [\[ישעיה יט-יג\]](#) נואלו שרי צוען דבר אחר הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדאמר ריש לקיש דאמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר [\[במדבר יט-יד\]](#) זאת התורה אדם כי ימות באהל דבר אחר הסכת ושמע ישראל הס ואחר כך כתת כדרבא דאמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה אמרי דבי ר' ינאי מאי דכתיב [\[משלי ל-לג\]](#) כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות דתנן ר' ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין נובע אמר ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב [\[משלי ל-לב\]](#) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא ואם זמם יד לפה: פתח ר' נחמיה בכבוד אכסניא ודרש מאי דכתיב [\[שמואל א טו-ו\]](#) ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל והלא דברים קל וחומר ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' יוסי בכבוד אכסניא ודרש [\[דברים כג-ח\]](#) לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא דברים קל וחומר ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר [\[בראשית מז-ו\]](#) ואם ידעת

ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש [\[שמואל ב ו-יא\]](#) ויברך ה' את עובד אדום (הגתני) בעבור ארון האלהים והלא דברים ק"ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ"ו מאי היא ברכה שברכו אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות וחי' כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד

כ"י ואמרו לאחינו שבגולה. שלא ישמעו לו: יעלו להר. לאחד ההרים להתנהג בחוקות העמים לצנות צמות: אחיה יבנה מזבח. אדם גדול היה וראש לצני הגולה: חנניה. הוא חנניה אחי רבי יהושע: . יגן בכנור. לפני הבמה לפי שחנניה לוי היה כדתן במסכת ערכין (ד' יא): מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לסייע את ר' יוחנן בן גודגדא בהגפת לכתות אמר לו חזור כך שאתה מן המשוררים ואני מן השוערים: לכרס. על שם שהיו יושבים שורות שורות ככרס זה הנטוע שורות שורות: בכבוד אכסניא. מכניסי אורחים צבתים: ראש המדברים. במסכת שבת מפרש לה צבמה מדליקין (ד' לג): שנים עשר מיל. שלש פרסאות מחנה ישראל מצית הישימות עד אצל השטים תלתא פרסי: אמרה תורה כו'. כלומר קראו הכתוב מבקש ה': כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים. והיינו דכתיב פנים בפנים: הרב בכעס. עליהם משום מעשה העגל: ותלמיד בכעס. וגם אתה מראה להם כעס שהרחקת מהלך ממחנה: אם אתה מחזיר האהל למקומו גרסינן: והיינו דכתיב ושב אל המחנה. השב האהל למחנה ואם לאו משרתך יהושע בן נון נער לא ימיש מתוכה שישמש תחתך ואף על פי שהשיבו לאחר שנתרצה הקב"ה לישראל והוקם המשכן לא ילא דבר לצטלה: לא גרסינן ומשרתו יהושע וגו': הסכת. עשו כחות כחות. דריש הם כמו עשו: כתתו עלמכס. ודרשי נמי הם כמו עשה עשו עלמכס כחותם להצטער על דברי תורה: זאת התורה. היכן מאויה בלדס שימות באהלי תורה: הם ואחר כך כתת. שתוק כמו ויהם כלב (במדבר יג) שתוק והאזן לשמועתך עד שתהא שגורה צפיד ואף על פי שאינה מיושבת לך ואחר כך כתתנה והקשה עליה מה שיש לך להקשות ותרוץ תרולין עד שתתישב לך: יהגה. יעיין: מיץ חלב יוליא חמאה. המוליא את החלב שמאץ משדי אמו על דברי התורה חמאה היא לו: ומיץ אף. המולץ כעס רבו וסובלו יוליא הלכות דם לעומתם: דתנן. שדיני ממונות עמוקים הם

והרואה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם: המנצל עצמו. ששואל לרצו כל ספקותיו ואף על פי שיז בהם שחזריו מלעיגים עליו: ואם זמות. שסתמת פיד מלשאלו לשון זמם טבעת של לועה שתחזים בחוטם בהמה שעסקיה רעים ונותנים אותו בשפתיה לתופרם יחד ולסותמן סופך שתתן יד לפה כשישאלוך ולא תדע להשיב: עשית חסד. שהאכילם שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וגו' (שמות יח): חמות. אשתו של עובד אדום: וח' כלותיה. שהיו לה מח' בניה: (רש"י)

תוספות אין פירוש לקטע זה (תוספות)

דף - סד

שנאמר [דברי הימים א כו-ה] פעלתי השמיני וכתיב [דברי הימים א כו-ה] כי ברכו אלהים [דברי הימים א כו-ח] כל אלה [מבני] (ל) עובד אדום המה ובניהם ואחיהם (אנשי) [איש] חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום אמר ר' אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה נדחת מפניו מדרבה ורב יוסף. דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרים אצטריכא להו שעתא שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם שלחו להו סיני קודם שהכל צריכין למרי חטיא אף על פי כן לא קבל עליו ר' יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא כל הנך שני דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא: ואמר רבי אבין הלוי מאי דכתיב [תהילים כ-ב] יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב אלהי ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה: ואמר רבי אבין הלוי כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה שנאמר [שמות יח-יב] ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני אלהים אכלו והלא לפני משה אכלו אלא לומר לך כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה: ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום

אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה [\[שמות ד-יח\]](#) לך לשלום עלה והצליח דוד שאמר לו לאבשלום [\[שמואל ב טו-ט\]](#) לך בשלום הלך ונתלה : ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנאמר [\[בראשית טו-טו\]](#) ואתה תבא אל אבותיך בשלום : אמר רבי לוי בר חייא היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר [\[תהילים פד-ח\]](#) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון : אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר [\[ישעיה נד-ג\]](#) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך [\[תהילים קיט-קסה\]](#) שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול [\[תהילים קכב-ז\]](#) יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך [\[תהילים קכב-ח\]](#) למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך [\[תהילים קכב-ט\]](#) למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך [\[תהילים כט-יא\]](#) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום :

רש"י שנאמר פעלתי השמיני. בני עובד אדום קא חשיב דדברי הימים וקא חשיב תמניא והיא תשיעית כל אחת ילדה ששה הם חמשים וארבע הוסיף עליהם שמונה בנים הראשונים הרי ששים ושנים לעובד אדום: הדוחק את השעה. כגון אבשלום שבקש למלוך בחזקה: אכטריכא להו שעתא. להיות אחד מהם ראש ישיבה. אכטריכא להו גרסי' הולרכו להם חכמים: סיני. היו קורין לרב יוסף שהיה בקי בצרייתות הרבה: עוקר הרים. לרבה בר נחמני שהיה מחודד יותר בפלפול: למרי חטיא. למי שקבץ תבואה למכור כלומר למי שקבץ שמועות: דאמרי ליה כלדאי. לרב יוסף: מלכת תרתין שנין. אמר אם אמלוך תחלה אמות לסוף שנתים ונדחה מפני השעה ולא אבה למלוך והשעה עמדה לו שלא הפסיד שנותיו בכך: אומנא לביתיה לא קרא. לא נהג כל אותן השנים שום דבר שררה וכשהיה צריך להקיז דם היה הולך לבית הרופא ולא היה שולח לבא אליו: שיאחז בעובי הקורה. אם בא לטלטלה ממקום למקום לתתה בצנין כלומר יעקב שכל הבנים שלו וטרח בגידולם יבקש עליהם רחמים: הנפטר מן המת. כשהיו מוליכים ארוגות ממקום למקום לקבורה היו מלוים אותו מעיר לעיר וחוזרים אלו ואחרים מלוים אותו משם והלאה והחוזרים קרי נפטרים נוטלין רשות להפטר ממנו: אין להם מנוחה. מישיבה לישיבה וממדרש למדרש: (רש"י)

(תוספות)

זה

לקטע

פירוש

תוספות אין

